

ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานไทย : กรณีศึกษาโครงการทดลองทางสังคม
ธนาคารแรงงาน หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน บริษัทพื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด
(มหาชน)

นางสาวอรอนงค์ นิธิภาคย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

THE POSSIBILITY TO BUILD UP THE ECONOMIC BASE OF LABOUR : CASE STUDIES
OF THE SOCIAL LAB. OF LABOUR BANK,THE VILLAGE OF FRIENDLY WORKERS
SOCIETY, MUANG PHET AGRICULTURIST RESTORE PUBLIC COMPANY LIMITED

Miss Onanong Nithiphak

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานไทย :
กรณีศึกษาโครงการทดลองทางสังคม ธนาคารแรงงาน
หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน บริษัทฟื้นฟูเกษตรกร
เมืองเพชรจำกัด (มหาชน)

โดย

นางสาวอรอนงค์ นิธิภาคย์

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ชโยดม สรรพศรี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ไพฑูรย์ ไกรพรศักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วรวิทย์ เจริญเลิศ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์)

อรอนงค์ นิธิภาคย์ : ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานไทย : กรณีศึกษาโครงการทดลองทางสังคม ธนาคารแรงงาน หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน บริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด (มหาชน). (THE POSSIBILITY TO BUILD UP THE ECONOMIC BASE OF LABOUR : CASE STUDIES OF THE SOCIAL LAB. OF LABOUR BANK, THE VILLAGE OF FRIENDLY WORKERS SOCIETY, MUANG PHET AGRICULTURIST RESTORE PUBLIC COMPANY LIMITED) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 451 หน้า.

งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการยกระดับชีวิตของชนชั้นแรงงานทั้งที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกรยากจน ให้มีพลังต่อรอง มีพลังต่อสู้ ด้วยการรวมกลุ่มและสร้างฐานเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ สวัสดิการ และคุณภาพชีวิต ที่สำคัญการยกระดับชีวิตของคนชั้นกลางเหล่านี้ให้กินดีอยู่ดี เป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้

วิธีการศึกษาของงานวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยการสร้างโครงการทดลองทางสังคม ได้แก่ ธนาคารแรงงาน หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน) และมีแนวคิดทฤษฎีชี้นำในการศึกษาคือ แนวคิดทุนมวลชน (collective capital formation) และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise) ส่วนทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร ประยุกต์จากทฤษฎีฐานและโครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) ของ Karl Marx

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกรในงานวิจัยนี้ หัวใจอยู่ที่การกระจายกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะ “การกระจายการถือครองทุนให้แก่สมาชิก” ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน เริ่มต้นจากการปรับทุกข์ผู้ภูมิตร สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และพัฒนาไปเป็นการออมของสมาชิกจำนวนมาก เพื่อแปลงไปสู่การสร้างทุนของมวลชนที่สมาชิกเป็นเจ้าของ โดยการจัดตั้งธนาคารแรงงาน ซึ่งเป็นทุนการเงิน นำไปสู่การลงทุนในทุนการค้า และทุนการผลิตของมวลชน จัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมอีก 2 แห่ง คือ หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน เป็นฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ภายใต้แนวคิดหนึ่งครัวเรือนสองวิธีการผลิต และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร เป็นฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร การมีธุรกิจของมวลสมาชิกนำไปสู่กรรมสิทธิ์ร่วม(Common Property) ของสมาชิกในปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ที่ดิน (โฉนดชุมชน) เครื่องจักรและอุปกรณ์ เป็นต้น และสร้างรายได้ยกระดับฐานเศรษฐกิจให้แก่มวลสมาชิกทั้งฐานที่เป็นค่าจ้าง และไม่ใช้ค่าจ้าง ในรูปแบบค่าจ้างและกำไร พร้อมกับเพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่ลูกจ้างและเกษตรกรได้อีกทางหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ดี โครงการทดลองทางสังคมทั้งสามแห่ง นับเป็นโครงการริเริ่มจัดตั้ง แม้ว่าจะมีหลักการและการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวคิดทุนมวลชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ต้องปรับปรุงเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ธุรกิจของมวลชนยืนยงอยู่ใต้การแข่งขันแบบทุนนิยม โดยเฉพาะคุณภาพของบุคลากร การมีเทคโนโลยีและนวัตกรรม และความคิดความเข้าใจควบคู่กับการมีส่วนร่วมของสมาชิก

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง

ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

5385272029 : MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEYWORDS: ECONOMIC BASE / LABOUR / COLLECTIVE CAPITAL FORMATION / SOCIAL ENTERPRISE / COMMON PROPERTY

ONANONG NITHIPHAK: THE POSSIBILITY TO BUILD UP THE ECONOMIC BASE OF LABOUR : CASE STUDIES OF THE SOCIAL LAB. OF LABOUR BANK, THE VILLAGE OF FRIENDLY WORKERS SOCIETY, MUANG PHET AGRICULTURIST RESTORE PUBLIC COMPANY LIMITED. ADVISOR: ASSOC. PROF. NARONG PETPRASERT, Ph.D., 451 pp.

The objectives of this thesis are the possibility of increasing the workers' quality of lives those are employees and poor farmers to make bargaining power by means of building up the economic base for higher income and welfare. This also will leads to the improvement of income distribution.

The Methodology of this thesis is Participator Action Research-PAR by making social lab that includes Labour Bank, The village of friendly worker society, and Muang Phet Agriculturist Restore Public Company Limited. The theoretical frame works are Collective Capital Formation, Social Enterprise, together with base and superstructure concept of Karl Marx.

The finding of this thesis show that the key factor of economic base of workers and farmers are the ownership on means of production. Especially, the distribution of capital ownership to workers.

The possibility of making an economic base drawn from three case studies is friendship, trust, then bringing about saving and collective capital formation. Hence, it has brought about Labour Bank, the institution of a money capital. This then leads to the investment for production and trading of mass members. Inculding, the setting of 2 social enterprises those are the village of friendly worker society which is the economic base for employees under the concept of one family with two productions and Muang Phet Agriculturist Restore Public Company Limited which is the economic base for farmers.

The business of the mass members leads to common property on other factors of production such as land machines and equipment, in which generating income for elevation of economic base in the forms of wage and non-wage and profit to the members accompany with increasing for bargaining power.

Nonetheless, the all 3 social lab. are the beginning projects. Although, there are principle and operation in according with collective capital formation and social enterprise but it needs also the other factors to improve the making militant business of the mass under capitalism's competition. Especially, quality of personnel, technology, ideas and understanding coupled with member's participation.

Field of Study: Political Economy

Student's Signature

Academic Year: 2013

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เริ่มต้นและสำเร็จลุล่วงได้ ด้วยคำแนะนำของ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ที่ชี้แนะให้ผู้ศึกษาสนใจปัญหาแรงงาน ที่สำคัญทำให้ผู้วิจัยมองแรงงานมากกว่าการเป็นเพียงปัจจัยการผลิตหนึ่งที่ทำหน้าที่กับเครื่องจักร มองเห็นตัวคนงานชีวิตคนงานมากกว่าตัวเลขในตารางสถิติ นอกจากนี้ยังเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ทดลองทำการศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ด้วยการทำห้องทดลองทางสังคม (social laboratories) คล้ายๆ กับห้องทดลองของนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยคุ้นชิน เพราะต้องมีพื้นที่ศึกษา นักวิจัยต้องเกาะติดและติดตามตัวแปรต่างๆ และใช้เวลาอย่างมากในการศึกษา แต่วิธีการนี้ก็ให้ข้อมูลเชิงลึก ข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่สามารถตอบคำถามเชิงคุณภาพได้เป็นอย่างดี เป็นการวิจัยที่ทำให้ผู้ศึกษาได้ "ความรู้" และได้ "รู้สึก" ถึงความยากลำบากของคนยากคนจน และที่สำคัญเป็นงานวิจัยที่ดำเนินไปพร้อมกับ การขับเคลื่อนสังคมไปในตัว ในการนี้ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอาจารย์ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นอย่างสูง รวมถึงขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ รศ.ดร.ไพฑูริย์ ไกรพรศักดิ์, รศ.ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศ, ศ.ดร.ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขงานศึกษาครั้งนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์สมบูรณ์ รัตนพนากุล ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ รวมถึงกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการยืมหนังสือ ตลอดจนเพื่อนๆ พี่ๆ น้องเศรษฐศาสตร์ การเมืองที่คอยให้กำลังใจ ขอขอบคุณ คุณภณทิรา เอมสมบูรณ์ เพื่อนที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือด้านภาษา และคุณมนต์ชัย ภูสีเขียว ที่ช่วยเหลือด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้ใช้งานได้เป็นอย่างดี และที่ขาดไม่ได้คือ ขอขอบคุณสมาชิกโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน สมาชิกบริษัทมหาชนพื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด และคุณวิไล เตชะไพฑูริย์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ร่วมทำงาน และได้ลงทำการศึกษาในพื้นที่อย่างใกล้ชิดเป็นเวลา 3 - 4 ปี

สุดท้ายขอขอบคุณครอบครัวที่คอยให้กำลังใจและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำในสิ่งที่ปรารถนา คุณประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ครอบครัว ครูบาอาจารย์ และผู้ใช้แรงงานทุกคน และหากงานวิจัยฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

อย่างไรก็ดี งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เริ่มต้นทำตั้งตั้งแต่ปี 2554 แต่ในปีการศึกษา 2556 ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2556 เป็นต้นมา ทางบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กำหนดให้นักศึกษาที่เขียนวิทยานิพนธ์ต้องใช้ระบบ E-THESIS และการอ้างอิงโดยใช้โปรแกรม ENDNOTE แต่ผู้วิจัยได้เขียนวิทยานิพนธ์และการรายการอ้างอิงตามคู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์ปี 2548 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยใช้อ้างอิงแบบนามปี (Harvard System) ประมาณ 200 รายการ ซึ่งเป็นระบบการอ้างอิงที่สมบูรณ์ตามหลักวิชาการและเหมาะสมกับภาษาไทย อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์ฉบับที่ส่งให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้ ได้ใช้โปรแกรม ENDNOTE ตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนด

ซึ่งเป็นโปรแกรมที่มีรายการอ้างอิงไม่ตรงกับข้อกำหนดเดิมของบัณฑิตวิทยาลัย และอาจจะยังไม่เหมาะสมที่จะใช้งานกับภาษาไทย ดังนั้น ผู้อ่านท่านใดที่สนใจอ่านวิทยานิพนธ์ฉบับอ้างอิงตามคู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์ปี 2548 สามารถติดต่อผู้เขียนได้ที่ yuiecon@gmail.com

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	11
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	11
1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	12
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	19
1.6 กรอบคิดในการศึกษา	20
1.7. ระเบียบวิธีการวิจัย	20
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	22
2.1.1 ความหมายของฐานเศรษฐกิจแรงงาน.....	22
2.1.1.1 ความหมายของแรงงาน พลังแรงงาน และกำลังแรงงาน	22
2.1.1.2 ความหมายของฐานเศรษฐกิจ.....	30
2.1.1.3 ความหมายของฐานเศรษฐกิจแรงงาน.....	32
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับฐานเศรษฐกิจของแรงงาน	35
2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม(Social Enterprise)	35
2.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน(Community Business).....	50
2.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับทุนมวลชน	51
2.1.2.4 แนวคิดของสังคมประชาธิปไตย	64
2.1.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอำนาจถ่วงดุล	66
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	69
2.2.1 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง	69
2.2.2 Mondragon : ฐานเศรษฐกิจลูกจ้างในสเปน	76

2.2.3 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร.....	88
2.2.4 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทุนมวลชน เพื่อรองรับฐานเศรษฐกิจแรงงาน.....	91
บทที่ 3 พัฒนาการของกลุ่มลูกจ้างและกลุ่มเกษตรกร ในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab). 117	
3.1 ภาพรวมการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครอง สุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (สสร.).....	118
3.2 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปทุมธานี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานในบริษัท คา วาซูมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด	130
3.2.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดปทุมธานี	130
3.2.2 ข้อมูลบริษัท คาวาซูมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด	132
3.2.3 กลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้างในบริษัท คาวาซูมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด	132
3.3 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปราจีนบุรี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท ฮิตาชิ คอนซูมเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัท พี เอ็ม ฟูด จำกัด ที่พัฒนาสู่หมู่บ้านมั่นคง แรงงานสังคมเพื่อน	135
3.3.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดปราจีนบุรี	135
3.2.2 ข้อมูลกลุ่มเรียนรู้จังหวัดปราจีนบุรี ในโครงการ สสร.....	137
3.2.3 การพัฒนากลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี จังหวัด ปราจีนบุรี สู่การจัดทำโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	140
3.4 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี คือ กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมกัน จัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด	142
3.4.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบุรี	142
3.4.2 ข้อมูลกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบในจังหวัดเพชรบุรี ในโครงการ สสร.	143
3.4.3 ความเป็นมาของบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน).....	146
3.5 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม คือ กลุ่มเกษตรกรคลองโยง 150	
3.5.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดนครปฐม	150
3.5.2 กลุ่มเกษตรกรชุมชนคลองโยงกับการรับมือบโหนดชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย..	152
บทที่ 4 การดำเนินงานโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟู เกษตรกรเมืองเพชร จำกัด.....	158
4.1 หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน.....	158
4.1.1 ที่มา หลักการ และวัตถุประสงค์ของหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	158

4.1.2 ข้อมูลโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	160
4.1.3 ข้อมูลสมาชิกหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	163
4.1.4 การดำเนินโครงการ	170
4.1.5 การทดลองปลูกข้าว.....	210
4.2 บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด	216
4.2.1 เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และวัตถุประสงค์ของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด	216
4.2.2 ความแตกต่างระหว่างการจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชนกับสหกรณ์	220
4.2.3 ข้อมูลสมาชิก	226
4.2.4 การดำเนินงาน.....	227
บทที่ 5 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชน ในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab): ธนาคารแรงงาน	245
5.1 ความสำคัญของการออมกับการสร้างทุน และภาพรวมสถานการณ์การออม-การลงทุนของไทย	245
5.2 สถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินชุมชนของไทยกับการสร้างทุนและการสะสมทุนของชุมชน.....	257
5.3ข้อเสนอเกี่ยวกับการสร้างสถาบันการเงินชุมชนเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นทุนมวลชน	297
5.4การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงานในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab): ธนาคารแรงงาน	297
5.4.1 ความเป็นมา	297
5.4.2 การดำเนินการ.....	299
5.4.4 บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงาน กรณีตัวอย่างธนาคารแรงงาน	325
บทที่ 6 บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานกับการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงานโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด.....	338
6.1 บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน	338
6.1.1 กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรี.....	340
6.1.2 บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด จังหวัดเพชรบุรี	364

6.2 การสร้างฐานเศรษฐกิจลูกจ้างผ่านโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน กับการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงาน.....	380
6.3 การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานผ่านบริษัทมหาชนในพื้นที่เกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัดกับการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงาน.....	388
บทที่ 7 สรุปผล และข้อเสนอแนะ	391
7.1 สรุปผล	391
7.1.1 แนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานกลุ่มลูกจ้างและเกษตรกร..	391
7.1.2 ปัจจัยที่กำหนดการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน	393
7.1.3 ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab): ธนาคารแรงงาน.....	394
7.1.4 ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนในพื้นที่เกษตรกรรมเพชรบุรีจำกัด.....	398
7.1.4.1 การศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	398
7.1.4.2 การศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาบริษัทมหาชนในพื้นที่เกษตรกรรมเพชรบุรีจำกัด	402
7.1.5 การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กับการเพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่ลูกจ้างและเกษตรกร กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนในพื้นที่เกษตรกรรมเพชรบุรี	406
7.2 ข้อเสนอแนะ.....	407
7.2.1 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาทุนมวลชน เพื่อเป็นฐานของเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร.....	407
7.2.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร	410
7.3 บทส่งท้าย.....	412
รายการอ้างอิง	415
ภาคผนวก 1 รูปแบบสถาบันการเงินภาคประชาชนของไทย	427
ภาคผนวก 2 โครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง และธนาคารแรงงาน	443
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	451

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1- 1 สัดส่วนผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ปี 2494-2552 ณ ราคาคงที่ ปี 253.....	2
ตารางที่ 1- 2 รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2549/50 (รายภาค).....	9
ตารางที่ 1- 3 รายได้เงินสดนอกการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2549/50 เป็นรายภาค.....	9
ตารางที่ 1- 4 กรอบแนวคิดการจ้างงานไม่เป็นทางการ (informal employment)	16
ตารางที่ 2- 1 จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามสถานภาพทำงาน อุตสาหกรรมทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4/2553.....	96
ตารางที่ 2- 2 จำนวนสมาชิกสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553.....	115
ตารางที่ 2- 3 จำนวนสหกรณ์และชุมนุมสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553 ...	115
ตารางที่ 2- 4 จำนวนทุนดำเนินงานของสหกรณ์ ปี 2552.....	116
ตารางที่ 3- 1 จำนวนแกนนำทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการ สสร. จำแนกตามพื้นที่	124
ตารางที่ 3- 2 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้าง ในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด	135
ตารางที่ 4- 1 ต้นทุนโครงการทดลองทำนาของสมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ปี 2555 ..	210
ตารางที่ 4- 2 จำนวนข้าวที่บริษัทมหาชนพืชปุ๋ยเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด รับซื้อจากสมาชิก ระหว่างเดือนธันวาคม 2554 – ตุลาคม 2555 จำแนกตามสายพันธุ์.....	234
ตารางที่ 4- 3 รายรับ-รายจ่ายธุรกิจค้าข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ ณ เดือนธันวาคม 2556.....	237
ตารางที่ 4- 4 ต้นทุนการทำนาของบริษัทมหาชนฯ ปี 2555 และปี 2556	239
ตารางที่ 5- 1 รายได้ ค่าใช้จ่ายและการออมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทย(หน่วย : บาท)	250
ตารางที่ 5- 2 เงินรับฝากและสินเชื่อแยกตามประเภทผู้ฝาก/ลูกหนี้ ของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ ปี 2555 (หน่วย : ล้านบาท)	254
ตารางที่ 5- 3 ปริมาณการระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยปี 2552 - 2556.....	255
ตารางที่ 5- 4 ปริมาณธุรกิจของสหกรณ์แยกตามประเภทสหกรณ์ ปี 2555 (หน่วย : ล้านบาท) .	260
ตารางที่ 5- 5 จำนวนสมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศ แยกตามประเภท ปี 2554	260
ตารางที่ 5- 6 จำนวนสมาชิกสหกรณ์ที่ร่วมทำธุรกิจกับสหกรณ์(หน่วย : คน).....	261
ตารางที่ 5- 7 จำนวนคณะกรรมการสหกรณ์แต่ละประเภท แยกตามระดับการศึกษา	263

ตารางที่ 5- 8ระดับการศึกษาของผู้จัดการสหกรณ์ (หน่วย :คน).....	263
ตารางที่ 5- 9การใช้ประโยชน์จากเงินกู้ของสหกรณ์ออมทรัพย์ทั่วประเทศ	266
ตารางที่ 5- 10ประเภทของการจัดสวัสดิการ และจำนวนเงินกองทุนที่ใช้จัดสวัสดิการประเภทต่างๆ	268
ตารางที่ 5- 11เงินสมทบและประโยชน์ทดแทนปี 2554	272
ตารางที่ 5- 12สินทรัพย์ของกองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ	277
ตารางที่ 5- 13สัดส่วนการลงทุนของกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ	278
ตารางที่ 5- 14การลงทุนของกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ จำแนกตามประเภทการลงทุน (หน่วย : ล้านบาท)	278
ตารางที่ 5- 15การลงทุนในบริษัทย่อยและกองทุน ภายใต้กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ..	279
ตารางที่ 5- 16รายชื่อผู้จัดการกองทุนในประเทศของ กบข. ปี 2555	280
ตารางที่ 5- 17รายชื่อผู้จัดการกองทุนต่างประเทศของ กบข. ปี 2555	280
ตารางที่ 5- 18สัดส่วนการลงทุนและผลตอบแทนก่อนหักค่าใช้จ่าย จำแนกตามประเภทสินทรัพย์	282
ตารางที่ 5- 19รายชื่อคณะกรรมการจัดการลงทุนของ กบข. ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556	283
ตารางที่ 5- 20สรุปข้อมูลด้านทุนของสถาบันการเงินและกองทุนของไทย 5 แห่ง เปรียบเทียบกับ เครื่องข่ายธุรกิจมอเนรากอน	286
ตารางที่ 5- 21 ตัวอย่างชนิดสินค้าและยอดขายสินค้าของกลุ่มเรียนรู้ในงานวันแรงงานเข้มแข็งเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2552	303
ตารางที่ 5- 22เงินออมและหุ้นของกลุ่มออมทรัพย์ในธนาคารแรงงาน ณ เดือนกรกฎาคม 2555 (หน่วย : บาท).....	306
ตารางที่ 5- 23จำนวนเงินฝาก จำนวนบัญชี มูลค่าส่วนของเจ้าของ จำนวนผู้ถือหุ้น ของธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพ และกสิกรไทย ปี 2555	333
ตารางที่ 6- 1 เปรียบเทียบโครงการบ้านเอื้ออาทร(นาดี) โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยาง และโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน.....	386

สารบัญรูป

หน้า

รูปที่ 1- 1 สัดส่วนกำลังแรงงานปี 2553 แยกเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง ผู้ประกอบอาชีพอิสระ และเกษตรกร	3
รูปที่ 1- 2 สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ปี 2552.....	4
รูปที่ 1- 3 รายได้ประชาชาติ (Gross National Income) ปี 2552.....	5
รูปที่ 1- 4 สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศด้านรายจ่าย (GDP) กับแหล่งที่มาของการบริโภคปี 2552	6
รูปที่ 1- 5 ค่าจ้างขั้นต่ำและค่าใช้จ่ายของแรงงานไร้ฝีมือ	7
รูปที่ 1- 6 วัฏจักรกฎเหล็กของความรู้น้อย(iron Law of Knowlessness).....	8
รูปที่ 2- 1 แสดงจำนวนเนื้อที่ตามการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรปี 2529-2551 (ไร่)....	35
รูปที่ 2- 2 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศเยอรมัน ในปี 1950 - 2010	52
รูปที่ 2- 3 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 1970 - 2010	53
รูปที่ 2- 4 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศญี่ปุ่น ในปี 1970 - 2010.....	53
รูปที่ 2- 5สำนักงานใหญ่ของ Caja Laboral ในมอนดราคอน	82
รูปที่ 2- 6สินค้าของกลุ่มอุตสาหกรรมในเครือข่ายมอนดราคอน	83
รูปที่ 2- 7สินค้าของกลุ่มอุตสาหกรรมขึ้นส่วนรถยนต์ในเครือข่ายมอนดราคอน.....	84
รูปที่ 2- 8แสดงพื้นที่การลงทุนใหม่ทั่วโลก ของอุตสาหกรรมในเครือข่ายมอนดราคอนในปี 2555.....	85
รูปที่ 2- 9หน้าห้าง Eroski ใน Vitoria และบรรยายภาคภายในห้าง	86
รูปที่ 2- 10ภาพ ORONA IDeO-innovation city จะสร้างเสร็จเฟสแรกปี 2014.....	87
รูปที่ 3- 1 รูปแบบการจัดกลุ่มการเรียนรู้ปีที่ 1 : กลุ่มเรียนรู้เข้มข้น.....	120
รูปที่ 3- 2 แสดงการเกาะกลุ่มกันเป็นกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแกนนำกลุ่มต่างๆ ...	121

รูปที่ 3- 3แสดงรูปแบบการขยายตัวของกลุ่มเรียนรู้ต่อแกนนำหนึ่งคน ในปีที่ 2: กลุ่ม เรียนรู้ขยายผล แดกเซลล์	122
รูปที่ 3- 4 แสดงแนวคิดการดำเนินงานของ โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการ แรงงาน	129
รูปที่ 3- 5แผนที่จังหวัดปทุมธานี	130
รูปที่ 3- 6 แผนที่จังหวัดปราจีนบุรี	136
รูปที่ 3- 7แผนที่จังหวัดเพชรบุรี	142
รูปที่ 3- 8แผนที่จังหวัดนครปฐม	151
รูปที่ 4- 1ภาพถ่ายดาวเทียมหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคม	160
รูปที่ 4- 2ผังบริเวณหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	161
รูปที่ 4- 3 สภาพห้องเช่าในบริเวณเขตอุตสาหกรรมกบิทร์บุรี และห้องเช่าของคุณเบญจ วรรณ รักษาพล สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	166
รูปที่ 4- 4ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง	172
รูปที่ 4- 5การประชุมร่วมระหว่างกลุ่มลูกจ้างผู้ประสงค์เข้าร่วมโครงการ และคณะกรรมการ เครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป และคณะกรรมการกลุ่มการศึกษา	174
รูปที่ 4- 6การศึกษาดูงานบ้านมั่นคงมารดามั่นคง บ้านมั่นคงบางย่านชื่อ บ้านมั่นคง คลองเตย 7-12 และหมู่บ้านหนองมะยางมั่นคง	175
รูปที่ 4- 7ที่ตั้งของที่ดินที่มีผู้มาเสนอขายแก่โครงการบ้านแรงงานฯ จำนวน 10 ฝัน	178
รูปที่ 4- 8คณะกรรมการจัดหาที่ดินกำลังออกสำรวจที่ดินที่มีผู้เสนอทั้ง 10 แปลง	178
รูปที่ 4- 9แผนที่โครงการมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	179
รูปที่ 4- 10การทำสัญญาซื้อขายที่ดินโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	183
รูปที่ 4- 11โฉนดที่ดินบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	183
รูปที่ 4- 12ผังชุมชนหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	189
รูปที่ 4- 13สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานฯ กำลังช่วยกันออกแบบบ้าน	192
รูปที่ 4- 14การกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่บ้าน และแบบบ้าน	193
รูปที่ 4- 15บ้านที่ยังไม่ต่อเติม และบ้านที่ต่อเติมจนเต็มพื้นที่ในชุมชนหนองมะยางมั่นคง	195
รูปที่ 4- 16นามบัตรของผู้รับเหมาถมดินในเขตกบิทร์บุรี	199
รูปที่ 4- 17สมาชิกช่วยกันวางท่อระบายน้ำภายในหมู่บ้านแรงงาน	201

รูปที่ 4- 18ไม้แบบเหล็กนวดกรรมกรก่อสร้าง ที่ช่วยลดต้นทุนค่าแรงงานและต้นทุนการก่อสร้าง	207
รูปที่ 4- 19สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ช่วยกันลงแรงผสมปูน เทคอนกรีต ผูกเหล็ก และ กลบดิน	209
รูปที่ 4- 20สมาชิกหมู่บ้านแรงงานลงทุนทำนาร่วมกัน	211
รูปที่ 4- 21งานเลี้ยงประจำปีของสหภาพแห่งหนึ่งในจังหวัดปราจีนบุรี	215
รูปที่ 4- 22ทะเบียนการค้าของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด	220
รูปที่ 4- 23ใบหุ้นของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด	229
รูปที่ 4- 24การประชุมใหญ่ประจำปี ของบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด (มหาชน)	231
รูปที่ 4- 25โฉนดที่ดินของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด	232
รูปที่ 4- 26กะล่อมสำหรับเก็บรักษาข้าวเปลือกที่บริษัทมหาชนฯ นำมาใช้ในธุรกิจค้าข้าว	236
รูปที่ 4- 27 ป้าย “คุณแผ่นดิน” ที่เป็นป้ายอินทรีย์ ของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด	242
รูปที่ 5- 1ดุลยภาพของระบบเศรษฐกิจแบบปิดที่มีการออมเท่ากับการลงทุน	246
รูปที่ 5- 2การออมภายในประเทศกลุ่มอาเซียน ปี 2554 (%ของ GDP)	248
รูปที่ 5- 3การออมสุทธิของไทยปี 2518 -2554 (หน่วย : พันล้านบาท)	248
รูปที่ 5- 4สัดส่วนการออมของภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาครัฐ และค่าเสื่อมราคาของไทยต่อการ ออมทั้งหมดปี 2518 -2554(หน่วย : เปอร์เซนต์)	249
รูปที่ 5- 5สัดส่วนการลงทุนต่อ GDP ของกลุ่มประเทศอาเซียน ปี 2554	251
รูปที่ 5- 6สัดส่วนการลงทุนต่อ GDP ปี 2540 - 2554 (หน่วย : เปอร์เซนต์)	252
รูปที่ 5- 7สัดส่วนการออมรวมของประเทศ การลงทุนของประเทศ และช่องว่างระหว่างการออม และการลงทุนต่อ GDP	253
รูปที่ 5- 8สัดส่วนตามประเภทธุรกิจของสหกรณ์ปี 2555	259
รูปที่ 5- 9ร้อยละของจำนวนสมาชิกที่มีส่วนร่วมทำธุรกิจแยกตามประเภทธุรกิจ	261
รูปที่ 5- 10 ร้อยละของจำนวนกรรมการสหกรณ์ แยกตามระดับการศึกษา	263
รูปที่ 5- 11 เงินกองทุนสวัสดิการชุมชน จำแนกตามแหล่งที่มา ปี 2555	267
รูปที่ 5- 12สัดส่วนการใช้เงินเพื่อการลงทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปี 2553	269
รูปที่ 5- 13สัดส่วนการใช้เงินเพื่อการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปี 2553	270

รูปที่ 5- 14เงินกองทุนประกันสังคมเทียบกับ GDP.....	271
รูปที่ 5- 15เงินลงทุนของกองทุนประกันสังคม จำแนกตามประเภทผลประโยชน์ทดแทนปี 2554	273
รูปที่ 5- 16สัดส่วนเงินลงทุนของกองทุนประกันสังคม.....	273
รูปที่ 5- 17ผลตอบแทนจากการลงทุนของกองทุนประกันสังคม ปี 2546-2554.....	274
รูปที่ 5- 18การเติบโตของผลตอบแทนการลงทุนของกองทุนประกันสังคม จำแนกตามประเภท ผลตอบแทน ปี 2547-2554.....	275
รูปที่ 5- 19การขายถูกทำของธนาคารแรงงาน	317
รูปที่ 5- 20การขายข้าวของธนาคารแรงงาน	319
รูปที่ 5- 21เสื้อกั๊กที่เป็นสินค้าของธนาคารแรงงาน.....	320
รูปที่ 5- 22กางเกงในชาย ที่เป็นสินค้าของธนาคารแรงงาน	321
รูปที่ 5- 23รูปแบบธนาคารแรงงาน(ในโครงการทดลองที่ออกแบบไว้).....	325
รูปที่ 6- 1ภาพเด็กๆ ที่เป็นลูกของสมาชิกในหมู่บ้านแรงงาน.....	343
รูปที่ 6- 2รายงานกิจวัตรประจำวันของคณะกรรมการและสมาชิกบ้านแรงงาน	350
รูปที่ 6- 3 ศูนย์การเรียนรู้เยาวชนบ้านหนองเอี่ยน	354
รูปที่ 6- 4รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ นำนักศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ลงภาคสนามทดลองทำนาในหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคม เพื่อน.....	356
รูปที่ 6- 5โครงการบ้านเอื้ออาทร(นาดี) โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยาง และโครงการบ้านมั่นคง แรงงานสังคมเพื่อน	386

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตลอด 50 ปีที่ผ่านมาของการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มีเข็มมุ่งสู่การผลิตภาคอุตสาหกรรม โดยการส่งเสริมการลงทุนภาคเอกชน ทำให้เศรษฐกิจและสังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ จากเดิมมีฐานการผลิตอยู่ในภาคเกษตร เปลี่ยนไปสู่การผลิตในภาคอุตสาหกรรม ขณะที่สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมชนบทหรือสังคมบนฐานเกษตรกรรม คนส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร แต่ปัจจุบันสังคมไทยกลายเป็นสังคมทุนนิยม บนฐานอุตสาหกรรม คนละทิ้งอาชีพเกษตร และเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในจำนวนมากขึ้นทุกปีจนขณะนี้สังคมไทยได้ก้าวสู่สังคมทุนนิยมอุตสาหกรรม และกลายเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับกลางขั้นสูง (Upper Middle Income Country) ที่มีระดับรายได้ประชาชาติถึง 4,210 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อคนต่อปี¹ (World Bank, 2010) อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วภายในครึ่งศตวรรษ โดยไม่มีแผนรองรับที่เหมาะสม จึงทำให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันถึง 15 – 16 เท่า เกิดปัญหาสะสมในภาคเกษตร อาทิ ปัญหาราคาพืชผลตกต่ำ ปัญหาต้นทุนการผลิต และปัญหาการตลาด เป็นต้น ขณะที่ปัญหาในภาคอุตสาหกรรมก็ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องค่าจ้างและคุณภาพชีวิตของแรงงาน

ตั้งแต่ปี 2504 ที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบันฉบับที่ 10 เศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากเศรษฐกิจเกษตรกรรม สู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรม หากพิจารณาจากผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้น² (Gross Domestic Product : GDP) ตารางที่ 1-1 พบว่า ในปี 2494 -2503 ก่อนการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เป็นเวลา 10 ปี ประเทศไทยมี GDP ภาคเกษตร

¹ ตัวชี้วัดของธนาคารโลก สำหรับประเทศที่มีรายได้ประชาชาติระดับกลางขั้นสูง คือ ต้องมีระดับรายได้ประชาชาติต่อหัว 3,976 - 12,275 ดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งประเทศไทยได้ถูกเลื่อนให้เป็นชาติที่มีรายได้ประชาชาติระดับกลางสูง เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2554

² เดิมเรียกกันว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศหมายถึงมูลค่าของผลผลิตเบื้องต้น (gross output) ของหน่วยผลิตที่พำนักอาศัยในประเทศ (resident producers) รวมทั้งค่าส่วนเหลือการค้าและค่าขนส่งหักลบด้วยค่าใช้จ่ายขั้นกลางที่ซื้อมาแล้วนำมาบวกด้วยค่าของอากรนำเข้าโดยเรียกการประมวลผลเพื่อให้ได้มาซึ่งสถิติดังกล่าวนี้ว่าวิธีด้านการผลิต (production approach) ทั้งนี้คำดังกล่าวมีค่าเท่ากับมูลค่าการใช้จ่ายสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายประกอบด้วยรายจ่ายครัวเรือนรายจ่ายรัฐบาลรายจ่ายลงทุนและการส่งออกหักลบด้วยการซื้อสินค้านำเข้าและเรียกการประมวลผลเพื่อประมาณค่าการใช้จ่ายนี้ว่าวิธีด้านรายจ่าย (expenditure approach) ในทำนองเดียวกันค่า GDP ที่ได้นี้ก็จะมีค่าเท่ากับรายได้และผลตอบแทนปัจจัยการผลิตต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศอีกด้วยเช่นกันซึ่งเรียกว่าวิธีด้านรายได้ (income approach)

เฉลี่ยประมาณ 34.41% ขณะที่ GDP นอกภาคเกษตรประมาณ 65.59% หรือมีสัดส่วนของ GDP ภาคเกษตรกับนอกภาคเกษตรยังไม่แตกต่างกันนัก โดย GDP ภาคเกษตรยังคงมีสัดส่วนสูง แต่เมื่อมีการใช้แผนพัฒนา ตั้งแต่ฉบับที่ 1 – 10 (ปี 2504 – 2552) ทำให้สัดส่วนของ GDP ในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยในปี 2552 สัดส่วนของ GDP ภาคเกษตรลดลงเหลือเพียง 9.2% ตรงข้ามกับ GDP นอกภาคเกษตร ที่เพิ่มสูงขึ้นเป็น 90.8% ดังนั้นตลอด 50 ปี ภายใต้แผนพัฒนา ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจไทยปรับเปลี่ยนจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและการค้า มูลค่าผลผลิตภาคเกษตรลดลง ขณะที่มูลค่าผลผลิตภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมากอย่างไรก็ดีการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็ว ได้สร้างปัญหาความเหลื่อมล้ำทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม สะท้อนภาพให้เห็นถึง ความแตกต่าง 5 มิติ ได้แก่ ความแตกต่างทางรายได้ สิทธิโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรี โดยเกษตรกรและลูกจ้างยังคงเป็นคนกลุ่มล่างสุดในความแตกต่างทั้ง 5 มิติ(คณะกรรมการปฏิรูป, 2554:15)

ตารางที่ 1- 1 สัดส่วนผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

ปี 2494- 2552ณ ราคาคงที่ ปี 253

No table of figures entries found.(ร้อยละ)

ปี	GDP ภาคเกษตร	GDP นอกภาคเกษตร
2494 - 2503	34.41	65.59
2504	30.88	69.12
2514	27.17	72.83
2524	20.05	79.95
2534	13.39	86.61
2544	10.41	89.59
2552	9.16	90.84

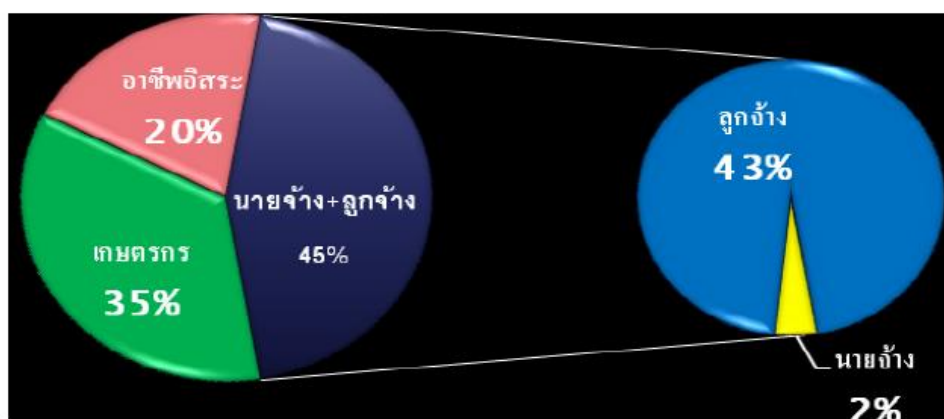
ที่มา : 1. คำนวณจากข้อมูลอนุกรมเวลา Annual GDP ปี 1951 – 1996 ของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=94>

2. คำนวณจากข้อมูลรายได้ประชาชาติ ปี 2544 และ ปี 2552 จากตารางที่ 4 สถิติรายได้ประชาชาติของประเทศไทย ปี 2552 ของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในด้านสถานภาพทางอาชีพของประชากรไทย พบว่า ผลจากการดำเนินตามแผนพัฒนา ที่เน้นการพัฒนาที่ไม่สมดุล โดยการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรม ขณะที่ภาคเกษตรถูกละเลย และยังคงถูกดูดซับส่วนเกินจากภาคอุตสาหกรรม ผ่านการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค คือ สินค้า

อุตสาหกรรมราคาแพง แต่สินค้าเกษตรราคาถูก เป็นผลให้ทรัพยากรรวมถึงแรงงานเคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม สังคมไทยปรับเปลี่ยนจากสังคมของผู้เป็นเกษตรกร ผู้สังคมลูกจ้าง – นายจ้าง ปรากฏตามข้อมูลโครงสร้างกำลังแรงงาน จำแนกตามสถานภาพทำงานในปี 2553 ดังนี้ ประเทศไทยมีผู้อยู่ในกำลังแรงงาน (อายุ 15-60 ปีที่พร้อมจะทำงาน) จำนวน 38.5 ล้านคน แบ่งออกเป็น นายจ้าง 0.75 ล้านคนและลูกจ้าง 16.42 ล้านคน รวมเป็น 17.17 ล้านคน ขณะที่เกษตรกรมีเพียง 13.55 ล้านคน ส่วนที่เหลืออีก 7.78 ล้านคน คือผู้ทำงานส่วนตัวนอกภาคเกษตร ผู้ที่ช่วยเหลือธุรกิจในครอบครัว และผู้ที่รวมกลุ่มทำการผลิต³อย่างไรก็ดีเมื่อรวมลูกจ้างและเกษตรกรเข้าด้วยกันจะกลายเป็นกำลังแรงงานกลุ่มใหญ่ที่สุดที่มีถึงร้อยละ 77.84 ของกำลังแรงงานทั้งหมด

รูปที่ 1- 1 สัดส่วนกำลังแรงงานปี 2553
แยกเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง ผู้ประกอบอาชีพอิสระและเกษตรกร

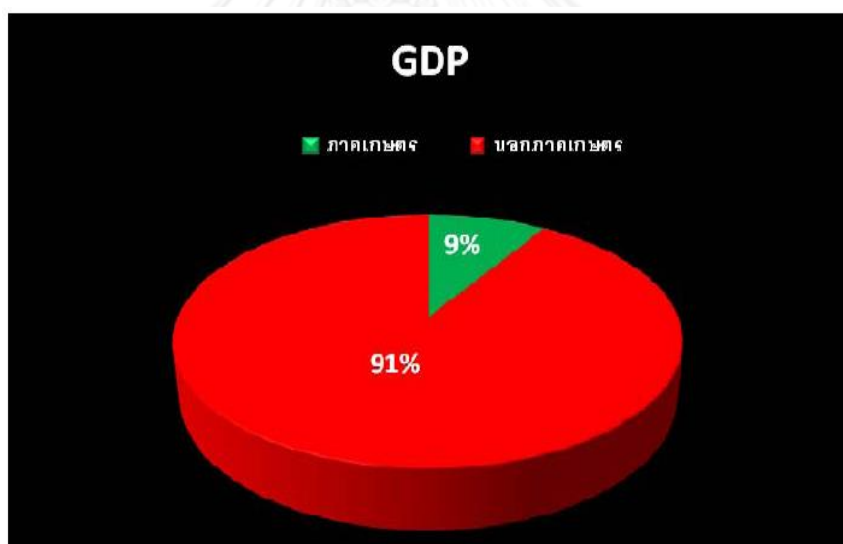
ในทางเศรษฐกิจ แม้การผลิตภาคเกษตรจะเหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ของ GDP แต่มีคนที่ต้องพึ่งการเกษตรทั้งทางตรงและทางอ้อมอาจจะมีมากกว่า 20 ล้านคน(คณะกรรมการปฏิรูป, 2554:49) เนื่องจากเกษตรกรเป็นหน่วยการผลิตขั้นพื้นฐานให้แก่ภาคการผลิตอื่นๆ เช่น เป็นแหล่งผลิตสินค้าปศุสัตว์เพื่อป้อนให้อุตสาหกรรม เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง นำไปใช้ในอุตสาหกรรมสัตว์อ้อยและน้ำตาลนำไปใช้อุตสาหกรรมการทำเอทานอล เป็นต้น นอกจากนี้ภาคเกษตรยังเป็นแหล่งผลิตซ้ำแรงงานให้แก่ภาคอุตสาหกรรม เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมตั้งแต่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าจนถึงเพื่อการส่งออกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ภาคอุตสาหกรรมได้กวาดต้อนแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ผ่านนโยบายของรัฐที่กำหนดให้ภาคเกษตรผลิตอาหารราคา

³ คำนวณจากข้อมูลรายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรฉบับที่ 136 ไตรมาสที่ 4 ซึ่งได้ดำเนินการสำรวจในเดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2553 ตารางที่ 7 จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามสถานภาพทำงาน อุตสาหกรรม ทวีราชอาณาจักร

ถูก เป็นผลให้เกษตรกรรายได้น้อย ต้องอพยพไปหารายได้จากภาคอุตสาหกรรมแทน และปัจจุบันภาคเกษตรยังเป็นแหล่งรองรับเลี้ยงดูเด็กที่เป็นลูกของลูกจ้าง และเดินตามรอยเท้าพ่อแม่เข้าสู่อุตสาหกรรมเมื่อเด็กโตขึ้น อย่างไรก็ตามการที่สินค้าเกษตรมีราคาถูกลง เป็นผลให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถกดค่าจ้างได้ เพราะแม้ค่าจ้างต่ำก็ยังพอซื้ออาหารเลี้ยงชีพได้ นายจ้างอุตสาหกรรมสามารถสร้างมูลค่าส่วนเกินจากแรงงาน สะสมทุน และความมั่งคั่งให้แก่ตนเองได้มาก ดังนั้นความก้าวหน้าในการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยได้กีดกันภาคเกษตรอย่างหนักหน่วง เกิดปัญหาสะสมจนเกษตรกรแทบจะไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนและความทุกข์ยาก เกษตรกรขาดอำนาจต่อรอง ราคาสินค้าเกษตรต่ำ แต่ต้นทุนการผลิตสูง นำไปสู่ปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ดินทำกิน หลุดมือ เกษตรกรตกอยู่ในวงเวียนของความยากจนไม่มีที่สิ้นสุด

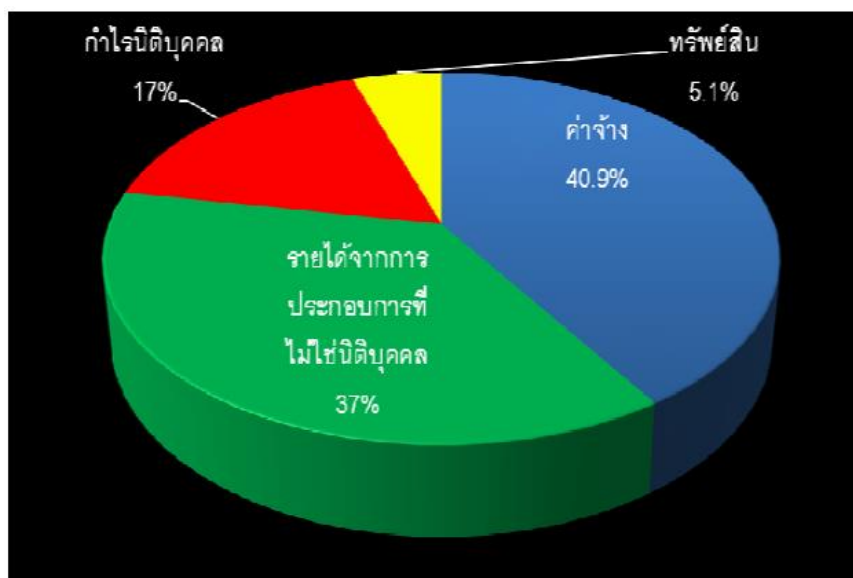
รูปที่ 1- 2 สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)

ภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ปี 2552

การเจริญก้าวหน้าของภาคอุตสาหกรรมไทย นอกจากจะทำให้ลูกจ้างกลายเป็นกำลังแรงงานกลุ่มใหญ่ที่สุดแล้ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจของลูกจ้างยังส่งผลสำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทย กล่าวคือ หากพิจารณารายได้ของชาติ โดยดูจากรายได้ประชาชาติ (Gross National Income) พบว่า ค่าจ้างมีสัดส่วนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 40.9 ของรายได้ประชาชาติในปี 2552 รองลงมาคือ รายได้จากการประกอบการที่ไม่ใช่นิติบุคคลร้อยละ 37 กำไรของนิติบุคคลร้อยละ 17 และที่เหลือเป็นรายได้จากทรัพย์สิน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552:12) หรืออาจกล่าวได้ว่า การเติบโตของเศรษฐกิจต้องพึ่งรายได้ลูกจ้างในสัดส่วนมากที่สุด

รูปที่ 1- 3 รายได้ประชาชาติ (Gross National Income) ปี 2552

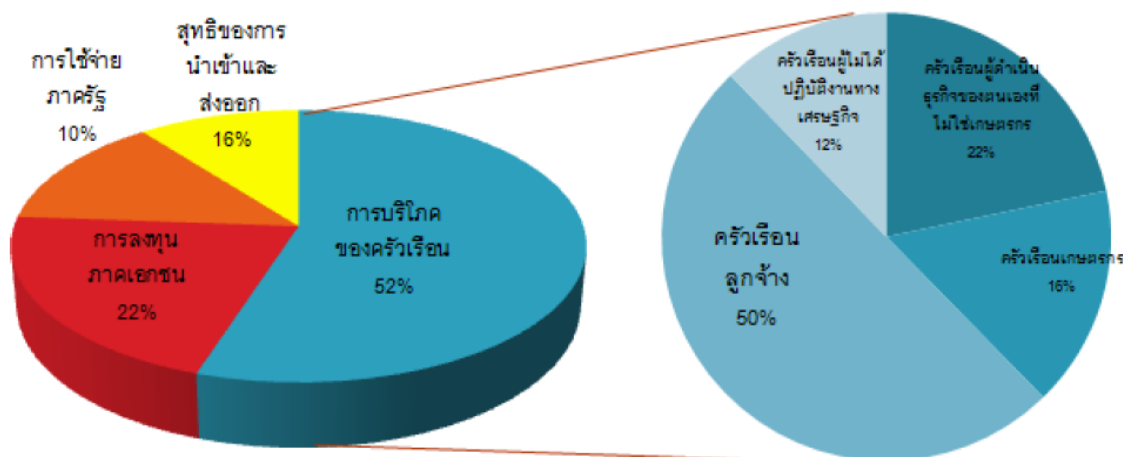

ในด้านการใช้จ่าย พบว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศด้านรายจ่ายหรือ GDP ซึ่งประกอบไปด้วยการบริโภคของครัวเรือน การลงทุนเอกชน การใช้จ่ายภาครัฐ และผลสุทธิของการนำเข้าและส่งออก ปรากฏว่า การบริโภคของครัวเรือนมีส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 55.23 ของ GDP ในปี 2552⁴ รองลงมาคือ ส่วนการลงทุนภาคเอกชนร้อยละ 21.24 และส่วนการใช้จ่ายภาครัฐร้อยละ 13.42 และท้ายสุดคือ ส่วนของผลสุทธิของการนำเข้าและส่งออกร้อยละ 10.54 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) ทั้งนี้ในปี 2552 ประเทศไทยมีครัวเรือนทั้งสิ้น 19.5 ล้านครัวเรือน การบริโภคส่วนใหญ่มาจากครัวเรือนลูกจ้างที่มีจำนวนมากที่สุดถึง 8 ล้านครัวเรือน และมีรายจ่ายครัวเรือนละ 17,352 บาทต่อเดือน ขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรมีประมาณ 4.4 ล้านครัวเรือน⁵ มีรายจ่ายประมาณ 10,736 บาทต่อเดือน ส่วนครัวเรือนของผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่เกษตรกรมีจำนวน 3.6 ล้านครัวเรือน มีรายจ่ายเฉลี่ยเดือนละ 18,878 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2552) ซึ่งอาจสรุปได้ว่า อุปสงค์ภายในประเทศหรือตลาดภายในต้องพึ่งการบริโภคของครัวเรือนลูกจ้างในสัดส่วนที่สูงกว่าส่วนอื่นๆ

⁴ จำนวนจากข้อมูลรายได้ประชาชาติของประเทศไทย ปี 2552 ตารางที่ 1-2 Domestic Product

⁵ จำนวนครัวเรือนเกษตรกร 4.4 ล้านครอบครัว ยังไม่ได้รวมครัวเรือนของลูกจ้างเกษตรกรอีก 0.67 ล้านครอบครัว

รูปที่ 1- 4 สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศด้านรายจ่าย (GDP)
กับแหล่งที่มาของการบริโภคปี 2552

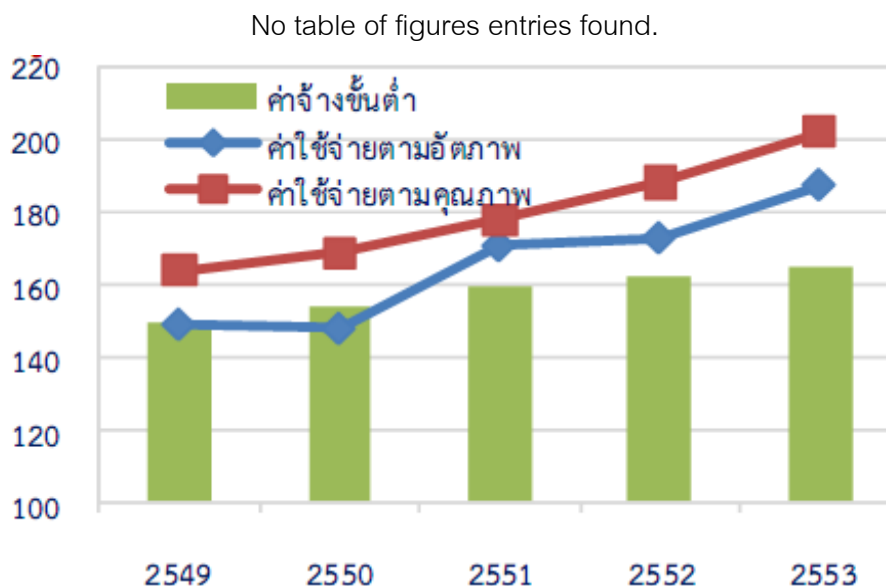

ระบบอุตสาหกรรมได้ดึงดูดคนออกจากภาคเกษตรในชนบท กลายเป็นลูกจ้างอุตสาหกรรมในเมือง จึงทำให้วิถีชีวิตของลูกจ้างและค่าจ้างเป็นตัวเชื่อมร้อยสังคมเมืองและชนบท กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้ขายสินค้าเกษตรได้ราคาต่ำ เกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว รายได้ในไร่นาไม่เพียงพอ ต้องหันไปพึ่งรายได้จากนอกไร่นาซึ่งส่วนมากมาจากค่าจ้าง จากตารางที่ 1-2 ในปี 2550 รายได้จากไร่นาคิดเป็นร้อยละ 38.97 ขณะที่รายได้นอกไร่นาส่งถึงร้อยละ 61.03 ของรายได้ทั้งหมด ทั้งนี้ รายได้นอกไร่นาร้อยละ 44.3 มาจากการรับจ้างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร และเงินที่บุตรหลานส่งมาให้ ดังนั้น ค่าจ้างจึงกลายเป็นตัวพยุงภาคเกษตร ไม่ให้ล้มหายตายจากตามภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง

แม้ลูกจ้างและค่าจ้างจะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมหภาค อีกทั้งยังเป็นตลาดภายในที่จะรองรับสินค้าและบริการของธุรกิจ พร้อมกับช่วยพยุงรักษาภาคเกษตร แต่ค่าจ้างซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของลูกจ้าง ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำ ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของลูกจ้าง ตัวอย่างเช่น ค่าจ้างขั้นต่ำกับรายจ่ายตามอัตราค่าจ้างของแรงงาน ปี 2549 – 2553 จากรูปที่ 1-5 ซึ่งเป็นผลการศึกษาของกระทรวงแรงงาน ที่ถูกอ้างอิงในรายงานของเจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทย (ตลบลักษณ์ ธนดิษฐ์สุวรรณ และ อัญชลี ศิริคะณรัตน์, 24 มกราคม 2554:4) ที่พบว่า ค่าจ้างขั้นต่ำซึ่งเดิมในปี 2549 – 2550 เคยอยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการใช้จ่ายตามอัตรา แต่ในช่วงสามปีต่อมา ค่าจ้างขั้นต่ำของแรงงานไร้ฝีมือเริ่มไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพ

ของลูกจ้าง และมีแนวโน้มจะต่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในช่วงที่ราคาอาหารและราคาพลังงานมีความผันผวนสูง เป็นต้น

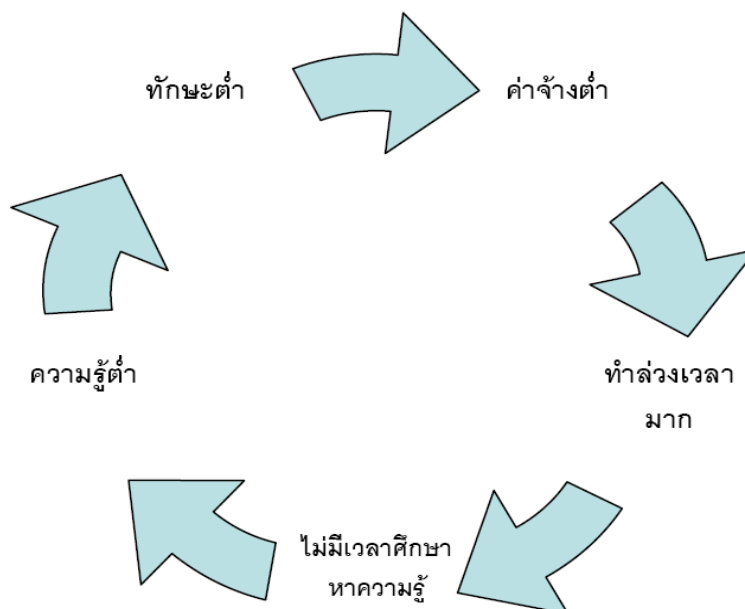
รูปที่ 1- 5 ค่าจ้างขั้นต่ำและค่าใช้จ่ายของแรงงานไร้ฝีมือ

ที่มา : รายงานผลการสำรวจค่าใช้จ่ายที่จำเป็นของแรงงานไร้ฝีมือ อ่างใน ตลัปลักษณ์ ธนดิษฐ์สุวรรณ และอัญชลี ศิริคะเนรัตน์, January 24, 2011

ผลจากค่าจ้างต่ำ ทำให้ลูกจ้างต้องวนเวียนอยู่ในภาวะ “กฎเหล็กของความรู้น้อย (Iron Law of Knowlessness)” คือ ค่าจ้างต่ำ นำไปสู่การต้องทำงานล่วงเวลา เพื่อให้มีเงินพอกินสำหรับเลี้ยงตัวเอง ลูก และพ่อแม่ จึงทำให้ชั่วโมงการทำงานสูง จนไม่มีเวลาศึกษาเล่าเรียนพัฒนาตนเอง นำไปสู่ความรู้ต่ำ ทักษะฝีมือต่ำ ทำยที่สุดก็วนเวียนไปสู่ค่าจ้างต่ำเหมือนเดิม (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ, 2554:6) นอกจากนี้ลูกจ้างไทยยังต้องเผชิญปัญหาต่างๆ อีกมาก เช่น ปัญหาการจ้างงานรูปแบบใหม่ๆ ที่ทำให้สวัสดิการต่ำ ไม่มีความมั่นคงทางอาชีพ เพราะเป็นสัญญาจ้างงานระยะสั้น เช่น แรงงานรับเหมาช่วง แรงงานรับงานไปทำที่บ้าน เป็นต้น ตลอดจนปัญหาหนี้สิน ปัญหาโรคภัยจากการทำงาน และปัญหาที่เกิดจากนโยบายของรัฐที่ไม่ส่งเสริมให้แรงงานรวมกลุ่มกัน เพื่อต่อรองสิทธิอันพึงมีพึงได้ นับเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้แรงงานไทยประสบปัญหาทุกข์ยากลำบากมาจนถึงทุกวันนี้

รูปที่ 1- 6 วัฏจักรกฎเหล็กของความรู้น้อย (Iron Law of Knowlessness)

ดังนั้น เมื่อทั้งเกษตรกรและลูกจ้างคือ คนกลุ่มใหญ่ที่สุดของสังคม และมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในฐานะที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิตอาหารให้แก่ลูกจ้าง ขณะเดียวกันยังเป็นผู้เลี้ยงดูลูกจ้างให้เติบโตเข้าสู่ตลาดแรงงาน ขณะที่ลูกจ้างเป็นผู้บริโภคกลุ่มหลักของสังคม โดยเฉพาะการเป็นตลาดใหญ่ของสินค้าเกษตร และยังเป็นผู้ส่งรายได้กลับไปหล่อเลี้ยงภาคเกษตร ฉะนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงมีความต้องการจะทราบว่า มีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่แรงงาน ด้วยการเชื่อมโยงเศรษฐกิจของเกษตรกรและลูกจ้างให้เชื่อมต่อกันโดยตรงมากขึ้น ผ่านกระแสการหมุนเวียนของรายได้และรายจ่าย ในการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภค บนฐานของทุนมวลชน ผ่านกลไกการเกื้อกูลกันทางสังคม เพื่อเพิ่มทางเลือกทำให้เกิดอำนาจต่อรองให้แก่เกษตรกรและลูกจ้าง ในการที่จะมีสวัสดิการและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ตารางที่ 1- 2 รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2549/50 (รายภาค)

หน่วย : บาทต่อครัวเรือน

รายการ	ระดับประเทศ	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ^๑	ภาคกลาง.	ภาคใต้
1.จำนวนครัวเรือนเกษตร (ครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ	5,778,338 (100.00)	1,326,019 (22.95)	2,688,561 (46.53)	877,310 (15.18)	886,448 (15.34)
2. รายได้เงินสดสุทธิของครัวเรือน	129,236	107,614	100,128	183,258	196,389
2.1 รายได้เงินสดสุทธิจากการเกษตร	50,370	44,786	23,392	80,654	110,565
2.2 รายได้เงินสดสุทธิจากกิจกรรมนอก การเกษตร	78,866	62,828	76,736	102,604	85,824
3. รายจ่ายในการบริโภคและอุปโภค ของครัวเรือน	84,465	80,807	64,518	120,316	114,954
3.1 รายจ่ายในการบริโภค	25,150	25,018	18,888	35,846	33,753
3.2 รายจ่ายในการอุปโภค	59,315	55,789	45,630	84,470	81,201
4. เงินสดคงเหลือ	44,771	26,807	35,610	62,942	81,435

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รายงานภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปี 2549-2550

หน้า 39 http://www.oae.go.th/more_news.php?cid=444

ตารางที่ 1- 3 รายได้เงินสดนอกการเกษตรของครัวเรือนเกษตร
ปีเพาะปลูก 2549/50 เป็นรายภาค

หน่วย : บาทต่อครัวเรือน

รายการ	ระดับประเทศ	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ^๑	ภาคกลาง.	ภาคใต้
1. จำนวนครัวเรือนเกษตร (ครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ	5,778,338 (100.00)	1,326,019 (22.95)	2,688,561 (46.53)	877,310 (15.18)	886,448 (15.34)
2. ขนาดของครัวเรือน (คน)	3.95	3.85	4.04	4.05	3.70
3. รายได้เงินสดนอกการเกษตรในฟาร์ม	6,964	6,481	6,581	9,029	6,808
3.1. กำไรจากร้านค้าปลีก	4,255	3,219	3,833	6,142	5,217
3.2 .ให้บริการนอกการเกษตร	724	991	628	1,089	259

รายการ	ระดับประเทศ	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ^๑	ภาคกลาง.	ภาคใต้
3.3 การทำหัตถกรรมและอุตสาหกรรมครัวเรือน	980	1,782	633	1,470	349
3.4 อื่นๆ	1,005	489	1,487	328	983
4. รายได้เงินสดนอกการเกษตรนอกฟาร์ม	58,193	43,667	60,083	77,276	55,303
4.1 รับจ้างนอกการเกษตร	15,321	10,673	15,319	21,418	16,247
4.2 เงินช่วยเหลือ/ชดเชย/เงินเดือน	22,423	19,222	17,661	43,335	20,960
4.3 ดอกเบี้ย	624	161	630	1,113	816
4.4 เงินที่บุตรหลานส่งมาให้	10,705	8,210	15,930	4,436	4,794
4.5 กำไรจากธุรกิจนอกการเกษตร	1,919	1,444	1,404	2,961	3,164
4.6 อื่นๆ	7,201	3,957	9,139	4,013	9,322
5. รายได้เงินสดนอกการเกษตรอื่นๆ	13,709	12,680	10,072	16,299	23,713
5.1 สมาชิกในครัวเรือนไปรับจ้างการเกษตร	6,389	5,917	3,145	9,154	14,200
5.2 นำเครื่องมือและพาหนะไปรับจ้าง	2,509	1,533	2,670	3,875	2,128
5.3 กำไรจากการค้าสินค้าเกษตร	2,741	3,779	1,974	1,802	4,444
5.4 อื่นๆ	2,070	1,451	2,283	1,468	2,941
6. รวมรายได้เงินสดนอกการเกษตร	78,866	62,828	76,736	102,604	85,824
6.1 สัดส่วนรายได้เงินสดนอกการเกษตรในฟาร์ม(%)	8.83	10.32	8.58	8.8	7.93
6.2 สัดส่วนรายได้เงินนอกการเกษตรนอกฟาร์ม(%)	73.79	69.5	78.3	75.31	64.44
6.3 สัดส่วนรายได้เงินนอกการเกษตรอื่นๆ(%)	17.38	20.18	13.13	15.89	27.63
7. รายได้เงินสดนอกการเกษตรต่อคน (บาท)	19,966	16,319	18,994	25,334	23,196

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รายงานภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปี 2549-2550

หน้า 35 http://www.oae.go.th/more_news.php?cid=444

(หมายเหตุ) ตารางที่ 1-3 รายได้เงินสดนอกการภาคเกษตรในฟาร์ม ควรจะหมายถึง รายได้เงินสดที่เกิดการประกอบอาชีพในชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่กำหนดการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน
3. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานไทย
4. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ต่อการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงาน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

งานชิ้นนี้ปรารถนาจะศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานของแรงงานที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกร พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยหรือตัวแปรที่จะมีอิทธิพลต่อการก่อเกิด การดำรงอยู่ และการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของแรงงาน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองของแรงงาน ในการพัฒนาสวัสดิการและคุณภาพชีวิต โดยใช้กรณีศึกษาหรือกลุ่มแรงงานที่ได้ก่อตัว เพื่อพิทักษ์ปกป้องสิทธิและสร้างฐานเศรษฐกิจขนาดเล็กขึ้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (สสร.) ของ วจศ.ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ซึ่งในโครงการนี้ จะเรียกกลุ่มเหล่านี้ว่า “กลุ่มเรียนรู้” มีอยู่ประมาณ 54 กลุ่ม

แต่เดิมในการศึกษานี้จะเลือกพื้นที่ศึกษา 4 แห่ง โดยเลือกมาจากกลุ่มเรียนรู้ของโครงการ สสร. จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1)กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด ในจังหวัดปทุมธานี 2)กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท ฮิตาชิ คอนซูมเมอร์ โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัท พี เอ็ม ฟูด จำกัด ในจังหวัดปราจีนบุรี 3)กลุ่มเกษตรกรที่ได้ร่วมกันจัดตั้งบริษัทมหาชน ฟันฟูเกษตรกรเมืองเพชรในจังหวัดเพชรบุรีและ 4)กลุ่มเกษตรกรคลองโยง ในจังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากความพยายามในการเชื่อมต่อกับฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรคลองโยงเข้ากับโครงการสสร.

แต่จากเหตุการณ์มหาอุทกภัยในปี 2554 ทำให้พื้นที่ศึกษาสองกรณีประสบอุทกภัย และอยู่ในช่วงบูรณะฟื้นฟูจากเหตุน้ำท่วมใหญ่ คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด และกลุ่มเกษตรกรคลองโยง จังหวัดนครปฐม การศึกษาครั้งนี้จึงลดพื้นที่ศึกษาที่ประสบเหตุน้ำท่วมลงสองแห่ง และเพิ่มเติมการศึกษาโครงการทดลองทางสังคม กรณีธนาคารแรงงานแทน จึงทำให้พื้นที่การศึกษาคงเหลือ 3 แห่ง คือ

1)ธนาคารแรงงาน ที่ถูกจัดตั้งขึ้นภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ

2)กลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปราจีนบุรี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท ฮิตาชิ คอนซูมเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัทพี เอ็ม ฟูด จำกัด ซึ่งต่อมาได้ขยายสมาชิกไปในอีก 9 โรงงานจัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ในการขับเคลื่อนต้นแบบหมู่บ้านชุมชนแรงงาน

3)กลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี คือ กลุ่มเกษตรกรที่ได้ร่วมกันจัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แรงงาน(labour)หมายถึง การใช้พลังแรงงานของมนุษย์ หรือก็คือการทำงาน (work) ตามแนวคิดของมาร์กซ์ ที่ปรากฏหนังสือเรื่อง Das Kapital Marx (Karl, 1997:283) ว่าด้วยธรรมชาติทั่วไปของแรงงานดังนั้น ผู้ที่ใช้พลังแรงงานในการทำงาน จึงเรียกว่า ผู้ใช้แรงงาน (Labourer) หรือคนทำงาน(worker)

ดังนั้น ในงานศึกษาชิ้นนี้ คำว่า “แรงงาน” จึงหมายถึง การใช้พลังแรงงานเพื่อการทำงานทุกประเภท ถ้าผู้ที่ใช้พลังแรงงานของตนเองในการทำงานให้ผู้อื่น เพื่อแลกค่าจ้าง เราจะเรียกแรงงานนี้ว่า “แรงงานรับจ้าง(wage labour)” หรือ แรงงานที่เป็นลูกจ้าง” หรืออาจเรียกสั้นๆ ว่า “ลูกจ้าง” ถ้าเป็นลูกจ้างที่รับค่าจ้างทุกเดือน ก็เรียกว่า “มนุษย์เงินเดือน” ในกรณีที่เป็นผู้ใช้แรงงานเพื่อทำงานให้ตนเอง แต่เป็นการทำงานในภาคเกษตร เราจะเรียกว่า “แรงงานที่เป็นเกษตรกร” หรือ “เกษตรกร”

กรรมกร หมายถึง คนงาน, ลูกจ้างที่ใช้แรงงาน เป็นความหมายตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ.2542

กรรมมาชีพ(Proletariat) หมายถึง คนงานผู้ไร้สมบัติ เป็นคนที่ไม่มียุปัจจัยการผลิตอื่นใด นอกเหนือจากแรงงานของตนเอง จึงต้องขายพลังแรงงานของตนให้แก่นายทุนเพื่อการอยู่รอด โดยคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) นำคำนี้มาใช้ตั้งแต่ปีค.ศ.1844 (พ.ศ.2387) มาร์กซ์ชี้ชัดคลาสสิก มองว่ากรรมมาชีพ ก็คือ คนงานในโรงงานอุตสาหกรรม(วิทยากร เชียงกูล, 2545:200)

กำลังแรงงาน(labour force)ได้ใช้นิยามของสำนักงานสถิติแห่งชาติของไทยปี 2554 หมายถึง บุคคลทุกคนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปในระหว่าง 7 วันก่อนวันสัมภาษณ์เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงานปัจจุบัน(ผู้มีงานทำหรือผู้ว่างงาน)หรือเป็นผู้ถูกจัดจำแนกอยู่ในประเภทกำลังแรงงานที่รอฤดูกาล โดยไม่รวมผู้ไม่ได้ทำงานและไม่พร้อมที่จะทำงาน เนื่องจากเป็นผู้ที่ 1)ทำงานบ้าน 2)เรียนหนังสือ 3) ยังเด็กเกินไป (มีอายุน้อยกว่า 15 ปี) หรือชรามาก (มีอายุเกิน 60 ปี) 4)ไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากพิการทางร่างกายหรือจิตใจหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง 5)ไม่สมัครใจทำงาน 6) ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างผลกำไรส่วนแบ่งหรือสิ่งตอบแทนอื่นๆให้แก่บุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน 7) ทำงานให้แก่องค์กรหรือสถาบันการกุศลต่างๆโดยไม่ได้รับค่าจ้างผลกำไรส่วนแบ่งหรือสิ่งตอบแทนใดๆ 8)ไม่พร้อมที่จะทำงานเนื่องจากเหตุผลอื่น

แรงงานในระบบ(formal employment) หมายถึง ผู้มีงานทำที่ได้รับความคุ้มครองและหลักประกันทางสังคมจากการทำงาน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555:1) ได้แก่

- 1) ข้าราชการ ลูกจ้างประจำของราชการส่วนกลางราชการส่วนภูมิภาคและราชการส่วนท้องถิ่น
- 2) ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ
- 3) ครูใหญ่หรือครูโรงเรียนเอกชนตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนเอกชน
- 4) ลูกจ้างของรัฐบาลต่างประเทศหรือองค์การระหว่างประเทศ
- 5) ลูกจ้างที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน

แรงงานนอกระบบ (Informal employment) หมายถึงผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555:2)

ในงานศึกษานี้ได้ใช้นิยามแรงงานในและนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งได้จำแนกแรงงานในและนอกระบบ โดยใช้เกณฑ์ความเป็นลูกจ้างและไม่เป็นลูกจ้าง บวกกับเกณฑ์ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานทั้งด้านการจ้างงานและสวัสดิการแรงงาน เช่น กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม กฎหมายบำเหน็จบำนาญราชการ เป็นต้น จึงทำให้นายจ้าง ผู้มีอาชีพอิสระ ผู้ทำงานให้ครอบครัว สมาชิกสหกรณ์การผลิต และลูกจ้างที่อยู่นอกกฎหมายแรงงานถูกนับเป็นแรงงานนอกระบบ และในปี 2555 ทางสำนักงานสถิติแห่งชาติได้

ประมาณจำนวนแรงงานนอกระบบมากถึง 24.8 ล้านคน กลุ่มใหญ่ที่สุด คือ อาชีพเกษตรกร 14.7 ล้านคน(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

อย่างไรก็ดีจากความหมายและตัวเลขของแรงงานนอกระบบนี้เอง ที่อาจทำให้ผู้อ่านที่ไม่ได้พิจารณาความหมายอย่างลึกซึ้ง ไม่ได้มองเห็นตัวคนว่า แรงงานนอกระบบ คือใคร และมีอาชีพอะไร ประกอบกับไม่ได้พิจารณาบริบทของสังคมไทย จึงเกิดความรู้สึกว่า แรงงานนอกระบบ คือ กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีหลักประกันจากการทำงาน ไม่มีสวัสดิการของรัฐช่วยเหลือ เป็นกลุ่มคนที่ประสบปัญหาหนัก และรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือ แต่หากพิจารณาจำแนกให้เห็นถึงตัวบุคคล การประกอบอาชีพ และหลักประกันจากการทำงาน จะพบว่า นายจ้าง อาชีพอิสระ ประเภทนักร้อง ดารา แพทย์ ทนายความ อาจจะไม่ใช้กลุ่มคนที่ประสบความเดือดร้อนและต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐมากนัก ขณะที่กลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบกลุ่มใหญ่ที่สุด ตามนิยามของสำนักงานสถิติ รัฐบาลก็ได้มีโครงการช่วยเหลือจำนวนมากอยู่แล้ว เช่น การประกันราคาข้าว ซึ่งก็คือ การประกันรายได้ นับเป็นหลักประกันจากการทำงาน ดังนั้นหากพิจารณาจากมิตินี้ เกษตรกรที่ได้รับการช่วยเหลือด้านการประกันราคาประกันรายได้ อาจจะไม่ใช่แรงงานนอกระบบ นอกจากนี้แรงงานนอกระบบที่เข้าสู่ประกันสังคมมาตรา 40 ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่อาจจะไม่ถูกนับเป็นแรงงานนอกระบบตามความหมายของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

แต่กรอบขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization; ILO) ในเรื่อง formal employment กับ Informal employment (International Labour Organization, 2004:3-7,6,11) ซึ่งผู้ศึกษาขอเรียกว่า การจ้างงานเป็นทางการกับไม่เป็นทางการ ซึ่งถูกจัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมายในการจำแนกภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการ (informal sector) อันได้แก่สถานประกอบการที่ไม่เป็นทางการและการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ ก็เพื่อประมาณตัวเลขและวิเคราะห์เศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ (informal economy) โดย ILO จะใช้กรอบในการแบ่งแรงงานทั้งสองกลุ่มตามลักษณะของหน่วยการผลิต (production units) แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ สถานประกอบการที่เป็นทางการ(จดทะเบียน) สถานประกอบการที่ไม่เป็นทางการ(ไม่ได้จดทะเบียน) และหน่วยการผลิตที่เป็นครัวเรือน⁶ และลักษณะงานตามสถานภาพในการทำงาน (job by status

⁶ การจ้างงานในครัวเรือน ได้แก่ คนที่ทำการผลิตเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครอบครัว ลูกจ้างของครัวเรือน เช่น คนสวน คนขับรถ คนรับใช้ เป็นต้น รวมถึงสมาชิกในครัวเรือนที่ทำหน้าเป็นแม่บ้าน(ไม่ได้จ่ายค่าจ้าง) ทำงานบ้านและดูแลคนในครอบครัว

in employment) ได้แก่ ผู้ประกอบการอิสระ(ผู้ประกอบการธุรกิจส่วนตัว) นายจ้าง คนทำงานช่วยธุรกิจครอบครัว ลูกจ้าง กับการรวมกลุ่มทำการผลิต(เช่น สหกรณ์) ส่วนเกณฑ์การพิจารณาตามกฎหมายแรงงาน ILO ใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการวิเคราะห์กลุ่มลูกจ้าง ถ้าลูกจ้างคนใดอยู่ภายใต้กฎหมายแรงงานก็นับเป็นการจ้างงานที่เป็นทางการ ถ้าไม่อยู่ก็เป็นการทำงานไม่เป็นทางการ ทั้งนี้การจ้างงานไม่เป็นทางการตามกรอบของ ILO ได้แก่

1. ผู้ที่ทำงานในสถานประกอบการที่ไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะมีส่วนภาพเป็นผู้ประกอบการอิสระ นายจ้าง คนทำงานให้ครอบครัว ลูกจ้าง สมาชิกของกลุ่มการผลิต(เช่น สมาชิกสหกรณ์การผลิต) ยกเว้น ลูกจ้างที่อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน หรือกฎหมายเกี่ยวกับภาษีรายได้ แม้จะทำงานในสถานประกอบการที่ไม่ได้จดทะเบียน ก็ให้ถือเป็นการจ้างงานที่เป็นทางการเช่น ร้านก๋วยเตี๋ยวข้างถนนเจ้าของร้าน ลูกเจ้าของร้าน ลูกจ้าง นับเป็นการจ้างงานไม่เป็นทางการทั้งหมด ยกเว้นแต่เจ้าของร้าน นำลูกจ้างไปขึ้นทะเบียนประกันสังคม ลูกจ้างของร้านก๋วยเตี๋ยวก็จะกลายเป็นการจ้างงานที่เป็นทางการ เป็นต้น
2. คนทำงานให้ครอบครัว ไม่ว่าจะทำงานในสถานประกอบการที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเช่น คนขายของที่เป็นลูกหลานของเจ้าของร้านโชห่วย เป็นต้น
3. ลูกจ้างที่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน ไม่ว่าจะทำงานในสถานประกอบการที่เป็นทางการ สถานประกอบการที่ไม่เป็นทางการ หรือครัวเรือน
4. ผู้ประกอบอาชีพอิสระที่ทำการผลิตเพื่อไว้กินใช้ในครัวเรือน เช่น ทำเกษตรเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครอบครัว หรือคนสร้างบ้านไว้อยู่อาศัยเอง เป็นต้น

ตารางที่ 1- 4 กรอบแนวคิดการจ้างงานไม่เป็นทางการ (informal employment)

Production units by type	Jobs by status in employment								
	Own-account workers		Employers		Contributing family workers	Employees		Members of producers' cooperatives	
	Informal	Formal	Informal	Formal	Informal	Informal	Formal	Informal	Formal
Formal sector enterprises					1	2			
Informal sector enterprises ^(a)	3		4		5	6	7	8	
Households ^(b)	9					10			

(a) As defined by the Fifteenth International Conference of Labour Statisticians (excluding households employing paid domestic workers).

(b) Households producing goods exclusively for their own final use and households employing paid domestic workers.

Note: Cells shaded in dark grey refer to jobs, which, by definition, do not exist in the type of production unit in question. Cells shaded in light grey refer to formal jobs. Un-shaded cells represent the various types of informal jobs.

Informal employment: Cells 1 to 6 and 8 to 10.

Employment in the informal sector: Cells 3 to 8.

Informal employment outside the informal sector: Cells 1, 2, 9 and 10.

ที่มา : International Labour Organization (ILO)

จะพบว่า ความหมายของการจ้างงานไม่เป็นทางการหรือ Informal employment ของ ILO จะแตกต่างจากนิยามแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยผู้ประกอบการอาชีพอิสระและนายจ้างที่มีสถานประกอบการที่จดทะเบียน กับสมาชิกของกลุ่มทำการผลิตที่มีองค์กรจดทะเบียน เช่น สหกรณ์ เป็นต้น ตามกรอบของ ILOจะถือว่าคนเหล่านี้ถูกจ้างงานอย่างเป็นทางการหรือ formal employment แต่กลุ่มคนทั้งสามจะถูกจัดเป็นแรงงานนอกระบบหรือinformal employment ตามนิยามของไทย เพราะเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงาน

ค่าจ้าง(wage) หมายถึงเงินที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการทำงานตามสัญญาจ้างสำหรับระยะเวลาการทำงานปกติเป็นรายชั่วโมงรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือระยะเวลาอื่นหรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ในเวลาทำงานปกติของวันทำงานและให้หมายความรวมถึงเงินที่นายจ้างให้แก่ลูกจ้างในวันหยุดและวันลาที่ลูกจ้างมิได้

ทำงาน แต่ลูกจ้างมีสิทธิได้รับตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541(สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2541:2)

ค่าจ้างขั้นต่ำ(minimum wage) หมายถึงอัตราค่าจ้างที่คณะกรรมการค่าจ้างกำหนดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2541 โดยคณะกรรมการค่าจ้างมีแนวคิดเกี่ยวกับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำว่า “เป็นอัตราค่าจ้างที่เพียงพอสำหรับแรงงานเพื่อพัฒนาฝีมือ 1 คน ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามสมควรแก่สภาพเศรษฐกิจและสังคม โดยมีมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสมตามความสามารถของธุรกิจในห้องถื่นนั้น” ทั้งนี้ คณะกรรมการค่าจ้างมีมติเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 เห็นชอบปรับปรุงแก้ไขคำว่า “แรงงานไร้ฝีมือ” เป็น “แรงงานเพื่อพัฒนาฝีมือ(แรงงานทั่วไปแรกเข้าทำงาน)” เพราะคำว่า แรงงานไร้ฝีมือก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่สร้างสรรค์ต่อแรงงานที่เพิ่งเข้าสู่ตลาดแรงงาน (คณะกรรมการค่าจ้าง, 2555:1)⁷

รายได้(income) หมายถึงเงินหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของก็ได้(in kind) รายได้อาจอยู่ในรูปของค่าจ้าง ดอกเบี้ย ค่าเช่า หรือกำไร ในด้านของลูกจ้าง รายได้ของลูกจ้าง ได้แก่ ค่าจ้าง เงินค่าครองชีพ ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าน้ำมัน ค่าโทรศัพท์ และค่าตอบแทนการขาย ฯลฯ ถ้ากรณีเป็นสิ่งของ อาจเป็นอาหารกลางวัน เสื้อผ้าชุดทำงาน รถรับส่ง หอพักฟรี ฯลฯ ในด้านเกษตรกร รายได้รูปตัวเงิน ด้านหลักก็คือ กำไรจากการขายผลผลิต รายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ผลผลิตที่เก็บไว้กินเองใช้เอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷อนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ปี 1970 ข้อ 131 ว่าด้วยการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ มาตรา 3 ได้กำหนดเกณฑ์ในการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำไว้ดังนี้ 1)ความจำเป็นของคณงานและครอบครัวของคณงานระดับค่าจ้างทั่วไปภายในประเทศค่าครองชีพผลประโยชน์ที่ได้จากการประกันสังคม และการเปรียบเทียบมาตรฐานการดำรงชีพกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม 2)ปัจจัยทางเศรษฐกิจ รวมถึงความต้องการการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ผลิตภาพ และการรักษาการจ้างงานในระดับสูง ซึ่งจะพบว่า เกณฑ์ของ ILOยังให้ความสำคัญของค่าจ้างขั้นต่ำที่ควรพอเพียงต่อการดำรงชีพของแรงงานและครอบครัว แต่ของประเทศไทย ค่าจ้างขั้นต่ำเพียงพอสำหรับตัวคณงานเพียง 1 คนเท่านั้น ที่สำคัญประเทศไทยก็ไม่ได้ให้การรับรองสัตยาบันในอนุสัญญา ILOในข้อนี้ ทั้งๆ ที่ไทยเป็นประเทศร่วมก่อตั้ง ILO และได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก ILO ตั้งแต่วันที่ 28 มิถุนายน 1919 (พ.ศ.2462) โดยเป็นสมาชิกอันดับที่ 56 จาก 185 ประเทศ ที่มา www.ilo.org

ฐานเศรษฐกิจ(economic base)คือ ปัจจัยการผลิต ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต และกรรมสิทธิ์แห่งปัจจัยการผลิต ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งในทางเศรษฐกิจ (การผลิต การค้า การบริโภค และการจัดสรรแบ่งปันผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิต) ความสัมพันธ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคม

วิสาหกิจเพื่อสังคม(social enterprise) หมายถึง การประกอบการเชิงธุรกิจ ที่มีกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ โดยใช้หลักการในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนกับแรงงาน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของของของคนงานและคนในชุมชน และระบบการควบคุมดูแลโดยใช้หลักประชาธิปไตย ผสมกับการมีเป้าหมายที่ชัดเจนต่อสังคมและชุมชน และให้มีการจำกัดการกระจายกำไร มีความเป็นอิสระสูง มีการกำหนดระดับความเสี่ยงทางเศรษฐศาสตร์ มีการกำหนดระดับค่าจ้างขั้นต่ำและที่สำคัญเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจากส่วนต่างๆ ของสังคม เช่น นักธุรกิจเพื่อสังคม องค์กรการกุศล มูลนิธิ กลุ่มปัญญาชน เป็นต้น(Defoutny,2001 : 16-18 อ้างใน Ridley-Duff, 2011:63)

การสร้างทุนมวลชน(collective capital formation) หมายถึง กองทุนที่มีคนจำนวนมาก ร่วมกันเป็นเจ้าของ เพื่อเพิ่มความเป็นเจ้าของร่วมกันในทรัพย์สิน ทุน และปัจจัยการผลิต เป็นกองทุนที่มีลักษณะกระจายอำนาจ และเน้นการมีส่วนร่วมจากเจ้าของทุกคนในการตัดสินใจร่วมกัน ในการดำเนินงานของกองทุน ที่สำคัญเป็นกองทุนที่สร้างรายได้จากการลงทุน และผลประโยชน์ที่เกิดจากกองทุนจะตกแก่ผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ร่วมในกองทุนนี้ ทั้งนี้ทุนมวลชนมีเป้าหมาย ในการแก้ปัญหาการกระจายรายได้ การลดการกระจุกตัวของความมั่งคั่งและทุน และการเพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจให้มวลชนผ่านการเป็นเจ้าของร่วม(Meidner, 1978: 15,28)

ธนาคารแรงงาน(labour bank) หมายถึงโครงการทดลองจัดตั้งองค์กรการเงินของแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ ที่เกิดจากการระดมเงินออมบางส่วนของกลุ่มออมทรัพย์ภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (สสร.) มาเป็นเงินทุนจัดตั้ง โดยธนาคารแรงงานนี้มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ภายใต้โครงการ สสร. ร่วมกันเป็นเจ้าของ ทำหน้าที่เป็นทั้งสถาบันการเงิน(financial unit) เน้นการปล่อยกู้ให้แก่กลุ่มการผลิตและการค้าเพื่อนำไปลงทุนสร้างความมั่งคั่งและยังเป็นหน่วยผลิต/หน่วยการค้า (production unit) ทั้งนี้ ธนาคารแรงงานถูกคาดหวังให้เป็นศูนย์กลางทางการเงินให้แก่ธุรกิจของ

ขบวนการแรงงาน และยังคงคาดหวังจะเป็นเครื่องมือในการสร้างทุนมวลชน ผ่านความเป็นเจ้าของร่วมในธนาคารแรงงาน ความเป็นเจ้าของร่วมในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธนาคาร และเป็นเจ้าของร่วมในปัจจัยการผลิต เพื่อการมีอำนาจที่แท้จริงในการบริหาร นำไปสู่การได้รับการจัดสรรค่าตอบแทนอย่างทั่วหน้าในหมู่สมาชิกเจ้าของธนาคาร

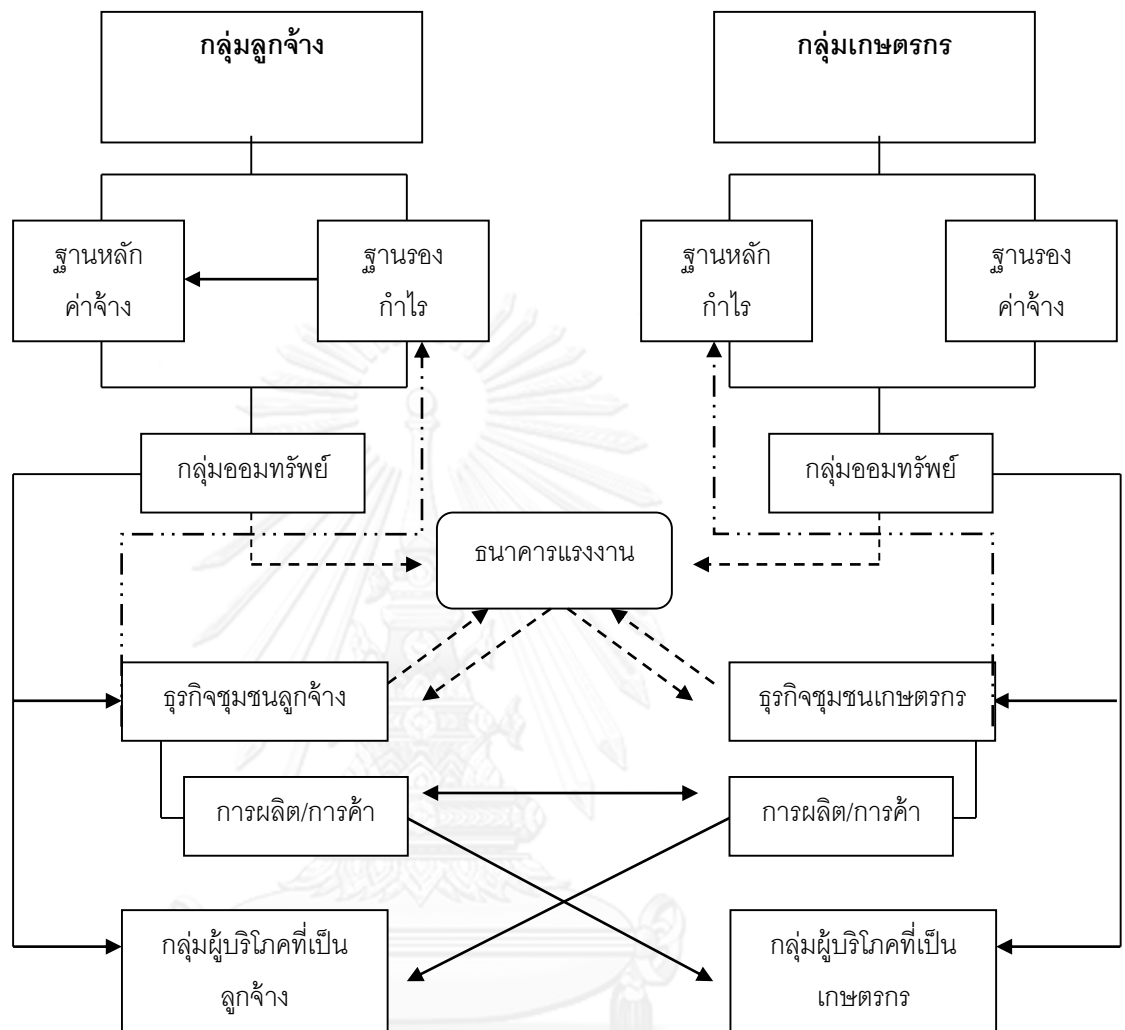
ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นปกติและต่อเนื่อง โดยเหตุที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือมีอาชีพเดียวกัน หรือประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน ซึ่งเป็นความหมายตามพระราชกฤษฎีกา จัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน พ.ศ.2543 มาตรา 3

ชุมชนคนโรงงาน เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่ทำงานในพื้นที่โรงงานเดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันผ่านการทำงานวันละแปดถึงสิบสองชั่วโมง มีการประกอบกิจกรรมการผลิตร่วมกันเพื่อสร้างผลผลิตแลกกับค่าจ้าง และอยู่ภายในวัฒนธรรมและกฎระเบียบของโรงงานเดียวกัน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาคาดว่า จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร ผ่านความร่วมมือและเกื้อกูลกันของคนทั้งสองกลุ่ม ที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

1.6 กรอบคิดในการศึกษา

1.7. ระเบียบวิธีการวิจัย

1. การศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview)

2. การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลทางสถิติจากห้องสมุดและเว็บไซต์ต่างๆ และรายงานการประชุมขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการประชุมของกลุ่มเรียนรู้ รายงานการประชุมของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน รายงานการประชุมของคณะกรรมการธนาคารลูกค้า รายงานการประชุมหมู่บ้านแรงงาน (หมู่บ้านสังคมนเพื่อน) รายงานการประชุมสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมนเพื่อนจำกัด และรายงานการประชุมของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร เป็นต้น

3. การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) คือ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผนร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ศึกษาได้มีโอกาสเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ เป็นผู้ตรวจสอบกิจการของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และเป็นกรรมการบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จึงสามารถเข้าร่วมปฏิบัติการ และเป็นผู้ร่วมทดลองและติดตามการเชื่อมต่อเศรษฐกิจของกลุ่มต่างๆ เพื่อร่วมกันจัดตั้งเป็นฐานเศรษฐกิจของแรงงานได้

4. การสร้างโครงการทดลองทางสังคม (Social lab) ผู้ศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติการของโครงการทดลอง การขายบัตรเติมเงิน โครงการข้าวสาร โครงการสินค้าจากโรงงาน โครงการออมทรัพย์แรงงาน โครงการบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร โครงการธนาคารลูกจ้าง และโครงการหมู่บ้านสังคมเพื่อน การทดลองปฏิบัติจริงให้ข้อมูลและประสบการณ์ที่เป็นจริง เป็นข้อมูลปฐมภูมิ และนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อนำไปสร้างเป็น Model และหลักการทั่วไปด้านเศรษฐกิจแรงงานและเศรษฐกิจเกื้อกูล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ ต้องการทราบว่า อะไรคือฐานเศรษฐกิจของแรงงาน จะมีความเป็นไปได้หรือไม่ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานไทย และฐานเศรษฐกิจแรงงานจะช่วยสร้างอำนาจต่อรองให้แก่แรงงานได้หรือไม่ อย่างไร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องทบทวนความคิดและทฤษฎีและการสำรวจงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาว่า การศึกษาในเรื่องนี้ได้มีมากน้อยเพียงไร ในแวดวงวิชาการ เพื่อการประยุกต์ต่อยอดและการกำหนดตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 ความหมายของฐานเศรษฐกิจแรงงาน

2.1.1.1 ความหมายของแรงงาน พลังแรงงาน และกำลังแรงงาน

เมื่อพูดถึงคำว่า "แรงงาน" ความเข้าใจของคนในสังคมไทยมักจะแตกต่างกันไปตามความคุ้นชินในบริบทของแต่ละกลุ่มคนแต่ละสาขาอาชีพ ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนำไปสู่การถกเถียงและสร้างความสับสนทั้งในวงวิชาการ ราชการ นักขับเคลื่อน และประชาชนทั่วไป เช่น บางคนก็ให้ความหมายของคำว่า แรงงาน คือ กรรมกรโรงงาน หนุมสาวหรือคนที่ใช้แรงกายทำงานอย่างหนักหน่วง หากจะดีขึ้นมาบ้างก็หมายถึง ลูกจ้างเอกชน (แต่ก็ไม่รวมข้าราชการและนักวิชาชีพระดับสูง) และในหลายครั้งการพูดถึงแรงงานในสังคมไทย มักจะแฝงไปด้วยอคติ อาทิ แรงงาน คือ พวกคนชั้นล่าง คนชั้นต่ำ คนมีการศึกษาน้อย เป็นผู้ใช้กรรมสิทธิ์และความรุนแรงในการแก้ไขขัดแย้ง เป็นต้น ความรู้สึกเช่นนี้เองเป็นผลให้ความคิด จิตสำนึก ของผู้คนจำนวนมากในสังคมไทย เกิดภาวะแบ่งแยก คิดว่าตนเองไม่ใช่แรงงาน จึงไม่ได้ตระหนักและให้ความสำคัญถึงปัญหาแรงงาน และมักมองว่าเป็นปัญหาของคนงานระดับล่าง เป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มคน จนทำให้เรื่องแรงงานกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญน้อยมาก เมื่อเทียบกับเรื่องการลงทุนของธุรกิจเอกชน ทั้งๆ ที่ ในประเทศอภิมหาทุนนิยมหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ให้ความสำคัญกับแรงงานอย่างยิ่งวด โดยเฉพาะการกำหนดให้อัตราการว่างงานของแรงงาน ตัวเลขการจ้างงานเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่จะบ่งบอกการเติบโตและการถดถอยของเศรษฐกิจ นอกจากนี้มีเรื่องน่าแปลกคือ สังคมไทยไม่ค่อยให้ความสนใจตัวเลขการจ้างงานของตนเอง แต่กลับให้ความสำคัญกับตัวเลขการจ้างงานของประเทศมหาอำนาจ ดังเช่น ในการรายงานภาวะตลาดหุ้นของไทย ที่นักวิเคราะห์ต้องคอยติดตามตัวเลขการจ้างงานและเศรษฐกิจของสหรัฐฯ เพราะดัชนีหุ้น

ไทยมักจะแปรผันไปตามตัวเลขดังกล่าวของสหรัฐฯ อาทิ พาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2556 “กลไกไทย คาดหุ้นไทยสัปดาห์หน้ายังผันผวน รอดูตัวเลขว่างงานของสหรัฐฯ” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความชัดเจนในความหมายของคำว่า “แรงงาน” และกำหนดคำนิยามเพื่อใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ จึงได้ทบทวนคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานในทางวิชาการไว้ดังนี้

การตรวจสอบความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในสังคมไทย วิธีการอย่างง่ายที่สุดก็คือ การพิจารณาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานโดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “แรงงาน” หมายถึง คนงาน, ผู้ใช้แรงในการทำงาน, ประชากรในวัยทำงาน ไม่รวมถึงคนพิการ คนวิกลจริต นักเรียน นักศึกษา แม่บ้านนักบวช ทหาร ผู้ต้องขัง และผู้ประกอบการเพื่อหากำไร, แรงที่ใช้ในการทำงาน, ความสามารถในการทำงานเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเมื่อพิจารณาความหมายตามพจนานุกรมฉบับนี้ ก็สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในสังคมไทยได้ใช้คำว่าแรงงาน สื่อความหมายได้หลายทาง ทั้งหมายถึง ตัวคนงาน กำลังแรงงาน พลังงานแรงงาน และขีดความสามารถของคนงาน(ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

อดัม สมิท บรมครูและผู้เขียนหนังสือที่เป็นปฐมบทแห่งวิชาเศรษฐศาสตร์ชื่อ An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. โดยในบทที่ 5 เรื่อง OF THE REAL AND NOMINAL PRICE OF COMMODITIES, OR THEIR PRICE IN LABOUR, AND THEIR PRICE IN MONEY (Smith, 1997: 133) ได้มีการพูดถึงแรงงานไว้ดังนี้

“Every man is rich or poor according to the degree in which he can afford to enjoy the necessaries, conveniences, and amusements of human life, But after the division of labour has once thoroughly take place, it is but a very small part of these with which a man’s own labour can supply him. The far greater part of them he must derive from the labour of other people, and he must be rich or poor according to the quantity of that labour which he can command, or which he can afford to purchase.”

(Adam Smith ,1776 : 133)

โดยสรุปก็คือ คนจะรวยหรือจนขึ้นอยู่กับการใช้แรงงานของตนเองและแรงงานของผู้อื่น ถ้าพึ่งแรงงานของตนเองนั้นสนองต่อความต้องการของตนเองได้น้อย โดยมากมักเกิดจากการใช้แรงงานของผู้อื่น จากข้อเขียนของอดัม สมิท สะท้อนให้เห็นว่า คำว่า “แรงงาน” ไม่ได้หมายถึงผู้ที่ขายพลังแรงงานและทำการผลิตให้คนอื่นเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการใช้พลังแรงงานของตนเองด้วย และที่สำคัญการตอบใจหทัยของอดัม สมิท ที่ว่า ความมั่งคั่งของชาติเกิดมาจากสาเหตุใด และคำตอบสั้นๆ ที่ได้ก็คือ การแบ่งงานกันทำของแรงงาน การขยายตลาด และการสะสมทุนนั้น ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของแรงงานต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมหภาคอีกด้วย (ภาวดีทองอุไทย, 2527: 66)

และเมื่อพิจารณาตามเศรษฐศาสตร์การเมืองภายใต้แนวคิดของมาร์กซ ที่ได้อธิบายเรื่อง ธรรมชาติของแรงงาน และความสัมพันธ์ทางสังคมของแรงงานในระบบทุนนิยม ไว้ในบทที่ 7 เล่ม 1 ของหนังสือเรื่อง Das Kapital ซึ่ง Marx อธิบายว่า

“The use of labour-power is labour itself. The purchaser of labour-power consumes it by setting the seller of it to work. By working, the latter becomes in actuality what previously he only was potentially, namely labour-power in action, a worker. ...Labour is, first of all, a process between man and nature, a process by which man, through his own actions, meditates, regulates and controls the metabolism between himself and nature. He sets in motion the natural forces which belong to his own body, his arm, leg, head and hands, in order to appropriate the materials of nature in a form adapted to his own needs”

(Karl Marx, 1977:283)

โดยธรรมชาติทั่วไปของ “แรงงาน (labour)” คือ กระบวนการระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ผ่านกระบวนการเผาผลาญอาหารในร่างกายของมนุษย์ เพื่อให้ได้พลังแรงงานมาใช้ในการเคลื่อนไหวอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย อาทิ มือ แขน ขา และสมอง ในการแปรเปลี่ยนธรรมชาติให้กลายเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการ ซึ่งมาร์กซเรียกแรงงานสั้นๆ ว่า เป็นการใช้พลังแรงงานของมนุษย์

(labour) หรือก็คือการทำงาน (work)⁸(Karl, 1997: 283) ดังนั้นผู้ที่ใช้พลังแรงงาน เราก็สามารถเรียกว่า ผู้ใช้แรงงาน(labourer) หรือคนทำงาน(worker)

ขณะที่คำว่า “พลังแรงงาน (labour power)” ก็คือ ความสามารถทั้งทางร่างกาย และสติปัญญาในการทำงานหรือการผลิตของมนุษย์ (O’Hara, 2001: 636)หรือก็คือ พลังงานจากร่างกาย (energy) และพลังสมอง ได้แก่ ทักษะและความรู้ ดังนั้น แรงงานตามความหมายทั่วไปของมาร์กซ คือ มนุษย์ทุกคนที่สามารถใช้พลังงานแรงงานของตนเองในการทำกิจกรรมทางการผลิต

อย่างไรก็ดี เมื่อวิธีการผลิตทุนนิยมได้ครอบงำสังคม คำว่าแรงงานถูกทำให้มีความหมายแคบลง โดยให้หมายถึง ผู้ที่ใช้พลังแรงงานเพื่อแลกกับค่าจ้าง เพราะในสังคมทุนนิยมทุกอย่างถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ดังนั้น พลังงานจึงกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่ถูกซื้อขาย จึงก่อเกิดคนขายพลังแรงงานหรือเรียกว่าแรงงานรับจ้างขึ้น และทำให้ผลลัพธ์ที่ได้จากการใช้พลังแรงงานเปลี่ยนไปจากเดิม คือ John Locke กล่าวว่า กรรมสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของเกิดขึ้นจากการใช้พลังแรงงาน หากใครเป็นผู้ออกแรง คนนั้นก็สมควรจะเป็นเจ้าของผลผลิต (John Locke, 1690 : 305-306 อ้างใน Vaughn, 1978: 313) แต่ในยุคทุนนิยม แรงงานรับจ้างใช้พลังแรงงานในการสร้างผลผลิต แต่ตนเองกลับไม่มีสิทธิ์ในผลผลิตนั้นทั้งหมด จะได้ก็เพียงบางส่วนที่พอยังชีพ (subsistence) เท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้ซื้อพลังแรงงานจะใช้พลังงานที่ซื้อมา โดยการกำหนดให้ผู้ขายแรงงานต้องทำงานให้ และผู้ซื้อพลังแรงงานจะจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าจ้างแก่ผู้ขายแรงงานในระดับที่เพียงพอที่ผู้ขายจะสามารถสร้างพลังแรงงานขึ้นมาใหม่(reproduce) หรือก็คือค่าจ้างพอยังชีพที่ทำให้คนงานพอมีชีวิตอยู่และมีเรี่ยวแรงมาทำงานต่อในวันถัดๆ ไป ซึ่งภายใต้กระบวนการซื้อขายแรงงานนี้เอง ที่มาร์กซได้บอกว่า ก่อให้เกิดการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน เพราะแรงงานรับจ้างเหล่านี้ไม่ได้เป็นเจ้าของสินค้าที่ตนเองผลิตได้ แต่จะได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่ามูลค่าผลผลิตที่ตนเองสร้างขึ้น⁹ ส่วนมูลค่าผลผลิตที่เหลือทั้งหมดจะตกเป็นของผู้ซื้อพลังแรงงาน

⁸ ความแตกต่างของlabour กับ work ในเศรษฐศาสตร์การเมืองมาร์กซิสม์แบบคลาสสิก labour คือ การใช้แรงงาน เพื่อผลิตมูลค่าแลกเปลี่ยน ส่วน work คือ การใช้แรงงานที่มุ่งเพื่อผลิตมูลค่าใช้สอย (วิทยากร เชียงกูล, 2545 : 244)

⁹ ในทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็คือ สมการ $MRP \geq W$ นั่นคือ Marginal Revenue Product of Labour \geq Wage คือ หน่วยผลิตจะจ้างคนงานเพิ่มอีกหนึ่งคน ก็ต่อเมื่อ คนงานคนนั้นสร้างผลผลิตที่ทำให้เกิดรายรับที่สูงกว่าต้นทุนของการจ้างคนงานคนนั้น

โดยสรุป ในระบบทุนนิยม คำว่า “แรงงาน” จะถูกหมายถึง การใช้พลังงานของคนงาน(ผู้ขายพลังงาน) เพื่อทำการผลิตสินค้าและมูลค่าภายใต้กำกับของนายทุน(ผู้ซื้อพลังงาน) ในช่วงระยะเวลาที่แน่นอนของเวลาแรงงาน(labour time¹⁰)(O’Hara, 2001: 636) เช่น การกำหนดให้ต้องทำงาน 8 ชั่วโมงต่อหนึ่งวันทำงาน เพื่อให้ได้ค่าจ้างพอยังชีพ เป็นต้น ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตภายใต้วิธีการผลิตแบบทุนนิยม จึงได้จำแนกคนออกเป็นสองกลุ่มหลักคือ ผู้ซื้อและผู้ขายพลังงาน โดยจะใช้คำว่า แรงงาน(labour) เพื่อสื่อถึงกลุ่มของผู้ขายแรงงานหรือชนชั้นคนงาน(working class)¹¹และใช้คำว่า capital เพื่อสื่อถึงกลุ่มผู้ซื้อแรงงานว่า เป็นชนชั้นนายทุนหรือชนชั้นเจ้าสมบัติ(วิทยากร เชียงกูล, 2545: 132)ดังนั้น เราจึงอาจเรียกคนที่ใช้พลังงานในการทำงานว่า labourer หรือ worker และเรียกผู้ซื้อพลังงานว่า capitalist หรือ employer

นอกจากนี้ยังมีศัพท์ภาษาของสำนักคิดแบบมาร์กซิสต์อื่นๆ เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มคนในสังคมทุนนิยม ตามการครอบครองปัจจัยการผลิตไว้ดังนี้

- ชนชั้นคนงานผู้ไร้สมบัติ (proletariat) หรือกรรมกรคือ คนงานและผู้มีรายได้น้อยไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ดังนั้นจึงต้องขายพลังงานให้แก่นายทุนเพื่อการอยู่รอด แต่ในยุคอุตสาหกรรมพวกมาร์กซิสต์คลาสสิก มองว่า proletariat คือ คนงานโรงงานอุตสาหกรรม(วิทยากร เชียงกูล, 2545:200)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁰เวลาแรงงาน (Labour time) คือ ระยะเวลาที่คนงานใช้พลังงานในการผลิต มีหน่วยวัดเป็นชั่วโมง วัน สัปดาห์ ภายใต้การผลิตแบบทุนนิยม เวลาแรงงานจะประกอบด้วย เวลาแรงงานที่จำเป็นทางสังคม (หรือก็คือเวลาที่คนงานใช้ไปในการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าที่เพียงพอแก่การยังชีพ) กับเวลาแรงงานส่วนเกิน(คือ เวลาที่คนงานใช้ไปในการผลิต เพื่อสร้างมูลค่าส่วนที่เกินจากการยังชีพ) (วิทยากร เชียงกูล, 2545 : 134) ยกตัวอย่าง คนงานตกลงทำงานวันละ 8 ชั่วโมง เพื่อให้ได้ค่าจ้างพอยังชีพ สมมติว่าคนงานทำงานเพียง 6 ชั่วโมงก็สามารถสร้างมูลค่าได้เท่ากับค่าจ้างพอยังชีพ ดังนั้น เวลาทำงานที่เหลืออีก 2 ชั่วโมง จึงเป็นการใช้เวลาทำงานเพื่อสร้างมูลค่าให้แก่นายทุน

¹¹ Working class หรือ ชนชั้นคนงาน คือ ชนชั้นทางสังคมที่ประกอบด้วยคนงาน โรงงาน คนงานก่อสร้าง คนงานในอุตสาหกรรมประมง ป่าไม้ การขนส่ง และการค้า รวมถึงช่างฝีมือ เสมียนพนักงาน คนทำงานรับใช้ คนรับจ้างเร่ร่อน และคนว่างงาน โดยคำว่า working class จะใช้ในประเทศสังคมนิยม ส่วนคำว่า proletariat จะใช้ในประเทศทุนนิยม (วิทยากร เชียงกูล, 2545 : 200, 245)

- ชนชั้นชาวนาย่อย(peasant) คือชาวนายากจนหรือชาวนารายย่อย ที่เป็นเจ้าของหรือเช่าที่ดินผืนเล็กๆ ในการเพาะปลูก (Crowther, Kavanagh, and Ashby,1995:884)
- ชนชั้นนายทุนน้อย (petty bourgeoisie) คือ ชนชั้นกลางค่อนข้างต่ำ ซึ่งเป็นชนชั้นที่อยู่ระหว่างชนชั้นคนงานกับชนชั้นนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิต ประกอบไปด้วย เจ้าของโรงงานและธุรกิจขนาดเล็ก เจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ชาวนารวย พ่อค้าและช่างฝีมือโดยทั่วไป คนในชนชั้นนี้มีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนฐานะสู่ชนชั้นนายทุน จึงมีความคิดค่อนข้างจารีตนิยม แต่บางส่วนโดยเฉพาะปัญญาชนจะมีจิตสำนึกทางสังคมสูง มีความคิดก้าวหน้า และปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคม(วิทยากร เชียงกูล, 2545: 186)
- ชนชั้นเจ้าสมบัติหรือนายทุน (bourgeoisies) หรือ capitalist ในระบบทุนนิยม bourgeoisies คือ ชนชั้นของผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต จ้างแรงงานรับจ้าง ดูดซับมูลค่าส่วนเกิน(exploit) ดังนั้นระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลจึงมีความสำคัญมากต่อคนกลุ่มนี้ ฉะนั้นนายทุนจึงหมายรวมถึงเจ้าของทุนอุตสาหกรรม ทุนการค้า ทุนการเงิน และเจ้าที่ดิน(Scruton, 1982:43; วิทยากร เชียงกูล, 2545:25)

ส่วนในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก คำว่า “แรงงาน” ถูกนำไปใช้ในสองระดับ คือ ระดับจุลภาคและมหภาค โดยเศรษฐศาสตร์จุลภาค มองว่า แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตหนึ่งในสี่ชนิด อันได้แก่ ที่ดิน ทุน แรงงาน และผู้ประกอบการ โดยผลตอบแทนของแรงงาน คือ ค่าจ้าง (สุพัฒน์ อภัยไพบุลย์สวัสดิ์, 2553: 201-202)นั่นก็เป็นการสะท้อนว่า คำว่า “แรงงาน” ในทางเศรษฐศาสตร์จุลภาค หมายถึงผู้ทำงานเพื่อแลกกับค่าจ้าง (หรือก็คือกำลังแรงงานที่เป็นลูกจ้างเท่านั้น) ซึ่งต่อมามีศัพท์ภาษาต่างๆ เพื่อเรียกคนกลุ่มนี้ อาทิ แรงงานกินค่าจ้าง (wage labour) หรือผู้มีรายได้เป็นค่าจ้าง(wage earner) เป็นต้น

ขณะที่การวิเคราะห์ในทางเศรษฐศาสตร์มหภาค จะใช้คำว่า “แรงงาน” เพื่อสื่อถึง “กำลังแรงงาน” หรือก็คือปริมาณแรงงานของทั้งสังคม (labour supply) เช่นการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจระดับชาติของจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ มีหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ การใช้นโยบายการเงินการคลัง(monetary and fiscal policy) เพื่อรักษาระดับการผลิตที่ก่อให้เกิดการจ้างงานเต็มที่(full-employment) และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ(stability) (Stanley Brue and Randy Grant, 2007:440) ซึ่งก็คือการใช้มาตรการการใช้จ่ายภาครัฐและอัตราดอกเบี้ยในการกระตุ้นเศรษฐกิจ เพื่อให้แรงงานว่างงานน้อยที่สุดหรือในระดับที่เหมาะสม โดยตัวเลขแรงงานที่นำมาใช้ในการพิจารณาก็คือ ตัวเลขกำลังแรงงาน โดยเฉพาะตัวเลขคนว่างงาน ถ้าตัวเลขคนว่างงานน้อยลง ก็มีนัยว่าเศรษฐกิจกำลังฟื้นตัวหรือกำลังเติบโต แต่ถ้าคนว่างงานมากขึ้น ก็สะท้อนภาพเศรษฐกิจที่กำลังถดถอย หรือในการคำนวณดัชนีผลิตภาพแรงงาน(labour productivity index) ของธนาคารแห่งประเทศไทย จะใช้ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP)ที่ราคาคงที่หารด้วยจำนวนคนที่มีงานทำ(อโนทัย พุทธาวี ปุณฺทริก ศุภอมรกุล และพรสวรรค์ รักเป็นธรรม, 2553: 6) ทั้งนี้ตัวเลขคนมีงานทำที่ปรากฏในข้อมูลกำลังแรงงาน ไม่ได้มีเฉพาะแรงงานที่เป็นลูกจ้างเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงแรงงานที่เป็นนายจ้าง และแรงงานที่เป็นผู้ประกอบการอิสระด้วย ซึ่งตัวเลขเหล่านี้เองที่ถูกนำไปใช้วิเคราะห์เรื่องแรงงานในทางเศรษฐศาสตร์มหภาค

ส่วนคำว่า “กำลังแรงงาน” (Labour force) คือ ผลรวมของจำนวนคนทั้งที่มีงานทำและว่างงาน (O’Hara, 2001: 633)หรือก็คือปริมาณรวมของพลังแรงงานทั้งหมดของสังคม (labour supply) เป็นการให้ภาพของแรงงานในเชิงมหภาค โดยมีหน่วยนับเป็นจำนวนคนที่สามารถใช้พลังงานแรงงานของตนเองเพื่อกิจกรรมการผลิตทางเศรษฐกิจ ซึ่งนับรวมคนทุกอาชีพทุกสถานภาพไม่ว่าจะเป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง ทั้งนี้ในแต่ละสังคมจะกำหนดนิยามของกำลังแรงงานแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น การกำหนดช่วงอายุของวัยกำลังแรงงานที่ไม่เหมือนกัน หรือในบางสังคม บางอาชีพไม่นับเป็นกำลังแรงงาน อาทิ ในประเทศเยอรมันกำหนดให้ผู้มีอายุตั้งแต่ 16 - 64 ปี เป็นผู้อยู่ในวัยกำลังแรงงาน แต่อาชีพทหารในเยอรมันไม่นับเป็นกำลังแรงงาน ขณะที่สังคมไทยคนที่อายุมากกว่า 60 ปีเป็นวัยเกษียณจะถูกจัดอยู่นอกกำลังแรงงาน แต่ทหารของไทยถูกนับอยู่ในกำลังแรงงาน หรือในประเทศที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแล้ว จะมีกฎหมายคุ้มครองเด็ก เพื่อป้องกันไม่ให้มีทารุณกรรมและใช้แรงงานเด็ก ประเทศเหล่านี้ก็จะกำหนดให้เด็กอยู่นอกกำลังแรงงาน เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติของประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554:76-77,92) ได้นิยามคำว่า “กำลังแรงงาน” คือบุคคลทุกคนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปในระหว่าง 7 วันก่อนวันสัมภาษณ์เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงานปัจจุบัน (ผู้มีงานทำหรือผู้ว่างงาน) หรือเป็นผู้ถูกจัดจำแนกอยู่ในประเภทกำลังแรงงานที่รอฤดูกาล โดยไม่รวมผู้ไม่ได้ทำงานและไม่พร้อมที่จะทำงาน เนื่องจากเป็นผู้ที่ 1) ทำงานบ้าน 2) เรียนหนังสือ 3) ยังเด็กเกินไป (มีอายุน้อยกว่า 15 ปี) หรือชรามาก (มีอายุเกิน 60 ปี) 4) ไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากพิการทางร่างกายหรือจิตใจหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง 5) ไม่สมัครใจทำงาน 6) ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างผลกำไรส่วนแบ่งหรือสิ่งตอบแทนอื่นๆให้แก่บุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน 7) ทำงานให้แก่องค์กรหรือสถาบันการกุศลต่างๆโดยไม่ได้รับค่าจ้างผลกำไรส่วนแบ่งหรือสิ่งตอบแทนใดๆ 8) ไม่พร้อมที่จะทำงานเนื่องจากเหตุผลอื่น

สรุป ภาววิชาการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง ความหมายโดยทั่วไปของ “แรงงาน” คือ การใช้พลังแรงงาน เพื่อทำการผลิตทางเศรษฐกิจ พลังแรงงาน ก็คือ พลังจากร่างกายของมนุษย์ทั้งพลังกายและพลังสติปัญญา ส่วนกำลังแรงงานก็คือ ผลรวมทั้งหมดของคนมีงานทำและคนว่างงาน แต่อย่างไรก็ดีสมัชชาทุนนิยมคำว่า “แรงงาน” ถูกนำไปใช้สื่อถึงคนเฉพาะกลุ่ม คือ คนที่ขายพลังแรงงานเพื่อแลกกับค่าจ้าง ในทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก คำว่า “แรงงาน” ถูกนำไปใช้ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ในเศรษฐศาสตร์จุลภาค แรงงาน หมายถึง ลูกจ้าง (คนขายแรงงาน แลกค่าจ้าง) ในทางเศรษฐศาสตร์มหภาค แรงงาน ก็คือ ปริมาณแรงงานทั้งหมดในสังคมไทย ซึ่งก็คือ กำลังแรงงาน

สำหรับคำนิยาม “แรงงาน” ในการศึกษาฉบับนี้ จะใช้ตามความหมายโดยทั่วไปของแรงงาน คือ การใช้พลังแรงงาน เพื่อทำการผลิตทางเศรษฐกิจซึ่งจะรวมมนุษย์ที่ใช้พลังแรงงานในทุกสถานภาพ อาทิ นายจ้าง ลูกจ้าง ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ข้าราชการ(ลูกจ้างรัฐ) และเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งนิยามโดยทั่วไปนี้มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “กำลังแรงงาน” (ดูตารางที่ 2-1) ดังนั้นตัวเลขที่นำมาใช้ในการศึกษาในครั้งนี้จะใช้ข้อมูลกำลังแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มาร่วมวิเคราะห์ โดยกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ก็คือ กำลังแรงงาน(แรงงาน)ที่เป็นลูกจ้าง และกำลังแรงงาน(แรงงาน)ที่เป็นเกษตรกร

2.1.1.2 ความหมายของฐานเศรษฐกิจ

คำว่า “เศรษฐกิจ (Economic)” มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกที่ว่า “oikonomia” ซึ่งหมายถึง การจัดการเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของครอบครัวและของคนในรัฐ (ไพฑูรย์ วงศ์วานิช, 2517: 4-5) ดังนั้น วิชาเศรษฐศาสตร์ (Economics) ก็คือ ความรู้เพื่อการแก้ปัญหาปากท้องของประชาชน

อย่างไรก็ดี Jean-Baptiste Say เป็นปรัชญาเมธีที่ได้แยกแยะเศรษฐกิจให้มีมิติที่ชัดเจน อันได้แก่ การบริโภค การผลิต การแลกเปลี่ยน และการวิภาคกรรม ซึ่งก็คือการแบ่งปันผลตอบแทนให้แก่ปัจจัยการผลิต ได้แก่ แรงงานได้ค่าตอบแทนคือค่าจ้าง เจ้าของที่ดินได้ค่าตอบแทนคือค่าเช่า ผู้ประกอบการได้ผลตอบแทนคือกำไร และเจ้าของทุนได้ค่าตอบแทนคือดอกเบี้ย(วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2552:41)

ดังนั้น “เศรษฐกิจ (Economic)” ก็คือ การจัดการเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของประชาชนทั้งในเรื่องการบริโภค การผลิต การแลกเปลี่ยน และการจัดสรรผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิต

ส่วนคำว่า “ฐานเศรษฐกิจ” นั้น ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2542 คำว่า “ฐาน” คือ ที่ตั้ง เช่น ฐานทัพ ที่ตั้งฐาน หรือ ที่รองรับ เช่น ฐานพระพุทธรูป เป็นต้น ฉะนั้น “ฐานเศรษฐกิจ” ก็คือ ที่รองรับการจัดการเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของประชาชนทั้งในเรื่องการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการจัดสรรผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิต

“ที่รองรับ” หรือ “ฐาน” ของเศรษฐกิจคืออะไร Karl Marx ก็อธิบายเรื่องนี้ไว้ในงานวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านของเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยต่างๆ โดยเครื่องมือที่เรียกว่า ฐานและโครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) (John, 1949: 13)

ฐาน ก็คือ วิธีการผลิต (mode of production) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ฐานเศรษฐกิจ (economic base) (Carl, 1980: 55) หมายถึง รูปแบบในการผลิต ซึ่ง “ฐาน” จะประกอบด้วยสองส่วนคือ

1) พลังการผลิต (productive force) คือ ชีตความสามารถของการผลิตในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยและเครื่องมือในการผลิต (means of production) ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต กับแรงงานที่มีทักษะและประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือและปัจจัยนั้นๆ ในการผลิต ซึ่งเราอาจจะเรียกรวมๆ ว่า ปัจจัยการผลิต

และ 2) ความสัมพันธ์ทางการผลิต (relations of production) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิต อันเนื่องจากการผลิตนั้นเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถที่จะดำเนินงานให้สำเร็จได้ด้วยคนเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันหรือ ความสัมพันธ์หลายฝ่าย เช่น นายจ้าง-ลูกจ้าง เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็พึงจำไว้ที่กำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิตก็คือ รูปแบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต(สุภา ศิริमानนท์, 2529:110-111)

ขณะที่โครงสร้างส่วนบน (superstructure) คือ ปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมผ่านการเมือง กฎหมาย อุดมการณ์ และวัฒนธรรม

ในทางทฤษฎีมาร์กซิสต์ แบบดั้งเดิม จะเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของมนุษย์ในยุคต่างๆ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือ เทคโนโลยี เทคนิคต่างๆ ใน การผลิต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของพลังการผลิต สุดท้ายก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างส่วนบนและระบบกรรมสิทธิ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในการผลิตเปลี่ยนไป ฐานเศรษฐกิจหรือวิถีการผลิตมีผลสะท้อนต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ กฎหมาย อุดมการณ์ของผู้คนในสังคม (โครงสร้างส่วนบน) ขณะที่ Gramsci เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ก็อาจเริ่มจากการเปลี่ยนโครงสร้างส่วนบน โดยเฉพาะการมีลัทธิความเชื่อและ อุดมการณ์ ที่จะสร้างมวลชนที่มีจิตสำนึก ที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนหรือแรงต่อสู้ให้เกิดการ ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม อาทิ การปฏิวัติ เป็นต้น ซึ่งสิ่งนี้ Gramsci เรียกว่า “Hegemony”(Carl, 1980: 36-39)

ในการวิเคราะห์พัฒนาการของเศรษฐกิจในยุคต่างๆ เราสามารถนำเครื่องมือของมาร์กซ์มาใช้ในการวิเคราะห์ แบ่งเป็นการวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน ดังงานวิเคราะห์สังคมศักดินาของจิตร ภูมิศักดิ์(จิตร ภูมิศักดิ์, 2522: 26-51) โดยสรุปดังนี้ ศักดินา แปลว่า อำนาจในการครอบครองที่ดิน เพราะคนส่วนใหญ่มีอาชีพกสิกรรม ที่ดินจึงเป็นปัจจัยยังชีพที่สำคัญในระบบศักดินา ความร่ำรวยความยากจนแปรผันตามที่ดินที่ครอบครองอยู่ ดังนั้น ฐานเศรษฐกิจในยุคศักดินา จึงมีพลังการผลิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตอันสำคัญคือ ที่ดิน และ ศักยภาพในการใช้ที่ดินเป็นไปตามจำนวนไพร่ทาสในสังกัดผ่านระบบการเกณฑ์แรงงาน บวกกับ เทคนิคการผลิต คือ การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ที่มาจากเหล็กให้ปราณีตขึ้น และการใช้แรงงาน สัตว์ ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินในสังคมศักดินา มีลักษณะปัจเจกและตกอยู่ในมือคนกลุ่มน้อย ซึ่ง เรียกว่า เจ้าขุนมูลนาย หรือเจ้าที่ดิน ขณะที่คนส่วนใหญ่คือ ไพร่และทาส มูลนายเหล่านี้นอกจาก

จะได้ครอบครองที่ดินแล้ว ยังได้ไพร่ทาสที่ติดมากับที่ดินอีกด้วย ดังนั้น เมื่อมีการโอนที่ดินให้เป็นของมูลนายคนใหม่ ไพร่ทาสก็ต้องถูกโอนไปด้วย สำหรับความสัมพันธ์ของผู้คนทางการผลิตในยุคศักดินาเป็นไปตามระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าขุนมูลนายกับไพร่ทาส นอกจากนี้ระบบกรรมสิทธิ์และความสัมพันธ์ทางการผลิตยังมีผลสะท้อนถึงรูปแบบทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม อีกด้วย เช่น ลักษณะทางการเมืองที่เป็นการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างชนชั้นศักดินา(เจ้าขุนมูลนาย) กับชนชั้นชาวนา(ไพร่ ทาส) เพื่อเข้าถือสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตและจัดสรรประโยชน์จากปัจจัยการผลิตนั้น หรือลักษณะทางวัฒนธรรม อาทิ ความสัมพันธ์เหลื่อมล้ำต่ำสูงตามชนชั้นโดยกำเนิดและตามอำนาจที่เหนือที่ดิน หรือการสืบสันตติวงศ์ เป็นต้น

โดยสรุป สิ่งที่รองรับเศรษฐกิจ หรือฐานเศรษฐกิจ ก็คือ ปัจจัยการผลิต ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต และกรรมสิทธิ์แห่งปัจจัยการผลิต ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งในทางเศรษฐกิจ (การผลิต การค้า การบริโภค และการจัดสรรแบ่งปันผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิต) ความสัมพันธ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคม

2.1.1.3 ความหมายของฐานเศรษฐกิจแรงงาน

จากข้อ 2.1.1.1 และ 2.1.1.2 ดังนั้น “ฐานเศรษฐกิจแรงงาน” ก็คือ ปัจจัยการผลิต ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต และกรรมสิทธิ์ของแรงงานในปัจจัยการผลิต ที่จะบ่งบอกความสัมพันธ์ของแรงงานในทางเศรษฐกิจ ทั้งในการผลิต การค้า การบริโภค และการจัดสรรแบ่งปันผลตอบแทน ตลอดจนความสัมพันธ์ของแรงงานในทางการเมือง และสังคม เช่น ถ้าแรงงานผู้นั้น ครอบครองปัจจัยการผลิตคือ พลังแรงงานเพียงอย่างเดียว และใช้พลังแรงงานนั้นเป็นสินค้าเพื่อนำไปขายแลกกับค่าจ้าง แรงงานคนนั้นก็คือ ลูกจ้าง ความสัมพันธ์ของเขาในทางการเมืองและสังคมก็คือ นายจ้าง – ลูกจ้าง เป็นต้น

เมื่อเรานำทฤษฎีของมาร์กซมาวิเคราะห์แบบแยกส่วน ในฐานเศรษฐกิจของแรงงานที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกรในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน ก็จะพบว่า ฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างฐานหลัก คือ การผลิตและขายพลังแรงงาน เพื่อแลกกับค่าจ้าง ด้วยเหตุที่ลูกจ้างครอบครองพลังแรงงาน อันเป็นปัจจัยการผลิตชนิดเดียวที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ดังนั้น ฐานเศรษฐกิจของแรงงานจึงพึ่งพาค่าจ้างเป็นด้านหลัก ขณะที่ฐานรอง คือเกิดจากการที่ลูกจ้างบางคนบางกลุ่ม ครอบครองปัจจัยการผลิตชนิดอื่นนอกจากพลังแรงงาน และมีความพยายามที่จะสร้างผลตอบแทนอื่นนอกเหนือจากค่าจ้าง เช่น การมีเงินทุนเล็กน้อยๆ แล้วผันตัวเองกลายเป็นผู้ประกอบการรายย่อย

โดยการทำอาชีพเสริมหรือธุรกิจของแรงงาน ซึ่งอาจเป็นการผลิตหรือการค้าเล็กๆ น้อยๆ ภายในกลุ่ม เพื่อสร้างผลตอบแทนในรูปแบบกำไร หรือการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจการสหกรณ์ของแรงงาน หรือการจัดระดมทุนเพื่อสร้างธนาคารประชาชนหรือธนาคารแรงงาน เพื่อรับผลตอบแทนในรูปแบบดอกเบี้ยหรือเงินปันผล เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์ฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างไทยปัจจุบัน พบว่า ครั้วเรือนลูกจ้าง ยังคงเน้นการขายพลังแรงงานและรับค่าจ้างเป็นด้านหลักพิจารณาได้จากตัวเลขชั่วโมงการทำงานของแรงงานไทย ปรากฏว่า ในปี 2553 มีแรงงานถึงร้อยละ 37 ที่ทำงานมากกว่าสัปดาห์ละ 50 ชั่วโมง หรือต้องทำงานมากกว่าวันละ 8 ชั่วโมง โดยเฉพาะลูกจ้างเอกชนมีมากถึงร้อยละ 32 ของลูกจ้างเอกชนทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554: 122,126) ลูกจ้างเหล่านี้จึงแทบไม่มีเวลาเหลือพอจะไปทำการผลิตอย่างอื่น ประกอบกับขาดปัจจัยการผลิตอื่น ดังนั้น เศรษฐกิจของลูกจ้างไทย ด้านหลักจึงอยู่กับการรับจ้างและมีรายได้เป็นค่าจ้างเงินเดือนอย่างไรก็ดีถ้าการแบ่งปันผลตอบแทนที่นายจ้างให้แก่ลูกจ้างมีสัดส่วนน้อย (เช่น ค่าจ้างต่ำ สวัสดิการน้อย) ซึ่งอาจมีเหตุมาจากการไม่มีความรู้และทักษะ หรืออำนาจต่อรองกับนายจ้างน้อย การใช้จ่ายของลูกจ้างก็จะต่ำ ก็เท่ากับว่าเศรษฐกิจของลูกจ้างก็จะตกต่ำตามไปด้วย

ส่วนฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร ฐานหลักคือ การเป็นผู้ประกอบการเกษตรกรรมที่เพาะปลูกและนำสินค้าไปจำหน่ายไปยังตลาด ในทางทฤษฎีเกษตรกรจะเป็นเจ้าของที่ดินขนาดต่างๆ ตามฐานะของเกษตรกร หรือเกษตรกรจำนวนหนึ่งอาจเช่าที่ดิน และมีเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรไว้ใช้ในการผลิต ดังนั้น ฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรจึงพึ่งพำไรจากการประกอบการเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนฐานรอง เกิดจากเวลาว่างนอกฤดูการเพาะปลูกและทรัพยากรที่มีอยู่บนที่ดิน เช่น การทำงานหัตถกรรม และงานประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร การค้าขาย หรือแม้กระทั่งการขายแรงงานเป็นแรงงานรับจ้าง

สถานการณ์ของฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรยากจนหรือเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย พบว่า ผลตอบแทนของครั้วเรือนเกษตรกรที่ด้านหลักควรจะเป็นผลกำไรจากการประกอบอาชีพเกษตรกร แต่ปัจจุบันกลับพบว่า มีรายได้จากไร่ นาเพียงร้อยละ 38.97 ของรายได้ทั้งหมด (ปีละ 50,370 บาท) ขณะที่รายได้นอกไร่ นาสูงถึงร้อยละ 61.03 ของรายได้ทั้งหมด (ปีละ 78,866 บาท) โดยรายได้นอกไร่ นาส่วนใหญ่ร้อยละ 44.3 มาจากค่าจ้างหรือรายได้จากการรับจ้าง (ปีละ 34,924 บาทหรือคิดเป็นร้อยละ 69 ของรายได้จากไร่ นา) อาทิ สมาชิก

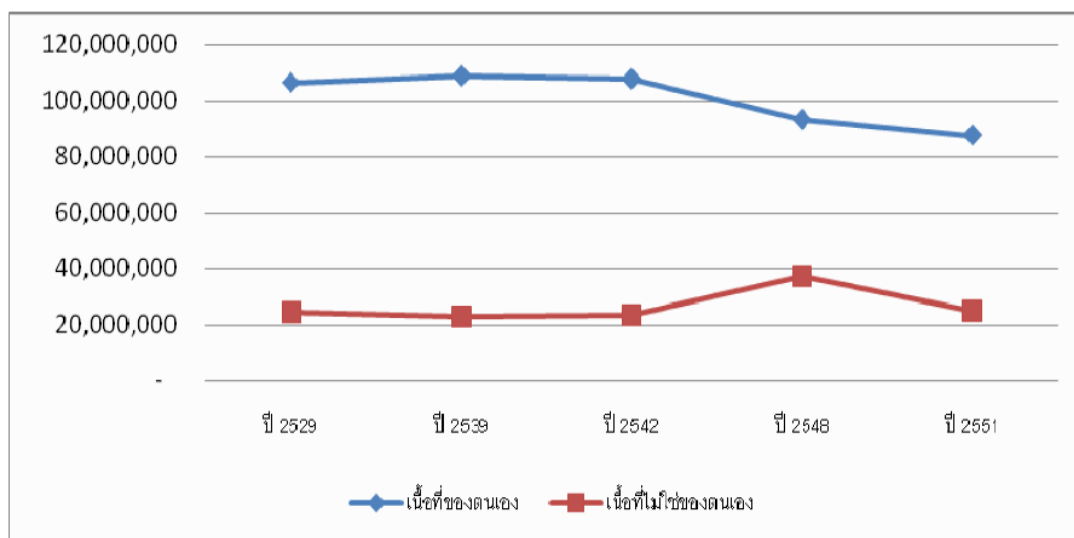
ครัวเรือนออกไปรับจ้าง หรือเงินที่บุตรหลานส่งกลับมาให้ เป็นต้น(สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2550)จึงอาจสรุปได้ว่า สถานเศรษฐกิจของเกษตรกรไทยปัจจุบัน แม้จะยังพึ่งรายได้จากรั้วนา แต่ต้องพึ่งรายได้จากค่าจ้างในสัดส่วนที่สูงกว่า นอกจากนี้หากพิจารณาการถือครองปัจจัยการผลิตของเกษตรกรไทย พบว่า เกษตรไทยมีแนวโน้มการเป็นเจ้าของที่ดินลดลง(รูปที่ 2-1) ในด้านทุนครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 69 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมดมีภาระหนี้สิน¹²(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ดังนั้นการสะสมทุนจึงไม่มี การลงทุนมาจากการกู้ยืมโดยใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ที่ดินหลุดจากมือของเกษตรกร ด้านความเป็นผู้ประกอบการและการใช้แรงงานในครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรไทยเพียงร้อยละ 32 ที่ทำการเกษตรโดยไม่ต้องจ้างลูกจ้าง ส่วนที่เหลือทั้งหมดล้วนจ้างลูกจ้าง ทั้งลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว¹³ลูกจ้างส่วนใหญ่ ก็คือ แรงงานในชนบทนั่นเอง แรงงานเหล่านี้บางส่วนก็ไม่มี การทำการผลิตของตัวเอง บางส่วนก็ทำการผลิตของตนเองด้วย จึงเห็นได้ว่าเกษตรกรไทยมีแนวโน้มถูกดึงออกจากความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือจากการเป็นผู้ประกอบการ ไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้างมากขึ้น เป็นผลให้สถานเศรษฐกิจของเกษตรกรไทยปัจจุบันต้องพึ่งทั้งกำไรและค่าจ้าง โดยเฉพาะเกษตรกรภาคอีสานที่ต้องพึ่งค่าจ้างในสัดส่วนที่สูงมาก ดังนั้นหากปีใดราคาพืชผลตกต่ำ งานรับจ้างมีน้อย หรือค่าจ้างถดถอย ก็จะมีผลให้เศรษฐกิจของเกษตรกรตกต่ำอย่างมาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²คำนวณมาจากข้อมูลของสำมะโนการเกษตรปี 2551 ตารางที่ 18.3 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยครัวเรือนเกษตรกรมีทั้งหมด 5,819,441 ราย มีเกษตรกรเพียง 1,821,712 ครัวเรือน ที่ไม่มีภาระหนี้ ที่เหลือ 3,997,729 ครัวเรือนเป็นเกษตรกรที่มีภาระหนี้สิน

¹³คำนวณมาจากข้อมูลของสำมะโนการเกษตรปี 2551 ตารางที่ 15.1 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยครัวเรือนเกษตรกรมีทั้งหมด 5,819,441 ราย มีครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่จ้างลูกจ้างเพียง 1,835,107 ราย ที่เหลือ 3,984,752 รายเป็นครัวเรือนเกษตรกรที่มีการจ้างทั้งประจำและไม่ประจำ(ลูกจ้างไม่ประจำ หมายถึง ผู้รับจ้างทำของทั่วๆ ไปด้วย)

รูปที่ 2- 1 แสดงจำนวนเนื้อที่ตามการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรปี 2529-2551 (ไร่)

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร http://www.oae.go.th/more_news.php?cid=355&filename=index

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับฐานเศรษฐกิจของแรงงาน

แม้ว่าค่าจ้างที่ได้จากการขายพลังแรงงาน จะเป็นฐานหลักของเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกรรายคนในสังคมไทย แต่การปรับขึ้นค่าจ้างก็มีแรงกดดันสูงทั้งจากฝ่ายธุรกิจและรัฐบาล ดังนั้นทางเลือกในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของแรงงาน ก็คือ การยกระดับจากการเป็นผู้ขายพลังแรงงาน ผู้การเป็นผู้ประกอบการรายย่อย หรืออาจยกระดับเป็นการประกอบการแบบรวมกลุ่ม เช่น สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มอาชีพเสริม วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อแสวงหาผลตอบแทนอื่นๆ ซึ่งก็คือ การพัฒนาฐานรองของลูกจ้าง และการพัฒนาฐานหลักของเกษตรกรรายย่อย ดังนั้นในส่วนนี้เราจะทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของแรงงานที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกร ซึ่งเป็นกลุ่มคนยากจน คนเล็กคนน้อยในสังคม ดังนี้

2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม(Social Enterprise)

วิสาหกิจเพื่อสังคม(Social Enterprise) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยยุคกลาง ซึ่งมีลักษณะของการร่วมด้วยช่วยกันในการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งถูกเรียกว่า “สังคมเพื่อน (friendly Society)” แม้ว่าจุดกำเนิดของวิสาหกิจเพื่อสังคมยังไม่แน่ชัดว่าที่ใดเป็นแห่งแรก แต่ในแง่รากฐานเกิดมาจากการทำงานของสหกรณ์ ชุมชน และอาสาสมัคร โดยเฉพาะการเติบโตของสหกรณ์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดและงานทดลองของ Robert Owen และขยายเติบโตโดย Rochdale Pioneers ในปี 1844 ซึ่งเริ่มจากงานร้านค้า และได้ขยายขอบข่ายงานไปสู่การจัดตั้งกองทุน

สนับสนุนกีฬาฟุตบอล การดูแลเด็ก บ้านพักคนชรา ตลอดจนงานบริการด้านการเงิน แต่ภายหลังแนวคิดของ friendly Society เริ่มเสื่อมถอยจากการมีนโยบายรัฐสวัสดิการของรัฐบาลสายแรงงาน และสายสังคมนิยม ต่อมานโยบายด้านสังคมของพรรคการเมืองสายอนุรักษนิยมของ Margaret Thatcher ในอังกฤษ และ Ronald Reagan ในอเมริกาก็ได้ปรับเปลี่ยนกรอบนโยบายด้านสังคมจากแนวทางรัฐสวัสดิการไปเป็นแนวเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ได้แก่ การลดกฎระเบียบ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การเชื่อมั่นในระบบตลาด และการทำบุญเป็นเรื่องของเอกชน (private philanthropy) ก็ยิ่งทำให้สังคมร่วมด้วยช่วยกันลดน้อยถอยลงไปตามลำดับ (Doherty, 2009: 1-2) (Doherty et al., 2009 : 1-2)

อย่างไรก็ดี ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมานี้ กระแสของการร่วมด้วยช่วยกันเพื่อสังคม กลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้ง คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ถูกบัญญัติและใช้ครั้งแรกโดย Dholakia and Dholakia (Ridley-Duff, 2011: 57) และได้ถูกใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากความถดถอยของเศรษฐกิจทุนนิยมในหลายประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและหลายประเทศในยุโรป การเกิดภาวะล้มเหลวของกลไกตลาด ความอ่อนแอภาครัฐในการจัดการบริการทางสังคมเนื่องจากข้อจำกัดทางงบประมาณ นำไปสู่ปัญหาสังคมที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น อาทิ ปัญหาการว่างงาน การไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการสุขภาพและบริการสังคมอื่น ความยากจน อาชญากรรม และอัตราการฆ่าตัวตายที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น ดังนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคม จึงกลายเป็นเรื่องที่ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวางด้วยความหวังว่าจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป

แม้ว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม จะถูกนำไปกล่าวอ้างและมีการยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งในภาครัฐ เอกชน รวมถึงแวดวงวิชาการ ทั้งในสหรัฐฯ ยุโรป และเอเชีย หลายประเทศมีการออกกฎหมายเพื่อรองรับวิสาหกิจเพื่อสังคม ตลอดจนในสถาบันการศึกษาชั้นนำหลายแห่งของโลก เช่น Oxford, Harvard, Stanford เป็นต้น ต่างก็ได้จัดตั้งศูนย์เพื่อทำการศึกษาวิจัย มีการให้ทุนการศึกษา ตลอดจนการประกวดแผนธุรกิจเพื่อสังคม แต่แนวคิดเรื่อง วิสาหกิจเพื่อสังคม กลับยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกันเพื่อให้เกิดความชัดเจนในนิยาม ทฤษฎี และขอบเขตการศึกษา และอยู่ระหว่างที่นักวิชาการพยายามเก็บรวบรวมตัวอย่างที่มีการปฏิบัติอยู่แล้วจากทั่วโลก เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นทฤษฎี ดังนั้นในขณะนี้ นิยามของวิสาหกิจเพื่อสังคม จึงยังมีความแตกต่างหลากหลายไปตามเขตภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางปรัชญาเศรษฐกิจการเมือง และประสบการณ์เชิงประจักษ์ของแต่ละพื้นที่

จากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเพื่อสังคม เราพอจะสรุปได้ว่า นิยามของวิสาหกิจเพื่อสังคมถูกแบ่งออกเป็น 2 สาย คือ สายอเมริกาและสายยุโรป และในแต่ละสายยังแตกแขนงออกเป็นหลายสำนักตามบริบทที่แตกต่างกันไป

สายอเมริกา แบ่งออกเป็น 2 สำนักหลัก คือ

1) สำนักวิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise school) มีรากฐานมาจากการเติบโตขององค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (non profit organization) ที่ต้องการสร้างช่องทางการหารายได้อื่น นอกเหนือจากการรรับบริจาคหรือเงินสนับสนุนจากรัฐ ผู้ดำเนินงานในสำนักนี้โดยมากเป็น NGOs, มูลนิธิ, สมาคม, องค์กรการกุศล และองค์กรประชาสังคมโดยการสร้างกิจกรรมที่หากำไร เพื่อมีรายได้เพียงพอต่อความอยู่รอดทางการเงินและพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันก็ทำงานให้ภารกิจทางสังคมประสบความสำเร็จ ซึ่งอาจรวมถึงด้านสิ่งแวดล้อมด้วย นอกจากนี้ยังมีการดำเนินงานที่คล้ายคลึงกัน คือ การจัดตั้ง National Center for Social Entrepreneur เพื่อส่งเสริมการทำงานบริการทางสังคม โดยเป็นกิจการที่สร้างกำไร และมีจุดแข็งคือ เป็นธุรกิจที่มีการจ้างผู้พิการทำงาน และความพยายามในการพัฒนาธุรกิจชุมชน

อย่างไรก็ดี ด้วยสำนักนี้กำเนิดจากองค์กรไม่แสวงหากำไร จุดยืนของสำนักนี้ก็ยังคงตั้งอยู่บนหลักการประกอบการที่ไม่แสวงหากำไร คือ แม้ว่าจะมีกิจกรรมหากำไร แต่จะมีข้อห้ามในการกระจายผลกำไรให้แก่สมาชิกหรือผู้บริหาร และต้องนำกำไรทั้งหมดไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคม (วีรบุรุษ วิสารทสกุล, แปลจาก (Sophie Bacq และ Frank Janssen, 2008 : 6-7, 13, 15) นอกจากนี้ลักษณะอีกประการหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ซับซ้อนโดยองค์กรไม่แสวงหากำไรในอเมริกา จะไม่มีการพูดถึง “ความเป็นเจ้าของ” เพราะกฎหมายว่าด้วยองค์กรไม่แสวงหากำไรในหลายประเทศจะถือว่า ทรัพย์สินขององค์กรเหล่านี้ที่ได้รับการบริจาคหรือเป็นดอกผลเพิ่มเติมในภายหลังนั้น เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ แต่เนื่องจากรัฐไม่สามารถดูแลหรือจัดการได้อย่างทั่วถึง จึงมอบหมายให้คณะกรรมการชุดหนึ่งดูแล โดยมากก็คือ ผู้ก่อตั้งองค์กรเหล่านั้น ทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพย์สินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมแทนรัฐ คณะบุคคลที่ดูแลจึงไม่ได้อยู่ในฐานะเจ้าของ และทรัพย์สินทั้งหมดตกเป็นของส่วนรวมตั้งแต่แรกตั้ง และรัฐสามารถเข้ามามีสิทธิจัดการได้ (www.thaicrs.com)

2) สำนักนวัตกรรมสังคม (social innovation school) ที่มองว่านวัตกรรมทั้งหลายล้วนเกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการ ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือปรับปรุงของที่มีอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อจัดการกับปัญหาหรือตอบสนองความต้องการทางสังคม แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญอย่างมากกับตัวบุคคลที่ถูกเรียกว่า “ผู้ประกอบการ” เพราะมองว่า การ

ประกอบการนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการทำเมื่อพวกเขาเป็นผู้ประกอบการ (วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, แปลจาก Sophie BACQ and Frank Janssen, 2008 : 6-7) ดังนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคม ก็คือ การประกอบการเพื่อสังคม ที่ริเริ่มโดยผู้ประกอบการทางสังคม นอกจากนี้สถาบันที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยผู้ประกอบการเพื่อสังคมทั้งหมด ก็คือ วิสาหกิจเพื่อสังคม เช่น ถ้าผู้ประกอบการเพื่อสังคม จัดตั้งองค์กรขึ้นไม่ว่าจะเป็นองค์กรผลกำไรหรือองค์กรไม่หวังผลกำไร อาทิ บริษัท หรือมูลนิธิ เพื่อทำการประกอบการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมก็นับองค์กรเหล่านี้เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมทั้งหมด (Ridley-Duff, 2011: 31) นอกจากนี้ในสำนึกนี้ไม่ได้มีข้อจำกัดที่จะกระจายผลประโยชน์หรือผลกำไรที่เกิดจากธุรกิจ

ทั้งนี้ในการอธิบายคุณลักษณะของผู้ประกอบการเพื่อสังคมในสายนี้ได้อาศัยกรอบคิดของ Say, Schumpeter และ Peter Drucker เพื่อช่วยสร้างความชัดเจนของผู้ประกอบการทางสังคม ให้แตกต่างจากผู้ประกอบการเอกชนอื่น เช่น ผู้ประกอบการทางสังคม ควรจะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือเป็นนักปฏิรูปหรือปฏิวัติสินค้าเดิมๆ ให้มีคุณค่าทางสังคมที่มากขึ้น หรือเป็นประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้าง หรือควรจะเป็นผู้มีความสามารถในการพยากรณ์อนาคต มีความเข้มแข็งด้านคุณธรรม หรือเป็นผู้รักษาดุลยภาพระหว่างความรับผิดชอบทางศีลธรรมกับแรงจูงใจในการสร้างกำไร เป็นต้น (วีรบูรณ์ วิสารทสกุล, แปลจาก Sophie BACQ และ Frank Janssen, 2008 : 9-10)

อย่างไรก็ดี Rory Ridley-Duff และ Mike Bull (Ridley-Duff, 2011: 57,60) ได้สรุปลักษณะของการประกอบการเพื่อสังคมในสายอเมริกาไว้ดังนี้ 1) เป็นการกระทำของปัจเจกบุคคล 2) เป็นการประกอบการที่ตอบสนองต่อประเด็นสังคม 3) เน้นการบรรลุผลลัพธ์ทางสังคมที่รวดเร็ว 4) มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือผู้ประสบความสำเร็จในการทำการประกอบการเพื่อสังคม 5) ยึดมั่นวิสัยทัศน์ 6) เป็นการดำเนินงานในลักษณะใญ่บุญสุนทาน บริหารแบบบนสู่ล่าง และ 7) ผู้ประกอบการเพื่อสังคมอาจจะอยู่ในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคส่วนที่สาม(ไม่ใช่รัฐและไม่ใช่อะไรก็ได้)

สำหรับการขับเคลื่อนเรื่อง การประกอบการเพื่อสังคม ในสหรัฐอเมริกา พบว่ามีการใช้คำว่า “ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม(social entrepreneurship)” อย่างแพร่หลายในการขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวโดยองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรและสมาคมงานวิจัยขององค์กรที่ไม่แสวงหากำไร (ARNOVA : Association for Research on Non-Profit Organization) โดย Bill Drayton ที่ร่วมมือกับองค์กรการพัฒนาและการค้าที่เป็นธรรมระหว่างประเทศ (International

development and Fair Trade) แต่ในยุโรปจะนิยมใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise)”

ตัวอย่างนิยามในสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2003 วิสาหกิจเพื่อสังคม คือ ธุรกิจที่มีความเสี่ยงที่สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ทางสังคม ในการบรรเทาปัญหาสังคมหรือความล้มเหลวของตลาด และเพื่อขยายคุณค่าทางสังคมพร้อมกับดำเนินงานโดยมีข้อบังคับทางการเงิน การพัฒนานวัตกรรม และการเปิดให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจได้ (Alter,2007 ใน Ridley-Duff and Bull,2011 : 64)

ขณะที่สายยุโรป วิสาหกิจเพื่อสังคมมีพื้นฐานมาจากกรอบคิดเรื่อง เศรษฐกิจภาคส่วนที่สาม(Third Sector) ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ ที่ไม่ใช่เอกชน(First Sector) และรัฐ (Second Sector) เศรษฐกิจภาคส่วนที่สาม เป็นภาคส่วนที่รวมองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยจัดสรรความมั่งคั่งของสังคมให้กระจายไปยังประชาชนในสัดส่วนตามความจำเป็นของชีวิตหรือตามลักษณะกิจกรรม มากกว่าการจัดสรรตามระบบกรรมสิทธิ์หรือสิทธิทางการเมือง

ทั้งนี้ ภาคส่วนที่สาม มีรากฐานมาจาก 2 แนวคิด คือ แนวคิดสังคมพลเมือง (Civil Society) และแนวคิดเรื่องระบบที่สาม(Third System) ของ Pearce(2003) โดยแนวคิดสังคมพลเมืองจะมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ข้อ คือ 1)การให้ประชาชนรวมกันจัดตั้งสมาคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเป็นองค์กรที่ไม่ใช้รัฐและไม่ใช้เอกชน โดยอยู่บนฐานสิทธิเสรีภาพในการสมาคม(freedom of association) 2)การพัฒนาคุณภาพการถกเถียงสาธารณะ โดยเปิดพื้นที่พูดคุยเรื่องสังคม เศรษฐกิจ เพื่อหาข้อสรุปของผลประโยชน์ร่วม และการเจรจากับคนที่แตกต่างกัน 3)การร่วมกันกำหนดภาพสังคมที่ควรจะเป็น(society should be)

ขณะที่ระบบที่สาม(Third System) มาจากการเกิดขึ้นของทางเลือกที่สาม (Third Way) ซึ่งเป็นปรัชญาทางการเมืองที่แตกต่างระหว่างอุดมการณ์เสรีนิยมและสังคมนิยม โดยรวมอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่กับสังคมพลเมืองใหม่ เข้ากับมุมมองที่รัฐสามารถอยู่ในฐานะสนับสนุนลัทธิพลเมืองและการรับรองภาคส่วนที่เป็นงานอาสาสมัครและภาคชุมชน เพื่อกำหนดความจำเป็นทางสังคม(society's needs) (Ridley-Duff and Bull,2011 : 13-14)

สำหรับองค์กรที่จัดอยู่ในภาคส่วนที่สามนี้ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม Pearce ได้แบ่งออกองค์กรเหล่านี้ออกเป็น 3 ประเภท (Pearce, J.(2003) อ้างใน Ridley-Duff and Bull,2011 : 15) คือ

ประเภทแรก คือ วิสาหกิจเพื่อสังคม(Social Enterprises) ได้แก่ สหกรณ์ (Cooperatives)ประเภทต่างๆ รวมถึงสหกรณ์ที่มีคนงานเป็นเจ้าของ,วิสาหกิจชุมชน(Community

enterprises)¹⁴, บริษัทเพื่อสังคม(Social firms)¹⁵, ธุรกิจเพื่อสังคม(Social Business)¹⁶, บริษัทที่ทำการค้าที่เป็นธรรม(Fair Trade Companies)¹⁷ เป็นต้น

ประเภทที่สอง คือ องค์การอาสาสมัครและองค์การการกุศล แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1) องค์การอาสาสมัครและองค์การการกุศลที่ทำการค้า (Voluntary Organisations and Charities that trade) และ 2) องค์การอาสาสมัครที่ไม่ได้ทำการค้า (Voluntary Organisations)

¹⁴ วิชาสหกิจชุมชน (Community enterprises) คือ การจัดการ “ทุน” ของชุมชนและโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยที่ทุนไม่ได้หมายถึง เงินเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึง ทุนธรรมชาติ ทุนทรัพยากร ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม (เสรี พงศ์พิศ, 2556 : 205)

¹⁵ บริษัทเพื่อสังคม (Social firms) คือ ในภาษาอังกฤษคือ ธุรกิจที่สร้างการจ้างงานให้แก่คนพิการ คนบกพร่องทางจิตเวช หรือคนที่เสียเปรียบในตลาดแรงงาน สำหรับการค้าและการผลิตของธุรกิจนี้มีเป้าหมายเพื่อสังคม และกำไรของธุรกิจก็จะนำกลับมาใช้เพื่อสังคมต่อไป ส่วนลูกจ้างทุกคนจะได้รับค่าจ้างในอัตราตลาดซึ่งเป็นไปตามลักษณะงานที่ทำ พร้อมกับจะได้รับโอกาสในการจ้างงาน สิทธิ และข้อตกลงสภาพการจ้างที่เหมือนกัน ที่มา http://en.wikipedia.org/wiki/Social_firm

¹⁶ ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business) เป็นคำที่ถูกนิยามโดย Prof. Muhammad Yunus ในหนังสือ Creating a world without poverty—Social Business and the future of capitalism and Building Social Business—The new kind of capitalism that serves humanity's most pressing needs. หมายถึง 1) ธุรกิจที่สร้างขึ้นและออกแบบมาเพื่อจัดการปัญหาสังคม หรือ 2) ธุรกิจที่ไม่ขาดทุนและไม่มีกำไร นั่นคือ เป็นธุรกิจที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองทางการเงิน และกำไรของธุรกิจจะถูกนำมาลงทุนในธุรกิจใหม่ หรือเอาไปลงทุนในธุรกิจเพื่อสังคมอื่นๆ เพื่อก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมที่เพิ่มขึ้น โดยมีหลักการอยู่ 7 ข้อ คือ 1) มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขความยากจน ตลอดจนปัญหาอื่นๆ ที่คุกคามประชาชนและสังคม และเป็นธุรกิจที่ไม่เน้นกำไรสูงสุด 2) มีความยั่งยืนทางการเงิน 3) นักลงทุนสามารถขอคืนเงินลงทุนของพวกเขาได้ แต่ไม่มีการปันผล 4) ส่วนกำไรจะถูกนำมาขยายและปรับปรุงกิจการให้ดีขึ้น 5) มีสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม 6) แรงงานในบริษัทจะได้ค่าจ้างตามราคาตลาดและสภาพการจ้างที่ดีขึ้น 7) เป็นธุรกิจที่ดำเนินงานด้วยความสุข ทั้งนี้ Yunus ได้แบ่งธุรกิจเพื่อสังคมออกเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบที่ 1 เป็นธุรกิจที่เน้นจัดหาสินค้าและบริการ โดยมีเป้าหมายเพื่อสังคม จริยธรรม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างที่มีชื่อเสียงคือ Grameen Danone เป็นบริษัทที่สนับสนุนโดยบริษัท Danone และธนาคารกรามีน ที่ดำเนินการในปี 2005 มีเป้าหมายทางสังคมคือ การแก้ปัญหาการขาดสารอาหารในเด็ก โดยการจัดหาสินค้าประเภท โยเกิร์ต ที่ได้มีการเติมสารอาหารที่จำเป็นในราคาที่คนยากจนสามารถซื้อได้ รูปแบบที่ 2 คือ ธุรกิจที่เน้นกำไร โดยมีคนจนและคนด้อยสิทธิเป็นเจ้าของ ซึ่งพวกเขาจะได้รับผลประโยชน์ผ่านการปันผลโดยตรงหรือประโยชน์ทางอ้อม เช่น ธนาคารกรามีน ที่มีคนจนเป็นเจ้าของ เป็นต้น ที่มา http://en.wikipedia.org/wiki/Social_business

¹⁷ บริษัทที่ทำการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade Companies) คือ องค์กรที่ขับเคลื่อนด้านสังคม ที่ทำการช่วยเหลือผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนา ด้วยการสร้างความเสมอภาคให้เพิ่มขึ้นในการค้าระหว่างประเทศ โดยการสร้างเงื่อนไขทางการค้าให้ดีขึ้นและสนับสนุนความยั่งยืนให้แก่ผู้ผลิตรายเล็กรายน้อย ตลอดจนให้การคุ้มครองสิทธิแรงงาน ด้วยการยินดีจ่ายเงินค่าสินค้าในราคาที่สูงขึ้นเพื่อสนับสนุนการสร้างมาตรฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นให้แก่ผู้ผลิต ซึ่งเป็นการสนับสนุนจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ที่ให้แก่ผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะสินค้าประเภทหัตถกรรม กาแฟ โกโก้ น้ำตาล ชา กล้วย น้ำผึ้ง ไวน์ ผลไม้สด ดอกไม้ ซ็อกโกแลต และทองคำ โดยมีองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นมารับรองการค้าดังกล่าว อาทิ Fair Trade Labelling Organization International (FLO) หรือ Fair Trade USA เป็นต้น ที่มา http://en.wikipedia.org/wiki/Fair_Trade

องค์กรการกุศลที่ไม่ได้ทำการค้า(Charities) รวมถึงองค์กรการกุศลระหว่างประเทศทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ(International Charities) รวมถึงสโมสร(Clubs) สหภาพแรงงาน(Unions) และธนาคารเวลา(Time Banks)¹⁸

ประเภทที่สาม คือ เศรษฐกิจครอบครัว (Family Economy) หรือเป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองโดยมีฐานอยู่ที่ครอบครัว

ทั้งนี้ องค์กรภาคส่วนที่สามประเภทวิสาหกิจเพื่อสังคม และองค์กรอาสาสมัคร และองค์กรการกุศลที่ทำการค้า ล้วนแล้วแต่เป็นองค์กรที่ทำธุรกิจเพื่อหารายได้ที่ตั้งอยู่บนหลักการของ“เศรษฐกิจเพื่อสังคม” (social economy) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นองค์กรภายใต้การรวมตัวของประชาชน เพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหาที่พวกเขาเผชิญอยู่ หรือเพื่อที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจให้เป็นไปในลักษณะสังคมนิยม (co-operative societies), สังคมเพื่อน (friendly societies) หรืออาจเรียกว่า สังคมที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefit) โดยมีจุดประสงค์ในการผลิต การค้า การบริโภค ตลอดจนการเข้าถึงสินเชื่อ การเข้าถึงการดูแลสุขภาพและบริการอื่นๆ โดยตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาคและประชาธิปไตย(Jacques Defourny,online : emes.net)

ขณะที่ฝั่งยุโรปจะใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม(social enterprise) เพื่อสื่อถึงการประกอบการเพื่อสังคม ในรูปแบบขององค์กรที่เน้นความเสมอภาคและมีประชาธิปไตย โดยมีบทความวิชาการ การออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ทำงานของสหกรณ์ที่เป็นรูปธรรมขององค์กรที่ทำธุรกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อสังคมอย่างเข้มแข็งในกลุ่มประเทศยุโรปที่รองรับแนวคิดนี้อยู่ อาทิ บทความของ Ellerman ปี 1982 เรื่อง “socialization of entrepreneurship in Spanish cooperatives.” บทความเรื่อง “cooperatives as a social enterprise” ตลอดจนการออกกฎหมายของอิตาลีเรื่อง “social cooperative” ในปี 1991 และด้วยประสบการณ์ของประเทศอิตาลีนี้เอง จึงทำให้เกิดการจัดตั้งเครือข่ายนักวิจัยแห่งยุโรปศึกษาเรื่องวิสาหกิจเพื่อสังคมและเศรษฐกิจภาคส่วนที่สาม (the European research network on social enterprise and third sector issue หรือเรียกว่า EMES) และได้ทำงานร่วมกับสหพันธ์สหกรณ์คนงาน วิสาหกิจเพื่อ

¹⁸ ธนาคารเวลา(Time Banks) คือ รูปแบบของการแลกเปลี่ยนบริการซึ่งกันและกัน โดยใช้หน่วยของเวลาเป็นตัวกำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนแทนการใช้เงินตรา เนื่องจากเวลาสามารถเป็นหน่วยสะท้อนปริมาณแรงงานที่ใช้ไปในการผลิตบริการนั้นๆ โดยธนาคารเวลานี้ถูกนำมาใช้เป็นแรงกระตุ้นหรือให้รางวัลแก่คนที่ทำงานอาสาสมัคร อาทิ งานดูแลเด็กและคนชรา เป็นต้น ซึ่งในระบบตลาดมองว่าเป็นงานที่ไม่มีค่า ทั้งนี้ ผู้ที่ใช้เวลาของตนเองเพื่อทำงานให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม ก็สามารถที่ใครจะได้รับการหรือความช่วยเหลือตอบแทนคืน http://en.wikipedia.org/wiki/Time_banking

สังคม และวิสาหกิจที่มีส่วนร่วมแห่งยุโรป (a European confederation of worker cooperative, and social and participative enterprises หรือเรียกว่า CECOP) เพื่อทำวิจัยเรื่อง การเกิดขึ้นของวิสาหกิจเพื่อสังคมในยุโรป ลักษณะของ “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)” ในยุโรปจะมีลักษณะ 1) เป็นการกระทำแบบรวมกลุ่ม 2) เป็นการขับเคลื่อนโดยแรงงานหรือรัฐบาล 3) ตอบสนองต่อประเด็นทางสังคม 4) เพิ่มพูนทุนและทรัพยากรสินทางสังคม 5) มีความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันและเน้นการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกัน 6) มีการประนีประนอมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 7) มีความเป็นประชาธิปไตย บริหารจากล่างสู่บน และ 8) ตั้งอยู่ในเศรษฐกิจเพื่อสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจภาคส่วนที่สาม (Ridley-Duff and Bull, 2011 : 58,60)

สำหรับสำนักต่างๆ ของวิสาหกิจเพื่อสังคมในยุโรป ได้หยิบยกบางส่วนมาแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง

นิยามแรก ถูกกำหนดโดยองค์การที่เป็นสหกรณ์ ปี 1979 หมายถึง กิจการที่มีเจ้าของเป็นคณาที่ทำงานในสถานประกอบการนั้น และ/หรือเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้น และดำเนินงานด้วยความมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายทางสังคมเช่นเดียวกับการมีจุดประสงค์ทางการค้า โดยธรรมชาติทั่วไป นายทุนจะจ้างแรงงาน เพื่อสร้างกำไรให้มากกว่าผลประโยชน์ที่แรงงานจะได้รับ แต่ในวิสาหกิจเพื่อสังคม แรงงานเป็นผู้จ้างทุนเพื่อทำงานที่เน้นความเป็นคน สิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ของสังคม (Spreckley, 2008 : 4 อ้างใน Ridley-Duff and Bull., 2011 : 62)

นิยามของสำนักสหกรณ์นี้ เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนของขบวนการสหกรณ์ของคณาและสหกรณ์ของชุมชน โดยมีแนวคิดหลักในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนและแรงงานทางเศรษฐกิจ เพราะในทางปฏิบัติของนิยามนี้ตัวแทนของทุน(นักลงทุนและผู้ถือหุ้น) และตัวแทนของแรงงานกับผู้รับผลประโยชน์ สามารถมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางและการกำไร/ขาดทุนขององค์ที่เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมนี้ นอกจากนี้จะมีจำกัดผลตอบแทนแก่ทุน ดังนั้นกำไรส่วนที่เหลือจะถูกนำไปใช้เพื่อแรงงานหรือเพื่อชุมชน อย่างไรก็ตามนี้จะไม่รวมองค์การการกุศลต่างๆ เข้ามาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม และไม่ยอมรับหุ้นส่วนที่มาจากรัฐและเอกชน

นิยามที่สอง ถูกกำหนดโดย European research network (หรืออาจเรียกว่าเป็นสำนัก EMES) ในปี 2001 แยกเป็นมิติทางสังคมและมิติทางเศรษฐกิจ ดังนี้

- มิติทางสังคม คือ วิสาหกิจเพื่อสังคมต้องมีการแสดงออกอย่างชัดเจนในผลประโยชน์ของชุมชน ที่ริเริ่มโดยกลุ่มของพลเมือง และพลังการตัดสินใจต้องไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเจ้าของทุน ตลอดจนมีการ

จำกัดการกระจายกำไร ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ จะเกิดขึ้นจากบุคคลที่ทำงานอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร

- มิติทางเศรษฐกิจ คือ เป็นองค์กรที่มีการดำเนินกิจกรรมการผลิตสินค้า และ/หรือการขายบริการอย่างต่อเนื่อง มีความเป็นอิสระสูง มีการกำหนดระดับความเสี่ยงทางเศรษฐศาสตร์ และมีการกำหนดระดับค่าจ้างขั้นต่ำ (Defoutny, 2001 : 16-18 อ้างใน Ridley-Duff and Bull., 2011 : 63)

ส่วนสำนัก EMES นี้ มีนิยามคล้ายสำนักสหกรณ์ แต่ปรับลดเงื่อนไขความเป็นเจ้าของและการควบคุมโดยคนงาน เพิ่มความมีอิสระและดูแลความเสี่ยงในการประกอบการ ซึ่งได้รวมเข้ากับการมีส่วนร่วมทางสังคมและเศรษฐกิจ พร้อมทั้งได้เปิดประตูให้สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย เพื่อให้มีส่วนร่วมในกิจการ ได้แก่ ผู้ใช้ ลูกค้า ผู้ลงทุน ผู้จัดหา และลูกจ้าง เป็นต้น สำหรับรูปแบบขององค์กรของสำนักนี้ ก็ยังไม่มี ความชัดเจนว่า จะเป็นองค์กรแบบธุรกิจหรือไม่ หรือเพียงแค่นำแนวทางปฏิบัติแบบธุรกิจมาประยุกต์ใช้

นิยามที่สาม ถูกนิยามโดย Department of Trade and Industry ของอังกฤษ ในปี 2002 ซึ่งเกิดจากออกกฎหมายเพื่อจัดตั้ง “community interest company (CIC)” ซึ่งเป็นบริษัทที่ตั้งขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นตราสัญลักษณ์ของวิสาหกิจเพื่อสังคม ในด้านหนึ่งทำให้วิสาหกิจมีองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่อีกด้านหนึ่งรัฐก็ต้องการควบคุมและแทรกแซงในกิจการดังกล่าวได้ สำหรับนิยามในสำนักนี้กำหนดไว้ดังนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคม คือ ธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์พื้นฐานเพื่อสังคม ซึ่งกำไรจะถูกนำกลับไปลงทุนเพื่อเป้าหมายของกิจการหรือชุมชน มากกว่าความต้องการที่จะสร้างกำไรสูงสุดเพื่อหุ้นส่วนหรือเจ้าของ ทั้งนี้กฎหมายของอังกฤษได้บังคับให้ CIC คืนกำไรร้อยละ 35 ของกำไรทั้งหมดแก่ชุมชน และคืนกำไรให้บุคคลอื่นได้เพียงร้อยละ 4 ของกำไรบวกดอกเบี้ยฐานของธนาคาร (วารสาร สามโกเศศ, 25 มิถุนายน 2552)

นิยามของ Department of Trade and Industry นี้ ได้กำหนดวิสาหกิจเพื่อสังคม ให้มีลักษณะองค์กรเป็นธุรกิจ คือ มีลักษณะเป็นบริษัทจำกัด พร้อมกับยอมรับแนวคิดบางส่วนของสำนัก EMES ในเรื่องผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน พลังการตัดสินใจที่ไม่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเจ้าของของทุน จำกัดการกระจายกำไร และการมีกิจกรรมต่อเนื่อง ส่วนข้ออื่นๆ ไม่ได้อยู่ในนิยามนี้ โดยเฉพาะเรื่อง ความเป็นเจ้าของ และการควบคุมแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ รัฐบาลอังกฤษก็ได้ผ่อนปรนนิยาม ทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคม อาจจะเป็นในลักษณะของผู้ประกอบการอิสระ หรืออาจเป็นองค์กรการกุศลและองค์กรอาสาสมัครที่ทำการค้า หรืออาจ

เป็นสหกรณ์ โดยสรุปถ้าพิจารณาตามนี้ วิสาหกิจเพื่อสังคมในอังกฤษจะมีสองลักษณะสำคัญคือ หนึ่งเป็นองค์กรที่ทำการค้า และสองคือมีจุดประสงค์เพื่อสังคม

จากแนวคิดของทั้งทางอเมริกาและยุโรปที่ได้หยิบยกมาแสดงข้างต้น ข้อสรุปจากทุกสำนักก็คือ วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นองค์กรที่ทำธุรกิจ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสังคม แต่จะแตกต่างกันในประเด็นหลักๆ คือ ความเป็นเจ้าของ การมีประชาธิปไตยในการบริหาร การแบ่งปันผลกำไร และการมีส่วนร่วมในองค์กร แต่ผู้ศึกษาค่อนข้างเห็นด้วยในเชิงหลักการกับนิยามของสำนักสหกรณ์ในยุโรป โดยเฉพาะในประเด็นความเจ้าของโดยคนงานและคนในชุมชน บวกกับการควบคุมโดยหลักประชาธิปไตย เพราะในทางเศรษฐศาสตร์ ความเป็นเจ้าของจะเป็นตัวกำหนดค่าตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ เช่น เจ้าของทุนก็ได้รับผลตอบแทนคือ ดอกเบี้ย เจ้าของแรงงานได้รับค่าจ้าง เจ้าของความสามารถในการประกอบการก็จะได้รับกำไร เป็นต้น อีกทั้งความเป็นเจ้าของยังสร้างการมีส่วนร่วมในกิจการโดยปริยายทั้งในการผลิตและตลาด นอกจากนี้กลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคม หากแต่ละคนนำแรงงานและทุนมารวมกันก็อาจจะมีปริมาณมากพอที่จะแข่งขันในตลาดทุนนิยม ที่สำคัญความเป็นเจ้าของแรงงานพร้อมกับเป็นเจ้าของทุนด้วย อาจช่วยลดความขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงานลงในเรื่องส่วนแบ่งระหว่างค่าจ้างกับกำไร เพราะปัจจัยการผลิตทั้งสองถูกเป็นเจ้าของโดยคนๆ เดียวกัน ดังเช่น กรณีธนาคารกรามีน และธุรกิจชุมชนในมอริส รากอน ที่ให้คนจนและชาวบ้านทั่วไปร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันรับผลกำไร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดของสำนักสหกรณ์ยังขาดมิติในเรื่องความเสี่ยงทางธุรกิจ และการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนิยามของ EMES

ดังนั้น ในงานศึกษาครั้งนี้จะเลือกใช้แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมของสายยุโรปเป็นหลัก โดยผสมผสานนิยามของสำนักสหกรณ์กับสำนัก EMES เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างฐานเศรษฐกิจของแรงงาน กล่าวคือ เป็นการประกอบการเชิงธุรกิจ ที่มีกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ โดยใช้หลักการในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนกับแรงงาน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของของคนงานและคนในชุมชน และระบบการควบคุมดูแลโดยใช้หลักประชาธิปไตย ผสมกับการมีเป้าหมายที่ชัดเจนต่อสังคมและชุมชน และให้มีการจำกัดการกระจายกำไร มีความเป็นอิสระสูง มีการกำหนดระดับความเสี่ยงทางเศรษฐศาสตร์ มีการกำหนดระดับค่าจ้างขั้นต่ำและที่สำคัญเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจากส่วนต่างๆ ของสังคม เช่น นักธุรกิจเพื่อสังคม องค์กรการกุศล มูลนิธิ กลุ่มปัญญาชน เป็นต้น เพื่อเป็นการข้ามพ้นข้อจำกัดของระบบสหกรณ์ในประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นการระดมทุนจากทุกภาคส่วน และเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดและวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการและ

การตลาดระหว่างกลุ่มนักธุรกิจเพื่อสังคม ปัญญาชน คนงาน และคนในชุมชน แทนที่จะเป็นธุรกิจที่ดำเนินงานโดยคนงานหรือชาวนาแล้ววๆ ซึ่งอาจมีความจำกัดของประสบการณ์ในการจัดการธุรกิจ ความจำกัดในเรื่องความรู้เทคโนโลยีในการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าและบริการ และความจำกัดด้านช่องทางตลาด ที่ต้องแข่งขันกับระบบตลาดกระแสหลักที่มีกลยุทธ์แตกต่างหลากหลาย ตลอดจนแข่งขันกับธุรกิจค้าปลีกค้าส่งรายใหญ่ที่แพร่กระจายทั่วหัวมุมถนนและในตรอกซอกซอยต่างๆ ทั่วประเทศไทย

นอกจากนี้สังคมไทย ความเข้าใจเรื่อง วิสาหกิจเพื่อสังคม(Social Enterprise) ยังมีความสับสนกับแนวคิดเรื่อง การรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility : CSR) หลายคนเข้าใจว่า บริษัทที่มีการทำ CSR แล้วก็นับเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม อันที่จริง CSR เป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่วิสาหกิจเพื่อสังคมไม่ใช่ CSR โดยเฉพาะวิสาหกิจเพื่อสังคมตามแนวทางยุโรป เพราะจะมีมิติของความเป็นเจ้าของธุรกิจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของพลเมือง การที่พลังการตัดสินใจไม่ได้อยู่กับผู้เป็นเจ้าของทุน การจำกัดการกระจายผลกำไร ซึ่งเป็นกลไกของความต้องการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนกับแรงงาน ที่สำคัญเป้าหมายของวิสาหกิจเพื่อสังคมอยู่ที่การสร้างประโยชน์สูงสุดต่อสังคม มิใช่กำไรสูงสุด ขณะที่ CSR ไม่มีสิ่งเหล่านี้ เพราะ CSR คือ ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรโดยการดำเนินธุรกิจภายใต้หลักจริยธรรมและการจัดการที่ดีหรืออาจกล่าวง่ายๆ ว่า CSR เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อให้ธุรกิจต่างๆ รับผิดชอบต่อทุกอย่างก้าวของธุรกิจ เพื่อไม่ให้เบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อมจนมากเกินไป รวมทั้งเพื่อให้ธุรกิจที่ได้ประโยชน์และกำไรจากการใช้ทรัพยากรของคนทั้งสังคม ได้ส่งคืนความมั่งคั่งให้แก่สังคม เราสามารถพิจารณาเรื่องนี้ได้จากการกำหนดระดับของ CSR (www.csrcom.com/csr.php)ได้แก่

ระดับ 1 Mandatory Level คือ ธุรกิจที่ปฏิบัติตามข้อกำหนดภายใต้ เช่น กฎหมาย

คุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายภาษี กฎหมายแรงงาน เป็นต้น

ระดับ 2 Elementary Level: ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หมายถึงการที่ธุรกิจต้องมีความสามารถในการอยู่รอดและให้ผลตอบแทนแก่ผู้ถือหุ้นซึ่งกำไรจะต้องไม่เกิดจากการเอาเปรียบสังคม

ระดับ 3 Preemptive Level: จรรยาบรรณทางธุรกิจ หมายถึงการที่ธุรกิจสามารถสร้างผลกำไรแก่ผู้ถือหุ้นได้ในอัตราที่เหมาะสมและผู้ประกอบธุรกิจได้ใส่ใจเพื่อให้ประโยชน์ตอบแทนแก่สังคมมากขึ้น

ระดับ 4 Voluntary Level: ความสมัครใจ หมายถึงการดำเนินธุรกิจควบคู่กับการปฏิบัติตามแนวทางของ CSR ด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกเรียกร้องจากสังคมซึ่งการประกอบธุรกิจอยู่บนพื้นฐานของการมุ่งประโยชน์ของสังคมเป็นสำคัญ

จากข้างต้นเราจะพบว่า CSR ยังไม่ใช่เป้าหมายหลักของธุรกิจแต่เป็นเรื่องของความสมัครใจที่ธุรกิจจะทำหรือไม่ก็ได้ หรือในบางกรณีก็ต้องรอให้สังคมเรียกร้องก่อนถึงจะลงมือทำทั้งๆ ที่เป็นสิ่งที่ธุรกิจสมควรต้องดำเนินงานอยู่แล้ว เช่น การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน กฎหมายภาษี และกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค แต่ธุรกิจบางแห่งหลีกเลี่ยงที่จะทำเพราะเป็นการช่วยลดต้นทุน สร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองมากขึ้น ขณะที่วิสาหกิจเพื่อสังคม เป้าหมายทางสังคมมีความสำคัญอันดับแรก นอกจากนี้ลักษณะของ CSR ยังคงให้ความสำคัญต่อการรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้นเป็นด้านหลักก่อนที่จะให้ความสำคัญต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งงานด้านสังคมของธุรกิจที่ทำ CSR มักจะอยู่ในรูปงานสงเคราะห์ผ่านการจัดตั้งมูลนิธิ สมาคม และองค์กรการกุศล ซึ่งแยกส่วนต่างหากจากสถานประกอบการที่เป็นองค์กรธุรกิจ และสุดท้ายธุรกิจที่ทำ CSR ยังคงเน้นการสร้างกำไรสูงสุดก่อน แล้วจึงแบ่งปันกลับมายังสังคมตามความสมัครใจ อย่างไรก็ตาม กระแส CSR ในเมืองไทย โดยมากก็ยังคงเน้นไปในภาพเพื่อการประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ให้องค์กรธุรกิจ และสินค้ามากกว่าที่จะต้องการรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง

สำหรับรูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยปัจจุบัน โดยมากมีลักษณะไปในสายอเมริกา คือ ธุรกิจเอกชนที่ริเริ่มโดยผู้ประกอบการที่ต้องการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น บริษัท วงษ์พาณิชย์ จำกัด ที่ริเริ่มโดยคุณสมไทย วงษ์เจริญ ปี 2519 ทำธุรกิจรับซื้อขยะถึงวันละ 80,000 - 100,000 กิโลกรัม เป็นผลให้ปริมาณขยะลดลง และยังเป็นลดการใช้ทรัพยากรเพราะนำขยะมารีไซเคิล ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมไปในตัว เป็นต้น (สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม)

หรือบางส่วนเป็นธุรกิจที่มีการทำ CSR เข้มข้น เช่น มูลนิธิเอสซีจี ของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ซึ่งได้บริจาคเงินและหุ้น เพื่อนำเงินบริจาคและเงินที่ได้จากการปันผลมาจัดตั้งกองทุนและพัฒนาเป็นมูลนิธิในปี 2510 เพื่อทำงานด้านสังคม ในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาเด็กและเยาวชน และการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน(มูลนิธิเอสซีจี)

หรือเป็นธุรกิจที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร เช่น มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง จัดตั้งในปี 2529 ก่อตั้งโดยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ต้องการทำให้ดอยตุงกลายเป็น

พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายที่จะเสริมสร้างรายได้ให้กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ยกกระดับคุณภาพชีวิต และช่วยให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องกลับไปทำลายป่าหรือปลูกฝิ่นอีก โดยแบ่งธุรกิจออกเป็น 4 ประเภท คือ ธุรกิจอาหาร ธุรกิจหัตถกรรม ธุรกิจเกษตร และธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับชาวไทยภูเขากว่า 20,000 คน เป็นต้น(มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง)

ส่วนวิสาหกิจเพื่อสังคมในไทยที่มีรูปแบบไปในแนวทางสายยุโรป ดูเหมือนว่าจะเป็นที่นิยมน้อยกว่าสายอเมริกา อาจเป็นเพราะความเป็นทุนนิยมได้ฝังแน่นในสังคมไทย ทำให้องค์กรธุรกิจเพื่อสังคมที่ริเริ่มโดยพลเมืองและบริหารโดยไม่ยึดจำนวนทุนจึงเกิดขึ้นได้ยาก จะมีก็เพียงแต่สหกรณ์ที่มีรูปแบบองค์กรชัดเจนตามแนวทางวิสาหกิจเพื่อสังคมของยุโรป แต่ก็มีข้อจำกัดจากกฎระเบียบทางราชการ ซึ่งจะกล่าวในบทถัดไป อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป รูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ใช่สหกรณ์ในประเทศนั้นก็พอมืออยู่บ้าง แต่ค่อนข้างเป็นธุรกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ซึ่งได้อาศัยทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นตัวสินค้าในการสร้างรายได้ให้แก่ธุรกิจ เช่น โฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีชุมชนบ้านท่าขันทองเป็นเจ้าของ และบ้านดงโฮมสเตย์ จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีชุมชนดงกระทงยามเป็นผู้ดูแล ซึ่งทั้งสองแห่งเปิดบ้านจัดเป็นโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวมาพักผ่อนหย่อนใจ ควบคู่กับการเยี่ยมชมสินค้าหัตถกรรม และท่องเที่ยวงานประเพณีต่างๆ เป็นธุรกิจที่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและขายสินค้าหัตถกรรม ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามอีกด้วย(สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม)

นอกจากนี้ยังมีชุมชนทางศาสนาที่ได้จัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมที่คล้ายกับแนวทางยุโรป ซึ่งมีกรอบคิดที่แตกต่างจากระบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง และอาจจะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุดมคติอีกด้วย กล่าวคือ เป็นองค์กรทางธุรกิจของชุมชนอโศกที่ดำเนินตามเศรษฐกิจบุญนิยม ที่เริ่มต้นจากการใช้หลักการทางศาสนาพุทธขัดเกลาคนให้ทำดี ด้วยการมีศีล ๑๐ ละ กิเลส และความละโมภ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความต้องการสะสม ต้องการกำไร และการเอาเปรียบผู้อื่น ด้วยการทำบุญและการเสียสละ พร้อมกับสร้างอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจคือ แรงงานฟรี ปลอดหนี้ ไม่มีดอกเบี้ย และเฉลี่ยทรัพย์สินเข้ากองทุนโดยระบบบุญนิยมเป็นระบบที่ชุมชนนำ "แรงงาน และเงินทุน" มารวมกันเพื่อทำการผลิต ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ได้เป็นของส่วนกลาง ไม่มีใครมีสมบัติเป็นของตัวเอง ซึ่งผลผลิตสามารถนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยแบ่งปันตามความจำเป็นทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ ยารักษาโรค เช่น เสื้อผ้าได้คนละ 2 ชุด เป็นต้น ทั้งนี้ เศรษฐกิจแบบบุญนิยม(บุญทิวา พ่วงกลัด, 2554: 192-194) ประกอบไปด้วย

1) การผลิตแบบบุญนิยม ทั้งอุตสาหกรรมและกสิกรรม อุตสาหกรรมบุญนิยม คือ การผลิตโดยอุตสาหกรรมครอบครัว ชุมชน และหมู่บ้าน โดยร่วมกันผลิตเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกัน และไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อแสวงหากำไร เช่น การผลิตแชมพูสมุนไพร น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน เต้าหู้ การแปรรูปอาหารและน้ำสมุนไพร เป็นต้น ส่วนกสิกรรมบุญนิยม คือ การเน้นการผลิตเพื่อกิน มีเหลือแล้วจึงขายหรือแจกจ่าย ตลอดจนการทำกิจกรรมไร่สารพิษแบบครบวงจร

2) การค้าบุญนิยม มีนโยบายการค้าคือ ขายถูก ไม่ฉวยโอกาส ขยัน อุตสาหะ และประณีตประหยัดและมีการตลาดบุญนิยม คือ ขายของดี ราคาถูก ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ และขายสด เชื่อและมีอุดมคติในการขายราคาถูกเป็น 4 ระดับคือ

ขั้นที่ 1 ขายให้ต่ำกว่าราคาท้องตลาด มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพียงแต่พอเป็นเครื่องอาศัย ตามความจำเป็นของชีวิตซึ่งมีระดับความสันโดษไม่เท่ากัน ไม่เหมือนกัน ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นบุญนิยมทีเดียว

ขั้นที่ 2 ขายเท่าทุนยังไม่มีบุญ แต่ก็ไม่มีบาป ให้พออาศัยต่อทุนทำงานต่อไปถือว่าเป็นการเริ่มต้นบุญนิยม ขั้นแรก

ขั้นที่ 3 ขายต่ำกว่าทุนที่ลงไป โดยอาจไม่รวมค่าแรง ค่าเสียหายต่างๆ ค่าวัตถุดิบซึ่งผลิตเองหรือเก็บจากธรรมชาติ ขายต่ำลงได้มากเท่าไร ก็เป็นบุญมากเท่านั้น

ขั้นที่ 4 แจกฟรีเป็นการสังเคราะห์เกื้อกูลกันไป

3) การบริโภคตามแนวทางสาธารณะโภคี คือ ร่วมกันหาร่วมกันใช้ กินน้อยใช้น้อยเท่าที่จำเป็น ประหยัดมัธยัสถ์ ส่วนที่เหลือนำไปช่วยสังคม ไม่มีการสะสมเป็นของส่วนตน

ทั้งนี้ รูปแบบองค์กรธุรกิจเพื่อสังคมที่ชุมชนอโศกได้จัดตั้งตามกฎหมายได้แก่ 1) บริษัท พลังบุญ จำกัด ก่อตั้งเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2530 เริ่มเปิดดำเนินการด้วยทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท ประกอบกิจการค้าปลีก จำหน่ายสินค้าชุมชน พืชผักไร้สารพิษ ธัญพืช อาหาร และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ยาสมุนไพร สินค้าพื้นเมือง เช่น ผ้าฝ้าย เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น แต่ไม่จำหน่ายสินค้าที่เป็นมิจฉาวณิชา 5 ประการ คือ อาวุธ สัตว์มีชีวิต เนื้อสัตว์ สิ่งเสพติด และยาพิษ ตลอดจนสินค้าที่ไม่มีความจำเป็นต่อชีวิตหรือเป็นพิษต่อสุขภาพ ขณะที่ 2) บริษัท แดชีวิต จำกัด จำหน่ายสินค้าชุมชน ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพยาสมุนไพร เป็นต้น โดยขายส่ง ไม่ขายปลีก และ 3) บริษัท ขอบคุณ จำกัด จำหน่าย ผัก ผลไม้ พืชไร่ ไร้สารพิษ จากเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ แห่งประเทศไทย และผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชนชาวอโศก โดยขายส่งไม่ขายปลีก นอกจากนี้ยังมีร้านของชมรมมังสวิรัตแห่งประเทศไทย จำหน่ายอาหารมังสวิรัตที่ปรุงจากพืชผักไร้สารพิษ และร้านกู่ฟ้าดิน

จำหน่ายพืช ผัก ผลไม้ ไร่สารพิษจากเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษชาวอโคก ตลอดจนการมีตลาดนัดพลังบุญ เพื่อให้ญาติธรรม สินค้าปลอดสารพิษและของกินของใช้ที่จำเป็น มาขายในราคาบุญนิยม ซึ่งท่านสมณะโพธิรักษ์ผู้ก่อตั้งชุมชนอโคกได้ให้นโยบายเน้นขายเพื่อช่วยผู้ผลิต เป็นการขายจากผู้ผลิตถึงผู้บริโภคโดยตรง จึงขายถูกกว่าท้องตลาดได้(เครือข่ายชุมชนอโคก)

โดยสรุป วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นสิ่งมีมาตั้งแต่โบราณ สมัยก่อนการร่วมมือร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคม ถูกเรียกว่า สังคมเพื่อน (friendly society) แต่สังคมเพื่อนก็เริ่มเสื่อมถอยลงจากการมีนโยบายรัฐสวัสดิการของฝ่ายสังคมนิยม ในยุคต่อมา นโยบายเสรีนิยมใหม่ได้สร้างปัญหาเศรษฐกิจและสังคมให้กลับมาทวีความรุนแรงมากขึ้น ความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้คนเกิดขึ้นแพร่ขยายออกเป็นวงกว้าง สังคมโหยหานวัตกรรมใหม่เพื่อพลิกฟื้นเศรษฐกิจและสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงกลายเป็นเครื่องมือที่จะช่วยแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว แม้ว่าทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกาจะยอมรับและสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่กลิ่นอายความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยสงครามเย็นก็ยังคงปรากฏในวาทกรรมวิสาหกิจเพื่อสังคม การประกอบการเพื่อสังคมในสหรัฐฯ ยังคงมีองค์ประกอบของความเป็นทุนนิยมผสมอยู่ได้แก่ การส่งเสริมการประกอบการเพื่อสังคมในเชิงปัจเจก ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจึงมีความสำคัญมากพอๆ กับนวัตกรรมที่ผู้ประกอบการคิดค้นประดิษฐ์เพื่อรับใช้สังคมและสิ่งแวดล้อม ภาพเชิงปัจเจกจึงทำให้ทำไรที่เกิดจากการประกอบการเชิงสังคมสามารถแบ่งปันกับมายังเจ้าของหรือผู้ประกอบการได้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำเพื่อสังคม หรือในอีกแนวคิดหนึ่งของสหรัฐฯ ก็ตรงข้ามกับแนวคิดก่อนหน้า คือ การให้องค์กรไม่แสวงหากำไร ทำกิจการเพื่อสังคมเพื่อหล่อเลี้ยงตนเองให้อยู่รอด ไม่ให้มีการแบ่งปันกำไรแต่จะนำไปใช้เพื่อสังคมทั้งหมด เพราะองค์กรเหล่านี้ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ มีแต่ผู้ดูแลคือ คณะกรรมการ และสุดท้ายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินขององค์กรไม่แสวงหากำไรจะตกเป็นของรัฐ ทั้งนี้การขับเคลื่อนงานดังกล่าวในสหรัฐฯ จะใช้คำว่า “ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม (social entrepreneurship)” ขณะที่ฝั่งยุโรป การประกอบการเพื่อสังคมยังคงมีแนวทางของสังคมนิยมผสมผสานอยู่ได้แก่ ความต้องการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนและแรงงานตั้งแต่ในระดับองค์กรเพื่อสังคม เน้นการประกอบการและความเป็นเจ้าของที่กระทำโดยกลุ่มบุคคล การบริหารโดยประชาธิปไตย และการจำกัดการจัดสรรกำไร และใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise) ในการขับเคลื่อนงานดังกล่าว

สำหรับในประเทศไทย แนวโน้มวิสาหกิจเพื่อสังคมยังมีลักษณะไปในสายอเมริกาเป็นส่วนมาก และยังคงมีความสับสนระหว่างวิสาหกิจเพื่อสังคมกับ CSR ซึ่ง CSR เป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่วิสาหกิจเพื่อสังคมไม่ใช่ CSR แต่อย่างไรก็ตามตัวอย่างวิสาหกิจ

เพื่อสังคมของไทยที่ดำเนินไปในแนวทางยุโรปและค่อนข้างไปเชิงอุดมคติ คือ วิสาหกิจเพื่อสังคมของชุมชนชาวอโศก

2.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน(Community Business)

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐได้ให้ความหมายของคำว่า “ธุรกิจชุมชน” คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร และลักษณะที่จะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนก็คือ ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและควบคุมปัจจัยการผลิต(ownership) หรือก็คือ การมีสิทธิอันสมบูรณ์(ultimate right) ในการครอบครองและควบคุมปัจจัยการผลิต เพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของเจ้าของนอกจากนี้ยังได้นำเสนอกรอบวิเคราะห์การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจของชุมชนต่างๆ ไว้ดังนี้

1. จะผลิตอะไรหรือทำอะไร ซึ่งขึ้นอยู่กับภาวะตลาดหรือก็คือการคาดการณ์ตลาดว่า ผลิตแล้วจะขายได้หรือไม่ และความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในด้านทรัพยากรและความสามารถทางการผลิต
2. จะผลิตอย่างไรหรือทำอย่างไร ก็คือ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบในการวางแผนและการผลิต
3. ใครคือลูกค้า จะขายใครอย่างไร คือ การรู้และการเข้าถึงผู้ซื้อ ทั้งในและนอกชุมชน ในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งต้องอาศัยวิถีทางการตลาดและการขาย(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550:34-49)

ในงานศึกษาของ ไจมานัส พลอยดี(ไจมานัส พลอยดี, 2540:108) เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนเปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย (อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช) ได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนไว้ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านการผลิต
- 2) ปัจจัยด้านการตลาด
- 3) ปัจจัยด้านแรงงาน
- 4) ปัจจัยด้านการเงิน
- 5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ
- 6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก
- 7) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสมาชิก

8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ

ในงานศึกษาครั้งนี้ จะนำแนวคิด “ธุรกิจชุมชน” ของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และวิธีการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนในงานศึกษาของใจมานัส พลอยดี ข้างต้น มาใช้ในการศึกษาศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตของธุรกิจชุมชนของลูกจ้าง และเกษตรกร ซึ่งจะเป็นทางเลือกในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจแรงงานทั้งสองกลุ่ม

2.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับทุนมวลชน

ทุน หมายถึง ของเดิมหรือเงินเดิมที่มีไว้ ลงไว้ กำหนดไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ ให้งอกงาม เช่น มีความรู้เป็นทุน มีเงินเป็นทุน; เงินหรือทรัพย์สินอื่นที่จัดไว้สำหรับดำเนินกิจการ เพื่อหาผลประโยชน์(ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : ออนไลน์) ขณะที่ อดม สมิธ เรียกทุนว่า เป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ(Smith, 1997:373)

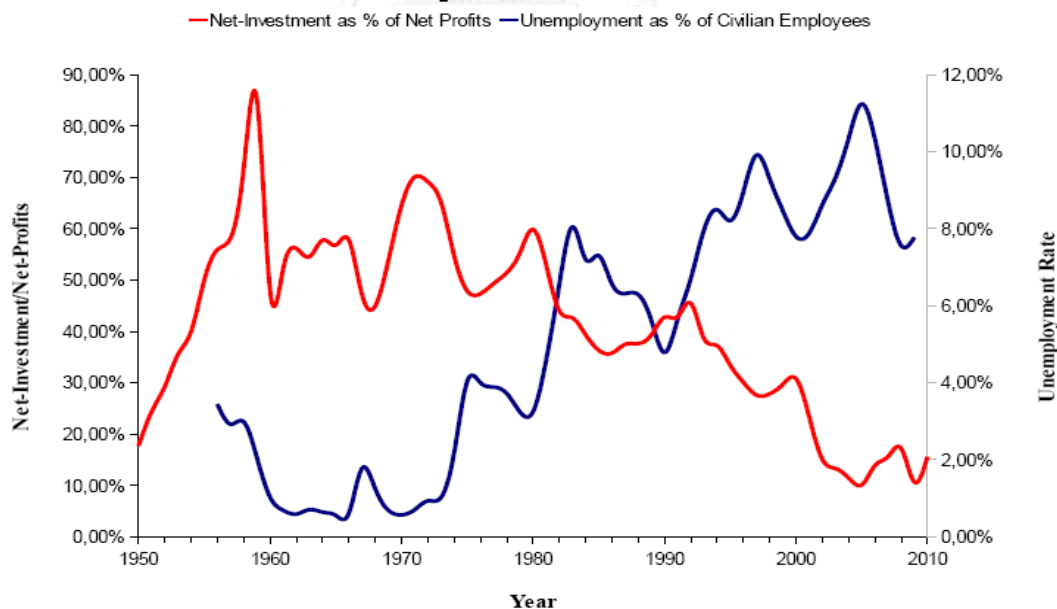
ขณะที่ มวลชน คือ การรวมตัวกันของคนหมู่มาก ใกล้เคียงกับคำว่า กลุ่มคน ผุ่ชน และสาธารณชน (ศุภรัศมิ์ ลีติกุลเจริญ, 2540)

ดังนั้น ทุนมวลชน ก็คือ เงินหรือทรัพย์สินที่จัดตั้งไว้เพื่อหาประโยชน์ หรือสร้างรายได้ให้แก่คนหมู่มากที่ได้ร่วมกันเป็นเจ้าของ ซึ่งคำดังกล่าวเป็นศัพท์บัญญัติโดย รศ.ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่มาจากกรอบคิด Collective Capital Formation ซึ่งได้กำหนดคุณลักษณะของทุนมวลชน กล่าวคือ เป็นกองทุนที่มีคนจำนวนมากร่วมกันเป็นเจ้าของ เพื่อเพิ่มความเป็นเจ้าของร่วมกันในทรัพย์สิน ทุน และปัจจัยการผลิต เป็นกองทุนที่มีลักษณะกระจายอำนาจ และเน้นการมีส่วนร่วมจากเจ้าของทุกคนในการตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินงานของกองทุน ที่สำคัญเป็นกองทุนที่สร้างรายได้จากการลงทุน และผลประโยชน์ที่เกิดจากกองทุนจะตกแก่ผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ร่วมในกองทุนนี้ ทั้งนี้เป้าหมายหลักของทุนมวลชน คือ แก้ปัญหาการกระจายรายได้ โดยการลดการกระจุกตัวของความมั่งคั่งและทุน กับการเพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจให้มวลชนผ่านการเป็นเจ้าของร่วม (Meidner, 1978: 15,28) อย่างไรก็ตามสำหรับนักสังคมนิยม แนวคิดทุนมวลชนได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปฏิรูปสังคมนั่งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวไปสู่สังคมนิยมประชาธิปไตย ที่มีทั้งการเมืองประชาธิปไตยและมีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ และยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญอันหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนจากระบบทุนนิยมสู่ระบบสังคมนิยม เพราะมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ของทุน จากทุนปัจเจกเป็นทุนมวลชน

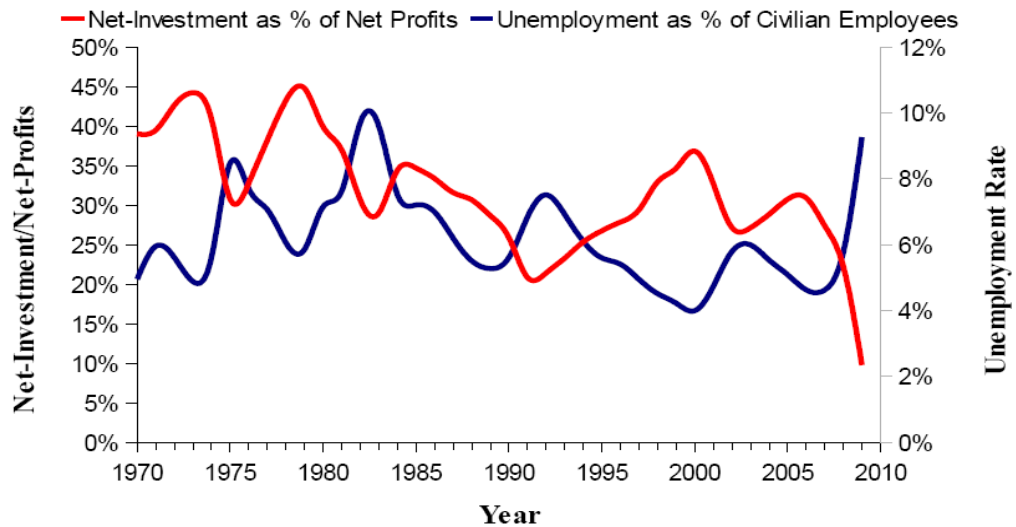
แนวคิดทุนมวลชนเกิดขึ้นในประเทศเยอรมัน ในทศวรรษที่ 1950 ซึ่งเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เป็นระบบทุนนิยม มีการกระจาย

รายได้ไม่เท่าเทียมกัน เกิดการกระจุกตัวของทรัพย์สิน ปัจจัยการผลิต ทุน และอำนาจ ซึ่งอยู่ในมือ นายทุนใหญ่ไม่กี่ราย บริษัทขนาดใหญ่กลายเป็นผู้กุมสภาพเศรษฐกิจแทนรัฐบาลทั้งการลงทุนและการจ้างงาน ในความเป็นจริงการตัดสินใจลงทุนและการจ้างงานตกอยู่ในอำนาจของบริษัทขนาดใหญ่ เพราะการเลือกระหว่างการนำกำไรมาลงทุนใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของแรงงาน และป้องกันการว่างงาน กับการนำกำไรไปบริโภคอยู่ภายใต้การตัดสินใจของเจ้าของทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ ก็มักเลือกนำกำไรส่งกลับประเทศแม่แทนการลงทุนใหม่ ซึ่งเป็นกลยุทธ์ของทุนนิยมยุคจักรวรรดินิยม ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวโน้มที่บริษัทใหญ่จะนำกำไรมาลงทุนใหม่มีสัดส่วนน้อยลงเรื่อยๆ ขณะที่การว่างงานสูงขึ้น สภาพดังกล่าวปรากฏได้อย่างชัดเจนจากการทำข้อมูลย้อนหลังกลับไป 40-60 ปีนับตั้งแต่ปี 2010 ในประเทศทุนนิยมชั้นนำของโลก อาทิ เยอรมัน สหรัฐฯ ญี่ปุ่น ดังรูปที่ 2-2 – 2-4 ซึ่งจะพบว่า ทั้งสามประเทศมีแนวโน้มของการลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิลดลง(เส้นสีแดง) ขณะที่มีแนวโน้มสูงขึ้นของการว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด(เส้นสีน้ำเงิน)

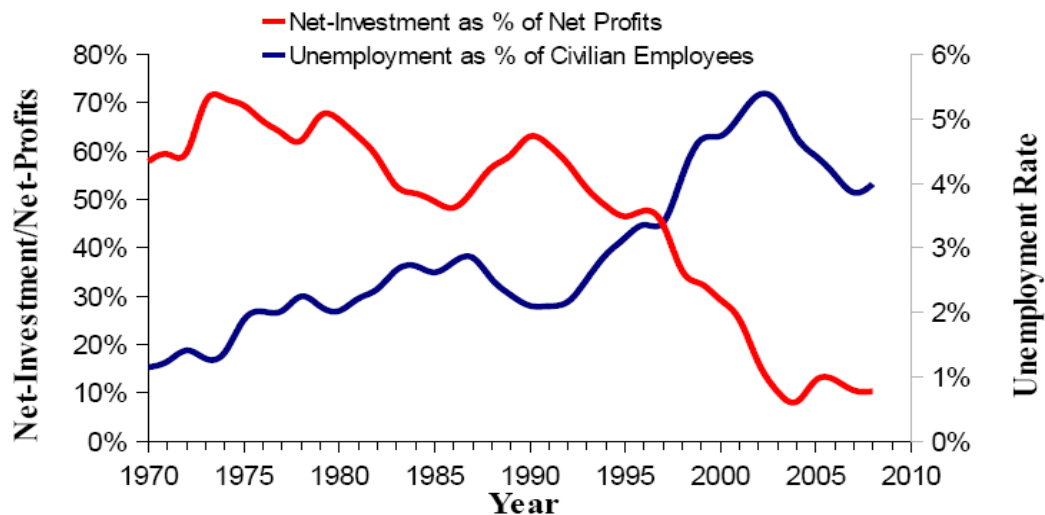
รูปที่ 2- 2 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราการว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศเยอรมัน ในปี 1950 - 2010

รูปที่ 2- 3 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราการว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 1970 - 2010

รูปที่ 2- 4 แสดงเปอร์เซ็นต์การลงทุนสุทธิต่อกำไรสุทธิ และเปอร์เซ็นต์อัตราการว่างงานต่อลูกจ้างทั้งหมด ของประเทศญี่ปุ่น ในปี 1970 - 2010

ที่มา : OECD อ้างใน (Hagendorf, 2011: 1,3,6)

จากข้อมูลข้างต้น พอจะสะท้อนอำนาจของบริษัทขนาดใหญ่ในสังคมทุนนิยม แม้บริษัทเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดทางเศรษฐกิจ แต่ก็ทรงอิทธิพลต่อสังคมและเศรษฐกิจมหภาคเช่นกัน โดยธรรมชาติของบริษัทจะมีความเป็นประชาธิปไตยน้อยและมีลักษณะคณาธิปไตย เพราะการตัดสินใจทางนโยบาย แนวทาง และการดำเนินงานของบริษัท ขึ้นอยู่กับผู้ที่ถือหุ้นมากที่สุด ซึ่งมีอยู่

ไม่เกิน 10 – 20 คน ที่เหลือเป็นการถือหุ้นรายย่อย เมื่อรวมกันก็ไม่มีเสียงมากพอที่จะกำหนดทิศทางของบริษัท ดังนั้น เมื่อกฎหมายได้รับรองสิทธิของคนส่วนน้อยแต่มีสิทธิออกเสียงมาก จึงทำให้ความเป็นเจ้าของรายใหญ่หรือผู้ถือหุ้นใหญ่จึงมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุน การแบ่งปันกำไร การจ้างงาน การควบรวม การซื้อและขายบริษัท การเปิดกิจการ การย้าย การเปลี่ยนแปลงที่ตั้ง ตลอดจนอนาคตของบริษัท และเมื่อผู้ถือหุ้นใหญ่เหล่านี้มารวมตัวกันเป็นสมาคมพ่อค้านักธุรกิจหรือสหภาพนายจ้าง จึงมีพลังอำนาจมากในการต่อรองกับรัฐบาลและขบวนการแรงงาน ที่สำคัญนโยบายและพฤติกรรมการลงทุนของบริษัทใหญ่เหล่านี้ สามารถส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น การย้ายฐานการผลิตไปต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงการลงทุนจากทุนการผลิตเป็นทุนการเงิน และการจ้างแรงงานข้ามชาติ เป็นต้น มีผลให้การว่างงานสูงขึ้น คนว่างงานขาดรายได้ ทำให้กำลังซื้อลดลง คุณภาพชีวิตเสื่อมถอย เกิดปัญหาสังคม จนในที่สุดเกิดการถดถอยของเศรษฐกิจทุนนิยม เพราะเศรษฐกิจทุนนิยมต้องพึ่งการบริโภคของครัวเรือนในสัดส่วนที่สูงมาก อาทิ ในปี 2011 สัดส่วนการบริโภคของครัวเรือนต่อ GDP ของสหรัฐฯ 72% ญี่ปุ่น 61% อังกฤษ 65% และเยอรมัน 57% เป็นต้น (World Bank, 2011)

ดังนั้นเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับทุนยักษ์ใหญ่ ในยุโรปจึงสนับสนุนให้มีการสร้างประชาธิปไตยในที่ทำงาน (democracy at work) เพื่อให้แรงงาน (ลูกจ้างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่) ที่มีความใกล้ชิดกับทุน (นายจ้าง) ในกระบวนการผลิต ได้เข้ามามีส่วนร่วมและถ่วงดุลทุนตั้งแต่ระดับย่อยที่สุดคือ ในสถานประกอบการ โดยขั้นต้นคือ การให้มีสหภาพแรงงาน และในขั้นต่อมาคือ การให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการบริหารบริษัท ซึ่งในยุโรปเรียก co-determination¹⁹ ในการรณรงค์ของสหรัฐฯ ใช้คำว่า workers' self-directed enterprises (WSDE's)²⁰ ในฐานะที่ลูกจ้างเป็นผู้มีส่วนร่วมในการผลิต จะได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบริษัทว่า บริษัทจะผลิตอะไร อย่างไร ที่ไหน และจะจัดสรรกำไรของบริษัทอย่างไร และการมีส่วนร่วมและถ่วงดุลขั้นสูงสุด คือ การร่วมเป็นเจ้าของ โดยการสร้างแนวคิดกองทุนลูกจ้างขึ้น เพื่อให้

¹⁹ co-determination เป็นคำที่แปลมาจากภาษาเยอรมัน *Mitbestimmung* ที่ให้สิทธิลูกจ้างได้มีบทบาทในการบริหารจัดการบริษัท เริ่มครั้งแรกในอุตสาหกรรมเหล็กและถ่านหิน ต่อมาในปี 1976 เยอรมันเป็นประเทศแรกที่มีกฎหมายรองรับ Co-determination โดยให้บริษัทที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป ต้องมีตัวแทนของลูกจ้างเป็นคณะกรรมการบริหารบริษัท ที่มา <http://en.wikipedia.org/wiki/Co-determination>

²⁰ Workers' Self-Directed Enterprises (WSDE's) เป็นส่วนหนึ่งของ Democracy at work เป็นข้อเสนอเพื่อใช้ในการรณรงค์ประชาธิปไตยในที่ทำงาน ในสหรัฐฯ เริ่มต้นในปี 2010 โดย Richard Wolff ซึ่งก็คือ การให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการบริหารจัดการบริษัททั้งในเรื่องการผลิตอะไร ผลิตที่ไหน ผลิตอย่างไร และจะแบ่งปันกำไรอย่างไรที่มา www.democracyatwork.info/about/

ลูกจ้างได้เป็นเจ้าของร่วมหรือหุ้นส่วนในบริษัท ซึ่งลูกจ้างจะมีเสียงตามจำนวนหุ้นที่ถือไว้ เพื่อให้ได้สิทธิในการตัดสินใจร่วมในการบริหารบริษัทดังเช่นผู้ถือหุ้นอื่นๆ นอกจากนี้ยังสามารถได้รับผลตอบแทนอื่นนอกเหนือจากค่าจ้าง ทั้งนี้เมื่อบริษัทขนาดใหญ่หลายๆ แห่งสามารถเดินไปในแนวทางประชาธิปไตยในที่ทำงาน ก็เท่ากับว่าเป็นการลดทอนปัญหาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ในระดับสถานประกอบการ เช่น ถ้าทุกๆ บริษัท เจรจาค่าจ้างด้วยฐานข้อมูลบริษัทที่สมบูรณ์และลูกจ้างสามารถเข้าถึง อาทิ บัญชีกำไร/ขาดทุน ผลของการเจรจาก็จะทำให้ลูกจ้างได้อัตราค่าจ้างและผลตอบแทนที่เป็นธรรมเหมาะสมกับฐานะการเงินของบริษัท และเมื่อบริษัทจำนวนมากได้จ่ายค่าจ้างที่เป็นธรรม ก็เท่ากับเป็นการสะสมความเป็นธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และช่วยบรรเทาปัญหาการกระจายรายได้ให้ลดน้อยถอยลงไปมากที่สุด

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ก็เพื่อแสดงให้เห็นสภาพปัญหาและวิธีคิดที่ใช้ในการจัดทำข้อเสนอการจัดตั้งกองทุนภายใต้แนวคิดทุนมวลชนแนวสังคมนิยม ได้เริ่มต้นที่กองทุนของลูกจ้าง(Employee Investment Funds) เนื่องจากสังคมนิยม ลูกจ้างเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุด และการระจุกตัวของทุนก็เกิดมากที่สุดในองค์กรและบริษัทของนายทุน ทั้งนี้ทุนประเดิมในการจัดตั้งกองทุน ให้มาจากการแบ่งปันกำไรประจำปีของบริษัทขนาดใหญ่ โดยมีสัดส่วนให้เป็นไปตามอัตรากำไรของบริษัท(ในสวีเดน Meidner เสนอไว้ที่ 20% ของกำไรประจำปี) เพื่อแปลงเป็นหุ้นให้แก่ลูกจ้างที่อยู่ในบริษัทนั้น โดยนำหุ้นดังกล่าวไปรวมกันไว้ที่กองทุน Employee Investment Funds ซึ่งในสวีเดนและเยอรมันที่เป็นต้นกำเนิดแนวคิดเรียกกองทุนเหล่านี้ว่า Wage- Earner Funds สำหรับการถือหุ้นในบริษัทต่างๆ ของกองทุนลูกจ้าง มีลักษณะคล้ายกับการถือหุ้นของบริษัท Holding Company กล่าวคือ บริษัทเหล่านี้ทำการประกอบธุรกิจโดยมีรายได้จากการถือหุ้นในบริษัทอื่นเป็นหลัก และอาจถือหุ้นในหลายๆ บริษัทก็ได้(ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย)และเมื่อลูกจ้างทุกคนได้รับการปันหุ้นทุกๆ ปี ในระยะยาวก็จะทำให้ลูกจ้างและกองทุนของลูกจ้างมีสัดส่วนความเป็นเจ้าของบริษัทเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดบริษัทขนาดใหญ่เหล่านั้นก็จะมีลูกจ้างเป็นเสียงข้างมากในการประชุมผู้ถือหุ้น(ในสวีเดน Meidner คาดการณ์ไว้ว่าภายในเวลา 15 – 20 ปี) ลูกจ้างจะมีสิทธิมีเสียงในการกำหนดทิศทางของบริษัท มีสิทธิที่จะได้รับการแบ่งปันผลตอบแทนจากบริษัทในฐานะผู้ถือหุ้น อย่างไรก็ตามหุ้นของลูกจ้างแต่ละคนที่ฝากไว้ที่กองทุนจะถูกห้ามขาย เพื่อเป็นการรับประกันไม่ให้นายทุนใหญ่กว้านซื้อหุ้นกลับคืนและป้องกันไม่ให้นักลงทุนกลับไปอยู่ในมือกลุ่มทุนใหญ่อีกครั้ง นอกจากนี้กองทุนนี้จะจัดตั้งเฉพาะในบริษัทใหญ่เท่านั้น เนื่องจากมีการระจุกตัวของทุนและอำนาจมากในบริษัทเหล่านี้ (Meidner, 1978: 47-59)

ในการบริหารกองทุนลูกจ้างนี้ กองทุนจะถูกควบคุมดูแลโดยลูกจ้าง โดยคณะกรรมการกองทุนมาจากการเลือกตั้งโดยผู้ถือหุ้นกองทุนทุกคน และคณะกรรมการกองทุนมาแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารและประธานคณะกรรมการบริหาร เพื่อมาบริหารกองทุน (Stefan, 2007: 5)

โดยสรุป วิธีการผลิตแบบทุนนิยม ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของทรัพย์สิน ทุน และรายได้ในที่สุด แนวคิดการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างแนวทางสังคมนิยม นั้น มีเป้าหมายหลักเพื่อเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในทุน จากนายทุนใหญ่มาอยู่ในมือคนจำนวนมากที่เป็นคนเล็กคนน้อยในสังคมซึ่งก็คือแรงงาน(ลูกจ้าง) โดยเชื่อว่าความเป็นเจ้าของจะกำหนดบทบาท หน้าที่ และอำนาจทั้งการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอำนาจในการจัดสรรแบ่งปัน และเมื่ออำนาจจัดสรรอยู่ในมือคนส่วนใหญ่ ก็จะทำให้การแบ่งปันเป็นไปอย่างเท่าเทียม นำไปสู่ความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และยังมีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลกับทุนนิยมอีกด้วย

สำหรับความแตกต่างระหว่างทุนนิยมกับทุนมวลชน ทุนนิยมมีลักษณะสำคัญอยู่ 5 ประการคือ 1)ทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตเป็นของปัจเจกบุคคล 2)การใช้ทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตนั้นเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง 3)ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า 4)การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต กระทำผ่านกลไกตลาด 5)ความสัมพันธ์ของคนในสังคมส่วนใหญ่คือ นายจ้าง(นายทุน) – ลูกจ้าง(แรงงาน)(ฌองค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2553: 2) ขณะที่ทุนมวลชน ลักษณะสำคัญ คือ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตเป็นของคนส่วนใหญ่ และการใช้ประโยชน์เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มหรือสาธารณชน ที่สำคัญความสัมพันธ์ในการผลิตเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นหุ้นส่วน มากกว่าความเป็นนายจ้างลูกจ้าง

สำหรับประสบการณ์การจัดตั้งกองทุนลูกจ้างตามแนวคิดทุนมวลชน ในต่างประเทศ เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศเยอรมัน ซึ่งถูกเสนอโดยนักสถิติและนักเศรษฐศาสตร์ของสมาพันธ์สหภาพเยอรมัน (DGB)²¹ชื่อ Bruno Gleitze โดยแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รัฐบาลเยอรมันต้องการฟื้นฟูประเทศและการผลิตโดยเฉพาะอุตสาหกรรม จึงสนับสนุนให้ทุนเอกชนสามารถสะสมทุน เพื่อเร่งให้เกิดการบูรณะการผลิต เป็นเหตุให้เกิดการกระจุกตัวของทรัพย์สินและทุนจำนวนมากในมือ นายทุนซึ่งเป็นคนส่วนน้อย ในทศวรรษที่ 1960 คนเยอรมัน 1.7% ครอบครองปัจจัยการผลิตถึง

²¹ สมาพันธ์สหภาพเยอรมัน (Confederation of German Trade Unions) ซึ่งในภาษาเยอรมันใช้คำว่า Deutscher Gewerkschaftsbund หรือเรียกสั้นๆ ว่า DGB ก่อตั้งเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 1949 โดย DGB ประกอบด้วย 8 สหภาพแรงงาน มีสมาชิกมากกว่า 6 ล้านคน ณ เดือนธันวาคม 2011

70% ของทั้งหมด ทั้งนี้ Gleitze ไม่เชื่อว่าล้าพังนโยบายภาษีและการเรียกร้องค่าจ้างจะแก้ปัญหาการกระจุกตัวดังกล่าวได้ จึงได้เสนอให้มีกองทุนเพื่อสังคม(Social fund) ที่บริหารดูแลโดยสหภาพแรงงาน จัดตั้งโดยการแบ่งปันกำไรจากบริษัทขนาดใหญ่ในรูปหุ้นของบริษัท และนำมารวมไว้ที่กองทุน และให้สมาชิกแต่ละคนมีหุ้นในกองทุน ซึ่งหุ้นเหล่านี้ห้ามขาย ซึ่งแนวคิดของ Gleitze นี้ นำไปสู่การจัดทำข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างภายใต้แนวคิดทุนมวลชนซึ่งเป็นหัวใจหลักของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ²² และเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยทางสังคม

ในทศวรรษที่ 1970 DGB ได้เริ่มทำงานร่วมกับพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (SPD) ในการจัดทำข้อเสนอการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างคือ ให้บริษัทใหญ่ที่มีกำไรมากกว่า 200,000 มาร์คเยอรมัน²³ ต้องปันกำไรประมาณ 4 – 15% ขึ้นอยู่กับอัตรากำไร จ่ายให้แก่ลูกจ้างในรูปหุ้น โดยนำไปรวมกันในกองทุนลูกจ้าง ทั้งนี้การปันกำไรดังกล่าวให้เป็นไปโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องเป็นข้อเรียกร้องของสหภาพ จากนั้นให้มีการแต่งตั้งผู้แทนเพื่อเป็นคณะกรรมการกำกับดูแลและคณะกรรมการบริหารกองทุนที่มาจากการมีส่วนร่วมของลูกจ้างทุกคน อย่างไรก็ตามก็ดีหุ้นดังกล่าวสมาชิกไม่สามารถไถ่ถอน ยกเว้นในกรณีที่มีการกำหนดไว้เท่านั้น

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพรรค SPD จะได้เป็นรัฐบาลร่วมกับพรรค FDP (Free Democratic Party) ซึ่งเป็นพรรคสายเสรีนิยมและ DGB จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและบางสมัยเป็นฐานเสียงให้กับพรรค SPD ตลอดจนข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างจะเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายพรรค SPD ก็ตาม แต่ข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการประกาศใช้ของรัฐบาลสาเหตุหลักเกิดจากการแตกแยกใน DGB โดยสหภาพอุตสาหกรรมของคณงานเหล็ก หรือเรียกสั้นๆ ว่า IGM (IG Metall : Industrial Union of Metalworker) ซึ่งเป็นสหภาพที่มีอิทธิพลอย่างมากในยุคนั้น ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของกองทุนลูกจ้าง เพราะมุมมองที่เห็นต่างว่า การต่อสู้เพื่อเรียกร้องค่าจ้าง การใช้ co-determination และนโยบายปฏิรูประบบภาษี จะเป็นเครื่องมือที่มีนัยสำคัญทาง

²²ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ คือ การให้อำนาจทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนทุกคนและทุกชุมชน และการป้องกันการกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะไปล้มล้างการเมืองและเศรษฐกิจแบบมวลชน ทั้งนี้ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีการดำเนินงานใน 4 ข้อ 1)ประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการประกันในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ 2)ประชาชนทุกคนต้องได้รับการประกันว่า อำนาจซื้อของประชาชนจะเพิ่มขึ้น 3)การตัดสินใจทางเศรษฐกิจจะต้องถูกควบคุมดูแลโดยชุมชนหรือคนในท้องถิ่นนั้น โดยมีพื้นฐานแบบรวมหมู่(collective) อาทิ อำนาจตัดสินใจในบริษัท ถูกเปลี่ยนจากผู้ถือฝ่ายเดียว มาเป็นการตัดสินใจร่วมระหว่างผู้ถือหุ้น ลูกจ้าง ลูกค้า ผู้จัดหา และสาธารณะ เป็นต้น และ 4)ห้ามมีการแทรกแซงจากภายนอกในเศรษฐกิจของชุมชนหรือในการไหลเข้าออกของทุนของชุมชน ที่มา <http://economicdemocracyconference.org/the-meaning-of-economic-democracy/>และ http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_democracy

²³ 1 มาร์คเยอรมัน = 21.50 บาท ณ เดือนพฤศจิกายน 2556

การเมืองและการกระจายความมั่งคั่งได้ดีกว่ากองทุนลูกจ้าง ความล้มเหลวของกองทุนลูกจ้างในเยอรมันอีกประการหนึ่งก็คือ การที่พรรค FDP ซึ่งเป็นสายเสรีนิยม ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งกำไรที่เกิดจากการสะสมของเอกชน ในรูปของหุ้นมาใส่ไว้ในกองทุน ซึ่งมีลักษณะการสะสมของมวลชน

สุดท้ายข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างฉบับ DGB ก็ถูกเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปจากเดิม กล่าวคือ กำไรที่ถูกแบ่งปันมาจากบริษัทมาเข้ากองทุนลูกจ้างนั้น อาจอยู่ในรูปของหุ้นหรือเงินสดก็ได้ และสมาชิกกองทุนสามารถขายหุ้นได้ภายหลังจาก 7 ปี ด้วยข้อเสนอที่ถูกเปลี่ยนไปนี้เอง จึงทำให้ลูกจ้างในเยอรมันถอยห่างออกจากหลักการที่จะให้ลูกจ้างเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ร่วมในทุนและทรัพย์สิน ความหวังที่จะแก้ปัญหาต้นตอของการกระจุกตัวของความมั่งคั่ง และปัญหาการกระจายรายได้ดูเหมือนจะไกลห่างออกไป ที่สุดที่สุดในปี 1974 นายกรัฐมนตรี Helmut Schmid ที่มาจากพรรค FDP ได้ประกาศว่า รัฐบาลมีเจตนาที่ประกาศใช้ข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายความมั่งคั่ง แต่เนื่องจากปัญหาความแตกต่างทางเทคนิค คือ บางบริษัทไม่ได้อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ ดังนั้น จึงต้องแก้ปัญหาเทคนิคก่อน สุดท้ายข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างจึงตกไปโดยปริยาย

แนวคิดกองทุนลูกจ้างเกิดขึ้นครั้งแรกที่เยอรมัน แต่ความสำเร็จในการจัดตั้งกองทุนเกิดขึ้นครั้งแรกที่สวีเดน แม้ว่าเนื้อหาของกองทุนอาจจะยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของทุนมวลชน แต่ก็นับเป็นก้าวแรกในความพยายามปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนและแรงงาน ด้วยวิธีการให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมในกรรมสิทธิ์ของธุรกิจขนาดใหญ่ เพื่อต่อรองสร้างความเป็นธรรมในการถือครองทุนและทรัพย์สิน สำหรับจุดเริ่มต้นของแนวคิดกองทุนลูกจ้างในสวีเดนเกิดขึ้นจากความต้องการขับเคลื่อนเรื่องประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและสังคมประชาธิปไตยเช่นเดียวกับในเยอรมัน นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่อพยพจากเยอรมันชื่อ Rudolf Meidner ได้นำแนวคิดกองทุนลูกจ้างภายใต้กรอบทุนมวลชนมาเผยแพร่ในสวีเดน และยังเป็นบุคคลสำคัญในการเขียนข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างให้แก่ขบวนการแรงงานสวีเดน เพื่อใช้ขับเคลื่อนต่อรองกับพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยและรัฐบาลอีกด้วย ทั้งนี้ Meidner เชื่อว่า ความเป็นเจ้าของจะเป็นตัวกำหนดอำนาจทางเศรษฐกิจ ทั้งในการตัดสินใจในการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนและการจัดสรรแบ่งปัน นำไปสู่การกำหนดอำนาจทางการเมือง ซึ่งก็คือ อำนาจรัฐที่เป็นอำนาจสูงสุดในสังคมที่ถูกใช้เพื่อจัดสรร แบ่งปัน ช่างชิง ผลประโยชน์และความมั่งคั่งของสังคม

การขับเคลื่อนกองทุนลูกจ้างในสวีเดน เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1970 โดยมีพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Swedish Social Democratic Labour Party, ในภาษาสวีเดน คือ Sveriges socialdemokratiska arbetareparti: SAP) มีอำนาจเป็นรัฐบาลยาวนานมาตั้งแต่ปี

1932–1976 ในช่วงเวลานั้น รัฐบาลสวีเดนได้ประกาศใช้นโยบายสวัสดิการชื่อว่า People's Home โดยมีนโยบายสังคมประชาธิปไตยเพื่อตลาดแรงงานเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสวัสดิการ นโยบายตลาดแรงงานดังกล่าวอยู่บนฐานการจ้างงานเต็มที่และการใช้นโยบายค่าจ้างที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (solidarity wage policy)²⁴ แต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 แม้ว่าจะมีการใช้นโยบายสวัสดิการซึ่งได้ยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน และการใช้นโยบายค่าจ้างแบบ solidarity wage policy แต่ก็ยังคงเกิดภาวะการมีกำไรส่วนเกิน (excess profit) ในบริษัทขนาดใหญ่ เกิดการกระจุกตัวของทุน ทรัพย์สิน และอำนาจ จนในช่วงรอยต่อระหว่างทศวรรษที่ 1960 กับ 1970 ประชาชนที่ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างได้ลุกฮือก่อการประท้วงแพร่ขยายในวงกว้างภายใต้การนำของ LO (Swedish Trade Union Confederation) เพื่อเรียกร้องต่อประชาธิปไตยในที่ทำงานพลังที่แท้จริงและการมีส่วนร่วมตัดสินใจในสถานประกอบการ และความเป็นธรรมในการกระจายรายได้

ด้วยเหตุนี้เอง ในปี 1971 สภาแรงงาน LO ได้จัดตั้งทีมวิชาการที่มีประธานคือ Rudolf Meidner ทำการศึกษาและจัดทำข้อเสนอ เพื่อตอบคำถามใน 3 เรื่อง คือ 1)เราจะทำให้นโยบายค่าจ้างแบบ solidarity wage policy มีความสมบูรณ์มากขึ้นได้อย่างไร เนื่องจากการกำหนดช่วงของการเพิ่มค่าจ้างเพื่อช่วยเหลือลูกจ้างในบริษัทเล็ก ทำให้บริษัทใหญ่มีกำไรส่วนเกินมากขึ้น 2)จะได้อย่างไรให้ลูกจ้างได้รับส่วนแบ่งมากขึ้นจากการเติบโตของทุน และ 3)เราจะก้าวไปสู่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจได้อย่างไร ต่อมาในเดือนสิงหาคม 1975 ข้อเสนอกองทุนลูกจ้างฉบับแรกก็ถูกจัดทำแล้วเสร็จ ซึ่งได้มุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงรากฐานการกระจุกตัวของทรัพย์สินและอำนาจ และการทำให้ลูกจ้างได้มีส่วนแบ่งมากขึ้นในการเติบโตของทุนและกำไรของบริษัทใหญ่ ด้วยความหวังว่า กองทุนลูกจ้างจะช่วยสร้างประชาธิปไตยในสถานประกอบการและเศรษฐกิจผ่านความเป็นเจ้าของสถานประกอบการร่วมกัน ด้วยการแบ่งปันกำไรในบริษัทใหญ่ใน

²⁴ นโยบายค่าจ้างที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (solidarity wage policy) คือ การกำหนดค่าจ้างโดยวิธี collective bargaining ซึ่งจะมี 3 ระดับ คือ 1) การเจรจาระหว่างองค์กรแรงงาน เช่น สภาแรงงาน สหพันธ์แรงงาน เป็นต้น กับองค์กรของนายจ้าง เช่น สมาคมนายจ้าง หรือสภาองค์กรนายจ้าง เป็นต้น 2) การเจรจาในระดับอุตสาหกรรม และ 3) การเจรจาในระดับสถานประกอบการ เพื่อกำหนดช่วงของค่าจ้างที่จะเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับหลักที่ว่า งานประเภทเดียวกันต้องได้ค่าจ้างเท่ากัน (equal pay for equal work) และเป็นไปตามความสามารถในการจ่ายของธุรกิจ ทั้งนี้ ผลของการเจรจาระดับชาติระหว่างองค์กรลูกจ้างและนายจ้างจะถูกใช้เป็นกรอบในการเจรจาค่าจ้างในแต่ละอุตสาหกรรมและแต่ละสถานประกอบการ เพื่อเป็นการช่วยเหลือลูกจ้างในสถานประกอบการขนาดเล็กหรือลูกจ้างที่มีอำนาจต่อรองต่ำในการเจรจากับนายจ้าง เพื่อมิให้ค่าจ้างต่ำเกินไป และเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในเรื่องค่าจ้างระหว่างกลุ่มลูกจ้าง ทั้งนี้ การเจรจาแบบ collective bargaining เป็นการเจรจาเกี่ยวกับสภาพการจ้างทั้งหมด อาทิ ค่าจ้าง ชั่วโมงการทำงาน การฝึกอบรม สุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงาน การทำงานล่วงเวลา และสิทธิของลูกจ้างในสถานประกอบการ (Per-Anders Edin and Bertil Holmlund, 1995: 310, 312)

รูปหุ้นมาใส่ไว้ในกองทุน โดยในระยะยาวเสียงส่วนใหญ่ของบริษัทจะอยู่ภายใต้กองทุน และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของและโครงสร้างอำนาจของบริษัท

Meidner ได้เสนอรูปแบบและการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างไม่แตกต่างจากข้อเสนอในเยอรมันมากนัก กล่าวคือ การให้บริษัทใหญ่ที่มีลูกจ้างอย่างต่ำตั้งแต่ 50 – 100 คนขึ้นไป ต้องแบ่งกำไร 20% ในรูปของหุ้นบริษัท (new-issued stocks) มาใส่ไว้ในกองทุนลูกจ้าง การกระทำเช่นนี้ก็เท่ากับบริษัทนำเงินกำไรที่ได้มาทำการลงทุนใหม่ กำไรไม่ไหลออกนอกบริษัทดังเช่นกรณีการจ่ายโบนัส สำหรับเหตุที่เลือกเฉพาะบริษัทใหญ่ ก็เนื่องจากบริษัทเหล่านี้มีศักยภาพในการสร้างการระจุกตัวของอำนาจและทรัพย์สิน ในระยะยาว กองทุนลูกจ้างจะค่อยๆ เพิ่มสัดส่วนการถือหุ้นในบริษัท ซึ่งภายใน 20 – 40 ปี กองทุนฯ จะกลายเป็นผู้มีเสียงข้างมากในบริษัท

อย่างไรก็ดีในข้อเสนอของสวีเดนจะไม่มี การแบ่งแยกหุ้นให้แก่สมาชิกเป็นรายบุคคล เพื่อป้องกันการขายและการหวนคืนสู่การระจุกตัวของทุนเช่นเดิม ในด้านการควบคุมดูแลกองทุน ลูกจ้างจะเป็นผู้ดูแลกองทุนนี้ผ่านสหภาพและสมาชิกกองทุน การบริหารกระทำโดยผู้แทนจากสหภาพ และผู้แทนกองทุนที่จะเข้าไปเป็นคณะกรรมการบริษัทแต่ละแห่ง ควรมาจากคณะกรรมการกองทุนและสหภาพแรงงานในสถานประกอบการนั้นๆ ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์กองทุนลูกจ้างจะมีความแตกต่างกับ co – determination ตรงที่ว่า สิทธิการมีส่วนร่วมในการบริหารบริษัทของกองทุนลูกจ้าง เกิดจากพลังของความเป็นเจ้าของผ่านการถือหุ้น แต่ co – determination เป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มี แต่ปราศจากความเป็นเจ้าของ

ต่อมาในปี 1976 ข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างฉบับแรก ได้ถูกส่งให้คณะกรรมการสภาแรงงาน LO พิจารณา ซึ่งสมาชิก 90% ของ LO ที่เป็นคนงานปกน้ำเงิน (blue collar) ให้การสนับสนุนข้อเสนอดังกล่าวอย่างเต็มที่ด้วยแรงปรารถนาที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อผลักดันข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างของ LO ที่ยกร่างโดย Meidner ในช่วงเริ่มต้นพรรคการเมืองสายเสรีนิยมและสหพันธ์นายจ้าง(SAF) ยังพอเห็นด้วยกับกองทุนลูกจ้างในบางรูปแบบ อาทิ ให้กองทุนลูกจ้างจัดตั้งในแต่ละบริษัท และลูกจ้างแต่ละคนได้รับสิทธิที่จะขายหุ้นหลังจากถือครองได้ 5 – 10 ปี เป็นต้น แต่พรรคสายอนุรักษนิยมปฏิเสธกองทุนอย่างเต็มที่ ขณะที่การขับเคลือนกองทุนในระยะต่อมากลับเติมไปด้วยอุปสรรค การถกเถียง และการต่อสู้ทางความคิด ทั้งภายในขบวนการแรงงานเอง หรือระหว่างกรมาชีพและนายทุน ตลอดจนระหว่างพรรคการเมืองที่มีขั้วอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน

อุปสรรคภายในขบวนการแรงงาน เกิดขึ้นจากการแตกแยกภายในขบวนการแรงงาน ซึ่งพวกหนึ่งเห็นด้วยกับแนวทางขับเคลือนเรื่องสังคมประชาธิปไตยของพรรคสังคมนิยม

ประชาธิปไตย(SAP) แต่อีกพวกหนึ่งเห็นด้วยกับแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์(VKP) โดยพรรค VKP ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดกองทุนลูกจ้าง แต่มีแนวคิดเช่นเดียวกับคนงานเหล็กในเยอรมัน คือ ควรจะต่อสู้เรื่องค่าจ้าง และการใช้ co-determination ที่สำคัญพรรค SAP ก็ไม่ได้ทำงานใกล้ชิดกับ LO นอกจากนี้อุปสรรคอีกส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพแรงงานของคนงานคอปกขาว (TCO) ซึ่งบางส่วนเห็นด้วยกับกองทุนฯ แต่ไม่ต้องการให้กองทุนฯ เข้าไปยึดครองกิจการทุกกิจการ ขณะที่ TCO อีกส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับกองทุนฯ อย่างรุนแรง จนเป็นผลให้เกิดความแตกแยกในกลุ่มคนงานคอปกขาว

ในส่วนของสหพันธ์นายจ้าง แม้ว่าตอนเริ่มต้นจะพอมองเห็นด้วยกับกองทุน แต่ในภายหลังได้ใช้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจตกต่ำจากวิกฤตน้ำมัน เป็นแรงกดดันต่อพรรคสายเสรีนิยมได้แก่ พรรค Folk และพรรค Center เข้าร่วมต่อต้านกองทุนลูกจ้าง โดยเรียกกองทุนดังกล่าวว่าเป็นกองทุนของพวกสังคมนิยม

สุดท้ายในปี 1976 เมื่อพรรค SAP ได้พ่ายแพ้การเลือกตั้งและสูญเสียการเป็นรัฐบาล จึงได้หันกลับมาปรับปรุงข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างร่วมกับ LO จนในปี 1982 พรรค SAP ได้กลับมาเป็นรัฐบาลร่วมกับพรรค VKP จึงได้เสนอพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับกองทุนลูกจ้างให้สภาพิจารณา จนในที่สุดสภาได้แก้ไขข้อเสนอของกองทุนฯ จนเนื้อหาแตกต่างจากข้อเสนอของ LO กล่าวคือ เป้าหมายเพื่อประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงอำนาจและทรัพย์สินถูกทำให้จางหายไป โดยกองทุนไม่สามารถกลายเป็นเจ้าของบริษัทที่มีเสียงส่วนใหญ่ได้ เพราะได้รับอนุญาตให้ถือหุ้นได้เพียง 40% ของหุ้นทั้งหมด และกำไรของบริษัทที่จัดสรรให้แก่ลูกจ้างจะไม่อยู่ในรูปของหุ้นแต่จะอยู่ในรูปเงินสด และให้นำกลับมาลงทุนในอุตสาหกรรม

จากประสบการณ์ของสวีเดนที่นับเป็นแห่งแรกที่สามารถจัดตั้งกองทุนลูกจ้างขึ้นมาได้ แม้ว่าจะบรรลุผลเพียงบางส่วน แต่ถ้าหากจะมีการเสนอให้จัดตั้งกองทุนลูกจ้างเช่นเดียวกับสวีเดน ก็ควรเรียนรู้ปัจจัยตั้งและปัจจัยผลลัพท์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของสวีเดนดังนี้

1. ในสวีเดนลูกจ้างกลายเป็นคนส่วนใหญ่ ที่สามารถรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรของลูกจ้างอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะสมาพันธ์สหภาพแรงงาน(LO)ซึ่งมีสหภาพแรงงานเข้าร่วม 14 แห่ง มีสมาชิกทั้งหมด 1.5 ล้านคน(คิดเป็น 29.18% ของกำลังแรงงานทั้งหมด) ขณะที่ประชากรสวีเดนมีประมาณ 9.5 ล้านคน และมีกำลังแรงงาน 5.14 ล้านคนในปี 2012²⁵ หรือแม้กระทั่งกรณี

²⁵ Statistics Sweden : Labour Force Survey ที่มา http://www.scb.se/Pages/Product___23276.aspx

- DGB ของเยอรมัน ก็มีสมาชิกมากถึง 6 ล้านคน การมีสมาชิกจำนวนมากบวกกับความมีเอกภาพภายใน จึงเป็นที่มาของอำนาจต่อรองกับพรรคการเมืองต่างๆ ในการออกนโยบาย หากพรรคการเมืองใดยอมรับข้อเสนอขององค์กรลูกจ้าง องค์กรลูกจ้างเหล่านั้นก็จะรณรงค์ให้สมาชิกทะเลาะแค้นเสียงเลือกตั้งให้แก่พรรคการเมืองเหล่านั้น และโดยทั่วไปในประเทศที่มีพรรคการเมืองสายสังคมนิยมประชาธิปไตยหรือสายสังคมนิยม พรรคการเมืองเหล่านั้นก็จะมีแรงงานเป็นฐานเสียง และมักมีความใกล้ชิดและทำงานร่วมกับองค์กรของแรงงาน ซึ่งในสวีเดนก็คือ พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย(SAP) ซึ่งเป็นพรรคของแรงงาน และพรรคคอมมิวนิสต์(VKP) ทำงานกับ LO ส่วนในเยอรมันก็คือ พรรค SDP ทำงานกับ DGB และนี่คือส่วนหนึ่งของความสำเร็จในการเสนอกฎหมายเกี่ยวกับกองทุนลูกจ้างในสวีเดน ดังนั้น เมื่อพรรค SAP และพรรค VKP ได้ร่วมกันเป็นรัฐบาลและได้นำเอาข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างเป็นนโยบายของพรรค และทั้งสองได้ร่วมกันผลักดันข้อเสนอของกองทุนลูกจ้าง
2. ในสวีเดนมีความเป็นเอกภาพของขบวนการแรงงานมากกว่าในเยอรมัน แม้ว่าลูกจ้างคอปกขาวบางคนจะไม่ค่อยเห็นด้วยกับข้อเสนอของกองทุนลูกจ้าง แต่ลูกจ้างคอปกขาวก็เป็นเสียงส่วนน้อยกว่าคณาณคอปกน้ำเงิน ซึ่งกลุ่มใหญ่คือ คณาณอุตสาหกรรมเหล็ก (Swedish Metall) ที่เป็นฐานสำคัญของ LO โดยคณาณอุตสาหกรรมเหล็กเหล่านี้มีความเชื่อในแนวทางของ Marxist ในเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเป็นเจ้าของและปัจจัยการผลิต จึงเห็นว่า กองทุนลูกจ้าง น่าจะเป็นเครื่องมือที่จะเสริมการทำงานนโยบายค่าจ้างที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 3. ชนชั้นนายทุนของสวีเดน พบว่าในประวัติศาสตร์ได้มีกระบวนการทางสังคมเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงาน โดย LO กับ SAF (สหพันธ์นายจ้าง) ได้มีข้อตกลงร่วมชื่อ Saltsjobadsavtalet เมื่อปี 1938 เพื่อสร้างความสงบสุขในสังคม ดังนั้นเมื่อลูกจ้างกับนายจ้างมีข้อขัดแย้งกัน ก็จะใช้วิธีการอภิปรายถกเถียง และการทำข้อตกลง เพื่อยุติข้อพิพาทต่างๆ ฉะนั้นเมื่อ LO มีการเสนอกองทุนลูกจ้าง แต่ SAF ไม่เห็นด้วย ก็มีการเปิดโอกาสให้มีการถกเถียง และเจรจาเพื่อหาข้อยุติร่วมกัน

4. การที่พรรค SAP เป็นรัฐบาลมายาวนานหลายสิบปี ทำให้เกิดการครอบงำ (hegemony) ของลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยและการสร้างระบบสวัสดิการแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยไว้สวีเดน จึงทำให้ข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างกลายเป็นประเด็นทางสังคมที่สำคัญยาวนานหลายสิบปี
5. อย่างไรก็ตาม แม้ว่า LO จะมีความได้เปรียบในการต่อสู้เพื่อผลักดันข้อเสนอของกองทุนลูกจ้างอยู่หลายประการ แต่ประเด็นสำคัญของกองทุนลูกจ้างคือการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ของนายทุน ได้กลายเป็นจุดแตกหักที่จะไม่มีการประนีประนอม ชนชั้นนายทุนได้ลุกขึ้นต่อสู้กับแนวคิดของกองทุนลูกจ้างโดยอาศัยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจกล่าวคือ การเกิดภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจทั่วโลกอันเนื่องมาจากวิกฤติน้ำมัน ที่มีผลให้เศรษฐกิจตกต่ำ อัตรากำไรตกต่ำ ทำให้กำไรส่วนเกินหายไป เป็นผลให้เงื่อนไขในการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างหายไปด้วย เพราะการก่อตั้งกองทุนฯ จะมาจากกำไรส่วนเกินของบริษัทขนาดใหญ่ นอกจากนี้ชนชั้นนายทุนยังได้อาศัยการครอบงำทั่วโลกของแนวคิด “right wave” ที่นำโดย Reagan และ Thatcher หรือแนวคิดเสรีนิยมใหม่ มาต่อสู้กับแนวคิดของพวกเขาฝ่ายซ้าย ซึ่งรวมถึงเรื่องกองทุนลูกจ้างและการต่อต้านระบบสวัสดิการ เช่น การตัดลดงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการ เป็นต้น

จากประสบการณ์ของเยอรมันและสวีเดน เราจะพบว่า การขับเคลื่อนกองทุนลูกจ้างไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาของลูกจ้างและค่าจ้าง แต่ยังเกี่ยวโยงกับปัญหาเศรษฐกิจและการเมือง นั่นคือ ปัญหาการกระจายรายได้ และปัญหาการกระจุกตัวของอำนาจและทุนอันสืบเนื่องจากวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และยังแฝงการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ความคิดระหว่างค่ายสังคมนิยมและทุนนิยม และการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างทุนกับแรงงานเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และมุ่งหมายไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอีกด้วย และเมื่อเป้าหมายของกองทุนลูกจ้าง คือ การเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ของนายทุน จึงทำให้ฝ่ายทุนไม่สามารถยอมชอมกับฝ่ายแรงงาน เกิดการต่อสู้ทางความคิดอย่างรุนแรง เพื่อให้ยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงแนวทางของกองทุนลูกจ้างให้มากที่สุด ดังนั้นจากเส้นทางของทั้งเยอรมันและสวีเดน แสดงให้เห็นว่า แม้แต่ในประเทศที่มีแนวคิดประชาธิปไตยเพื่อสังคม การจะรื้อร่างระบบกรรมสิทธิ์ของนายทุนยังเป็นเรื่องที่ยากลำบาก และมีแรงปะทะใน

สังคมสูง ด้วยเหตุนี้เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา สหภาพแรงงานในแคนาดา สหรัฐอเมริกา และสวีเดน ได้ข้อเสนอใหม่ขึ้นเกี่ยวกับกองทุนลูกจ้าง คือ การใช้เงินกองทุนบำเหน็จบำนาญ เป็นทุนสำหรับการจัดตั้งกองทุนลูกจ้าง (collective pension funds) เพื่อเป็นเครื่องมือประกันพลังและอำนาจของลูกจ้าง โดยมีนักทฤษฎีที่ให้การสนับสนุนคือ Richard Minn และ Robin Blackburn และในส่วนของอื่นๆ ของกองทุนลูกจ้าง ยังคงใช้แนวคิดของ Rudolf Meidner

กลยุทธ์การใช้เงินกองทุนบำเหน็จบำนาญเป็นฐานในการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างก็เนื่องมาจากกองทุนบำเหน็จบำนาญโดยพื้นฐานมีลักษณะเป็นกองทุนแบบมวลชน และเป็นสากล เพราะมีลูกจ้างจำนวนเป็นล้านคนเป็นเจ้าของ และทุกคนเป็นผู้จ่ายสมทบเงินกองทุนนี้ ที่สำคัญกองทุนนี้มีลักษณะสะสมมากขึ้นทุกปีๆ จนกลายเป็นกองทุนที่มีเงินมหาศาล ในปี 2008 Morgan Stanley เคยประมาณเงินกองทุนบำเหน็จบำนาญทั่วโลกมีมากกว่า 20 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (Wikipedia, online) เพียงแต่การจะพัฒนาเป็นกองทุนลูกจ้าง จะต้องมีการเปลี่ยนอำนาจการบริหารควบคุมดูแลจากที่เคยอยู่ในมือของบริษัทนายหน้า (broker) บริษัทประกันภัย และธนาคารเอกชน มาให้อยู่ในการกำกับดูแลของลูกจ้างผ่านสหภาพแรงงาน เพราะหากยังอยู่ในมือของเอกชน ก็ไม่สามารถที่จะใช้ทุนของลูกจ้างเพื่อสร้างการสะสมทุนของลูกจ้าง แต่ไปช่วยการสะสมทุนของธุรกิจเอกชนแทน นอกจากนี้ยังไม่สามารถขยับเขยื้อนระบบกรรมสิทธิ์ของนายทุนที่ฝังรากลึกอย่างเหนียวแน่นและยาวนานได้ (สรุปจากงานของ Stefan Sjoberg ปี 2007 Collective Capital Formation for Economic Democracy : the Fordist History in Germany and Sweden and the Post-fordist Future)

2.1.2.4 แนวคิดของสังคมประชาธิปไตย

“แนวคิดสังคมประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความมั่นคงทางสังคม การมีส่วนร่วมในประชาสังคม ตลอดจนการเปิดโอกาสในการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเป็นธรรม สังคมประชาธิปไตย คือ สิ่งที่ทำให้คุณค่าแก่สิทธิขั้นพื้นฐานในการกำหนดได้ด้วยตัวเอง และทำให้การเข้าไปมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างเท่าเทียมกันในทุกภาคส่วน”

ข้างบนนี้คือ คำพูดของ อังเค็ญ์ ฟุคส์ ประธานมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท เดือนธันวาคม 2004 ที่ถูกอ้างถึงในงานของโทมัส ไมเออร์ เรื่อง อนาคตของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งแปลโดยสมบัติ เบญจศิริมงคล (โทมัส ไมเออร์, 2550) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า สังคมประชาธิปไตยไว้

อย่างไรก็ดี ทฤษฎีสังคมประชาธิปไตย เกิดขึ้นโดย แฮร์มัน เฮล์ลเลอร์ อาจารย์สอนกฎหมายรัฐธรรมนูญและนักรัฐศาสตร์ โดยเริ่มต้นจากปัญหาและข้อบกพร่องของลัทธิเสรีนิยมที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ คือ 1) นิยามของคำว่า ขอบเขตการครอบคลุมเรื่องหลักความเสมอภาคในบริบทของสังคมโดยรวม และ 2) ต้องมีข้อสมมติฐานอะไรบ้าง ที่จะทำให้ความเท่าเทียมในเสรีภาพของทุกคนเกิดได้อย่างแท้จริง เป็นผลให้กลุ่มเสรีนิยมประชาธิปไตยแตกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบสุดขั้ว จะยึดถือหลักสิทธิถือครองของปัจเจกเสมอสิทธิเสรีภาพ ขณะที่ฝ่ายสังคมนิยมประชาธิปไตยจะเชื่อว่า เสรีภาพจะปฏิบัติได้จริง และคนสามารถวางแผนชีวิตได้ด้วยตนเอง ก็ต่อเมื่อทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานในผลผลิตของสังคม ดังนั้น รัฐสวัสดิการจึงเป็นเสาหลักที่สำคัญของสังคมนิยมประชาธิปไตย

สำหรับแนวคิดในทางเศรษฐกิจของฝ่ายสังคมนิยมประชาธิปไตย อยู่บนแนวทางเศรษฐกิจตลาดที่ร่วมมือกันเพื่อสังคม (Social coordinated Market Economies) อาทิ ประเทศเยอรมนี ญี่ปุ่น สวิตเซอร์แลนด์ สวีเดน เดนมาร์ก เป็นต้น มีลักษณะสำคัญดังนี้ (Meyer, 2007:72)

- ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่กับทั้งองค์กรทางเศรษฐกิจ อาทิ ระหว่างบริษัทกับบริษัท และองค์กรที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจเช่น กฎหมายแรงงาน เกิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง เป็นต้น
- การระดมทุนจะกระทำผ่านระบบสินเชื่อธนาคาร ไม่ใช่ตลาดทุนจึงทำให้เกิดการลงทุนระยะยาวได้
- ความเป็นธรรมาภิบาลของสถานประกอบการ คือ การทำงานของฝ่ายบริหารจะถูกประเมินและควบคุมจากเครือข่ายได้แก่ ธนาคาร ผู้ประกอบการ ลูกจ้าง และผู้แทนจากรัฐบาล(ประชาธิปไตยทางตรง)
- ผลประโยชน์ของภาคส่วนต่างๆ ของสังคมมากกว่าผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้น
- การต่อรองเรื่องค่าจ้าง ไม่ใช่การต่อรองในลักษณะบริษัทต่อบริษัท แต่เป็นการต่อรองในระดับอุตสาหกรรม(ระหว่างตัวแทนนายจ้างและตัวแทนลูกจ้างในอุตสาหกรรมนั้นๆ)
- การจ้างงานระยะยาวเป็นสิ่งที่ดีกว่า

- รูปแบบการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและฝึกอบรมจะเชื่อมต่อเกณฑ์คุณสมบัติของบริษัทกับคุณสมบัติตามระดับอุตสาหกรรมและจะถูกสนับสนุนโดยสมาคมของนายจ้างและสหภาพ
- สายพานการผลิตและกระบวนการผลิตจะถูกปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และนวัตกรรมจะพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป
- เสถียรภาพทางสังคมจะถูกเชื่อมต่อกับความเสมอภาคทางสังคม
- ระบบจะค่อยๆ ปรับเพื่อรองรับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาใหม่
- การมีส่วนร่วมในสถานประกอบการ คือ บุคคลภายในองค์กรจะกำหนดระเบียบของเกมส์เพื่อความร่วมมือ

จากข้างต้นจะพบว่า รูปแบบทางเศรษฐกิจของสังคมประชาธิปไตย บนแนวทางเศรษฐกิจตลาดที่ร่วมมือกันเพื่อสังคม จะให้ความสำคัญกับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่อิงอยู่บนหลักของอนุสนธิสัญญา(convention)ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสากลขององค์การสหประชาชาติปี ค.ศ. 1966 โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อชีวิตของลูกจ้างและฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง เช่น สิทธิการมีงานทำ สิทธิด้านค่าจ้างที่เป็นธรรมและค่าตอบแทนเดียวกันสำหรับงานที่มีลักษณะเดียวกัน สิทธิการรวมตัวจัดตั้งสหภาพแรงงานกับสิทธิการต่อรอง สิทธิการนัดหยุดงาน และสิทธิในการได้รับการศึกษาและฝึกอบรม เป็นต้น (Meyer, 2007:72)ตลอดจนการให้สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ไม่มีทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง เทียบเท่ากับผู้ที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือการทำให้สิทธิครอบครองนอกเหนือจากจะให้ประโยชน์แก่ผู้ครอบครองแล้ว ยังต้องให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย จึงทำให้ลูกจ้างมีสิทธิมีเสียงต่อการบริหารจัดการของนายจ้าง และเป็นผลให้เกิดกองทุนผู้ใช้แรงงานเพื่อร่วมเป็นหุ้นส่วนของสถานประกอบการ นับเป็นการทำให้สิทธิครอบครองมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น(โทมัส ไมเออร์ แพลโดยสมบัติ เบญจศิริมงคลม,2550:128และ135-137)

2.1.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอำนาจถ่วงดุล

John Kenneth Galbraith (1964)เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ (Countervailing Power) โดยตั้งคำถามต่อการแก้ไขปัญหาจากการที่ธุรกิจบางแห่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจ(economic power) เหนือคู่แข่งรายอื่นๆ นำมาสู่การผูกขาดของธุรกิจ(monopoly) โดยใช้อำนาจทางเศรษฐกิจในการกำหนดราคาและปริมาณสินค้า ทำให้ธุรกิจสามารถครอบครองส่วนเกินของผู้บริโภคเกิดกำไรเกินปกติ ในทางเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก ได้เสนอทางแก้ปัญหาดังกล่าว โดยให้เพิ่มจำนวนธุรกิจหรือให้เพิ่มการแข่งขัน เพราะการ

มีคู่แข่ง (competitors) จะทำให้เกิดการถ่วงดุลระหว่างธุรกิจด้วยตนเอง โดยธุรกิจรายใหม่จะดึงทั้งส่วนแบ่งตลาดและอำนาจทางเศรษฐกิจจากธุรกิจที่ผูกขาด เป็นผลให้ปริมาณสินค้าเพิ่มขึ้น ราคาและกำไรกลับมาสู่ภาวะปกติ อย่างไรก็ตาม Galbraith มองว่าแนวทางการแก้ปัญหาของสำนักนีโอคลาสสิกเป็นการแก้ไขปัญหาของตลาดเพียงด้านเดียว คือ ด้านอุปทาน (supply side) แต่การแก้ไขปัญหามarket ยังมีอีกด้านคือ ด้านอุปสงค์ (demand side) คือ การสร้างการแข่งขันระหว่างคู่ของการแข่งขัน (counterpart of competition) อาทิ การแข่งขันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ผู้ขายกับผู้ซื้อ นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น ซึ่ง Galbraith เรียกว่า อำนาจถ่วงดุล (countervailing power) เพราะการใช้อำนาจผูกขาดของธุรกิจ เป้าหมายก็เพื่อให้ธุรกิจมีกำไร ขณะที่ผู้ซื้อต้องจ่ายเงินหรือมีต้นทุนการบริโภคสูงขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นคู่ขัดแย้งเช่นนี้ในตลาดอย่างชัดเจน นอกจากนี้การเพิ่มคู่แข่งตามทฤษฎีของสำนักนีโอคลาสสิกก็ยังมีข้อจำกัดอยู่มากในทางปฏิบัติโดยเฉพาะการกีดกันธุรกิจรายใหม่จากธุรกิจเดิมที่ผูกขาดตลาดอยู่

นอกจากนี้ Galbraith ยังเสนอว่า อำนาจถ่วงดุลจะเกิดขึ้นเมื่อใด ในตลาดที่มีธุรกิจน้อยรายหรือรายเดียว ธุรกิจเหล่านี้จะมีอำนาจทางเศรษฐกิจสูง แต่กำไรจากการผูกขาดจะกระตุ้นให้เกิดกลไกการควบคุมตนเองของเศรษฐกิจคือ 1) การพยายามเข้าสู่ตลาดของธุรกิจรายใหม่ และ 2) การรวมกลุ่มของผู้ซื้อที่เข้มแข็ง โดยจัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อต่อรองกับผู้ผูกขาด เช่น สหกรณ์ สมาคมของผู้บริโภค เป็นต้น เพื่อเป็นพลังถ่วงดุลหรือปะทะกับอำนาจผูกขาดของธุรกิจซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเรียกว่า “โครงสร้างตลาดผู้ซื้อ” ซึ่งมีทั้งตลาดแข่งขันและตลาดที่มีอำนาจผูกขาด อาทิ ตลาดผู้ซื้อน้อยราย (oligopsony) ตลาดผู้ซื้อที่มีลักษณะกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (monopsonistic competition) และตลาดผู้ซื้อรายเดียว (monopsony) (Kenneth, 1964: 109-122)

และการนำทฤษฎีการสร้างอำนาจถ่วงดุลหรืออำนาจต่อรองไปใช้นั้น สามารถนำไปใช้ได้หลายบริบทและหลายสถานการณ์ โดยอำนาจทางเศรษฐกิจหรืออำนาจผูกขาดสามารถเกิดขึ้นได้ในทั้งฝ่ายของผู้ซื้อและผู้ขาย ทั้งในตลาดสินค้า ตลาดปัจจัยการผลิต และตลาดแรงงาน เช่น กรณีการผูกขาดของผู้ค้าปลีกรายใหญ่ (ผู้ขาย) กับผู้บริโภค (ผู้ซื้อ) อาทิ ห้างค้าปลีกขนาดใหญ่กับสมาคมของผู้บริโภค เป็นต้น กรณีการผูกขาดของผู้ผลิตปัจจัยการผลิต (ผู้ขาย) กับผู้ใช้ปัจจัยการผลิต (ผู้ซื้อ) ตัวอย่าง บริษัทผลิตปุ๋ยรายใหญ่กับสหกรณ์ของเกษตรกร เป็นต้น และ

กรณีการใช้อำนาจทางเศรษฐกิจของนายจ้าง(ผู้ซื้อพลังแรงงาน) ที่สามารถกำหนดค่าจ้างที่จะจ่ายให้แก่ลูกจ้าง(ผู้ขายแรงงาน) ดังนั้นคู่ต่อรองก็คือ นายจ้างกับสหภาพแรงงาน เป็นต้น

2.1.2 ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์การสร้างอำนาจต่อรองของแรงงาน

ส่วนการสร้างอำนาจถ่วงดุลเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ในบทสรุปผู้บริหารของงานศึกษาระบบการสร้างอำนาจต่อรองภาคประชาชน เพื่อความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ (วรวิทย์ เจริญเลิศ และคณะ, 2551:1)ได้กำหนดกรอบวิเคราะห์การสร้างอำนาจต่อรองใน 3 มิติ 9 ตัวชี้วัด ได้แก่

1. ความคิด ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด
 - ข้อมูล ข่าวสาร
 - การประมวลข้อมูล ข่าวสาร การวิเคราะห์สังเคราะห์
 - เป็นความรู้ที่นำไปใช้ได้
 - มียุทธศาสตร์และยุทธวิธี
2. จิตวิญญาณ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด
 - มีเป้าหมายชัดเจน
 - มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะบรรลุเป้าหมาย
3. การจัดการและการจัดตั้ง ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด
 - ระบบการดำเนินงาน
 - ระบบการระดมทุนและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจโดยการสร้างฐานเศรษฐกิจอยู่ในตัวชี้วัดนี้
 - ระบบกำลังคน ความสามารถระดมสมาชิกเพื่อปฏิบัติการ และการมีส่วนร่วม

ในการศึกษาครั้งนี้จะนำทฤษฎีการสร้างอำนาจต่อรองมาใช้ในการวิเคราะห์การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ใน 3 ด้าน คือ

หนึ่ง ด้านลูกจ้าง แบ่งออกเป็น 2 ฐาน คือ

ฐานค่าจ้าง หรือการสร้างอำนาจต่อรองเพื่อค่าจ้าง ในมิติการรวมกลุ่มของลูกจ้าง ในการสร้างฐานเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ค่าจ้าง เพื่อหนุนเสริมพลังการเจรจาต่อรองระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้างในการกำหนดค่าจ้าง เช่น การมีรายได้จากอาชีพเสริมจะช่วยลดการพึ่งพาค่าจ้าง ก็จะเท่ากับการลดการพึ่งพานายจ้างและลดข้อจำกัดของชีวิตที่เกิดจากการกำหนดค่าจ้างของนายจ้าง

และจะมีผลต่อการต่อรองค่าจ้าง เช่น หากจำเป็นต้องมีการนัดหยุดงานประท้วงยาวนาน เพื่อเรียกร้องค่าจ้างหรือสวัสดิการ ลูกจ้างก็จะมีรายได้เพื่อประทังชีวิตช่วงหยุดงาน และเป็นทุนสำหรับการต่อสู้เรียกร้อง เป็นต้น

ฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ในนิติการรวมกลุ่มเพื่อรวมทุน การสร้างอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้อื่นๆ ได้แก่ กำไร ดอกเบี้ย(ออมทรัพย์) เพื่อลดชั่วโมงการทำงานในโรงงาน(ลดการทำล่วงเวลา) อันจะเป็นชะลอการคุกคามส่วนเกินแรงงานโดยนายจ้าง และดึงส่วนเกินนั้นกลับมาเป็นของตนเอง (เอาพลังแรงงานของตนมาเพิ่มประโยชน์ให้ตนเอง)

สอง ด้านเกษตรกร ในนิติการเป็นผู้ประกอบการ โดยการรวมกลุ่มเพื่อ รวมทุน การซื้อปัจจัยการผลิต การผลิต การรวบรวมผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิตร่วมกัน

สาม ด้านการเชื่อมโยงเศรษฐกิจลูกจ้างกับเกษตรกร ในนิติการรวมกลุ่มของผู้ผลิตและการรวมกลุ่มของผู้บริโภค เพื่อเชื่อมโยงการซื้อขายระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยตรง ทั้งนี้ในทางเศรษฐกิจ ลูกจ้างคือ ผู้บริโภครายใหญ่ที่สุดในสังคม ขณะที่ เกษตรกรก็คือ ผู้ผลิตอาหารที่สำคัญที่สุดเพื่อการบริโภคของลูกจ้าง

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารในส่วนนี้ จะเกี่ยวข้องกับงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานและการสร้างอำนาจต่อรองของแรงงาน

2.2.1 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง

เนื่องจากฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ด้านหลักคือ ค่าจ้างและสวัสดิการ การเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างและสวัสดิการ ย่อมมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง เกี่ยวกับในเรื่องนี้มีงานของเสาวลักษณ์วิศวกรานต์(2543) ศึกษาการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำกับความต้องการจ้างแรงงานไร้ฝีมือและการยกระดับผลิตภาพของแรงงานไร้ฝีมือในภาคอุตสาหกรรมและก่อสร้างในปี 2537-2539 คำตอบของงานศึกษานี้บอกว่า การขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำทำให้นายจ้างจ้างแรงงานไร้ฝีมือน้อยลง อีกทั้งการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำทำให้ต้นทุนของนายจ้างเพิ่มขึ้น เพราะผลิตภาพของแรงงานไร้ฝีมือไม่ได้เพิ่มขึ้น คำตอบของงานศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า สำหรับคนงานไร้ฝีมือ การขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ แม้ว่าจะทำให้รายได้ของลูกจ้างเพิ่มขึ้น แต่ก็สร้างความไม่มั่นคงในการทำงานของคนงานไร้ฝีมือ เพราะเสี่ยงต่อการถูกเลิกจ้าง ซึ่งจะมีผลกระทบอย่างมากต่อฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง(เสาวลักษณ์ วิศวกรานต์, 2543: ง) ซึ่งสอดคล้องกับงานของอังคณา สิทธิการ (2553)

ได้ข้อสรุปว่า การขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ทำให้แรงงานไร้ฝีมือที่เป็นแรงงานในระบบ ถูกเลิกจ้างมากขึ้น แม้ว่าจะได้ค่าจ้างมากขึ้น(อังคณา สิทธิการ, 2553: ง) ซึ่งเหตุผลที่น่าจะมาจากอุตสาหกรรมของ ไทยคงเดินอยู่บนเส้นทางการรับจ้างผลิต(OEM) เป็นผลให้ภาคอุตสาหกรรมยังคงเน้นการใช้ แรงงานราคาถูก นายจ้างหลายแห่งปรับตัวด้วยการปลดคนงานเก่าและหันไปใช้แรงงานข้ามชาติ และการจ้างงานแบบรับเหมาช่วง(sub contractor)แทน การหันไปใช้แรงงานราคาถูกจากประเทศ เพื่อนบ้านและการปรับรูปแบบสภาพการจ้างเพื่อลดต้นทุน เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่บั่นทอน ฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง นอกจากนี้ในงานของอังคณา สิทธิการ ยังให้สรุปที่น่าสนใจว่า ผลจาก การขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ทำให้แรงงานไร้ทักษะนอกระบบได้ค่าจ้างที่ลดต่ำลง เพราะแรงงานไร้ฝีมือใน ระบบที่ถูกเลิกจ้างเข้าไปแย่งงานในตลาดแรงงานนอกระบบ

และเมื่อพิจารณาในแง่การกระจายรายได้จากการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำในงานของ อังคณา สิทธิการ พบว่า การปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมีรายได้ลดลง ค่า ครองชีพสูงขึ้น มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ระดับกลางและสูง มีรายได้ มากขึ้น จึงทำให้เกิดคำถามว่า ทำไมการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ แต่กลับทำให้ครัวเรือนรายได้ต่ำมี รายได้ลดลง ทั้งที่ครัวเรือนรายได้ต่ำเหล่านี้จำนวนมากก็คือ ครัวเรือนของคนงานไร้ฝีมือ คำตอบ ส่วนหนึ่งก็คือ การเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำ ทำให้ธุรกิจปรับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นเร็วกว่าค่าจ้างขั้นต่ำที่ เพิ่มขึ้น และราคาสินค้าที่เพิ่มนี้กระทบค่าครองชีพของคนทุกคนในสังคม แต่ค่าจ้างขั้นต่ำที่เพิ่มขึ้น เพิ่มให้เฉพาะคนงานไร้ฝีมือใหม่ที่เพิ่งเข้าทำงานวันแรก เพราะในหลักการค่าจ้างขั้นต่ำเป็นอัตรา ค่าจ้างสำหรับคนที่เพิ่งก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงานเป็นครั้งแรก จึงเป็นแรงงานที่ไม่มีทักษะฝีมือ แต่กลุ่ม คนงานเก่าที่ทำงานมาหลายปี จะไม่ได้ปรับขึ้นค่าจ้าง หรือได้ปรับเพียงเล็กน้อย ด้วยเปอร์เซ็นต์ที่ ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์การขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ดังนั้น ในโรงงานหนึ่งๆ จะมีแต่คนงานใหม่ไม่ก็คนที่จะได้รับ ค่าจ้างขั้นต่ำเพิ่มขึ้น แต่คนงานเก่าจำนวนมากจะไม่ได้ปรับขึ้นค่าจ้าง เช่น ในจังหวัดปราชญ์บุรี ปี 2555 ที่มีการประกาศขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาท พบว่า คนงานไร้ฝีมือที่เข้าทำงานวันแรกจะได้ ค่าจ้าง 300 บาท แต่คนงานเดิมที่ทำงานมา 8 ปี ได้ค่าจ้างเท่าเดิมคือ 305 บาท เป็นต้น ดังนั้น การ ขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำไม่ได้เป็นการขึ้นค่าจ้างอย่างเสมอหน้า แต่การปรับราคาสินค้า เป็นการขึ้นราคา อย่างเสมอหน้า เหตุนี้จึงทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับงาน ของ **ดลบัลภณ ธนดิษฐ์สุวรรณ และอัญชลี ศิริคะเนรัตน์ (2554 : 3-4)** ที่พบว่า ในช่วงปี 2551 – 2553 ค่าจ้างขั้นต่ำของแรงงานไร้ฝีมือเริ่มไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพของ

ลูกจ้างและมีแนวโน้มจะต่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะค่าอาหารและค่าพลังงานมีความผันผวนสูง โดยในปี 2554 ค่าจ้างขั้นต่ำเฉลี่ยทั่วประเทศอยู่ที่ 175.8 บาท ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยตามอัตราภาพ 186.8 บาท ขณะที่การปรับค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2554 ทำให้นายจ้างมีต้นทุนเพิ่มขึ้นน้อยมาก เพราะโดยเฉลี่ยต้นทุนแรงงานคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.7 ของต้นทุนทั้งหมด ขณะที่ต้นทุนแรงงานที่เป็นค่าจ้างขั้นต่ำคิดเป็นร้อยละ 0.1 ของต้นทุนแรงงานทั้งหมด เพราะจำนวนแรงงานไร้ฝีมือ²⁶ที่จะได้ปรับค่าจ้างขั้นต่ำมีเพียง 2,236,400 คน ดังนั้นการปรับค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2554 จาก 165.3 บาท เป็น 175.8 บาท เพิ่มขึ้น 10.5 บาท(หรือเพิ่มขึ้น 6.3%) จึงทำให้ต้นทุนของธุรกิจเพิ่มขึ้นเพียง 0.05 ของต้นทุนทั้งหมด และทำให้กำไรของนายจ้างหายไป 1.35% ขณะที่ในธุรกิจ SMEs มีต้นทุนเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.06 ของต้นทุนทั้งหมด และกำไรหายไป 3% ทั้งนี้ในธุรกิจ SMEs มีการจ้างแรงงานไร้ฝีมือประมาณ 1,336,500 คน นอกจากนี้ทั้งสองคนยังมองว่าการปรับค่าจ้างขั้นต่ำไม่น่าจะมีผลต่อเงินเฟ้อ เพราะการปรับค่าจ้างขั้นต่ำทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย และเป็นการปรับเพื่อชดเชยเงินเฟ้อในปีที่ผ่านมา เพื่อให้คนงานสามารถรักษาอำนาจซื้อไว้ได้

นอกจากนี้ในงานของเสาวลักษณ์วิศวกวิกรานต์(2543) มีประเด็นที่ชี้ว่าการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ไม่ได้มีผลต่อการเพิ่มผลิตภาพของแรงงานไร้ฝีมือ ประเด็นนี้อาจจำเป็นต้องมีการทบทวนเพื่อสร้างความเข้าใจ เพราะโดยธรรมชาติของค่าจ้างขั้นต่ำ ไม่ได้มีไว้เพื่อยกระดับฝีมือแรงงานหรือเพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงาน แต่มีไว้สำหรับให้คนงานที่ก้าวสู่ตลาดแรงงานเป็นครั้งแรกและยังไม่มีทักษะฝีมือแรงงาน ให้มีรายได้พอที่จะดำรงชีพอยู่ได้ มีเงินพอที่จะใช้ซื้อหาปัจจัยสี่มาดำรงชีวิต และมีมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำ เพื่อให้คนงานคนนั้นสามารถผลิตซ้ำพลังแรงงานมาขายให้แก่ นายจ้างในวันต่อๆ ไปได้ สำหรับประเทศไทยกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำเพื่อให้คน 1 คนดำรงชีพอยู่ได้ แต่ในมาตรฐานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ(ILO) อนุสัญญาปี 1970 ข้อ 131 มาตรา 3 ได้กำหนดให้ค่าจ้างขั้นต่ำควรเพียงพอต่อความจำเป็นของคนงานและครอบครัวของคนงานเพื่อให้มนุษย์ที่เป็นคนงานสามารถเลี้ยงดูลูกๆ และดำรงเผ่าพันธุ์ต่อไปได้ และยังเป็นการผลิตซ้ำแรงงานรุ่นใหม่ให้แก่สังคมในอนาคต

ส่วนประเด็นการวัดผลิตภาพแรงงานของคนงาน ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการเพิ่มค่าจ้างและยกระดับฐานเศรษฐกิจลูกจ้างนั้น พบว่า ในทางเศรษฐศาสตร์จุลภาค การวัดผลิตภาพของ

²⁶ แรงงานไร้ฝีมือ คือ แรงงานที่มีการศึกษาดำรงระดับ ม.6 และไม่เคยทำงานมาก่อนหรือเคยทำงานมาแล้วไม่เกิน 1 ปี(ตลับ

แรงงาน หรือเรียกว่า มูลค่าเพิ่มหน่วยสุดท้ายของแรงงาน (Value of the Marginal Product of Labour : VMP) คำนวณมาจากปริมาณผลผลิตที่คนงานผลิตได้(หรือ จำนวนผลผลิตหน่วยสุดท้ายของแรงงาน (Marginal Product of Labour :MPL)คูณกับราคาตลาดของสินค้าชนิดนั้น (Price : P) แต่ในระบบอุตสาหกรรมรับจ้างผลิตของไทย นายจ้างซึ่งเป็นผู้รับจ้างผลิตไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าที่ตนเองผลิตได้ เพราะราคาสินค้าที่จ้างผลิตถูกกำหนดมาจากบริษัทแม่ผู้เป็นเจ้าของแบรนด์สินค้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สินค้าที่รับจ้างผลิตจึงมีราคาต่ำกว่าที่ขายจริงในตลาด ประกอบกับนายจ้างไทยไม่มีสิทธิ์ซื้อสินค้าของตนเอง เป็นเหตุให้ไม่สามารถยกระดับราคาสินค้าที่ตนเองผลิตได้ ดังนั้น ราคาของสินค้าภายใต้ระบบการรับจ้างผลิตของอุตสาหกรรมไทย จึงไม่ควรถูกนำมาใช้ในการคำนวณผลิตภาพแรงงานของลูกจ้าง เพราะราคาสินค้าไม่เกี่ยวข้องกับความสามารถของลูกจ้างโดยตรง แต่ปริมาณผลผลิตที่สะท้อนผ่านจำนวนชิ้นงานและคุณภาพของชิ้นงาน(Marginal Physical Product : MPP) น่าจะเป็นตัววัดผลิตภาพของแรงงานได้ดีกว่า ฉะนั้นในทางคณิตศาสตร์ การเอาราคาสินค้าที่ต่ำกว่าราคาตลาดมาคูณรวมกับปริมาณชิ้นงานของลูกจ้าง จึงเป็นการลดทอนผลิตภาพแรงงานไปโดยปริยาย เพราะแม้จะผลิตได้มากมีคุณภาพมาตรฐาน แต่ราคาต่ำ ก็ทำให้ตัวเลขผลิตภาพแรงงานต่ำไปด้วย นอกจากนี้เมื่อมีการพูดถึงผลิตภาพแรงงานของลูกจ้าง ยังได้มีการนำผลิตภาพของภาคเกษตรที่ต่ำมากมารวมด้วย จึงทำให้ตัวเลขผลิตภาพแรงงานของลูกจ้าง จึงยิ่งต่ำลงไปอีก

โดยสรุปจากงานศึกษาที่ผ่านมานโยบายการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ในกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มครัวเรือนรายต่ำ จะมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ลูกจ้าง แต่ในทางปฏิบัติกลับทำให้รายได้ที่แท้จริงของลูกจ้างลดลง เพราะอีกด้านหนึ่งยังขาดนโยบายควบคุมเงินเฟ้อ รัฐบาลในฐานะผู้กำกับยังไม่มีการตรวจสอบต้นทุนของนายจ้าง เพื่อควบคุมราคาสินค้า จนก่อให้เกิดเงินเฟ้อ มีผลให้ค่าครองชีพเพิ่มเร็วกว่าค่าจ้างที่ได้รับ การปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำดังกล่าวจะจึงกลายเป็นตัวบ่อนทำลายฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างทั้งระบบ ในด้านผลิตภาพแรงงานที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการกำหนดค่าจ้างของลูกจ้าง ซึ่งเป็นรายได้หลักของฐานเศรษฐกิจคนงาน พบว่า ตัวแปรที่ใช้ในการคำนวณผลิตภาพแรงงาน ก็ไม่สอดคล้องกับวิธีการผลิตของอุตสาหกรรมไทย และยังไปนำผลิตภาพภาคเกษตรที่ต่ำมากมาคำนวณร่วมด้วย จึงทำให้ตัวเลขผลิตภาพแรงงานของลูกจ้างไทยต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งๆ ที่ผลิตภาพของลูกจ้างในโรงงานสูงกว่า

ผลิตภาพภาคเกษตรกรรมมาก ดังนั้น การสร้างคามยุติธรรมในการคำนวณตัวเลขผลิตภาพแรงงาน ก็อาจจะส่วนหนึ่งในการสร้างความเป็นธรรมในการกำหนดค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างอีกด้วย

ส่วนการศึกษาการสร้างอำนาจต่อรองของลูกจ้าง เพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจของตนเอง ในด้านค่าจ้างและสวัสดิการนั้น ได้แก่

งานของ **วรวิทย์ เจริญเลิศ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2551)** ได้ศึกษาการสร้างอำนาจต่อรองของฝ่ายลูกจ้าง เพื่อนำไปสู่ความเป็นธรรมในการกระจายรายได้งานศึกษานี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจและและสถาบันที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน และกระบวนการสร้าง “อำนาจต่อรอง” โดยปัญหาความไม่เท่าเทียมเกิดจากการจัดตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการลงทุน โดยชูนโยบายค่าจ้างต่ำกว่าประกาศใช้พระราชบัญญัตินิคมอุตสาหกรรม กลายเป็นอุปสรรคในการเข้าตรวจโรงงานเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตลูกจ้าง และการที่นายจ้างปรับโครงสร้างการจ้างงานใหม่ ที่มีลักษณะยืดหยุ่นในการจ้างงาน” (employment flexibility) โดยหันมาจ้างงานที่มีลักษณะชั่วคราวมากขึ้น โดยการให้ระบบสัญญาจ้างระยะสั้น, การจ้างงานแบบรายชั่วโมง, การจ้างงานแบบเหมาช่วงหรือเหมาค่าแรง (subcontract workers), การจ้างงานแบบรายชิ้นซึ่งการปรับโครงสร้างการจ้างงานนั้นนอกจากจะลดต้นทุนแล้ว ยังบั่นทอนกระบวนการรวมตัว และฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างอีกด้วย

สำหรับการสร้างอำนาจต่อรองของลูกจ้างเพื่อยกระดับค่าจ้างและสวัสดิการนั้น เครื่องมือหลักคือ การจัดตั้งและพัฒนาสหภาพแรงงานที่มีลักษณะเป็นทางการ และยังมีกรก่อรูปองค์กรแรงงานในระดับที่สูงขึ้น ได้แก่ สหพันธ์แรงงาน สภาแรงงาน สมาพันธ์แรงงาน และกลุ่มไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มย่านต่างๆ อาทิ กลุ่มย่านรังสิต กลุ่มย่านอ้อมน้อยอ้อมใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวของลูกจ้างผ่านการทำงานร่วมกับองค์กรที่ไม่ใช่รัฐบาล(NGOs) อย่างไรก็ดีองค์กรแรงงานในประเทศไทยที่กล่าวมายังคงเน้นบทบาทการเรียกร้องต่อรองบนฐานสิทธิตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ประกันสังคม และแรงงานสัมพันธ์ แม้ว่าในงานศึกษานี้ จะมีการกล่าวถึงการรวมตัวของแรงงานในรูปแบบอื่น เพื่อสร้างทางเลือกให้แก่ลูกจ้างในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจ อาทิ สหกรณ์ของแรงงาน และแนวคิดการเชื่อมต่อกับเครือข่ายลูกจ้างกับเครือข่ายเกษตรกร เป็นต้น แต่ยังไม่ได้มีการศึกษาโดยละเอียดไว้ในงานวิจัยชิ้นนี้

ขณะที่งานของ **นภาพร อติวานิชยพงศ์ (2550)** ได้ศึกษาเรื่องแรงงานภาคอุตสาหกรรมกับการเรียนรู้และต่อสู้เพื่อสวัสดิการ ก็มีข้อสรุปที่คล้ายงานของวรวิทย์ เจริญเลิศ

และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ คือ แหล่งที่มาของสวัสดิการแรงงาน ซึ่งเป็นส่วนเสริมฐานเศรษฐกิจของแรงงานนั้น มาจากสวัสดิการที่เกิดจากการต่อรองของสหภาพแรงงาน และการจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือกันเอง โดยผ่านกลุ่มออมทรัพย์ของแรงงาน ที่บริหารโดยแรงงานเอง และสวัสดิการที่รัฐเป็นผู้จัดให้อันเนื่องมาจากกฎหมายแรงงาน ขณะที่ฐานทรัพยากรธรรมชาติยังเป็นฐานสวัสดิการที่สำคัญของแรงงานนอกระบบ เช่น เกษตรกร เป็นต้น นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่าแรงงานกลุ่มต่างๆ มีฐานเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน คือ ลูกจ้างส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ชนบท นำรายได้ส่งกลับให้ครอบครัวชนบท ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพึ่งพาครอบครัวในชนบทอยู่ เช่น การส่งลูกกลับไปให้ครอบครัวในชนบทดูแล หรือการกลับไปเป็นแรงงานเกษตร เป็นต้น(นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2550)

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งห้าชิ้นในเรื่องค่าจ้างและสวัสดิการของลูกจ้าง สรุปว่าฐานเศรษฐกิจหลักของลูกจ้าง คือ “ค่าจ้าง” ยังมีความเหน็ดสูงในปรับเปลี่ยน เพราะโครงสร้างการผลิตอุตสาหกรรมไทยที่เน้นค่าจ้างถูก บทบาทของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายการจ้างงานและค่าจ้าง กับการควบคุมเงินเฟ้อยังคงมีปัญหา ประกอบกับความอ่อนแอของขบวนการแรงงาน ดังนั้น การพัฒนาฐานค่าจ้างโดยตรงอาจจะเต็มไปด้วยอุปสรรคและมีแรงปะทะสูง การมีทางเลือกในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจลูกจ้างที่ไม่ใช่ค่าจ้าง อาจจะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมฐานที่มาจากค่าจ้าง ลดแรงปะทะระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง

งานศึกษาเกี่ยวกับการสร้างทางเลือกฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ที่ไม่ได้มาจากค่าจ้าง โดยให้ลูกจ้างได้เป็นหุ้นส่วนหรือเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมนั้น เท่าที่ผู้ศึกษาพยายามค้นหาเอกสารที่เป็นการศึกษาในประเทศไทย ฐานเศรษฐกิจในด้านนี้จะอยู่ในลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์ออมทรัพย์เป็นด้านหลัก อาทิ เช่น

เจริญชัย ไชยไพบุลย์วงศ์(2545) ทำการศึกษาเรื่อง การสร้างและพัฒนาออมทรัพย์คนงาน : กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์คนงานใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มออมทรัพย์สามารถสร้างขึ้นได้ โดยอาศัยรูปแบบขององค์กรธุรกิจ ผสมกับวัฒนธรรมของคนงาน อย่างไรก็ตามก็ตีกลุ่มออมทรัพย์คนงานที่อยู่ในกรณีศึกษา ยังมีลักษณะของธุรกรรมคือ การฝาก-ถอน และการให้เงินกู้แก่สมาชิก แต่เงินกู้มีลักษณะกู้ไปเพื่อใช้จ่าย เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน ลดภาระดอกเบี้ยของสมาชิก (เป็นการใช้เงินกู้เพื่อสวัสดิการ) ในความเห็นของผู้ศึกษา คิดว่ากลุ่มออมทรัพย์นี้ยังไม่ได้ดำเนินงานในลักษณะธุรกิจที่จะทำการผลิตหรือการค้า เพื่อแสวงหากำไรจากตลาดภายนอกกลุ่ม

ก็อาจเป็นเพราะกลุ่มเพิ่งเริ่มต้น และต้องการใช้เงินออมแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อน อย่างไรก็ตาม ภายใต้งานศึกษาได้ระบุถึงความสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ในการต่อสู้ของคนงานว่า กลุ่มออมทรัพย์คน จะช่วยเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจให้กับองค์กรแรงงาน ให้พึ่งตนเอง มีอิสระทางความคิด และยัง สร้างกิจกรรมที่เพิ่มรายได้และประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพื่อนำเงินที่ออกงายมาใช้ในการทำกิจกรรม ของแรงงาน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งสามารถต่อกรกับนายจ้างได้ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือใหม่ ที่จะสร้างการรวมตัวของแรงงาน นอกจากสภาพแรงงานที่มักมีอุปสรรคในการจัดตั้งและ ดำเนินงาน และยังเป็นการพัฒนารูปแบบการทำงานให้โปร่งใสและเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ลดการ ทำงานที่มีลักษณะบังคับบัญชาจากบนลงล่าง (เจริญชัย ไชยไพฑูริย์วงศ์, 2545)

พรชัย สุภาวิทิพัฒนา (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์ที่มี ต่อลูกจ้างในระบบแรงงานสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า สหกรณ์ออมทรัพย์ได้มีส่วนช่วยให้แรงงาน สัมพันธ์ดีขึ้นในระดับหนึ่ง เพราะช่วยให้ข้อเรียกร้องเกี่ยวกับค่าจ้าง โบนัส สวัสดิการอาหาร และ สวัสดิการรักษายาบาลลดลง ด้วยเหตุผลว่าการจัดตั้งส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจาก นายจ้าง จึงทำให้ทัศนคติของลูกจ้างต่อนายจ้างดีขึ้น ประกอบกับการมีสหกรณ์ทำให้ลูกจ้างเกิด หลักประกันที่มั่นคงในชีวิตและเกิดความตั้งใจในการทำงาน ในด้านนายจ้าง สหกรณ์ได้ให้ ประโยชน์แก่นายจ้างคือ ช่วยลดภาระการจัดสวัสดิการแรงงาน เพราะผลภักจะให้เป็นหน้าที่ของ สหกรณ์แทนอย่างไรก็ดีผู้ศึกษามีความเห็นต่างในแง่ของผลการศึกษา มีความจริงที่ว่า สหกรณ์ทำ ให้แรงงานสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างนายจ้างดีขึ้น แต่การที่กล่าวว่าแรงงานสัมพันธ์ดีขึ้นเพราะข้อ เรียกร้องลดน้อยลงนั้นอาจจะไม่ถูกต้องนัก เพราะข้อเรียกร้องคือ ข้อเสนอเป็นหนังสือของนายจ้าง หรือลูกจ้างหรือสมาคมนายจ้างหรือสภาพแรงงานแจ้งต่ออีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้มีการกำหนดแก้ไข เพิ่มเติมข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้างตามหลักเกณฑ์และวิธีการของกฎหมาย²⁷ การยื่นข้อ เรียกร้องจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายและลูกจ้างสามารถทำได้ เพื่อให้สภาพการทำงานและ สวัสดิการดีขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่พอใจของลูกจ้างหรือนายจ้าง นอกจากนี้หลักของการ แรงงานสัมพันธ์คือ ทำอย่างไรถึงจะให้ฝ่ายนายจ้างกับฝ่ายลูกจ้างทำงานร่วมกันอย่างราบรื่นและ สันติสุขบนมูลฐานแห่งสภาพการจ้างที่เป็นธรรมที่สุด และการแรงงานสัมพันธ์ที่ดีที่สุดก็ต่อเมื่อ นายจ้างยอมรับสิทธิขั้นมูลฐาน 4 ประการของฝ่ายลูกจ้างคือ สิทธิในการรวมตัวจัดตั้งสหภาพ สิทธิ

²⁷ สำนักงานแรงงานสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

ในการยื่นข้อเรียกร้อง สิทธิในการเจรจาต่อรอง และสิทธิในการนัดหยุดงาน(จ้านค์ สมประสงค์, :16) ดังนั้น การที่ข้อเรียกร้องน้อยลงจึงไม่ใช่สิ่งที่จะด่วนสรุปว่าแรงงานสัมพันธ์ดี แต่สิ่งที่น่าจะบ่งบอกถึงการมีแรงงานสัมพันธ์ดีหรือไม่ดี คือ การที่นายจ้าง-ลูกจ้างสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างราบรื่น และโดยสงบสันติ เพราะข้อขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่ต้องเกิดขึ้น(พรชัย ศุภวิทิตพัฒนา, 2539)

สำหรับรูปแบบการดำเนินงานของสหกรณ์ในงานศึกษาของพรชัย ก็ยังเป็นการรับฝาก-ถอนเงิน และการปล่อยเงินกู้ ซึ่งเงินกู้ส่วนใหญ่จะถูกนำไปใช้เพื่อบริโภค เช่น ซื้อบ้าน ซื้อรถ เป็นต้น แต่ในมุมมองของผู้ศึกษา แม้ว่าสหกรณ์จะทำให้ระบบแรงงานสัมพันธ์ดีขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งสหกรณ์อาจกลับกลายเป็นเครื่องมือของนายจ้าง ในการควบคุมลูกจ้างผ่านการให้เงินทุนแก่สหกรณ์และการเข้าไปบริหารงานในสหกรณ์ของลูกจ้าง เกิดความสัมพันธ์ใหม่จากนายจ้าง-ลูกจ้าง เป็นเจ้าหนี้-ลูกหนี้ จึงนำไปสู่การใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือต่อรองกับลูกจ้าง ทั้งที่ สหกรณ์ควรเป็นเครื่องมือของลูกจ้างในการสร้างฐานเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เพิ่มพลังต่อรองให้สูงขึ้น เพราะมีปัจจัยช่วยยามวิกฤติ

2.2.2 Mondragon : ฐานเศรษฐกิจลูกจ้างในสเปน

สำหรับการศึกษาการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ที่ลูกจ้างเป็นเจ้าของ ลูกจ้างเป็นผู้ดำเนินงานเอง และมีมติมากกว่าการออมเพื่อการบริโภค โดยเน้นการออมเพื่อการลงทุนตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมซึ่งปรากฏอยู่ในงานของ(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550) ที่เป็นการทบทวนประสบการณ์ของธุรกิจชุมชนในต่างประเทศ ดังนี้

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(2550:34-49) ได้ศึกษาธุรกิจชุมชนในต่างประเทศ ของเมืองมอนดราคอน แคว้นบาสก์ ประเทศสเปน ที่ประสบความสำเร็จในการสร้างธุรกิจชุมชนที่คนงานเป็นเจ้าของ ในมิติของการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการแบ่งปันผลตอบแทน ในรูปแบบองค์กรธุรกิจผสมผสานกึ่งสังคมนิยม(กรรมสิทธิชุมชน) กึ่งทุนนิยม(แสวงหากำไรภายใต้กลไกตลาด) ความสำเร็จได้เริ่มต้นจากพื้นฐานจิตสำนึกชาตินิยมและจิตสำนึกทางชนชั้นของประชาชนในแคว้นบาสก์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นฐานเศรษฐกิจของชนชั้นแรงงานซึ่งได้ก่อรูปธุรกิจชุมชนในหลากหลายประเภท

จิตสำนึกชาตินิยมกลายเป็นปัจจัยสำคัญของธุรกิจชุมชนมอนดราคอน เนื่องจากคนในแคว้นบาสก์ยังคงยึดถือความเป็นคนฝรั่งเศสมากกว่าความเป็นคนสเปน จึงต้องการเป็นแคว้น

อิสระจากสเปน เกิดความต้องการที่พึ่งพาตนเอง และไม่ยอมพึ่งพารัฐบาลส่วนกลาง รวมกับจิตสำนึกทางชนชั้น ก่อรูปมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วในสเปน เกิดกลุ่มนายทุนผูกขาดที่มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลสเปน เป็นแรงกระตุ้นจิตสำนึกทางชนชั้นให้เกิดการจัดตั้งสหภาพแรงงานในปี 1870 ที่เหมืองบิลเบา และในปี 1882 มีสมาชิก 525 คน คนงานเหล็กและคนงานขนส่งก็เข้าร่วมในสหภาพนี้ด้วย การขับเคื้อนขบวนการแรงงานได้นำไปสู่การจัดตั้งสหพันธ์แรงงาน Solidaridad ซึ่งมีพื้นฐานจิตสำนึกของแรงงานสังคมนิยมคริสเตียนและความรักชาติ จนในที่สุดเกิดพรรคชาตินิยมบาสก์(Basque Nationalist Party) ที่ได้ที่นั่งในสภา Cortes ของสเปน และได้ผ่านนโยบายของพรรคมาใช้ในแคว้นบาสก์ จึงทำให้เกิดการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของคนงานเกิดขึ้น พร้อมกับจัดตั้งองค์กรธุรกิจในรูปแบบสหกรณ์ ได้แก่ 1)การจัดตั้งสหกรณ์ผู้บริโภค (consumers' cooperatives) 2)การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์(federations) เพื่อเป็นศูนย์กลางของสหกรณ์ผู้บริโภคในทุกภูมิภาคของแคว้นบาสก์ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าและเพื่อลดต้นทุนด้วยการซื้อคราวละมากๆ แล้วกระจายไปยังสหกรณ์ต่างๆ 3)การจัดตั้งสหกรณ์สินเชื่อ (credit cooperatives) เพื่อทำหน้าที่จัดหาสินเชื่อให้แก่ชุมนุมสหกรณ์ต่างๆ 4)การจัดตั้งธนาคารออมสิน (saving bank) หรือกลุ่มออมทรัพย์ในสหกรณ์สินเชื่อ และ 5)การจัดตั้งสหกรณ์การผลิต ทั้งด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการประมง แล้วให้สหกรณ์เหล่านี้เชื่อมต่อกันโดยตรงกับชุมนุมสหกรณ์การบริโภค เพื่อให้มีการเคลื่อนย้ายผลผลิตจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภคโดยตรง

นอกจาก 5 องค์กรข้างต้น สหพันธ์แรงงาน Solidaridad ยังได้จัดตั้งธนาคารคนงาน (workers' bank) เพื่อเป็นฐานเงินทุนให้แก่ขบวนการแรงงานของชาวบาสก์ เพื่อขนานรับนโยบายของพรรคพร้อมทั้งจัดตั้งโรงงานสหกรณ์ และโรงเรียนเพื่อการผลิตอุตสาหกรรม (industrial school) เพื่อให้การศึกษาและอบรมแรงงานและลูกๆ ของแรงงาน

อย่างไรก็ดี สำหรับความก้าวหน้าของฐานธุรกิจชุมชนของเมืองมอนดรากออน เกิดจากผู้นำชื่อ ดอน โฮเซ มาเรีย (Don Jose Maria) ที่ได้พยายามพัฒนาขบวนการสหกรณ์(co-operatives)ที่มีอยู่ไปสู่การเป็นบรรษัทสหกรณ์ (cooperative's cooperation) ให้ก้าวหน้าเติบโตแข่งขันภายใต้ระบบทุนนิยมจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นเมื่อโฮเซ มาเรีย พบว่า กฎหมายสหกรณ์ของสเปนมีข้อจำกัดและทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของธุรกิจชุมชนได้ จึงได้จัดตั้งบริษัทขึ้น 1 แห่ง ชื่อ "ULGOR" โดยมีผู้ก่อตั้งเพียง 5 คน แต่ก็มีเป้าหมายที่จะขายหุ้นให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้กลายเป็นธุรกิจของชุมชน บริษัทแห่งนี้ได้ทำการผลิตเตาหุงต้มที่ได้แบบมาจากฝรั่งเศส และเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดจึงได้ขยายการผลิตสินค้า

อื่นๆ เพิ่มขึ้น นั่นคือ เครื่องใช้ไฟฟ้ายี่ห้อ Doroty ซึ่งได้ซื้อลิขสิทธิ์จากเยอรมันมาทำการผลิต นอกจากนี้ยังขยายการผลิตไปยังเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทต่างๆ เมื่อบริษัทประสบความสำเร็จในการจัดตั้งโรงงาน จึงได้ทยอยเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ กระจายการถือหุ้นไปยังคนงานและสมาชิกชุมชน กลายเป็นบริษัทสหกรณ์ ที่มีรูปแบบคือ จดทะเบียนเป็นบริษัท แต่กระจายหุ้นเหมือนสหกรณ์ และบริหารแบบประชาธิปไตยเหมือนสหกรณ์ (1 คน 1 เสียง)

แม้ว่าการเป็นบริษัทสหกรณ์จะสามารถทำงานตามวัตถุประสงค์ได้กว้างขวางกว่าวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ แต่ก็กลับประสบปัญหาที่สำคัญ 2 ประการคือ

1) ในการทำธุรกิจในเชิงรุก วิธีการบริหารแบบสหกรณ์ได้สร้างข้อจำกัดในการแข่งขันแบบทุนนิยม คือ กระบวนการตัดสินใจต้องรอเสียงส่วนใหญ่ ไม่มีกลุ่มคนที่จะมีอำนาจชี้ขาดในสถานการณ์จำเป็นต่างๆ นำไปสู่ปัญหาการกู้ยืมเงินในการขยายกิจการ เพราะการไม่มีศูนย์กลางของการตัดสินใจ จึงทำให้สถาบันการเงินไม่สามารถเจรจากับผู้มีอำนาจสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็วและทันการ

2) คนทำงานในบริษัทสหกรณ์ ซึ่งเป็นสมาชิกของบริษัท ถูกตีความว่าเป็นเจ้าของบริษัท จึงไม่ได้สิทธิจากระบบความมั่นคงทางสังคม (social security) หรือการประกันสังคม (social insurance) เพราะไม่ได้เป็นลูกจ้าง

โฮเซ มาเรีย ได้แก้ปัญหทั้งสองนี้ ด้วยการจัดตั้งบริษัทลูกของบริษัทสหกรณ์ (secondary degree cooperative) โดยบริษัทสหกรณ์ทำหน้าที่คล้าย “Holding Company” เข้าถือหุ้นในบริษัทลูกต่างๆ ดังนั้นคนงานในบริษัทลูกจึงไม่ใช่ผู้ถือหุ้นโดยตรงในบริษัทลูก จึงทำให้คนงานได้รับสิทธิในระบบประกันสังคมของรัฐ ในฐานะลูกจ้างบริษัทเอกชนธรรมดา นอกจากนี้บริษัทลูกยังสามารถดำเนินงานภายใต้ระบบทุนนิยมได้อย่างคล่องตัว เพราะมีฝ่ายจัดการที่มีอำนาจเต็มในการบริหาร ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากบริษัทสหกรณ์ (บริษัทแม่) โดยมีสภาตรวจสอบคอยให้คำแนะนำ อย่างไรก็ตามการจัดสรรกำไรของบริษัทลูกจะถูกแบ่งปันโดยบริษัทสหกรณ์เพื่อกระจายกลับไปยังสมาชิก จึงเกิดระบบทวิลักษณ์ของการดำเนินกิจการ คือ “แสวงหากำไรจากกลไกทุนนิยม แต่กระจายรายได้ภายใต้กลไกสหกรณ์”

ในด้านการจัดสรรกำไร บริษัทสหกรณ์จะจัดสรรกำไรร้อยละ 30 เป็นกองทุนเพื่อสังคม (social fund) อีกร้อยละ 70 จะเป็น “ทุน” ของสมาชิก ซึ่งสามารถนำไปลงทุนเพิ่มในธุรกิจต่อไป

หรือถอนไปใช้จ่ายได้ พบว่ามีการเบิกเพื่อไปใช้จ่ายเพียงร้อยละ 10 จึงทำให้การสะสมทุนของบริษัทสหกรณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีสภาพคล่อง

ในด้านการจ้างงานและการจ่ายค่าจ้าง พบว่า ในบริษัทสหกรณ์และบริษัทลูกต่างๆ จะจ้างคนที่ไม่เป็นสมาชิกได้ไม่เกิน 5% ของจำนวนลูกจ้างทั้งหมด ลูกจ้างกลุ่มนี้ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ และแรงงานที่มีฝีมือบางประเภท ด้านการจ่ายค่าจ้าง เนื่องจากลูกจ้างในบริษัทสหกรณ์มีทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก ทำให้ระบบการคิดค่าตอบแทนจึงซับซ้อน แต่ก็มิใช่หลักการคือค่าตอบแทนจะไม่ให้แตกต่างกันมากนัก โดยผู้มีค่าจ้างสูงสุดจะได้ค่าจ้างไม่เกิน 2 เท่าของผู้ที่ได้ค่าจ้างต่ำสุด

การเติบโตของบริษัทสหกรณ์ ULGOR ได้กลายเป็นต้นแบบธุรกิจชุมชน จึงทำให้เกิดการแพร่ขยายการจัดตั้งบริษัทสหกรณ์ขึ้นมาอีกจำนวนมาก โดยมีสหกรณ์เครดิตยูเนียนเป็นศูนย์กลางทางการเงินของบริษัทสหกรณ์ต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงต้องรับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานบริษัทสหกรณ์ทั้งหมด จัดตั้งเป็นสหพันธ์สหกรณ์ ในนามบริษัทสหกรณ์แห่งมอนดราคอน (Mondragon Corporation Cooperative) เพื่อให้เกิดการรวมความคิด รวมพลังของทุนสหกรณ์ เพื่อแข่งขันกับธุรกิจทุนนิยมที่มีขนาดใหญ่และเข้มแข็ง

อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนมอนดราคอนมีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการคือ

1) แรงขับเคลื่อนเชิงอุดมการณ์ของชาวบาสก์ที่ต้องการเป็นอิสระจากการปกครองของสเปน โดยเริ่มต้นจากการเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ โดยต้องการพึ่งตนเองเท่าที่ทำได้ จึงนำไปสู่การสร้างธุรกิจเพื่อชาวบาสก์

2) การคิดค้นปรับปรุงแบบองค์กรธุรกิจ เพื่อหลบเลี่ยงข้อจำกัดทางกฎหมายและเพื่อต่อสู้แข่งขันในตลาดแบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การจัดตั้งธนาคารออมทรัพย์ของประชาชน ที่ทำให้เกิดระบบ “สามขาหยั่งในระบบทุนนิยม” คือ ขาการผลิต ขาการค้า และขาการเงิน

3) บรรษัทสหกรณ์มอนดราคอนเติบโตมาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ 4 ฝ่าย คือ ชุมชนชาวบาสก์ในมอนดราคอน สถาบันวิชาการ(โรงเรียนและสถาบันวิจัยฝึกอบรม) สถาบันธุรกิจ และสถาบัน “รัฐ” (พรรค Basque Nationalist Party)

แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมากกว่า 50 ปี บรรษัทสหกรณ์มอนดราคอนก็ยังคงดำเนินการอยู่ และยังขยายการลงทุนไปทั่วโลก กลายเป็นธุรกิจของคนงานที่มีพลังในการแข่งขันกับธุรกิจขนาดใหญ่

ใหญ่ของนายทุน จากข้อมูลล่าสุดสรุปจากรายงานประจำปี 2555 ของ Mondragon(Mondragon, 2012: 6-17)แม้สเปนยังคงประสบอยู่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจที่มีต้นกำเนิดมาจากภาคการเงิน และพองสบู่ในภาคอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งในปีดังกล่าวเศรษฐกิจสเปนเติบโต -1.6% และอัตราการว่างพุ่งสูงถึง 25 % ของกำลังแรงงานทั้งหมด แต่ผลการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจมอนดรากรอนกลับมีผลกำไรสุทธิเติบโตถึง 70.6% อันเป็นผลการทำงานขององค์กรในเครือข่ายทั้งหมด 289 แห่ง ประกอบด้วย สหกรณ์ 110 แห่ง บริษัทลูก 147 แห่ง มูลนิธิ 8 แห่ง องค์กรอาสาสมัคร(benefit society) 1 แห่ง องค์กรร่วม 10 แห่ง และองค์กรที่ให้บริการระหว่างประเทศ 13 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์การผลิตอีก 100 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ทั้งในสเปนและในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งนี้ธุรกิจของมอนดรากรอนแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก คือ การเงิน อุตสาหกรรม การค้าปลีก และองค์ความรู้ ทั้งหมดมีผลประกอบการดังนี้ ทรัพย์สินรวมทั้งสิ้น 35,887 ล้านยูโร (ประมาณ 1.51 ล้านล้านบาท²⁸ หรือคิดเป็นครึ่งหนึ่งของงบประมาณแผ่นดินของไทยในปี 2557) มีรายได้รวมทั้งสิ้น 14,081 ล้านยูโร และมีรายได้ก่อนหักภาษี ค่าเสื่อม และค่าจัดจำหน่ายจำนวน 1,289 ล้านยูโร และทำยอดขายกำไรสุทธิประมาณ 331 ล้านยูโรขณะที่ปี 2554 มีกำไรสุทธิเพียง 194 ล้านยูโร

ในด้านการจ้างงาน กลุ่มธุรกิจของมอนดรากรอนได้สร้างตำแหน่งงานถึง 80,321 ตำแหน่ง โดย85%เป็นการจ้างงานสมาชิกเพื่อทำงานในอุตสาหกรรมของมอนดรากรอน

ในด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกและลูกจ้าง พบว่า ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายมอนดรากรอน(worker-members) เป็นเจ้าของหุ้นในธุรกิจของมอนดรากรอนถึง 1,838 ล้านยูโรและในคณะกรรมการบริหารองค์กรธุรกิจของเครือข่ายของมอนดรากรอน มีลูกจ้างที่เป็นสมาชิกได้รับการเลือกตั้งให้เป็นคณะกรรมการถึง 872 คน (worker-members in governing boadies) เพื่อดูแลองค์กรธุรกิจในเครือข่ายมอนดรากรอนที่มีอยู่ 256 แห่งซึ่งสะท้อนความพยายามในการพัฒนาประชาธิปไตยในที่ทำงาน(democracy at work) ด้วยการให้ลูกจ้างร่วมถือหุ้น ร่วมมีอำนาจบริหารจัดการธุรกิจของตนเอง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าร่วมในบริษัทสหกรณ์ทั้งนี้ลูกจ้างในบริษัทสหกรณ์มอนดรากรอนประมาณ 1 ใน 3 หรือเกือบครึ่งเป็นสมาชิกของบริษัท ส่วนลูกจ้างที่เหลืออยู่ระหว่างเปลี่ยนผ่านจากการเป็นลูกจ้างเพียงอย่างเดียว ให้สามารถเป็นสมาชิกของบริษัทได้ด้วย ส่วนลูกจ้างใหม่จะกลายเป็นสมาชิก เมื่อผ่านการทดลองงานซึ่งอาจใช้เวลา 6 เดือนถึง 1 ปี ทั้งนี้ ลูกจ้างที่จะเป็นสมาชิกของบริษัทสหกรณ์ จะต้องทำการลงทุนในบริษัทประมาณ 13,380 ยูโร

²⁸ อัตราแลกเปลี่ยนบาทต่อยูโร เท่ากับ 42.04 บาทต่อยูโร ณวันที่ 15 พฤศจิกายน 2556

(คิดเป็น 562,495 บาท) โดยอาจใช้เงินส่วนตัวหรือกู้ยืมจากสหกรณ์เครดิตยูเนียนชื่อ CAJA LABORAL ก็ได้(Democracy at work, 2013)

ในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม กลุ่มธุรกิจมอนตราคอนได้กำหนดทรัพยากรไว้เพื่อกิจกรรมทางสังคมประมาณ 17.2 ล้านยูโร และมีจำนวนนักเรียนในศูนย์การศึกษาของมอนตราคอน 11,348 คน ด้านสิ่งแวดล้อม ธุรกิจของมอนตราคอนได้รับ ISO 14000 ถึง 60 แห่ง และประกาศนียบัตร ECODESIGN จำนวน 6 ใบ

ด้านการลงทุนเพื่ออนาคต การลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาได้สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่อุตสาหกรรมถึงร้อยละ 9 นอกจากนี้ยังมีจำนวนศูนย์เทคโนโลยีและหน่วยวิจัย 15 แห่ง มีจำนวนนักวิจัย 2,096 คน

ในฐานการเงิน แบ่งออกเป็นธุรกิจการเงินและธุรกิจการประกันภัย ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการเติบโตของธุรกิจเครื่องช่วยมอนตราคอน ธุรกิจการเงินนำโดยสหกรณ์เครดิตยูเนียนชื่อ CAJA LABORAL เป็นแกนหลักในการจัดหาแหล่งเงินทุนให้แก่สหกรณ์และบริษัทธุรกิจในเครื่องช่วยมอนตราคอน ซึ่งคล้ายกับเป็นสถาบันการเงินให้แก่สหกรณ์และบริษัทลูกต่างๆ เปรียบเหมือนเส้นเลือดแห่งทุนของเครื่องช่วยมอนตราคอน ทั้งนี้ในปี 2555 CAJA LABORAL มีทรัพย์สินทั้งสิ้น 24.36 พันล้านยูโร (หรือคิดเป็น 1.02 ล้านล้านบาท) มีธุรกิจเงินกู้มูลค่า 16.50 พันล้านยูโร และธุรกิจรับฝากเงินจากสมาชิก 18.63 พันล้านยูโรทั้งนี้สหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งนี้เพียงแห่งเดียวมีทรัพย์สินเกือบเท่ากับครึ่งหนึ่งของธนาคารไทยพาณิชย์ (2.2 ล้านล้าน) ซึ่งเป็นธนาคารชั้นนำของไทยที่สร้างกำไรสูงสุดในประเทศไทยในปี 2555²⁹ นอกจากนี้มอนตราคอนยังมีธุรกิจประกันภัยนำโดยบริษัทประกันภัยชื่อ SEGUROS LAGUN ARO และมีองค์กรจัดสวัสดิการนำโดย LAGUN-ARO ทำหน้าที่รับสมัครสมาชิกและจัดชุดสิทธิประโยชน์หรืออาจเรียกว่าจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก อาทิ กรณีเจ็บป่วย กรณีชราภาพ กรณีว่างงาน เป็นต้น ซึ่งสมาชิกของบริษัทนี้ทั้งหมด 29,531 คนล้วนเป็นสมาชิกของสหกรณ์ในเครื่องช่วยมอนตราคอนเช่นกัน โดยในปี 2555 กองทุนนี้มีมูลค่า 4.87 พันล้านยูโร

²⁹ รายงานประจำปีธนาคารไทยพาณิชย์ปี 2555 หน้า 132

รูปที่ 2- 5สำนักงานใหญ่ของ Caja Laboral ในมอนตราคอน

ในฐานะการผลิตอุตสาหกรรม ในปี 2555 มียอดขายสินค้าอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 5.8 พันล้านยูโร โดยเป็นยอดขายในต่างประเทศถึง 4 พันล้านยูโร (คิดเป็น 68.9% ของยอดขายทั้งหมด) ในด้านการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม มีการจ้างทั้งสิ้น 36,963 คน เป็นการทำงานในต่างประเทศประมาณ 13,903 คน เนื่องจากกลุ่มธุรกิจของมอนตราคอน ได้ไปขยายโรงงานและสำนักงานในต่างประเทศถึง 105 แห่ง และเฉพาะในปี 2555 เพิ่มขึ้น 11 แห่งในประเทศกลุ่มยุโรป จีน อินเดีย เม็กซิโก และโมร็อกโค ด้วยเงินลงทุนในอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 307 ล้านดอลลาร์ และได้สร้างผลกำไรก่อนหักภาษีมากถึง 469 ล้านดอลลาร์ โดยเป็นผลอันสำคัญมากจากการพัฒนานวัตกรรมภายใต้โครงการ Orona IDeO-Innovation City ทำให้ห้าปีที่ผ่านมา มีรายการสินค้าใหม่เพิ่มขึ้นถึง 19% ของรายการสินค้าอุตสาหกรรมทั้งหมด ซึ่งได้แก่ 1)สินค้าที่ใช้ในครัวเรือน เช่น สินค้าในเครือ Fagor Electrodomésticos Group ได้แก่ เตอบน เครื่องทำน้ำร้อน เครื่องซักผ้า และเครื่องครัวยี่ห้อฟาร์กอ(Fagor) และ Edesa 2)สินค้าทุน เช่น เครื่องจักรที่ควบคุมโดยคอมพิวเตอร์ และพลังงานจากแสงอาทิตย์ ของ Fagor Automation และธุรกิจการผลิตเหล็กของ Fagor Arrasate 3)ชิ้นส่วนอุตสาหกรรม เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์ของ Fagor Ederlan Groupและ4)งานก่อสร้าง เช่น ลิฟท์ บันไดเลื่อน และ walk way ของ ORONA เป็นต้น

รูปที่ 2- 6สินค้าของกลุ่มอุตสาหกรรมในเครื่องใช้ภายในครัว

FAGOR

เตาอบแก๊สสี่หัว Fagor

ขายในประเทศไทยราคา 42,900 บาท

เครื่องดูดควันสี่หัว Fagor

ขายในประเทศไทยราคา 45,900 บาท

เครื่องซักผ้าสี่หัว Fagor

รุ่นที่ขายดีที่สุดในสเปน ราคา 31,900 บาท

ซิงค์ล้างจานสี่หัว Edesa

ขายในประเทศไทยราคา 4,190 บาท

ลิฟท์ของ orona

บันไดเลื่อนของ orona

ที่มา : 1.เอกสารส่งเสริมการขาย Fagor kitchen Sale 2009 <http://www.fagorthailand.co.th>2. <http://www.orona.co.uk/products>

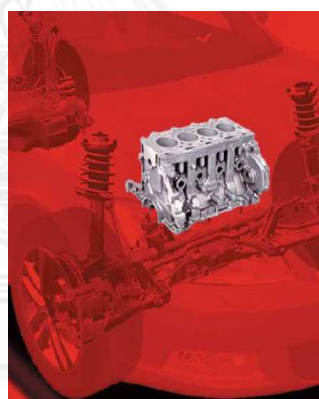
รูปที่ 2- 7สินค้าของกลุ่มอุตสาหกรรมชิ้นส่วนรถยนต์ในเครือข่ายมอตราคอน

การผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ของบริษัทในเครือข่ายมอตราคอน

ชุด Chassis

ชุด Powertrain

ของ Fagor Ederlan Group

Fagor Ederlan Group

รายชื่อบริษัทรถยนต์ที่ Fagor Ederlan Group ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ให้

ที่มา : http://www.diecasting.org/meetings/spain/presentations/Fagor_Ederlan_ingles.pdf

รูปที่ 2- 8 แสดงพื้นที่การลงทุนใหม่ทั่วโลก
ของอุตสาหกรรมในเครือข่ายมอนดราگونในปี 2555

ที่มา : Annual Report 2012 of Mondragon หน้า 11

ในฐานะการค้า เป็นธุรกิจค้าปลีกนำโดย Eroski Group ที่อยู่ภายใต้องค์กรแม่คือ Eroski S. Coop. และ Erkop ซึ่งทั้งสองเป็นสหกรณ์ร้านค้าของสหกรณ์การผลิตที่ประกอบไปด้วยสหกรณ์อีก 5 แห่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารและการเกษตร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเกิดวิกฤติในสเปนจนทำให้กำลังซื้อภายในตกต่ำ Eroski Group ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาช่วยเหลือประชาชนและผู้บริโภคในประเทศ ด้วยการลดราคาสินค้าและจัดข้อเสนอพิเศษเพื่อช่วยเหลือลูกค้าประหยัดค่าใช้จ่าย โดยใช้เงินลงทุนในการนี้ประมาณ 170 ล้านยูโรทั้งนี้ในปี 2555 Eroski Group มียอดขายทั้งสิ้น 7.09 พันล้านยูโร ซึ่งมียอดขายมากกว่าห้างเทสโก้โลตัสในประเทศไทยในปี 2554 ถึง 2.5 เท่า³⁰ สำหรับเม็ดเงินลงทุนในธุรกิจค้าปลีกนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 77 ล้านยูโร มีการจ้างงาน 39,839 อัตรา และถ้านับรวมการจ้างงานแบบ part-time จะมีการจ้างงานมากกว่า 46,000 ตำแหน่ง และมีกำไรในปี 2555 จำนวน 271 ล้านยูโร คิดเป็น 4.2% ของยอดขาย นอกจากนี้ยังได้พัฒนาแนวคิดใหม่ของห้างซูเปอร์สโตร์ให้เป็นระบบ eco-efficiency shop ที่จะลดใช้พลังงาน

³⁰ ห้างเทสโก้โลตัสในประเทศไทย มียอดขายในประเทศไทยในปี 2554 รวมทั้งสิ้น 2.84 พันล้านยูโร และจ้างงานคนไทย 38,395 คน ที่มา รายงานประจำปี 2554 ของ TESCO PLC http://www.tescopl.com/media/417/tesco_annual_report_2011.pdf

ไฟฟ้าถึง 60% ซึ่งในแต่ละปี Eroski Group ต้องจ่ายค่าไฟฟ้ามากกว่าปีละ 100 ล้านยูโร การประหยัดดังกล่าวจะช่วยลดต้นทุนได้มาก

รูปที่ 2- 9 หน้าห้าง Eroski ใน Vitoria และบรรยากาศภายในห้าง

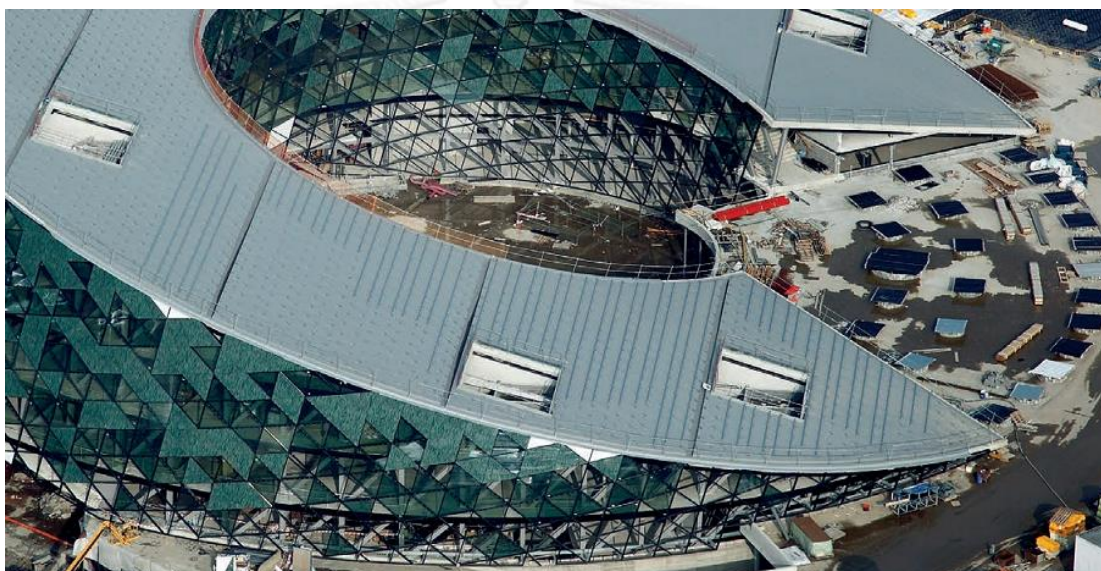
ในฐานะสร้างองค์ความรู้และงานวิจัย ในปี 2012 กลุ่มธุรกิจของมอนดราคอน ได้มีการวางแผนเพื่อความร่วมมือในการพัฒนานวัตกรรมที่เรียกว่า “M4FUTURE” ซึ่งก็คือ ความร่วมมือในการสร้างงานวิจัย งานพัฒนาต่อยอด และการสร้างนวัตกรรม (R&D&I) โดยเป็นการพัฒนาความรู้ไปสู่การสร้างกิจกรรม นั่นก็คือ งานวิจัยที่สามารถพัฒนาต่อยอดเชิงธุรกิจและสร้างงานในภาคส่วนยุทธศาสตร์ใหม่ของเครือข่ายมอนดราคอนอันได้แก่ 1) Inter-divisional Project 2) Integrated Project 3) Health Sector และ 4) Sustainable Energy Sector ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสหกรณ์ซึ่งเป็นตัวแทนหน่วยธุรกิจ หน่วยนักวิจัย และศูนย์ความร่วมมือและการพัฒนา สวทเทคโนโลยี และมหาวิทยาลัย

สำหรับการลงทุนในการสร้างงานวิจัย งานพัฒนา และนวัตกรรมมีจำนวนทั้งสิ้น 160 ล้านยูโร มีโครงการวิจัยระหว่างประเทศในยุโรป 91 โครงการ สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์จำนวน 564 ใบ และมีรายการสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้นใหม่ 19% ในรอบห้าปีที่ผ่านมา มีศูนย์เทคโนโลยีและหน่วยงานวิจัยและการพัฒนาจำนวน 15 แห่ง เจ้าหน้าที่ 860 คน มีงบประมาณประจำปี 65 ล้านยูโร ตัวอย่าง 1)งานวิจัยที่พัฒนาเป็นธุรกิจเกี่ยวกับสุขภาพ ได้แก่ บริษัท Cikautxo Medical, BEXEN Medical, BEXEN Cardio และ DANOBATGROUP ทำโครงการวิจัยได้แก่ Saludnova วิจัย

เกี่ยวกับเครื่องบรรจุกา หรือโครงการ Kiro Robotics วิจัยเกี่ยวกับอุปกรณ์อัตโนมัติสำหรับโรงพยาบาลในการผสมยาสำหรับรักษาโรคมะเร็ง เป็นต้น 2)งานวิจัยที่พัฒนาเป็นธุรกิจเกี่ยวกับเศรษฐกิจสีเขียว เช่น โครงการวิจัยของ MONDRAGON Eko ที่ทำงานวิจัยเพื่อสร้างเป็นธุรกิจพลังงานทางเลือกใหม่ งานวิจัยเกี่ยวกับขยะ และน้ำ และ3)มหาวิทยาลัย MONDRAGON ทำหน้า การสอน ศึกษาวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นต้นซึ่งองค์ความรู้ทั้งหมดจะถูกนำไปใช้ในการปรับปรุงสินค้าและบริการในเครือข่ายธุรกิจของมอนดรากรอน

รูปที่ 2- 10ภาพ ORONA IDeO-innovation city จะสร้างเสร็จเฟสแรกปี 2014

เป็นที่ตั้งของOrona Elevator Innovation Centre และ University of Mondragon และศูนย์การวิจัย IK4-Ikerlan

จากประสบการณ์ของมอนดรากรอน จะพบว่า ความรู้ศึกษาตีนิยม ควบคู่กับการสร้าง ความรู้ลึกเป็นเจ้าของร่วมของคณาผ่านการศึกษาถือหุ้นในธุรกิจของมอนดรากรอน ความเสียสละของผู้ ก่อตั้งซึ่งเป็นบาทหลวงและเป็นผู้มีต้นทุนทางสังคมสูง(บาทหลวงดอน โฮเซ มาเรีย) บวกกับการ บริหารจัดการเชิงธุรกิจที่ดีควบคู่กับการตระหนักถึงสิทธิแรงงาน การใช้ทุนที่สะสมจากการออม ร่วมกันภายในชุมชน จนเป็นทุนขนาดใหญ่พอที่จะทำให้เกิดการประหยัดจากขนาด และนำไปใช้ ลงทุนตามหลักเศรษฐศาสตร์เพื่อให้เกิดการผลิตที่แท้จริงของกลุ่มซึ่งอยู่ในรูปของสหกรณ์ พร้อม กับการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม ทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยความสำเร็จของมอนดรากรอน ที่ สามารถสร้างฐานที่เข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชนแคว้นบาสก์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคณา การขับเคลื่อนทุนของมอนดรากรอน ทำให้วงจรเศรษฐกิจของชุมชนที่หมุนเวียนจากการออกไปสู่ การลงทุน การผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภค และย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้นยังคงดำเนินอยู่

อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นผลทวีคูณต่อการการสะสมทุนของชุมชน เกิดคุณูปการต่อการจ้างงานและคุณภาพชีวิตของคนงาน จนปัจจุบันกลุ่มธุรกิจมอนตราคอนสามารถขยายฐานเศรษฐกิจออกไปทั่วโลกเช่นเดียวกับธุรกิจที่มีกลุ่มทุนปัจเจกเป็นเจ้าของ

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศสเปน แต่เครือข่ายธุรกิจของมอนตราคอนก็ยังคงยืนหยัดและสามารถสร้างกำไรหลายร้อยล้านยูโรท่ามกลางวิกฤติ ที่สำคัญยังเป็นทุนที่ช่วยเหลือสังคมในภาวะวิกฤติ คือ การสร้างตำแหน่งงานเพื่อลดการว่างงานผ่านการสร้างนวัตกรรม การลดราคาสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อช่วยลดต้นทุนการดำรงชีพของประชาชนในภาวะที่กำลังซบเซา และการสร้างธุรกิจจากนวัตกรรมเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ทำให้เครือข่ายธุรกิจมอนตราคอน ได้กลายเป็นต้นแบบของสหกรณ์ ในการรณรงค์ของสหประชาชาติปี 2555 ซึ่งเป็นปีสากลแห่งการสหกรณ์หรือ International Year of Cooperatives (IYC) ภายใต้แนวคิด “Cooperatives Enterprises Build a Better World”

2.2.3 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยและงานศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร ในรูปแบบต่างๆ นั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าเพียงงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ ที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(2544) รวบรวมไว้ตั้งแต่ปี 2533 – 2543 โดยจัดทำเป็นวรรณกรรมปริทัศน์งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ก็มีมากถึง 537 รายการ ซึ่งงานเหล่านี้ส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์การดำเนินงานของสหกรณ์เป็นรายกรณีศึกษา โดยระบุถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน อาทิ การขาดแคลนทุนดำเนินงาน การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ การขาดศักยภาพและความพร้อมของคณะกรรมการดำเนินการและฝ่ายจัดการสหกรณ์ ปัญหาเรื่องทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสม การขาดข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจในการบริหารจัดการสหกรณ์ เป็นต้น ตลอดจนการเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานสหกรณ์ ที่ส่วนมากจะเสนอมาตรการและแนวทางการแก้ปัญหาไปที่การขอการสนับสนุนจากรัฐหรือมีลักษณะ “สหกรณ์ยังคงต้องพึ่งพารัฐ” อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ในแนวทางธุรกิจชุมชนของเกษตรกรและการจัดตั้งธุรกิจชุมชนลูกจ้าง จึงขอทบทวนการศึกษางานดังต่อไปนี้

ใจมนัส พลอยดี(2540) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย (อำเภอคำชะโนดแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช) โดยระบุปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความ

ลุ่มเหลวของธุรกิจชุมชนของกรณีศึกษาไว้ 9 ข้อ คือ ปัจจัยด้านการผลิตปัจจัยด้านการตลาด ปัจจัยด้านแรงงานปัจจัยด้านการเงินปัจจัยด้านการบริหารจัดการปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกปัจจัยที่เกี่ยวกับสมาชิก ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำและปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ หากนำมาแยกเป็นสองกลุ่ม คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภายในธุรกิจชุมชนจำนวน 7 ข้อ ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนสูงมี 2 ข้อ คือ การตลาดและการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่จะลงรายละเอียดในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยภายใน หรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องการผลิตมาก อาทิ งานของ **สุจินดา ชุณหชาคร(สุจินดา ชุณหชาคร, 2550)**ศึกษาการเปรียบเทียบการดำเนินธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษา ระหว่างชุมชนวัดไร่ขิงและชุมชนดอนหวาย งานศึกษาของ **ภาคภูมิ พรหมมาณพ(ภาคภูมิ พรหมมาณพ, 2551)**เรื่อง ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษา “กลุ่มผลิตภัณฑ์จากกระเจ็ด” ของชุมชนหมู่บ้านบริเวณทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง โดยทั้งสองงานนี้เห็นว่าปัจจัยทางด้านผู้นำและการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งการให้รายละเอียดความสำคัญในการผลิต ก็เป็นเรื่องปกติของธุรกิจที่ต้องดำเนินการผลิตให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้ได้สินค้า ก่อนการขายสู่ตลาด

ส่วนการศึกษารายละเอียดในแง่ของตลาดและการปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกเพื่อสร้างตลาดนั้น ทั้งงานของสุจินดา และใจมนัส มีข้อสรุปว่า ตลาดของผลผลิตที่ชุมชนผลิตได้ มักจะอยู่ในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง จะมีก็เพียงแต่สินค้าที่ได้รับรางวัลหรือสินค้าที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถส่งขายไปยังตลาดนอกชุมชนหรืออาจส่งขายถึงตลาดต่างประเทศ อย่างไรก็ตามการประสานกับตลาดภายนอกก็มักจะผ่านคนกลางทั้งภาครัฐ องค์กรไม่แสวงหากำไร เช่น มูลนิธิต่างๆ เป็นต้น และบริษัทเอกชนที่นำสินค้าไปขายต่อเพื่อสร้างกำไร เช่น ข้าวของอำเภอคำเขื่อนแก้วที่ได้รางวัล 5 ปีซ้อน หรือข้าวของกลุ่มเกษตรกรนาศรีสว่างที่ผลิตข้าวหอมมะลิทุ่งกุลลา ที่จะมีหน่วยงานการเป็นผู้หาตลาด หรือพ่อค้าไปรับซื้อ เพื่อขายต่อต่างประเทศ เป็นต้น

ปัจจัยด้านตลาด และการปฏิสัมพันธ์ภายนอกเพื่อแสวงหากลุ่มลูกค้าก็มีความจำเป็นยิ่งสำหรับการผลิตเชิงธุรกิจของชุมชน โดยเฉพาะการแข่งขันในเศรษฐกิจทุนนิยม เพราะธุรกิจชุมชนต้องตอบคำถามให้ได้ว่าใครคือลูกค้า และจะขายได้อย่างไร(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550:123) เพราะลำพังตลาดภายในพื้นที่เดียวกันหรือพื้นที่ใกล้เคียงอาจมีความจำกัดของกำลังซื้อ เนื่องจากจำนวนคนและสินค้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และหากธุรกิจชุมชนไม่มีการตลาดที่ดีพอก็จะไม่

สามารถแข่งขันกับธุรกิจของเอกชนที่มีศักยภาพในการผลิต มีเงินทุนในด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์โฆษณาสูงที่จะเข้าถึงกลุ่มลูกค้าต่างๆ ได้

ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการเชื่อมต่อกับธุรกิจชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะการผลิตที่แตกต่าง เพราะสินค้าของชุมชนหนึ่งอาจเป็นปัจจัยการผลิตของอีกชุมชนหนึ่ง รวมถึงการเชื่อมโยงทุน หรือการเชื่อมต่อกับกลุ่มผู้บริโภค (ตลาดผู้ซื้อปัจจัยการผลิต และตลาดผู้ซื้อสินค้า) อาทิ กลุ่มแรงงาน หรือสหกรณ์ผู้บริโภคดีังประสพการณ์ของมอนตราคอน เป็นต้น จะช่วยลดต้นทุนการบริหารตลาด สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้า ทำให้การผลิตไม่ล้นเกิน สินค้าไม่เน่าเสีย เกิดเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายในลักษณะเกื้อกูล ด้วยผลประโยชน์ร่วมกันแบบ win – win solution (รุ่งคนานต์ สัมฤทธิ์จินตนา, 2549: 91) คือ ผู้ขายได้ขายสินค้าโดยตรงถึงผู้บริโภค ไม่ต้องผ่านคนกลาง ทำให้สามารถขายได้ในราคาถูกลงแต่ยังได้กำไร ขณะที่ผู้ซื้อ ได้ซื้อสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าตลาดทั่วไป ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ว่า

“เกษตรกรก็มีความสุขเพราะขายข้าวในราคาที่เหมาะสม
และผู้บริโภคก็ซื้อในราคาถูก เพราะไม่ต้องมีการขนส่งมาก
เกินไป ไม่ต้องมีคนกลางมากเกินไป ตกลงผู้ผลิตผู้บริโภคดี
มีความสุข”

ที่มา : คู่มือการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชนปี 2541 และทฤษฎีใหม่
(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2541:23)

นอกจากนี้บทบาทของธุรกิจชุมชนไม่ควรจำกัดแค่การผลิตเพื่อขายหากำไร แต่ธุรกิจชุมชนยังสามารถหากำไรจากเป็นกลุ่มของผู้ซื้อได้อีกด้วย ดังเช่นงานของ **อูษณีย์ พันธุ์จันทร์อุไร (2541)** ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ธุรกิจชุมชน” ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาสถานีน้ำมันบางจาก เป็นธุรกิจชุมชนที่ร่วมมือกับภาคเอกชน คือ บริษัทบางจากปิโตรเลียม ที่ได้เข้าไปสร้างธุรกิจชุมชนประเภทกิจการสถานีน้ำมัน โดยให้ตัวธุรกิจชุมชนเป็นผู้จำหน่ายน้ำมันให้แก่คนในชุมชน โดยถือหลักการใช้ชุมชนเป็นเจ้าของ และการสร้างโอกาสในการค้าขายโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง (อูษณีย์ พันธุ์จันทร์อุไร, 2541)

2.2.4 งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทุนมวลชน เพื่อรองรับฐานเศรษฐกิจแรงงาน

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสร้างฐานเศรษฐกิจของแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดตั้งธุรกิจชุมชนของแรงงาน ก็คือ เงินทุน ซึ่งมาจากการระดมเงินฝากของสมาชิกหรือคนในชุมชน ความสำคัญของเงินออมของสมาชิกนอกจากจะเป็นเงินลงทุนเพื่อทำการผลิตหรือการค้า หรือเพื่อจัดสวัสดิการของกลุ่มแล้ว ยังมีความสำคัญในแง่ของการเชื่อมต่อความร่วมมือระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ ผ่านการจัดตั้งสถาบันการเงินในระดับที่สูงขึ้น เช่น หลายๆ สหกรณ์ ร่วมกันจัดตั้งเป็นชุมนุมสหกรณ์ หรือธนาคารสหกรณ์ในบางประเทศเป็นต้น สถาบันการเงินเหล่านี้เสมือนเป็นหน่วยกลางที่จะใช้ความช่วยเหลือด้านเงินทุน สนับสนุนการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภค หรือกับกลุ่มเจ้าของปัจจัยการผลิตต่างๆ ดังเช่นประสบการณ์การเชื่อมต่อธุรกิจชุมชนภายในเมืองมอนตรากอน ดังนั้นในส่วนนี้จะเป็นการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างทุนมวลชน เพื่อรองรับฐานเศรษฐกิจแรงงานดังนี้

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2551) ได้ศึกษาองค์ความรู้และสถานะขององค์การการเงินชุมชนกรณีเปรียบเทียบ 5 ตัวแบบ ได้แก่ บังคลาเทศ เยอรมัน ไทย ฟิลิปปินส์ และ แทนซาเนีย หลักการสำคัญคือ การรวมตัวกันของคนที่มีรายได้น้อย เพื่อระดมเงินทุนให้กลายเป็นกองทุนขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือกันและทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยการให้สินเชื่อ (กู้ยืมกันเอง) การลงทุนในเชิงธุรกิจเช่น จัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ธุรกิจชุมชน เป็นต้น เงินทุนส่วนที่เหลือนำไปลงทุนในด้านอื่นๆ เพื่อกระจายความเสี่ยง เช่น ซื้อพันธบัตร เป็นต้น การดำเนินงานของกองทุนชุมชนแม้ว่าจะไม่ได้เน้นการแสวงหากำไร แต่ก็สามารถจะสร้างกำไรได้ การจัดสรรรายได้ของกองทุนฯ บางส่วนนำไปจัดเป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิก และอีกส่วนใช้สนับสนุนกิจกรรมสาธารณะในด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2551)

นอกจากนี้ยังได้สรุปปัจจัยความสำเร็จขององค์การการเงินชุมชนไว้ 10 ข้อดังนี้

- 1) บทบาทของสตรีในองค์การการเงินชุมชน เพราะสมาชิกส่วนใหญ่เป็นสตรี ซึ่งมีความสามารถบริหารจัดการเงิน มีความละเอียดด้านการบัญชี มีวินัย รวมทั้งกำกับติดตามเงินกู้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ สตรีเป็นผู้ถือเงินของครอบครัว มีความรับผิดชอบและการไตร่ตรองอย่างรอบคอบในเรื่องการใช้เงิน
- 2) ต้นทุนค่าเสียหายขององค์การการเงินชุมชนต่ำกว่าของสถาบันการเงินที่เป็นทางการหลายเท่าตัว เพราะคนทำงานบางส่วนเป็นอาสาสมัคร ประกอบความใกล้ชิด

ระหว่างกรรมการกองทุนและสมาชิกในชุมชน สามารถติดตามข้อมูลต่างๆ ได้อย่างสม่ำเสมอ การรั่วไหลของการบริหารเงินต่ำ

- 3) การมีระบบกำกับติดตามที่ดี (well supervision and monitoring) อันเนื่องมาจากความเกรงใจ เพราะกรรมการบริหารเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ชุมชน หรือญาติพี่น้อง และการเฝ้าติดตามกันเองในชุมชน เป็นกลไกควบคุมทางสังคม
- 4) ผู้บริหารองค์กรการเงินชุมชนเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดสรรมาอย่างดี จากในชุมชน และหากผู้บริหารท่านใดเคยรับราชการก็จะมีความสามารถในการประสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอก
- 5) องค์กรการเงินชุมชนมีส่วนปลูกฝังค่านิยมของการทำความดี ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น สัมมาอาชีพะ ตลอดจนการทำตามเศรษฐกิจพอเพียง
- 6) การกู้ยืมเป็นกลุ่ม (group lending) และการทำงานร่วมกันขององค์กรการเงินชุมชน ในบางกรณีเชื่อมโยงข้ามกลุ่ม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเครือข่ายต่างภูมิภาค
- 7) องค์กรการเงินชุมชนบางแห่งสามารถจัดตั้งหรือส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กล่าวคือ การผลิตร่วมกันโดยอาศัยหลักการประหยัดจากขนาด (economies-of-scale) การช่วยเปิด “ตลาด” กับหน่วยงานภายนอก
- 8) องค์กรการเงินชุมชนช่วยส่งเสริมให้ “ความเป็นผู้ประกอบการ”(entrepreneurship) เด่นชัดยิ่งขึ้น
- 9) เกิดการเรียนรู้จากทักษะในระหว่างการทำงาน (learning by doing) ร่วมกันระหว่างผู้นำ-ผู้นำระดับกลาง-และสมาชิก
- 10) การเพิ่มพลังหรือมาตรการส่งเสริมจากภายนอก ทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน ทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ ตลอดจนความรู้ด้านการผลิตและการตลาด

สำหรับการจัดตั้งองค์กรการเงินหรือสถาบันการเงินของไทยนั้น พบว่า มีการจัดตั้งเป็นองค์กรการเงินขนาดเล็กและขนาดกลางกระจายกระจายตามชุมชน หมู่บ้าน และตำบลต่างๆ มากมาย ในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ แค่เพียงสหกรณ์ก็มีถึง 6,860 แห่ง เงินทุนดำเนินงาน 1,090,398.63 ล้านบาท³¹ (ตารางที่ 5-4) และเมื่อรวมกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มสัจจะออมทรัพย์และองค์กรการเงินทั่วไปจะมี

³¹ ข้อมูลจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ปี 2552-2553

ปริมาณสินเชื่อถึง 890,324 ล้านบาท³²แต่การรวมกันเพื่อกลายเป็นทุนมวลงขนาดใหญ่ที่ประชาชนเป็นเจ้าของ เพื่อต่อสู้แข่งขันกับธุรกิจเอกชนในระบบทุนนิยมยังไม่ปรากฏในปัจจุบัน มีเพียงแต่การรวมตัวอย่างหลวมๆ ของสหกรณ์ที่เรียกว่า “ชุมนุมสหกรณ์”

อย่างไรก็ดี แม้ว่าปัจจุบันจะยังไม่มีกรรวมตัวของกลุ่มองค์กรการเงิน แต่ในอดีตประเทศไทยก็เคยมีการจัดธนาคารกลางสหกรณ์ ปรากฏในเอกสารคำบรรยายของ **ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม** (2539) ได้กล่าวถึงการจัดตั้งธนาคารสหกรณ์แห่งชาติ กับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยว่า ในอดีตรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์พ.ศ.2486 เพื่อเป็นศูนย์กลางการเงินในระดับชาติของสหกรณ์ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่สหกรณ์สมัยนั้นเป็นประเภทหาทุน (สหกรณ์สินเชื่อ การเกษตรในระดับหมู่บ้านหรือตำบล) และสหกรณ์ขายข้าวในระดับอำเภอกับร้านค้าสหกรณ์จำนวนหนึ่ง สหกรณ์เหล่านี้ได้ร่วมกันจัดตั้ง “ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้น” (ฐานะเป็นธนาคารกลาง ระดับชาติ) เริ่มดำเนินงานปี พ.ศ.2490 โดยรัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นทั้งหมดก่อน จากนั้นสหกรณ์ทุกประเภทก็เข้าถือหุ้นแทนรัฐบาล ธนาคารนี้ให้เงินกู้แก่สหกรณ์หาทุนและธนาคารสหกรณ์จังหวัดไปดำเนินธุรกิจ และรับเงินฝากประจำและออมทรัพย์จากสหกรณ์และบุคคลทั่วไปด้วย

นอกจากนี้ ในระดับจังหวัดกรมสหกรณ์(เดิม) ให้การส่งเสริมการจัดตั้ง “ธนาคารสหกรณ์เชียงใหม่จำกัดสินใช้” ขึ้นในปี 2494 ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2471 ทำหน้าที่เป็นธนาคารสหกรณ์กลางของหมู่สหกรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน ทำธุรกรรมคือ รับเงินฝากจากสหกรณ์และบุคคลทั่วไป ทั้งเงินฝากประจำและเงินฝากกระแสรายวัน รวมถึงการใช้เช็ค และการให้เงินกู้แก่สหกรณ์ที่เป็นสมาชิก ผลการดำเนินงาน พบว่า ธนาคารนี้ค่อนข้างประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะในสมัยก่อนสาขาของธนาคารพาณิชย์ยังมีไม่ครบทุกจังหวัด สหกรณ์และวัด ที่มีเงินเหลือ จึงนำเงินมาฝากไว้ที่นี่ นอกจากนี้การมีบริการด้านเช็คทำให้พ่อค้าและนักธุรกิจจึงนิยมใช้ธนาคารแห่งนี้ ธนาคารจึงมีเงินมากพอที่จะปล่อยกู้ให้แก่สหกรณ์ เพื่อให้สหกรณ์ปล่อยกู้ให้แก่ชาวนาเกษตรกรต่อ เว้นแต่ในช่วงฤดูการเพาะปลูกที่จะมีการกู้ยืมเงินไปลงทุนพร้อมกันมากๆ ธนาคารสหกรณ์ระดับจังหวัดนี้ก็ขอเงินกู้จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ในกรุงเทพฯ เมื่อการให้บริการเงินกู้เป็นไปโดยสะดวกและมีเงินทุนมากพอ ประกอบกับเกษตรกรสามารถทำการผลิตได้

³²ข้อมูลจากเอกสารบรรยายเรื่อง แผนแม่บทการเงินการคลังฐานราก ของกระทรวงการคลังเดือนธันวาคม 2550 (www.econ.tu.ac.th/doc/seminar/178/semnar_July14_krisada.ppt)

ดี การชำระหนี้ต่างๆ จึงสามารถทำได้ตามกำหนด ความสำเร็จนี้เป็นผลให้เกิดการจัดตั้ง “ธนาคาร สหกรณ์อุตรดิตถ์ จำกัดสินไช้” เพิ่มอีกแห่งในปี 2496

แต่ธนาคารสหกรณ์ดำเนินการได้เพียง 19 ปี โดยในปี 2505 รัฐบาลที่มาจากการปฏิวัติ ได้ออกพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 ซึ่งมีบทบัญญัติสำคัญมาตราหนึ่งว่า “ธนาคารพาณิชย์จะตั้งขึ้นได้ก็แต่ในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์..” และด้วยคำนิยาม “การธนาคารพาณิชย์” หมายถึง การประกอบธุรกิจประเภทรับฝากเงินที่ต้อง จ่ายคืนเมื่อทวงถามหรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ รวมทั้งการให้กู้ยืมเงิน ฯลฯ เป็นผลให้ ธนาคารสหกรณ์ต้องเข้าข่ายการประกอบธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ซึ่งทำให้ธนาคารสหกรณ์ระดับ จังหวัด 2 แห่ง ถูกเปลี่ยนสภาพกลายเป็น “ชุมนุมสหกรณ์ธนกิจ” และความคิดที่จะขยายธนาคาร สหกรณ์กลางในระดับจังหวัดจึงต้องถูกยกเลิกไป

นอกจากนี้ในปี 2509 รัฐบาลได้ออกกฎหมายอีก 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ.2509 เพื่อเปลี่ยนแปลงธนาคารเพื่อสหกรณ์ (ระดับชาติ) ให้มีวัตถุประสงค์และขอบเขตการดำเนินงานที่แคบลง คือ เป็นธนาคารของรัฐ ที่ทำ หน้าที่เป็นธนาคารกลางเฉพาะสำหรับสหกรณ์ในภาคเกษตรเท่านั้น นอกจากนี้ยังให้เงินกู้แก่ เกษตรกรรายบุคคลด้วยจากเดิมที่ให้กู้เฉพาะสหกรณ์ นับเป็นการเพิ่มคู่แข่งให้แก่สหกรณ์ การเกษตร จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สหกรณ์ภาคเกษตรไม่เติบโต (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2540)

สำหรับการศึกษาประสบการณ์การจัดตั้งธนาคารสหกรณ์ของหลายๆ ประเทศ เช่น เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นต้น ปรากฏในงานของ กอบชัย จิมกุล(2539 : 217-221) โดย ธนาคารเหล่านี้มีหน้าที่หลักคือ 1)เป็นผู้กำกับและดูแล 2)เป็นผู้ประกันความมั่นคงทางการเงิน ให้กับระบบสหกรณ์ 3)เป็นผู้บริหารสภาพคล่องให้แก่ระบบสหกรณ์ 4)เป็นผู้ให้การฝึกอบรม และ5) เป็นผู้จัดหาเทคโนโลยี สำหรับรูปแบบการทำธุรกิจของธนาคารสหกรณ์แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ หนึ่ง สหกรณ์จะให้บริการเงินกู้และรับเงินฝากเป็นหลัก ส่วนบริการการเงินอื่นๆ จะเป็นตัวแทนให้กับ ธนาคารกลาง ขณะที่ธนาคารกลางสหกรณ์ให้บริการเหมือนธนาคารพาณิชย์ สอง สหกรณ์จะ ให้บริการเหมือนหรือใกล้เคียงธนาคารพาณิชย์ ขณะที่ธนาคารกลางจะทำหน้าที่เป็นธนาคารกลาง อย่างเดียว ไม่ทำธุรกิจธนาคารพาณิชย์ สาม สหกรณ์จะให้บริการเหมือนหรือใกล้เคียงธนาคาร พาณิชย์เฉพาะในพื้นที่ ขณะที่ธนาคารกลางจะทำหน้าที่เป็นธนาคารกลาง และทำธุรกิจธนาคาร พาณิชย์ด้วย ตัวอย่างธนาคารสหกรณ์ เช่น ไนเนเธอร์แลนด์ มีธนาคาร Rabo Bank ในเยอรมันมี

DG Bank และในญี่ปุ่นมี Norinchukin ซึ่งธนาคาร Rabo Bank และ DG Bank ใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศ และถูกจัดอันดับ 2A และ 3A ส่วน Norinchukin ใหญ่เป็นอันดับ 7 และมีอันดับ 1A ในปีที่กอบชัยทำการศึกษา

ตารางที่ 2-1 จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามสถานภาพทำงาน อุตสาหกรรมทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่ 4/2553

อุตสาหกรรม	สถานภาพการทำงาน Work Status (หน่วยเป็นพัน : In Thousands)						
	รวม	นายจ้าง	ลูกจ้างรัฐบาล	ลูกจ้างเอกชน	ทำงานส่วนตัว	ช่วยธุรกิจครอบครัว	การรวมกลุ่ม
ยอดรวม	38,508.50	1,008.70	3,587.50	12,833.50	12,316.40	8,730.10	32.4
1. เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	15,458.90	254.9	77.1	2,160.50	6,820.00	6,145.80	0.5
2. การประมง	434.4	7.9	1.9	94.6	231.8	98.1	-
3. การทำเหมืองแร่ และเหมืองหิน	34.9	0.7	0.4	32.5	1	0.4	-
4. การผลิต	5,163.50	118.4	19.9	4,096.60	610.3	309.4	8.9
5. การไฟฟ้า ก๊าซ และการประปา	115.1	-	106.2	9	-	-	-
6. การก่อสร้าง	2,010.30	194.1	45.9	1,578.00	107.7	66.1	18.5
7. การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ครัวเรือน	6,110.70	247.2	3.9	2,107.00	2,367.80	1,382.90	1.8
8. โรงแรม และภัตตาคาร	2,536.70	83.1	0.6	683.7	1,160.90	608.4	-
9. การขนส่งสถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคม	1,067.70	23.8	119.6	405.4	489.9	29	-
10. การเป็นสื่อกลางทางการเงิน	373.3	3.7	61.8	291.8	14	1.7	0.3
11. กิจกรรมด้านอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าและกิจกรรมทางธุรกิจ	723.3	35.5	39.5	495.8	122	30.6	-
12. การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศรวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ	1,521.70	-	1,521.00	0.7	-	-	-
13. การศึกษา	1,233.20	1.9	1,016.60	199.8	13	1.9	-
14. งานด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	701	4.6	527.5	129.3	36.5	2.6	0.4
15. กิจกรรมด้านบริการชุมชน สังคม และการบริการส่วนบุคคลอื่นๆ	744.2	32.8	45.2	269.9	341.1	53.2	1.9
16. ลูกจ้างไม่ครัวเรือนส่วนบุคคล	233.1	-	-	233.1	-	-	-
17. องค์การระหว่างประเทศและองค์การต่างประเทศอื่นๆและสมาชิก	7.4	-	-	7.4	-	-	-
18. ไม่ทราบ	39.2	-	0.5	38.2	0.5	-	-

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานสำรวจการทำงานของประชากร ปี 2553(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

ตารางที่ 2- 2จำนวนสมาชิกสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553

จำนวนสมาชิกสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553
Number of Cooperatives by Type, as of January 1, 2010

ประเภทสหกรณ์	สหกรณ์		
	จำนวนสหกรณ์ (ไม่รวมชุมนุม)	จำนวนสมาชิก (หน่วย : คน)	สัดส่วน (คน/1 สหกรณ์)
สหกรณ์ภาคการเกษตร (Agricultural Cooperative Group)	3,936	6,172,845	1,568
สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Cooperatives)	3,761	5,968,358	1,587
สหกรณ์ประมง (Fisheries Cooperatives)	84	15,018	179
สหกรณ์นิคม (Land Settlement Cooperatives)	91	189,469	2,082
สหกรณ์นอกภาคการเกษตร (Non Agricultural Cooperative Group)	2,924	4,156,191	1,421
สหกรณ์ออมทรัพย์ (Thrift and Credit Cooperatives)	1,362	2,618,501	1,923
สหกรณ์ร้านค้า (Consumer Cooperatives)	203	756,092	3,725
สหกรณ์บริการ (Service Cooperatives)	940	350,273	373
สหกรณ์เครดิตยูเนียน (Credit Union Cooperatives)	419	431,325	1,029
รวมทั้งประเทศ (Total)	6,860	10,329,036	1,506

ตารางที่ 2- 3จำนวนสหกรณ์และชุมนุมสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553

จำนวนสหกรณ์และชุมนุมสหกรณ์ แยกตามประเภท ณ วันที่ 1 มกราคม 2553
Number of Cooperatives and Cooperative Federations by Type, as of January 1, 2010

ประเภทสหกรณ์	สหกรณ์		ชุมนุมสหกรณ์		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ
สหกรณ์ภาคการเกษตร (Agricultural Cooperative Group)	3,936	57.38	91	89.22	4,027	57.84
สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Cooperatives)	3,761	54.83	89	87.25	3,850	55.30
สหกรณ์ประมง (Fisheries Cooperatives)	84	1.22	2	1.96	86	1.24
สหกรณ์นิคม (Land Settlement Cooperatives)	91	1.33	0	0.00	91	1.31
สหกรณ์นอกภาคการเกษตร (Non Agricultural Cooperative Group)	2,924	42.62	11	10.78	2,935	42.16
สหกรณ์ออมทรัพย์ (Thrift and Credit Cooperatives)	1,362	19.85	4	3.92	1,366	19.62
สหกรณ์ร้านค้า (Consumer Cooperatives)	203	2.96	3	2.94	206	2.96
สหกรณ์บริการ (Service Cooperatives)	940	13.70	3	2.94	943	13.54
สหกรณ์เครดิตยูเนียน (Credit Union Cooperatives)	419	6.11	1	0.98	420	6.03
รวมทั้งประเทศ (Total)	6,860	100.00	102	100.00	6,962	100.00

หมายเหตุ : จำนวนสหกรณ์นับเฉพาะสหกรณ์ที่มีสถานะดำเนินธุรกิจและไม่ได้ดำเนินธุรกิจ (Active)
: ประเภทสหกรณ์เครดิตยูเนียนเริ่มมีตามประกาศกฎกระทรวง กำหนดประเภทของสหกรณ์
ที่จะรับจดทะเบียน พ.ศ. 2548 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2548

ตารางที่ 2- 4จำนวนทุนดำเนินงานของสหกรณ์ ปี 2552

จำนวนทุนดำเนินงานของสหกรณ์	
ประเภทสหกรณ์	ทุนดำเนินงาน (ล้านบาท)
สหกรณ์ภาคการเกษตร	127,087.07
สหกรณ์การเกษตร	122,046.95
สหกรณ์ประมง	620.41
สหกรณ์นิคม	4,419.71
สหกรณ์นอกภาคการเกษตร	963,311.56
สหกรณ์ร้านค้า	2,263.93
สหกรณ์บริการ	7,018.77
สหกรณ์ออมทรัพย์	932,158.65
สหกรณ์เครดิตยูเนียน	21,870.21
รวมทั้งประเทศ	1,090,398.63

ที่มา :กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ข้อมูล ณ :ประจำปี 2552

บทที่ 3

พัฒนาการของกลุ่มลูกจ้างและกลุ่มเกษตรกร

ในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกรณีศึกษาที่เป็นกลุ่มลูกจ้างและเกษตรกรทั้งหมด 4 กรณี คือ

1) กลุ่มลูกจ้างบริษัท อิตาซี คอนซัลตัมเมอร์โพรดัคส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัท พี เอ็ม พุด จำกัด ที่ขยายกลุ่มไปยังโรงงานอื่นๆ และพัฒนาการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชนบ้านมั่นคง แร่งงานสังคมเพื่อน

2) กลุ่มลูกจ้างบริษัท คาวาซุมิลาบอราทอรี (ประเทศไทย จำกัด) (ปัจจุบันไม่ได้ดำเนินการศึกษากลุ่มนี้ เนื่องจากกลุ่มยกเลิก เพราะเหตุการณ์น้ำท่วมปี 2554)

3) กลุ่มเกษตรกรที่ได้ร่วมกันจัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร

และ 4) กลุ่มเกษตรกรคลองโยง เจ้าของโฉนดชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย (ปัจจุบันไม่ได้ดำเนินการศึกษากลุ่มนี้ เนื่องจากเหตุการณ์น้ำท่วมปี 2554)

ซึ่งทั้งสี่กลุ่มได้ทำงานร่วมกับโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน(สสร.) โดยสามกลุ่มแรกได้เข้าร่วมการจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้(หรือกลุ่มศึกษา)กับโครงการ สสร. แต่กลุ่มเกษตรกรคลองโยง แม้ว่าจะไม่ได้เข้าร่วมจัดกลุ่มเรียนรู้กับโครงการ สสร. แต่เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างการเชื่อมโยงฐานเศรษฐกิจเข้ากับโครงการ สสร. เพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจระหว่างลูกจ้างและเกษตรกรผ่านการผลิต แลกเปลี่ยนและการบริโภค ดังนั้นในบทนี้จะพูดถึงพัฒนาการของกรณีศึกษาทั้งสี่กรณีและทบทวนการดำเนินงานของโครงการ สสร. ในฐานะเป็นหน่วยส่งเสริมการจัดตั้งและการประสานการรวมกลุ่มและเครือข่ายระหว่างลูกจ้างเกษตรกร และปัญญาชน เพื่อกระตุ้นการยกระดับเป็นขบวนการในการขับเคลื่อนนโยบายสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของแรงงาน

3.1 ภาพรวมการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (สสร.)

โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน(สสร.) ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นระยะเวลาต่อเนื่องรวม 3 ปี (วันที่ 20 พฤษภาคม 2551- 20 พฤษภาคม 2554)มีเป้าหมายหลักคือ การสร้างขบวนการแรงงานให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ของทั้งแรงงานในระบบและนอกระบบ เพื่อสร้างนโยบายสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงานในที่สุด โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกำหนดไว้ 5 ประการ คือ

- 1)การพัฒนากลไกการขับเคลื่อนขบวนการแรงงาน
- 2)การพัฒนาชุดความรู้ งานวิชาการและนวัตกรรม
- 3)การสร้างเครือข่ายผู้ประกันตนเองตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533
- 4)การพัฒนาเครือข่ายองค์กรแรงงานโดยรวมทั้งแรงงานในระบบนอกระบบและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อการเป็นเอกภาพของขบวนการแรงงาน
- และ5)การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการประกันสังคม การคุ้มครองแรงงาน และธนาการแรงงาน

และได้กำหนด 4 ยุทธศาสตร์ในการทำงานเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ คือ 1)กลุ่มเรียนรู้ (study group) 2)กระบวนการเครือข่าย (networking) 3)การจัดการข้อมูลวิชาการและองค์ความรู้ (knowledge management) และ4)การพัฒนาข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะและขับเคลื่อนให้เกิดสถาบันหรือองค์การรองรับขบวนการ เพื่อให้มีการขับเคลื่อนนโยบายด้านแรงงานอย่างต่อเนื่อง (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2552b:12-14)หากพิจารณาเป้าหมายและยุทธศาสตร์ของโครงการ สสร. ด้วยกรอบวิเคราะห์ปัจจัยสร้างความเข้มแข็งเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง นั้น พบว่ามีความสอดคล้องกันกล่าวคือ การสร้างกลุ่มเรียนรู้ ก็คือ การจัดตั้ง การสร้างกระบวนการเครือข่ายทั้งเครือข่ายด้านสิทธิและเครือข่ายเศรษฐกิจ ก็คือ การจัดการทั้งเรื่องเงิน งาน คนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย ส่วนความต้องการรวมกลุ่ม ความพยายามพึ่งพาตนเอง ความอดสาหะเพื่อก้าวไปถึงเป้าหมายของขบวนการหรือการทำให้ข้อเสนอของกลุ่ม ผู้การปฏิบัติ ก็คือ จิตวิญญาณ ส่วนการจัดการข้อมูลวิชาการและองค์ความรู้ ก็คือ ความรู้ความคิด

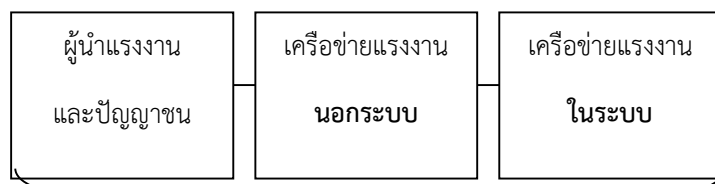
ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มเรียนรู้(หรือกลุ่มศึกษา)ของแรงงานนับเป็นหัวใจหลักของการโครงการสสร. เพราะกลุ่มเรียนรู้จะกลายเป็นคานงัดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพลิกฟื้น

ขบวนการแรงงาน ด้วยการส่งเสริมให้คนมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน จนสามารถหยั่งรากทางความคิด จิตสำนึก ตลอดจนการมีสนามทดสอบเพื่อฝึกฝนการจัดการกลุ่ม เริ่มต้นลงมือแก้ปัญหาเล็กๆ ภายในกลุ่มและขยายไปสู่การแก้ปัญหาส่วนรวมและสังคม โดยแต่ละกลุ่มจะดำเนินกิจกรรมในลักษณะสองขา คือ ขาสีทธิและขาสร้าง ขาสีทธิ คือ การให้ความรู้และความช่วยเหลือสมาชิกในการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย โดยเฉพาะสิทธิตามกฎหมายแรงงาน อาทิ กฎหมายคุ้มครองแรงงานและกฎหมายประกันสังคม เป็นต้น ขาสร้าง คือ การสร้างฐานเศรษฐกิจเริ่มต้นจากการออมของกลุ่มจะเล็กๆ ไปสู่การลงทุนด้านการค้าและการผลิต และการระดมทุนในรูปแบบทุนมวลชน เพื่อให้เกิดทางเลือกในอาชีพและยังเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจให้แก่แรงงาน ที่นอกเหนือจากค่าจ้างที่ลูกจ้างได้รับ หรือกำไรจากโรงงานที่เกษตรกรได้รับปกติ

รูปแบบการดำเนินงาน ในปีที่ 1 (ปี 2551) ของโครงการ สสร. คือ การจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้และการสร้างผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง(change agent)โดยโครงการ สสร. ได้ตั้งกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ และกลุ่มผสมระหว่างแรงงานในระบบและนอกระบบขึ้น เริ่มต้นจากการคัดเลือกจากแกนนำในระบบประมาณ 30 - 40 คน นอกระบบประมาณ 10- 15 คน และดึงอดีตผู้นำแรงงานที่มีประสบการณ์สูงมาเป็นที่ปรึกษาปฏิบัติการ (active advisor) อีก 10 คน ในปีที่ 1 โครงการ สสร. สามารถจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้ได้ 58 กลุ่มใน 8 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ สมุทรปราการ นครปฐม ลพบุรี อ่างทอง สระบุรี ราชบุรี และปราจีนบุรี โดยกำหนดให้แต่ละกลุ่มประกอบด้วยแกนนำ 1 คน และมีสมาชิก 4 รุ่น รุ่นละ 20-25 คน แต่ละรุ่นจัดประชุมพูดคุยภายในกลุ่มทุกสัปดาห์เป็นระยะเวลา 3 เดือนโดยเฉลี่ยแล้วแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ 80 - 100 คนสิ้นปีที่ 1 ของโครงการ สสร. มีสมาชิกรวม 2,360 คน โดยกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบ มีทั้งกลุ่มเรียนรู้ที่จัดตั้งในสถานประกอบการที่มีสภาพแรงงานและยังไม่มีสภาพแรงงาน ส่วนกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบ จะเป็นกลุ่มอาชีพการผลิตรายเล็กรายน้อย (petty production) เช่น ทำการเกษตรปลูกพืชผักสวนครัวทำตุ๊กตา ทำน้ำยาสระผม ทำดอกไม้จันทน์ กับกลุ่มแรงงานรับจ้างเร่ร่อน เช่น กลุ่มคนใต้สะพาน กลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนคลองเตย เป็นต้น ประเภทที่สาม เป็นกลุ่มผสมระหว่างแรงงานในระบบและนอกระบบ ซึ่งเกือบทั้งหมดจัดตั้งในจังหวัดปราจีนบุรีเนื่องจากจังหวัดปราจีนบุรีกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงทำให้ในครอบครัวหนึ่งๆ ของชาวปราจีนบุรี จะมีทั้งคนที่มีอาชีพลูกจ้างในโรงงานและมีอาชีพเป็นเกษตรกรอยู่ตามไร่ตามนา

รูปที่ 3- 1 รูปแบบการจัดกลุ่มการเรียนรู้ปีที่ 1 : กลุ่มเรียนรู้เข้มข้น

1 สร้างแกนหลัก

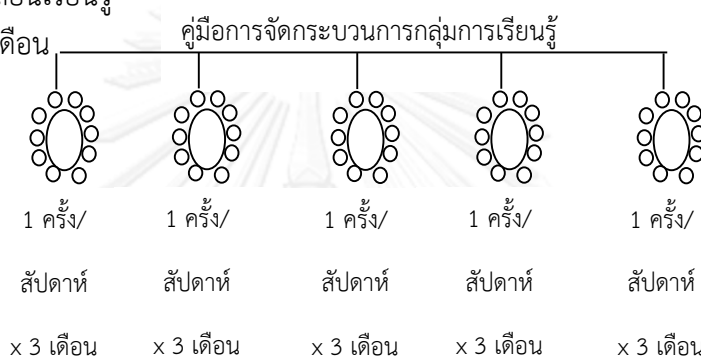

2 ให้ความรู้ด้านการจัดกระบวนการ กลุ่มเรียนรู้

3 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

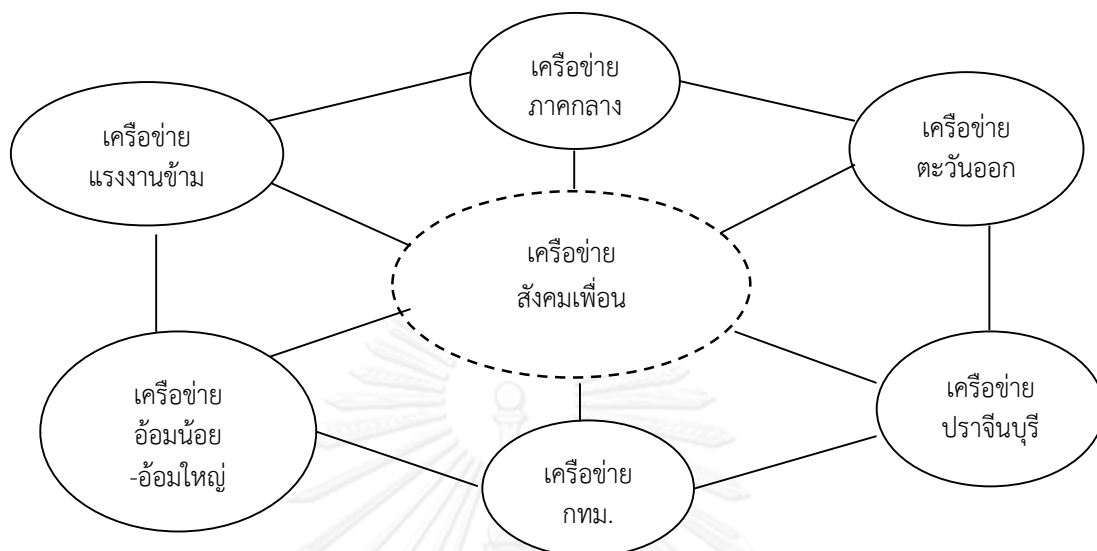
รุ่นที่ 1 ในรอบ 3 เดือน

ที่มา : ปรับปรุงจากรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครอง
สุขภาพและสวัสดิการแรงงาน เดือนสิงหาคม 2554 หน้า 20

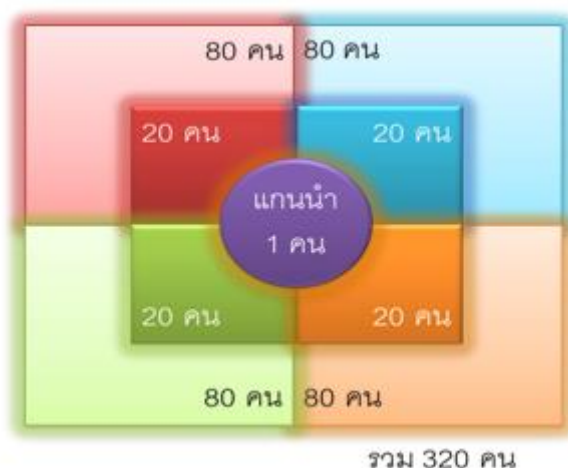
นอกเหนือการจัดกลุ่มเรียนรู้ ทางโครงการ สสร. ได้ปมเพาะความคิดจิตสำนึกของ
แกนนำผ่านการจัดฝึกอบรมเสริมความคิดและทฤษฎีเป็นประจำทุกเดือนโดยมีนักวิชาการ ผู้นำ
แรงงานอาวุโส และนักขับเคลื่อนแรงงานเป็นวิทยากรในการอบรม ส่วนเนื้อหาในการฝึกอบรมจะ
สอดคล้องและทันต่อสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในขณะนั้น นอกจากนี้ทาง
โครงการ สสร. ยังจัดให้ผู้นำแรงงานอาวุโสเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกลุ่มเรียนรู้ พร้อมกับการเสริม
ความรู้ด้วยเอกสารข้อมูลวิชาการต่างๆ ให้แก่แกนนำเพื่อศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองและเผยแพร่ไปยัง
สมาชิกผ่านการพูดคุยทุกสัปดาห์ อีกทั้งยังมีการจัดให้มีการประชุมแกนนำเป็นประจำทุกเดือน
การจัดเสวนาในประเด็นตามสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการทดลองเปิดตลาดค้าขายสินค้ากัน
ระหว่างกลุ่ม เพื่อทักทอกิจกรรมของกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้พัฒนาไปสู่เครือข่ายด้าน
สิทธิและด้านฐานเศรษฐกิจ ซึ่งในโครงการ สสร. เรียกเครือข่ายนี้ว่า “เครือข่ายสังคมเพื่อน” หรือ
เรียกสั้นๆ ว่า “สังคมเพื่อน”(โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครอง
สุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2552a: 10-11 และ ภาคผนวก หน้า 1-13)

รูปที่ 3- 2 แสดงการเกาะกลุ่มกันเป็นกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแกนนำกลุ่มต่างๆ

การดำเนินงานในปีที่ 2 (ปี 2552) เน้นการขยายกลุ่มเรียนรู้ เพื่อแตกเซลล์กลุ่มเรียนรู้ และเน้นการเชื่อมร้อยกลุ่มเรียนรู้ให้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันมากขึ้นกลายเป็นเครือข่าย (Network) ที่มีภารกิจและเป้าหมายเดียวกันโดยโครงการ สสร. ได้แนะนำให้แกนนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้แต่ละคนชักชวนเพื่อนเข้าร่วมกลุ่มอีกคนละ 4 คน ดังนั้นปีที่ 2 แต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ 320 - 400 คน จัดประชุมพูดคุยกันทุกเดือน การแตกเซลล์กลุ่มเรียนรู้นอกจากจะเป็นการขยายกลุ่มเรียนรู้แล้ว ยังเป็นแบบฝึกหัดให้แกนนำฝึกฝนการบริหารจัดการกลุ่มขยาย จากเดิมบริหารจัดการกลุ่มเล็กๆ 4 กลุ่ม กลุ่มละไม่เกิน 20 - 25 คน เป็นกลุ่มละ 320-400 คน ซึ่งการบริหารกลุ่มจัดตั้งที่ใหญ่ขึ้น เป็นบททดสอบศักยภาพของผู้นำในอีกด้านหนึ่ง ภารกิจของแกนนำในปีที่ 2 จะต้องจัดประชุมพูดคุยหรือจัดกิจกรรมให้แก่สมาชิกเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เมื่อสิ้นสุดปีที่ 2 โครงการได้เพิ่มจำนวนแกนนำจาก 58 คนเป็น 71 คน แยกเป็นแรงงานในระบบ 52 คน นอกระบบ 15 คน กลุ่มผสม 4 คน โดยขยายพื้นที่ชุมชนแรงงานออกไปยังพื้นที่ใหม่ ได้แก่ ปทุมธานี ฉะเชิงเทรา(เขตอุตสาหกรรมเกตเวย์) จังหวัดระยองและชลบุรี กลุ่มบริษัทสหภาพแรงงานการขนส่งแห่งประเทศไทย(สหภาพประเภทอุตสาหกรรมเดียวกัน) และกลุ่มแรงงานข้ามชาติเชื้อสายมอญย่านมหาชัยและสมุทรสาครทั้งนี้สมาชิกในปีที่ 2 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 8,244 คน (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2553: 8-12)

รูปที่ 3- 3แสดงรูปแบบการขยายตัวของกลุ่มเรียนรู้ต่อแกนนำหนึ่งคน
ในปีที่ 2: กลุ่มเรียนรู้ขยายผล แดกเซลล์

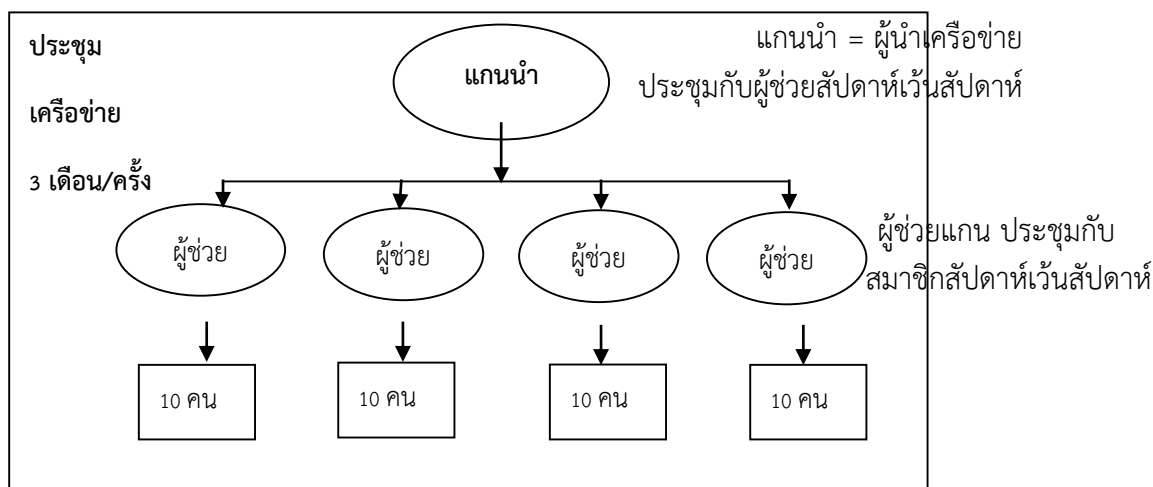

* สีส้มชั้นในเป็นการจัดกลุ่มในปีที่ 1 สีที่จางลงเป็นการขยายตัวของปีที่ 2

ที่มา : รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานปีที่ 2 โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน เดือนพฤษภาคม 2553 หน้า 7

รูปแบบการจัดกลุ่มเรียนรู้ในปีที่ 2 ของแกนนำมีหลายลักษณะ เปลี่ยนแปลงจากการนัดประชุมพูดคุยกลุ่มเล็กๆ แต่จะมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายนอกเหนือจากการจัดประชุม โดยสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องแรงงาน สิทธิ และปัญหาของกลุ่มเข้าไปในกิจกรรมเหล่านั้น เช่น การเดินรณรงค์ลดละเลิกอบายมุข การนัดหมายกันไปร่วมรับประทานอาหารแบบบุฟเฟ่ เช่น หมูกระทะ การจัดประชุมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกับการประชุมสหภาพแรงงาน การจัดกิจกรรมทำบุญที่วัด หรือการจัดทัศนศึกษา เป็นต้น โดยในการจัดกลุ่มจะมีที่ปรึกษาโครงการเข้าร่วมให้คำปรึกษาหารือด้วย

และในปีที่ 3 ได้มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากเน้นขยายปริมาณมาสู่พัฒนาคุณภาพด้วยการกระชับกลุ่มให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากขึ้น โดยการเพิ่มผู้ช่วยแกนนำที่คัดเลือกมาจากสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่เข้าร่วมโครงการสรร. ตั้งแต่ปีที่ 1 เพื่อเป็นตัวเชื่อมสมาชิกเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังคงสนับสนุนให้สมาชิกแต่ละคนชักชวนเพื่อนเข้าร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้น และให้กลุ่มเรียนรู้แต่ละกลุ่มแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 10 คน และมีแกนรอง (ผู้ช่วยแกนนำ) กลุ่มละ 1 คน ขณะที่แกนนำจะยกระดับกลายเป็นผู้นำเครือข่ายเช่น กลุ่มเรียนรู้มีสมาชิก 100 คน ให้แบ่งออกเป็น 10 กลุ่ม และมีผู้ช่วยแกนนำ 10 คน เป็นต้น

ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน เดือนสิงหาคม 2554 หน้า 22

และทางโครงการสรร. จะกำหนดโจทย์หลักในการพูดคุยแต่ละครั้งให้แก่แกนนำ เพื่อส่งผ่านไปยังผู้ช่วยแกนและกระจายไปยังสมาชิก จากนั้นให้ผู้ช่วยแกนแต่ละคนนำโจทย์ไปพูดคุยกับสมาชิกในกลุ่มของตนเองสัปดาห์เว้นสัปดาห์ ผลของการพูดคุยให้จัดทำเป็นรายงานส่งมายังแกนนำ

เมื่อแกนนำได้รับรายงานที่เป็นข้อสรุปของกลุ่มย่อยจากผู้ช่วยแกนแล้ว ให้นำนัดประชุมกับผู้ช่วยแกนสัปดาห์เว้นสัปดาห์ โดยนำข้อสรุปของแต่ละกลุ่มที่ผู้ช่วยแกนสังเคราะห์มาสรุปร่วมกันเพื่อประมวลเป็นคำตอบของเครือข่ายของตนเอง แล้วส่งบทสรุปคำตอบดังกล่าวมาให้กับโครงการสรร. นอกจากนี้เพื่อให้เกิดความเหนียวแน่นภายในเครือข่าย ทางโครงการกำหนดให้แกนนำและผู้ช่วยแกนจัดประชุมภายในสมาชิกเครือข่ายของตนทั้งหมด 3 เดือนต่อครั้ง

อย่างไรก็ดี เมื่อสิ้นสุดการดำเนินโครงการ สสร. ในปี 3 พบว่าคงเหลือแกนนำที่ยินยอมจัดกลุ่มศึกษาเพียง 54 คน แบ่งเป็นแกนนำที่จัดกลุ่มเรียนรู้แรงงานในระบบ 37 คน แรงงานนอกระบบ 15 คน กลุ่มผสม 2 คน แกนรอง 165 คน รวมจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 15,507 คน (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน , 2553: 22-23, 173-174)

ตารางที่ 3- 1 จำนวนแกนนำทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการ สสร. จำแนกตามพื้นที่

ที่	จังหวัด/ย่าน	คน	ที่	จังหวัด/ย่าน	คน
1	ปราจีนบุรี	22	8	อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่	9
2	ฉะเชิงเทรา	2	9	สมุทรสาคร	9
3	สระบุรี	2	10	นครปฐมธานี	1
4	อ่างทอง	1	11	อยุธยา	1
5	ลพบุรี	2	12	ราชบุรี	1
6	นครปฐม	1	13	ชลบุรี	1
7	สมุทรปราการ	9	14	ระยอง	1
				กรุงเทพฯ	10
รวม					71

ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน เดือนสิงหาคม 2554 หน้า 34

ผลจากการดำเนินงานสามปีของโครงการ สสร. พบว่า การจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้ เพื่อให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนทุกสัปดาห์หรือทุกเดือนตลอดจนการมีสมาชิกที่แน่นอน และสมาชิกที่เป็นแรงงานในระบบจะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบรรดาลูกจ้างแรงงานในสถานประกอบการ ส่วนแรงงานนอกระบบก็มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น ประกอบกับการประสานกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันผ่านการประชุมประจำเดือน ก่อให้เกิดกิจกรรมและผลผลิตในด้านสิทธิและด้านการสร้างฐานเศรษฐกิจดังนี้

ด้านสิทธิ(ชาติสิทธิ) ได้แก่ การการจัดตั้งในสองระดับคือ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในสถานประกอบการ และการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรของผู้ประกันตนขับเคลื่อนเรื่องสิทธิ ทั้งนี้การรวมกลุ่มในสถานประกอบการ คือ การช่วยเหลือสนับสนุนให้กลุ่มเรียนรู้สามารถจัดตั้งสหภาพขึ้นใหม่ 3 แห่ง คือ สหภาพแรงงานฮาปิโรแห่งประเทศไทย สหภาพเอสเควี คอมเมิร์เชี่ยล ประเทศไทย และสหภาพลวดสลิงสัมพันธ์ พร้อมกับช่วยเหลือสมาชิกให้เข้าถึงสิทธิตามกฎหมายแรงงาน คือ การร่วมมือกับศูนย์ช่วยเหลือและจัดการวิกฤติแรงงาน ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิเอเซีย

ส่วนองค์กรของผู้ประกันตน ที่จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มเรียนรู้ต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนด้านสิทธิ คือ "ชมรมผู้ประกันตน" มีกรรมการ 10 คน สมาชิก 2,224 คน และมีเงินกองทุน 104,397 บาท ซึ่งเป็นที่รวมตัวของผู้ประกันตนที่เป็นแรงงานในระบบและนอกระบบ ทั้งที่มีสหภาพและไม่มีสหภาพ และเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนด้านสิทธิการประกันสังคมและประเด็นเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องด้านแรงงาน โดยงานหลัก 2 เรื่องที่ดำเนินการคือ 1) การเข้าถึงสิทธิของ

ผู้ประกันตน กรณีตัวอย่างที่สำคัญคือ กรณีนายสุพล การเพียร คนงานในจังหวัดสมุทรปราการ ที่ประสบอุบัติเหตุระหว่างเดินทางไปทำงานในวันอาทิตย์ตามคำสั่งของนายจ้าง จนกลายเป็นผู้ทุพพลภาพแบบสิ้นเชิงถาวร แถมซ้ำยังถูกนายจ้างเลิกจ้างไม่เป็นธรรม และถูกละเลยจากประกันสังคม และ2) การตรวจสอบการบริหารกองทุนประกันสังคม ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อชีวิตลูกจ้าง โดยมีการจัดกิจกรรมขับเคลื่อนข้อเรียกร้อง 5 ประการ คือ

1. การให้ประกันสังคมมีการบริหารงานเป็นอิสระ
2. การรณรงค์ให้การเลือกตั้งตัวแทนแรงงานเข้าไปอยู่ในคณะกรรมการกองทุนประกันสังคม เป็นแบบ 1 คน 1 เสียง
3. การตรวจสอบการดำเนินงานกองทุนประกันสังคม
4. การรณรงค์เรื่องมาตรา 40 เพื่อขยายสิทธิไปยังแรงงานนอกระบบ และการให้สิทธิประกันสังคมแก่แรงงานข้ามชาติ
5. ค่าจ้างขั้นต่ำ

ด้านการสร้าง(ขาสร้าง) คือ การสร้าง“เครือข่ายเศรษฐกิจเกื้อกูล” และ“ธนาคารแรงงาน” เพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองให้แก่แรงงาน ด้วยหลักการของเศรษฐกิจ 3 ขา คือ การผลิต การค้า การบริโภค บนฐานของการออม

- การออม กลุ่มเรียนรู้ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้นมา 26 กลุ่ม สมาชิก 2,840 คน มีเงินออม 1,020,400 บาทและเกิดสหกรณ์ออมทรัพย์ที่เป็นของลูกจ้างอย่างแท้จริง โดยไม่มีนายจ้างและฝ่ายบริหารเข้ามาถือหุ้น คือ สหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานอีตาซีแห่งประเทศไทย มีสมาชิก 611รายผลพลอยได้ที่เกิดจากกลุ่มออมทรัพย์ก็คือ การช่วยบรรเทาปัญหาดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบแพงถึงร้อยละ 10 - 20 ต่อเดือน ให้เหลือเพียงร้อยละ 1 - 2 ต่อเดือน

- ธนาคารแรงงาน หลังจากก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ได้จำนวนหนึ่ง ทางโครงการ สสร. ได้สนับสนุนให้กลุ่มออมเหล่านี้รวมกลุ่มร่วมทุน เพื่อเชื่อมโยง การดำเนินงานของโครงการทดลองธนาคารแรงงาน ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 มีผลการดำเนินงานโดยสรุปดังนี้ นำไปสู่การเชื่อมโยงกลุ่มออมทรัพย์ จัดตั้งเป็นโครงการทดลอง “ธนาคารแรงงาน” โดยการระดมทุนจากกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดจากกลุ่มเรียนรู้ 13 กลุ่ม จำนวน 127,535 บาท เงินออมของสหภาพแรงงานขนส่งแห่งประเทศไทย 200,000 บาท และนักลงทุนเพื่อสังคมอีก 100,000 บาท รวมเป็นเงินทุนหมุนเวียน 424,000 บาท นอกจากนี้ยังได้มีการยกวางพระราชบัญญัติธนาคารพัฒนาแรงงานแห่งประเทศไทย พ.ศ. ... เพื่อประกอบการขับเคลื่อนใน

ขบวนการแรงงาน ส่วนรูปแบบการดำเนินกิจการและบริการธุรกรรมทางการเงินมีทั้งรับฝาก-ถอนเงิน และบริการสินเชื่อให้แก่วิสาหกิจแรงงานทั้งที่กู้เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงินนี้ 1)เงินฝากและหุ้น จำนวน 914,175 บาท 2)การลงทุน ได้แก่ การปล่อยกู้รายกลุ่ม การปล่อยกู้ผ่อนรถแท็กซี่ และการลงทุนขายถุงเท้า 10,000 คู่ รวมจำนวน 402,000 บาท

- ด้านการผลิต คือ 1)การจัดตั้งบริษัทมหาชนพื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรซึ่งมีพื้นฐานมาจากสมาชิกของกองทุนพื้นฟูเกษตรกรรม และได้มีสมาชิกบางส่วนของกองทุนดังกล่าวในจังหวัดเพชรบุรี ได้รวมตัวกันจัดกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบภายใต้โครงการ สสร. โดยกิจกรรมหลักคือ การปลูกข้าวเพื่อสีและนำไปจำหน่าย จนนำไปสู่การจัดตั้งบริษัทมหาชนในที่สุด และ2)กลุ่มการผลิตบ้านหนองเอี่ยน จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะจำนวน 68 ไร่ ในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนบ้านหนองเอี่ยนและในการทำเกษตรผสมผสานการเพาะปลูกพืชสวนครัว โดยเฉพาะผักกะเฉดคุณน้ำ เลี้ยงเป็ดไก่ ปลา หมู 3)กลุ่มอาชีพเสริมการเกษตรบนที่ดินสาธารณะของชุมชน จำนวน 10 ไร่ ในเขตบึงกุ่ม จังหวัดกรุงเทพมหานคร และ4)กลุ่มอาชีพเสริมผลิตปลา ส้มโดยกลุ่มเรียนรู้ของแรงงาน พี.เอ็ม.ฟู้ด (ปลาทาโร่) ปราจีนบุรี นอกจากนี้การสร้างกลุ่มเรียนรู้ผสม และการเชื่อมต่อกับกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในและนอกระบบเข้าด้วยกัน ได้สร้างความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกันระหว่างแรงงานทั้งสองกลุ่มดังกล่าว แรงงานนอกระบบจึงมีความพยายามจะผลิตสินค้าราคาถูกขายตรงให้แก่แรงงานในระบบ ด้วยหลักการที่ว่า ผู้ซื้อได้ของราคาถูก แต่ผู้ขายยังมีกำไร ภายใต้การจัดการที่ลดต้นทุนการผลิตและการขายให้ต่ำสุด (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2552b:1-7)

- ด้านการค้า เกิดกลุ่มร้านค้าขนาดเล็กจำนวน 10 ร้าน สหกรณ์ร้านค้า 1 ร้าน คือ ร้านค้าสหกรณ์บุญส่งที่ชุมชนบึงกุ่ม ที่ได้ดำเนินการขายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสาร ยาสี พืช น้ำมันพืช ไข่ไก่ ผัก ผลไม้กระป๋อง และบัตรเติมเงิน ให้แก่สมาชิก แล้วมีการนำกำไรจากการขายมาปันผลให้แก่สมาชิก นอกจากนี้แรงงานในระบบ เริ่มนำสินค้าจากโรงงานของตนเองมาขายเพื่อนำกำไรเข้ากลุ่ม เช่น กลุ่มสระบุรีที่เป็นลูกจ้างโรงงานรอยัลปอร์ชเลน จำกัด (ผลิตถ้วยชามเซรามิก)ได้นำแก้วน้ำออกจำหน่าย กลุ่มผู้ใช้แรงงานปราจีนบุรีจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้าจากโรงงาน เช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า เป็นต้น กลุ่มผู้ใช้แรงงานอ้อมน้อยอ้อมใหญ่ในโรงงานสิ่งทอและตัดเย็บเสื้อผ้า เจริญกับนายจ้างเพื่อนำเสื้อยืดและกางเกงใน 7,000 ตัว (กำไรประมาณ 56,000 บาท) และถุงเท้า 10,000 คู่ ออกจำหน่ายคาดการณ์กำไรขั้นต่ำประมาณ 55,000 บาท และการจำหน่ายบัตรเติมเงิน ยอดขายประมาณ 3.4 ล้านบาท กำไรขั้นต่ำประมาณ 119,000 บาท เป็นต้น ตลอดจนการร่วมมือกับนักธุรกิจบางคน เพื่อรับข้าวสารราคาถูกจากโรงสีเทพประทานมาขายราคาถูกให้แก่

สมาชิกสังคมเพื่อน จำนวน 5.5 ตัน กำไรขั้นต่ำประมาณ 27,500 บาท นอกจากนี้ยังเริ่มเกิดกองทุนพัฒนาขบวนการแรงงาน ที่มาจากเงินออมหรือกำไรจากการขายบัตรเติมเงิน และสินค้าต่างๆ กลุ่มเรียนรู้ได้นำไปจัดตั้งเป็นกองทุนพัฒนาขบวนการแรงงาน เช่น กองทุนพัฒนาขบวนการแรงงานของจังหวัดปราจีนบุรี หรือเงินที่ได้จากการขายสินค้าในตลาดนัดแรงงาน นำไปสนับสนุนกองทุนของชมรมผู้ประกันตน

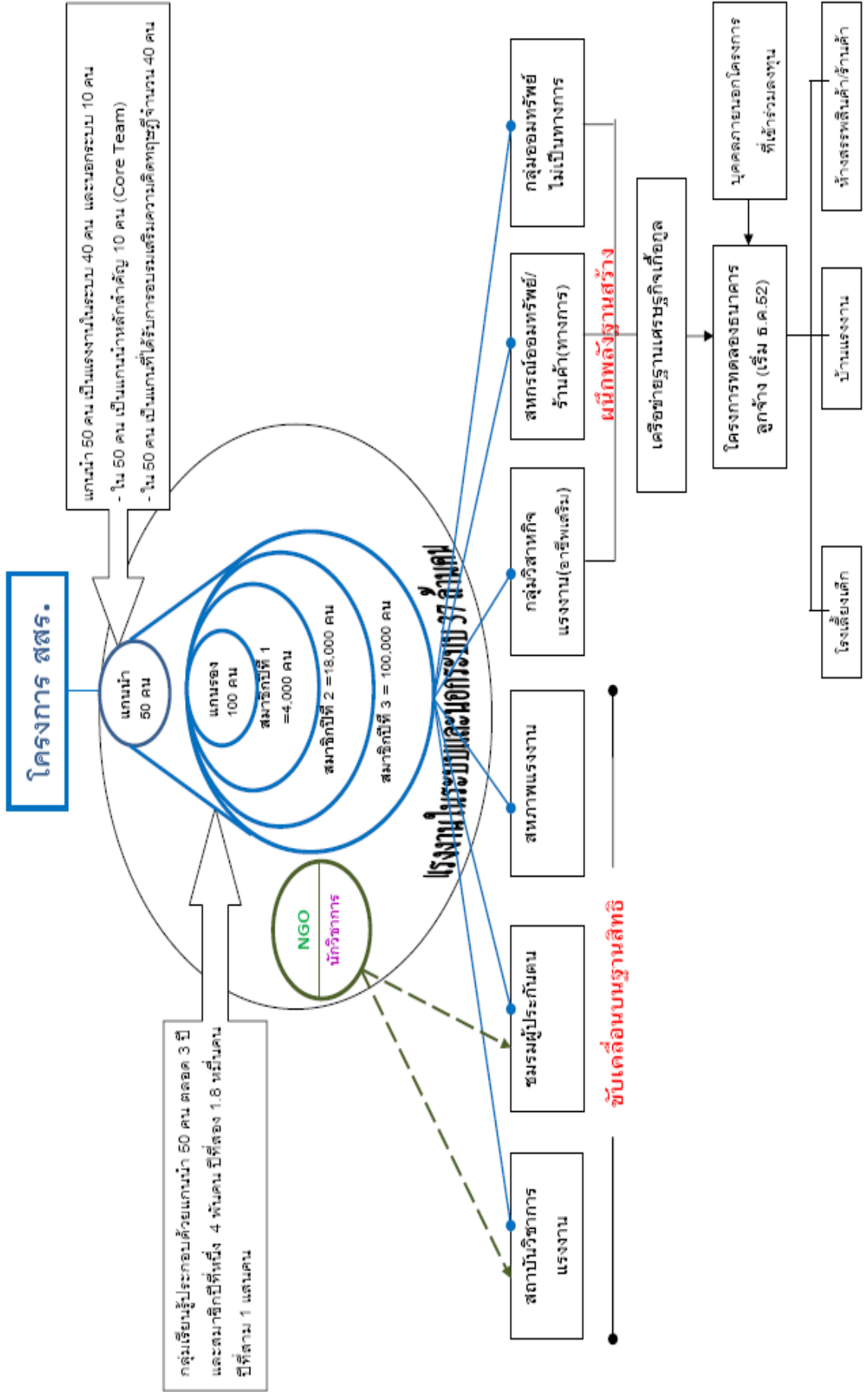
อย่างไรก็ดีในช่วงปลายปีที่ 3 ของโครงการ สสร. ทางโครงการฯ ได้ริเริ่มให้กลุ่มแรงงานในระบบประมาณ 10 กลุ่มในจังหวัดปราจีนบุรี รวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่กลุ่มเห็นว่าสำคัญที่สุด ซึ่งก็คือ ปัญหาที่อยู่อาศัย โดยร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จัดทำโครงการหมู่บ้านคนงาน (สังคมเพื่อน) เพื่อสร้างหมู่บ้านต้นแบบของแรงงาน ในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

โดยสรุปการดำเนินกิจกรรมตลอดสามปี (พ.ศ.2551 - 2554) ของโครงการ สสร. ได้พยายามจัดตั้งแกนนำและกลุ่มเรียนรู้ขึ้น เพื่อพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง(เครือข่ายสังคมเพื่อน) ในการสร้างอำนาจต่อรองทั้งด้านสิทธิ เศรษฐกิจ และการเมือง ผ่านกิจกรรม 2 ขา คือ ขาสีทธิ หรือการเข้าถึงสิทธิ มีองค์กรขับเคลื่อนคือ ชมรมผู้ประกันตน และชาวไร่ หรือการสร้างฐานเศรษฐกิจเกื้อกูล องค์กรขับเคลื่อนคือ เครือข่ายเศรษฐกิจเกื้อกูล (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2554:43-52, 140,182-191)

แต่การจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้จำนวนมากขึ้นพร้อมๆ กัน ก็ย่อมมีอุปสรรคปัญหา บางกลุ่มไม่สามารถหลุดพ้นจากข้อจำกัดและความเคยชินเชิงพฤติกรรมและเชิงระบบ ก็ทำให้กลุ่มไม่สามารถเติบโตได้ อาทิ กลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบในคลองเตย ที่เคยชินในการใช้ความจนเป็นอาชีพ หรือแม้แต่แรงงานในระบบ ที่โครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจตลอด 50 ปีที่ผ่านมา ได้กดให้ค่าจ้างต่ำ เพื่อให้อุตสาหกรรมเติบโต การที่ค่าจ้างต่ำเป็นผลให้แรงงานในระบบจำนวนมากเคยชินกับการทำโอที หรือต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อเลี้ยงชีพ หากไม่ได้ทำก็มีความรู้สึกเหมือนถูกลดโทษ เพราะรายได้จะไม่พอรายจ่าย ดังนั้น ลูกจ้างบางคนจึงเลือกทำงานล่วงเวลามากกว่าการทำกลุ่มศึกษา ยิ่งกว่านี้คือ การที่นายจ้างบังคับให้ลูกจ้างสลับกันเข้ากะ (กะเช้า กับกะกลางคืน) ทำให้ลูกจ้างแต่ละคนเห็นห่างจากกัน ความเป็นเพื่อนลดน้อย ความสามัคคีเสื่อมถอย ทำให้การสร้างอำนาจต่อรองของลูกจ้างเกิดขึ้นได้ยาก เพราะมันมีปมเกิดมาจากความสามัคคี หากลูกจ้างแต่ละคนไม่มีความเป็นเพื่อนกัน ความไว้วางใจกันจนทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรองก็จะมีไม่ตามไปด้วย เหตุที่กล่าวมาเป็นผลให้การจัดกลุ่มศึกษาเต็มไปด้วยความยากลำบาก

อย่างไรก็ดีก็มีบางกลุ่มสามารถยื่นหยัดจนสามารถยกระดับกลุ่มเรียนรู้กลายเป็นองค์กรขับเคลื่อนภาคประชาชน อาทิ กลุ่มคุณฉลอรรัตน์ ทองโบราณ แกนน่านอกระบบจังหวัดปราจีนบุรีที่สามารถยกระดับกลุ่มเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไปสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลนาแวม ส่วนกลุ่มเรียนรู้ของเยาวชน ก็พัฒนาไปสู่การเป็นต้นแบบของศูนย์เรียนรู้เยาวชนบางหนองเย็นที่มีผู้เข้าเยี่ยมชมอย่างหนาแน่น กลุ่มเรียนรู้ของเกษตรกรเพชรบุรี ก็พัฒนาไปสู่การจัดตั้งบริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร เพื่อขับเคลื่อนแก้ปัญหาหนี้สินให้เกษตรกรต่อไป หรือกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบในจังหวัดปราจีนบุรี ที่ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน เพื่อเป็นต้นแบบหมู่บ้านแรงงานในอนาคต เป็นต้น ดังนั้นหากจะเปรียบเทียบการดำเนินงานของโครงการ สสร. ก็คงจะเหมือนดังคำกล่าวของหัวหน้าโครงการ สสร. (รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ) ว่า “ทดลองปลูกดอกไม้ร้อยดอก เราจะเห็นดอกที่สวยงามที่สุด ที่จะผลิตดอกบานสะพรั่ง ออกผลให้เมล็ดพันธุ์เพื่อขยายพันธุ์ต่อไป”

รูปที่ 3-4 แสดงแนวคิดการดำเนินงานของ โครงการเสริมสร้างความพร้อมของบุคลากรแรงงาน

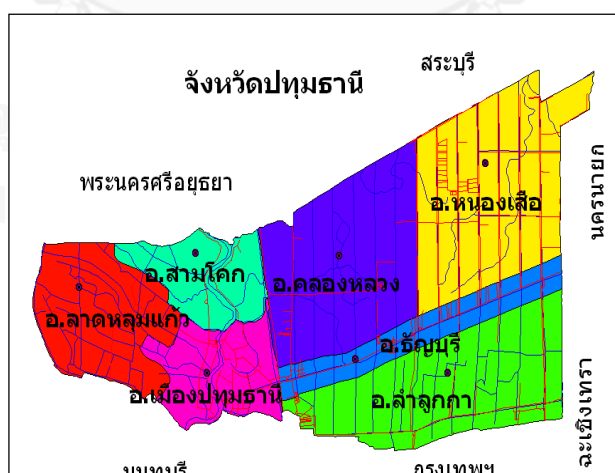
3.2 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปทุมธานี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด

3.2.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานีตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศ อยู่เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง 2.30 เมตร เป็นจังหวัดปริมณฑล ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 มีเนื้อที่ประมาณ 953,660 ไร่ แบ่งเขตการปกครองเป็น 7 อำเภอ คือ อ.เมืองปทุมธานี อ.สามโคก อ.ลาดหลุมแก้ว อ.ธัญบุรี อ.หนองเสือ อ.คลองหลวง และอำเภอลำลูกกา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มริมสองฝั่งแม่น้ำ โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านใจกลางจังหวัดในเขต อ.เมือง และ อ.สามโคก ทั้งนี้จังหวัดปทุมธานีมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง คือ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางไทร อำเภอบางปะอินและอำเภอมั่นขวัญน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอหนองแค และอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก และอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ทิศตะวันตก ตะวันตก ติดต่อกับอำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
- ทิศใต้ ติดกับกรุงเทพมหานคร และอำเภอปากเกร็ด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

รูปที่ 3- 5 แผนที่จังหวัดปทุมธานี

ด้านประชากร และแรงงาน

จังหวัดปทุมธานีมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,029,075 คน เป็นชาย 488,874 คน เป็นหญิง 540,201 คน มีจำนวนครัวเรือน 486,435 ครัวเรือนและมีประชากรผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานจำนวน

477,121 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้มีงานทำ 427,637 คน ผู้ว่างงาน 9,484 คน ภาวะการทำงานของประชากรในจังหวัดปทุมธานี แยกออกได้เป็นผู้มีงานทำในภาคการเกษตร 62,839 คน หรือร้อยละ 13.44 และผู้มีงานทำนอกภาคการเกษตรจำนวน 404,798 คน หรือร้อยละ 86.56 โดยกลุ่มผู้ทำงานนอกภาคการเกษตรจำนวนมากที่สุด คือ 287,943 คน จะทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมการผลิต คิดเป็นร้อยละ 71.13 ของผู้มีงานทำทั้งหมด รองลงมาคือบริการด้านธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าและบริการทางธุรกิจมีจำนวน 37,626 คน คิดเป็นร้อยละ 9.29 และการขายส่ง การขายปลีก การบริการ มีจำนวน 33,152 คน คิดเป็นร้อยละ 8.19 ตามลำดับ ที่เหลือคือผู้ว่างงานประมาณ 9,484 คน อัตราว่างงานคิดเป็นร้อยละ 2.0 (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี, 2555: 1-5)

นอกจากนี้ยังมีประชากรแฝงที่เข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในปทุมธานีอีกประมาณ 470,996 คน ซึ่งประชากรแฝงเหล่านี้ได้เข้ามาช่วยเพิ่มกำลังแรงงานให้แก่จังหวัดปทุมธานีให้มากขึ้นอีกเท่าตัว โดยแบ่งเป็นชาย 227,456 คน หญิง 243,540 คน ส่วนมากจะมาทำงานตามสถานที่ต่างๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม สถานที่ก่อสร้าง ตลาดสด เป็นต้น (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, 2553: 11)

ด้านเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดปทุมธานี ด้านหลักอยู่ที่ภาคนอกเกษตร มีขนาดถึงร้อยละ 97.9 ของ GPP (Gross Regional and Provincial Product) โดยมีสาขาหลักที่สำคัญคือ สาขาอุตสาหกรรม การผลิต สาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมแซม สาขาก่อสร้าง ส่วนภาคเกษตรมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 2.1 ของ GPP ทั้งนี้ ในปี 2553 หมวดสินค้าอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนมูลค่าเพิ่มสูงสุด 3 อันดับแรก คือ หมวดอุปกรณ์และเครื่องมือวิทยุ โทรทัศน์และการสื่อสาร ร้อยละ 28.1 หมวดการผลิตเครื่องจักรที่ใช้พลังงานไฟฟ้าและเครื่องมือไฟฟ้า ร้อยละ 17.5 หมวดการผลิตผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม ร้อยละ 12.1 และหมวดที่เหลือรวมกันร้อยละ 42.3

การที่สาขาอุตสาหกรรมการผลิต ได้กลายเป็นหัวจักรสำคัญในการลากจูงเศรษฐกิจจังหวัดปทุมธานี จึงทำให้ลูกจ้างในอุตสาหกรรมการผลิตกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ ที่กระจายตัวทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีจำนวนถึง 3,222 แห่ง ตั้งอยู่ในชุมชนอุตสาหกรรม ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรมของ บริษัท ไทยชูทิมอเตอร์ จำกัด ตั้งอยู่ ณ อำเภอธัญบุรี และมีเอกชนดำเนินกิจการที่มีลักษณะคล้ายนิคมอุตสาหกรรม 2 แห่ง ได้แก่ บริษัท นวนคร จำกัด ตั้งอยู่ อ.คลองหลวง มีเนื้อที่ประมาณ 6,495 ไร่ มีโรงงาน 235 โรงงาน, เขตอุตสาหกรรม บริษัท สวนอุตสาหกรรมบางกะดี จำกัด ตั้งอยู่ อ.เมือง มีเนื้อที่ประมาณ 1,222 ไร่ มีโรงงาน 39 โรงงาน นอกจากนี้จะเป็นการก่อสร้างอาคารโรงงานสำเร็จรูปของเอกชนไว้บริการแก่นักลงทุน จำนวน 10

แห่ง ได้แก่ แฟคคอม, แฟคแฮ้าส์, เคที แฟคทอรี พาร์ค ที่อำเภอลาดหลุมแก้วเช่น มินิแฟคทอรี, อร์ดา, บิ๊กลิทแฟคทอรี ที่อำเภอลำลูกกา, บิ๊กแลนด์, รังสิต พรอสเพอร์ เอสเตท, เอ็มเอ็มซี มินิแฟคทอรี(นวก) ที่อำเภอคลองหลวง และ ศรีปทุมมินิแฟคทอรีที่อำเภอหนองเสือ(สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี, 2555: 1-5)

จากข้อมูลข้างต้นทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ด้านประชากรและแรงงาน และด้านเศรษฐกิจ จังหวัดปทุมธานีได้กลายเป็นจังหวัดอุตสาหกรรมที่สำคัญ โดยมีแหล่งที่ตั้งเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงจังหวัดอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสระบุรี ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี (ผ่านจังหวัดนครนายก) เป็นต้น ดังนั้น หากสามารถจัดตั้งและพัฒนากลุ่มเรียนรู้ของโครงการ สสร. ในจังหวัดปทุมธานีให้มีฐานเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง ก็อาจจะสามารถขยายผล ผ่านไปยังเครือข่ายด้านแรงงานไปสู่จังหวัดอื่นที่มีลูกจ้างอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณโดยรอบปทุมธานี ฉะนั้นการศึกษาครั้งนี้ จึงเลือกกลุ่มเรียนรู้แรงงานในระบบของโครงการ สสร. คือ กลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้างในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดปทุมธานี

3.2.2 ข้อมูลบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด

บริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด จดทะเบียนจัดตั้งบริษัทเมื่อ 23 มีนาคม 2521 มีสถานประกอบ 4 แห่ง ใน 2 จังหวัด คือ สามโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมนวนคร อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี มีลูกจ้างจำนวน 2,800 คน และอีกหนึ่งแห่งที่ตำบลท่าอ่าง อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1 โรงงาน มีลูกจ้างประมาณ 1,200 คน โดยเป็นบริษัทที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และดำเนินกิจการผลิตเวชภัณฑ์หรืออุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทำจากพลาสติก อาทิ ชุดเก็บเลือด ชุดสายถ่ายเลือดผ่านไตเทียม ชุดถ่ายเลือดผ่านไตเทียม ชุดให้น้ำเกลือ และตัวกรองเครื่องไตเทียม เป็นต้น เป็นบริษัทร่วมทุนระหว่างญี่ปุ่น(99.5%)และไทย(0.50%) มีเงินลงทุนประมาณ 235,000,000 บาท ถูกจัดเป็นธุรกิจขนาดใหญ่(กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, ออนไลน์) กำลังการผลิตประมาณ 3,500,000 ชิ้นต่อปี และมีมูลค่าในการขายประมาณ 10,000 ล้านบาท โดยมีตลาดส่งออกที่สำคัญคือ ญี่ปุ่น อเมริกา ยุโรป รวมทั้งเอเชีย(บังกลาเทศ สวีตารังค์ และ มานิต โทนสังอินทร์, 2553: 44 – 45)

3.2.3 กลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้างในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด

กลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้างในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด เป็นกลุ่มเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในสหภาพแรงงานและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ ซึ่งเป็นสหภาพแรงงานประเภทภายในสถานประกอบการ (house union) โดยสหภาพแรงงานฯ จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2536 มี

สมาชิกประมาณ 1,400 คน ขณะที่ลูกจ้างของบริษัท คาวาซุมิฯ มีทั้งหมด 4,000 คน กลุ่มเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในสหภาพแรงงานดังกล่าวเข้าร่วมโครงการ สสร.ในเดือนกรกฎาคม 2552 มีจำนวน 9 กลุ่ม แกนนำ 9 คน มีสมาชิกรวม 702 คน (สสร., 2554 (ภาคผนวก) : CD-ROM) ได้แก่

- 1) กลุ่มเรียนรู้ของคุณกมลวรรณ ดวงใจดี
- 2) กลุ่มเรียนรู้ของคุณสุอำภพร สาดกระโทก
- 3) กลุ่มเรียนรู้ของคุณแสงทอง และคุณกฤษณพงษ์ สงวนทรัพย์
- 4) กลุ่มเรียนรู้ของคุณปริญญา พ้อคำช้าง
- 5) กลุ่มเรียนรู้ของคุณสมคิด ทองศรีนุช
- 6) กลุ่มเรียนรู้ของคุณศศิรินทร์ปานเจริญ
- 7) กลุ่มเรียนรู้ของคุณรัตนวรรณทนโนนแดง
- 8) กลุ่มเรียนรู้ของคุณนิจสัย สลักษร

และสรุปผลของการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ดังนี้(กมลวรรณ ดวงใจดี, 2552; กฤษณพงษ์ สงวนทรัพย์, 2554; ศศิรินทร์ ปานเจริญ, 2552)

1. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นที่ปรับทุกข์ผูกมิตร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างลูกจ้างด้วยกันเองเช่น ปัญหาเกี่ยวกับหัวหน้างาน อาทิ การขอลาหยุด ปัญหาในการทำงาน อาทิ อุปสรรคในการทำงานไม่เพียงพอ ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ปัญหาหนี้สิน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้สิทธิประกันสังคม อาทิ กรณีปล่อยกู้ให้ผู้ประกันตนซื้อบ้าน แต่ไม่มีสมาชิกกลุ่มเรียนรู้คนใดกู้ได้ เนื่องจากทางประกันสังคมแจ้งว่างบประมาณหมด เป็นต้น แม้ว่าบางกรณีทางกลุ่มจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ได้ แต่การได้พูดคุยเพื่อระบายความทุกข์ ก็เป็นช่องทางหนึ่ง ที่ช่วยให้สภาพจิตใจดีขึ้นได้
2. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแพร่กระจายข่าว ข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับสหภาพแรงงาน และเรื่องอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและสวัสดิการของลูกจ้าง เช่น ข่าวการจัดทำข้อเรียกร้องของสหภาพ ข่าวการเลือกตั้งคณะกรรมการสหภาพชุดใหม่และคณะกรรมการความปลอดภัยชุดใหม่ ข่าวการแพร่ระบาดของไข้หวัด 2009 ความรู้เรื่อง พ.ร.บ.คุ้มครองแรงงาน พ.ร.บ.ประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทน ตลอดจนกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ
3. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการดำเนินงานของสหภาพแรงงาน เช่น การขยายสมาชิกสหภาพ ด้วยการรณรงค์ทำความเข้าใจเรื่องสหภาพกับผู้ที่ยังไม่เป็น

สมาชิก การจัดทำข้อเรียกร้องของสหภาพอาชีพ การเก็บข้อมูลการเจ็บป่วยของ ลูกจ้างในโรงงานเพื่อเป็นข้อมูลให้แก่สหภาพในการเรียกร้องต่อนายจ้าง และการ ปรับปรุงการทำงานของสหภาพอาชีพ การเสนอให้มีการรายงานงบการเงินของ สหภาพทุกเดือน เป็นต้น

4. การใช้กลุ่มเรียนรู้ในการสร้างฐานสิทธิให้แก่ลูกจ้างเช่น การช่วยเหลือสมาชิกกลุ่ม เรียนรู้ให้ได้รับสิทธิจากกองทุนเงินทดแทน ที่เจ็บป่วยจากการทำงานอันเกิดจากการ ทำงานลักษณะเดิมแบบซ้ำๆ เช่น โรคเส้นเอ็นนิ้วมือและข้อมืออักเสบจากการ ประกอบชิ้นงาน หรือการสูดดมสารเคมีในการเชื่อมต่อนชิ้นงาน เป็นต้นตลอดจนการ รวบรวมสมาชิกให้แก่ชมรมผู้ประกันตน เพื่อเรียกร้องการเข้าถึงสิทธิประกันสังคม และการตรวจสอบการดำเนินงานของสำนักงานประกันสังคม
5. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นฐานในการเชื่อมโยงกับขบวนการแรงงานผ่านการขยายกลุ่ม เรียนรู้ไปยังโรงงานหรือสหภาพอื่นๆ เช่น การขยายกลุ่มเรียนรู้จากบริษัท คาวาซุมิฯ ไปยังสหภาพกามาเก้ตส์ หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือลูกจ้างโรงงานอื่นๆ ที่กำลัง ประท้วงและเผชิญข้อพิพาทกับนายจ้าง เช่น กรณี Maxxis, Fujitsu และบริษัท PCB เป็นต้น ตลอดจนการร่วมล่ารายชื่อเพื่อเสนอกฎหมายที่มาจากฝ่ายแรงงานเช่น การ ล่ารายชื่อเพื่อเสนอ พ.ร.บ.ประกันสังคมฉบับบูรณาการ
6. การใช้กลุ่มเรียนรู้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่ลูกจ้าง เริ่มต้นจากการสมัครใจนำ เงินค่าอาหารในการจัดประชุมครั้งละ 50 บาท/คน/ครั้งที่โครงการ สสร. มอบให้เพื่อ เชื้ออำนาจในการประชุม มาทำการออมร่วมกันในแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้สมาชิกยัง ออมสมทบเพิ่มและจัดตั้งเป็นกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น โดยแต่ละกลุ่มจะนำเงินออม ที่สะสมไว้จัดสรรเป็น 3 ส่วน คือ หนึ่ง ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อบรรเทาภาระดอกเบี้ย สอง นำไปลงทุนเพื่อผลิตสินค้าหรือจำหน่ายสินค้า และสาม นำไปฝากที่ธนาคารแรงงาน ประมาณร้อยละ 5-10 ของเงินออม เพื่อระดมทุนจากทุกกลุ่มสัจจะ ให้กลายเป็นทุน ก้อนใหญ่พอที่ธนาคารแรงงานจะทำการลงทุนในธุรกิจจำหน่ายสินค้า โดยซื้อสินค้า ในปริมาณมากเพื่อให้ได้ราคาขายส่ง และนำมาให้แต่ละกลุ่มจำหน่ายหากกำไร ผลปรากฏว่ามีกลุ่มเรียนรู้ของบริษัทคาวาซุมิฯ ที่จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในเดือน ตุลาคม 2552 และมีตัวอย่างผลการดำเนินงานดังนี้

ตารางที่ 3- 2กิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้าง
ในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด

กลุ่ม	จำนวนเงิน ออม (บาท)	ปล่อยกู้ให้สมาชิก		ลงทุนผลิต/ขายสินค้า		ฝาก ธนาคาร แรงงาน (บาท)	รับสินค้า จาก ธนาคาร แรงงานไป ขาย	(+) กำไร/ (-) ขาดทุน (บาท)
		จำนวนเงิน	ดอกเบี้ย ร้อยละ	จำนวนเงิน	จำนวนเงิน			
คุณกมลวรรณ	14,000	10,000	3/เดือน		เสื้อ	2,000	บัตรเติมเงิน,	
คุณแสงทอง	5,367	2,000	2/เดือน		ไข่ไก่ ไข่เป็ด	3,150	เสื้อ ชั้นใน,	801
คุณกฤษณพงษ์	9,000	3,500	2/เดือน	1,100	การบูร	1,000	กางเกงใน	348
คุณสมคิด	14,800	11,000	3/เดือน	2,300	วุ้น,เสื้อ	1,000	และถุงเท้า	1,691

- ที่มา : 1. รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ของคุณกมลวรรณ ดวงใจดี ครั้งที่ 11/2553 วันที่ 21 ส.ค.53
2. รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ของคุณแสงทอง สงวนทรัพย์ ครั้งที่ 3/2553 วันที่ 26 มิ.ย.53
3. รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ของคุณกฤษณพงษ์ สงวนทรัพย์ ครั้งที่ 10/2553 วันที่ 27 มี.ค.53
4. รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ของคุณสมคิด ทองศรีนุช ครั้งที่ 12/2553 วันที่ 10 เม.ย.53

3.3 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปราจีนบุรี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท อิตาซี คอนซุมเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัท พี เอ็ม ฟูด จำกัด ที่พัฒนาสู่หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

3.3.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดปราจีนบุรี

จังหวัดปราจีนบุรีตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ 2,976,475ไร่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 136 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 33 และ 305 แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอประจันตคาม อำเภอนาดี อำเภอเมืองปราจีนบุรี อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอบ้านสร้าง อำเภอศรีมหาโพธิ์ และอำเภอศรีมโหสถ และจังหวัดปราจีนบุรีมีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่นๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดนครราชสีมา
- ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดสระแก้ว
- ทิศตะวันตก ติดกับ จังหวัดนครนายก
- ทิศใต้ ติดกับ จังหวัดฉะเชิงเทรา

รูปที่ 3- 6 แผนที่จังหวัดปราจีนบุรี

ด้านประชากร และแรงงาน

จังหวัดปราจีนบุรีมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 472,733 คน เป็นชาย 234,506คนเป็นหญิง 238,227คน มีจำนวนครัวเรือน 175,437 ครัวเรือน(กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (จังหวัดปราจีนบุรี), :1-4)และมีประชากรผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน จำนวน 264,313 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้มีงานทำ 261,860 คน ผู้ว่างงาน 2,453 คน ภาวะการทำงานของประชากรในจังหวัดปราจีนบุรี แยกออกได้เป็นผู้มีงานทำในภาคการเกษตร 83,173 คน หรือร้อยละ 31.76 ของผู้มีงานทำทั้งหมด และมีผู้ทำงานในภาคอุตสาหกรรมคือ 103,009 คน หรือร้อยละ 39.33 ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุดส่วนผู้ทำงานในภาคบริการ มีจำนวน 75,677 คน คิดเป็นร้อยละ 28.89(สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2553)

ด้านเศรษฐกิจ

ในปี 2553 จังหวัดปราจีนบุรี มีผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) 75,676 ล้านบาท โดยภาคการผลิตอุตสาหกรรมมีมูลค่าสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 32.86 ของ GPP รองลงมาคือ การขายส่ง การขายปลีก ร้อยละ 32.37 ส่วนภาคการเกษตร คิดเป็นเพียงร้อยละ 12.93 ที่เหลือเป็นสาขาอื่นๆ ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า เศรษฐกิจปราจีนบุรีถูกครอบงำด้วยการค้าและอุตสาหกรรม เพราะทั้งสองภาครวมกันจะมีสัดส่วนถึงร้อยละ 65.23

การก้าวสู่การเป็นสังคมการค้าและอุตสาหกรรม จึงทำให้กำลังแรงงานในจังหวัดปราจีนบุรี ส่วนใหญ่ทำงานในภาคการผลิตและการบริการ เฉพาะแค่เพียงในภาคการผลิตอุตสาหกรรมก็พบว่า ในปี 2555 มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 785 โรงงานมีการจ้างแรงงาน 94,062 คน เงินลงทุนรวม 157,391,865,823 บาทประกอบไปด้วย

- เขตประกอบการอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ตั้งอยู่ใน ถ. หนอกก๊กกบินทร์บุรี มีพื้นที่ 2,563 ไร่ จำนวนโรงงาน 59 โรงงาน

- เขตประกอบการอุตสาหกรรมปราจีนบุรีอินดัสเตรียลปาร์ค ตั้งอยู่ ณ ต. ประจันตคาม อ. ประจันตคาม มีพื้นที่ 1,436 ไร่ จำนวนโรงงาน 1 โรงงาน

- สวนอุตสาหกรรมสหพัฒนาอินเตอร์โฮลดิ้ง ตั้งอยู่ ณ ต. นนทรี อ. กบินทร์บุรี มีพื้นที่ 700 ไร่ จำนวนโรงงาน 33 โรงงาน

- สวนอุตสาหกรรม 304 อินดัสเตรียลปาร์ค ตั้งอยู่ ณ ต. ท่าตูม อ. ศรีมหาโพธิ์ มีพื้นที่ 7,500 ไร่ จำนวนโรงงาน 75 โรงงาน

และยังมีชุมชนอุตสาหกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นอีกในจังหวัดปราจีนบุรีอีก 3 แห่งคือ 1) บริษัท ป่อทอง อินดัสทรี เทคโนโลยี จำกัด ตั้งอยู่ ณ ต. ป่อทอง อ. กบินทร์บุรี พื้นที่ประมาณ 1,760 ไร่ 2) บริษัท พรอสเพอริตี้ อินดัสเตรียล เอสเตท จำกัด ตั้งอยู่ ณ ต. หัวหว้า อ. ศรีมหาโพธิ์ พื้นที่ประมาณ 5,200 ไร่ และ 3) บริษัท ไฮเทค กบินทร์ โลจิสติกส์ จำกัด ตั้งอยู่ ณ ต. ลาดตะเคียน อ. กบินทร์บุรี พื้นที่ประมาณ 1,075 ไร่ ซึ่งทั้งสามแห่งอยู่ระหว่างการขอการส่งเสริมการลงทุนในกิจการเขตอุตสาหกรรม (BOI เขต 3) (สถาบันพัฒนาการศึกษาและระบบและการศึกษาตามอภิปริญญาภาคตะวันออก, 2553; สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี, 2555)

ช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมและการค้าของปราจีนบุรี ทำให้โครงการ สสร. จัดตั้งกลุ่มเรียนรู้ทั้งแรงงานในและนอกระบบในจังหวัดปราจีนบุรีขึ้น เพื่อให้แรงงานทั้งสองกลุ่มแลกเปลี่ยนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังจะอธิบายในหัวข้อต่อไป

3.2.2 ข้อมูลกลุ่มเรียนรู้จังหวัดปราจีนบุรี ในโครงการ สสร.

กลุ่มเรียนรู้ในจังหวัดปราจีนบุรี มีจำนวน 21 กลุ่ม แกนนำ 21 คน และสมาชิก คน แบ่งเป็นกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบจำนวน คน และแรงงานนอกระบบจำนวน 5,769 คนดังนี้

1) กลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบ

กลุ่มที่	แกนนำ	จำนวนสมาชิก	ข้อมูลสถานประกอบการ		
			ชื่อสถานประกอบการ	จำนวนลูกจ้าง	ดำเนินธุรกิจ
1	เสรี พลหาล้า	132	บ.อีตาซิคคอนซุมเมอร์ โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด	4,311	เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือน
2	ศศิภา เกสรพรมราช	113			
3	ไพรินทร์พิฑูสูตร	118			

กลุ่ม ที่	แกนนำ	จำนวน สมาชิก	ข้อมูลสถานประกอบการ		
			ชื่อสถานประกอบการ	จำนวน ลูกจ้าง	ดำเนินธุรกิจ
4	เนรมิตเต็อยมา	166	บ.อีตาซี ทรานสปอร์ต ซิสเต็ม	143	กิจการขนส่ง
5	ธีรพล ทองใบ	19			
6	มานะ บุญพรม	182	บ.นิสเซ็น เคมิเทค	309	ชิ้นส่วนและอุปกรณ์ประกอบ สำหรับยานยนต์ และ เครื่องยนต์
7	กิตติพงษ์ รัศมี	126	บ.บางกอกอินดัสเตรียลบอยเลอร์	370	เครื่องกำเนิดพลังงานไอน้ำ
8	ศิริพร เนาะคำ	94	บ. ฮาบีโร(ไทยแลนด์)	1,001	คอมพิวเตอร์, อุปกรณ์ต่อพ่วง
9	อำนวยการ คุณาเปรมศิลป์	84	บ.ไฮเออร์ อิเลคทริก (มหาชน)	3,477	เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือน
10	คำพันธ์ เมืองโพธิ์	124			
11	บุญจันทร์ พูลสวัสดิ์	230			
12	ธนนท์ ทานกิ่ง	1,125	บ.พี เอ็ม ฟูด	520	อาหารและขนมขบเคี้ยว ยี่ห้อ ทาโร่
13	วิไลพร แก่นปริง	82			
14	เพ็ญประภา ป้องกัน	82			
15	มนัส ณีรอด	719			

2) กลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบ

กลุ่ม ที่	แกนนำ	จำนวน สมาชิก	ชื่อกลุ่ม
1	เอกภพ มารมย์	1,167	กลุ่มการเงินชุมชนบ้านแดง และสถาบันการเงิน ชุมชนบ้านแดง
2	ฉลอรรัตน์ ทองใบราณ	132	ศูนย์เยาวชนและแปลงเกษตรชุมชนบ้านหนองเอี่ยน
3	สำราญ กลิ่นพยับ	274	กลุ่มชาวนาบ้านเหลียง
4	ถวิล บริรักษ์	410	กลุ่มแรงงานนอกระบบตำบลนนทรี
5	อาภรณ์ ภูมิทอง	381	กลุ่มแรงงานนอกระบบ
6	กชนิภา มาลัย	9	กลุ่มเยาวชนลูกคนงาน

สรุปผลการดำเนินการจัดกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบใน
จังหวัดปราจีนบุรี โดยสรุปดังนี้

1. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นที่ปรับทุกข์ผูกมิตร นอกจากจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในหมู่
ลูกจ้างด้วยกันเอง กลุ่มเรียนรู้ปราจีนบุรียังได้พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาระหว่างลูกจ้างกับกลุ่ม
เกษตรกร ปัญหาความทุกข์หลักๆ ที่ทั้งสองกลุ่มมีส่วนร่วมกัน คือ ปัญหารายได้ไม่พอรายจ่าย เป็นผล

ต่อเนื่องนำไปสู่ปัญหาครอบครัว เช่น กลุ่มเรียนรู้ของคุณมนัส ณีรอด ที่ได้พูดคุยถึงปัญหาค่าครองชีพสูง แต่ค่าจ้างต่ำ ต้องทำโอทีวันละ 3 – 4 ชั่วโมง จึงไม่มีเวลาดูแลลูกและสามี เป็นผลให้ครอบครัวระหองระแหง หรือกรณีกลุ่มคุณศศิภา เกษรพรมราช ที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรก็จะมีปัญหาตั้งแต่ต้นทุนปัจจัยการผลิต สภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย และราคาผลผลิตต่ำ ล้วนทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่ำ เกษตรกรจึงต้องออกไปทำอาชีพรับจ้าง การแลกเปลี่ยนของแรงงานในระบบและนอกระบบ จึงทำให้ทั้งสองกลุ่มเกิดความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความคิดร่วมกันว่า จะทำอย่างไรถึงจะแก้ปัญหารายได้ไม่พอของทั้งสองกลุ่มได้ คำตอบเบื้องต้น คือ การเชื่อมคนทั้งสองกลุ่มเข้าด้วยกัน ผ่านการออม การผลิตและการค้า กล่าวคือ เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตจะนำสินค้าของตนเองมาขายให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นผู้บริโภคโดยตรง ดังนั้นเกษตรกรมีตลาดเพิ่มขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นเพราะไม่มีพ่อค้าคนกลาง ขณะที่ลูกจ้างก็ได้ใช้สินค้าราคาถูกกว่าตลาด (มนัส ณีรอด, 2551; ศศิภา เกษรพรมราช, 2551)

2. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลภายในสหภาพหรือภายในชุมชนของแรงงานนอกระบบ เช่น กลุ่มแรงงานในระบบ ของคุณเสรี พลหล้า เรื่อง ข้อเรียกร้องประจำปี หรือเรื่องการบรรจุพนักงานรับเหมาช่วงงานเป็นพนักงานประจำ สิทธิกรณีถูกเลิกจ้าง ในส่วนแรงงานนอกระบบ คุณถวิล บริรักษ์ เรื่อง การทำอาชีพเสริม การตรวจปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน การปลูกไม้ยางนาเพื่อการอนุรักษ์ เป็นต้น(เสรี พลหล้า, 2552; ถวิล บริรักษ์, 2551a)

3. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนงานของสหภาพแรงงาน และชุมชน เช่นกรณีกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบที่เป็นลูกจ้างบริษัท ฮาปิโร ได้ใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการรื้อฟื้นสหภาพขึ้นใหม่ และกลุ่มเรียนรู้แรงงานนอกระบบของบ้านนนทรี ที่ได้ขับเคลื่อนเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ อบต.นนทรี แก้ไขปัญหาขยะที่ถูกนำไปทิ้งบนแหล่งต้นน้ำ (ถวิล บริรักษ์, 2551b; ศิริธร เนาะคำ, 2552)

4. การใช้กลุ่มเรียนรู้ในการสร้างฐานสิทธิให้แก่ลูกจ้าง เช่น กรณีคุณเอกภพ มารมย์ และกรรมการสหภาพอีก 7 คน ที่ถูกนายจ้างให้ออกจากงาน ทางกลุ่มเรียนรู้และแกนนำกลุ่มเรียนรู้ปราจีนบุรี ได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ได้สิทธิรับเงินชดเชยที่เป็นธรรม และสิทธิการว่างงานจากประกันสังคม เป็นต้น (เอกภพ มารมย์, 2552)

5. กลุ่มเรียนรู้ทำให้เกิดความคิดริเริ่ม ทดลองทำในสิ่งใหม่ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดและการดำเนินชีวิตที่จำเจอยู่บนสายผลิตของโรงงาน กลุ่มเรียนรู้เกือบทุกกลุ่มในปราจีนบุรี จะนำ

เงินค่าอาหารครั้งละ 50 บาท ที่ได้รับจากโครงการ สสร. มาออมรวมกัน จากนั้นก็ได้ร่วมกันคิดเพื่อนำเงินดังกล่าวไปลงทุนต่อ บางกลุ่มก็นำไปปล่อยกู้ บางกลุ่มคิดซบซ้อนขึ้นก็นำเงินดังกล่าวไปซื้อของมาขายต่อ บางกลุ่มพัฒนาไปสู่การนำเงินออมมาทดลองลงทุนทำการผลิต ซึ่งในส่วนของ การค้าและการผลิต มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาระบบคิดและฝึกฝนการบริหารจัดการทั้ง เรื่องเงิน งาน และกำลังคน อาทิ กลุ่มคุณมนัส ณีรอด ได้ทดลองนำเงินออมของกลุ่มเรียนรู้ ไปทำการค้า ได้แก่ การขายไข่ไก่ ลงทุนไข่ไก่เบอร์ 1 จำนวน 50 แผงๆ ละ 67 บาท รวมเป็นเงิน 3,350 บาท นำไปขายแผงละ 100 บาท ได้กำไร 1,190 บาท เป็นต้น หรือกรณีคุณธนัท ทานกิง ได้นำเงิน ออมไปลงทุนทำการผลิตปลาต้ม เพื่อนำไปจำหน่ายในโรงงาน ซึ่งทั้งสองกิจกรรมล้วนต้องมีการ วางแผน มีการแบ่งงานกันทำ มีการทดลองถุกผิด เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการรายเล็ก ซึ่งใน เรื่องดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง (ธนัท ทานกิง, 2552; มนัส ณีรอด, 2551)

6. การใช้กลุ่มเรียนรู้เป็นฐานในการเชื่อมโยงกับขบวนการแรงงาน ทั้งแรงงานในระบบ และแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร ด้วยการ จัดกิจกรรมร่วมกัน อาทิ การเปิดตลาดนัดในงานวันต้อนรับวันแรงงาน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างกัน โดยลูกจ้างในโรงงานจะนำสินค้าอุตสาหกรรมจากโรงงานราคาถูกลงมาขายให้แก่กลุ่ม เกษตรกร เช่น เสื้อกั๊ก ถุงเท้า กางเกงใน ขนมขบเคี้ยว เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ ขณะที่กลุ่มเกษตรกร ก็จะนำสินค้าเกษตรมาขายให้แก่ลูกจ้าง เช่น ข้าวสาร ผัก น้ำปลา อาหารปรุงสำเร็จ น้ำยา อเนกประสงค์ เป็นต้น

3.2.3 การพัฒนากลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในระบบในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี สู่การจัดทำโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

ผลจากการจัดกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานในจังหวัดปราจีนบุรี ทำให้แรงงานในระบบเล็งเห็นว่า ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะถ้ามีที่อยู่อาศัยใกล้โรงงานจะช่วยลด ค่าใช้จ่ายค่าเดินทาง ไม่ต้องจ่ายค่าเช่า ทำให้ครอบครัวกลับมาอยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ ลูก ไม่ต้อง แยกกันอยู่ สามารถมีทรัพย์สินเพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคต ในด้านประชากรแฝง เฉพาะแค่ เพียงตำบลหนองกี่ อําเภอกบินทร์ ในจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ก็มีประชากรแฝงมากถึง 40,000 คน คิดเป็นร้อยละ 8.5 ของประชากรจังหวัดปราจีนบุรี แต่หาก เปรียบเทียบกับประชากรตามทะเบียนราษฎรในตำบลหนองกี่ที่มีจำนวนเพียง 13,343 คนจะ

พบว่า ประชากรแฝงคิดเป็นสามเท่าของประชากรหนองกี³³ ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของแรงงานในระบบที่ยังไม่มีบ้านเป็นของตนเอง เพื่อจัดทำโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน โดยเริ่มจากลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมชูเมออร์ โปรดักส์ และโรงงาน พี เอ็ม ฟูด และสามารถขยายออกไปอีก 8 โรงงาน ในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีดังนี้

ลำดับ	ชื่อบริษัท	ผลิต	จำนวนพนักงาน	ลูกจ้างที่เป็นประชากรแฝง	จำนวนผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย	จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการบ้าน	
						เริ่มต้น	ปัจจุบัน
1.	พีเอ็มฟูด	อาหารและขนมขบเคี้ยว ยี่ห้อม ทาโร่	520	35 %	182	20	16
2.	อีตาซีคอนซูเมอร์โปรดักส์	เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือน	3,477	60 %	2,087	152	34
3.	อีตาซี ทรานสปอร์ตซิสเต็ม	ขนส่งสินค้า	143	60 %	86	14	14
4.	ฮาปิโร(ไทยแลนด์)	คอมพิวเตอร์, อุปกรณ์ต่อพ่วง	1,001	60 %	600	3	1
5.	สุรพลฟู้ดส์	แปรรูปอาหารทะเล	1,241	35 %	435	3	2
6.	สุรพลฟู้ดนิเซเร	อาหารแปรรูป(ไก่)	962	35 %	336	2	1
7.	อีตาซีอินดัสเตรียลเทคโนโลยี	มอเตอร์ไฟฟ้า	755	60 %	453	3	1
8.	ไฮเออร์อีเล็คทริก (ประเทศไทย)	เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือน	3,477	30%	1,044	4	1
9.	เดียร์คอร์ปอเรชั่น เซาส์อีสเอเชีย	เบาะหุ้มหนังรถยนต์, ผลิตภัณฑ์ไฟฟ้า	1,640	50%	820	2	1
10.	โพลิโพน กบินทร์บุรี	กิจการค้าและผลิตโฟม เม็ดพลาสติก บรรจุภัณฑ์ ฉนวนกันความร้อน	78	n/a	n/a	n/a	1
	รวม 10 บริษัท		13,294		6,043	203	71

โดยเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2554 เป็นครั้งแรกที่มีการประชุมลูกจ้างที่ต้องการบ้านร่วมกับเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป ภายใต้คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป และเริ่มต้นการออกเงิน เพื่อเป็นทุนในการก่อสร้างบ้านได้จำนวนเงิน 58,790 บาท และได้ขอเงินกู้จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการเป็นแหล่งทุนเพื่อใช้ในการก่อสร้างบ้านต่อไป

³³ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกี http://www.nongkee.go.th/index.php?mod=blog&path=blog&id_sub=82

3.4 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี คือ กลุ่มเกษตรกรที่ร่วมกันจัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด

3.4.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดเพชรบุรี

จังหวัดเพชรบุรีตั้งอยู่ทางตอนใต้ของภาคกลางมีพื้นที่ 3,890,711ไร่แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอได้แก่อำเภอเมืองเพชรบุรีอำเภอชะอำอำเภอยางอำเภอยะบองอำเภอท่ายาง อำเภอเขาย้อยอำเภอบ้านแหลมอำเภอบ้านลาดอำเภอหนองหญ้าปล้องและอำเภอแก่งกระจาน และจังหวัดเพชรบุรี มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้านดังนี้

- ทิศเหนือติดกับอำเภอปากท่อจังหวัดราชบุรี และอำเภออัมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม
- ทิศใต้ติดกับอำเภอหัวหินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ทิศตะวันออกติดกับอ่าวไทย
- ทิศตะวันตกติดกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทย (พม่า)

รูปที่ 3- 7แผนที่จังหวัดเพชรบุรี

ด้านประชากร และแรงงาน

จังหวัดเพชรบุรี ณ ปี 255 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 469,073คน เป็นชาย 227,368 คน หญิง 241,705 คน มีจำนวนครัวเรือน 174,034 ครัวเรือน(กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (จังหวัดเพชรบุรี), : 3,11)และมีประชากรผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน จำนวน 286,520 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้มีงานทำ 284,519 คน ผู้ว่างงาน 1,913 คน ภาวะการทำงานของประชากรในจังหวัดเพชรบุรี แยกออกได้เป็นผู้มีงานทำในภาคการเกษตร 97,289 คน หรือร้อยละ 34.2 ของผู้มีงานทำทั้งหมด

และมีผู้ทำงานในภาคอุตสาหกรรมคือ 55,269คน หรือร้อยละ 19.3 ส่วนผู้ทำงานในภาคการค้าและบริการ มีจำนวน 130,229 คน ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.9(สำนักงานสถิติแห่งชาติ (เพชรบุรี), 2555 : ออนไลน์)

ด้านเศรษฐกิจ

ในปี 2553 จังหวัดเพชรบุรี มีผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) เท่ากับ 59,845 ล้านบาท โดยภาคบริการมีสัดส่วนสูงที่สุดคือ ร้อยละ 50.4 ของ GPP รองลงมาคือภาคเกษตรร้อยละ 26.42 ตามด้วยภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ 23.11 ดังนั้นภาคบริการจึงเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี แต่อย่างไรก็ดีทั้งภาคบริการและอุตสาหกรรมในจังหวัดเพชรบุรี ต่างก็ต้องพึ่งพาสินค้าจากภาคเกษตร กล่าวคือ ในภาคบริการ โดยเฉพาะสาขาภัตตาคารและโรงแรม สาขาค้าปลีกค้าส่ง และในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากพืช และอุตสาหกรรมอาหาร ล้วนแล้วแต่ใช้ผลผลิตจากภาคเกษตรเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการ ประกอบกับมีผู้ทำงานอยู่ในภาคเกษตรมากถึงร้อยละ 34.2 ของผู้มีงานทำทั้งหมด ฉะนั้น ภาคการเกษตรของเพชรบุรีจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นๆ

การผลิตในภาคเกษตรกรรมของเพชรบุรี พบว่า จังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 948,343 ไร่ พื้นที่เกษตรกรรมจำนวนมากที่สุด คือ พื้นที่ทำนา 406,962 ไร่รองลงมาเป็นพื้นที่ทำไร่230,286 ไร่พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้อื่นต้น 197,816 ไร่และพื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆจำนวน 113,279 ไร่ โดยมีผลผลิตที่สำคัญคือ ข้าว สับปะรด อ้อย มะนาว กัญชงหอม ชมพูเพชรสายรุ้ง สัตว์น้ำทะเล และโคเนื้อ

สำหรับภาวะเศรษฐกิจครัวเรือนภาคเกษตรของจังหวัดเพชรบุรีนั้น พบว่า จากในปี พ.ศ. 2554 พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรีมีรายได้จากไร่นา 159,369 บาท (คิดเป็นร้อยละ 63 ของรายได้ทั้งหมด) และรายได้นอกไร่นา 91,952 บาท (คิดเป็นร้อยละ 37 ของรายได้ทั้งหมด) ทั้งนี้รายได้นอกไร่นาส่วนใหญ่มาจากเงินเดือนและค่าจ้างจำนวน 64,622 บาท ในด้านหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดนครปฐมมีหนี้สินเฉลี่ย 48,163 บาทต่อครัวเรือน แบ่งเป็นหนี้เพื่อการเกษตรร้อยละ 62.17 และหนี้นอกเกษตรร้อยละ 37.83(สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554)

3.4.2 ข้อมูลกลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบในจังหวัดเพชรบุรี ในโครงการ สสร.

กลุ่มเรียนรู้ของแรงงานนอกระบบในจังหวัดเพชรบุรีที่จัดตั้งขึ้นในโครงการ สสร. นั้น เป็นกลุ่มเรียนรู้ที่ถูกจัดตั้งขึ้นในหมู่สมาชิกกองทุนฟื้นฟูเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรี มีแกนนำ 1 คน คือ คุณกรกฤต แสงมณีฉาย และมีที่ปรึกษาคือ คุณวิจิต เตชะไพบุลย์ มีสมาชิกจำนวน 429 คน สรุปผลการดำเนินการจัดกลุ่มเรียนรู้ของสมาชิกกองทุนฟื้นฟูเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีที่สำคัญคือ

1. กลุ่มเรียนรู้ของสมาชิกบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด ซึ่งกลุ่มเรียนรู้ของสมาชิกบริษัทฯ ได้ช่วยกันกระจายข่าวสารของบริษัทมหาชน และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาของบริษัทมหาชน เช่น การกระจายข่าวการขายหุ้นบริษัทมหาชน การแก้ปัญหาคารมดินบนที่ดินของบริษัท การช่วยวางแผนธุรกิจของบริษัท อาทิ การขายน้ำส้มควันไม้ การรับซื้อข้าวเปลือกและสีจำหน่ายเป็นข่าวสาร ตลอดจนการวางแผนการตลาดกับกลุ่มแรงงานในระบบในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผู้บริโภคข้าวรายใหญ่ เป็นต้น

2. การพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติในวิธีการผลิตของเพื่อนเกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มเรียนรู้เช่น การพูดคุยเพื่อนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เช่น อาชีพขายอาหารและอาชีพหาปลา ก็ตกลงร่วมกันที่จะชุดบ่อเลี้ยงปลา และปลูกผักและต้นไม้ไว้รอบๆ ขอบสระ คนขายอาหารก็สามารถนำปลาและผักไปขาย เศษอาหารบางชนิดก็นำไปใช้เลี้ยงปลาได้ คนทำอาชีพประมงออกทะเล ปลาเล็กปลาน้อยที่ขายไม่ได้ ก็นำมาเป็นอาหารปลาในสระ เป็นต้น ตลอดจนการปรับความเคยชิน ในการร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นเพื่อให้หันกลับมาสู่การรวมกลุ่มพึ่งตนเองและช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่ม

3. การพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม ได้แก่ ปัญหาขาดที่ดินทำกิน ปัญหาค่าเช่าที่ดินแพง ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาขาดแคลนเงินทุน การขาดความรู้ปัญหาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงแพง ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนและความรู้ในการปรับเปลี่ยนการผลิตจากการใช้สารเคมีมาสู่การผลิตแบบอินทรีย์ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาผลผลิตตกต่ำปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ปัญหาค่าจ้างรถไถรถเกี่ยวแพง และน้ำมันแพงปัญหาการขาดทางเลือกในอาชีพ คือ ถึงแม้ว่าจะเลี้ยงก็ยังคงต้องทำนา หยุดทำนาไม่ได้ เพราะไม่มีทางเลือกในอาชีพ และปัญหาหนี้ในระบบดอกเบี้ยร้อยละ 10 เป็นต้น จนสมาชิกบางคนต้องออกจากไร่ไปทำงานรับจ้าง ตามโรงพยาบาลและร้านอาหาร

4. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในกลุ่มเรียนรู้ของสมาชิกบริษัทฯ โดยนำเงินค่าอาหารในการประชุมที่ทางโครงการ สสร.ให้แก่สมาชิกที่มาประชุมคนละ 50 บาท และการออมสมทบจากสมาชิก เพื่อนำเงินออมช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิกโดยไม่เก็บดอกเบี้ย

5. การระดมความคิดในการแก้ปัญหาของเกษตรกร เช่น การลดต้นทุน อาทิ การลดการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง แต่ไปเพิ่มการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ทำยาฆ่าแมลงอินทรีย์ เป็นต้น การลดค่าครองชีพ ด้วยการปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเอง เป็นต้น

6. การรณรงค์ขอเรียกร้องของสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย ต่อกรมส่งเสริมสหกรณ์ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเมื่อวันที่ 1 และ 2 พฤศจิกายน 2553 ขอเรียกร้องได้แก่

- 1) การให้หยุดฟ้องร้องดำเนินคดี ขยายทอดตลาด ที่ดินของสมาชิกกองทุนฟื้นฟู
- 2) การขายหนี้ให้กองทุนฟื้นฟู โดยคิดดอกเบี้ยที่ 7.5%
- 3) หนี้ที่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่เพื่อการเกษตร และกรณีบุคคลค้าประกัน หากเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟู ให้พิจารณาโดยอนุโลมว่า เป็นหนี้ภาคเกษตรและให้สหกรณ์ขายคืนแก่กองทุนฟื้นฟู ทั้งหมด
- 4) กรณีหนี้ค้างของเกษตรกรที่พ้นภาวะผูกพันกับสหกรณ์แล้ว ห้ามมิให้สหกรณ์นำไปหักกับเงินหุ้น เงินปันผล และเงินฌาปนกิจโดยเด็ดขาด
- 5) ให้กรมส่งเสริมสหกรณ์ทบทวนและตรวจสอบการดำเนินงานของกรมส่งเสริมสหกรณ์ และสหกรณ์ในกำกับ ว่าเป็นไปตามอุดมการณ์ของสหกรณ์สากลหรือไม่ และให้แก้ไขกฎหมายสหกรณ์ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิก
- 6) กรณีเงินขาดเซชของรัฐบาลที่อยู่ที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ (ต้น 50% และดอกเบี้ย 7.5%) ให้กรมส่งเสริมส่งกลับคืนให้กองทุนฟื้นฟู ภายใน 30 วัน
- 7) ให้กรมส่งเสริมสหกรณ์ทำหนังสือถึงกระทรวงการคลังเพื่อสั่งการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) ปรับสภาพภาพของสถาบันเกษตรกร(สหกรณ์) ที่ให้ความร่วมมือกับกองทุนฟื้นฟู เป็นลูกหนี้ชั้นดี เพื่อลดอัตราดอกเบี้ยลงสำหรับข้อเรียกร้องต่อ ธกส. มีดังต่อไปนี้
 - 1) ให้ ธกส. หยุดฟ้องร้องสมาชิกกองทุนฟื้นฟู ทุกกรณีจนกว่าจะได้รับการจัดการหนี้โดยกองทุนฟื้นฟู
 - 2) กรณีนโยบายปรับโครงสร้างหนี้ของรัฐบาล ให้ใช้เป็นทางเลือกของเกษตรกรเท่านั้น หากเกษตรกรมีความประสงค์จะโอนหนี้เข้าสู่กองทุนฟื้นฟู ให้ใช้กลไกกองทุนฟื้นฟู อย่างไม่มีเงื่อนไข และหากมีการปรับโครงสร้างหนี้จะต้องโอนหลักทรัพย์เข้าสู่กองทุนฟื้นฟู และให้กองทุนฟื้นฟู เป็นผู้ปรับโครงสร้างหนี้
 - 3) หนี้สมาชิกกองทุนฟื้นฟู ที่เกิน 2.5 ล้านบาท ให้หักดอกเบี้ยออก และให้เกษตรกรชำระหนี้ที่ 30% ของเงินต้น

- 4)กรณีเกษตรกรผลิตน้ำตาลขณะนี้ไม่เกิน 1 งวด ห้ามมิให้ ธกส.ปรับอัตราดอกเบี้ยเพิ่ม
- 5)กรณีเกษตรกรประสงค์ขึ้นทะเบียนหนี้ในระบบ ห้ามนำเรื่องการเป็นหนี้กับ ธกส. มาเป็นเงื่อนไขในการไม่รับขึ้นทะเบียน
- 6)กรณีเกษตรกรจะขอความช่วยเหลือจากกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน (กชก.) ให้ ธกส. ประเมินรายรับ-รายจ่ายของเกษตรกรตามความเป็นจริง และไม่ให้นำภาระหนี้สินกับสถาบันการเงินอื่นๆ มาเป็นข้ออ้างในการพิจารณา ซึ่งเป็นเหตุให้เกษตรกรไม่ได้รับความช่วยเหลือ
- 7)ให้ ธกส. ยกเลิกการโฆษณาประชาสัมพันธ์องค์กร เพื่อลดต้นทุนการตลาด

7. สรุปปัญหาของการบริหารสหกรณ์ คือ การเอากำไรจากสมาชิก อาทิ การปล่อยกู้กินดอกเบี้ย การคิดดอกเบี้ยค่าปรับอย่างหุนหัน การฟ้องยึดที่ดินสมาชิก การเอาสินค้าจากภายนอกมาขายค้ำกำไรจากสมาชิก การขาดอุดมการณ์ของสหกรณ์ในการเอื้อเพื่อช่วยเหลือสมาชิก และไปยึดหลักกำไรสูงสุด การขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในการกำหนดแนวทางนโยบายของสหกรณ์ และเสนอทางออกไว้คือ การจัดการเงินออมทุกประเภทของสหกรณ์โดยปรับเปลี่ยนการบริหารสหกรณ์ไปสู่การใช้ทุนเพื่อรวบรวมและแปรรูปผลผลิตของสมาชิก ตลอดจนการทำการตลาดและกิจการที่เกี่ยวข้องอย่างครบวงจร โดยปรับเปลี่ยนการใช้ทุนในด้านนี้ซึ่งมีอยู่ไม่เกินร้อยละ 5 ไปเป็นร้อยละ 80 ภายใน 5 ปี และการปรับเป้าหมายจากกำไรสูงสุดของสหกรณ์ เป็นลดกำไรสหกรณ์ให้เหลือแต่พอสมควรถือ เพื่อลดต้นทุนให้แก่สมาชิก อันจะเป็นการเอื้อเพื่อช่วยเหลือสมาชิก(กรกฤศ แสงมณีฉาย, 2553)

3.4.3 ความเป็นมาของบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน)

บริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นบริษัทมหาชนของเกษตรกรแห่งที่สอง แห่งแรกคือ บริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร ที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550 : 190) มีจุดเริ่มต้นมาจากความพยายามอย่างยาวนานในแก้ปัญหาความยากจนหนี้สินของเกษตรกร และการต่อสู้อย่างแสนสาหัสของเกษตรกรในการผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร(ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2542 และฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2544 เพื่อเป็นเครื่องมือในแก้ปัญหาหนี้สินและช่วยฟื้นฟูเกษตรกร อย่างไรก็ตาม กว่าจะมีการยกร่างและการประกาศใช้ พรบ. ฉบับดังกล่าว ตลอดจนการออกระเบียบข้อบังคับเพื่อให้เกิดการดำเนินงานของกองทุนฯ เกษตรกรต้องรวมตัวกันนัดชุมนุมใหญ่ถึง 7 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งมีเกษตรกรก็จะมีส่วนร่วมนับหมื่นนับแสนคน ทั้งนี้องค์กรที่เป็นแกนหลักในการนำคือ มูลนิธิเกษตรกรไทย ซึ่ง

เป็นแกนนำในแนวร่วมสถาบันเกษตรกรภาคอีสาน และเครือข่าย/องค์กรของเกษตรกรในภาคอีสาน เช่น สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน สหพันธ์สหกรณ์การเกษตรภาคอีสาน ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรชาวไร่่อ้อย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น ตัวอย่างการชุมนุมครั้งสำคัญที่ทำให้รัฐบาลในสมัยนั้นต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับเกษตรกร คือ การชุมนุมใหญ่ครั้งที่ 2 และการชุมนุมใหญ่ครั้งที่ 5

การชุมนุมใหญ่ครั้งที่ 2 ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2540 ณ สำนักงานเกษตร ต.ท่าพระ จ.ขอนแก่น เกิดขึ้นเนื่องจากข้อตกลงกับรัฐบาลที่เกิดจากการชุมนุมใหญ่ครั้งที่ 1 ไม่บังเกิดผลเป็นรูปธรรม ประกอบกับคำชี้แจงจากรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น(นายชิงชัย มงคลธรรม) ซึ่งเป็นคู่สัญญาตามข้อตกลงครั้งที่ 1 ว่า “หากอยากให้รัฐบาลแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรได้ให้ไปเอากับรัฐบาลดาวอังคาร”

จากเหตุการณ์ดังกล่าว จึงทำให้สมาชิกเครือข่ายเกษตรกรต่างๆ เข้าร่วมมากถึง 135,000 คน จนกลายเป็นประวัติศาสตร์ที่ทำให้ต้องปิดเส้นทางจราจรกว่า 5 กิโลเมตร ตั้งแต่หน้าสำนักงานเกษตรฯ ท่าพระ ถึงถนนมิตรภาพ บริเวณแก่งน้ำร้อน จนทำให้นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือ นายชวลิต ยงใจยุทธ ต้องมอบหมายให้นายอดิศร เพียงเกษ รัฐมนตรีช่วยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาแก้ปัญหาคาความเดือนร้อนให้แก่เกษตรกรที่มาชุมนุม ผลของการชุมนุมทำให้รัฐบาลแต่งตั้งคณะทำงานทั้งหมด 10 คณะ คือ

1. คณะกรรมการร่วมระหว่างภาคราชการและแนวร่วมสถาบันเกษตรกรภาคอีสาน
2. คณะทำงานกลุ่มปัญหาหนี้สินเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร
3. คณะทำงานกองทุนฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร
4. คณะทำงานกลุ่มปัญหาที่ดิน
5. คณะทำงานกลุ่มปัญหาป่าไม้และสิ่งแวดล้อม
6. คณะทำงานพัฒนาสหกรณ์
7. คณะทำงานจัดตั้งธนาคารสหกรณ์แห่งชาติ
8. คณะทำงานกลุ่มปัญหาอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล
9. คณะทำงานศูนย์อำนวยการร่วม
10. อนุกรรมการประเมิน และตรวจสอบหนี้สินเกษตรกรระดับจังหวัด

และผลของคณะกรรมการร่วมระหว่างภาคราชการกับแนวร่วมสถาบันเกษตรกรภาคอีสานปัญหาหนี้สินเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร และกองทุนฟื้นฟูชีวิตเกษตรกรมีข้อสรุปที่

สำคัญคือ ข้อเสนอเพื่อการแก้ปัญหาหนี้สิน โดยให้ยกเลิกหนี้จากโครงการที่รัฐส่งเสริมแล้วล้มเหลว การขอแขวนหนี้ของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร และการปรับหนี้ในระบบเข้าสู่ในระบบ กับ ข้อเสนอเพื่อให้เกิดกองทุนฟื้นฟูชีวิตเกษตรกรเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ที่จะนำมาเลี้ยงชีพ และนำมาชำระหนี้ที่ได้เสนอแขวนไว้

แม้ว่ารัฐบาลขณะนั้น จะมีการแต่งตั้งคณะทำงานหลายชุด และมีข้อเสนอแนะจาก คณะทำงาน แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งกองทุนฟื้นฟู ที่ต้องการจัดตั้งขึ้นนั้น ทางกระทรวงการคลังได้สรุปว่า การจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูดังกล่าวยังขัดกับกฎหมาย พรบ. เงินคงคลัง พ.ศ. 2491 มาตรา 12 ที่บัญญัติว่า “การจ่ายเงินเป็นทุน หรือทุนหมุนเวียนเพื่อการใดๆให้กระทำได้ แต่โดยตราเป็นกฎหมาย” และที่สำคัญยังซ้ำซ้อนกับกองทุนและเงินทุนหมุนเวียนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร กระจายตามหน่วยงานต่าง ๆ ประมาณ 25 กองทุน มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 10,000 ล้านบาทต่อปีเป็นผลให้เครือข่ายเกษตรกรต้องชุมนุมใหญ่ขับเคื้อนอีกหลายครั้ง จนถึงการประชุมครั้งที่ 5 ในวันที่ 3 – 13 กุมภาพันธ์ 2542 ณ ห้องสนามหลวง ผู้เข้าร่วมประมาณ 30,000 คน จาก 19 จังหวัดภาคอีสาน จึงจะทำให้สภาผู้แทนราษฎรหยิบยกพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร(ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2542 เข้าสู่การพิจารณาเป็นการเร่งด่วน ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2542 จนในที่สุดวันที่ 18 พฤษภาคม 2542 พรบ.ฉบับดังกล่าวจึงได้ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งดูเหมือนว่าฝ่ายเกษตรกรจะได้รับชัยชนะ แต่ พรบ.ดังกล่าวกลับครอบคลุมการแก้ปัญหาเกษตรกรเพียงครั้งเดียว คือ มีเพียงภาคการฟื้นฟู แต่ยังขาดส่วนการแก้ไขปัญหาหนี้สิน แถมซ้ำยังก็ต้องมีการชุมนุมใหญ่อีก 2 ครั้ง เพื่อให้รัฐบาลเร่งรัดการออกกฎระเบียบข้อบังคับ และการจัดหาเงินทุนเพื่อนำมาใส่ในกองทุนฟื้นฟู เพื่อให้เกิดการขึ้นทะเบียนองค์กรเกษตรกร จากข้างต้นทางเครือข่ายเกษตรกรจึงมีข้อสรุปที่ว่า “การได้มาซึ่งสิทธิพึงมีพึงได้ของชนชั้นใดๆ จะไม่ได้โดยการหยีบยื่นให้ แต่ได้โดยการดิ้นรน แหยงชิง(สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร)

ต่อมาในปี พ.ศ.2544 มีความพยายามผลักดันพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ฉบับที่ 2 ซึ่งได้เป็นบ่อเกิดของการจัดตั้ง “กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร” เพื่อเข้าร่วมกับองค์กรเกษตรกรภาคกลางซึ่งเป็นแกนหลัก พร้อมกับองค์กรในภาคใต้และภาคอีสานบางส่วน ในการเพิ่มการแก้ไขปัญหาหนี้สินเข้าไปใน พรบ.กองทุนฟื้นฟูฉบับใหม่ ผลคือ พรบ.กองทุนฟื้นฟู ฉบับที่ 2 นี้ จึงสมบูรณ์ด้วยทั้งส่วนการฟื้นฟูเกษตรกรและการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

ภายหลังจากการผลักดันเพื่อปรับปรุง พรบ.กองทุนฟื้นฟู ฉบับที่ 2 ก็ยังคงมีความจำเป็นต้องเคลื่อนขบวนต่อสู้และผลักดันรัฐบาลเป็นจำนวนครั้งไม่ถ้วน กว่าที่กฎหมายจะบังคับใช้ได้จริง โดยการรวมตัวครั้งนี้ เป็นการรวมตัวกันจากปัญหาความเดือดร้อนเรื่องหนี้สิน พัฒนา

จัดตั้งเป็น “เครือข่ายหนังสือพิมพ์ชนวนาแห่งประเทศไทย” มีองค์กรเกษตรกรภาคกลางเป็นแกนหลัก ร่วมกับองค์กรเกษตรกรในภาคใต้ ทั้งนี้กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรได้เข้าร่วมเครือข่ายหนังสือพิมพ์ชนวนาด้วย

ในการจัดชุมนุมใหญ่ของเครือข่ายหนังสือพิมพ์ชนวนาแห่งประเทศไทยในปี 2546 ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “คนเลี้ยงโลก” ที่ได้บันทึกเรื่องราวการต่อสู้ของเครือข่ายหนังสือพิมพ์ และโดยเฉพาะในส่วนภาคผนวกมีการนำเสนอ “การจัดตั้งทางเศรษฐกิจ” โดยนายวิไล เตชะไพฑูริย์ไว้ด้วย แต่ในครั้งนั้นข้อเสนอนี้ยังไม่มีโอกาสไปสู่การปฏิบัติจริง

ในการประชุมแกนนำของเครือข่ายหนังสือพิมพ์ ในปี พ.ศ.2547 ที่ประชุมได้รับหลักการของนายวิไล เตชะไพฑูริย์ ที่จะยกระดับกิจกรรมของเครือข่ายหนังสือพิมพ์ จึงกำหนดให้มีกิจกรรม “ชานาวิชาการ” ในต้นปี 2548 ณ นาหลวง เขิงเข่าบันไดอิฐ ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จทอดพระเนตรการทำนารวมของชานา และนำข่าวถวายพระเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้นซึ่งการจัดงานชานาวิชาการในครั้งนั้น จึงเป็นรวบรวมความรู้ทางวิชาการและภูมิปัญญาดั้งเดิมของเกษตรกรนำเสนอต่อสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาทิ การกล่าวปาฐกถา “ขอบคุณชานา” ของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล การเกี่ยวข้าวร่วมกัน การสาธิตการใช้วัวเทียมไถ การรำเคียว เป็นต้น แต่ท้ายที่สุด งานชานาวิชาการก็ได้ถูกแปรเปลี่ยนกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ในการใช้หาเสียงของนักการเมือง ด้วยการบีบบังคับให้การจัดงานครั้งนั้น ต้องเชิญนายกรัฐมนตรีมาร่วมงาน มิฉะนั้นก็จะแยกมวลชนไปที่พบนายกรัฐมนตรีที่จังหวัดราชบุรี

จากเหตุการณ์นี้เอง ทำให้กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรและองค์กรเครือข่ายบางส่วนประกาศถอนตัวจากเครือข่ายหนังสือพิมพ์ชนวนาแห่งประเทศไทย เนื่องจากไม่ดำเนินตามเจตนารมณ์เดิม คือ การนำรวมหมู่ และความเป็นอิสระจากฝ่ายการเมือง ประกอบกับการเกิดช่องโหว่ของขบวนการเครือข่ายหนังสือพิมพ์ชนวนา คือ การไม่มีการยกระดับอุดมการณ์และความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรผู้เป็นสมาชิก เพราะกังวลแต่ความเดือดร้อนเฉพาะหน้าในการแก้ปัญหาหนังสือพิมพ์แกนนำจำนวนมากหลงอำนาจและเห็นช่องทางหาผลประโยชน์จากสมาชิก แกนนำระดับก่อตั้งไม่ได้ตั้งอยู่ในอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมและหลักการนำรวมหมู่ และนำไปสู่การรวมตัวใหม่ในนามสภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) ต่อมาภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรแห่งประเทศไทย โดยมี นายประยุทธ์ วีระกิตติ เป็นที่ปรึกษา นายสุวิทย์ วัฒน และกลุ่มเพื่อนประชาชนร่วมเป็นพี่เลี้ยง โดยได้รับการอนุเคราะห์จากสมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) ให้มีกองเลขานุการอยู่ที่นิคมรถไฟ กม.11 โดยมีภารกิจในฐานะสภาเครือข่ายประสาน

องค์กรเกษตรกร ที่มุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า คือ หนี้สิน โดยอาศัย พรบ.กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นเครื่องมือในการรักษาสิทธิของเกษตรกร เพื่อไม่ให้ถูกยึดที่ดินหรือถูกขายทอดตลาด ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมาก

อย่างไรก็ดี แม้ว่า สค.ปท. จะสามารถช่วยเหลือเกษตรกรในการต่อสู้เพื่อรักษาที่ดิน และการขยายเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาที่สำคัญคือ ต้นตอของการเป็นหนี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข เพราะยังไม่สามารถนำพาเกษตรกรให้หันไปสู่การผลิตแบบรวมกลุ่ม ทั้งการซื้อปัจจัยการผลิต การรวบรวมผลผลิตเพื่อนำไปขาย หรือการลดต้นทุน ตลอดจนการลด ละ เลิกการใช้สารเคมี หรือการทำเกษตรอินทรีย์ตามยุทธศาสตร์ที่ควรจะเป็น ประกอบกับความล่าช้าของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ถูกครอบงำจากฝ่ายการเมือง และการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของผู้นำองค์กรเกษตรกรบางกลุ่มบางคน จึงทำให้กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร ไม่ริบการส่งเสริมช่วยเหลือจากทางกองทุนฟื้นฟูฯ แต่หันมาระดมทุนกันเองจากสมาชิกและผู้สนใจที่มีความคิดตรงกันแต่ไม่ใช่เกษตรกรได้เงินทุนประมาณ 1.3 ล้านบาท นำมาจัดซื้อที่ดิน 20 ไร่เศษ ที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี สำหรับประกอบธุรกิจของกลุ่ม แต่เนื่องจากที่ดินมีราคาถึง 3 ล้านบาท ทางคณะกรรมการกลุ่มฯ จึงได้ขอให้นายวิไล เตชะไพฑูริย์ ที่ปรึกษาและผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มฯ เข้ามาสมทบช่วยซื้อที่ดิน โดยใช้เงินส่วนตัว พร้อมกับการเตรียมการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

ต่อมาได้มีการจัดประชุมสมาชิกผู้ถือหุ้น โดยขอคำแนะนำจากนักวิชาการ คือ รศ.ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เกี่ยวกับทางเลือกในการจัดตั้งองค์กรนิติบุคคลของเกษตรกร ทำยที่สุดสมาชิกกลุ่มฯ ได้มีมติจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชน ชื่อว่า “บริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน)” เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2553 โดยคณะกรรมการก่อตั้งได้เชิญ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นประธานกรรมการ และมีคุณวิไล เตชะไพฑูริย์ เป็นผู้จัดการ และมีกรรมการจากหลากหลายสาขาอาชีพ เช่น เกษตรกร อาจารย์มหาวิทยาลัย นักธุรกิจโรงงานน้ำตาล นักขับเคลื่อนภาคประชาสังคม เป็นต้น (วิไล เตชะไพฑูริย์, 2555: 1-5)

3.5 พัฒนาการของกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม คือ กลุ่มเกษตรกรคลองโยง

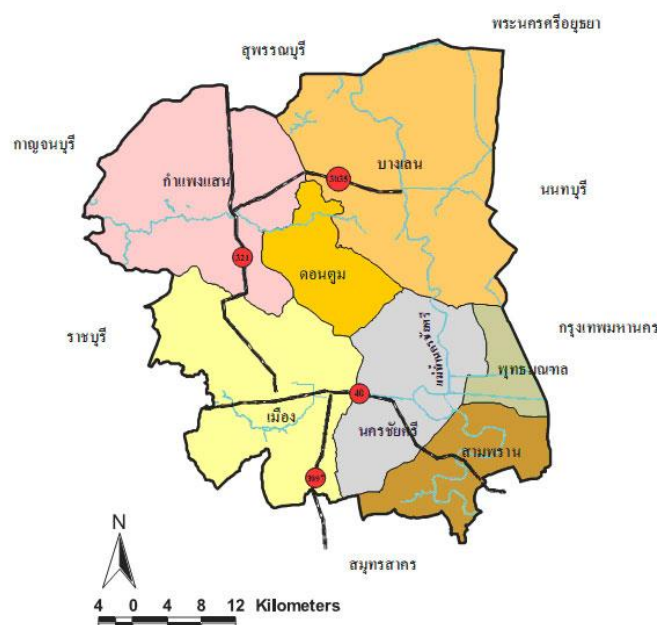
3.5.1 ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ประชากร แรงงาน และเศรษฐกิจของจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางด้านตะวันตกในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน มีเนื้อที่ 1,355,204 ไร่ และเดินทางจากกรุงเทพมหานครตามถนนเพชรเกษมหรือตามเส้นทางถนนบรมราชชนนีแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอสามพราน

อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน อำเภอดอนตูม และอำเภอพุทธมณฑล และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี
- ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี
- ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี กรุงเทพมหานคร และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดราชบุรี และกาญจนบุรี

รูปที่ 3- 8 แผนที่จังหวัดนครปฐม

ด้านประชากร และแรงงาน

ในปีพ.ศ.2554 จังหวัดนครปฐม มีประชากรจนวนทั้งสิ้น 861,705 คนเป็นชายจำนวน 412,435คนหญิงจำนวน 446,265คนครัวเรือนจำนวน 325,176 ครัวเรือน(จังหวัดนครปฐม, 2555: 1,3)และมีประชากรวัยแรงงานในปี 2555 จำนวน 789,106 คนซึ่งในจำนวนนี้เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน 587,169 คน ประกอบด้วย ผู้มีงานทำ 585,621 คน และ ผู้ว่างงาน 1,548 คน สำหรับภาวะการทำงานของประชากรในจังหวัดนครปฐม พบว่า จำนวนมากที่สุดเป็นผู้ทำงานในสาขาการผลิตมีประมาณ163,696คน หรือร้อยละ28.2รองลงมาคือผู้มีงานทำในสาขาการขายส่ง การขายปลีก มีประมาณ117,758คนหรือคิดเป็นร้อยละ20.3 ของผู้มีงานทำสาขาเกษตรกรรม การป่าไม้

และการประมงมีประมาณ 89,365 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 15.4 ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 36.1 กระจายอยู่ในภาคเศรษฐกิจอื่นๆ (สำนักงานสถิติจังหวัดนครปฐม)

ด้านเศรษฐกิจ

ปี 2553 จังหวัดนครปฐมมีผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) เท่ากับ 148,599 ล้านบาท โดยสาขาการผลิตและอุตสาหกรรมสร้างรายได้ให้แก่จังหวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52 รองลงมา คือ สาขาการค้าและบริการ ร้อยละ 27 และเกษตรกรรม ร้อยละ 13 อีกร้อยละ 8 เป็นสาขาอื่นๆ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเศรษฐกิจจังหวัดนครปฐมเองก็ได้เปลี่ยนแปลงจากการมีภาคเกษตรกรรมเป็นฐานมาสู่การมีภาคอุตสาหกรรม การค้าและบริการ เป็นสาขานำในทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ดี สาขาเกษตรกรรมก็ยังคงเป็นสาขาที่สำคัญของจังหวัดนี้ เพราะพื้นที่ร้อยละ 58.89 ของนครปฐมยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และนครปฐมยังเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญที่ป้อนเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร

การผลิตในภาคเกษตรกรรมของจังหวัดนครปฐม พบว่าจังหวัดนครปฐมมีพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสิ้น 798,093 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ทำนามากที่สุด 442,102.75 ไร่ รองลงมาคือ พืชไร่ 84,241.25 ไร่ ไม้ผลไม้ยืนต้น 62,201.50 ไร่ ไม้ดอกไม้ประดับ 16,339.75 ไร่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ปศุสัตว์และการประมง ดังนั้น ผลผลิตเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัดนครปฐมได้แก่ ข้าว อ้อย ผลไม้ อาทิ มะพร้าว น้ำหอม ส้มโอ เป็นต้น ผักชนิดต่างๆ กัญชง ไม้ ไม้ไผ่ และสุกร กุ้ง ก้ามกราม และปลาน้ำจืด (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (จังหวัดนครปฐม), 2555 : 6-10)

สำหรับภาวะเศรษฐกิจครัวเรือนภาคเกษตรของจังหวัดนครปฐมนั้น พบว่า ในปี พ.ศ. 2554 พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดนครปฐมมีรายได้จากไร่นา 359,340 บาท (คิดเป็นร้อยละ 75.9 ของรายได้ทั้งหมด) และรายได้นอกไร่นา 113,562 บาท (คิดเป็นร้อยละ 24 ของรายได้ทั้งหมด) ทั้งนี้รายได้นอกไร่นาส่วนใหญ่มาจากเงินเดือนและค่าจ้างจำนวน 83,571 บาท ในด้านหนี้สิน ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดนครปฐมมีหนี้สินเฉลี่ย 86,370 บาทต่อครัวเรือน แบ่งเป็นหนี้เพื่อการเกษตรร้อยละ 65.22 และหนี้นอกเกษตรร้อยละ 34.78 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554)

3.5.2 กลุ่มเกษตรกรชุมชนคลองโยงกับการรับมือบโหนดชุมชน³⁴แห่งแรกของประเทศไทย

ชุมชนคลองโยงที่ได้รับโหนดชุมชนแห่งแรกของประเทศไทยนั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล และตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี ในจังหวัดนครปฐม โดยใน

³⁴โหนดชุมชน คือ หนังสืออนุญาตให้ชุมชนร่วมกันบริหารจัดการ การควบคุม และใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน ซึ่งชุมชนมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ

ปี 2553 ชุมชนแห่งนี้มีประชากรประมาณ 180 ครัวเรือน แต่เดิมชุมชนได้เช่าที่ดินเอกชน ซึ่งเป็นที่ดินของนายบุญชิต เกตุรายนาคน จำนวน 1,803-0-31 ไร่ เพื่ออยู่อาศัยและเป็นที่ดินทำกิน

ต่อมาในปี 2517 นายบุญชิต เจ้าของที่ดินประสงค์ขายที่ดินให้แก่คนในชุมชนคลองโยง ที่เช่าที่ดินของตนอยู่เดิมในราคาถูก ประมาณราคาไร่ละ 2,500 บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 4,507,500 บาทโดยขอให้คนในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรในรูปแบบสหกรณ์เช่าซื้อที่ดินเพื่อรองรับการเช่าซื้อที่ดินผืนนี้ และได้ขอให้กรมส่งเสริมสหกรณ์ช่วยเหลือในการจัดซื้อที่ดิน โดยทางกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้นำเงินทุนหมุนเวียน จากกองทุนจัดหาที่ดินช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ พ.ศ. 2518 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาที่ดินให้แก่ชาวนาชาวไร่ได้มีที่ดินเป็นของตนเอง มาเป็นทุนในจัดซื้อที่ดินแปลงดังกล่าว จึงทำให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเปลี่ยนมือจากเอกชนมาเป็นของรัฐบาลใต้การดูแลของกรมส่งเสริมสหกรณ์ หรือเรียกว่าที่ราชพัสดุ³⁵ จากนั้น กรมส่งเสริมสหกรณ์ จึงได้นำที่ดินดังกล่าวมาพัฒนา จัดผังแบ่งแปลงใหม่ โดยให้คนในชุมชนเช่าไม่เกินรายละ 20 – 30 ไร่ พร้อมกับให้คนในชุมชนจัดสหกรณ์เช่าที่ดินขึ้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2524 ชื่อว่า สหกรณ์เช่าที่ดินคลองโยง จำกัด เพื่อให้สหกรณ์แห่งนี้ทำสัญญาเช่าที่ดินจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ และสหกรณ์นำไปให้สมาชิกเช่าต่อ ซึ่งในขั้นตอนนี้เอง ที่สหกรณ์ฯ ไม่ได้ดำเนินการการตามเจตนาเดิมของกองทุนจัดหาที่ดินช่วยเหลือเกษตรกร เป็นผลให้ไม่ได้ทำการการเช่าซื้อแต่เปลี่ยนไปเป็นการเช่าแทน เพราะคิดว่า เช่าไปก่อน เมื่อจ่ายค่าเช่าครบตามราคาที่ดินที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ซื้อมา สหกรณ์ค่อยดำเนินการซื้ออีกที

เมื่อเวลาผ่านไป สหกรณ์ฯ ได้ชำระเงินค่าเช่าครบตามราคาขายคือ 4,507,500 บาทแล้ว ชาวบ้านจึงได้ผลักดันให้มีการดำเนินการเช่าซื้อ 2 ครั้ง คือ ในปี 2533 และในปี 2546 โดยอาศัยกฎกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 11 ปี 2537 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 14 ปี 2542 ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 แต่ก็ไม่สำเร็จ ต่อมากรมส่งเสริมสหกรณ์ได้อ้างมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544 ในการห้ามนำที่ดินราชพัสดุมาดำเนินการจำหน่าย จ่าย

สิ่งแวดล้อม ตลอดจนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยกฎหมายและระเบียบบน ที่มา : ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๓

³⁵ที่ราชพัสดุ คือ อสังหาริมทรัพย์อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด เว้นแต่สาธารณสมบัติของแผ่นดินดังต่อไปนี้

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่าและที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

(2) อสังหาริมทรัพย์สำหรับพลเมืองใช้หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของพลเมืองใช้ร่วมกันเป็นต้นว่าที่ชายตลิ่ง ทางน้ำทางหลวง ทะเลสาบ

ส่วนอสังหาริมทรัพย์ของรัฐวิสาหกิจที่เป็นนิติบุคคลและขององค์การปกครองท้องถิ่นไม่ถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ

โอนแก่ผู้อื่น เพื่อรักษาไว้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หากสหกรณ์นิคมหรือองค์การใดมีความต้องการขอใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุก็ให้ใช้วิธีการเช่าจากกระทรวงการคลังแทน จนกระทั่งปี 2549 กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ส่งมอบที่ดินคลองโยงคืนให้แก่กรมธนารักษ์ ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้กรมธนารักษ์ทวงคืนที่ดินจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อมาดำเนินการจัดเช่าเองภายใต้โครงการรัฐเคื้อราษฎร์

ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้การเช่าซื้อ เพื่อโอนกรรมสิทธิ์กลับคืนให้แก่ชุมชนเกิดขึ้นไม่ได้ และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการต่อสู้ของชุมชนเพื่อทวงคืนกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินของตนเอง มีการหารือหลายครั้งระหว่างชาวบ้านคลองโยงกับหน่วยงานราชการ อาทิ กระทรวงการคลัง กรมธนารักษ์ จนได้ข้อสรุปว่า ที่ดินคลองโยงควรจะเป็นของประชาชน แต่ต้องขอยกเว้นมติคณะรัฐมนตรีในปี 2544 ก่อน เมื่อมาถึงจุดนี้ก็ให้เกิดกระแสโดนดชุมชนเข้ามาในชุมชนคลองโยง ผ่านการปรึกษาหารือกับเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ซึ่งมองว่า “โดนดชุมชน” จะเป็นทางออกที่จะช่วยแก้ปัญหาการที่ประชาชนบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยเฉพาะป่าไม้และอุทยาน และยังเล็งเห็นอีกว่า กรรมสิทธิ์รวมแบบโดนดชุมชนจะช่วยพิทักษ์รักษากรรมสิทธิ์ที่ดินให้เป็นของชุมชนสืบเนื่องต่อไป ยั่งยืนลูกหลาน แต่หากโอนที่ดินให้ชุมชนแบบปัจเจกกรรมสิทธิ์ ก็จะมีโอกาสสูงที่จะสูญเสียที่ดินเมื่อที่ดินมีราคาสูง

นอกจากนี้การขับเคลื่อนของเครือข่ายปฏิรูปที่ดิน เป็นผลให้รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยอมรับและบรรจุเรื่อง โดนดชุมชนไว้ในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา ในปี 2551 โดยการมอบที่ดินให้ทำกิน แต่ต้องมีหลักประกันว่า เกษตรกรจะต้องนำไปใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรม และห้ามจำหน่ายจ่ายโอนให้แก่ผู้ใด เว้นแต่จะตกทอดเป็นมรดกให้แก่ทายาท ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการเจรจาระหว่างรัฐบาลกับผู้นำชุมชนคลองโยงเกี่ยวกับแนวทางในการป้องกันไม่ให้ที่ดินที่รัฐมอบให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนมือไปสู่บุคคลภายนอก ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ยื่นข้อเสนอการถือครองที่ดินแบบโดนดชุมชนให้กับคนในชุมชนคลองโยง และให้ผู้นำชุมชนนำกลับไปปรึกษาหารือและจัดประชุมใหญ่สมาชิกสหกรณ์เพื่อตัดสินใจในประเด็นดังกล่าว จนท้ายที่สุดชาวคลองโยงก็ได้ตัดสินใจยอมรับการรับโอนที่ดินให้เป็นโดนดชุมชน

ในด้านรัฐบาลได้ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโดนดชุมชน พ.ศ. 2553 และได้มีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้กระทรวงการคลังขายที่ดินราชพัสดุให้แก่สหกรณ์เช่าที่ดินคลองโยงจำกัด โดยกำหนดราคาขาย 6,908,500 บาท แต่สหกรณ์ยังชำระเงินไม่ครบตามราคาขายที่ ครม. กำหนด โดยขาดไปประมาณ 1.2 ล้านบาท อย่างไรก็ตามก็ดีรัฐบาลขณะนั้นต้องการทำนโยบายโดนดชุมชนให้เป็นรูปธรรม จึงได้ขอให้กรมส่งเสริมสหกรณ์นำเงินอุดหนุนสหกรณ์มา

ชำระเงินส่วนที่ขาดให้แก่กระทรวงการคลังจนครบ ซึ่งโดยปกติเงินอุดหนุนสหกรณ์เป็นเงินที่จัดสรรไว้เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมความเข้มแข็งของสหกรณ์เอง ดังนั้น กรมธนารักษ์จึงได้โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินคลองโยงให้แก่สหกรณ์บ้านคลองโยงจำกัด³⁶ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2554 หรือก็คือ การโอนที่ดินให้สหกรณ์เป็นเจ้าของ จึงเสมือนว่า สมาชิกสหกรณ์ฯ ทุกคนได้เป็นเจ้าของที่ดินร่วมกัน โดยมีข้อบังคับสหกรณ์ฯ กำหนดไว้ว่าจะไม่มีการโอนที่ดินให้กับสมาชิกแบบปัจเจก แม้ว่าโฉนดชุมชนจะมีจุดแข็งในแง่การป้องกันการหลุดมือของที่ดินของประชาชน และสร้างความเป็นชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ที่ดิน แต่ก็มีจุดอ่อนคือ ปัจเจกไม่สามารถขายที่ดินได้ ไม่สามารถนำที่ดินไปเป็นหลักประกันเพื่อกู้ยืมเงินกับสถาบันการเงิน และต้องตกทอดให้ลูกหลานเท่านั้น

ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จในการก่อเกิดโฉนดชุมชนแห่งแรกที่ชุมชนคลองโยง ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ จากการศึกษาของปิยะนาถ วชิรบัญชา ได้ข้อค้นพบว่า การเข้าถึงข้อมูลที่ไม่เท่าเทียมกันของสมาชิก การมีตัวแทนจากทุกฝ่ายเข้าร่วมในกระบวนการ การที่ผู้เข้าร่วมมีอำนาจในกระบวนการตัดสินใจ การมีผู้นำกลุ่มที่ดี และการไม่ใช้เทคนิคลดความขัดแย้ง ล้วนเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้สมาชิกในชุมชนคลองโยงยินดีที่จะรับโฉนดชุมชนแทนโฉนดแบบปัจเจก กล่าวคือสมาชิกในชุมชนคลองโยงกว่าครึ่งไม่ทราบว่าตนมีสิทธิ์ที่จะได้โฉนดแบบปัจเจก แต่การมีผู้นำชุมชนที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนและเป็นปัญญาชน เช่น ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาทำกระบวนการขับเคลื่อนภายในชุมชนร่วมกับผู้นำคนอื่น ๆ จึงทำให้สมาชิกส่วนใหญ่ที่ไม่ทราบข้อมูลเกิดความเชื่อมั่นและเห็นด้วยกับโฉนดชุมชน ที่สำคัญการไม่รู้ข้อมูลของสมาชิกทำให้ความขัดแย้งไม่มากนัก ประกอบกับความคาดหวังของสมาชิกในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตว่าการถือโฉนดชุมชนจะก่อให้เกิดผลดีมากกว่า อาทิ การไม่ต้องจ่ายค่าเช่าที่สูงให้แก่กรมธนารักษ์ การมีรายได้จากที่ดินของตนเอง การมีหลักประกันในที่ดิน เป็นต้น จึงทำให้สมาชิกเห็นด้วยกับโฉนดชุมชนโดยที่ไม่ต้องการที่จะเข้าร่วมในบางขั้นตอนของกระบวนการร่วมตัดสินใจ เช่น การประชุมรับฟังข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เท่าเทียมกัน เป็นต้น นอกจากนี้การมีสายสัมพันธ์เครือข่ายจึงทำให้เกิดการพูดคุยเจรจาตกลงกันได้โดยง่าย ความขัดแย้งจึงมีไม่มากนัก

สำหรับปัจจัยภายนอกที่เป็นเหตุสำคัญที่ขับเคลื่อนให้เกิดโฉนดชุมชนที่คลองโยง ก็คือความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐที่มีไม่มากนัก เนื่องจากเริ่มแรกที่ดินคลองโยงเป็นที่ดินซื้อมาจากเอกชน ไม่ใช่ที่ดินของรัฐที่เป็นป่าเขาหรืออุทยานแห่งชาติ อีกทั้งในการจัดโฉนดชุมชนในกรณีนี้ก็ใช้

³⁶ สหกรณ์เช่าที่ดินคลองโยงจำกัด ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสหกรณ์บ้านคลองโยงจำกัด เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2553

งบประมาณไม่มากนัก รัฐสามารถตรวจสอบหลักฐานและความเป็นมาของชุมชนได้อย่างชัดเจน และที่สำคัญคือ รัฐบาลต้องการให้ชุมชนคลองโยงเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ว่า นโยบายของรัฐบาลทำได้จริงและมีรูปธรรม

นอกจากนี้ยังมีบทเรียนที่สำคัญจากงานวิจัยนี้ก็คือ ปัจจัยที่จะทำให้คนถือครองที่ดินไว้ไม่ปล่อยยี่หัดมือ โดยเฉพาะที่ดินเกษตรกรรม ก็คือ การทำให้ผืนดินเป็นที่สร้างปัจจัยสี่ให้แก่ผู้ถือครอง อาทิ เป็นที่อยู่ ที่ผลิตอาหาร เป็นต้น การทำให้ผืนดินเป็นปัจจัยในการผลิต เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่ผู้ถือครองในด้านการสร้างอาชีพและรายได้ และการทำให้ผืนดินถูกสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลาน ซึ่งในกรณีของชุมชนคลองโยง มีสมาชิกบางส่วนอยากถือครองที่ดินแบบปัจเจกเพื่อต้องการขายในอนาคต จากการศึกษาของปิยะนาถ พบว่า สมาชิกเหล่านี้มีรายได้จากการทำเกษตรกรรมต่ำ ต้องอาศัยรายได้จากนอกเกษตร คือ การไปรับจ้างชั่วคราวหรือการทำงานเป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม บางรายต้องการขายที่ดินเพื่อนำไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพอื่น อีกหลายรายลูกหลานไม่ประสงค์ที่จะสืบทอดอาชีพเกษตรกร (ปิยะนาถ วชิรบัณฑิต, 2554: 93-110, 135-136, 153-160)

การเชื่อมโยงฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรในชุมชนคลองโยงซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบประเภทเกษตรกร กับแรงงานในระบบในโครงการ สสร. นั้น ในเบื้องต้นเป็นการประสานงานระหว่าง ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง กับผู้จัดการและทีมงานโครงการ สสร. (รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ) ซึ่งได้มีการเดินทางไปสำรวจนา นาบัว และโรงสีข้าวของชุมชนคลองโยง โดยมีเป้าหมายเพื่อผลิตข้าวสารและผักปลอดสารพิษราคาขายอเนกมาจำหน่ายให้แก่ลูกจ้างในโครงการ สสร. ที่อยู่บริเวณกรุงเทพฯ ปทุมธานี นครปฐม และสมุทรสาคร และได้นำเข้าข้าวสารจากชุมชนคลองโยงมาทดลองบริโภคหุงกินในหมู่ลูกจ้างในโครงการ สสร. เพื่อดูในเรื่องคุณภาพและราคาที่เหมาะสม

อย่างไรก็ดี แม้ว่าโครงการ สสร. ได้พยายามสร้างหน่ออ่อนของการพัฒนาทั้งด้านสิทธิและฐานเศรษฐกิจขึ้นในกลุ่มแรงงาน ผ่านกระบวนการจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้หรือกลุ่มศึกษา แต่จากเหตุการณ์มหาอุทกภัยปลายปี 2554ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสียหายในพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมใน 65 จังหวัด โดยมีมูลค่าความเสียหายประมาณ 1.44 ล้านบาท และมีประชากรได้รับผลกระทบมากกว่า 13.54 ล้านคน ขณะที่แรงงานที่เป็นลูกจ้างถูกเลิกจ้าง 993,944 คน ในสถานประกอบการ 28,679 แห่ง(คณะกรรมการวิสามัญศึกษา ติดตาม ตรวจสอบ การฟื้นฟูวิกฤตอุทกภัย วุฒิสภา, 2555 : 2 และบทที่ 4 หน้า 2) เป็นผลให้หน่ออ่อนของกลุ่มเรียนรู้ สสร. ในจังหวัดปทุมธานี สมุทรสาคร และนครปฐม ได้ถูกกระแสน้ำขนาดมหึมาพัดพาเสียหายไปในน้ำท่วมครั้งนั้นเช่นกัน

โดยกลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย จำกัด) ที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมนวนคร จังหวัดปทุมธานี และกลุ่มเกษตรกรคลองโยง ที่อยู่ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ก็ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากน้ำท่วมใหญ่ดังกล่าว โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีอุตสาหกรรมหนาแน่น ได้แก่ ออยุธยา ปทุมธานี สมุทรสาคร มีอัตราการเลิกจ้างสูงมาก ซึ่งปรากฏการณ์การเลิกจ้างก็เกิดขึ้นกับลูกจ้างในบริษัท คาวาซุมิ เช่นกัน ภายหลังจากน้ำท่วมมีการเลิกจ้างลูกจ้างในโรงงานที่ตั้งอยู่ในเขตนวนครของบริษัทดังกล่าวทันทีถึง 1,500 คน จากลูกจ้างจำนวน 2,800 คน จนปัจจุบัน (ปี 2556) มีลูกจ้างเหลืออยู่เพียง 650 คน ขณะที่สหภาพในสถานประกอบการแห่งนี้มีสมาชิกเหลืออยู่เพียง 450 คน เป็นเหตุให้สมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่จัดตั้งในโรงงานดังกล่าวแตกกระสานซ่านเซ็นไปคนละทิศละทาง แต่แต่ละคนต่างแยกย้ายกับภูมิลำเนา หรือย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานใหม่ เป็นผลให้สมาชิกกลุ่มเรียนรู้ในโรงงานดังกล่าวหายอย่างฉับพลัน มหาอุทกภัยครั้งนี้ได้ทำลายหน่ออ่อนของการพัฒนาขบวนการแรงงานในโรงงานดังกล่าวลงอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มเรียนรู้ในโรงงานดังกล่าวจะยุติลง แต่ผลพลวงของการพัฒนาด้านสิทธิและการสร้างฐานเศรษฐกิจทำให้สมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่ถูกเลิกจ้างบางคน และได้ผ่านการทดลองทำอาชีพเสริมจากโครงการ สสร. หันไปประกอบอาชีพอิสระแทนการเป็นลูกจ้าง เช่น ขายข้าวแกง ทำขนม ทำพวงมาลัย เป็นต้น

ในส่วนของเกษตรกรคลองโยง จังหวัดนครปฐม เหตุมหาอุทกภัยได้ทำลายพื้นที่นาข้าว นาบัว พืชผักสวนครัว สวนผลไม้ ไม้ยืนต้น ตลอดจนที่อยู่อาศัยในคลองโยงเกือบทั้งหมด เป็นผลให้การเชื่อมต่อฐานเศรษฐกิจระหว่างโครงการ สสร. กับเกษตรกรคลองโยงจึงต้องหยุดชะงักลง เพื่อให้ชาวคลองโยงได้กลับไปบูรณะฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและไร่นาของตนเอง ดังนั้น จึงทำให้การศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องปรับลดกรณีศึกษาของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในบริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย จำกัด) และกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม คือ กลุ่มเกษตรกรคลองโยง เหลือเพียงการศึกษาในกรณีกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในจังหวัดปราจีนบุรี คือ กลุ่มผู้ใช้แรงงานบริษัท ฮิตาชิ คอนซูมเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัท บริษัท พี เอ็ม พูด จำกัด) ซึ่งต่อมาได้ขยายสมาชิกไปในอีก 9 โรงงานจัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ในการขับเคลื่อนต้นแบบหมู่บ้านชุมชนแรงงาน และกรณีกลุ่มแรงงานที่เป็นเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี คือ กลุ่มเกษตรกรที่ได้ร่วมกันจัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร

บทที่ 4

การดำเนินงานโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด

ในบทนี้ผู้วิจัยจะพูดถึงที่มา หลักการ การดำเนินงาน และผลที่เกิดขึ้นของโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนและบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด ดังต่อไปนี้

4.1 หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

4.1.1 ที่มา หลักการ และวัตถุประสงค์ของหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

การพัฒนาอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจไทยบนเส้นทางทุนนิยม ด้านหนึ่งทำให้เศรษฐกิจอุตสาหกรรมเติบโตก้าวหน้า แต่อีกด้านหนึ่งลูกจ้างหรือชีวิตคนขายแรงงานในอุตสาหกรรมกลับถดถอย เสื่อมโทรมลง ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม เศรษฐกิจของลูกจ้างดำเนินไปแบบวันต่อวัน ค่าจ้างรายวันทำให้ทุกคนต้องพยายามหารายได้ให้พอรายจ่าย ทำให้คนงานต้องทำงานทั้งเวลาปกติและล่วงเวลา รวมแล้วประมาณวันละ 10-12 ชั่วโมง ไม่มีเวลาพัฒนาตนเอง ดูแลครอบครัว และลูกๆ ครอบครัวลูกจ้างแตกกระแหง พ่อแม่อยู่ในชนบท แต่ลูกๆ อยู่ในโรงงาน ขณะที่หลานๆ อยู่กับปู่ย่า ตายาย เกิดความสัมพันธ์ห่างเหินในครอบครัว เกิดภาวะครอบครัวหลุดหลวม ชุมชนหลุดหลวม กลายเป็นภาวะสังคมอ่อนแอที่กัดกินสังคมไทยโดยไม่รู้ตัว และการเป็นแรงงานอพยพย้ายถิ่นไปตามแหล่งที่มีงานทำ มีรายได้ ทำให้ลูกจ้างจำนวนมากไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ไม่มีสหายใจของชุมชน การรับรู้คับแคบ ไม่รู้จักสังคมภายนอก กลายเป็นพลเมืองด้อยฐานะ ด้อยศักดิ์ ด้อยสิทธิในที่สุด ปัญหาที่กล่าวมานี้เป็นข้อสรุปส่วนหนึ่งที่ได้จากการจัดกลุ่มเรียนรู้ของลูกจ้างในโครงการ สสร. และเป็นที่มาของโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ที่ต้องการแก้ไขเชิงบูรณาการ ผ่านการแก้ปัญหาที่มุ่งเป้าไปยังกลุ่มคนงาน ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม

หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน เกิดขึ้นจากการต่อยอดโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ (สสร.) ซึ่งจากรูป 3-1 โครงการ สสร. ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า กลุ่มเรียนรู้จะนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ก่อเกิดการรวมตัวของกลุ่มออมจัดตั้งธนาคารแรงงานเพื่อเป็นฐานการเงินของเศรษฐกิจแรงงาน และนำไปสู่การลงทุนฐานการผลิตและการค้า คือ การจัดตั้งหมู่บ้านแรงงาน โรงเรียนเด็ก และห้างสรรพสินค้าของแรงงานฯ เพื่อให้การออมและการลงทุนเหล่านี้ได้ยกระดับฐานเศรษฐกิจของแรงงานเอง พร้อมกับสร้างเสริมสวัสดิการและคุณภาพชีวิต

ให้แก่แรงงาน จึงเป็นเหตุให้มีจัดตั้งโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนขึ้นโดยได้เลือกพื้นที่ทดลองในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เนื่องจากมีกลุ่มเรียนรู้ทั้งของแรงงานในและนอกระบบของโครงการ สสร. อยู่มากถึง 22กลุ่มและมีอยู่หลายกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาระดับชีวิตและความคิดของตนเอง(สสร.,2554 : 34) นอกจากนี้พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยยังมีผู้ยังชีพด้วยการเป็นเกษตรกร ขณะเดียวกันได้เกิดผู้ยังชีพด้วยการขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มจำนวนตามการขยายตัวของเขตอุตสาหกรรมปัจจุบันมีนิคมอุตสาหกรรม สวนอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมมากถึง4แห่ง และอยู่ระหว่างการอนุญาตประกอบกิจการอีก 3 แห่ง(สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี, 2555 : ออนไลน์) กลายเป็นพื้นที่ที่ประชาชนยังชีพด้วยสองวิถีการผลิตและที่สำคัญราคาที่ดินที่นี้ยังไม่แพงจนเกินความสามารถของลูกจ้างในการซื้อเพื่อเป็นเจ้าของ อีกทั้งยังมีเนื้อที่มากพอที่จะทดลองดำเนินกิจกรรมหนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การจัดทำโครงการลงในครั้งนี้

สำหรับหลักการและวัตถุประสงค์ของหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ก็คือ “การสร้างครอบครัวใหม่ ชุมชนใหม่ และการพัฒนาแนวใหม่”(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2555:1)

ครอบครัวใหม่ คือ ครอบครัวของคนสามวัย คือ พ่อ-แม่(พ่อแม่ของคนงาน) ลูก(คนงาน) และหลาน(ลูกๆ ของคนงาน) ฟื้นฟูสายสัมพันธ์ครอบครัวไทย ไม่ให้หลุดหลวมตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ชุมชนใหม่ คือ ชุมชน 1 ครัวเรือน 2 วิถีการผลิต กล่าวคือ สมาชิกชุมชนมีอาชีพหลักเป็นลูกจ้าง และมีรายได้หลักคือ ค่าจ้าง ส่วนอาชีพรองคือ เกษตรสวนครัวและการค้าขายเสริม โดยมีรายได้รองคือ กำไรที่เป็นตัวเงินจากการค้าขาย และรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินก็คือ ข้าวปลาพืชผักที่เป็นอาหารและยาสมุนไพรที่ปลูกเองในครัวเรือน ซึ่งก็คือการเน้นการสร้างปัจจัยสี่ครัวเรือนดำเนินการเอง ทั้งนี้การค้าขายและการสร้างแหล่งอาหารเท่ากับเป็นการสร้างหลักประกันทางอาหารและทางเลือกของอาชีพให้แก่คนในชุมชน

การพัฒนาแนวใหม่ คือ การประสานเกษตรและอุตสาหกรรมให้เกื้อกูลกัน สมาชิกชุมชนต้องมีทักษะ 2 ด้าน คือ ทักษะหลัก ทำงานในโรงงาน และทักษะรอง การผลิตอาหาร ตลอดจนเยาวชนของชุมชน ต้องได้รับการปลูกฝังทักษะควบคู่กันตั้งแต่เยาว์วัย ปัจจุบันนี้แม้แต่ตัวคนงานเองก็เกือบไม่มีทักษะด้านการเกษตรและการผลิตอาหารกินเองเลย

4.1.2 ข้อมูลโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

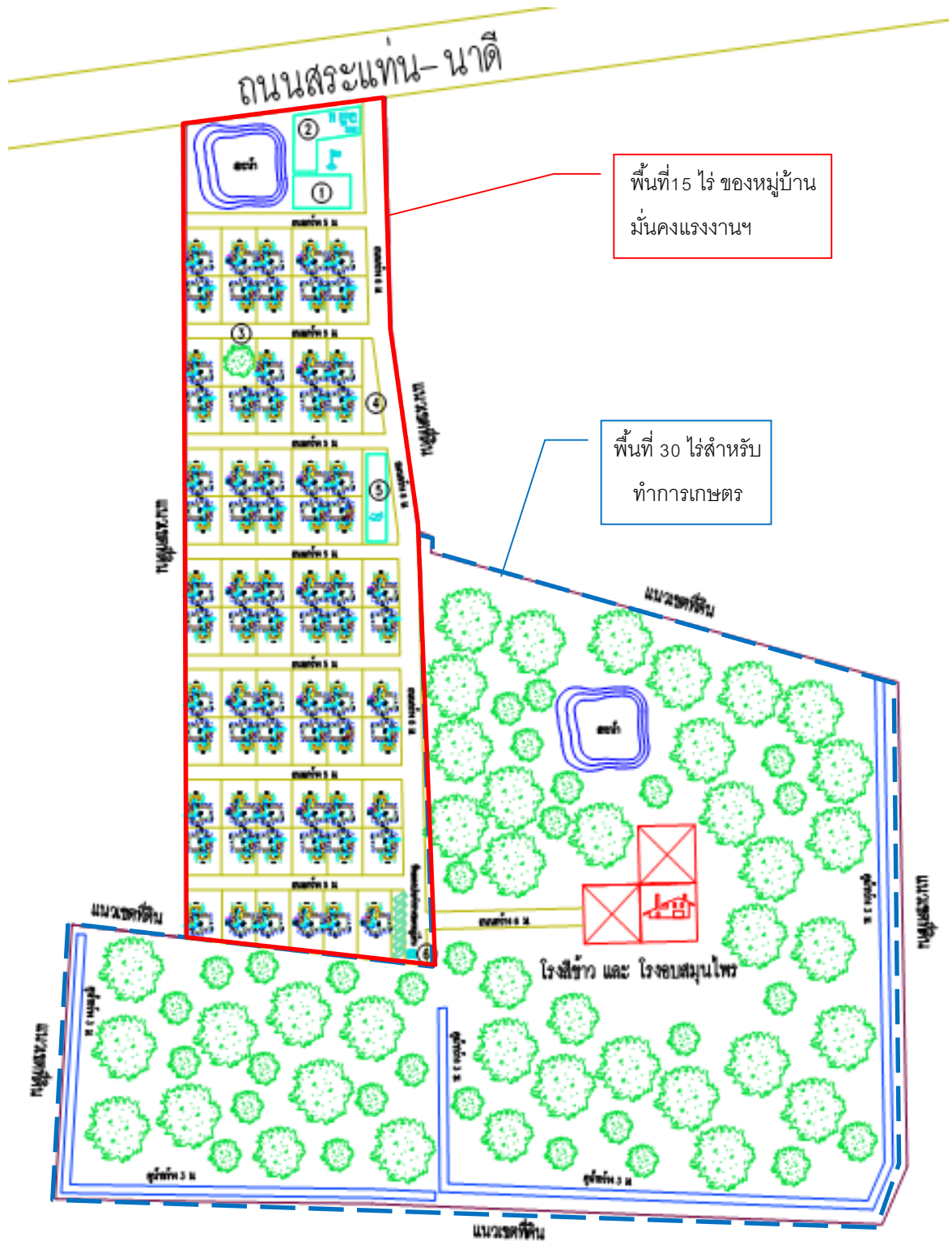
โครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนแห่งนี้(เรียกชื่อย่อว่า หมู่บ้านแรงงานฯ) นับเป็นการจัดตั้งชุมชนหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ภายใต้ความร่วมมือของผู้ใช้แรงงานในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ (สสร.) เครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป สมัชชาปฏิรูป และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)(ชื่อย่อ พอช.) โดยเป็นชุมชนคนโรงงานจำนวน 70 ครอบครัว บนพื้นที่ 15 ไร่ ณ บ้านหนองทะเล ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อีก 30 ไร่ที่ติดกันเจ้าของที่ดินยินดีให้ทางชุมชนร่วมกันใช้เพื่อการเกษตรกรรมปลอดสารพิษ โดยเป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างเจ้าของที่ดินและชุมชนหมู่บ้านแรงงานฯ เพื่อขยายพื้นที่สำหรับการพัฒนาอาชีพเสริมและการผลิตอาหารที่ปลอดภัย

รูปที่ 4- 1ภาพถ่ายดาวเทียมหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคม

ที่มา : google earth

รูปที่ 4- 2ผังบริเวณหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

ที่มา : ข้อเสนอโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

สำหรับพื้นที่ 15 ไร่ของโครงการบ้านแรงงานฯถูกแบ่งออกเป็น

1) พื้นที่บ้านประมาณ 3,500 ตารางวา(ตร.วา) จำนวน 70 หลังๆ ละ 300,000 บาท โดยแต่ละครอบครัวได้ครอบครองที่ดินส่วนตัวรายละ 50 ตร.วา แบ่งเป็น

- ใช้ปลูกบ้านประมาณ 25 ตร.วาเพื่อสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
- ที่เหลือปลูกผักสวนครัวประมาณ 25 ตร.วาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

2) พื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน จำนวน 2,500 ตร.วา แบ่งเป็น

- ที่ดินสำหรับอาคารอเนกประสงค์ 150 ตร.วาหมายเลข 1
- ที่ดินลานค้าชุมชน 475.3 ตร.วา หมายเลข 2
- ที่ดินสำหรับลานอเนกประสงค์ 100 ตร.วา หมายเลข 3
- ที่ดินศูนย์วิทยาศาสตร์เด็กเล็ก 47.7 ตร.วา หมายเลข 4
- ที่ดินห้องสมุดชุมชน 86.2 ตร.วา หมายเลข 5
- ที่จอดรถประจำทางหมู่บ้าน 54.7 ตร.วา หมายเลข 6
- ถนนเมนและถนนซอย1,586.1ตร.วา

ทั้งนี้ ที่ดินสำหรับอาคารอเนกประสงค์ จะเป็นที่ตั้งของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด และเป็นที่ใช้ในการประชุมของสมาชิกชุมชน ส่วนลานค้าชุมชนจะเป็นพื้นที่สำหรับจัดตั้งตลาดและร้านค้าของชุมชน หรืออาจจัดตั้งปั้มน้ำมันขนาดเล็กของหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นที่ดินดีริมถนนใหญ่ สำหรับลานอเนกประสงค์ ที่มีต้นมะม่วงอายุ 50 ปี จะเป็นพื้นที่ส่วนกลางสำหรับให้สมาชิกในชุมชนมาพักผ่อนหย่อนใจ พุดคุยแลกเปลี่ยนสังสรรค์ในหมู่สมาชิกชุมชน ส่วนที่ดินศูนย์วิทยาศาสตร์เด็ก เป็นที่ดินที่กันไว้สำหรับการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเยาวชนในชุมชนควบคู่กับการเป็นศูนย์เลี้ยงเด็กเล็ก นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่เตรียมไว้สำหรับจัดตั้งห้องสมุดชุมชนซึ่งอาจควบคู่กับการจัดตั้งศูนย์พัฒนาทักษะฝีมือหรืออาจจัดตั้งเป็นศูนย์การศึกษา นอกโรงงาน อีกทั้งยังมีพื้นที่สำหรับจอดรถประจำทางหมู่บ้าน โดยมีโครงการที่จะจัดหารถประจำทางไฟฟ้า เพื่อวิ่งรับส่งสมาชิกในหมู่บ้านไปยังโรงงานในเขตอุตสาหกรรมนิคมกบินทร์บุรีซึ่งจะเป็นการช่วยลดต้นทุนการเดินทางไปทำงานอีกด้วย

3) พื้นที่ของเอกชนอีก 30 ไร่ ที่ให้ใช้สำหรับการลงทุนร่วมระหว่างเจ้าของที่ดินและหมู่บ้านแรงงานฯในการจัดทำแปลงเกษตรปลอดสารพิษ เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดไก่ และอาจจะมีการจัดตั้งโรงเรียนขนาดเล็ก โรงงานทำขนมปัง เพื่อสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน เช่น โรงสี โรงทำขนม เป็นต้นทั้งนี้ กิจกรรมทั้งหมดของหมู่บ้านแรงงานฯ จะเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายเศรษฐกิจ

เกื้อกูล ที่เชื่อมผู้ผลิตภาคเกษตรกับผู้บริโภคที่เป็นคนงานเข้าหากันโดยตรง(สหกรณ์บ้านมั่นคง แรงงานสังคมเพื่อนจำกัด, 2555:77 - 79)

4.1.3 ข้อมูลสมาชิกหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

โครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ได้ประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2554 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกิ้ง อำเภอนองกิ้ง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการประชุมลูกจ้างในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีที่มีความเดือนร้อนที่อยู่อาศัย และต้องการมีบ้านเป็นของตนเอง ร่วมกับเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป ภายใต้คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป และ คณะอนุกรรมการกลุ่มการศึกษา ภายใต้คณะกรรมการปฏิรูปซึ่งในวันดังกล่าวมีลูกจ้างประสงค์ เข้าร่วมโครงการในครั้งแรกจำนวน 91 คน และเริ่มต้นออมเงิน 58,790 บาท(โครงการบ้านมั่นคง แรงงานสังคมเพื่อน, 2554)อย่างไรก็ดีปัจจุบันโครงการหมู่บ้านแรงงานฯ ได้ดำเนินการมา 3 ปี และอยู่ระหว่างการทำสัญญากู้เงินกับทาง พอช. และได้เริ่มต้นสร้างบ้านแล้ว แต่ก็ยังมีสมาชิกเข้า-ออก จากโครงการร่วม 230 คน ด้วยเหตุผลหลายประการซึ่งจะกล่าวในส่วนต่อไป ปัจจุบันเดือน มกราคม 2557 มีสมาชิกบ้านแรงงานเหลือจำนวนทั้งสิ้น 32 ครอบครัว อย่างไรก็ตาม ทางหมู่บ้านแรงงานฯ ได้มีการสำรวจข้อมูลสมาชิกไว้เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ซึ่งขณะนั้นมีโครงการ บ้านแรงงานมีสมาชิกจำนวน 67 คน หรือ 67 ครอบครัว และมีสมาชิกในชุมชนโดยประมาณ 233 คน โดยสรุปสาระสำคัญดังนี้

1) เพศ ชาย 34 คน และหญิง 33 คน

2) อายุของสมาชิก

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)
20 -30	14
30 – 40	34
40 – 50	16
50 ปีขึ้นไป	3
รวม	67

จากการสำรวจข้อมูลสมาชิกในโครงการบ้านแรงงานจำนวน 67 คน พบว่าสมาชิกที่เป็นชาย 34 คน และหญิง 33 คน โดยสมาชิกผู้รับผิดชอบผ่อนบ้านมีอายุเฉลี่ย 37 ปี โดยมากที่สุดมีอายุระหว่าง 30 – 40 ปี จำนวน 34 คน รองลงมาคือ อายุ 40 – 50 ปี จำนวน 16 คน อายุ 20 – 30 ปี จำนวน 14 คน และมีคนอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน จากตัวเลขดังกล่าวนี้บ่งบอกว่า ครอบครัวของสมาชิกบ้านแรงงานอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ เป็นวัยที่กำลังมีลูก และเป็นวัยที่ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่แก่เฒ่า เป็นครอบครัวขยายที่ต้องการที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับ

3- 5 คน นอกจากนี้ในแง่โครงสร้างอายุของสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบการผ่อนบ้านนั้น การที่สมาชิกส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 40 ปี จึงมีความสามารถที่จะมีกระแสรายได้มาจ่ายค่าผ่อนบ้านได้ตลอด 15 ปี ตามกำหนดของ พอช. เนื่องจากลูกจ้างในโรงงานส่วนใหญ่จะมีข้อตกลงกับนายจ้างที่กำหนดให้ลูกจ้างเกษียณอายุที่ 55 ปี ซึ่งหลังจาก 55 ปี ลูกจ้างจะได้รับบำนาญชราภาพจากสำนักงานประกันสังคม ต่ำสุด 720 บาท สูงสุดเพียงเดือนละ 3,000 บาท (สำนักข่าวอิศรา, 5 มิถุนายน 2556) อย่างไรก็ตามสำหรับสมาชิกที่มีอายุงานน้อยกว่าระยะเวลาผ่อนชำระ 15 ปี ทาง พอช. ก็ให้ความยืดหยุ่น โดยสามารถให้ทายาทผ่อนบ้านต่อจากสมาชิกได้ และไม่ได้นำเรื่องดังกล่าวมาเป็นอุปสรรคในการปล่อยสินเชื่อให้แก่สมาชิกมากนัก

3) จำนวนคนในครัวเรือนและภาวะการมีงานทำของคนในชุมชน

จำนวนคนในครัวเรือน	จำนวนครัวเรือน	รวมคนในชุมชนทั้งสิ้น(คน)	มีงานทำ (คน)	ไม่มีงานทำ (คน)
ครัวเรือนที่มี 2 คน	10	20	10	10
ครัวเรือนที่มี 3 คน	27	81	40	41
ครัวเรือนที่มี 4 คน	21	84	41	43
ครัวเรือนที่มี 5 คน	6	30	13	17
ครัวเรือนที่มี 6 คน	3	18	8	10
รวม	67	233	112	121

สำหรับขนาดครัวเรือนของสมาชิกในโครงการบ้านแรงงาน พบว่า ค่าเฉลี่ยของขนาดครัวเรือนคือ 3.4 คนต่อหนึ่งครัวเรือน โดยจำนวนมากที่สุดคือ ครัวเรือนที่มี 3 คน จำนวน 27 ครอบครัวยุทธศาสตร์คือ 4 คน/ครัวเรือน มี 21 ครอบครัวยุทธศาสตร์ตามด้วย 2 คน/ครัวเรือน จำนวน 10 ครอบครัวยุทธศาสตร์ 5 คน/ครัวเรือนมี 6 ครอบครัวยุทธศาสตร์และสุดท้ายคือ 6คน/ครัวเรือน มี 3 ครอบครัวยุทธศาสตร์รวมจำนวนผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ้านมั่นคงแรงงานทั้งหมดจะมีประมาณ 233 คน แบ่งเป็นผู้มีงานทำ 112 คน และผู้ไม่มีงานทำอีก 121 คน ได้แก่ เด็ก พ่อแม่แก่เฒ่า และญาติๆ ซึ่งบางครอบครัวมีผู้พิการอาศัยอยู่ด้วย

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาสภาพที่อยู่ปัจจุบันของสมาชิก พบว่า ส่วนใหญ่พักอยู่อาศัยในห้องเช่าขนาด 21 – 28 ตารางเมตร และจ่ายค่าเช่าเฉลี่ย 1,500 – 2,000 บาทต่อเดือน (สมพงษ์ มะลิทอง, 10 ธันวาคม 2556) ดังกรณี ห้องเช่าของคุณเบญจวรรณ รักษาพล มีผู้พักอาศัยทั้งหมด 4 คน คือ แม่ ตัวคุณเบญจวรรณ ลูกสาววัย 5 ขวบ และน้องสาวที่ทุพพลภาพขาดขาข้างหนึ่ง โดยสภาพห้องเช่าจะสร้างติดต่อกันเหมือนห้องแถวชั้นเดียว มีห้องโถงโถงและห้องน้ำอย่าง

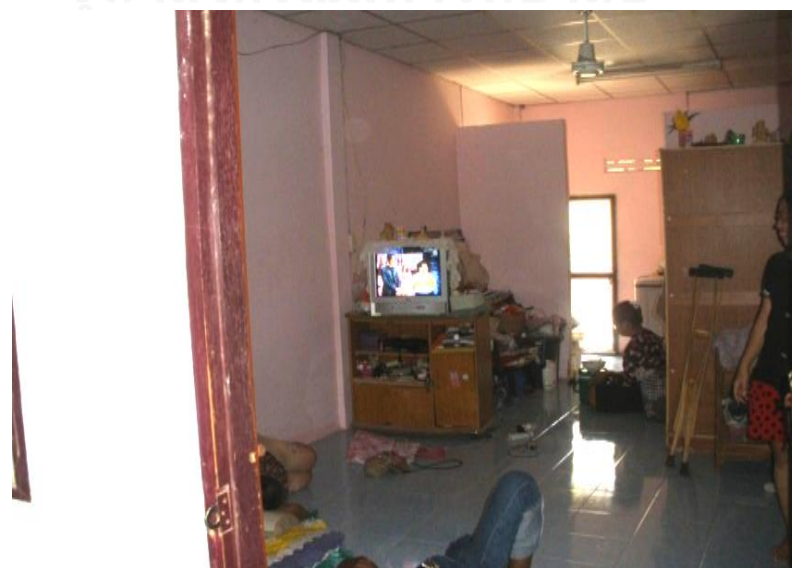
ละ 1 ห้องเท่านั้น ภายในห้องโถงที่มีเพียงห้องเดียวจะถูกใช้ประโยชน์เป็นทั้งพื้นที่นั่งเล่นดูทีวี ห้องนอน ห้องครัวและพื้นที่เตรียมอาหารสำหรับไว้ขายที่ร้านค้าหน้าเขตอุตสาหกรรมฯ (เบญจวรรณ รักษาพล, 5 มิถุนายน 2555)(รูปที่ 4-3)อย่างไรก็ดีหากเช่าบ้านทั้งหลังในบริเวณนั้น ก็จะต้องจ่ายค่าเช่าเฉลี่ยเดือนละ 2,500– 3,000 บาท (เสรี พลหล้า, 5 มิถุนายน 2555)

ดังนั้นจะพบว่า ห้องเช่าดังกล่าวมีค่อนข้างคับแคบ แต่การมีผู้หญิงทั้งครอบครัว จึงทำให้ปัญหาการพักอาศัยของครอบครัวคุณเบญจวรรณยังไม่มีปัญหามากนัก ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ห้องเช่าดังกล่าวมีขนาดเหมาะที่จะเป็นบ้านของครอบครัวคนหนุ่มสาวที่ยังไม่มีลูกๆ หรือครอบครัวที่ลูกยังเล็กอยู่ แต่ถ้าลูกๆโตขึ้นจนย่างเข้าสู่วัยรุ่น การพักอาศัยรวมกันของพ่อ แม่ และลูกภายในห้องเดียวกันได้สร้างความกังวลใจในการมีเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยาที่เป็นสมาชิกบ้าน บางรายถึงกับส่งลูกกลับไปอยู่กับปู่ย่าตายายที่ต่างจังหวัด แต่สมาชิกบางรายก็ยอมรับว่า ไม่เคยให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จากสภาพบังคับที่ค่าจ้างน้อยการมีที่ซุกหัวนอนก็ดีแล้ว พร้อมทั้งยอมรับว่า ลูกๆ ตนเคยเห็นพ่อแม่มีเพศสัมพันธ์กันอย่างไรก็ดีความอยากรู้อยากเห็นและการลอกเลียนพฤติกรรมของพ่อแม่ สื่อลามกอนาจารที่แพร่กระจายอยู่ทั่วไป ความดึกคคะนองของวัยรุ่น และการขาดเวลาที่จะดูแลลูกๆ เป็นเหตุของการตั้งท้องวัยใสในหมู่ลูกๆ ของคนงานในย่านนี้ เราจะพบลูกสาวของคนงานจำนวนมากตั้งท้องตั้งแต่อายุ 15 – 16 ปีส่วนลูกชายที่ยังเป็นผู้เยาว์ก็ถูกบังคับให้เข้าพิธีขึ้นผี และต้องจ่ายค่าสินสอดทองหมั้นให้แก่ฝ่ายหญิงมิฉะนั้นพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะแจ้งความกับตำรวจจับฝ่ายชายในข้อหาพรากผู้เยาว์ ทั้งๆ ที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็เป็นผู้เยาว์ทั้งคู่บางกรณีฝ่ายหญิงเรียกค่าสินสอด 50,099 บาท หรือ 100,099 บาทก็มี ผู้เยาว์ฝ่ายชายอยู่ในวัยเรียนหนังสือไม่มีรายได้ ภาระค่าสินสอดดังกล่าวตกอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อรายได้ปัจจุบันก็ไม่พอเลี้ยงครอบครัว ก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อมาจ่ายค่าสินสอดให้แก่ฝ่ายเจ้าสาว ผู้วิจัยพบว่า คู่บ่าวสาววัยเยาว์บางคู่ พ่อแม่ฝ่ายหญิงเรียกสินสอดหลักหมื่นหลักแสน แต่งงานกันไปไม่เกิน 3 – 5 เดือนก็หย่าร้างกัน ทั้งๆ ที่ภาระหนี้สินจากค่าสินสอดยังผ่อนชำระไม่หมด เด็กสาวบางรายเลิกกับสามีวัยเยาว์คนแรก ก็หาสามีใหม่ได้ทันที เกิดเหตุการณ์ซ้ำๆ ดังกล่าว จนสร้างอาชีพใหม่ให้แก่พ่อแม่เด็กสาว คือ ขึ้นผีเรียกค่าสินสอดจากฝ่ายชาย หากไม่ให้จะแจ้งตำรวจจับ (ศศิภา เกษรพรมราช, 28พฤศจิกายน 2555)

ความต้องการที่อยู่อาศัยเพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว เป็นสิ่งที่สมาชิกบ้านแรงงานปรารภณา ดังกรณีสามีคุณวิไลรีเบี้ยว สมาชิกบ้านแรงงานฯ ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า. “ลูกสาวเริ่มโตเป็นสาวแล้ว อยากให้มีห้องนอนเป็นสัดส่วน” นอกจากนี้สมาชิกยัง

ต้องการพื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพเสริมหรือการทำเกษตรเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน โดยคาดหวังว่า คนแก่คนเฒ่า เด็กๆ ผู้พิการ หรือผู้ว่างงานในครอบครัว จะสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวประกอบอาชีพเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งได้ด้วย และความต้องการเหล่านี้เองเป็นที่มาของความต้อการเนื้อที่บ้่าน 30 - 50 ตารางวา

รูปที่ 4- 3 สภาพห้องเช่าในบริเวณเขตอุตสาหกรรมกบิทร์บุรี และห้องเช่าของคุณเบญจวรรณ รักษาพล สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

4) อาชีพของสมาชิก

อาชีพ	จำนวน(คน)
ลูกจ้างในโรงงาน	65
รับจ้างอิสระ	2

5) รายได้ต่อครัวเรือน/เดือน

รายได้ครัวเรือน (ไม่รวมโอที)	จำนวน ครัวเรือน	รายได้ครัวเรือน (รวมโอที)	จำนวน ครัวเรือน
5,001 – 10,000 บาท	7	5,001 – 10,000 บาท	4
10,001 – 15,000 บาท	22	10,001 – 15,000 บาท	12
15,001 – 20,000 บาท	18	15,001 – 20,000 บาท	14
20,001 – 25,000 บาท	15	20,001 – 25,000 บาท	22
25,001 – 30,000 บาท	4	25,001 – 30,000 บาท	10
30,001 บาท ขึ้นไป	1	30,001 – 40,000 บาท	5
รวม	67		67

สมาชิกในโครงการบ้านแรงงานฯ เกือบทั้งหมดประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี มีเพียงไม่กี่รายที่ประกอบอาชีพรับจ้างอิสระ ทำงานเป็นช่างก่อสร้าง หรือรับจ้างทำงานในไร่ในนา จากตัวเลขรายได้ครัวเรือนของสมาชิกบ้านแรงงาน พบว่า รายได้เฉลี่ย/เดือนของครัวเรือนสมาชิกฯ กรณีไม่รวมโอที เท่ากับ 17,329 บาท หากรวมโอทีที่ค่าเฉลี่ยจะเท่ากับ 21,321 บาทครัวเรือนของสมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ไม่รวมค่าล่วงเวลา จะอยู่ในช่วง 10,001–15,000 บาท หากรวมค่าล่วงเวลาก็จะทำให้สมาชิกส่วนใหญ่มีรายได้ในช่วง 20,001–25,000 บาทต่อเดือน

จากตารางตัวเลขรายได้ครัวเรือนสมาชิกบ้านแรงงานข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกสมาชิกที่เป็นลูกจ้างในโรงงานออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือ ลูกจ้างพนักงาน และกลุ่มที่สองคือ ลูกจ้างคอปขาว สมาชิกที่มาร่วมโครงการบ้านแรงงานส่วนใหญ่เป็นพนักงานคอปพนักงาน หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “สาวฉันทนา” กล่าวคือ เป็นพนักงานทักษะฝีมือแรงงานน้อยใช้แรงงานมาก ทำงานบนสายพานการผลิต มีสมาชิกจำนวนน้อยมากที่จะมีตำแหน่งงานเป็นลูกจ้างประจำรายเดือนของโรงงาน แต่ส่วนใหญ่ตำแหน่งงานคือ ลูกจ้างประจำรายวัน³⁷ และ

³⁷ ลูกจ้างประจำรายวัน เป็นลูกจ้างโดยตรงของโรงงาน แต่กินค่าจ้างแบบรายวัน หากวันใดไม่มาทำงาน ก็ไม่ได้ค่าจ้าง

ลูกจ้างรับเหมาช่วงงาน หรือเรียกสั้นๆ ว่า “เด็กขับ”(sub contract)³⁸ ทั้งนี้ ลูกจ้างประจำรายวันจะมีความแน่นอนของค่าจ้างน้อยกว่าลูกจ้างประจำรายเดือน เพราะหากวันใดไม่มาทำงาน ก็จะไม่ได้รับค่าจ้าง ส่วนลูกจ้างรับเหมาช่วงงาน เป็นลูกจ้างที่ค่าจ้าง สวัสดิการ และความมั่นคงในอาชีพต่ำที่สุด เพราะเป็นลูกจ้างของผู้รับเหมาช่วงงานมาจากโรงงานอีกที ไม่ได้เป็นลูกจ้างโดยตรงของโรงงาน เช่นสัญญาจ้างงานระยะสั้นและต่อสัญญากับนายจ้างรับเหมาช่วงงาน ค่าจ้างและสวัสดิการต่ำเพราะตกอยู่ภายใต้ระบบกินหัวคิวจากการจัดหาแรงงานให้แก่โรงงาน กลายเป็นลูกจ้างที่มีนายจ้างสองชั้น แต่ต้องยื่นทำงานในโรงงานเดียวเช่นเดียวกับลูกจ้างประเภทอื่น ๆ นอกจากนี้เมื่อเกิดข้อพิพาทแรงงาน นายจ้างรับเหมาช่วงเหล่านี้จะเป็นผู้รับภาระแทนโรงงาน และสามารถปิดกิจการอย่างง่ายดายเพื่อหนีการจ่ายค่าชดเชยต่างๆ ให้แก่ลูกจ้าง สำหรับสมาชิกที่เป็นลูกจ้างคอปกน้ำเงินเหล่านี้จะมีรายได้ครัวเรือนอยู่ในช่วง 9,000 – 25,000 บาท แตกต่างกันตามอายุงาน ตำแหน่งงาน และวุฒิการศึกษา

ส่วนสมาชิกบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ลูกจ้างคอปกขาว เป็นสมาชิกบ้านแรงงานที่ครัวเรือนมีรายได้อยู่ในระดับกลางต่ำ ประมาณ 30,000 – 40,000 บาทต่อครัวเรือน หรือก็คือใกล้เคียงกับค่าจ้างขั้นต่ำของผู้จบปริญญาตรีสองคนรวมกัน สมาชิกเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานมานาน บางรายทำงานมากกว่า 20 ปี หรือมีวุฒิการศึกษา ปวส. ขึ้นไป มีตำแหน่งงานเป็นหัวหน้างานหรือระดับรองหัวหน้าในฝ่ายต่างๆ ของโรงงาน โดยมากทำงานประจำในสำนักงาน เป็นลูกจ้างที่มีทักษะฝีมือทางวิชาชีพเป็นผู้คล่องแคล่วในการจัดทำเอกสารและเขียนรายงาน ผู้วิจัยพบว่า คนกลุ่มนี้มีส่วนช่วยอย่างมากในการขับเคลื่อนโครงการบ้านให้ก้าวหน้าตามขั้นตอนต่างๆ ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนถัดไป

อย่างไรก็ดี สำหรับครัวเรือนสมาชิกที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ได้จัดสมาชิกเหล่านี้ในกลุ่มที่มีภาวะสุ่มเสี่ยงที่จะไม่สามารถผ่อนบ้านในบางช่วงบางจังหวะที่มีปัญหาด้านการเงิน (ค่าผ่อนบ้านในโครงการฯ เดือนละ 2,100 บาท) ทางสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ จึงได้เตรียมแผนการประกอบอาชีพเสริมให้แก่สมาชิกอันได้แก่ การเปิดให้มีแผงสำหรับค้าขายในพื้นที่ลานค้าหน้าโครงการฯ การร่วมลงทุนทำการเกษตรกับเจ้าของ

³⁸ ลูกจ้างรับเหมาช่วงงาน (sub contract) ลูกจ้างรับเหมาช่วงงาน(ซับคอนแทรค) ลูกจ้างประเภทนี้เกิดจากสัญญา รับเหมาช่วงงาน หรือเป็นลูกจ้างที่เกิดการจ้างงานสองชั้น คือ เจ้าของโรงงาน จะทำสัญญารับเหมาช่วงงานให้แก่ นายจ้างรับเหมาช่วงงาน โดยนายจ้างรับเหมาช่วงงานทำสัญญาตกลงกับเจ้าของโรงงานว่า จะส่งลูกจ้างของตนเองเข้าไปทำงานให้กับเจ้าของโรงงาน ดังนั้น นายจ้างรับเหมาช่วงงานจึงกลายเป็นผู้รับจ้างของโรงงาน จากนั้นนายจ้างรับเหมาช่วงงานก็จะรับสมัครลูกจ้าง และทำสัญญาให้ลูกจ้างรับเหมาช่วงงาน เข้าไปทำงานให้เจ้าของโรงงาน โดยทำงานประเภทเดียวกับลูกจ้างโดยตรงของโรงงาน แต่ได้ค่าจ้างหรือสวัสดิการต่ำกว่า

ที่ดินบริเวณข้างเคียง เพื่อผลิตสินค้าเกษตรปลอดสารพิษออกจำหน่าย และการปลูกผักสวนครัวในครัวเรือนเพื่อนำมาบริโภคและลดรายจ่าย เป็นต้น

6) ค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือน/เดือนจะกล่าวถึงต่อไปนี้ว่า

รายจ่ายครัวเรือน	จำนวนครัวเรือน
5,001 – 10,000 บาท	17
10,001 – 15,000 บาท	20
15,001 – 20,000 บาท	18
20,001 – 25,000 บาท	9
25,001 – 30,000 บาท	2
30,001 บาท ขึ้นไป	1
รวม	67

7) ภาระหนี้สินปัจจุบันของครัวเรือนที่ต้องจ่ายคืนต่อเดือน

หนี้สินครัวเรือน	จำนวนครัวเรือน
ไม่มีหนี้	23
ต่ำกว่า 5,000 บาท	19
5,001 – 10,000 บาท	18
10,001 – 15,000 บาท	5
20,001–25,000 บาท	2
รวม	67

ในด้านรายจ่าย และหนี้สิน ในโครงการบ้านแรงงานฯ ครัวเรือนมีรายจ่ายเฉลี่ย 14,656 บาท/เดือน เฉพาะรายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ได้แก่ ค่าเช่า ค่าน้ำ และค่าไฟ เฉลี่ยตกเดือนละ 2,100 บาท (ประไฟ ชินโครตพงษ์, 18 กุมภาพันธ์ 2555) ทั้งนี้ ครัวเรือนสมาชิกส่วนใหญ่มีรายจ่ายต่อเดือนประมาณ 10,001 – 15,000 บาท จำนวน 20 ครอบครัวย รองลงมาคือ 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 18 ครอบครัวย และ 5,001 – 10,000 บาท จำนวน 17 ครอบครัวย ส่วนที่เหลืออีก 12 ครอบครัวย มีรายจ่ายที่มากกว่าเดือนละ 20,000 บาท สำหรับรายจ่ายหลักๆ ในครัวเรือน ได้แก่ เงินส่งกลับให้พ่อแม่เฉลี่ยเดือนละ 2,000 บาท เงินใช้จ่ายเกี่ยวกับลูก เฉลี่ยเดือนละ 3,500 บาท ที่เหลือเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว อาทิ ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ตลอดจนค่าผ่อนชำระเงินกู้ค่าสินค้า ค่าบัตรเครดิต และเงินกู้ยืมระบบ ซึ่งมีตั้งแต่ 1,000 บาท/เดือน ไปจนถึงเดือนละ 25,000 บาท/เดือน และที่เหลือสุดท้ายจึงเป็นเงินออม

ในด้านหนี้สิน พบว่า มีสมาชิกที่ไม่มีหนี้สินจำนวน 23 ครอบครัวย แต่ที่เหลืออีก 44 รายเป็นผู้มีหนี้สิน สมาชิกที่เป็นหนี้ส่วนใหญ่จำนวน 19 ราย ต้องจ่ายเงินชำระหนี้เดือนละ

1,000 – 5,000 บาท รองลงมาจำนวน 18 ราย ชำระหนี้เดือนละ 5,001 – 10,000 บาท ที่เหลืออีก 7 ราย จ่ายชำระหนี้เดือนละ 10,0001 – 25,000 บาท จากการสอบถาม มูลหนี้ส่วนใหญ่เกิดมาจากการซื้อรถยนต์ทั้งรถปีคอปและรถมอเตอร์ไซด์ ทั้งนี้รถปีคอปมือหนึ่งราคาประมาณคันละ 650,000 – 800,000 บาท ยี่ห้อยอดนิยมในหมู่นักงานคือ โตโยต้าวิโก้ อีซูซุดีแมกซ์มิซูบิชิโตรตัน มาสด้าบีที เป็นต้น บางรายนอกจากจะผ่อนรถแล้ว ยังผ่อนเครื่องเสียงติดรถยนต์ราคาเป็นแสน บาทอีกด้วย ส่วนมอเตอร์ไซด์ ประมาณราคาคันละ 25,000 – 50,000 บาท ยี่ห้อยอดนิยม ได้แก่ ฮอนด้าเวฟฮอนด้าสคูปี ยามาฮาฟีนี เป็นต้น ทั้งนี้รถมอเตอร์ไซด์นับเป็นสินค้าจำเป็นสำหรับ ลูกจ้าง เพราะในต่างจังหวัดรวมถึงเขตกบินทร์บุรีรถประจำทางมีน้อย รอนาน 15 – 30 นาที การคมนาคมไม่สะดวก และค่าโดยสารแพง หากเปรียบเทียบกับค่าโดยสารรถสองแถวในกรุงเทพฯ คนละประมาณ 5 – 6 บาท แต่ในเขตอำเภอนาดี อำเภอกบินทร์บุรี ปราณบุรี ค่าโดยสารตกคนละ ประมาณ 10 - 60 บาทตามระยะทาง นอกจากนี้ลูกจ้างบางคนบ้านอยู่ห่างไกลจากโรงงาน ประมาณ 40 กิโลเมตร แต่ในเขตกบินทร์บุรีไม่มีรถโดยสารประจำทางภายในจังหวัด หรือไม่มีรถเมล์แบบ ขสมก. ไม่มีรถเมล์ฟรี ไม่มีตัววันหรือตัวเดือนเหมือนในกรุงเทพฯ ทำให้คนงานต้องอาศัยรถประจำทางระหว่างจังหวัดเช่น รถสายกรุงเทพฯ – นครราชสีมา ซึ่งคิดค่าโดยสารเที่ยวละ 40-60 บาท เพื่อเดินทางจากบ้านมายังโรงงาน ส่วนมูลหนี้รองลงมาคือ หนี้บัตรเครดิตและบัตรเครดิตเงินสด ตามด้วยหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ และหนี้นอกระบบ ซึ่งกู้มาเพื่อใช้บริโภคผู้วิจัยพบว่า สมาชิกบ้านแรงงานฯ รวมถึงคนงานในย่านนี้ โดยมากจะนำค่าล่วงเวลามาเป็นฐานรายได้ในการก่อหนี้ ทั้งๆที่เงินค่าล่วงเวลาไม่ใช่เงินเดือนประจำ และเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน หากวันใดนายจ้างงดโอที รายได้ส่วนนี้ก็จะไม่มี แต่ลูกจ้างส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ตระหนักในประเด็นนี้ โดยมากก่อหนี้โดยคิดว่า จะทำโอทีเพื่อมาผ่อนชำระ จึงทำให้ลูกจ้างขาดโอทีไม่ได้ และต้องพึ่งพานายจ้างสูงมาก เหตุนี้เป็นส่วนหนึ่งที่บ้านทอนกระบวนการรวมตัวของลูกจ้าง ความเข้มแข็งของสหภาพแรงงาน และลดทอนอำนาจการต่อรองของลูกจ้างในที่สุด

4.1.4 การดำเนินโครงการ

ก่อนที่โครงการสรร.จะยุติลงในปี 2554 ทางโครงการสรร.ได้ข้อสรุปพร้อมข้อหนึ่งที่เป็น ปัญหาใกล้ตัวที่สุดของแรงงาน คือ ปัญหาความมั่นคงที่อยู่อาศัย ขณะที่ทุนของโครงการสรร.มีก็คือ การรวมตัวของกลุ่มเรียนรู้อื่น 13 จังหวัด และเงินทุนที่อยู่ในธนาคารแรงงานประมาณเกือบ 1 ล้านบาท จึงได้พยายามประสานกับหน่วยงานราชการตลอดจนภาคเอกชนที่ทำธุรกิจเพื่อสังคม หลายแห่งในการประสานเพื่อร่วมกันจัดทำหมู่บ้านเพื่อแรงงาน จนกระทั่งได้ทราบว่า สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือเรียกย่อๆ ว่า พอช. ภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและ

ความมั่นคงของมนุษย์มีภารกิจหนึ่งคือ การให้ความสนับสนุนช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัย และมีรายได้น้อยที่เรียกว่า “โครงการบ้านมั่นคง” ซึ่งมีหลักคิดสำคัญคือ

1) การให้องค์กรชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโครงการบ้านมั่นคงแทนการดำเนินการโดยรัฐบาลแบบเดิม โดยรัฐจะเป็นผู้อุดหนุนงบประมาณให้ แต่คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดการ และร่วมอยู่อาศัยในชุมชน เพื่อสมาชิกชุมชนร่วมเป็นเจ้าของโครงการ

2) การสร้างสังคมมั่นคงในเรื่องที่ดินอยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการถือครองที่ดิน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของชุมชนเข้มแข็งมั่นคง โดยเน้นการใช้ที่ดินของรัฐ และที่ดินของเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดการกระจายการถือครองที่ดิน ทั้งที่เกิดจากการซื้อ การเช่าระยะยาว โดยให้ชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของสิทธิในที่ดิน

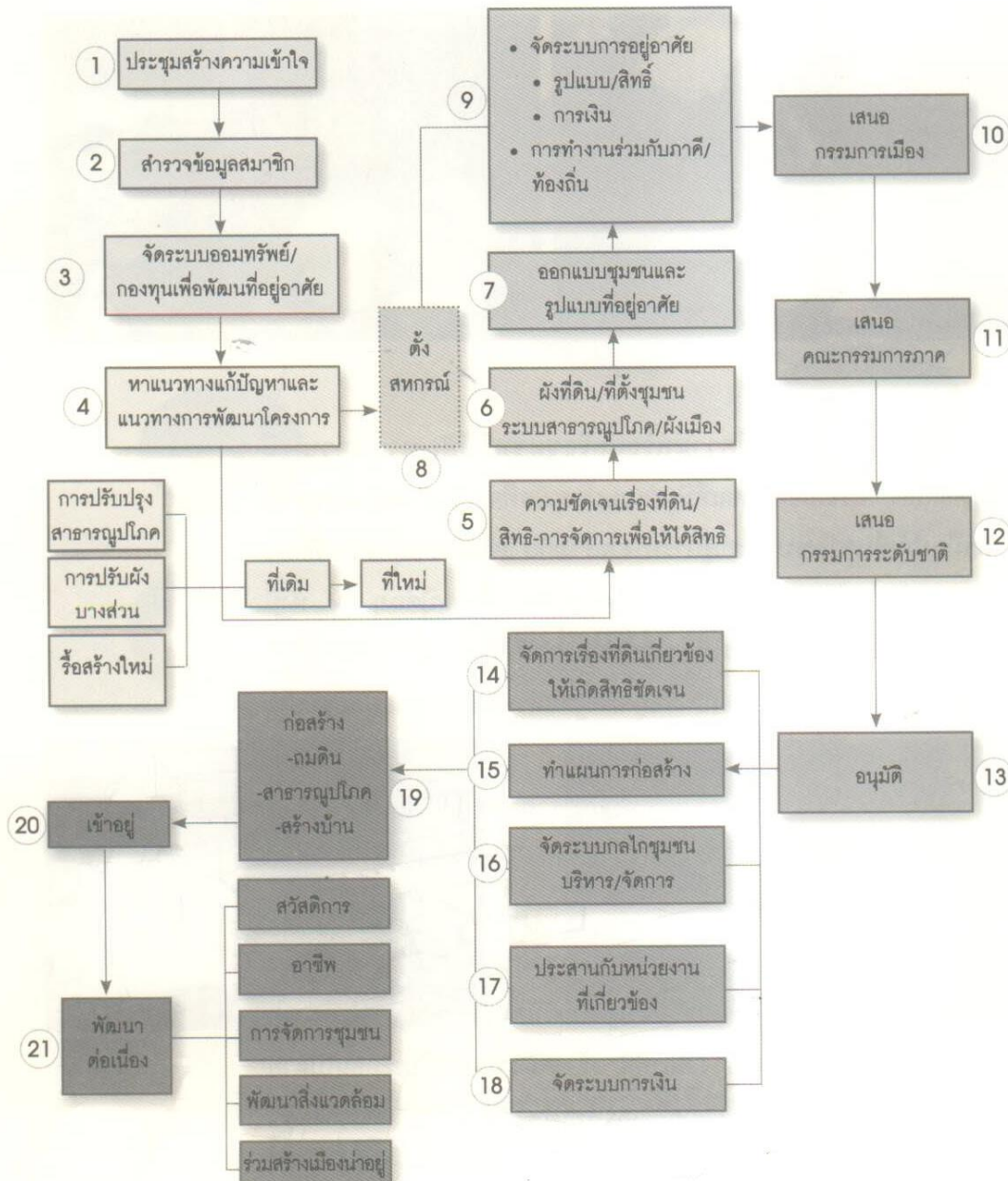
3) การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง บ้านมั่นคงไม่ใช่เป็นเพียงการสร้างบ้าน แต่จะมีการสร้างชุมชนมั่งคั่งควบคู่ไปด้วยทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน เกิดการจัดการผลิตร่วมกัน

4) เกิดการวางแผนแก้ไขปัญหาทั้งเมือง โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน คำว่า “เมือง” ของ พอช. หมายถึง พื้นที่ตำบลตามเขตการปกครอง คือ การสร้างบ้านมั่นคงจะต้องประสานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อบูรณาการในการสร้างหมู่บ้าน อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลทั้งในเรื่องถนนและประปาหมู่บ้าน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ผังเมือง โรงเรียน และโรงพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้เกิดการวางแผนและจัดแนวทางการพัฒนาทั้งด้านสาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อม สวัสดิการ ตลอดจนในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ให้สอดคล้องกับหมู่บ้านอื่นในพื้นที่เดียวกัน

5) ความหลากหลายของรูปแบบและแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการและความสามารถในการจ่ายของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก

ทั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายของโครงการบ้านมั่นคง ก็คือ กลุ่มบ้านเช่า กลุ่มชุมชนแออัดในเมือง กลุ่มบุกรุกที่ดินทั้งของเอกชนและรัฐ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), 2551:14-21) และมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

รูปที่ 4- 4ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง

ที่มา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จากคู่มือการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง หน้า 30

และเมื่อทางโครงการ สสร. จึงได้ทราบหลักคิดของบ้านมั่นคง และกลุ่มเรียนรู้ในโครงการอยู่ในข่ายที่จะเข้าร่วมโครงการได้ และมีความสามารถที่จะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ของพอช. จึงได้ประสานเจ้าหน้าที่ของ พอช. เพื่อแนะนำโครงการบ้านมั่นคงในที่ประชุมแกนนำของโครงการ สสร.

1) การแนะนำโครงการ เพื่อสร้างความเข้าใจ นำไปสู่การจัดหาผู้เข้าร่วมโครงการทางโครงการ สสร. ได้ประสานกับทาง พอช. เพื่อให้มาแนะนำโครงการในที่ประชุมของโครงการ สสร. ประมาณ 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2553 และครั้งที่สองวันที่ 29 มกราคม 2554 เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของ พอช. ตลอดจนการให้การสนับสนุนเรื่องที่อยู่อาศัย ภายใต้โครงการบ้านมั่นคงประกอบไปด้วยสามส่วนหลักคือ การสนับสนุนโดยให้เงินอุดหนุนการสร้างสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้าน การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำในการสร้างบ้าน และการให้เงินสนับสนุนการขับเคลื่อนการรวมตัวของสมาชิกหมู่บ้านในการจัดทำโครงการ เมื่อแกนนำ สสร. ได้รับทราบและเข้าใจในเบื้องต้น นำไปสู่จุดเริ่มต้นการพูดคุยเรื่องการสร้างบ้านแรงงานในกลุ่มเรียนรู้พื้นที่ต่างๆ จากนั้นทางโครงการ สสร. ได้พยายามประยุกต์โครงการบ้านมั่นคงให้สอดคล้องกับความต้องการบ้านและพฤติกรรมของกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้าง จึงเล็งเห็นว่า การจะสร้างบ้านแรงงานผ่านการสนับสนุนของ พอช. มีความเป็นไปได้มากที่สุด เนื่องจาก พอช. มีบขชช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภคและระบบบริหารจัดการโครงการให้ มีเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำกว่าตลาดให้ กฎเกณฑ์การกู้เงินเอื้ออำนวยให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ระยะเวลาการผ่อนชำระ 15 ปี และค่าผ่อนชำระต่อเดือนไม่เกิน 2,000 – 2,500 บาท ดังนั้นการแนะนำโครงการของ พอช. ผ่านการประชุมของโครงการ สสร. จึงเป็นที่มาของการเชื่อมประสานระหว่างแรงงานผู้ประสงค์จะมีบ้านเป็นของตนเองกับทาง พอช.

2) การเปิดรับสมาชิกการสำรวจข้อมูลสมาชิกและการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านภายหลังจากการแนะนำโครงการของพอช. กลุ่มเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ได้เริ่มพูดคุยในหมู่สมาชิกจนกระทั่งกลุ่มเรียนรู้ปราจีนบุรี ได้ตกลงถึงขั้นมองหาที่ดินสำหรับจัดทำหมู่บ้าน และเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2554 เครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป และคณะอนุกรรมการกลุ่มการศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาต้นแบบการเชื่อมโยงระบบการศึกษานอกโรงเรียน(กศน.) กับการยกระดับความรู้ความสามารถของแรงงานในเขตประกอบการอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี และการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน ณ เขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ซึ่งทั้งสองคณะได้มีการประชุมร่วมกับลูกจ้างที่ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านมั่นคงแรงงานฯ พร้อมกับมีข้อตกลงเบื้องต้นที่จะให้การสนับสนุนการพัฒนาโครงการหมู่บ้านแรงงานฯ โดยทางเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูปจะช่วยเหลือด้านการรวมตัว การประชุมพูดคุย และขับเคลื่อนดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ ของ พอช. ให้แก่ลูกจ้างที่เข้าร่วมโครงการ ส่วนคณะอนุกรรมการกลุ่มการศึกษาจะให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของสมาชิกในหมู่บ้าน อาทิ การจัดตั้งศูนย์วิทยาศาสตร์เด็กเล็ก และการจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น และในการประชุมครั้งนี้เอง ได้ถือเป็นโอกาสเปิดตัวโครงการหมู่บ้านแรงงานมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน เปิดรับสมาชิกจำนวน 91 คน แบ่งออกเป็น 9 กลุ่มและได้เริ่มต้นออมเงินได้พร้อมกับการสำรวจข้อมูลสมาชิกทั้งหมด อีกทั้งยังมีการจัดตั้งแกนนำกลุ่ม

บ้านจำนวน 9 คน เพื่อบริหารโครงการและทำหน้าที่ส่งข่าวสารของโครงการบ้านฯไปยังสมาชิกของกลุ่มตนเอง และได้ตั้งตัวแทนเพื่อเป็นเหรียญิกทำหน้าที่เก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกในวันประชุม ทั้งนี้ ที่ประชุมมีข้อตกลงที่จะเก็บเงินออมในประชุมเท่านั้น จะไม่มีการเดินเก็บเงินในโรงงาน เพื่อให้สมาชิกนำเงินมาออมด้วยตนเอง และจะได้เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของกลุ่มบ้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันการรั่วไหลในกระบวนการรับฝากเงินออม และให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดูแลเงินออมและจัดทำโครงการบ้านอย่างแท้จริงผ่านการเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ที่ประชุมได้กำหนดกติกาเบื้องต้นร่วมกันสำหรับผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการบ้านแรงงานฯ ว่า

- 1) ต้องเป็นผู้เดือนร้อนที่อยู่อาศัย เช่น ผู้อยู่ห้องเช่า หรืออาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น
- 2) ต้องมีอาชีพเป็นลูกจ้าง
- 3) ต้องมาประชุมกลุ่มบ้านทุกเดือน
- 4) ต้องสมัครใจออมเงินทุกเดือน
- 5) ต้องเข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการสร้างบ้านทุกขั้นตอน

รูปที่ 4- 5 การประชุมร่วมระหว่างกลุ่มลูกจ้างผู้ประสงค์เข้าร่วมโครงการ และคณะกรรมการเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป และคณะกรรมการกลุ่มการศึกษา

3) สมาชิกบ้านแรงงานศึกษาดูงานบ้านมั่นคงในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเป็นการแรงบันดาลใจ ความเชื่อมั่น พร้อมกับความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการบ้านมั่นคง ตลอดจนเรียนรู้ข้อเด่น ข้อด้อยของโครงการบ้านมั่นคงในที่อื่นๆ พร้อมกับวิธีการดำเนินงานเพื่อนำมาปรับปรุงโครงการตนเอง ควบคู่กับการสร้างสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านมั่นคง หมู่บ้านมั่นคงที่สมาชิกบ้านแรงงานได้เข้าศึกษาดูงานได้แก่ หมู่บ้านมารดามั่นคง บ้านมั่นคงบางย่านซื่อ บ้านมั่นคงคลองเตย 7/12 และหมู่บ้านมั่นคงหนองมะยาง เป็นต้น

รูปที่ 4- 6 การศึกษาดูงานบ้านมั่นคงมารดามั่นคง บ้านมั่นคงบางย่านซื่อ
บ้านมั่นคงคลองเตย 7-12 และหมู่บ้านหนองมะยางมั่นคง
โครงการบ้านมารดามั่นคง จังหวัดฉะเชิงเทรา

โครงการบ้านมั่นคงบางย่านซื่อ จังหวัดนครนายก

โครงการบ้านมั่นคงคลองเตย 7/12 เขตคลองเตย กรุงเทพฯ

โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยาง จังหวัดปราจีนบุรี(ระยะที่ 2)

ข้อสรุปจากการศึกษาดูงาน พบว่า

1. สมาชิกบ้านแรงงานฯ ต้องการที่อยู่อาศัยที่มั่นคงยั่งยืนชั่วคราวหลวม และสมาชิกทั้งหมดต้องการซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ไม่ใช่ที่ดินเช่า แม้ว่าจะเป็นที่ดินหลวงของกรมธนารักษ์
2. สมาชิกบ้านแรงงานต้องการชุมชนที่มีทั้งอาชีพประจำ และอาชีพเสริมแบบอย่างเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเงื่อนไขว่าต้องมีที่ดินเพียงพอที่จะดำเนินการดังกล่าว
3. สมาชิกบ้านแรงงาน จะสร้างชุมชนที่มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน อย่างมีเหตุผล ด้วยความรู้และภูมิปัญญา
4. สมาชิกบ้านแรงงานจะสร้างชุมชนที่ทำให้ชุมชนบริเวณใกล้เคียงพัฒนารุ่งเรือง โดยการประสานเชื่อมโยงพัฒนาไปด้วยกันกับภาคีท้องถิ่น พร้อมกับไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีวิถีชีวิตแบบไทยๆ

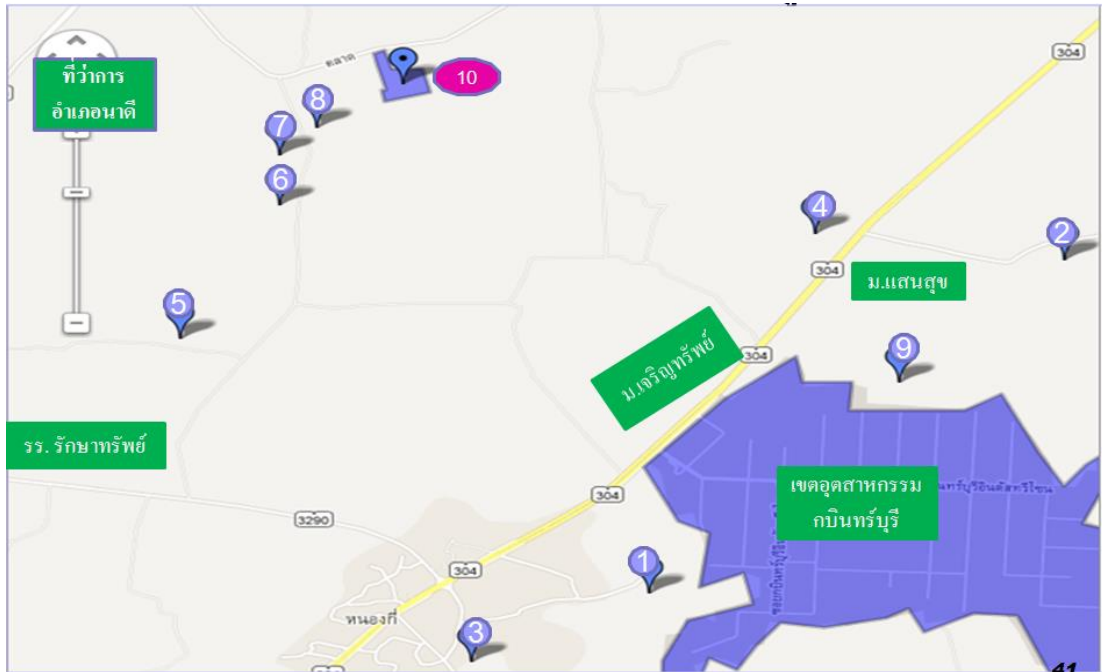
5. เราจะต้องพัฒนาศักยภาพบุคคลให้เป็นที่งานที่มีความสามารถในการขับเคลื่อนโครงการบ้านให้สำเร็จลุล่วง

4) **ออมเงิน** เนื่องจากตามข้อกำหนดของพอช. การเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงและการขอใช้สิทธิกู้ยืมเงินของพอช. เพื่อสร้างบ้าน ผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องออมเงิน เพื่อเป็นการแสดงเจตจำนงที่จะเข้าร่วมโครงการและเพื่อให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ อีกทั้งเป็นการสร้างวินัยทางการเงินตั้งแต่เริ่มโครงการโดยผู้เข้าร่วมจะต้องออมเงินให้ได้ 10% ของงบประมาณสร้างบ้านจึงจะได้อนุมัติเงินกู้ แต่งบประมาณสำหรับสร้างบ้านทั้งหมดพอช. จะอนุมัติให้จะไม่เกิน 300,000 บาทต่อราย ดังนั้น เมื่อทางสมาชิกบ้านแรงงานฯ มีความประสงค์งบประมาณ 300,000 บาท จึงต้องออมเงินให้ได้ 30,000 บาทต่อรายอย่างไรก็ดีกระบวนการออมทรัพย์ได้เกิดขึ้นก่อนการจัดตั้งสหกรณ์ ดังนั้น รูปแบบการออมเงินจึงมีลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์โดยสมาชิกจะมาออมเงินกับเหรียญกษาปณ์ในวันประชุมประจำเดือน พร้อมกับร่วมประชุมเพื่อพิจารณาและรับทราบความคืบหน้าของโครงการ ทั้งนี้การออมเงินครั้งแรกมีเงินออม 58,790 บาท จนถึงปัจจุบันมีเงินออมทั้งสิ้น 1,778,508 บาท

5) **จัดหาที่ดิน** เมื่อมีผู้เข้าร่วมโครงการ มีการเริ่มออมเงิน ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ก็เริ่มมองหาที่ดินสำหรับจัดตั้งโครงการ โดยในการประชุมสมาชิกกลุ่มบ้านเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2554 ได้มีมติจัดตั้งคณะกรรมการจัดหาที่ดินเพื่อโครงการบ้านมั่นคงแรงงานจำนวน 31 คน จาก 18 กลุ่มออม โดยมีนายวาทัญญู ไชสันเทียะ เป็นประธานและมีหลักเกณฑ์ในการหาที่ดินดังต่อไปนี้ (คณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงาน, 5 มิถุนายน 2554 : 1) ใกล้เคียงที่ทำงาน คือ นิคมอุตสาหกรรมภินทรบุรี

- 1) ใกล้เคียงชุมชน ใกล้ตลาด, โรงเรียน, โรงพยาบาล และสถานีตำรวจ
- 2) ราคาเหมาะสมและมีงบประมาณซื้อได้
- 3) มีที่ดินมีจำนวนเพียงพอแก่จำนวนสมาชิก (ตอนเริ่มโครงการมีสมาชิกมากถึง 200 กว่าคน) คนละ 50 ตร.วา
- 4) ใกล้สาธารณูปโภคไฟฟ้า ประปา และถนน
- 5) น้ำไม่ท่วมขัง
- 6) ถมดินไม่สูงมาก
- 7) เป็นที่ดินที่มีโฉนด

รูปที่ 4- 7ที่ตั้งของที่ดินที่มีผู้มาเสนอขายแก่โครงการบ้านแรงงานฯ จำนวน 10 ฝั่ง

รูปที่ 4- 8คณะกรรมการจัดหาที่ดินกำลังออกสำรวจที่ดินที่มีผู้เสนอทั้ง 10 แปลง

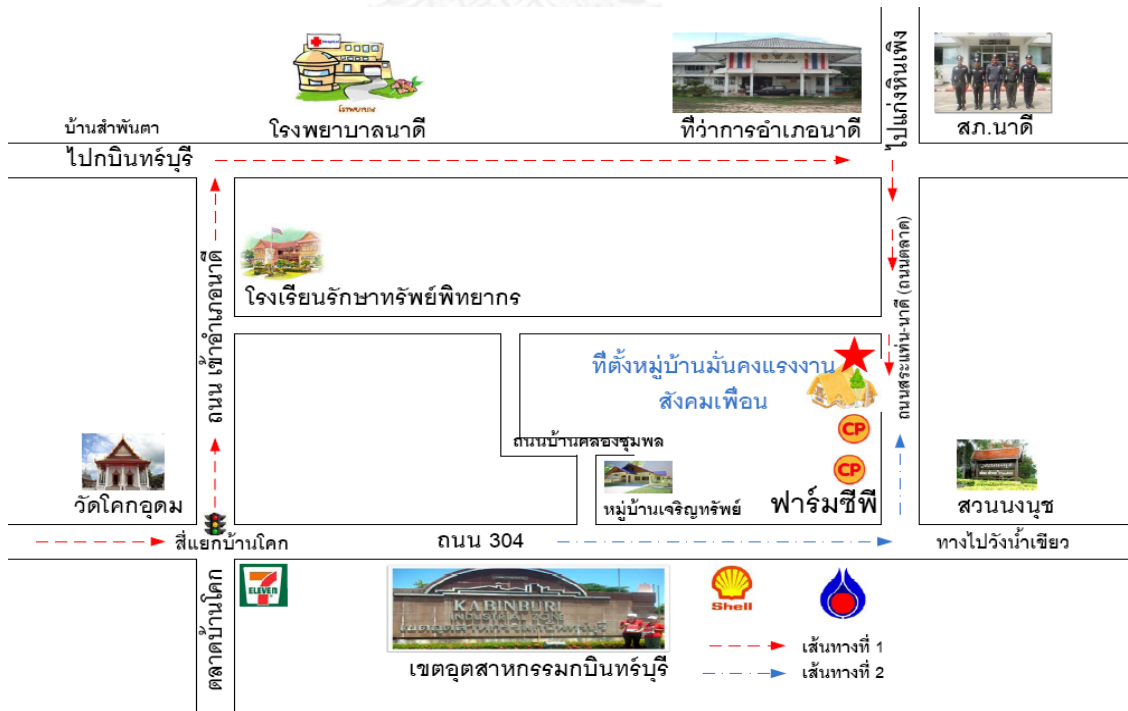

ทั้งนี้มีผู้เสนอที่ดินถึง 10 แปลง โดยแปลงที่ 1,2,3,4,9 ทำเลดีอยู่ใกล้นิคมกบินทร์บุรี แต่มีราคาสูงและบางแปลงเป็นที่ตาบอด(แปลง 9) บางแปลงนายหน้าขอขึ้นราคา (แปลงที่ 1 และ 2) เช่น แปลงที่ 1 อยู่ติดทางเข้านิคมกบินทร์บุรีจากเดิมตกลงกันไว้ไร่ละ 400,000 บาท กลายเป็น 800,000 บาท เป็นต้น ขณะที่แปลงที่ 3 ต้องถมดินสูงมาก ส่วนแปลงที่ 4 ติดทางหลวงแผ่นดิน 304 งบไม่เพียงพอ เพราะราคาไร่ละ 600,000 บาท ส่วนแปลงที่ 5 และ 6 เป็นไร่มัน ไม่มีไฟฟ้า ไม่

มีประปาผ่านหน้าที่ดิน ห่างไกลชุมชน แปลงที่ 7 น้ำท่วมหนักช่วงหน้าฝน ราคาไร่ละ 150,000 บาท แปลงที่ 8 อยู่ใกล้ไฟฟ้าและประปา แต่ราคาสูงกว่าแปลงที่ 7 ไร่ละ 200,000 บาท

จนกระทั่งถึงแปลงที่ 10 ซึ่งตั้งอยู่บนถนนสระแทน-นาดี ตำบลนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ที่ประชุมจึงตัดสินใจเลือกซื้อที่ดินแปลงนี้ เพราะสอดคล้องกับเกณฑ์การจัดการที่ดินทั้ง 8 ข้อ คือ เป็นที่ดินที่มีโฉนด อยู่ติดถนนสระแทน-นาดี ห่างจากที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีประมาณ 5 กิโลเมตร (วัดจากเส้นทางที่สั้นที่สุด) เดินทางไปทำงานใช้เวลาประมาณ 10 – 15 นาที ใกล้แหล่งชุมชนคือ ชุมชนบ้านหนองทะเล บ้านแดง เป็นต้น ใกล้ที่ว่าการอำเภอ นาดี ประมาณ 1 กิโลเมตร ใกล้โรงพยาบาลนาดี 2 กิโลเมตร ใกล้โรงเรียนมณีเศvedaอุปถัมภ์ ใกล้สถานีตำรวจภูธรตำบลนาดี ไปรษณีย์นาดี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หอสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี ใกล้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พร้อมทั้งมีประปาหมู่บ้าน มีสายส่งไฟฟ้าของการไฟฟ้าภูมิภาคผ่านหน้าที่ดิน น้ำไม่ท่วมขังเพราะเป็นที่ลาดดินเขา และถมดินเฉลี่ยเพียง 80 เซนติเมตร อีกทั้งมีราคาไร่เพียงละ 140,000 บาท(ตร.วาละ 350 บาท) จำนวน 15 ไร่ เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 2,100,000 บาทซึ่งสามารถจัดแบ่งแปลงให้สมาชิกได้จำนวน 70 ครอบครัวๆ ละ 50 ตร.วา คิดเป็นค่าที่ดินครอบครัวละ 30,000 บาท และยังมีพื้นที่ส่วนกลางเหลือเพื่อจัดทำเป็นตลาดนัด ศูนย์เลี้ยงเด็ก ฯลฯ ได้อีกด้วย

รูปที่ 4- 9แผนที่โครงการมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

และเมื่อโครงการเดินมาถึงขั้นตอนนี้ มีสมาชิกคงเหลือในโครงการเพียง 49 รายจาก 200 กว่าราย แม้ว่าจะผ่านขั้นตอนของพอช.มาได้เพียงไม่กี่ขั้น สาเหตุหลักที่ทำให้สมาชิกลาออกคือ

1)สมาชิกบางคนมีภาระรายจ่ายมาก หากจะให้จ่ายค่าที่อยู่สองทาง คือ จ่ายค่าเช่าห้องเช่าที่อาศัยอยู่ปัจจุบันและต้องจ่ายเงินออมเพื่อซื้อบ้านด้วย แต่ยังไม่มีย่านให้อยู่ก็ไม่สามารถรับภาระได้ จึงเลือกที่จะเช่าบ้านอยู่เหมือนเดิม

2)สมาชิกบางรายแบกรับภาระรายจ่ายมากขึ้น เนื่องจากปัญหาครอบครัวแตกแยก และการหย่าร้างกลายเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจึงทำให้คนเหล่านี้ต้องแบกรับภาระเลี้ยงลูกคนเดียว การมีรายได้เพียงคนเดียวจึงไม่เพียงพอ เพราะปกติทำงานสองคนก็มีรายได้เพียงพอจ่าย ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาพบเจอมากในหมู่คนงานโรงงาน เกิดปรากฏการณ์หนึ่งพ่อหลายแม่หนึ่งแม่หลายพ่อกลายเป็นปัญหารุมเร้าครอบครัวคนงานไทย ผู้วิจัยเคยทำการสำรวจข้อมูลสถานภาพสมรสของแกนนำในโครงการ สสร. จำนวน 57 คน ผลปรากฏว่า 17% มีสถานภาพหย่าร้าง และมีอีก 21% แจ้งสถานภาพว่าโสด แต่เมื่อได้สอบถามเกือบทั้งหมดผ่านชีวิตการมีครอบครัวมาแล้ว แต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส และปัจจุบันแยกกันอยู่ ส่วนผู้ที่แจ้งว่า สมรส บางรายผ่านการมีชีวิตคู่มาไม่ต่ำกว่าสองครั้ง อาทิ คุณเนรมิต เตื่อยมา เคยมีภรรยามาแล้วสองคน มีลูกติดจากภรรยาคนแรกหนึ่งคน และมีลูกกับภรรยาคนที่สองอีก 1 คน ปัจจุบันอยู่กินกับภรรยาคนที่สาม และมีลูกอีกหนึ่งคน (สสร.,2552 : ภาคผนวก 7 หน้า 1)

3)สมาชิกบางรายตัดสินใจไม่ซื้อบ้าน เพราะคิดว่าต้องรอนาน มีขั้นตอนยุ่งยาก แถมต้องออมเงิน ไม่เหมือนกรณีซื้อรถ โซว์รูมหลายแห่งไม่ต้องจ่ายเงินดาวน์ก็สามารถนำรถป้ายแดงออกขับได้เลย หลายคนจึงเลือกไปซื้อรถปิคอัพแทน เพราะมองว่ารถจะช่วยอำนวยความสะดวกสร้างภาพลักษณ์ สร้างความภูมิใจในปัจจุบันได้มากกว่า เช่น การขับรถพาภรรยาและลูกกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ที่บ้านต่างจังหวัดในช่วงวันหยุดยาว เป็นต้น จึงเลือกที่จะไม่ซื้อบ้านราคา 3 แสนบาท แต่เลือกที่จะซื้อรถปิคอัพราคา 7 – 8 แสนบาทแทน

4)ความไม่แน่นอนในตำแหน่งอาชีพการงาน ทำให้เปลี่ยนงาน ย้ายถิ่นบ่อย จึงเลือกที่จะไม่ออมเพื่อซื้อบ้านต่อ สมาชิกจำนวนหนึ่งมีตำแหน่งงานเป็นพนักงานเหมาช่วงงาน หรือเรียกสั้นๆว่า เป็นเด็กขับ (ขับคอนแทรค) คนงานเหล่านี้มีสัญญาจ้างงานสั้นไม่ถึงหนึ่งปี ดังนั้นการจะปักหลักตั้งถิ่นฐานในที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลานานจึงเป็นเรื่องที่ยาก และมีความเป็นไปได้น้อยที่จะอยู่ร่วมโครงการบ้านแรงงานฯ จนผ่อนบ้านครบ 15 ปีได้ จึงได้ขอลาออกจากโครงการไป

5) ค่าจ้างต่ำ บังคับให้ต้องทำงานล่วงเวลา จึงไม่ประสงค์อยากเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของสมาชิกบ้าน และสมาชิกได้ขอลาออกจากโครงการทางโครงการบ้านแรงงานฯ ประสงค์ดีให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอในการจัดทำโครงการบ้าน และเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของพอช. คือ ให้ชาวบ้านได้คิดเอง ทำเอง จึงได้ตั้งกติกาว่า ถ้าผู้ใดประสงค์จะเอาบ้านราคาถูกในโครงการบ้านแรงงานฯ จะต้องมาประชุมเดือนละหนึ่งครั้ง เพื่อช่วยกันคิด ช่วยกันทำ แต่ผลปรากฏว่า แม้จะประชุมเพียงวันเดียวในหนึ่งเดือน สมาชิกหลายคนก็ยังไม่ประสงค์จะมาประชุม แต่ติดทำล่วงเวลาในวันหยุด เพราะเสียค่าโอที เช่น การทำล่วงเวลาในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุด ได้จะค่าจ้างสองเท่า คนงานที่ปราจีนบุรีเรียกว่า “โอเบิ้ล” ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า โอทีดับเบิ้ล หรือโอทีสองเท่า บางรายทำงานในวันอาทิตย์ตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึง 5 โมงเย็น ได้โอทีสองแรงแล้ว ถ้าก็ยังทำล่วงเวลาต่ออีก จาก 6 โมงเย็นไปจนถึง 2 ทุ่ม หรือ 4 ทุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้ค่าล่วงเวลาในช่วงเวลานั้นสามเท่า เช่น กรณีคุณสุชาติ รักษา ลูกจ้างโรงงานฮิตาชิทรานสปอร์ตวันปกติจะได้ค่าจ้างประมาณ 500 บาท ถ้าทำโอทีวันอาทิตย์จะได้ค่าจ้างสองแรง คือ 1,000 บาท หากทำล่วงเวลาต่ออีกไปจนถึงสองหรือสามทุ่ม ค่าจ้างวันอาทิตย์รวมกันทั้งวันจะตกประมาณ 1,100 – 1,200 บาท (สมพงษ์ มะลิทอง, สัมภาษณ์, 2556)

6) สมาชิกบางรายขอลาออกจากโครงการ เพราะไม่สามารถเข้าร่วมประชุมตามที่โครงการบ้านกำหนดได้ เนื่องจากเป็นคนที่ถูกนายจ้างสลับกะเข้าทำงาน เกิดการเหนื่อยล้า่วงนอน ไม่มีสมาธิจะมาประชุม จึงทำให้ไม่อยากเข้าประชุม เช่น สมาชิกในโรงงานฮิตาชิคองซูเมอร์ บางอาทิตย์เข้ากะเช้า คือ 8 โมงเช้า – 5 โมงเย็นและทำโอทีต่อ จากนั้นอีกอาทิตย์เปลี่ยนเข้ากะเย็น คือ 2 ทุ่ม – ตี 5 สลับไปมาเช่นนี้ตลอดทั้งเดือน ตลอดทั้งปี บางรายสลับเวลากินเวลานอนในลักษณะนี้มายาวนานนับสิบปี (วิกานดา คำสิงห์, 2 ธันวาคม 2555)

7) ความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นในประเด็นการซื้อที่ดินมีแกนนำโครงการบ้านแรงงานฯ บางรายมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนายหน้าขายที่ดิน เมื่อนำที่ดินมาเสนอ และมีความเป็นไปได้ที่จะตกลงซื้อ กลับปรับราคาที่ดินขึ้น เมื่อทางโครงการบ้านแรงงานฯ ไม่ยินดีที่จะซื้อในราคาดังกล่าว แกนนำดังกล่าวจึงปลุกปั่นแล้วนำสมาชิกออกจากโครงการไปจำนวนมาก โดยตั้งข้อกล่าวหาว่า “โครงการไม่มีวันสำเร็จ เพราะหาที่ดินที่ต้องการไม่ได้” และเมื่อทางโครงการฯ ซื้อที่ดินแปลงที่ 10 ก็ปลุกปั่นต่อว่า “ที่ดินที่โครงการไปซื้ออยู่ในป่า เส้นทางเปลี่ยว ไกลโรงงาน” เป็นต้น ทำให้สมาชิกที่เคยชินในการอยู่หอพักประชิดติดกับโรงงานขอลาออกตามคำยั่วยุดังกล่าว

อย่างไรก็ดีแม้จะมีแรงเสียดทานเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการจนสมาชิกเหลือเพียง 49 ราย ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ก็ยังคงดำเนินการซื้อที่ดินต่อ สมาชิกที่ลาออกได้ขอลอนเงินคืน

กลับไปจำนวนมาก จนเหลือเงินออมเพื่อไปซื้อที่ดินเพียง 1,011,500 บาทแต่คุณยายทองใส กอง
 คำเจ้าของที่ดินประสงค์จะขายที่ดินจำนวนทั้งหมด 45 ไร่ (ไม่ยอมแบ่งขาย) โดยเป็นที่ดินสาม
 แปลงติดกัน คือ แปลง 15 ไร่ แปลง 7 ไร่ และแปลง 23 ไร่ โดยส่วนของหมู่บ้านแรงงานคือ แปลง
 15 ไร่ที่อยู่ด้านหน้าสุดติดถนนทางหลวงชนบท(สระแทน-นาดี) ซึ่งมีมูลค่าเท่ากับ 2,100,000 บาท
 จึงขาดเงินอยู่ 1,088,500 บาทเมื่อเงินที่จะซื้อที่ดินไม่พอ รศ.ดร.ณรงค์เพชรประเสริฐ จึงนำเงิน
 ส่วนตัวให้โครงการบ้านแรงงานฯ กู้เพื่อซื้อที่ดินแปลง 15 ไร่ดังกล่าว โดยไม่คิดดอกเบี้ย พร้อมทั้งได้
 ซื้อที่ดินอีก 30 ไร่ที่เหลือร่วมกับเพื่อนๆ จึงทำให้การซื้อขายที่ดินของโครงการบ้านแรงงานฯ สำเร็จ
 ลุล่วงไปได้ โดยในวันที่ 9 มกราคม 2555 ได้มีการซื้อขายที่ดิน ณ กรมที่ดินกบินทร์บุรี โดยมีคุณ
 ปรีชา เดชทองจันทร์ ที่ปรึกษาโครงการและทนายความอาวุโสให้ความช่วยเหลือด้านนิติกรรม
 สัญญา ทั้งนี้ ที่ประชุมสมาชิกกลุ่มบ้านฯ ได้มีมติให้โอนที่ดินให้แก่สมาชิกบ้านแรงงานทุกคนใน
 รูปแบบ “โฉนดรวม” คือ มีชื่อสมาชิกทุกคนปรากฏอยู่หลังโฉนด ทำให้สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของ
 ที่ดินผืนนี้ร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะคล้าย “โฉนดชุมชน³⁹” กล่าวคือ สมาชิกทุกคนมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน
 สมาชิกมีสิทธิร่วมกันในการบริหารจัดการ การครอบครอง และการใช้ประโยชน์บนที่ดิน ขณะที่
 โฉนดชุมชนตามระเบียบสำนักงานกฤษฎีกาว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชนนั้น ชุมชนจะไม่มี
 กรรมสิทธิ์บนที่ดิน และที่ดินตามโฉนดชุมชนจะเป็นที่ดินของรัฐที่ให้ประชาชนได้ร่วมกันใช้
 ประโยชน์ ไม่ใช่ที่ดินเอกชนอย่างกรณีบ้านแรงงานฯ ที่สำคัญสิทธิครอบครองตามโฉนดชุมชน
 จำกัดระยะเวลาให้ไม่เกิน 30 ปีต่อครั้ง และรัฐสามารถยกเลิกโฉนดชุมชนได้ถ้าชุมชนไม่ปฏิบัติตาม
 เงื่อนไขตามที่ได้ตกลงกันไว้(สำนักงานที่ดินจังหวัดกำแพงเพชร) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า โฉนด
 ที่ดินของสมาชิกโครงการบ้านแรงงาน เป็นโฉนดชุมชนที่ใช้ที่ดินเอกชนแห่งแรกของประเทศไทย

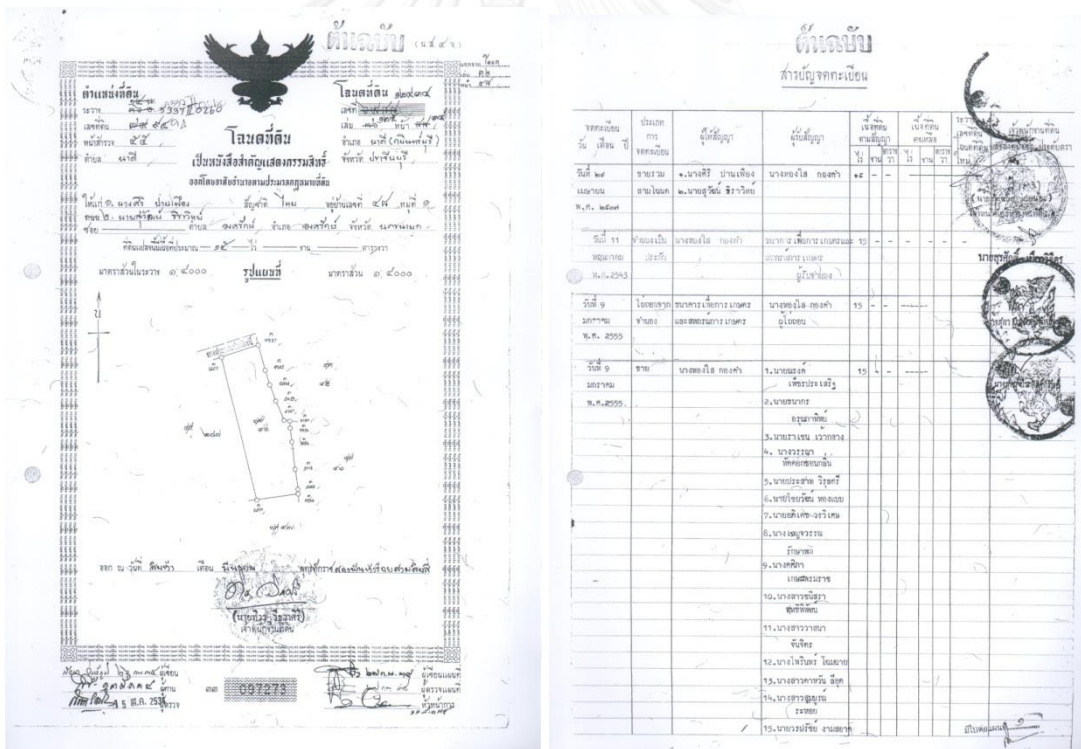
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁹สิทธิร่วมกันของชุมชนในการบริหารจัดการการครอบครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินเพื่อ
 สร้างความมั่นคงในการถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนและเป็นการรักษาพื้นที่เกษตรในการผลิตพืช
 อาหารเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร โดยการเลือกรูปแบบการผลิตที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและ
 ระบบภูมินิเวศน์รวมทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล

รูปที่ 4- 10การทำสัญญาซื้อขายที่ดินโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

รูปที่ 4- 11โฉนดที่ดินบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าโฉนดชุมชนของบ้านแรงงาน จะเป็นไปตามความประสงค์ของสมาชิกบ้านแรงงาน แต่ในการนำโฉนดรวมไปใช้เพื่อเป็นหลักค้ำประกันเงินกับทางพอช. ดูเหมือนว่าค่อนข้างจะมีอุปสรรคปัญหาเพราะขัดกับธรรมเนียมปฏิบัติของ พอช. เพราะทาง พอช. ต้องการให้สหกรณ์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์แทนสมาชิก และได้นำเรื่องดังกล่าวเป็นเงื่อนไขในการปล่อยสินเชื่อ (ผู้จัดการสำนักงานบริหารกองทุนและสินเชื่อ, 25 พฤศจิกายน 2555) กล่าวคือ ในวิถึปฏิบัติของ พอช. เมื่อชุมชนบ้านมั่นคงแห่งใดประสงค์จะซื้อที่ดิน เพื่อใช้ในการจัดทำบ้านมั่นคง ทาง พอช. จะ

เป็นผู้สนับสนุนเงินกู้ซื้อที่ดินให้แก่สหกรณ์นั้น และกำหนดให้สหกรณ์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจาก

- 1) สหกรณ์เป็นผู้กู้เงินจาก พอช. มาซื้อที่ดิน ที่ดินจึงควรเป็นของสหกรณ์
- 2) สหกรณ์จะได้ใช้โฉนดดังกล่าวมาค้าประกันเงินกู้เพื่อสร้างบ้าน ซึ่งเป็นเงินกู้ก่อนที่ สหกรณ์จะได้ออกรายการ

3) ลดปัญหาขั้นตอนความยุ่งยากในการจดจำนอง เพราะตัวแทนคณะกรรมการ สหกรณ์เพียงสองคนก็สามารถจดจำนองได้

4) ลดค่าธรรมเนียมการโอนการจดจำนอง

5) ลดปัญหาการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ของสมาชิกกรณีมีชื่อในโฉนด เนื่องจากชาวบ้าน ยากจน มีความไม่แน่นอนในการตั้งถิ่นฐาน และย้ายถิ่นบ่อย จึงอาจลาออกจากโครงการบ้าน มั่นคง

6) การที่โฉนดเป็นของสหกรณ์ ทาง พอช. ตีความว่าเท่ากับโฉนดเป็นของชุมชน เหมือนกัน

แต่ทางบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนก็ยังยืนยันที่จะให้สมาชิกเป็นเจ้าของ กรรมสิทธิ์บนที่ดินโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน ด้วยเหตุที่

1) เงินที่ใช้ซื้อที่ดินเป็นเงินออมของสมาชิก แม้ว่าค่าที่ดินอีกครั้งหนึ่งเป็นเงินกู้ แต่ สมาชิกก็ช่วยกันผ่อนชำระ และที่สำคัญการจัดซื้อที่ดินเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2555 เกิดขึ้นก่อนการ จัดตั้งสหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด ที่จัดตั้งเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2555

2) สมาชิกยอมรับขั้นตอนความยุ่งยากและค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการถ่าย โอนกรรมสิทธิ์ โดยมีข้อตกลงกันภายในว่า สมาชิกที่ขอลาออกจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ต่างๆ ในการโอนกรรมสิทธิ์

3) สหกรณ์ก็ยังสามารถกู้เงินจาก พอช. โดยสมาชิกจะค้าประกันเงินกู้ให้แก่สหกรณ์ ด้วยการที่สมาชิกทุกคนยินยอมให้สหกรณ์นำที่ดินไปจดจำนองกับทาง พอช.

4) การลดขั้นตอนในการซื้อที่ดินและจดจำนอง คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านแรงงานฯ ได้แก้ไขด้วยการให้สมาชิกมอบอำนาจให้แก่คณะกรรมการเป็นครั้งๆ ไป เพื่อช่วยลดความยุ่งยาก ในการทำธุรกรรม

5) สมาชิกยอมรับที่จะจ่ายค่าธรรมเนียมการโอนที่ดินและการจดจำนองเอง ซึ่ง ค่าใช้จ่ายดังกล่าวตกครัวเรือนละ 3,000 – 3,500 บาท เพื่อแลกกับการได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ แท้จริง

6) การที่สมาชิกได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ได้ช่วยแก้ปัญหาทางจิตวิทยา และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของที่แท้จริง เนื่องจากชีวิตของคนงานจำนวนมาก อยู่บ้านเช่ามาโดยตลอด หลายคนมีประสบการณ์ถูกไล่ออกจากบ้านเช่า การไม่สามารถมีที่ดินและมีบ้านเป็นของตนเอง เป็นแรงกดดันทำให้สมาชิกประสงค์จะมีที่อยู่อาศัยมีที่ดินเป็นของตนเอง เพื่อความมั่นคงและสร้างหลักประกันในชีวิตระยะยาว โดยเฉพาะในวัยเกษียณ และปรารถนาจะตกทอดบ้านหลังนี้ไปยังชั่วลูกชั่วหลาน

7) มีความมั่นคงของกรรมสิทธิ์มากกว่ากรณีโฉนดเป็นของสหกรณ์เพื่อเป็นการป้องกันการหลุดมือของที่ดินในชุมชนฯ หรือป้องกันการฉวยโอกาสของนายหน้านายทุนที่ดิน สมาชิกฯ จึงได้มีมติเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2555 ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นโฉนดรวมตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ โฉนดมีใบเดียวให้สมาชิกทุกคนมีชื่ออยู่ในโฉนดเพื่อถือครองร่วมกัน และเป็นการถือครองร่วมกัน โดยมีโฉนดเพียงใบเดียว โฉนดไม่มีการระบุส่วน ไม่มีการจัดสรรแบ่งแปลงว่าของผู้ใดอยู่ตรงไหน (ลักษณะคล้ายที่ดินมรดก ที่ปู่ย่าตายาย ยกให้แก่ลูกหลานทุกคน) ทั้งนี้การซื้อขายที่ดินดังกล่าว จะต้องดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1361 วรรค 2 และคำพิพากษาศาลฎีกา 2875/28 กล่าวคือ หากสมาชิกประสงค์จะขายที่ดิน จะต้องปรึกษากับสมาชิกทั้งชุมชน อันเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1361 วรรค 2 ระบุว่า

“เจ้าของร่วมคนหนึ่งๆ จะจำหน่ายส่วนของตนหรือจำนอง หรือก่อให้เกิดการติดพันก็ได้ แต่ตัวทรัพย์สินนั้นจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดการติดพันได้ ก็แต่ด้วยความยินยอมแห่งเจ้าของรวมทุกคน”

และคำพิพากษาศาลฎีกา 2875/28 ระบุว่า

“เจ้าของร่วมจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดการติดพันแก่ตัวทรัพย์สินได้ ก็ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของรวมทุกคน ตัวทรัพย์สินที่มีผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยนั้น ถ้าไม่ได้แบ่งแยกว่าส่วนใดเป็นของใครอยู่ตอนไหน มีแนวขอบและเนื้อที่อย่างไร เท่าใด จึงไม่อาจระบุได้ว่า ส่วนของตนมีอยู่อย่างไร จึงไม่อาจจำหน่าย จำนำ จำนอง โดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของรวมคนอื่น ๆ”

แต่หากโฉนดเป็นของสหกรณ์ฯ ก็สามารถถามเฉพาะคณะกรรมการสหกรณ์ที่มีเพียง 11 คน หรือถามเฉพาะผู้ที่สหกรณ์ฯ ได้มอบอำนาจไว้ให้ ก็สามารถซื้อขายได้เป็นการทำให้อำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการซื้อขาย การจำนอง การให้เช่า ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์

จากที่ดิน อยู่ภายใต้การตัดสินใจของคณะกรรมการสหกรณ์ฯ ซึ่งมีเพียงไม่กี่คน ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงได้มากกว่ากรณีกรรมสิทธิ์เป็นของสมาชิก เพราะจากสถิติการประสบปัญหาทุจริตของสหกรณ์ในปี 2553 พบว่า มีสหกรณ์มีการทุจริตมากถึง 619 แห่ง วงเงินสูงถึง 515 ล้านบาท (กรมส่งเสริมสหกรณ์)

นอกจากนี้การที่ทำให้ทุกคนได้เป็นเจ้าของโฉนดรวมกัน ก็จะทำให้ทุกคนมีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของ รู้สึกมีหลักประกัน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่แตกต่างยิ่งนักกับการตกอยู่ในฐานะผู้เช่าที่ดินของสหกรณ์ฯ หรือผู้มีเพียงสิทธิการใช้ที่ดินสหกรณ์

8) เนื่องจากสหกรณ์สามารถดำเนินธุรกิจได้หลากหลายประเภท กรณีของสหกรณ์เคหสถานบ้านแรงงานฯ ได้เขียนแผนธุรกิจปีที่ 1 ว่าจะมีการลงทุนปล่อยสินเชื่อสร้างบ้านให้แก่สมาชิกฯ ธุรกิจเลี้ยงปลา ธุรกิจปลูกข้าว เป็นต้น พร้อมกับสามารถก่อหนี้ได้หลากหลาย สมมติว่าสหกรณ์ดำเนินธุรกิจประเภทหนึ่งผิดพลาด จนก่อให้เกิดหนี้สินจำนวนมาก และสหกรณ์เกิดล้มละลาย และต้องมีการชำระบัญชีของสหกรณ์ฯ เพื่อจ่ายเงินคืนให้แก่เจ้าหนี้ หากโฉนดที่ดินเป็นของสหกรณ์ฯ ที่ดินผืนดังกล่าวจะกลายเป็นทรัพย์สินของสหกรณ์ และจะต้องถูกนำมาคำนวณมูลค่าและขายทอดตลาดเพื่อนำเงินมาชำระคืนให้แก่เจ้าหนี้ หรืออาจกล่าวสั้นๆ ก็คือ การขาดทุนด้านอื่นของสหกรณ์ อาจมีผลกระทบต่อทรัพย์สินส่วนรวมก็คือ บ้านและที่ดินของสมาชิกดังกล่าวกรณีการทุจริตขนาดใหญ่และก่อให้เกิดความเสียหายมูลค่าหลายหมื่นล้านของสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนคลองจั่น เป็นต้น

แต่หากที่ดินเป็นของสมาชิก (โฉนดรวม) หากสหกรณ์ไปดำเนินธุรกิจด้านอื่นจนประสบภาวะขาดทุนล้มละลาย เจ้าหนี้จะทำได้แค่เพียงการยึดทรัพย์สินอื่นๆ และลูกหนี้ของสหกรณ์ฯ แต่ไม่สามารถยึดที่ดินของสมาชิกได้ เปรียบเทียบกับกรณีวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ที่ธนาคารหลายแห่งล้มละลายเพราะปล่อยเงินกู้และไม่สามารถเรียกคืนได้ คนที่ผ่อนบ้านกับธนาคารที่ล้มละลาย ก็ไม่ได้ถูกเจ้าหนี้ของธนาคารยึดที่ดิน เพราะผู้ที่ผ่อนบ้านไว้กับธนาคาร ได้ทำนิติกรรมนำโฉนดที่ดินวางค้ำประกันไว้กับธนาคาร และมีสถานะเป็นลูกหนี้ของธนาคาร ดังนั้นโฉนดยังเป็นของคนผ่อนแต่ติดจำนองอยู่ และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ เจ้าหนี้ของธนาคารจะยึดลูกหนี้และทรัพย์สินอื่นๆ ของธนาคารไว้ ผู้ที่ผ่อนบ้านกับธนาคารก็จะกลายเป็นลูกหนี้ของเจ้าหนี้ธนาคาร และก็แค่เพียงผ่อนชำระค้ำบ้านกับเจ้าหนี้ของธนาคารต่อไปจนครบสัญญา ก็จะได้บ้านมาครอบครองอย่างสมบูรณ์

9) โฉนดชุมชนสามารถคงหลักการ การร่วมถือครองที่ดินเท่ากันๆ ของสมาชิกแต่ละครัวเรือน แต่หากโฉนดที่ดินเป็นของสหกรณ์ก็เท่ากับเป็นทรัพย์สินของสหกรณ์ ก็จะไม่สามารถดำรงหลักการดังกล่าวได้ เพราะแต่ละคนเป็นเจ้าของสหกรณ์ฯ ตามจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ในสหกรณ์ฯ เท่านั้น ดังนั้น เมื่อมีการเลิกกิจการของสหกรณ์ฯ ทรัพย์สินต่างๆ จะถูกแจกจ่ายตามจำนวนหุ้นที่สมาชิกถืออยู่ รวมถึงที่ดินของสหกรณ์ด้วย ก็ต้องถูกแบ่งตามจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ นอกจากนี้ ในอนาคต หากสหกรณ์ฯ เปิดรับสมาชิกใหม่ที่ไม่ใช่เจ้าของบ้าน หรือเปิดรับสมาชิกสมทบซึ่งอาจเป็นบุคคลภายนอกชุมชน เพื่อรองรับการขยายกิจการของสหกรณ์ฯ สมาชิกสหกรณ์ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้านหลังนี้ ก็จะมีสิทธิในที่ดินของสหกรณ์เช่นเดียวกับสมาชิกสหกรณ์ที่เป็นเจ้าของบ้านอีกด้วย

10) การรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของเจ้าของบ้านและที่ดินที่แท้จริง เนื่องจากที่ดินผืนนี้ ถูกซื้อด้วยคน 71 คน ดังนั้นหากที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้นตามกาลเวลา มูลค่าที่เพิ่มสูงขึ้นนี้ ควรตกแก่ผู้ที่ยินดีออกเงินซื้อหรือผู้ที่เป็นเจ้าของโดยแท้จริง ไม่ใช่ตกเป็นของสหกรณ์ฯ ซึ่งต่อไปจะมีสมาชิกทั้งผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านและไม่ใช่เจ้าของบ้าน

11) ในกรณีสมมติว่า ได้โอนที่ดินให้แก่สหกรณ์ฯ ไปแล้ว ตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสร้างบ้านบนที่ดินของสหกรณ์ฯ บ้านเป็นส่วนควบของที่ดิน ก็จะตกเป็นของสหกรณ์ฯ ไปด้วย ดังนั้นถ้าจะให้บ้านเป็นของสมาชิก ซึ่งเป็นผู้ผ่อนหนี้ชำระค่าบ้าน ก็จะต้องมีการทำสัญญาซื้อขายระหว่างสมาชิกกับสหกรณ์อีกครั้ง ก็จะกลายเป็นว่า สมาชิกโอนที่ดินให้สหกรณ์ฯ แล้วก็ต้องทำสัญญาซื้อกลับจากสหกรณ์อีกครั้ง ซึ่งเท่ากับไปสร้างเงื่อนไขและขั้นตอนให้ยุ่งยากทางกฎหมาย และเป็นภาระแก่สมาชิกผู้สร้างบ้าน

12) โครงการบ้านมั่นคงของพอช. มีทั้งที่ดินเช่าและที่ดินซื้อ สำหรับที่ดินเช่า ก็สามารถใช้จ่ายสิทธิการเช่าเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ได้ ดังนั้น โฉนดรวมซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีความมั่นคงมากกว่าสัญญาเช่า ก็น่าจะใช้เป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันเงินกู้ได้เช่นกัน ทั้งๆ ที่ในระบบธนาคาร โฉนดนับเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันที่ธนาคารยอมรับมากกว่าสิทธิการเช่า

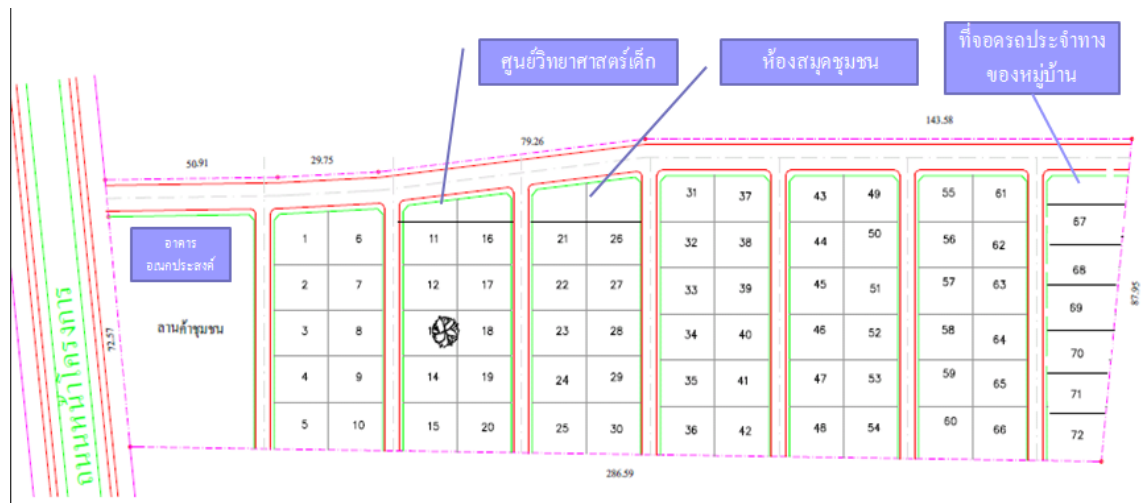
จากเหตุผลของ พอช. ข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า จะช่วยลดค่าใช้จ่ายบางประการ ลดขั้นตอนความยุ่งยากในกระบวนการซื้อขาย การจดจำนอง โดยเฉพาะการลดปัญหาการโอนกรรมสิทธิ์อันเนื่องมาจากสมาชิกเช่า-ออกจากโครงการฯ ซึ่งทาง พอช. อาจจะไม่มียุทธศาสตร์มาทำหน้าที่ดังกล่าวมากนัก แต่ถ้าเรายึดประโยชน์สูงสุดและความต้องการของสมาชิก โดยเฉพาะเมื่อเรื่องกรรมสิทธิ์ได้กลายเป็นหัวใจสำคัญของปัจจัยยังชีพและปัจจัยการผลิต และยังเป็นตัวกำหนดฐานเศรษฐกิจ

ของคนยากคนจน ผู้วิจัยเห็นว่า การทำให้สมาชิกได้บรรลุเป้าหมายการมีบ้านที่มั่นคงอย่างแท้จริง ก็น่าจะคุ้มค่ากับการเสียต้นทุนขั้นตอนการดำเนินงานที่เพิ่มขึ้นอยู่บ้าง

6) **จัดตั้งสหกรณ์** เมื่อสร้างระบบการออมเงินได้แล้ว พร้อมกับซื้อที่ดินเป็นที่เรียบบริเวณ และเพื่อให้มีองค์กรที่เป็นนิติบุคคล มาเป็นคู่สัญญากับทาง พอช. โครงการบ้านแรงงานฯ ได้ขอความร่วมมือจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ จังหวัดปราจีนบุรีเพื่อมาอบรมให้คำแนะนำการจัดตั้งสหกรณ์และจัดทำข้อบังคับสหกรณ์ จนเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2555 จึงได้จัดตั้ง “สหกรณ์เคหสถาน บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด” ขึ้น และมีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2555 เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการสหกรณ์จำนวน 11 คน เข้ามาบริหารสหกรณ์รวมถึงโครงการบ้านมั่นคงด้วย วิธีการเลือกตั้งเป็นแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง โดยเลือกประธานก่อน แล้วจึงเลือกกรรมการอีก 10 คน จากนั้นจึงให้คณะกรรมการสหกรณ์ที่ได้รับการเลือกตั้ง 10 คน มาจัดสรรตำแหน่งกันเอง ทั้งนี้ แกนนำกลุ่มบ้านเกือบทั้งหมดได้รับการเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการสหกรณ์ โดยมีประธานคนแรกคือ นายเสวี พลหิ้วและกรรมการอีก 10 คน ทำหน้าที่รองประธาน 2 คน เลขานุการ 1 คน ผู้ช่วยเลขานุการ 1 คน เภรัญญิก 2 คน นายทะเบียน 1 คน ฝ่ายสินเชื่อ 1 คน ฝ่ายสื่อสารสัมพันธ์สมาชิก 1 คน ฝ่ายประสานงานภายในคณะกรรมการและประสานแกนนำกลุ่มบ้านอีก 1 คน และมีผู้ตรวจสอบกิจการอีก 2 คน โดยหนึ่งในผู้ตรวจสอบกิจการของสหกรณ์ก็คือ ข้าพเจ้า ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้(สหกรณ์บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด, 2555: 5-6)

7) **วางผังชุมชน** เมื่อได้จัดซื้อที่ดินเป็นที่เรียบบริเวณ ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ได้ทำการรังวัดที่ดิน และจัดทำผังชุมชน โดยในการประชุมประจำเดือนของกลุ่มบ้าน สมาชิกได้มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในออกแบบผังชุมชน แบ่งเป็น การจัดวางพื้นที่บ้าน 70 หลัง ถนนเมนและซอย ไฟฟ้า ประปา ท่อระบายน้ำ พื้นที่ส่วนกลางสำหรับเป็นลานค้าและที่ตั้งอาคารอเนกประสงค์ ศูนย์วิทยาศาสตร์เด็ก ห้องสมุดชุมชน และที่จอดรถประจำทางของหมู่บ้าน โดยมีที่ปรึกษาโครงการคือ คุณนิพนธ์ กลิ่นวิจิต สถาปนิกอาวุโส ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด จนปรากฏผังชุมชนตามรูปที่ 4-12

รูปที่ 4- 12ผังชุมชนหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

สำหรับการออกแบบผังชุมชนในครั้งนี้ ได้นำเอาประสบการณ์ของหมู่บ้านมั่นคงในถิ่นอื่นๆ ที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับปรุงผังชุมชนของบ้านแรงงาน โดยมีสิ่งที่แตกต่างกันอยู่ 3 ส่วน คือ

(1) การจัดวางอาคารอเนกประสงค์ และถนนเมนภายในโครงการในกระบวนการวางผังชุมชน นอกจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนซึ่งอยู่บนหลัก “คิดเอง ทำเอง” แล้ว ทางพอช. พร้อมกับสหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ⁴⁰ ภาคตะวันออก (สอช.) ยังได้เข้า

⁴⁰ สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) เป็นองค์กรภาคประชาชนที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของผู้มีรายได้น้อยในเมือง สมาชิกส่วนใหญ่ของสอช. ก็คือ สมาชิกในเครือข่ายโครงการบ้านมั่นคงทั่วประเทศ โดยแต่ละชุมชนบ้านมั่นคงจะส่งตัวแทนเข้าไปร่วมกิจกรรมกับทาง สอช. เช่น การประชุมของ สอช. และการเดินรณรงค์ในวันที่อยู่อาศัยโลกทุกปี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทาง พอช. ได้ให้บทบาทแก่สอช. ในส่วนของโครงการ

มามีส่วนร่วมในการออกแบบผังชุมชนในฐานะที่เลี้ยง ซึ่งทำให้ทราบว่า โดยทั่วไปของหมู่บ้าน มั่นคงเกือบทุกแห่ง ทาง พอช. และ สอช. จะแนะนำให้ชุมชนต่างๆ จัดวางอาคารอเนกประสงค์ไว้ บริเวณกลางหมู่บ้าน เหมือนไข่แดงของไข่ดาวเพื่ออาคารอเนกประสงค์จะได้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชน โดยเชื่อว่าการจัดวางอาคารอเนกประสงค์เช่นนี้จะเอื้ออำนวยให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทำให้คนในชุมชนเชื่อมร้อยกันผูกพันกันได้ง่ายขึ้นขณะที่สมาชิกหมู่บ้านแรงงานฯ มองว่า การจัดพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน คือ อาคารอเนกประสงค์ไว้บริเวณหน้าโครงการ ติดกับลานค้าของหมู่บ้าน โดยทำให้อาคารอเนกประสงค์นอกจากจะเป็นที่ประชุมของหมู่บ้านและเป็นที่ตั้งของสหกรณ์เคหสถานบ้านแรงงานฯแล้ว ยังสามารถใช้เป็นที่ตั้งของสหกรณ์ร้านค้า/ร้านค้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเบื้องต้นอาจใช้เป็นพื้นที่ดูแลเด็กเล็กของหมู่บ้าน คือ ตอนเช้าพ่อแม่มาส่งลูกที่หน้าโครงการ เพื่อฝากลูกไว้ศูนย์เด็กเล็ก ตอนเย็นก็มารับลูกกลับบ้าน พร้อมซื้อของเข้าบ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ หลักคิดของหมู่บ้านแรงงานฯ มองว่า การจะเชื่อมโยงสมาชิกให้เกิดความสัมพันธ์กัน น่าจะใช้ตัวกิจกรรมของหมู่บ้าน คือ การค้าและการจัดสวัสดิการเป็นตัวเชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน ซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดความสัมพันธ์ รู้จักกันได้มากกว่าเรื่องที่ตั้งของอาคารอเนกประสงค์เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การลานค้า และตั้งอาคารอเนกประสงค์ไว้หน้าโครงการยังสามารถเป็นพื้นที่เชื่อมโยงสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกผ่านกิจกรรมการค้าได้อีกทางหนึ่งด้วย

สำหรับเรื่องถนนทั้งเรื่องการจัดวางและขนาดของถนนโครงการบ้านมั่นคงอื่นโดยมากจะจัดวางถนนเมนให้ผ่านกลางหมู่บ้าน เพื่อให้บ้านหลังต่างๆ ติดถนนเมนให้มากที่สุด อย่างไรก็ตามสำหรับบ้านแรงงานฯ ที่ดินมีลักษณะยาวเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ดินมีหน้ากว้างเพียง 70 เมตร และยาวลึกลงไปประมาณ 303 เมตร ประกอบกับมีที่ดินอีก 30 ไร่อยู่ทางด้านตะวันออกและด้านทิศใต้ที่เจ้าของยินดีให้ทางชุมชนแรงงานฯ ใช้เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนแรงงานฯ ซึ่งจะมีการทำนา ทำโรงสี และโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรขนาดเล็กในอนาคต ทางโครงการบ้านแรงงานฯ จึงตัดสินใจที่จะให้ถนนเมนของโครงการอยู่ติดด้านตะวันออกของที่ดิน เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่บ้านเข้ากับพื้นที่ฐานเศรษฐกิจ และที่สำคัญในแต่ละซอยมีบ้านเพียง 5-6 หลัง การให้ถนนผ่านกลางหมู่บ้าน และมีรถบรรทุก รถไถ รถเกี่ยว วิ่งผ่านถนนไปยังพื้นที่ฐานเศรษฐกิจ อาจก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน อีกทั้งการมีพื้นที่บ้านอยู่ฝั่งเดียวกันทั้งหมดจะช่วยลดต้นทุน

บ้านมั่นคง ก็คือ การเป็นที่เลี้ยงให้คำแนะนำแก่กลุ่มคนที่ต้องการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ในเรื่องการเขียนโครงการ และการเสนอโครงการ

สาธารณูปโภคลงทั้งการตั้งเสาไฟฟ้า ท่อน้ำดื่ม ท่อระบายน้ำ และทางเดินริมถนน เพราะจัดทำแค่ฝั่งเดียวเท่านั้น ส่วนเรื่องขนาดของถนนที่กว้าง 10 เมตร แบ่งเป็นพื้นที่ถนนประมาณ 7 เมตร ก็เพื่อให้รถบรรทุกขนปัจจัยการผลิตและผลผลิตออกพื้นที่เกษตรกรได้ ส่วนอีก 3 เมตรเป็นพื้นที่ที่เป็นทางเดินริมถนนและปลูกต้นไม้ เป็นที่ตั้งของเสาไฟฟ้า ท่อน้ำดื่ม และท่อระบายน้ำภายในโครงการ

(2)การมีลานค้า โครงการบ้านมั่นคงที่อื่นๆ จะมีเพียงบ้านและศาลาอเนกประสงค์สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะมีที่ดินน้อยและราคาแพง แต่สำหรับบ้านมั่นคงแรงงานฯ ที่ดินราคาถูกเพียงตารางวาละ 350 บาท สมาชิกหมู่บ้านมีกำลังทรัพย์พอที่จะผ่อนที่ดินเพื่อเป็นพื้นที่ลานค้าสำหรับจัดตั้งตลาดนัด ร้านค้า หรือปั้มน้ำมันโดยพื้นที่ดังกล่าวนี้มีพื้นที่ประมาณ 475.3 ตร.วาอยู่ด้านหน้าสุดของโครงการติดถนนกรมทางหลวงชนบท(ถนนสระแถม-นาดี) นับเป็นทำเลทองมีศักยภาพในการค้าขายของหมู่บ้าน เนื่องจากฝั่งตรงข้ามเป็นชุมชนบ้านหนองทะเล และถนนดังกล่าวนี้ยังเป็นเส้นทางผ่านไปยังที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ โรงพยาบาลนาดี หมู่บ้านแดง และเป็นเส้นทางขึ้นไปยังเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่ 9 ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ แก่งหินเพิง ที่จะมีกิจกรรมท่องเที่ยวสำคัญทุกปี คือ การล่องแก่ง และการชี่จรรย์านขึ้นภูเขา

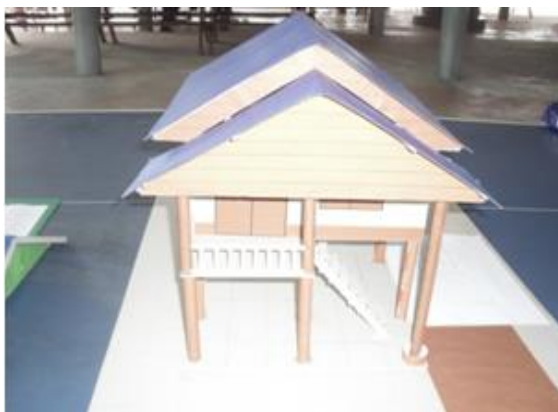
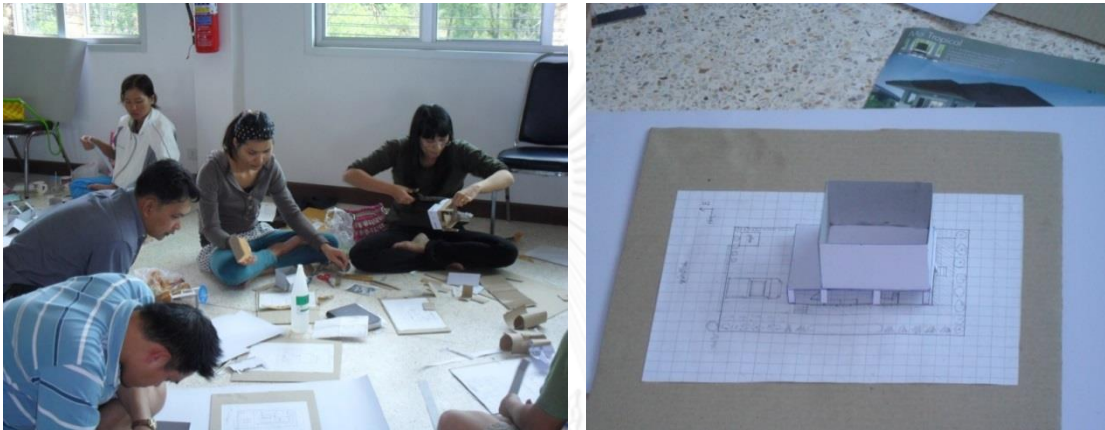
(3)การมีศูนย์วิทยาศาสตร์เด็ก ห้องสมุดและที่จอดรถประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในหมู่บ้าน การมีศาลาอเนกประสงค์และศูนย์วิทยาศาสตร์เด็กก็เพื่อจัดทำเป็นศูนย์เลี้ยงเด็กรองรับลูกๆของสมาชิกในหมู่บ้าน เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ยังอยู่ในวัยเจริญพันธุ์อายุ 30 - 40 ปีและแต่ละครอบครัวจะมีเด็กประมาณ 1 - 2 คน ส่วนห้องสมุดชุมชนจัดทำขึ้นเป็นแหล่งพัฒนาความรู้ของสมาชิกในหมู่บ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ บางโอกาสอาจจัดเป็นสถานที่ฝึกอบรมทักษะอาชีพหรือฝีมือแรงงาน ทั้งนี้ อาจใช้พื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีที่จอดรถประจำทางหมู่บ้าน ทางหมู่บ้านแรงงานฯ มีโครงการที่จะจัดซื้อรถประจำทางเพื่อวิ่งรับส่งสมาชิกในหมู่บ้านไปยังโรงงานในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายเดินทางไปทำงานให้แก่สมาชิกได้ประมาณวันละ 40 - 50 บาทต่อคน

ทั้งนี้ ภายหลังกหมู่บ้านหนองมะยาง ได้แลกเปลี่ยนความคิดและข้อมูลกับหมู่บ้านมั่นคงแรงงานฯ ทางบ้านหนองมะยางมั่นคงก็ได้ปรับผังชุมชนระยะที่สองใหม่เหลือบ้านเพียง 60 หลัง โดยพื้นที่ที่เหลือประมาณครึ่งไร่ติดกับประตูสวนอุตสาหกรรมสหพัฒนาอินเตอร์ไฮลด์ิง ได้จัดเป็นพื้นที่สำหรับจัดตั้งตลาดของหมู่บ้าน สร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน เพื่อขายสินค้าให้แก่สมาชิกในชุมชนและคนที่ทำงานในสวนอุตสาหกรรม

8)ออกแบบบ้าน ภายหลังจากออกแบบผังชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้วสมาชิกหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการออกแบบบ้านและกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่บ้านทั้งหมด ซึ่งแต่ละหลังมีพื้นที่

50 ตร.วา สำหรับหลักการในการจัดพื้นที่บ้านได้แบ่งเป็นสองส่วน คือ พื้นที่ใช้สอย(ตัวบ้าน) ประมาณ 25 ตร.วา และพื้นที่สำหรับกิจกรรมเกษตรขนาดเล็ก ประมาณ 25 ตร.วา เช่น เลี้ยงเป็นเลี้ยงไก่ ปลูกผัก ปลูกสมุนไพร ปลูกดอกไม้ เลี้ยงปลาสวยงาม เป็นต้น เพื่อไว้กินไว้ใช้ในครอบครัวเป็นหลัก หากเหลือจึงนำออกขาย

รูปที่ 4- 13สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานฯ กำลังช่วยกันออกแบบบ้าน

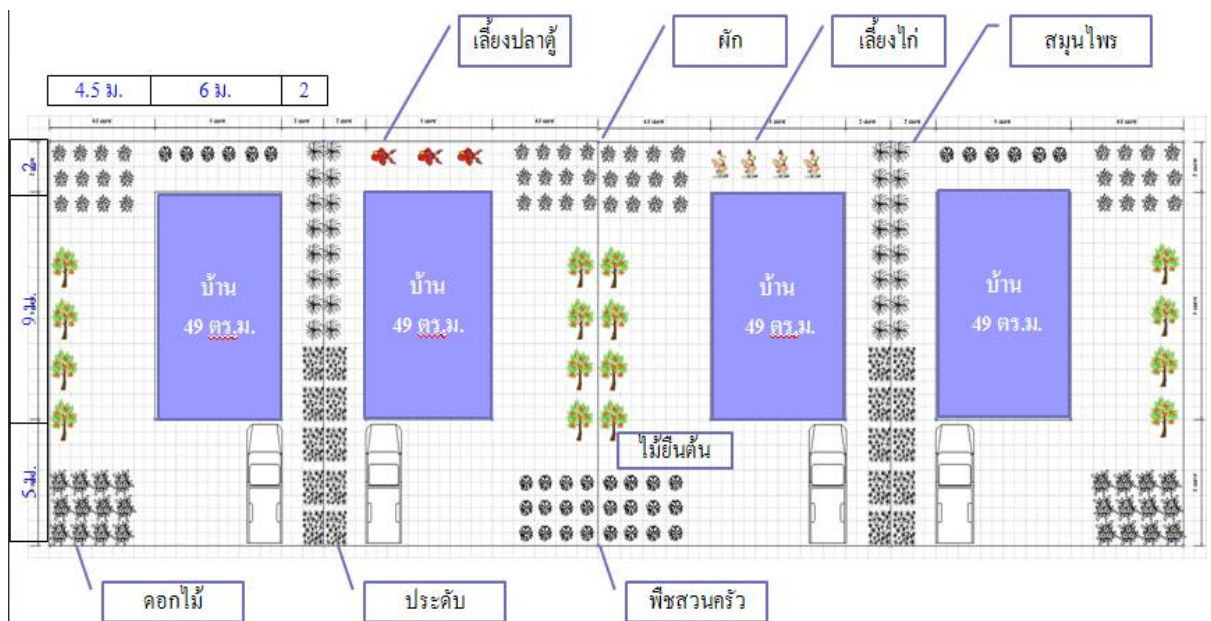

แบบ A

แบบ B

รูปที่ 4- 14 การกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่บ้าน และแบบบ้าน

สำหรับแบบบ้าน ที่ประชุมสมาชิกกลุ่มบ้านแรงงานฯ ได้มีข้อสรุปที่จัดทำแบบบ้านสองชั้น เพื่อไว้สำหรับการต่อเติมในอนาคต เพื่อรองรับครอบครัวขยาย และให้มีพื้นที่สำหรับการทำอาชีพเสริม เช่น เย็บผ้า ทำขนม เป็นต้น ในด้านจำนวนพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านประมาณ 49- 60 ตารางเมตร ตามงบประมาณที่มีอยู่คือ 270,000 บาท ทั้งนี้ งบประมาณสร้างบ้านต่อหลังมีทั้งหมด 300,000 บาท แต่หักค่าที่ดินไปแล้ว 30,000 บาทต่อหลัง ในการทดลองให้สมาชิกได้ออกแบบบ้านด้วยตนเองทำให้ได้แบบบ้านประมาณ 4 แบบ จากนั้นไปสู่กระบวนการประเมินราคา ค่าก่อสร้างทั้งค่าแรงและค่าวัสดุ ในขั้นตอนนี้เองที่ต้องอาศัยความรู้ทางวิชาชีพวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมในการประมาณราคา แต่ด้วยต้นทุนการเขียนแบบและการประมาณราคาขั้นต่ำประมาณ 10,000 บาทต่อหลังสำหรับแบบบ้าน 15 หน้า จึงทำให้สมาชิกตัดสินใจลดแบบบ้านเหลือเพียงสองแบบ โดยเรียกว่า แบบ A และแบบ B ทั้งนี้บ้านแบบ A มีขนาด 7 X 7 เมตร และแบบ B มีขนาด 6 X 10 เมตร อย่างไรก็ตาม ในภาวะที่รัฐบาลประกาศขึ้นค่าจ้าง 300 บาททั่วประเทศ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2556 ที่ผ่านมาก็มีผลทำให้บ้านแบบ A ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า อาจมีงบประมาณไม่เพียงพอสำหรับก่อสร้างบ้าน สมาชิกแต่ละรายอาจจำเป็นต้องเพิ่มเงินอีก 30,000 บาท

การกำหนดพื้นที่บ้าน 50 ตร.วา เป็นไปตามความต้องการของสมาชิกบ้านแรงงานฯ แต่ทาง สอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฐานะพี่เลี้ยงกลับไม่ค่อยเห็นด้วย โดยได้กล่าวไว้ว่า

“การได้พื้นที่บ้าน 50 ตร.วา เป็นการได้ที่ดินมากกว่าโครงการบ้าน
มั่นคงในที่อื่นๆ ซึ่งได้ที่ดินมากที่สุดก็แค่เพียง 25 ตร.วา เท่านั้น
นอกจากนี้ยังเป็นการจะสร้างภาระค่าที่ดินให้แก่สมาชิก และการมี
ที่ดิน 50 ตร.วา ก็สะท้อนว่าเป็นคนรวย มีที่ดินมาก มีทรัพย์สินมากก็
ไม่ควรเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง เพราะเป็นโครงการของคนจน คนมี
รายได้น้อย”

คุณกุหลาบ กลิ่นหอม สอช.ภาคตะวันออก

นอกจากนี้สอช. บางท่านยังไม่ค่อยเห็นด้วยกับการซื้อที่ดินของบ้านแรงงาน แต่
เห็นควรให้เช่าที่กรมธนารักษ์แทน โดยให้เหตุผลว่า ค่าเช่าถูก ต่อสัญญาได้ทุก 30 ปี และกรณีที่
ชาวบ้านเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมธนารักษ์ยังเป็นการช่วยป้องกันไม่ให้เอกชนรายใหญ่มาใช้
ที่ดินของหลวง อย่างไรก็ตาม ทางสมาชิกบ้านแรงงานฯ ยังคงยืนยันเรื่องการซื้อที่ดินและยังต้องการ
ที่จะมีพื้นที่บ้าน 50 ตร.วา เนื่องจากที่ดินมีราคาไม่แพงเพียงตารางวาละ 350 บาท รวมเป็นเงิน
30,000 บาท หากเปรียบเทียบกับที่ดินเช่ากรมธนารักษ์ของบ้านหนองมะยางมั่นคง ที่คิดค่าเช่า
จากสมาชิกหลังละ 450 บาท/25 ตร.วา/ปี ถ้ามีที่ดินเท่าบ้านแรงงานคือ 50 ตร.วา ก็ต้องจ่ายค่า
เช่ากับ 900 บาทต่อปี ก็แปลว่าถ้าจ่ายค่าเช่า 34 ปี ค่าเช่าก็จะเท่ากับค่าที่ดินของบ้านแรงงาน แต่
สมาชิกบ้านแรงงานได้เป็นเจ้าของที่ดิน แต่อีกฝ่ายอยู่ในฐานะผู้เช่าตลอดไป ที่สำคัญจากบทเรียน
ของบ้านมั่นคงคลองเตยถือค7/12 ซึ่งสุ่มเสี่ยงที่จะต้องถูกโยกย้าย เพราะพื้นที่ของชุมชนดังกล่าว
เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาที่ดินของการท่าเรือ 2,500 ไร่ มูลค่ารวม 250,000 ล้านบาท หรือ
มูลค่าที่ดินต่อไร่สูงถึง 100 บาท รวม แผนดังกล่าวอยู่ระหว่างการศึกษาความเป็นไปได้และ
ประเมินผลกระทบ แต่หากแผนดังกล่าวได้รับการอนุมัติ หมู่บ้านดังกล่าวก็ต้องย้ายออก แม้ว่าทาง
ชุมชนและพอช.จะมีการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) กับทางการท่าเรือแล้วก็ตาม บทเรียนของ
ชุมชนแห่งนี้ ได้สะท้อนถึงปัญหาความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์จากการใช้วิธีการเช่า แม้จะเป็นที่ดิน
ของหลวงก็ตาม

การมีที่ดิน 50 ตร.วา สมาชิกมองว่า เป็นการเตรียมการเพื่อรองรับครอบครัว
ขยายในอนาคต และยังมีที่ดินสำหรับทำการเกษตรสวนครัวเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสอดคล้องกับ
ภาระหน้าที่ของ พอช. ที่ต้องการส่งเสริมการสร้างบ้านมั่นคงและสร้างอาชีพที่มั่นคงได้อีกด้วย การ
ตัดสินใจที่จะมีพื้นที่บ้าน 50 ตร.วา ส่วนหนึ่งมาจากการศึกษาดูงานบ้านมั่นคงที่ต่างๆ ซึ่งสมาชิก
จะได้ที่ดินเพียง 10 – 25 ตร.วา โดยเฉพาะประสบการณ์ของ คุณเดือนฉาย รองประธานหมู่บ้าน
หนองมะยาง ที่ได้กล่าวว่า

“โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยางเฟสแรกมีพื้นที่เพียง 20 – 22 ตร.วา มีชั้นเดียว มี 1 ห้องนอน 1 ห้องโถง 1 ห้องน้ำ แต่มีลูก 2-3 คน เมื่อลูกโตก็อยู่อาศัยลำบาก ที่สำคัญไม่มีพื้นที่เหลือเพียงพอสำหรับทำอาชีพเสริม เช่น อยากรนำจักรเย็บผ้ามาตั้ง พื้นที่ก็ไม่เพียงพอ จึงต้องขยายต่อเติมบ้าน แต่เมื่อต่อเติมบ้าน ก็หมิ่นเมียดกฎหมายควบคุมอาคาร”

คุณเดือนฉาย ช้อเบ็ยะ

รูปที่ 4- 15บ้านที่ยังไม่ต่อเติม และบ้านที่ต่อเติมจนเต็มพื้นที่ในชุมชนหนองมะยางมั่นคง

ที่สำคัญบ้านที่ต่อเติมจนเต็มพื้นที่ อาจจะไม่ได้รับเลขที่บ้าน เพราะเว้นระยะร่นต่ำกว่าที่ พ.ร.บ.ควบคุมอาคารกำหนด การไม่มีเลขบ้านจะทำให้สมาชิกเสียสิทธิในการขอไฟฟ้าและน้ำประปา ตลอดจนสมาชิกในบ้านเสียสิทธิเลือกตั้งในเขตที่บ้านตั้งอยู่ เพราะการไม่มีเลขบ้านก็จะได้ทะเบียนบ้าน เมื่อไม่ได้ทะเบียนบ้านก็ไม่สามารถย้ายชื่อเข้าบ้านได้ เป็นเหตุให้เสียสิทธิ การเสียสิทธิเลือกตั้ง มีผลต่ออำนาจต่อรองของชุมชนในการเรียกร้องสิทธิต่างๆ เพราะไม่มีสิทธิก็เท่ากับไม่มีคะแนนเสียงเพื่อต่อรองกับนักการเมืองท้องถิ่น ในการจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนได้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีข้อคิดเห็นไม่ตรงกันระหว่างสมาชิกบ้านแรงงานและสอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่การพูดคุยปรับความเข้าใจหลายครั้ง ประกอบกับทางหมู่บ้านแรงงานฯ ได้พูดคุยกับทางพอช. โดยตรง และชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ต่างๆ ของการซื้อที่ดินและการมีที่ดิน 50 ตร.วา จนเป็นที่เข้าใจ ในที่สุดบ้านแรงงานฯ ก็ได้ที่ดินจำนวน 50 ตร.วา ตามที่ปรารถนา

เมื่อผังชุมชนและการออกแบบบ้านเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในการประชุมกลุ่มบ้านในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 ได้ให้สมาชิกบ้านแรงงานเป็นผู้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกแปลงบ้าน ซึ่งที่ประชุมได้มีมติให้คนที่กลุ่มเดียวกันให้อยู่ชอยเดียวกัน เนื่องจากเป็นเพื่อนกันและรู้จักกันเป็นที่

เรียบร้อยแล้ว อย่างไรก็ตามก็มีสมาชิกบางคนที่จะขอเลือกแปลงบ้านอยู่นอกโซนของกลุ่มตน ทั้งนี้การ
จัดสรรเลือกแปลงบ้านเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

10)การนำเสนอโครงการต่อพอช. สำหรับขั้นตอนการเสนอโครงการบ้านมั่นคงต่อ
พอช. นั้น มีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นแรกคือ การพัฒนาข้อเสนอโครงการครอบคลุมเรื่องข้อมูลสมาชิก ข้อมูลชุมชน
ที่ดิน ระบบการเงิน ระบบสาธารณูปโภคและการประมาณงบประมาณ แบบบ้านและการประมาณ
ราคา ระยะเวลาก่อสร้าง และยอดเงินสินเชื่อทั้งโครงการ ซึ่งในขั้นตอนนี้ ทาง พอช. จะมอบให้
สอช. เข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ในการช่วยเหลือจัดทำข้อเสนอโครงการ ซึ่งในขั้นตอนนี้ทางโครงการบ้าน
แรงงานใช้เวลาประมาณ 4 เดือน เพื่อยกร่างข้อเสนอโครงการบ้านแรงงานฯ และสร้างความเข้าใจ
ร่วมกับทาง สอช. อย่างไรก็ตามที่วงทำงานของของสอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจไม่ส่งเสริมให้เกิด
การเรียนรู้ระหว่างกันตามที่ พอช. คาดหวังได้มากนัก เนื่องจากผู้ที่มาเป็นผู้แทน สอช. ก็คือ
ชาวบ้านที่เคยสร้างบ้านมั่นคงมาก่อน ซึ่งจะยึดติดกับกรอบหรือประสบการณ์ของตนเองเพียง
อย่างเดียว และประสบการณ์เหล่านี้จะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หากผู้ใดเสนอโครงการในรูปแบบต่าง
จากที่พี่เลี้ยงเคยประสบมา แม้ว่าจะอยู่ในกฎเกณฑ์ของ พอช. ก็จะถูกคัดค้านอย่างรุนแรงจากพี่
เลี้ยง และลงท้ายด้วยคำพูดเชิงข่มขู่ เช่น ในเรื่องการไม่เห็นด้วยกับพื้นที่บ้าน 50 ตร.วาของบ้าน
แรงงาน แม้ว่าที่ดินของบ้านแรงงานจะมีราคาถูก, ข้อคิดเห็นที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับถนนเมนของ
โครงการไม่อยู่กลางหมู่บ้าน, และที่สำคัญคือ การไม่เห็นด้วยกับโฉนดที่ดินเป็นของสมาชิกบ้าน
แรงงาน แทนที่จะเป็นของสหกรณ์ฯ ตลอดจนการไม่เห็นด้วยกับการกู้เงินเต็มวงเงินกู้คือ 300,000
บาท เพราะที่ผ่านมาไม่เคยมีโครงการใดกู้เงินถึง 300,000 บาท เป็นต้น เมื่อสมาชิกบ้านแรงงาน
ยังคงยึดหลักคิดเอง ทำเอง รับผิดชอบเอง โดยยืนยันความต้องการของตนเอง ทาง สอช. ก็ต้อง
ยอมรับโดยปฏิเสธไม่ได้ แต่ก็มีคำพูดเชิงข่มขู่ อาทิ “ถ้าไม่ทำตามที่แนะนำ โครงการจะไม่ผ่านการ
อนุมัติ เพราะ สอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติทั้งในระดับภาค
และระดับชาติ” ซึ่งก็เกิดขึ้นจริงตามคำขู่ กล่าวคือ สอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แสดงความเห็น
คัดค้านโครงการบ้านมั่นคงแรงงานอย่างชัดเจนในที่ประชุมคณะกรรมการบ้านมั่นคงระดับภาค
เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555

อย่างไรก็ดี ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ได้รับการช่วยเหลืออย่างมากจนพัฒนา
ข้อเสนอโครงการจนแล้วเสร็จ จากที่ปรึกษาโครงการ คือ คุณนิพนธ์ กลิ่นวิจิต และแกนนำหมู่บ้าน
มั่นคงหนองมะยาง จังหวัดปราจีนบุรี คือ คุณไพโรจน์ ฤทธิมังกร คุณเดือนฉาย ข้อเบ็ยะ คุณนุช
นาถ แยมเดช ที่สามารถจัดสร้างบ้านมั่นคงหนองไม่ยางระยะที่หนึ่งจนสำเร็จ และกำลังอยู่ระหว่าง

การก่อสร้างบ้านหนองไผ่ยางระยะที่สอง และเจ้าหน้าที่ พอช. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้าใจกฎเกณฑ์ กติกาของ พอช.

ขั้นที่สอง การประชุมร่วมกับคณะกรรมการเมืองนาดี(ตำบลนาดี) ซึ่งประกอบไปด้วย นายบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้แทนการไฟฟ้าภูมิภาค ผู้แทนโรงเรียน ผู้แทนจากโรงพยาบาล ฯลฯ เพื่อพูดคุยเชื่อมต่อระบบสาธารณูปโภค ทั้งไฟฟ้า ประปา ท่อระบายน้ำ โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนสาธารณูปโภคให้แก่โครงการได้อย่างมาก(

ขั้นที่สาม คือ การเสนอโครงการกับคณะกรรมการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ พอช. คณะกรรมการหมู่บ้านแรงงานจำนวน 6 คน ได้เดินทางมานำเสนอโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน ณ สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชนที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555 โดยที่ประชุมคณะกรรมการ ได้มีมติอนุมัติโครงการ แต่มีข้อปรับปรุง 4 ข้อ ซึ่งผู้แทนบ้านแรงงานได้แก้ไขปรับปรุงข้อเสนอโครงการ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการระดับชาติต่อไป

ขั้นที่สี่ คือ การเสนอโครงการกับคณะกรรมการระดับชาติ ของ พอช.เมื่อปรับปรุงข้อเสนอโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่ประชุมคณะกรรมการระดับชาติ จึงมีมติเห็นชอบอนุมัติโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน ของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555 โดยอนุมัติงบประมาณให้ดังนี้

- งบประมาณอุปโภคหลังละ 50,000 บาท จำนวน 3,550,000 บาท
- งบอุดหนุนที่อยู่อาศัย หลังละ 25,000 บาท จำนวน 1,775,000 บาท
- งบบริหารปรับปรุงชุมชนแบ่งเป็น งบสำหรับชุมชน 88,750 บาท และ งบสำหรับภาคีพัฒนา 88,750 บาท
- สินเชื่อก่อสร้างบ้านจำนวน 17,523,084 บาท

11)งานถมดินและวางท่อระบายน้ำ เมื่อโครงการบ้านแรงงานฯ ได้รับอนุมัติโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ต้องดำเนินการเรื่องเอกสารเบิกเงิน โดยในครั้งแรกเป็นการเบิกเงินค่าสาธารณูปโภค ได้แก่ การถมดิน ทำถนน และวางท่อระบายน้ำ ก็ต้องใช้เวลามากถึง 4 เดือน ในขั้นตอนการถมดินและวางท่อระบายน้ำนี้ นับเป็นก้าวแรกของการลงมือปฏิบัติจริงในการสร้างบ้าน และเป็นครั้งแรกของหมู่บ้านของแรงงานฯ ที่ต้องติดต่อเจรจาเชิงธุรกิจกับเอกชนทั้งพ่อค้าวัสดุก่อสร้างและผู้รับเหมา อำนาจต่อรองของหมู่บ้านแรงงานฯ เพื่อให้การถมดิน 15 ไร่ และการวางท่อระบายน้ำประมาณ 750 เมตรสำเร็จภายใต้งบประมาณที่มีจำกัดนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการหาข้อมูลผู้รับเหมาและราคาวัสดุ ปริมาณงาน เงินทุน ความน่าเชื่อถือของหมู่บ้าน ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ของผู้รับเหมากับกรรมการบางคนในโครงการ

ทั้งนี้ ทางโครงการหมู่บ้านแรงงาน ได้เปิดให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการหาผู้รับเหมาก่อสร้างและทำต่อระบายน้ำ โดยขั้นแรกเป็นการถมดินทำถนนเมนและถนนซอย ผลปรากฏว่า มีผู้เสนอราคา 5 – 6 ราย ผู้รับเหมาส่วนใหญ่เสนอราคาถมดินเท่ากับงบประมาณที่โครงการมี แต่มีหนึ่งรายที่มีคุณสมบัติครบถ้วนมากที่สุด กล่าวคือ สามารถถมดินถนนสูงระดับเฉลี่ย 80 เซนติเมตรในราคา 960,000 บาท แต่เมื่อทางโครงการบ้านแรงงานฯ จะประสงค์เลือกผู้รับเหมารายนี้ กลับขอขึ้นราคาอีก 2 ครั้ง โดยอ้างการประกาศขึ้นค่าจ้าง 300 บาททั่วประเทศของรัฐบาล และน้ำท่วมปี 2554 ทำให้คนหันมาซื้อที่ดินที่ปราจีนบุรีมากขึ้น ทำให้ราคาดินถมสูงขึ้น เมื่อโครงการบ้านแรงงานฯ ยินยอมให้ปรับขึ้นราคาเพราะยังต่ำกว่าผู้รับเหมารายอื่นๆ และได้ลงนามเซ็นสัญญาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่า ภายหลังจากผู้รับเหมารายนี้ก็ขอปรับขึ้นราคาเป็นรอบที่สามอีก โดยอ้างว่าคำนวณดินผิด คำนวณดินขาด จึงขอเจรจาขอที่สาม การเจรจาทั้งสามรอบผู้วิจัยอยู่สังเกตการณ์ด้วยทั้งหมด โดยในการเจรจาขอที่สาม จึงทำให้ทราบว่า ผู้รับเหมารายนี้ไม่มีประสบการณ์ เคยถมแต่ที่ดินแปลงเล็ก ไม่มีความรู้ที่จะคำนวณปริมาณดิน ขณะที่คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านแรงงาน แม้ว่าจะได้รับการอบรมงานก่อสร้างแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สามารถหาปริมาตรดินของถนนได้เช่นกัน เพราะถนนมีรูปตัดขวางเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู และความลึกไม่เท่ากันทั้งแปลง ทั้งสองฝ่ายจึงเจรจาโดยขาดข้อมูลข้อเท็จจริง ขาดความเข้าใจที่ตรงกัน แม้กระทั่งคำว่า “คิว” ที่ใช้ในวงการนักถมดิน ทั้งสองฝ่ายก็ไม่เข้าใจว่าเป็น คิวบิกเมตร หรือแปลเป็นภาษาไทยว่า ลูกบาศก์เมตร เพราะผู้รับเหมาก่อสร้างในต่างจังหวัดเคยชินที่จะคิดค่าถมดินเป็นไร่ หรือคิดเป็นคันรถสิบล้อ ในที่สุดสัญญาก็ถูกยกเลิกโดยฝ่ายผู้รับเหมา ขณะที่คณะกรรมการหมู่บ้านบางคนพยายามเกลี้ยกล่อมให้คณะกรรมการหมู่บ้านทั้งหมดยอมยกเลิกสัญญาโดยไม่คิดค่าปรับ ทั้งๆที่ในสัญญาระบุไว้ว่า ถ้าผู้รับเหมาทำงานจะต้องถูกปรับในอัตราวันละ 5,000 บาท โดยให้เหตุผลว่า เกรงกลัวอิทธิพลของผู้รับเหมา ดังคำกล่าวของคณะกรรมการท่านหนึ่ง

“ผมไม่ยอมให้มีเรื่องกับคนในพื้นที่ เราเป็นคนต่างถิ่น มาทำงานที่นี่

ผมไม่ยอมมีปัญหา”

คำพูดเช่นนี้มีความจริงปรากฏอยู่ ผู้วิจัยได้ย้อนกลับไปดูรายชื่อผู้รับเหมาที่ได้เสนอราคาถมดินครั้งนี้ บางรายเป็นอดีตนายก อบต. หรือ นายก อบจ. บางรายเป็นสมาชิก อบต. หรือ อบจ. บางรายเป็นผู้ใหญ่บ้าน บางรายเป็นที่ปรึกษากรรมการสภาผู้แทนราษฎร บางรายเป็นญาติกับ สส.ในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพล หรือเป็นนักการเมืองท้องถิ่น คนกลุ่มนี้บางส่วนมีตำแหน่งทางการเมืองก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ในอาชีพของตนเอง เช่น การกีดกันผู้รับเหมารายอื่น

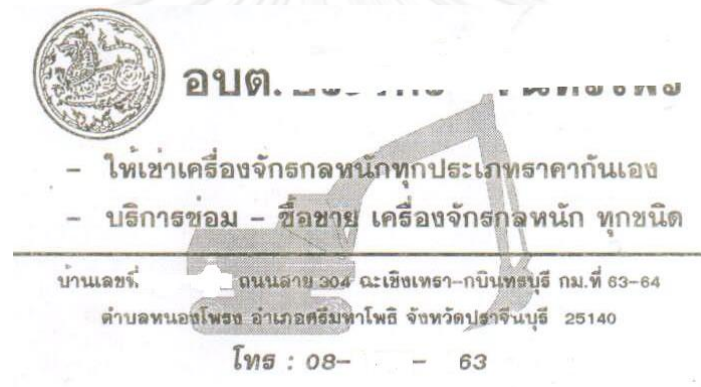
ไม่ให้ถมดินในเขตของตน ด้วยการไม่ให้รถขนดินผ่าน สกัต์จักรถขนดินที่ข้ามเขต เป็นต้น ดังเช่น นามบัตรของผู้รับเหมาเหล่านี้

รูปที่ 4- 16นามบัตรของผู้รับเหมาถมดินในเขตกบินทร์บุรี

ด้านหน้า

ด้านหลัง

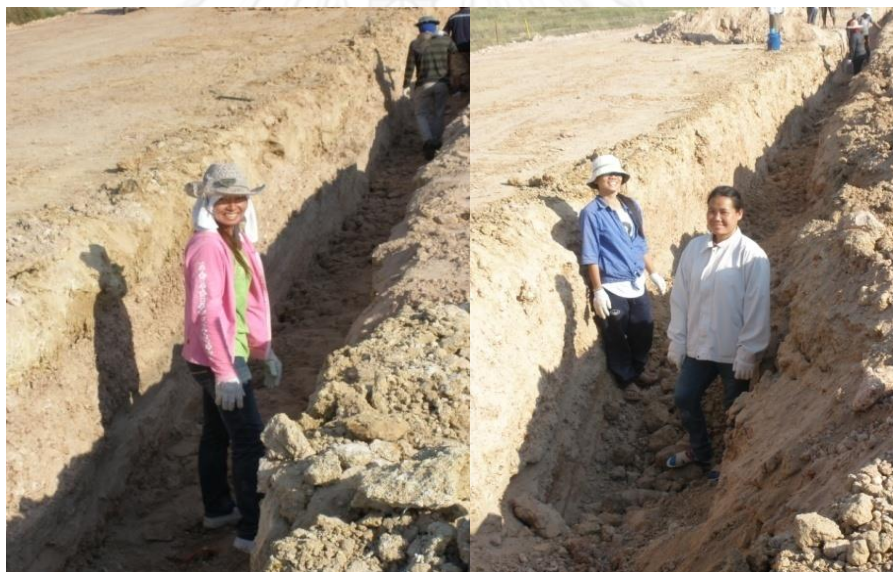
นอกจากนี้ผู้รับเหมาที่มีตำแหน่งทางการเมือง บางรายยังมีตำแหน่งในคณะกรรมการเมืองที่พอช.เสนอให้ชุมชนตั้งขึ้น เพื่อพิจารณาช่วยเหลือโครงการบ้านมั่นคงด้านสาธารณูปโภคนั้น การมีหมวกหลายใบทั้งเป็นผู้รับเหมา เป็นผู้บริหารท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณสาธารณูปโภค และยังเป็นคณะกรรมการเมืองที่ต้องพิจารณาโครงการบ้านแรงงาน ทำให้ผู้รับเหมาเหล่านี้จะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการบ้านมั่นคงทั้งขั้นตอนและงบประมาณเป็นอย่างดี จึงไม่แปลกที่การเสนอราคาถมดินจะใกล้เคียงกับงบประมาณที่โครงการมี อย่างไรก็ตามความเกรงกลัวอิทธิพลของผู้รับเหมา ก็เป็นส่วนหนึ่งของการยกเลิกสัญญา แต่อีกส่วนหนึ่ง ผู้รับเหมาเหล่านี้ได้เสนอผลประโยชน์ให้แก่คณะกรรมการบางคน จึงทำให้เกิดการโน้มเอียงในการรักษาผลประโยชน์ของผู้รับเหมา มากกว่ารักษาผลประโยชน์ของโครงการ จนท้ายที่สุดต้องเลิกสัญญาไปโดยที่คณะกรรมการไม่ได้เรียกร้องค่าเสียหายจากผู้รับเหมาที่ทำงาน ปราบฏุกการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความจริงของคนพื้นฐานในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะบ้านหรือคนงานมีความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวมลดลงมาก การคอร์รัปชันจึงเกิดขึ้นในทุกระดับของสังคมไทย

คณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงานฯ จึงได้ตัดสินใจหาผู้รับเหมารายใหม่ โดยมีข้อจำกัดมากขึ้นในเรื่องของเวลา เพราะเข้าใกล้ฤดูฝน และการฮั้วราคากันของผู้รับเหมาในท้องถิ่น กล่าวคือ ผู้รับเหมาที่เสนอเสนอราคาถมดินแพงไม่แตกต่างกัน คือ จากลูกบาศก์เมตรละ 40 บาท เป็น 75 บาท ทางออกของหมู่บ้านแรงงาน คือ การหันไปจ้างผู้รับเหมาถมดินถนนจากอำเภออื่น ซึ่งราคาต่ำกว่าในอำเภอนาดี แต่ก็ทำให้ต้นทุนการถมดินสูงขึ้น เมื่อซักถามประวัติจึงทราบว่า เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด จึงกล้าที่จะทำงานข้ามเขต จึงทำให้การถมดินถนนเสร็จสมบูรณ์ได้ ภายหลังทางโครงการมาทราบว่า ผู้รับเหมาที่ทำงานก็ยักยอกกลับมาร่วมมือกับผู้รับเหมารายใหม่ที่โครงการบ้านจ้าง โดยการขับคอนแทร็คงานบางส่วนออกไป แต่การที่ต้องใช้งบถมดินสูงขึ้น จึงทำให้งบที่จะถมดินส่วนพื้นที่บ้านลดลงและอาจจะไม่เพียงพอ ทาง รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร เจ้าของที่ดินแปลงใกล้เคียง จึงได้บริจาคที่ดินในที่ดินของตนเองให้แก่โครงการบ้าน จึงช่วยลดต้นทุนการถมดินได้อย่างมาก นี่ก็เป็นการพิสูจน์อีกครั้งหนึ่งว่า งานพัฒนาชุมชนนั้น การที่จะพึ่งพาชุมชนล้วนๆ ยากที่จะประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยตัวช่วยที่เป็นปัญญาชน เอ็นจีโอ และคนภายนอกด้วยเสมอ

ภายหลังจากถมดินแล้วเสร็จ พร้อมกับได้ประสบการณ์เจอจาด່อรองเชิงธุรกิจจากผู้รับเหมา จนทำให้งบประมาณที่มีอยู่ไม่เพียงพอ ดังนั้น ในขั้นต่อมา การแผนวางท่อระบายน้ำของโครงการฯ คณะกรรมการบริหารโครงการฯ จึงตัดสินใจที่จะทดลองดำเนินการวางท่อระบายน้ำทั้งหมดภายในโครงการเอง โดยวิธีซื้อของเองและสมาชิกในหมู่บ้านออกแรงช่วยกันทำ เพื่อประหยัดงบประมาณ ผลปรากฏว่า สามารถลดต้นทุนได้อย่างมากมาก เพราะจัดซื้อของเองครั้งละมากๆ ทำให้สามารถต่อรองกับโรงงานผลิตท่อได้โดยตรง และการใช้แรงงานของสมาชิกภายในหมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่สามารถเกณฑ์สมาชิกทุกคนมาช่วยทั้งหมด แต่ก็ทำให้ต้นทุนแรงงานลดลงอย่างมาก ส่วนในกระบวนการลงแรงช่วยกันวางท่อระบายน้ำนั้น ก็พบปัญหาที่ผุดจากสมมติฐานของผู้วิจัย กล่าวคือ การที่ชุมชนแห่งนี้ถูกจัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ สมาชิกในชุมชนก็น่าจะช่วยกันลงแรง ช่วยกันลงมือทำ เพื่อให้การสร้างชุมชนสำเร็จตามเป้าหมาย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการลงแรง ก็คือ สมาชิกหลายคนยินดีมาช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถทุกวันหยุด แต่สมาชิกบางคนก็ไม่พร้อมที่จะมาทำงานลงแรงแม้กระทั่งเพื่อสร้างบ้านสร้างชุมชนของตนเอง บางคนถึงขั้นปฏิเสธงานลงแรง ยินดีที่จะลงเงินจ้างผู้อื่นแทน เพราะเห็นว่างานก่อสร้างเป็นงานหนัก ใช้แรงงานมาก แดดร้อน กลัวผิวคล้ำเสีย เอาเวลาว่างไปทำโอทีจะได้ประโยชน์มากกว่า เพราะเงินโอทีวันหยุดได้โอเบิล หรือค่าจ้างหลายเท่าตัว แล้วค่อยนำเงินค่าโอทีมาจ่ายค่าจ้างผู้อื่นให้ทำงานสร้างบ้านแทน ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

สะท้อนให้เห็นภูมิหลังของคนงานว่า แม้จะเติบโตมาจากครอบครัวชาวนา แต่ไม่เคยใช้ชีวิตในไร่นา ตากแดดตากฝน จึงทนแดดทนร้อนไม่ได้ สักมทุนนิยมได้แปรเปลี่ยนวิถีชีวิตของครอบครัว เกษตรกรไปเกือบหมดแล้ว

รูปที่ 4- 17 สมาชิกช่วยกันวางท่อระบายน้ำภายในหมู่บ้านแรงงาน

นอกจากนี้แม้ว่าผู้วิจัยจะทดลองชักชวนเพื่อนที่เป็นปัญญาชน บางคนเป็นข้าราชการ บางคนเป็นนักข่าว บางคนเป็นทนายความแรงงาน และวิศวกรมาลงแรงช่วยกันทำงานวางท่อระบายน้ำ เพื่อเป็นตัวอย่างและกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกในหมู่บ้าน ผลปรากฏว่า มีสมาชิกบางส่วนเท่านั้นที่เข้าใจ เกิดจิตสำนึก ยอมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาทำงานลงแรงในการสร้างบ้าน อย่างคำพูดของคุณศศิภาเกษรพรมราช สมาชิกและคณะกรรมการบริหารโครงการบ้าน กล่าวว่

“ขนาดพวกเขาทำงานเขียนหนังสือในห้องแอร์เย็นๆ เขายังมาช่วยพวกเรา
ลงแรงทำบ้านเลย แล้วเนียพวกเราเจ้าของบ้านกันเอง ยังคิดไม่ได้ ไม่มา
ทำกันเลย”

ส่วนสมาชิกอีกจำนวนหนึ่ง ยังมีพฤติกรรมเหมือนเดิม เพราะยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนความคิด ความเคยชินของตนเอง ที่ชีวิตต้องผูกพันขึ้นอยู่กับโรงงานเป็นหลัก ขาดจิตวิเคราะห้ถึง ต้นทุนระยะสั้นระยะยาวว่า บ้านต้นทุนต่ำเป็นกำไรระยะยาว แต่โอทีเป็นกำไรระยะสั้น บางรายถึงขั้นเคยชินกับการเป็นผู้ขอ จึงมองว่า การที่อาจารย์ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ พนักศึกษและปัญญาชนลงมาช่วยเหลือ เป็นเรื่องที่เหมาะสมควรต้องทำอยู่แล้ว การตกอยู่ในภาวะผู้รับจนเคยชิน ทำให้ความรู้สึกเป็นผู้ให้หดหาย (give – take) มีอยู่ครั้งหนึ่งที่อาจารย์ณรงค์ฯ ได้เอ่ยปากพูดกับคณะกรรมการบริหารโครงการว่า

“ตั้งแต่ผมมาประชุมกับพวกคุณร่วมสองปี ไม่เคยมีสักครั้งที่จะนำน้ำดื่มมาให้”

ซึ่งผิดจากธรรมเนียมไทยที่มีมาแต่โบราณว่า “ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” วัฒนธรรมเหล่านี้แถบจะเหือดหายไปจากกลุ่มแรงงานกลุ่มนี้ ความเป็นสังคมอุตสาหกรรมไทย ทำให้คนงานไทยกลายเป็นคนกึ่งสูงกึ่งดิบ กล่าวคือ จะเป็นคนทันสมัยทันโลกทันเหตุการณ์เหมือนความล้ำสมัยของนายจ้าง ของโรงงาน ของเครื่องจักรก็ไม่ใช่ จะเป็นคนที่มึนรากฐานของสังคมเกษตรก็แถบจะไม่มี จะมีก็เพียงแต่การเป็นนักบริโภคคนนิยมตามวิถีอุตสาหกรรม และเหลือเพียงเหง้าของระบบอุปถัมภ์ (ผู้ใหญ่ต้องค้ำจุนเด็ก) ที่ยังติดตัวมาตั้งแต่ยุคศักดินา จึงทำให้ความรู้สึกการเป็นผู้รับจึงกลายเป็นเรื่องปกติ และที่สำคัญสังคมของคนขายแรงงาน หรือแรงงานมีไว้ขาย จึงยากนักที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมการเอาแรง การลงแขก โดยเฉพาะปัจจุบันปัญหาค่าจ้างต่ำได้กดทับการดำรงชีพของลูกจ้างและครอบครัว ดังนั้น งานส่วนรวม หรืองานสาธารณะ ที่ต้องเสียสละเวลา มากๆ จึงมีน้อยที่ลูกจ้างจะเข้าร่วม ถ้าจะร่วมก็ต้องจ่ายค่าตอบแทน

การทดลองทำงานในขั้นตอนนี้ ส่วนหนึ่งนับเป็นการทดลองแนวคิดข้างชุมชนของพอช. ด้วยว่า เป็นแนวคิดที่จะใช้กับกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างได้หรือไม่ แนวคิดข้างชุมชนของ

พอช. มีหลักการคือ การให้สมาชิกในหมู่บ้านที่พอมือมีมือด้านงานช่างก่อสร้าง มาร่วมมือร่วมใจช่วยกันสร้างบ้านสร้างชุมชน เพื่อให้ช่างท้องถิ่นมีงานทำ กระจายกำไรให้อยู่ในชุมชน ลดทอนการหาผูกขาดของผู้รับเหมารายใหญ่ ผลปรากฏว่า สำหรับสมาชิกหมู่บ้านแรงงานฯ ยังคงเป็นไปได้ยาก เพราะ 1)ชีวิตสมาชิกในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาโรงงานพึ่งพานายจ้างเป็นด้านหลักชีวิตของสมาชิกต้องอยู่กับโรงงานถึงวันละ 8 – 12 ชั่วโมง ตามข้อกำหนดของนายจ้าง และความจำเป็นที่ต้องได้เงินจากค่าล่วงเวลา มาใช้จ่ายในครอบครัว เวลาพักผ่อนก็แทบจะไม่มี ดังนั้น การจะมีเวลาเพื่อมาสร้างบ้านสร้างชุมชนเองทั้งหมดจึงเป็นไปได้ยากนัก 2)การทำงานในโรงงานถูกจ้างทักษะน้อยจะต้องใช้แรงงานกายตลอดทั้งวัน มีผลให้ร่างกายอ่อนล้าอย่างมาก ดังนั้น การจะมีแรงเหลือไปทำงานก่อสร้างที่ต้องใช้แรงงานมาก จึงเป็นเรื่องที่ยากนักและเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาชิกหลายคนจึงปฏิเสธที่ทำงานนี้ 3)การขาดทักษะฝีมือด้านช่างก่อสร้าง แม้ว่าทางโครงการหมู่บ้านแรงงานฯ จะได้มีการสำรวจความเป็นช่างก่อสร้างของสมาชิกในโครงการ หลายคนให้คำตอบว่าเคยมีประสบการณ์ทั้งเป็นช่างฉาบปูน ช่างก่อปูน ช่างเชื่อม ช่างไม้ ช่างไฟ ช่างประปา เป็นต้น ในการลงมือปฏิบัติจริงพบว่า มีทักษะพอทำได้ในงานก่อสร้างเฉพาะส่วนเฉพาะอย่าง เช่น ผสมปูน ผูกเหล็ก เป็นต้น แต่ความชำนาญแบบช่างมืออาชีพที่จะมีความสามารถประกอบสร้างบ้านได้ทั้งหลังยังมีน้อยมาก ยังคงต้องมีผู้ควบคุมงานคอยกำกับ และคอยสอนงานแต่ละส่วน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จะมีก็เพียงแต่สมาชิกที่เป็นแรงงานรับจ้างทำงานก่อสร้างอยู่แล้ว จึงจะมีทักษะที่จะทำงานก่อสร้าง สามารถอ่านแบบบ้านนี้ภาพบ้านได้ทั้งหลัง เข้าใจองค์ประกอบต่างๆ ของบ้านได้อย่างเชื่อมโยง ขณะที่สมาชิกโครงการบ้านแรงงานฯ ที่อยู่ในโรงงานส่วนใหญ่ ทักษะด้านนี้แทบจะไม่มีเหลืออยู่เลย

12)การขอสินเชื่อสร้างบ้าน ปัจจุบันเดือนมกราคม 2557 ซึ่งนับเป็นปีที่ 3 ของโครงการบ้านแรงงานฯ และยังอยู่ในกระบวนการขอสินเชื่อจำนวน 17,395,000 บาท เพื่อใช้สร้างบ้านจำนวน 70 หลังสำหรับหลักเกณฑ์การปล่อยสินเชื่อของทาง พอช. ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนกับธนาคาร ไม่มีการเช็คเครดิตบูโร ขอเพียงแต่

- 1)เป็นคนที่ไม่มียู่อาศัยเป็นของตนเอง เช่าหรืออาศัยผู้อื่นอยู่ หรืออาจเป็นครอบครัวขยาย หรืออยู่ในที่ดินบุกรุกที่กำลังถูกขับไล่
- 2)เป็นผู้มีรายได้แน่นอน ยากจน
- 3)สมัครใจออมเงินจนครบ 10% ของราคาบ้าน เช่น กู้สร้างบ้าน 3 แสนบาท ต้องออมให้ได้ 3 หมื่นบาท เป็นต้น
- 4)เป็นผู้ยอมรับกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในชุมชน

5) ยินยอมเซ็นสัญญาค้ำประกันร่วมกันทั้งชุมชน โดยเป็นการค้ำประกันเพื่อให้สหกรณ์กู้เงินจาก พอช. เพื่อให้สหกรณ์มาปล่อยกู้ต่อให้แก่สมาชิกเพื่อใช้สร้างบ้าน

อย่างไรก็ดี ในขั้นตอนการขอสินเชื่อสร้างบ้านจาก พอช. ทางคณะกรรมการบริหารโครงการฯ และสมาชิก ได้ลงนามในสัญญาค้ำประกันให้แก่พอช. เป็นที่เรียบร้อย พร้อมกับได้จัดทำข้อตกลงชุมชน หรืออาจเรียกว่า กติกาการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีสาระสำคัญได้แก่

- ข้อตกลงร่วมเรื่อง การอยู่อาศัยร่วมกันในหมู่บ้านฯ อาทิ ห้ามนำบ้านในโครงการออกให้เช่า การพาบุคคลภายนอกมาอาศัยอยู่ในระยะยาว ความสะอาด การป้องกันยาเสพติด ด้วยการประกาศเป็นหมู่บ้านสีขาว เป็นต้น

- ข้อตกลงร่วมเรื่อง การใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านฯ อาทิ ห้ามจองที่ดินบ้านโดยไม่สร้างบ้าน การกำหนดจัดสรรที่ดินให้แก่สมาชิกทุกราย 50 ตร.วา เท่ากัน และการใช้ที่ดินส่วนกลาง เป็นต้น

- ข้อตกลงร่วมเรื่อง การบริหารเงินสินเชื่อที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านภายในหมู่บ้านฯ อาทิ เงินสินเชื่อสร้างบ้าน สมาชิกต้องนำไปใช้สร้างบ้านเท่านั้น ห้ามนำไปใช้วัตถุประสงค์อื่น การชำระคืนเงินสินเชื่อ เป็นต้น

- ข้อตกลงร่วมเรื่อง การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินภายในหมู่บ้านฯ ซึ่งเรื่องนี้เป็นหัวใจสำคัญของข้อตกลง คือ มีการตกลงว่าจะไม่มีการแบ่งแยกโฉนดเด็ดขาด ห้ามขายคืนที่ดินของโครงการให้แก่คนภายนอก แต่ให้ขายคืนสหกรณ์เท่านั้น การโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินทำได้กรณีเดียวคือ การโอนให้ทายาทโดยธรรมเท่านั้น

ปัจจุบันโครงการบ้านแรงงานฯ อยู่ในขั้นตอนการรวบรวมเอกสารเพื่อการขอกู้เงินจากทาง พอช. โดยจะต้องรวบรวมเอกสารคำขอกู้ ข้อมูลผู้รับผลประโยชน์จากโครงการ แบบบ้าน และประมาณการหนี้ค้ำก่อสร้าง และรายงานทางการเงินของสหกรณ์บ้านมั่นคงแรงงานฯ ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยในฐานะผู้ตรวจสอบกิจการของสหกรณ์ จึงได้ลงตรวจเอกสารทางการเงินของสหกรณ์ เพื่อเป็นการจัดเตรียมข้อมูลทางการเงินของสหกรณ์ฯ ให้แก่พอช. ทำให้พบปัญหาอีกประการหนึ่งของสหกรณ์ฯ และทีมบริหารโครงการบ้านแรงงานฯ ก็คือ บุคลากรของสหกรณ์ยังขาดทักษะด้านการเงินและการบัญชี ทำให้ข้อมูลทางบัญชีไม่เป็นปัจจุบัน ทั้งการจดบันทึกรายวันเพื่อแสดงรายรับ-รายจ่ายภายในสหกรณ์ และบัญชีตามมาตรฐานสากลที่จะต้องจัดสมุดรายวัน บัญชีแยกประเภทและงบทดลองของสหกรณ์ การขาดทักษะทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ การไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นที่มาของการหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ เป็นที่มาของความขัดแย้งภายในสหกรณ์

ตลอดจนทำให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการขอสินเชื่อจาก พอช. ซึ่งได้กินเวลามาแล้วหนึ่งปีเต็ม ความไม่ชัดเจนด้านตัวเลขทางการเงินและความล่าช้าของโครงการเป็นเหตุให้สมาชิกลาออกจากโครงการ จนทำให้ปัจจุบันโครงการเหลือสมาชิกเพียง 38 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ไม่ใช่เพียงเอกสารทางการเงินเท่านั้นที่สหกรณ์ฯ ขาดบุคลากรในการทำงาน แต่เป็นการขาดคนที่จะทำงานด้านเอกสารทั้งหมดทั้งวาระการประชุม รายงานการประชุม จดหมายเชิญประชุม ตลอดจนการกรอกข้อมูลเอกสารทางราชการต่างๆ การจัดทำเอกสารที่เป็นทางการเหล่านี้จำเป็นต้องเป็นยาขมสำหรับคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงานฯ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า คณะกรรมการบริหารฯ บางรายไม่สามารถจับปากกาเขียนหนังสือได้ เกิดอาการเกร็ง นึกไม่ออกว่าจะเขียนอะไร เขียนอย่างไร เมื่อได้สอบถามก็ได้คำตอบว่า แม้จะเรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษา แต่การทำงานในโรงงานไม่ได้ใช้ทักษะเหล่านี้ ใช้แต่มือคอยทำงานตามจังหวะของเครื่องจักรและสายพาน เช่น ชันสกรูตู้เย็น บักก็แผ่นวงจรไฟฟ้า วันละ 2 – 3 พันชิ้นงาน การไม่ได้อ่าน ไม่ได้เขียนนาน ทำให้ศักยภาพการเขียนการอ่านลดลง หลายคนเซ็นเอกสารสัญญาโดยไม่อ่านไม่ศึกษา เป็นผลให้ทักษะงานเอกสารจึงด้อยต่ำลงไปที่สุดในที่สุด ความถดถอยของทักษะพื้นฐานคือ การอ่านออก เขียนได้ นับเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้คนงานไม่สามารถยกระดับฝีมือแรงงาน หรือไม่สามารถเลื่อนตำแหน่งงานไปสู่งานที่ใช้กำลังสมองมากกว่ากำลังกาย ซึ่งเหนือยกย่องน้อยกว่าแต่ได้ค่าจ้างมากกว่า หรือการยกระดับไปทำงานที่มีความซับซ้อน ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์คุณจันทิwa สมาชิกบ้านแรงงาน ระหว่างการลงแรงช่วยกันก่อสร้างบ้านว่า “พี่ก็อายุมากแล้ว ทำไมยังเป็นเด็กซบออยู่ ทำไมไม่ได้เลื่อนเป็นพนักงานประจำ” คุณจันทิwaตอบว่า “พี่เคยทำงานในบริษัทอะไหล่รถยนต์ของญี่ปุ่น หัวหน้าจะให้เลื่อนตำแหน่งมาคุมไลน์การผลิตก็ขอลาออกเลย เพราะต้องเขียนรายงาน ความรับผิดชอบมาก แล้วก็เลยมาสมัครเป็นเด็กซบในบริษัทใหม่”(จันทิwa พิมพ์โกธา, 4 มกราคม 2557)

อย่างไรก็ดี สถานการณ์งานด้านเอกสารได้ถูกปรับปรุงให้ดีขึ้น เนื่องจากมีสมาชิกบ้านแรงงานฯ คือ คุณพงษ์พัฒน์โคตรสมบัติ ซึ่งเป็นลูกจ้างโรงงานผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า มีตำแหน่งงานในฝ่ายออกแบบและปรับปรุงผลิตภัณฑ์ทำหน้าที่ออกแบบและทดลองผลิตภัณฑ์ใหม่ และคุณสุอำภาพร สาดกระโทกลูกจ้างโรงงานผลิตเครื่องมือทางการแพทย์โดยอยู่ในตำแหน่งผู้ชำนาญเฉพาะทาง ทำหน้าที่ทดสอบผลิตภัณฑ์ ออกใบรับรองสินค้า ก่อนส่งออกไปให้ลูกค้า และปัญญาชนที่เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ณรงค์ฯ ได้อาสาเข้ามาช่วยเหลืองานเลขานุการของสหกรณ์ จึงทำให้เกิดการปรับปรุงงานด้านเอกสารทั้งหมดของสหกรณ์และของโครงการให้ดีขึ้น

13) การสร้างบ้าน ในขั้นตอนนี้ โจทย์สำคัญคือ ภายใต้สถานการณ์เงินเฟ้อตามประกาศขึ้นค่าจ้าง 300 บาททั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2556 เป็นผลให้งบประมาณสร้างบ้านของโครงการบ้านแรงงานฯ ที่ได้รับอนุมัติเพียง 270,000 บาทต่อหลัง ประกอบด้วยเงินสินเชื่อ 245,000 บาท และเงินอุดหนุนสร้างบ้าน 25,000 บาท ซึ่งเป็นงบประมาณสูงสุดต่อหลังที่ พอช. อนุมัติได้นั้น จะเพียงพอต่อการสร้างบ้านเดี่ยวสองชั้นแบบ A ขนาด 60 ตร.เมตร และบ้านเดี่ยวสองชั้นแบบ B ขนาด 45 ตร.เมตร ได้หรือไม่ และจะใช้เงินกู้จากแหล่งใดเพราะยังไม่ได้รับเงินกู้จาก พอช. ในขั้นตอนนี้เกิดแนวคิดในการทำงานของคณะกรรมการบริหารโครงการฯ แบ่งออกเป็นสองขั้ว คือ ขั้วแรก ยังคงอยู่บนพื้นฐานของการคิดเอง ทำเอง ตัดสินใจเองในการสร้างบ้านทุกขั้นตอน โดยไม่พิจารณาให้ที่ปรึกษาโครงการฯ เข้าไปข้องเกี่ยวมากนัก ซึ่งคณะกรรมการบริหารฯ และสมาชิกที่อยู่ในขั้วนี้ เป็นผู้คัดเลือกสร้างบ้านแบบ A จำนวน 21 คน ทั้งนี้ที่ปรึกษาลายท่านในโครงการฯ ได้เคยท้วงติงเกี่ยวกับขนาดบ้าน และงบประมาณที่อาจจะไม่เพียงพอ แต่สมาชิกบ้านแบบ A ยืนยันที่จะดำเนินการสร้างต่อไป และยินดีที่จะเพิ่มเติมเงินส่วนที่ขาดเอง ส่วนขั้วที่สอง คือ กลุ่มที่สร้างบ้านแบบ B มี 27 คน ซึ่งบ้านแบบ B เป็นแบบบ้านสำเร็จรูปที่มีการออกแบบและประเมินราคาไว้เรียบร้อยแล้ว โดยอยู่ในงบประมาณ 270,000 บาท และเลือกใช้วิธีการทำงานร่วมระหว่างวิศวกร ที่ปรึกษาโครงการฯ ทั้งนี้ การแบ่งความคิดในการทำงานออกเป็นสองแนวทาง ทำให้ผู้วิจัยได้ทดสอบแนวคิดของ พอช. ในเรื่องการให้ชาวบ้าน คิดเอง ทำเอง ในกระบวนการสร้างบ้านมั่นคง ว่าจะสามารถนำมาใช้ในการบริหารหมู่บ้านแรงงานได้หรือไม่

ในขั้นตอนการลงมือสร้างบ้าน เบื้องต้นได้ใช้เงินกู้จาก รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เงินกู้จากธนาคารแรงงาน เงินยืมจากงบประมาณสาธารณูปโภคงวดที่ 2 ที่พอช. จ่ายสนับสนุนให้แก่โครงการ เงินรวมกันประมาณ 4.5 ล้านบาท และเงินอุดหนุนสร้างบ้านหลังละ 25,000 บาท จำนวน 1,375,000 บาท เพื่อเป็นทุนเริ่มต้นในการก่อสร้างบ้านทั้งแบบ A และ B ผลการทดลองลงมือสร้างบ้านของทั้งสองกลุ่ม พบว่า

ในส่วนของบ้านแบบ A เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2556 –ปัจจุบัน (มกราคม 2557) ผลปรากฏว่า คณะกรรมการบริหารบ้านแบบ A ได้ลงมือปรับปรุงแบบบ้านและประมาณราคาก่อสร้างใหม่โดยจ่ายค่าดำเนินการให้แก่นายช่างโยธาของ อบต. ประมาณ 10,000 บาท ทางช่าง อบต. ได้ตีราคาค่าก่อสร้างบ้านแบบ A ประมาณ 300,000 บาท นั้นหมายความว่าสมาชิกแบบ A ต้องเพิ่มเงิน 30,000 บาทต่อหลัง ขั้นตอนการปรับปรุงแบบและประมาณราคาใหม่นี้ใช้เวลามากถึง 5 เดือน แบบบ้านจึงเสร็จสมบูรณ์และได้รับการอนุญาตก่อสร้างจาก อบต. เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2556 และปัจจุบันอยู่ระหว่างการสืบราคาวัสดุก่อสร้าง

ส่วนบ้านแบบ B เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2556 – ปัจจุบัน(มกราคม 2557) ผลปรากฏว่า เนื่องจากมีแบบบ้านสำเร็จรูป มีวิศวกรที่เข้าใจขั้นตอนการก่อสร้างเป็นอย่างดี แบบบ้านจึงมีความสมบูรณ์ และสามารถขออนุญาตก่อสร้างได้ทันที(วิศวกรควบคุมงานก่อสร้างบ้านแบบ B คือ คุณประวิติ นิธิภาคย์) ทั้งนี้ สมาชิกบ้านแบบ B เลือกรูปแบบการก่อสร้างในรูปแบบทำเองทั้งหมด ทั้งการสั่งซื้อวัสดุเอง การลงมือทำเอง แต่จ้างกรรมกรในท้องถิ่นเข้ามาช่วยงานก่อสร้าง เนื่องจากมีสมาชิกบ้าน คือ คุณเฉลียว บุญพึ้ง มีความสามารถในการเป็นผู้ควบคุมงาน (โฟร์แมน)และเป็นผู้มีฝีมือช่าง ทั้งนี้การสั่งซื้อวัสดุจากโรงงาน และการสั่งจองวัสดุก่อสร้างในช่วงหน้าฝน ซึ่งมีราคาถูกลงตามฤดูกาล ผ่านเครือข่ายร้านค้าที่รู้จักกับรศ.ดร.ณรงค์ เช่น บริษัท ทีพีไอ โพลีน ซึ่งผลิตปูนซีเมนต์ เป็นต้น และเครือข่ายร้านค้าของวิศวกรจึงทำให้บ้านแบบ B จึงสามารถซื้อวัสดุก่อสร้างได้ในราคาถูกลง นอกจากนี้ทางวิศวกร ยังได้ออกแบบไม้แบบสำหรับหล่อเสา คาน และพื้นเป็นแบบเหล็ก เพื่อทดแทนการใช้ไม้ เป็นนวัตกรรมการก่อสร้างบ้านที่ช่วยลดต้นทุนการก่อสร้าง เพราะสามารถนำไม้แบบเหล็กกลับมาใช้ซ้ำๆ ได้อย่างไม่จำกัด และที่สำคัญช่วยลดค่าแรงในการประกอบไม้แบบได้อย่างมาก เพราะไม่ต้องจ้างช่างไม้ในการทำไม้แบบ ใช้เพียงกรรมกรที่ไม่ต้องมีทักษะฝีมือมากในการประกอบไม้แบบเหล็ก

รูปที่ 4- 18 ไม้แบบเหล็กนวัตกรรมการก่อสร้าง
ที่ช่วยลดต้นทุนค่าแรงงานและต้นทุนการก่อสร้าง

อย่างไรก็ดี ในช่วงต้นของการลงมือก่อสร้างบ้านแบบ B ในเดือนพฤศจิกายน 2556 การก่อสร้างเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะอยู่ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานอย่างรุนแรง ที่ประชุมสมาชิกบ้านแบบ B เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556 จึงได้ตัดสินใจ

1) ใช้เวลาวันหยุดในวันอาทิตย์มาช่วยกันลงแรงสร้างบ้าน โดยได้รับค่าตอบแทนประมาณสองเดือน คือ เดือนธันวาคม 2556 – เดือนมกราคม 2557 เพื่อรอกกรรมกรมาช่วยสร้างบ้านหลังฤดูเก็บเกี่ยว

2) จัดหาแรงงานต่างด้าว มาช่วยทำงานก่อสร้าง

และ 3) จัดหาผู้รับเหมาค่าแรง

ผลที่เกิดขึ้นจากมติที่ประชุม การลงแรงช่วยกันสร้างบ้านแบบ B นั้น ให้ผลที่ไม่แตกต่างจากการลงแรงวางท่อระบายน้ำ คือ มีสมาชิกประมาณครึ่งเดียวของผู้ที่เลือกบ้านแบบ B มาช่วยลงแรงอย่างเอาการเอางานในการสร้างบ้าน เมื่อสมาชิกที่มาช่วยสร้างบ้านเกิดความรู้สึกเหนื่อย รู้สึกว่าต้องช่วยสร้างบ้านให้แก่คนที่ไม่มา จึงไปสร้างแรงกดดันกับสมาชิกที่ไม่มาช่วย เป็นเหตุให้สมาชิกที่ไม่ได้มาช่วยสร้างบ้านลาออกจากโครงการไปอีก 6 ราย ส่วนการจ้างแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานก่อสร้าง พบว่า ถ้าทำตามขั้นตอนของทางราชการ จะมีขั้นตอนยุ่งยาก ใช้เวลานาน ค่าใช้จ่ายมาก อาทิ ต้องมีบริษัท/ห้างหุ้นส่วนไปขอโควตานำเข้าแรงงานต่างด้าวที่สำนักงานแรงงานจังหวัด แรงงานต่างด้าวต้องมีหนังสือเดินทาง ต้องมีใบอนุญาตทำงาน ต้องพาไปจดทะเบียน และต้องพาคณงานต่างด้าวไปตรวจสุขภาพ ฯลฯ เป็นต้น แต่หากไม่ทำตามขั้นตอนราชการ แต่ต้องจ่ายส่วยประมาณเดือนละ 1,000 – 1,500 บาท เรียกว่า “ส่วยตู้แดง” จึงจะสามารถนำคนงานต่างด้าวเข้ามาทำงานได้ ในส่วนของการจัดหาผู้รับเหมาค่าแรง ปรากฏว่า ไม่มีผู้รับเหมารายใดยอมรับค่าแรงแบบเหมาจ่ายตามงบประมาณที่มี คือ 60,000 บาทต่อหนึ่งหลัง ผู้รับเหมาแต่ละรายประมาณค่าแรงก่อสร้างบ้านแบบ B ไว้สูงถึงหลังละ 120,000 – 140,000 บาท สุดท้ายแรงงานส่วนใหญ่ที่มาช่วยสร้างบ้านในภาวะขาดแคลนแรงงาน ก็คือสมาชิกบ้านแบบ B ที่มีความปรารถนาอยากมีบ้านพักอาศัยอย่างแท้จริงมาลงแรงช่วยกัน แม้วางานก่อสร้างบางอย่างสมาชิกจะทำไม่เป็น แต่ก็เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ จนสามารถลงมือทำได้ เช่น งานผูกเหล็ก งานผสมและเทคอนกรีต เป็นต้น การมาร่วมลงแรงงานของสมาชิก ได้สร้างความสามัคคี ความห่วงหาอาทร ความเป็นรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านอย่างแท้จริง จนทำให้สมาชิกบางรายเอ่ยปากว่า

“การลงแรงสร้างบ้านครั้งนี้ เป็นวีรกรรมที่ต้องเล่าไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน ถึงความยากลำบากในการจะได้บ้านหลังนี้”

สมพงษ์ มะลิตทอง

โดยสรุป การทดสอบแนวคิดการบริหารจัดการแบบให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ของพอช. ในหมู่บ้านบ้านแรงงานฯ ปรากฏผลว่า ปัจจุบันบ้านแบบ A ยังไม่สามารถดำเนินการได้และยังขาดความชัดเจนของแนวทางอยู่มาก ขณะที่บ้านแบบ B ขึ้นโครงสร้างบ้าน 14 หลังแล้ว ซึ่งสะท้อนว่าแนวคิดการบริหารแบบให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ทั้งหมด อาจไม่ประสบความสำเร็จในการใช้ในโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน สาเหตุหลักมาจากความคล้ายคลึงกันของวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมการทำงาน และประสบการณ์ของผู้คนที่ร่วมโครงการ ประกอบกับการขาดทักษะความรู้ หากจะเปรียบเทียบกับชุมชนบ้านมั่นคงที่อื่นๆ เช่น ชุมชนคลองเตย พบว่า สมาชิกมีความหลากหลายของอาชีพ มีผู้นำชุมชนเป็นครู สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปทั้งแบกหามและเป็นกรรมกรก่อสร้าง ประสบการณ์ทางอาชีพที่หลากหลาย และการมีอิสระทางด้านเวลา นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวคิดการบริหารแบบให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง มีประสิทธิภาพและใช้การได้ดี

รูปที่ 4- 19สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ช่วยกันลงแรงผสมปูน

เทคอนกรีต ผูกเหล็ก และกลบดิน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

14) ผ่อนชำระ ทาง พอช. ให้สหกรณ์บ้านแรงงานฯ กู้ยืมเงินต่อหลังจำนวน 245,000 บาท โดยคิดอัตราดอกเบี้ย 4% ต่อปี และสหกรณ์บ้านแรงงานฯ ให้สมาชิกกู้ต่อโดยคิดอัตรา

ดอกเบี้ย 6% ต่อปี ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ย 2% ไว้ใช้สำหรับเป็นค่าบริหารจัดการโครงการ โดยสรุปสมาชิกแต่ละคนจะต้องจ่ายค่าผ่อนบ้านเดือนละ 2,100 บาท ซึ่งต่ำกว่าค่าเช่าบ้านทั้งหลังในเขต กบินทร์บุรีที่เฉลี่ยเดือนละ 2,000 – 3,000 บาท อย่างไรก็ตามแม้ว่าทางโครงการบ้านแรงงานฯ จะยังไม่ได้รับเงินกู้จากทาง พอช. แต่ก็ได้ลงมือสร้างบ้านแล้ว ดังนั้น สมาชิกจึงได้มีมติร่วมกันที่จะเริ่มผ่อนเงินกู้เดือนละ 2,100 บาท นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2556

4.1.5 การทดลองปลูกข้าว

ในระหว่างการขออนุมัติโครงการ ช่วงเดือนพฤษภาคม 2555 – พฤศจิกายน 2555 คณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงานฯ และสมาชิก รวม 12 คน ได้ทดลองทำนาในที่ดิน 17 ไร่ โดยเป็นที่ดินโครงการบ้านแรงงานฯ 15 ไร่ และที่ดินของดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร ที่ยกให้สมาชิกทำนาอีก 2 ไร่ ซึ่งในครั้งนี้เป็น การทดลองทำนาหว่าน โดยมีต้นทุนดังนี้

ตารางที่ 4- 1 ต้นทุนโครงการทดลองทำนาของสมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ปี 2555

ที่	รายการ	จำนวนเงิน(บาท)	% ของต้นทุนทั้งหมด
1	ค่าพันธุ์ข้าว(ข้าวหอมขอนแก่น)*	12,500	28%
2	ค่ารถไถ ไร่ละ 250 บาท จำนวน 17 ไร่	4,250	22%
3	ค่ารถไถ ไถแปรในนาตอน จำนวน 6 ไร่ ละ 300 บาท	1,800	
4	ค่ารถไถ ไถนาตมอีก 11 ไร่ ละ 350 บาท	3,850	
5	ค่าจ้างหว่าน 2 คนๆ ละ 300 บาท	600	1%
6	ค่าปุ๋ยน้ำ	5,270	20%
7	ค่าปุ๋ยเม็ด	3,600	
8	ค่ารถเกี่ยว ไร่ละ 600 บาท คิดเพียง 15 ไร่	9,000	20%
9	ค่าอาหารเลี้ยงสมาชิกที่มาช่วยทำนา	805	6%
10	ค่าแก้วนํ้า นํ้าแข็ง นํ้าดื่ม	335	
11	ค่าเบียร์	1,460	
12	ค่ารถขนข้าว	1,200	3%
13	ค่ากระสอบ	300	
	รวม	44,970	100%

หมายเหตุ *เมล็ดพันธุ์ข้าว คุณศศิภา เกษรพรมราช ได้นำมาให้ใช้ก่อน และขอคืนเป็นข้าวเปลือก 500 กิโลกรัมๆ ละ 25 บาท คิดเป็นเงิน 12,500 บาท

** ไม่ได้รวมค่าแรงของผู้ลงทุน

รูปที่ 4- 20สมาชิกหมู่บ้านแรงงานลงทุนทำนาร่วมกัน

จุฬาล
CHULAL
ย
SITY

โดยสรุปมีต้นทุนทั้งสิ้น 44,970 บาท คิดเป็นต้นทุนต่อไร่เท่ากับ 2,645 บาท ขณะที่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพียง 2,500 กิโลกรัม หรือคิดเป็น 147 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งพบว่าได้ผลผลิตต่ำมาก และเมื่อหักเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกคืนคุณศศิภาฯ 500 กิโลกรัม ก็คงเหลือข้าวเปลือกเพียง 2,000 กิโลกรัม ถ้านำไปขายจะได้กิโลกรัมละ 10 บาท รวม 20,000 บาท สรุปแล้วผลการทดลองทำนาครั้งนี้ ขาดทุน 24,970 บาท หรือขาดทุนคนละจำนวน 2,080 บาท ทั้งนี้ผู้ร่วมลงทุนทั้งหมดเห็นว่าการขายข้าวเปลือกได้เงินไม่มาก จึงไม่มีรายได้นำข้าวไปขาย แต่เก็บไว้สีเพื่อกินในครอบครัวแทน จึงได้ข้าวเปลือกไปคนละ 166 กิโลกรัม

ในการทำนาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์ด้วย ทำให้พบว่า แม้ว่าผู้ลงทุนทำนาครั้งนี้หลายคนจะเป็นลูกชาวนา แต่แทบจะไม่มีทักษะและประสบการณ์ทำนา โดยเฉพาะนาปีที่ต้องรอน้ำฝน เริ่มตั้งแต่ขาดการวางแผน หรือแม้กระทั่งการต้องจ้างชาวนามาสอนหว่านข้าว การไม่รู้จักรั้ว สูตรปุ๋ย ไม่รู้จักศัตรูพืช ไม่รู้จักวิธีไถนรกที่มากินข้าวหว่าน ฯลฯ การขาดเวลาว่างเพราะต้องอยู่ในโรงงาน จึงมีเวลามาทำนาเพียงวันเดียวคือ วันอาทิตย์ ประกอบกับการไม่รู้จักรั้วแบ่งงานกันทำทั้งที่มีผู้ร่วมลงทุนถึง 12 คน จึงทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง เช่น ชาวนาชาวไร่สอนวิธีไถนรกให้ คือ การเอาประทัดมาจุดไถนรก แต่ก็ไม่ทันการณ์ เพราะทุกคนต้องอยู่ในโรงงาน นกมากินข้าวหว่านหมด ก็ต้องมาหว่านข้าวกันใหม่ เป็นต้น ประกอบกับผู้ลงทุนทำนาในครั้งนี้หลายคนรู้สึกว่าการมาทำนาคือการมาพักผ่อน ลืมเป้าหมายที่จะทำเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ทำให้การทำงานในวันอาทิตย์ เป็นการทำนาควบคู่กับการตั้งวงดื่มสุรา พอใกล้เที่ยงฤทธิ์สุราทำให้สมองเซื่องช้าลง ความคิดความอ่านที่จะแก้ไขปรับปรุงนาก็แทบจะไม่เหลือ กำลังวางซากก็หุดหาย แรงงานที่มีมากถึงสิบสองคนก็แทบจะทำอะไรไม่ได้มากนัก

ความพยายามที่จะนำประเพณีลงแขกหรือเอาแรงมาใช้ในกลุ่มคนเหล่านี้ที่มีสังคมก้ำกึ่งระหว่างความเป็นอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม อาจจะต้องทบทวนและมีข้อตกลงกันใหม่ เพราะแต่

เดิมการลงแขกหรือการเอาแรงกัน เป้าหมายก็เพื่อให้งานใหญ่ๆเสร็จทันเวลา โดยเฉพาะงานที่แปรผันตามสภาพดินฟ้าอากาศ ด้วยวิธีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยไม่ต้องจ่ายค่าจ้าง การร้องรำทำเพลงระหว่างทำงานก็เพื่อลดความเครียด คลายความเหนื่อย เมื่องานสำเร็จลุล่วง เจ้าของงานจะมีการเลี้ยงดูปู่เสื่อ เป็นการขอบคุณ แสดงความมีน้ำใจ ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ ความสามัคคีและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน แต่ในสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมไทยลูกจ้างประสบแรงกดดันทางรายได้และหนี้สิน แรงงานจึงเป็นทรัพย์สินอันมีค่าที่มีไว้ขายแลกค่าจ้าง การจะเอาแรงกันฟรีๆ หรือแม้แต่ลงแรงทำงานส่วนรวมที่ตนเองมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยก็ยังเป็นเรื่องยากสำหรับลูกจ้างหลายคน อีกทั้งแรงกดดันจากการทำงานวันละสิบกว่าชั่วโมง อันเกิดจากการต้องยืนทำงาน เสียงดัง กลิ่นสารเคมี และการห้ามพูดห้ามคุยระหว่างทำงาน ประกอบกับการทำงานซ้ำๆ ซากๆ ตลอดทั้งวันทั้งสัปดาห์ ล้วนก่อความเครียดที่พร้อมจะปลดปล่อยในวันหยุด ดังนั้น การลงแขกทำนาครั้งนี้ น้ำหนักจึงไปอยู่ที่การสรวลเสเฮฮา ต้มกิน ซึ่งผิดไปจากความตั้งใจแรกที่ต้องการสร้างปลูกข้าว เพื่อไว้กินไว้ขาย ไว้เป็นอาชีพเสริมในอนาคต ทั้งหมดจึงเป็นเหตุให้การลงทุนทำนาครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

อย่างไรก็ดี ปัญหาการติดสุรา ติดเบียร์ ของคนงาน เป็นปัญหาหนักหน่วงในพื้นที่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นปัญหาต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของคนงาน เป็นปัญหาต่อครอบครัวและสังคม และยังเป็นปัญหาต่อการรวมตัวของคนงานอีกด้วย การดื่มเบียร์ดื่มสุราของคนงานทั้งหญิงชายในย่านนี้เป็นไปอย่างหนักหน่วง จะเห็นร้านเหล้า ร้านค้าที่ขายเหล้าอยู่ก่อกองถนัดมือรอบโรงงานและหอพัก เคยมีผู้ขอสมัครเป็นสมาชิกบ้านแรงงานฯ รายหนึ่ง กรอกประวัติตนเองว่า มีอาชีพเปิดร้านขายเหล้ายอดบนตลาดบ้านโคกขายได้กำไรมากถึงเดือนละ 3 - 4 หมื่นบาท (คำผาย ประเสริฐแก้ว, 5 พฤษภาคม 2556) คนงานบางคนเลิกงานก็ต้องแวะดื่มเหล้าดื่มเบียร์บางคนพกเหล้าขาวใส่ขวดลิปโทแอบจิบกินระหว่างทำงานก็มี ภาวะค่าเหล้าค่าสุรา ค่ากับแก้ม ของคนงานเดือนหนึ่งๆ อาจจะมีมากถึง 1,500 - 3,000 บาท ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์คุณชัยวัฒน์ ทองแบบ อดีตเคยดื่มสุราวันเว้นวัน (ปัจจุบันเลิกดื่มแล้ว) มีรายจ่ายค่าสุราเดือนละประมาณ 2,500 บาท ขณะที่รายได้เฉพาะเงินเดือน เดือนละ 12,000 บาท ค่าเหล้าจึงคิดเป็น 20.8%ของรายได้ทั้งหมด บางรายทำงานหนักดื่มสุรามากทำให้สุขภาพไม่ดี ก็คิดแก้ปัญหาด้วยการซื้อเงินผ่อนเครื่องดื่มชูปไก่สกัดหรืออาหารเสริมมาดื่มตามคำโฆษณาในโทรทัศน์ เครื่องดื่มเหล่านี้มีราคาแพง ขวดเล็กๆ ราคา 40 - 50 บาท กลุ่มเรียนรัฐในโครงการ สสร. คือ คุณไพรินทร์ พิณสูตร เคยเปิดตู้แช่ขนาดเล็กขายเครื่องดื่มเหล่านี้ในโรงงานได้กำไรอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

สุรานอกจากจะทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ยังบั่นทอนฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง และยังเป็นที่มาของการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว คุณประไพ ชินโคตรพงษ์สมาชิกบ้านแรงงานฯที่เคยมีสามีติดสุรา บอกกับ ผู้วิจัยว่า “หาเงินได้เท่าไร ลงขวดหมด กินเหล้าที่ไร ก็ทะเลาะกับเมียทุกที” จนในที่สุดคุณประไพฯ ก็ต้องหย่าร้างกับอดีตสามีแม้ว่าทั้งสองจะมีลูกด้วยกันก็ตาม บางรายถูกสามีเมาสุราทุบตีร่างกายจนบอบช้ำก็มี คนงานหญิงชายบางรายเมาสุราจนเลยเถิดไปต่อที่โรงแรม ม่านรูดก็มี ผู้วิจัยสังเกตว่า รอบๆ เขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีมีโรงแรมม่านรูดเกือบสิบแห่ง คิดค่าบริการครั้งละ 250- 450 บาท อาทิ โรงแรมตะวันฉาย โรงแรม O-new รีสอร์ท โรงแรมสบายี รีสอร์ท โรงแรมแสนสุข โรงแรมเพียวเพียว โรงแรม IDA โรงแรมเอกระวี โรงแรมบรมสุข เป็นต้น และยังมีสหภาพแรงงานแห่งหนึ่งเคยมีที่ตั้งสำนักงานอยู่ในโรงแรมม่านรูดชื่อ บรมสุข อีกด้วย และมีอยู่ครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยเคยไปสังเกตการณ์ที่ร้านอาหารชื่อ “บ้าน บ้าน” ซึ่งเป็นร้านอาหารชื่อดังในระแวกนิคมกบินทร์บุรี เพราะอาหารอร่อยและดนตรีไพเราะ พบคณะกรรมการสหภาพและคณะกรรมการลูกจ้างของสหภาพแห่งหนึ่ง กำลังดื่มฉลองความสำเร็จในการเจรจาข้อเรียกร้องอย่างเต็มที่ มีคณะกรรมการสหภาพระดับรองประธานฯ ที่ผู้วิจัยรู้จักอยู่ท่านหนึ่ง กำลังนั่งกอดรัดพิศเหวี่ยงกับหญิงที่ไม่ใช่ภรรยาของตนอยู่กลางร้าน ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกสังเวชใจยิ่งนักต่อภาวะผู้นำสหภาพแรงงานในยุคสมัยนี้

และอีกครั้งหนึ่งที่ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุมใหญ่ของสหภาพแรงงานในเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ณ โรงเรียนจันทร์กระจ่าง มีการเลี้ยงโต๊ะจีนและสุราอย่างเต็มที่ แถมยังมีการแสดงหมอลำซึ่ง หางเครื่องแนวจำบะแนวโคโยตี้ แสดงท่าเต้นเข้ายวนชวนสยิวประกอบเพลงชื่อ “คันทู” เมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับคณะกรรมการสหภาพที่เป็นเจ้าภาพจัดงานถึงเหตุที่ต้องจัดประชุมใหญ่ในรูปแบบดังกล่าว ก็ได้คำตอบที่แสดงถึงความภูมิใจว่า ที่จัดประชุมรูปแบบนี้ก็เพื่อให้สมาชิกอยากเข้าร่วมประชุม และอยากให้สมาชิกได้ผ่อนคลาย อีกทั้งยังเป็นการขอบคุณสมาชิกอีกด้วย ตลอดจนงานจัดเลี้ยงของสหภาพแห่งนี้ สมาชิกสหภาพเข้าร่วมงานจำนวนมากจริง แต่ผู้วิจัยไม่ได้ยินการพูดบนเวทีถึงข้อเรียกร้องต่างๆ ของสหภาพ หรือ การทำงานของคณะกรรมการสหภาพ และบัญชีบุคลากรของสหภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ทราบในภายหลังว่า การประชุมใหญ่ที่แท้จริงจะจัดขึ้นในอีกเวลาหนึ่ง แต่มีสมาชิกเข้าร่วมประชุมน้อยกว่างานจัดเลี้ยงของสหภาพมากนัก เรื่องราวเหล่านี้สะท้อนความถดถอยของสหภาพแรงงาน สะท้อนให้เห็นวิธีการรวมตัวที่สำเร็จเพียงปริมาณ แต่ด้วยคุณภาพกลายเป็นการรวมตัวที่ปราศจากอุดมการณ์และจิตสำนึก และเน้นผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น

รูปที่ 4- 21งานเลี้ยงประจำปีของสหภาพแห่งหนึ่งในจังหวัดปราจีนบุรี

นอกจากนี้ ปัญหาการติดเหล้าติดสุราของคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านฯ ได้เคยสร้างปัญหาความแตกแยกภายในโครงการอยู่ครั้งหนึ่ง คือ ในขั้นตอนการถมดิน จะต้องมีการตรวจรับงานถมดิน ปรากฏว่า ในครั้งแรกผู้รับเหมาได้ติดสินบนด้วยการเลี้ยงสุราคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านฯ หลายคน เพื่อเร่งรัดให้โครงการบ้านฯ ระบายเงินงวดแรกโดยยังไม่ได้มีการตรวจรับงาน และครั้งที่สอง ติดสินบนอีก 2,000 บาท เพื่อให้การตรวจรับงานถมดินเป็นไปโดยสะดวก เมื่อสมาชิกที่อยู่ในเหตุการณ์ได้พบเห็นและได้มีการท้วงติง ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในอย่างรุนแรง จนในที่สุดคณะกรรมการเหล่านั้น จึงต้องนำเงิน 2,000 บาท กลับมาคืนเป็นเงินบริจาคให้แก่

สหกรณ์ฯ เรื่องจึงยุติ ปัญหาและความเลวร้ายอันเป็นผลจากสุรา ทำให้ที่ประชุมสมาชิกบ้าน ได้ บรรจุนเรื่อง หมูบ้านสี่ขาว ที่ปลอดยาเสพติด และห้ามการขายเหล้าขายสุรา ไว้ในข้อตกลงการอยู่ ร่วมกันในชุมชน ภายใต้ความวิตกกังวลของสมาชิกหลายรายว่า “หากไม่ให้ขายเหล้า ขายเบียร์ แล้วสหกรณ์จะมีรายได้ได้อย่างไร” สะท้อนให้เห็นว่า พวกเขาสนใจแต่เพียงผลประโยชน์เชิงวัตถุ เฉพาะหน้า ชาตวิสัยทัศน์เรื่องอนาคตและคุณภาพชีวิต

4.2 บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด

4.2.1 เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และวัตถุประสงค์ของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมือง เพชร จำกัด

เป้าหมายของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัดคือ

“เพื่อฟื้นฟูเกษตรกรรม สร้างอำนาจกำหนดใหม่เปลี่ยนจากผู้ถูกกำหนดเป็นผู้กำหนด”

ยุทธศาสตร์หลัก คือ เกษตรอินทรีย์ โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ

ระยะสั้น	สร้างความชัดเจนเกี่ยวกับเครื่องมือและกลไกของบริษัท โดยเฉพาะเรื่อง ทุน เงินทุน และโครงสร้างของบริษัทและสร้างกิจกรรมทางธุรกิจเพื่อให้ เกิดรายได้และการจ้างงาน อาทิ การรับซื้อข้าวเปลือก ธุรกิจแปรรูปข้าว และการผลิตและขายปุ๋ย เป็นต้น
ระยะกลาง	ใช้ที่นาของบริษัทมหาชนผลิตพันธุ์ข้าว เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกได้มีพันธุ์ ข้าวคุณภาพและเหมาะสมกับพื้นที่ นอกจากนี้คือการส่งเสริมการผลิต สินค้าอินทรีย์ของทั้งบริษัทมหาชนและเครือข่ายแนวร่วมออกจำหน่ายสู่ ตลาด
ระยะยาว	สามารถส่งเสริมให้สมาชิกทำเกษตรอินทรีย์อย่างสมบูรณ์ มีโรงสี ลาน ตากข้าว และอาคารรวมถึงโรงงานบรรจุภัณฑ์เป็นของตนเอง และสามารถ ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ได้เอง

(คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด(มหาชน), 2555ช: 4)

วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการของบริษัทมหาชนพันธุ์เกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด ซึ่งในงานวิจัยนี้จะขอเรียกชื่อสั้นๆ ว่า “บริษัทมหาชนเกษตรกรรม” นั้นได้จดทะเบียนกับกระทรวงพาณิชย์และได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 33 ข้อ แบ่งเป็นวัตถุประสงค์ทั่วไป ข้อ 1 - 6 วัตถุประสงค์เพื่อประกอบพาณิชย์กรรม ข้อ 7- 22 วัตถุประสงค์เพื่อประกอบธุรกิจบริการ ข้อ 23 - 26 วัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินงานของบริษัทมหาชน 27-31 และวัตถุประสงค์เพื่อการประกอบอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ข้อ 32-33(กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2555)ดังนี้

1) ซื้อ จัดหา รับ เช่า เช่าซื้อ ถือกรรมสิทธิ์ ครอบครอง ปรับปรุง ใช้ และจัดการโดยประการอื่น ซึ่งทรัพย์สินใดๆ ตลอดจนดอกผลของทรัพย์สินนั้น

2) ขาย โอน จำนอง จำนำ แลกเปลี่ยน และจำหน่ายทรัพย์สินโดยประการอื่น

3) เป็นนายหน้า ตัวแทน ตัวแทนค้าต่างในกิจการและธุรกิจทุกประเภท เว้นแต่ในธุรกิจประกันภัย การหาสมาชิกให้สมาคม และการค้าหลักทรัพย์

4) กู้ยืมเงิน เบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคาร นิติบุคคล หรือสถาบันการเงินอื่น และให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตด้วยวิธีการอื่น โดยจะมีหลักประกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งการรับ ออก โอน และสลับหลังตัวเงิน หรือตราสารที่เปลี่ยนมือได้อย่างอื่น เว้นแต่ในธุรกิจธนาคาร ธุรกิจเงินทุน และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์

5) ทำการจัดตั้งสำนักงานสาขาหรือแต่งตั้งตัวแทน ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

6) เข้าเป็นหุ้นส่วนจำกัดความรับผิดชอบในห้างหุ้นส่วนจำกัด เป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด

7) ประกอบกิจการค้าสัตว์มีชีวิต เนื้อสัตว์ชำแหละ เนื้อสัตว์แช่แข็งและเนื้อสัตว์บรรจุกระป๋อง

8) ประกอบกิจการค้า ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง มันสำปะหลังอัดเม็ด กาแฟเม็ด มะม่วงหิมพานต์ ถั่ว งา ละหุ่ง ปาล์มน้ำมัน ปอ ฝ้าย นุ่น พืชไร่ผลิตภัณฑ์จากสินค้าดังกล่าว ครั่ง หนังสัตว์ เขาสัตว์ ไม้ แร่ ยาง ยางดิบ ยางแผ่นหรือยางชนิดอื่นอันผลิตขึ้นหรือได้มาจากส่วนหนึ่งส่วนใดของต้นยางพาราของป่าสมุนไพรรวมและพืชผลทางการเกษตรอื่นทุกชนิด

9) ประกอบกิจการค้า ผัก ผลไม้ หน่อไม้ พริกไทย พืชสวน บุหรี่ ยาเส้น เครื่องดื่ม น้ำดื่ม น้ำแร่ น้ำผลไม้ สุรา เบียร์ อาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูปอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง เครื่องกระป๋อง เครื่องปรุงรสอาหาร น้ำซอส น้ำตาล น้ำมันพืชอาหารสัตว์ และเครื่องบริโภคอื่น

10) ประกอบกิจการค้า ผ้า ผ้าทอจากใยสังเคราะห์ ด้าย ด้ายยางยืด สันใยในลอนใยสังเคราะห์ เส้นด้ายยัด เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องแต่งกายเครื่องประดับกาย ถุงเท้า ถุงน่อง เครื่องหนัง รองเท้า กระเป๋า เครื่องอุปโภคอื่นสิ่งทอ อุปกรณ์การเล่นกีฬา

11) ประกอบกิจการค้า เครื่องเคหภัณฑ์ เครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ เครื่องแก้วเครื่องครัว ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ เครื่องฟอกอากาศ พัดลม เครื่องดูดอากาศหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตารีดไฟฟ้า เครื่องทำความร้อน เครื่องทำความเย็น เตอบไมโครเวฟเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์ไฟฟ้า รวมทั้งอะไหล่และอุปกรณ์ของสินค้าดังกล่าว

12) ประกอบกิจการค้า วัสดุก่อสร้าง อุปกรณ์และเครื่องมือใช้ในการก่อสร้างเครื่องมือช่างทุกประเภท สี เครื่องมือทาสี เครื่องตกแต่งอาคาร เครื่องเหล็กเครื่องทองแดง เครื่องทองเหลือง เครื่องเคลือบ เครื่องสุขภัณฑ์อุปกรณ์ประปา รวมทั้งอะไหล่และอุปกรณ์ของสินค้าดังกล่าว

13) ประกอบกิจการค้า เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องมือกล เครื่องทุ่นแรงยานพาหนะ เครื่องกำเนิดไฟฟ้า เครื่องสูบน้ำ เครื่องบำบัดน้ำเสียและเครื่องกำจัดขยะ

14) ประกอบกิจการค้า น้ำมันเชื้อเพลิง ถ่านหินผลิตภัณฑ์อื่นที่ก่อให้เกิดพลังงาน และสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง

15) ประกอบกิจการค้า ยา ยารักษาโรค เภสัชภัณฑ์ เคมีภัณฑ์ เครื่องมือแพทย์เครื่องมือเครื่องใช้ทางวิทยาศาสตร์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชยาบำรุงพืชและสัตว์ทุกชนิด

16) ประกอบกิจการค้า เครื่องสำอางอุปกรณ์เครื่องมือและเครื่องใช้เสริมความงาม

17) ประกอบกิจการค้า กระดาษ เครื่องเขียน แบบเรียน แบบพิมพ์ หนังสืออุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์การถ่ายภาพและภาพยนตร์ เครื่องคำนวณ เครื่องพิมพ์อุปกรณ์การพิมพ์ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ตู้เก็บเอกสาร เครื่องใช้สำนักงานเครื่องมือสื่อสาร คอมพิวเตอร์ รวมทั้งอุปกรณ์และอะไหล่สินค้าดังกล่าว

18) ประกอบกิจการค้า ทอง นาก เงิน เพชร พลอย และอัญมณีอื่นรวมทั้งวัตถุทำเทียมสิ่งดังกล่าว

19) ประกอบกิจการค้า เม็ดพลาสติก พลาสติก หรือสิ่งอื่นซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งที่อยู่ในสภาพวัตถุดิบหรือสำเร็จรูป

20) ประกอบกิจการค้า ยางเทียม สิ่งทำเทียมวัตถุหรือสินค้าดังกล่าวโดยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์

21) ส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศและส่งออกจำหน่ายยังต่างประเทศซึ่งสินค้าตามที่กำหนดไว้ในวัตถุที่ประสงค์

22) ทำการประมูลเพื่อขายสินค้าตามวัตถุประสงค์ให้แก่บุคคล คณะบุคคล นิติบุคคล ส่วนราชการและองค์การของรัฐทั้งภายในและภายนอกประเทศ

23) ประกอบกิจการให้เช่าสังหาริมทรัพย์ เช่น เฟอ์ริเนเจอร์

24) ประกอบกิจการซื้อ-ขาย ของเบ็ดเตล็ด เช่น อาหารขบเคี้ยว และเครื่องดื่ม

25) ประกอบธุรกิจแฟรนไชส์ (FRANCHISE) ด้วยการให้สิทธิแก่บุคคลหรือนิติบุคคล ในการขายสินค้า หรือบริการ ภายใต้สิทธิในเครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายบริการ และ/หรือ ฎี ดวิล(GOODWILL) ของบริษัท โดยการเรียกเก็บค่าบริการในการใช้สิทธิดังกล่าว

26) ยื่นขอ รับโอน รับช่วง เข้าทำการประมูล ซื้อ ขาย เช่า ให้เช่า หรือจัดให้ได้มาซึ่ง สัมปทาน ประทานบัตร ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า เครื่องหมายรับรอง เครื่องหมาย บริการ สิทธิอื่นใด หรือใบอนุญาตต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานหรือทางการค้าตาม วัตถุประสงค์ของบริษัท

27) ดำเนินการร้องทุกข์กล่าวโทษ ฟ้องร้องและต่อสู้คดีในศาลต่างๆ หรือในสำนักงาน อนุญาตไต่ตุลาการ ประนีประนอม เจรจาตกลงและกระทำการต่างๆ อันเหมาะสมหรือสะดวกแก่ การป้องกัน รักษาหรืออำนวยการประโยชน์แก่บริษัท และแต่งตั้งทนายความ ผู้แทน ตัวแทน หรือรับ เป็นผู้รับมอบอำนาจ รับเป็นตัวแทนเพื่อดำเนินการดังกล่าวให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของบริษัท

28) ขอให้ปล่อยชั่วคราว กรรมการ พนักงาน หรือลูกจ้างที่ถูกดำเนินคดีอาญาในข้อหา เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ให้แก่บริษัท

29) บริษัทมีสิทธิที่จะออกหุ้นในราคาสูงกว่าหรือต่ำกว่ามูลค่าของหุ้นที่กำหนดไว้ได้ แต่ ทั้งนี้จะอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

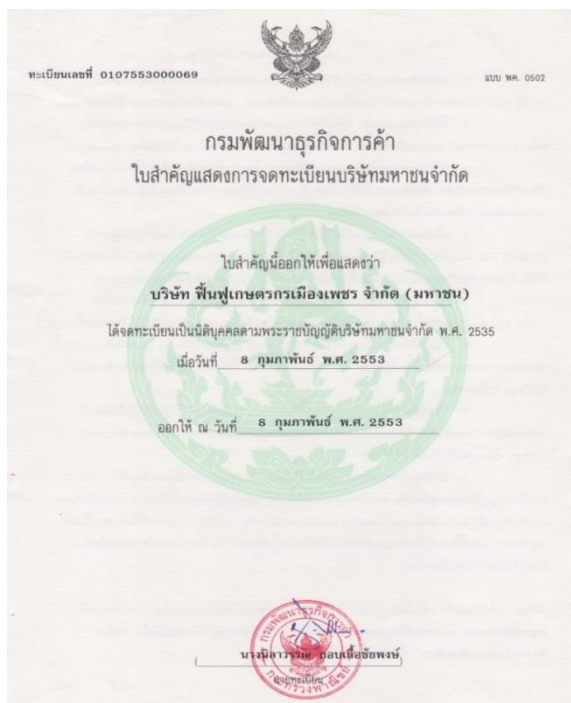
30) ออกหลักทรัพย์ประเภทหุ้น หุ้นกู้ ใบสำคัญแสดงสิทธิที่จะซื้อหลักทรัพย์ทุกประเภท ตั๋วเงิน หลักทรัพย์ หรือตราสารประเภทอื่นใด และไม่ว่าจะมีลักษณะเช่นใดตามที่ได้รับอนุญาตหรือตามที่ กำหนดไว้หรือจะกำหนดขึ้นต่อไป โดยกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนจำกัด กฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์ และตลาดหลักทรัพย์ หรือกฎหมายอื่นใด เพื่อเสนอขายต่อผู้ถือหุ้น ประชาชน หรือบุคคลใดๆ

31) บริษัทมีความประสงค์เสนอขายหุ้นต่อประชาชน

32) ประกอบกิจการโรงสีข้าว โรงงานผลิต รับจ้างผลิต อาหารสัตว์ เพาะพันธุ์ไม้ และ เมล็ดพืชไร่ทุกชนิด จำหน่ายในประเทศและส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ

33) ประกอบกิจการ แปรและปรับปรุงคุณภาพ ข้าว ผลิตภัณฑ์ข้าว พืชผลทางการเกษตร ทุกชนิด รับซื้อ และขายข้าวเปลือกและข้าวสาร ทำลานตากข้าว เครื่องอบข้าว และทำเครื่องบีบ น้ำมันรำข้าว

รูปที่ 4- 22ทะเบียนการค้าของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด

4.2.2 ความแตกต่างระหว่างการจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชนกับสหกรณ์

สาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรเมืองเพชรเลือกที่จะรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชนแทนการจัดตั้งสหกรณ์ เพราะ

1) ผู้ถือหุ้นบริษัทมหาชนมีความรับผิดชอบต่อกำหนดและรับผิดชอบต่อความสูญเสียจำกัดมากกว่ากรณีของสหกรณ์ กล่าวคือ ผู้ถือหุ้นบริษัทมหาชนแต่ละรายสามารถแสดงความจำนงค์ซื้อหุ้นตามที่ตนเองต้องการ ไม่มีการบังคับให้สมาชิกจะต้องซื้อหุ้นตลอด แต่กรณีของสหกรณ์ทั่วไปข้อบังคับได้กำหนดให้สมาชิกจะต้องจ่ายค่าหุ้นทุกเดือนทำให้สมาชิกถูกผูกพันในการจ่ายค่าหุ้นจนกว่าจะลาออก เช่น ข้อบังคับข้อที่ 6(2) ของสหกรณ์บ้านมั่นคงเคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ กำหนดให้สมาชิกทุกคนต้องออมหุ้นทุกเดือนๆ ละ 200 บาท แต่กรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรเมืองเพชรฯ สมาชิกซื้อหุ้นคนละกี่บาทก็ได้ตามกำลังความสามารถ และไม่มีการเก็บค่าหุ้นทุกเดือน ผู้วิจัยเองได้ซื้อหุ้นไว้เป็นเงิน 1,000 บาท เป็นต้น(สหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด[สบร.] , 2555 :3) ทั้งนี้ กรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรเมืองเพชรฯ ได้สร้างข้อจำกัดพิเศษเกี่ยวกับการถือหุ้น ให้แต่ละรายถือหุ้นได้ไม่เกิน 5% ของหุ้นทั้งหมด เพื่อป้องกันการผูกขาด

และเกิดการกระจุกตัวของทุน ดังนั้น การถือหุ้นบริษัทมหาชนมีความจำกัดมากกว่า จึงทำให้ความรับผิดชอบต่อความเสียหายและการขาดทุนของบริษัทมหาชนมีวงจำกัดมากกว่ากรณีของสหกรณ์

2) สิทธิออกเสียงและโอกาสในการระดมทุน ระบบสหกรณ์ได้ให้ความเสมอภาคในการออกเสียงได้มากกว่าบริษัทมหาชน เพราะใช้ระบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง หรือเสียงเป็นไปตามจำนวนคน แต่กรณีบริษัทมหาชนการออกเสียงเป็นไปตามจำนวนหุ้น อย่างไรก็ตามในธรรมชาติของระบบทุนนิยม ผู้ถือหุ้นมากกว่า เป็นผู้มีความเสียงมากกว่า ก็จะปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมและเข้าไปจัดการกับเงินทุนที่ได้จ่ายลงไปมากกว่า แต่หากลงทุนมากกว่า แต่มีอำนาจบริหารเท่ากับผู้ที่ถือหุ้นน้อยกว่า เช่น ออกเสียงได้หนึ่งคนหนึ่งเสียง เหมือนกรณีของสหกรณ์ ก็จะไม่มีความตั้งใจที่จะลงทุน โอกาสในการระดมทุนก็จำกัดกว่า ที่สำคัญสิทธิการออกเสียงตามจำนวนหุ้น ยังเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้คนมีความรู้ความสามารถและมีทุนตัดสินใจร่วมลงทุนกับบริษัทมหาชนได้ง่ายขึ้น

กรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชร จึงมีผู้ลงทุนที่เป็นนักธุรกิจเพื่อสังคมหลายรายร่วมลงทุนในบริษัทมหาชนจำนวนเงินทุนไม่เกิน 5% ของทุนจดทะเบียน จึงมีเงินทุนมากพอที่จะไปซื้อที่ดินและทำการถมดินเพื่อเตรียมเป็นพื้นที่ลานตากข้าวในอนาคตอย่างไรก็ดีแม้ว่าจะมีผู้ถือหุ้นรายใหญ่ในบริษัทมหาชน แต่ก็ไม่เกิน 5% ของทุนทั้งหมด อีกทั้งยังใช้วิธีการออกเสียงในการบริหารแบบผสมผสานกล่าวคือ ในการบริหารงานในสถานการณ์ปกติ การกำหนดนโยบาย และการเลือกตั้งคณะกรรมการบริษัทมหาชนแห่งนี้ จะใช้วิธีหนึ่งคนหนึ่งเสียง เหมือนกรณีสหกรณ์ แต่ในยามวิกฤติของบริษัทมหาชน จะใช้การออกเสียงตามจำนวนหุ้น เพื่อความคล่องตัวในการบริหารงานและแก้ไขสถานการณ์ได้ทันที่ เพราะมีเสียงเพียง 50% ก็สามารถตัดสินใจหรือแก้ปัญหาได้ทันที

นอกจากนี้ปัญหาหนึ่งที่พบในการบริหารงานของสหกรณ์จากระบบหนึ่งคนหนึ่งเสียงก็คือ การบริหารงานแบบพวกมากลากไป และการที่ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นครอบงำสหกรณ์โดยการไปนั่งเป็นคณะกรรมการสหกรณ์ดังกรณีสมาชิกบริษัทมหาชนเมืองเพชร ที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรท่ายาง พบว่า คณะกรรมการสหกรณ์ที่มาจากเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกหลายคนสวมหมวกเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. นายก อบต. เป็นต้น ทำให้สมาชิกสหกรณ์ไม่กล้าที่จะโต้แย้ง หรือซักถามเกี่ยวกับการบริหารงานและการกำหนดนโยบายของสหกรณ์ ตลอดจนไม่กล้าชักชวนเพื่อนสมาชิกเพื่อไม่ให้โหวตเลือกผู้มีอิทธิพลดังกล่าวเป็นผลให้สหกรณ์ไม่สามารถเดินไปบนเส้นทางที่จะช่วยเหลือเกษตรกรสมาชิก และหันไปยึดหลักกำไรสูงสุดแทน โดยการหากำไรจากสมาชิก เช่น การปล่อยกู้กินดอกเบี้ย การคิดดอกเบี้ยค่าปรับ

อย่างหวัด การฟ้องยึดที่ดินสมาชิก การเอาสินค้าจากภายนอกมาขายค้ากำไรจากสมาชิก เป็นต้น(กรรณ ศแสวงมณีฉาย, 2 มกราคม 2557)

3)บริษัทมหาชนมีความเป็นมวลชนมากกว่าสหกรณ์ เพราะสามารถระดมทุนจากคนทุกกลุ่มทุกภาคส่วนได้อย่างไม่มีข้อจำกัด จึงขยายสมาชิกได้มากกว่าสหกรณ์ ขณะที่สหกรณ์สมาชิกมีลักษณะเชิงกลุ่มคนเชิงอาชีพมาก เช่น สหกรณ์ประมง สมาชิกก็จะเป็นชาวประมง สหกรณ์ครู สมาชิกก็คือครู เป็นต้น

4)ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล สืบเนื่องจากข้อ 2) รูปแบบบริษัทมหาชน เปิดกว้างให้ผู้สนใจจากสาขาอาชีพต่างๆ เข้าถือหุ้นบริษัทได้ ทำให้ขยายสมาชิกได้มากกว่า และมีบุคลากรที่หลากหลายกว่า แต่กรณีสหกรณ์ผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่จะเป็นคนกลุ่มเดียวกัน หรือมีอาชีพเดียวกัน จึงทำให้ขยายสมาชิกได้จำกัด ความหลากหลายบุคลากรในคณะผู้บริหารจึงมีน้อย ขณะที่ภาระงานมีความหลากหลายทั้งฝ่ายผลิต ฝ่ายการตลาด ฝ่ายบัญชีและการเงิน และฝ่ายสมาชิกสัมพันธ์ ฯลฯจึงทำให้ขาดบุคลากรเพื่อมาทำงานด้านต่างๆ ขององค์กร เช่น สหกรณ์การเกษตร ก็จะมีแต่เกษตรกรเป็นสมาชิก สหกรณ์ครูก็จะมีแต่ครูเป็นสมาชิก เป็นต้น หรือกรณีของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ สมาชิกเกือบทั้งหมดเป็นลูกจ้างในโรงงาน และเกือบทั้งหมดเป็นคนทำงานในสายพานการผลิต ทักษะการบริหารงานจึงมีน้อย การดำเนินงานสหกรณ์จึงเต็มไปด้วยความยากลำบาก ติดขัดมีปัญหาดังตั้งงานประจำภายใน จำพวกงานเอกสารธุรการงานบัญชี ไปจนถึงงานติดต่อกับทางราชการและการเจรจาทางธุรกิจกับพ่อค้านักธุรกิจ

และผู้วิจัยค้นพบว่า ปัญหาขาดบุคลากรเหล่านี้ โดยเฉพาะคนสายงานวิชาชีพบัญชีและการเงิน เป็นที่มาของการเกิดความขัดแย้งภายในองค์กรชาวบ้านได้ง่ายที่สุด เพราะประเด็นการเงินเป็นเรื่องอ่อนไหว และถูกนำไปสร้างกระแสปลุกปั่นในหมู่คนจำนวนมากได้ง่าย จนในที่สุดนำไปสู่ความเสื่อมสลายขององค์กรชาวบ้านรวมถึงสหภาพและสหกรณ์หลายแห่ง เป็นผลให้องค์กรเหล่านี้ทำงานเชิงรุกไม่ได้ ตลอดจนมีศักยภาพน้อยที่จะแข่งขันต่อรองกับองค์กรธุรกิจที่มีการจัดตั้งเข้มแข็งกว่าได้ เพราะแม้แต่เสียเวลากับการแก้ปัญหาภายใน แก้ปัญหาเอกสารงานประจำ จนนำไปสู่คำพูดของชาวบ้านและนักขับเคลื่อนภาคประชาชนหลายคนว่า “ไม่อยากจะยุ่งเรื่องเงิน” หรือ“พอมีเรื่องเงินมาเกี่ยวข้องทีไร แยกแยกกันทุกที” อย่างไรก็ตามคำพูดเหล่านี้ ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า เป็นคำพูดที่ขัดแย้งในตัวเองและเก็บปัญหาไว้ได้พรม เพราะในสังคมทุนนิยมเข้มข้นทุกอย่างกลายเป็นสินค้า ทำให้กิจกรรมทางสังคม ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐกิจหรือการเมืองไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเงินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้แต่งานขับเคลื่อนภาคประชาสังคมก็เลี่ยงไม่ได้ที่จะถามว่า “จะหาเงินทุนมาจากไหน” ดังนั้น ความสำคัญของเรื่องดังกล่าว น่าจะอยู่ที่วิธีการจัดการเงิน การทำ

บัญชีให้ถูกต้อง และการเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ หากจะเปรียบเทียบกับองค์กรธุรกิจ เรื่องการเงินการบัญชี เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้ต้องกระทำ เพราะกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดให้ต้องมีนักวิชาชีพมาทำบัญชี ต้องมีผู้ตรวจสอบบัญชีที่ทางราชการออกใบอนุญาตเพื่อมาตรวจสอบรับรองการทำบัญชี และผู้บริหารกิจการยังต้องมีหน้าที่ต้องเปิดเผยงบดุลต่อผู้ถือหุ้นอีกด้วย การจัดการการเงินและบัญชีอย่างเป็นระบบและเป็นทางการ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งภายในลดลง และยังเป็นพื้นฐานของการสร้างความน่าเชื่อถือสร้างภาพลักษณ์ให้องค์กรธุรกิจอีกด้วย

ในกรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชร การเปิดโอกาสให้บุคคลหลากหลายสาขาอาชีพเข้ามาถือหุ้นในบริษัทมหาชน จึงทำให้มีคนที่มีความรู้ความสามารถหลากหลายสาขาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ เข้ามาช่วยเหลือบริษัทในด้านต่างๆ ประกอบด้วย เกษตรกร นักวิชาการ นักธุรกิจ นักสหภาพแรงงาน และนักขับเคลื่อนสังคม ฯลฯ อาทิ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นประธานบริษัท และมีกรรมการ อาทิ อาจารย์สมใจ ศิริโชค อาจารย์สายชีวีวิทยา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นายสาวิทย์ แก้วหวาน สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ นายณัฐพล อัมภราธร ผู้บริหารโรงงานน้ำตาลรินคุณทองชัย วิสุทธีวินิกานนท์และนายวัชรินทร์ สมบูรณ์ เกษตรกรเมืองเพชร เป็นต้น นอกจากนี้การมีผู้จัดการบริษัท คือ คุณวิไลต เตชะไพบูรณ์ ซึ่งเป็นนักธุรกิจเพื่อสังคม และยังมีประสบการณ์บริหารธุรกิจขนาดใหญ่ อาทิ โรงแรม และอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น จึงได้นำประสบการณ์ทางธุรกิจมาวางระบบบริหารงานภายในให้แก่บริษัทมหาชนอีกด้วย

5) ในบริบทของสังคมไทย บริษัทมหาชนเข้าถึงโอกาสทางธุรกิจได้มากกว่าสหกรณ์ เพราะในสังคมทุนนิยมไทย คู่ค้าทางธุรกิจเกือบทั้งหมดเป็นนิติบุคคลที่อยู่ภายใต้กำกับดูแลของกระทรวงพาณิชย์ จึงก่อให้เกิดความเคยชินที่จะค้าขายระหว่างกัน นอกจากนี้นิติบุคคลภายใต้กระทรวงพาณิชย์เหล่านี้ทั้งหมดอันได้แก่ ห้างหุ้นส่วน บริษัท และบริษัทมหาชน ได้ถูกจัดระบบให้มีความเป็นทางการโดยกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ความเป็นทางการเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือ และนำไปสู่การสร้างโอกาสทางธุรกิจ โดยความเป็นทางการเบื้องต้น ก็คือ องค์กรเหล่านี้มีการจดทะเบียนและมีการจัดทำบัญชีตามมาตรฐาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจ่ายภาษีประจำปี หากก้าวหน้าขึ้นไปอีกขั้น คือ องค์กรเหล่านี้มีการเปิดเผยผลการประกอบการต่อผู้ถือหุ้น หรือต่อสาธารณะในกรณีบริษัทมหาชน ก็จะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้นให้แก่คู่ค้าในการทำธุรกิจระหว่างกัน อาทิ การขอเครดิตสินค้า และการกู้เงินธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น

นอกจากนี้ความเป็นบริษัทมหาชนยิ่งสร้างความน่าเชื่อถือได้มากกว่าความเป็นสหกรณ์ข้อดีส่วนนี้เกิดจากความเข้าใจผิดและความคั่นชินของคนไทยจำนวนมากว่าถ้าเป็นบริษัทมหาชนก็ต้องอยู่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งกฎเกณฑ์การจะเข้าตลาดหลักทรัพย์

ค่อนข้างแน่นอนหา อาทิ บริษัทมหาชนต้องมีการดำเนินงานต่อเนื่องตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป โดยอยู่ภายใต้ การจัดการของผู้บริหารส่วนใหญ่ชุดเดียวกันตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และต้องมีกำไรล่าสุด 2 ปี หรือ 3 ปี ต่อเนื่องกันตั้งแต่ 50 ล้านบาทขึ้นไป เป็นต้น (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย) อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จที่ถูกต้องคือ บริษัทที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ทุกบริษัทต้องเป็นบริษัทมหาชน แต่บริษัทมหาชน ทุกบริษัทไม่จำเป็นต้องอยู่ในตลาดหลักทรัพย์ อย่างไรก็ตามก็มีความน่าเชื่อถือเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจ ยังเกิดได้จากหลายปัจจัย อาทิ ตัวบุคคลผู้เป็นคณะกรรมการและผู้จัดการ เงินทุน ยอดขาย ผล การประกอบการ และตราสัญลักษณ์สินค้า ฯลฯ

ขณะที่ในด้านของสหกรณ์ สหกรณ์นิคมไทย ได้สร้างภาพลักษณ์ของสหกรณ์ให้ กลายเป็นสถาบันของชาวบ้าน มีความเป็นมืออาชีพทางธุรกิจน้อยเพราะเป็นองค์กรที่ต้องขอรับ การช่วยเหลือจากภาครัฐ อีกทั้งยังถูกมองว่าเป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของคนจน คนมีรายได้น้อย หรือคนกินเงินเดือน เพื่อมาช่วยเหลือกันเอง จึงเป็นองค์กรที่ไม่ได้ถูกคาดหวังว่าจะสามารถ แข่งขันในตลาดและผู้คนในวงการธุรกิจก็ไม่คุ้นชินกับการทำธุรกิจกับสหกรณ์ อีกทั้งการดำเนินงาน ของสหกรณ์เองเกือบร้อยปีที่ผ่านมานับจากการตั้งสหกรณ์แห่งแรกคือ สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัด สินใช้ในปี 2459 (กรมส่งเสริมสหกรณ์) ก็ไม่ได้มีความก้าวหน้าพอที่จะกลายเป็นองค์กรธุรกิจชั้นนำ ทางเศรษฐกิจ และยังไม่สามารถแข่งขันในตลาดทัดเทียมกับธุรกิจเอกชนใหญ่ๆ ได้ ขณะที่สหกรณ์ ขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงของไทย อาทิ สหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่นจำกัด ที่มีเงินฝากและสมาชิก จำนวนมากทั่วประเทศ ก็กลับประสบปัญหาการทุจริตของผู้บริหารที่มูลค่าสูงถึง 15,000 ล้านบาท จนบั่นทอนความน่าเชื่อถือของสหกรณ์ทั้งระบบ เพราะสหกรณ์หลายแห่งฝากเงินที่สหกรณ์เครดิต ยูเนียนแห่งนี้ อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1,431 ล้านบาท สหกรณ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 700 ล้านบาท เป็นต้น จนถึงขั้นที่อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์และดี เอสไอต้องเป็นผู้ดำเนินการปลดประธานคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ฯ แทนสมาชิกทั้งปวง(คมชัด ลึก, 9 ตุลาคม 2556)เหตุทั้งหมดเป็นที่มาของการลดทอนโอกาสทางธุรกิจของสหกรณ์

สำหรับกรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชรฯ จากประสบการณ์การติดต่อ ธุรกิจกับประเทศพม่าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2556 ที่ผ่านมา พบว่า การติดต่อธุรกิจระหว่าง ประเทศความเป็นบริษัทมหาชนสร้างโอกาสทางธุรกิจได้มากกว่า เพราะบริษัทมหาชนมีความเป็น สาถกมากกว่า จึงทำให้ขั้นตอนการประสานงานต่างๆ เป็นที่เข้าใจระหว่างสองประเทศ และเป็นไป ด้วยความสะดวก ตั้งแต่ขั้นตอนการขอวีซ่าธุรกิจเพื่อเข้าประเทศพม่า การใช้บริษัทมหาชนเพื่อเป็น ตัวแทนในการพูดคุยกับบริษัทเอกชนในประเทศพม่าในการเชื่อมต่อธุรกิจ ตลอดจนการติดต่อกับ รัฐบาลและหน่วยงานราชการของพม่า ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและกฎหมายของทั้งสอง

ประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดีสำหรับประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง ในกรณีการสั่งซื้อสินค้าจากบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ พบว่า ความเป็นบริษัทสร้างความน่าเชื่อถือในการติดต่อซื้อขายได้มากกว่า อาทิ กรณีการจัดทำโครงการบ้านมั่นคงแรงงานฯ ของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ โดยในการติดต่อซื้อขายปูนซีเมนต์และสินค้าก่อสร้างจำนวนมากกับทางบริษัท ทีพีไอ โพลีน จำกัด(มหาชน) พบว่า ทางฝ่ายขายของบริษัท ไม่ค่อยคุ้นชินกับการค้าขายตลอดจนเอกสารต่างๆของสหกรณ์ แต่ยินดีมากกว่าที่จะติดต่อดำเนินการกับนิติบุคคลที่เป็นบริษัท/ห้างหุ้นส่วน เพราะมีความชัดเจนในแง่ผู้รับผิดชอบ เงินทุน จากหนังสือรับรองบริษัทอายุไม่เกิน 6 เดือนที่กระทรวงพาณิชย์ออกให้ ซึ่งบ่งบอกว่าบริษัทที่เป็นผู้ซื้อยังคงดำเนินการอยู่ และมีศักยภาพในการจ่ายเงิน ซึ่งไปสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในการให้เครดิตสินค้าแก่ผู้ซื้อ เป็นต้น

6) บริษัทมหาชนมีวัตถุประสงค์หลากหลาย เพิ่มวัตถุประสงค์ได้ง่าย จึงมีวัตถุประสงค์ที่ครอบคลุมได้มากกว่า แต่สหกรณ์วัตถุประสงค์เป็นไปตามประเภทของสหกรณ์ ซึ่งมีอยู่ 7 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การผลิต สหกรณ์เกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน และสหกรณ์บริการ ดังนั้น สหกรณ์ประเภทใดก็มีวัตถุประสงค์ตามนั้น ถ้าหากสหกรณ์ใดประสงค์จะทำธุรกิจที่แตกต่างจากประเภทที่ได้จดทะเบียนไว้ ก็ต้องไปจัดตั้งสหกรณ์ใหม่ เช่น สหกรณ์เกษตรมีโครงการจัดหาที่ดินเพื่อจัดสรรให้แก่สมาชิกไว้ทำกิน ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ และต้องไปดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์นิคมแทน ที่มีวัตถุประสงค์ในเรื่องการจัดหาที่ดิน เป็นต้น ในกรณีของบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชร จดทะเบียนบริษัทไว้อย่างครอบคลุมจำนวน 33 ข้อ ทั้งเพื่อประกอบพาณิชย์กรรม เพื่อประกอบธุรกิจบริการและเพื่อการประกอบอุตสาหกรรมและหัตถกรรมเป็นผลให้บริษัทดำเนินธุรกิจได้หลากหลาย

7) บริษัทมหาชนอยู่ภายใต้การกำกับของราชการน้อยกว่า และมีความคล่องตัวในการดำเนินงานมากกว่า ขณะที่สหกรณ์อยู่ภายใต้การกำกับของราชการมากจนขาดความคล่องตัว แต่ก็มีข้อดีในแง่การได้รับความช่วยเหลือจากราชการ อาทิ การกู้เงินของสหกรณ์ จะต้องมีการจัดประชุมใหญ่สมาชิกเพื่อขอมติรับรอง และต้องไปขอวงเงินค้ำประกันเงินกู้จากสหกรณ์จังหวัดก่อน จึงจะดำเนินการกู้เงินได้ หรือกรณีการจ่ายเงินปันผลของสหกรณ์ ทางราชการได้ไปจำกัดจำนวนเงินปันผลของสหกรณ์ โดยให้จ่ายเงินปันผลได้ไม่เกินร้อยละ 10 ต่อปี (กระทรวงเกษตรกรรมและสหกรณ์, 26 กันยายน 2543) เป็นต้น แต่การอยู่ภายใต้กำกับของราชการ ก็ทำให้ได้สิทธิพิเศษทางภาษีบางประการ เช่น สหกรณ์ไม่ต้องเสียภาษีนิติบุคคลตามมาตรา 39 สมาชิกสหกรณ์ไม่ต้องจ่ายภาษีของดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ที่ฝากไว้กับสหกรณ์ รวมถึงไม่ต้องจ่ายภาษีเงินปันผล การไม่

ต้องจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่มกรณีสหกรณ์ประกอบการและมีรายได้ไม่เกิน 1,800,000 บาทเป็นต้น(กรมส่งเสริมสหกรณ์,ออนไลน์)

4.2.3 ข้อมูลสมาชิก

คณะกรรมการกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรได้สำรวจข้อมูลสมาชิกบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัดในปี 2553 จำนวน 438 คน สรุปข้อมูลได้ดังนี้(บริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด(มหาชน), 2553)

1. อายุของสมาชิก สมาชิกมีอายุเฉลี่ย 57 ปี สมาชิกอายุต่ำสุด 28 ปี และสูงสุด 84 ปี
2. การถือหุ้นของสมาชิก สมาชิกส่วนใหญ่ถือหุ้นคนละ 10 หุ้น หรือคิดเป็นมูลค่าคนละ 1,000 บาท สำหรับเหตุผลในการถือหุ้น เพราะส่วนใหญ่ต้องการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร(30%) ต้องการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สิน(23%) ต้องการสร้างรายได้ในอนาคต(18%) และเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของกลุ่ม (17%) ส่วนที่เหลืออีก 12% คือ ซื้อหุ้นตามแนะนำ และเห็นว่าเป็นช่องทางพัฒนาอาชีพเกษตร
3. ปัญหาส่วนใหญ่ของสมาชิกบริษัทมหาชนก็คือ หนี้สินจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือ ไม่มีที่ดินทำกิน และไม่มีที่อยู่อาศัย
4. อาชีพของสมาชิก สมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพเพาะปลูก(70%) รองลงมาคือ รับจ้าง (16%) เลี้ยงสัตว์(10%) ค้าขาย(4%) และประมง (3%)
5. สมาชิกที่มีอาชีพเพาะปลูก แบ่งเป็น
 - อาชีพทำสวน/ทำไร่ 48% แบ่งเป็น ปลูกกล้วย(125 ราย) มะนาว(108 ราย) และมะม่วง(46 ราย) เป็นด้านหลัก และยังปลูกพืชอื่นๆ ได้แก่ ฝัอก ชมพู่ ทุเรียน มะละกอ มะเขือ ปาล์ม และข้าวโพด
 - ทำนา 42%โดยสมาชิกส่วนใหญ่จะปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาท(87 ราย) รองลงมาคือ พันธุ์พิษณุโลก(40 ราย) พันธุ์สุพรรณ(17 ราย) พันธุ์ กข และ พันธุ์ปทุมธานี
 - และทำทั้งนาและสวน 10%

6. สมาชิกที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงวัว(143 ราย)และไก่(105 ราย) รองลงมาคือ หมู(26 ราย) ปลา(26 ราย) เป็ด(16 ราย) ที่เหลือคือ แพะ ควาย และอื่นๆ
7. การใช้ปุ๋ยของสมาชิก
 - การทำนา สมาชิกที่เป็นชาวนาร้อยละ 73 ใช้ปุ๋ยเคมี สมาชิกร้อยละ 11 ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และสมาชิกร้อยละ 16 ใช้ปุ๋ยทั้งสองอย่างผสมกัน
 - การทำสวน/ทำไร่ สมาชิกที่เป็นชาวสวนชาวไร่ร้อยละ 48 ใช้ปุ๋ยเคมี สมาชิกร้อยละ 38 ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และสมาชิกร้อยละ 14 ใช้ปุ๋ยทั้งสองอย่างผสมกัน

4.2.4 การดำเนินงาน

1) การจดทะเบียนก่อตั้งบริษัทมหาชนเมื่อสมาชิกตัดสินใจร่วมกันที่จัดตั้งบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัดแล้ว คณะผู้ก่อตั้งจึงได้ไปจดทะเบียนก่อตั้งบริษัทที่กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ แต่เกิดอุปสรรคในขั้นตอนการจดทะเบียน เพราะเจ้าหน้าที่ผู้รับจดทะเบียนไม่คุ้นชินกับการที่ชาวนาชาวไร่จะรวมกลุ่มกันหลายร้อยคนมาจดทะเบียนจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชน แต่เคยชินที่เกษตรกรจะไปจดทะเบียนเป็นสหกรณ์มากกว่า จนกระทั่งปัจจุบันการกล่าวว่า กลุ่มชาวนาเกษตรกรรมเมืองเพชร ได้จดทะเบียนจัดตั้งบริษัทมหาชน ฟังดูเหมือนเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ บางคนขาดความเข้าใจถึงขั้นถามว่า “บริษัทมหาชนของชาวนาจะต้องเข้าตลาดหลักทรัพย์ด้วยหรือไม่” แม้ว่าจะมีอุปสรรคตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้น แต่คณะผู้ก่อตั้งก็ได้ขอให้ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการจัดตั้งบริษัทมหาชนของชุมชน ชื่อ “บริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร” เพื่อทำธุรกิจค้าปลีก และในฐานะเป็นอดีตที่ปรึกษาของกระทรวงพาณิชย์ จึงได้ประสานกับผู้บริหารระดับกระทรวงจนก่อให้เกิดความเข้าใจทั้งระดับบริหารและระดับปฏิบัติ ปัญหาดังกล่าวจึงคลี่คลายลง และนำไปสู่การจดทะเบียนก่อตั้งบริษัทเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2553 ด้วยทุนจดทะเบียนเริ่มต้น 2,500,000 บาทพร้อมทั้งมีทรัพย์สินที่สำคัญ คือ ที่ดิน 20 ไร่ ตั้งอยู่ ณ อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี อย่างไรก็ตามบริษัทมีผู้ถือหุ้นจำนวน 901 บาท มีทุนจดทะเบียนของบริษัทได้เพิ่มขึ้นเป็น 3,500,000 บาทและสำนักงานตั้งอยู่ที่ 156/2 หมู่ 8 ตำบลท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี

2) การเสนอขายหุ้นแก่สมาชิก การเสนอขายหุ้นแก่สมาชิกมีมาก่อนการจัดตั้งบริษัท เพราะหลังจากการหมดหวังที่จะพึ่งพากองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม ทำให้สมาชิกกลุ่มฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชรพร้อมด้วยผู้สนใจอื่นๆ หันมารวมตัวระดมทุนเองกัน โดยมุ่งหวังว่าจะใช้ทุนก้อนนี้

แก้ไขถึงต้นตอของปัญหาของชาวนาและเกษตรกรโดยเงินทุนก้อนแรกส่วนใหญ่มาจากสมาชิกที่เป็นเกษตรกรได้ถูกนำไปซื้อที่ดิน 21-3-17 ไร่ ที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งนับเป็นการสร้างปัจจัยการผลิตชนิดแรกให้แก่บริษัท แต่การระดมทุนในครั้งแรกนี้ได้เงินไม่พอที่จะซื้อที่ดินดังกล่าว เพราะมีเงินเพียง 1.3 ล้านบาท ส่วนที่ขาดอีก 1.7 ล้านบาท คุณวิไล เตชะไพฑูริย์ จึงได้นำเงินส่วนตัวมาสมทบ จึงสามารถซื้อที่ดินแปลงดังกล่าวได้สำเร็จ เมื่อเงินทุนถูกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินก็คือ ที่ดิน ทำให้ในการจดทะเบียนบริษัทมหาชน หุ้นที่สมาชิกรับมาลงก็คือ ที่ดิน ซึ่งถูกตีมูลค่าตามราคาซื้อ

เมื่อได้เงินทุนก้อนแรกและมีการจัดตั้งบริษัทมหาชนเป็นที่เรียบร้อย ก็เริ่มมีการเสนอขายหุ้นแก่บุคคลภายนอกกลุ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชรขายหุ้นในราคาหุ้นละ 100 บาท ผู้ถือหุ้นจะซื้อก็หุ้นก็ได้แต่มีมูลค่ารวมไม่เกิน 5% ของทุนจดทะเบียนทั้งหมด การเปิดโอกาสให้คนภายนอกถือหุ้นบริษัทมหาชน ก่อให้เกิดผู้ถือหุ้นทั้งที่เป็นกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้าง ผ่านการประสานงานกับโครงการ สสร. สหภาพแรงงาน กลุ่มนักวิชาการ นักศึกษา ปัญญาชน กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอื่นๆ กลุ่มคนชั้นสูงในสังคม และกลุ่มนักธุรกิจเพื่อสังคม ซึ่งผู้ถือหุ้นหลายคนไม่ใช่เกษตรกร มาถือหุ้นบริษัทมหาชนผ่านการชักชวนของคุณวิไล เตชะไพฑูริย์ ผู้ถือหุ้นเหล่านี้บางคนรู้จักเป็นการส่วนตัวกับคุณวิไลฯ บางคนเคยร่วมทำงานและเป็นนักสู้ร่วมอุดมการณ์ในเหตุการณ์เรียกร้องสำคัญกับรัฐบาลรวมถึงเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในเหตุการณ์การต่อสู้ของกลุ่มพันธมิตรด้วย ปัจจุบันบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร ได้เพิ่มทุนจดทะเบียนเป็น 3,500,000 บาท เพื่อรองรับการขยายตัวของธุรกิจอันได้แก่งานถมดินปรับพื้นที่สำหรับทำลานตากและโรงสี ธุรกิจลานตากข้าว ธุรกิจโรงสี และธุรกิจแปรรูปตาลในประเทศพม่า (คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด(มหาชน), 2 มีนาคม 2556 : 2; บริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน), 2554: 3)

รูปที่ 4- 23 ใบหุ้นของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด

สำหรับสัดส่วนการถือหุ้น ณ สิ้นเดือนธันวาคม 2555 มีผู้ถือหุ้นทั้งสิ้น 901 คน ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ 10 รายแรกของบริษัทมหาชนฯ มีสัดส่วนหุ้นรวมกัน 58.54% ของหุ้นทั้งหมด คือ

1. นายวิสิทธิ์ เตชะไพฑูย์จำนวน 13,517 หุ้น มูลค่า 1,351,700 บาท คิดเป็น 38.62 %
2. นายสาธิต ชีวะประเสริฐ จำนวน 2,500 หุ้น มูลค่า 250,000 บาท คิดเป็น 7.14%
3. นายรติศ เอกอุษณีย์จำนวน 1,740 หุ้น มูลค่า 174,000 บาท คิดเป็น 4.97%
4. นายปราโมทย์ พรประภาจำนวน 1,000 หุ้น มูลค่า 100,000 บาท คิดเป็น 2.86%
5. นายณัฐพล อัมภากรจำนวน 1,000 หุ้น มูลค่า 100,000 บาท คิดเป็น 2.86%
6. นายสมปอง เอ็มอิมจำนวน 530 หุ้น มูลค่า 53,000 บาท คิดเป็น 1.51%
7. คุณสุธินีภาวสุทธิไพศิษฐ์จำนวน 500 หุ้น มูลค่า 50,000 บาท คิดเป็น 1.43%
8. คุณกอบทอง แยมโรจน์จำนวน 400 หุ้น มูลค่า 40,000 บาท คิดเป็น 1.14%
9. คุณวุฒิ มาดี จำนวน 400 หุ้น มูลค่า 40,000 บาท คิดเป็น 1.14%
10. กลุ่มบางแก้วพัฒนาการเกษตร(โดยนางสาวเกตต์แก้ว สัมภาทอง)จำนวน 300 หุ้น มูลค่า 30,000 บาท คิดเป็น 0.86%

ส่วนที่เหลืออีก 891 ราย ถือหุ้นในสัดส่วน 41.46% ของหุ้นทั้งหมด อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ว่าบริษัทมหาชนฯ จะได้ตั้งกฎเกณฑ์มิให้ถือหุ้นเกิน 5% ของหุ้นทั้งหมด แต่ผู้ถือหุ้นรายใหญ่สุด ซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการด้วย กลับถือหุ้นมากถึง 38.62% ก็เนื่องจากผู้จัดการได้ใช้เงินส่วนตัวเพื่อสมทบช่วยเหลือบริษัทมหาชนฯ ในการซื้อที่ดิน และเมื่อจดทะเบียนบริษัทมหาชนฯ และโอนที่ดินมาเป็นทรัพย์สินของบริษัท เงินที่ใช้ซื้อที่ดินในครั้งนั้นจึงได้ถูกเปลี่ยนเป็นหุ้นของบริษัทด้วย ทั้งนี้ ผู้ถือหุ้นรายนี้ก็ยินยอมจะขายหุ้นคืนให้แก่บริษัทมหาชนฯ หากมีสมาชิกรายใหม่/สมาชิกเก่าจะประสงค์ซื้อหุ้นของบริษัทนอกจากนี้มีสมาชิกที่ถือหุ้นตั้งแต่ 100 หุ้นลงไป (มูลค่าพันบาท) มากถึง 796 ราย คิดเป็น 88.34% ของผู้ถือหุ้นทั้งหมด

3) โครงสร้างการบริหารเมื่อบริษัทมหาชนฯ ฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด (มหาชน) ได้จัดตั้งขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2553 คณะกรรมการชุดแรกมีจำนวน 8 คน มีประธานบริษัทคือ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ มีกรรมการผู้จัดการบริษัทคือ คุณวิไลต เตชะไพฑูริย์ และมีกรรมการอีก 6 คน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรอย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการปรับปรุงการบริหารงานบริษัทมหาชนฯ และให้มีผู้เชี่ยวชาญและคนทำงานด้านต่างๆ ของบริษัท ทั้งด้านการผลิต ด้านการพัฒนาคุณภาพสินค้า ด้านการตลาด ด้านการบริหารภายในและการบัญชี และด้านสมาชิกสัมพันธ์ ที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีครั้งที่ 1/2555 จึงได้มีมติเพิ่มจำนวนคณะกรรมการ 13 คน และได้คัดเลือกคณะกรรมการมาจากสาขาอาชีพต่างๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลายของทรัพยากรบุคคลทั้งนี้ ผู้วิจัยก็ได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการของบริษัทมหาชนฯ แห่งนี้อีกด้วย โดยคณะกรรมการชุดปัจจุบันมีจำนวน 13 คน ประกอบไปด้วย

1. รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ประธานบริษัท อาชีพนักวิชาการ
2. นายวิไลต เตชะไพฑูริย์ กรรมการผู้จัดการ อาชีพนักธุรกิจเพื่อสังคม
3. นายทรงชัย วิสุทธีวินิกานนท์ กรรมการ อาชีพเกษตร
4. นายสาวิต แก้วหวาน กรรมการอาชีพพนักงานแรงงานรัฐวิสาหกิจการรถไฟ และผู้แทนสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ
5. นายณัฐพล อัมภากร กรรมการ อาชีพนักธุรกิจ
6. นายธีวัชร ดำแก้ว กรรมการ กลุ่มนักศึกษา
7. นางพรพิมล ศศิโรจน์ กรรมการ อาชีพขายของชำ
8. นายวีรศักดิ์ สิริกาญจน กรรมการ อาชีพผู้จัดการบริษัทบ้านนาวิไลต
9. นายวัชรินทร์ สมบูรณ์ กรรมการ อาชีพเกษตร

10. นางจรรุวรรณ มั่นศิลป์ กรรมการ อาชีพเกษตรกรเมืองจันทบุรี
และตัวแทนสภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)
11. นางรัตดา ภัทโรดม กรรมการ อาชีพพนักงานตลาด
12. นางสมใจ ศิริโชค กรรมการ อาชีพพนักงานวิชาการด้านชีววิทยา
13. นางสาวอรอนงค์ นิธิภาคย์ กรรมการ อาชีพพนักงานวิจัยอิสระ

พร้อมกันได้จัดตั้งคณะทำงานย่อยภายใต้คณะกรรมการบริษัทขึ้นอีก 5 คณะได้แก่

- ฝ่ายบัญชีและการเงิน ดูแลโดยคุณเกียรติศักดิ์ ชาครหัต
 - ฝ่ายจัดซื้อและผลิตภัณฑ์ดูแลโดยคุณวรวิมล แซ่ตั้ง
 - ฝ่ายขายและการตลาดดูแลโดยคุณสุนทร รัชชรงค์
 - ฝ่ายผลิตดูแลโดยคุณวุฒิ วงศ์ภิรมย์ศานติ์
 - ฝ่ายคลังสินค้าและจัดส่ง ดูแลโดยคุณกรกฤศ แสงมณีฉาย
- และยังได้จัดจ้างผู้จัดการทั่วไป 1 คน และฝ่ายธุรการอีก 1 คน

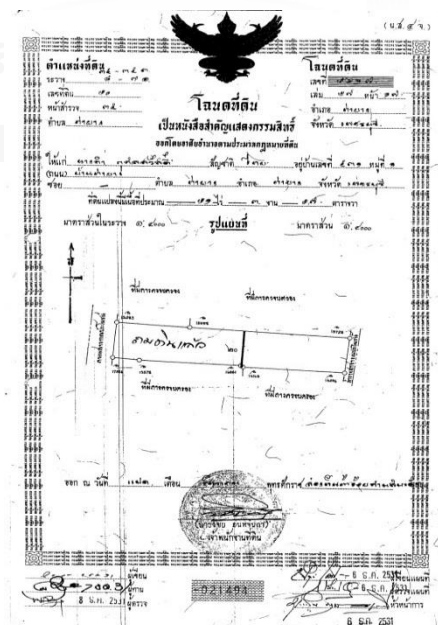
รูปที่ 4- 24การประชุมใหญ่ประจำปี ของบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด (มหาชน)

4)การดำเนินธุรกิจด้านหลักคือ ธุรกิจการเกษตร

4.1)การลงทุนซื้อที่ดิน และการถมดินเพื่อรองรับธุรกิจลานตากและโรงสีเงินทุนก้อนแรก จำนวน 1.3 ล้านบาทของบริษัทมหาชนเกษตรกรเมืองเพชร ถูกนำไปใช้ลงทุนในการซื้อที่ดินทั้งหมด หากพิจารณาในแง่วิธีการผลิตของเกษตรกร ที่ดินนับเป็นหัวใจสำคัญของอาชีพเกษตรกรรม เพราะการเพาะปลูกต้องมีการใช้ที่ดินและแรงงานอย่างเข้มข้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าบริษัทมหาชนจะลงทุนซื้อที่ดินมาแล้ว แต่ในช่วง 2 – 3 ปีแรกก็ยังไม่มีการลงทุนเพาะปลูกของบริษัทมหาชน ปัญหาหลักมาจากการขาดแคลนแรงงานกับยังขาดการเตรียมการและความรู้โดยเฉพาะการตั้งเป้าหมายว่าจะการผลิตแบบอินทรีย์ แม้ว่าบริษัทมหาชนจะเป็นของสมาชิกทุกคน แต่จิตสำนึกที่จะมาลงแรงงานช่วยกันเพื่อทำการผลิตในนามบริษัทมหาชนก็ดูเหมือนยังมีน้อยนัก เหตุหลักมาจาก 1)สมาชิกที่เป็นเกษตรกรในพื้นที่นี้มีอายุมากค่าเฉลี่ยประมาณ 60 ปี (ค่าเฉลี่ยในปี 2553 คือ 57 ปี ปัจจุบันก็คือ 60 ปี)เป็นผลให้ในไร่นาของตนเองก็ขาดแคลนแรงงานเช่นกัน ดังนั้น การจะมีแรงงานเหลือเพื่อมาทำนาของบริษัทมหาชนซึ่งเป็นที่นาของส่วนรวมจึงเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง 2)สมาชิกที่เป็นเกษตรกรที่เว้นว่างจากการเพาะปลูกในไร่นาของตนเอง ก็ประสงค์จะทำงานโดยได้รับค่าจ้าง เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว และ 3)เกษตรกรไร่นาหรือมีที่ดินน้อย ก็ประสงค์จะเช่านาบริษัทเพื่อทำการผลิตเป็นของตนเอง และยินดีจ่ายค่าเช่านาให้แก่บริษัท นอกจากนี้การที่บริษัทมหาชนตั้งเป้าหมายทำการผลิตระบบอินทรีย์ แต่สมาชิกขาดความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ และคุ้นชินกับเกษตรเคมี ทำให้สมาชิกไม่เชื่อมั่น จึงไม่มีแกนนำในการนำพาสมาชิกลงทำการเพาะปลูกแบบปลอดภัย

รูปที่ 4- 25โฉนดที่ดินของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด

ดังนั้นในช่วงสองสามปีแรกของการใช้ประโยชน์ที่ดินของบริษัทมหาชน จึงเป็นไปในลักษณะให้สมาชิกเช่า ทำการปลูกข้าวจำนวน 10 ไร่ ในอัตรา 5,000 บาท พร้อมกันนี้เมื่อคณะกรรมการบริษัทมหาชน ได้รับทราบปัญหา จึงคิดว่าจะต้องเพิ่มพูนและสร้างความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ต้องมีการจัดหาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงอินทรีย์ และเมล็ดพันธุ์คุณภาพดีเหมาะสมที่จะปลูกในพื้นที่นาของบริษัทมหาชน พร้อมกับจัดการศึกษาดูงานของคณะกรรมการและสมาชิกบางส่วน ไปดูงานโรงงานปุ๋ยของปทุมอศิก จังหวัดนครปฐม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในปุ๋ยและยาฆ่าแมลงอินทรีย์ ตลอดจนได้เชิญอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ผู้ขับเคลื่อนทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นจริง มาบรรยายตีความทางความคิดให้แก่คณะกรรมการและสมาชิกได้รับฟังเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2555 อย่างไรก็ตามแม้ว่าภายหลังคณะกรรมการบริหารบริษัทมหาชน จะได้มีมติให้ยุติการทำนา และให้สมาชิกบริษัทมหาชนมาร่วมกันทำนาโดยได้รับค่าจ้าง แต่ก็พบว่า สมาชิกที่มารับจ้างทำนาของบริษัท ก็ยังวิตกเกี่ยวกับการทำนาแบบอินทรีย์ว่าจะได้ผลผลิตน้อย จึงตัดสินใจที่จะใช้ยาฆ่าหญ้า ทั้งๆ ที่การเพาะปลูกทุกกระบวนการก่อนหน้านี้จะไม่ได้ใช้สารเคมีเลย ในเรื่องนี้คุณวิไล เตชะไพบุลย์ ในฐานะกรรมการผู้จัดการบริษัทมหาชน ได้ให้ความเห็นว่า “การปรับเปลี่ยนความเคยชินของชาวนาเป็นเรื่องยาก จะต้องค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปทีละขั้นทีละตอน ปีนี้เริ่มจากการลดใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเคมี แต่ให้ใช้ยาฆ่าหญ้าเคมีไปพลางก่อน จนในที่สุดนาของบริษัทมหาชนจะต้องปลอดจากสารเคมีทุกชนิด”(วิไล เตชะไพบุลย์, 3 มิถุนายน 2555)

ภายหลังจากลงทุนซื้อที่ดินแล้ว คณะกรรมการและสมาชิกจำนวนมากมีความต้องการให้บริษัทมหาชนลงทุนทำธุรกิจลานตากข้าวและโรงสี อย่างไรก็ตามเนื่องจากที่ดินเป็นที่น้ำท่วมถึงจึงต้องมีการถมดิน ซึ่งในกระบวนการนี้เองมีคณะกรรมการบริษัทมหาชนชุดแรกบางท่านได้ไปว่าจ้างผู้รับเหมาก่อถมดินและดำเนินการถมดิน โดยที่คณะกรรมการบริหารยังไม่ได้มีมติตัดสินใจผู้รับเหมารายนั้น อย่างไรก็ตามค่าถมดินในการนี้เป็นจำนวนเงิน 1.5 ล้านบาท ถมที่ดินไป 10 ไร่ โดยใช้เงินออมทรัพย์ของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำนวนหนึ่งซึ่งในภายหลังเงินค่าถมดินส่วนนี้ ได้ถูกแปลงเป็นหุ้นของบริษัทมหาชน และดินถมส่วนนี้ได้ถูกคำนวณเป็นสินทรัพย์ของบริษัทมหาชน และคณะกรรมการท่านนั้นก็ได้ออกจากบริษัทมหาชน อย่างไรก็ตามปัจจุบันธุรกิจลานตากและโรงสีขนาดใหญ่ยังไม่ได้ดำเนินการ แต่อยู่ระหว่างการศึกษาข้อมูลและความเป็นไปได้ รวมถึงงบประมาณที่ใช้ลงทุน พร้อมทั้งอยู่ระหว่างการจัดตั้งการใช้ประโยชน์ที่ดินของบริษัทมหาชนอีกด้วย

4.2) การทำธุรกิจค้าข้าวและโรงสีบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชรฯ ได้เริ่มรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิกตั้งแต่ปี 2554 และได้ซื้อเครื่องสีข้าวขนาดเล็กเพื่อรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิกแล้วนำมาแปรรูปเป็นข้าวสารเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและคนในเครือข่าย โดยนับตั้งแต่ธันวาคม 2554 – ตุลาคม 2555 บริษัทมหาชนรับซื้อข้าวจากสมาชิกดังนี้

ตารางที่ 4- 2 จำนวนข้าวที่บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด รับซื้อจากสมาชิก ระหว่างเดือนธันวาคม 2554 – ตุลาคม 2555 จำแนกตามสายพันธุ์

หน่วย : กิโลกรัม

ชนิดข้าว	รับซื้อ	จำหน่าย	คงเหลือ
ข้าวพันธุ์ชัยนาท	5,758	5,758	0
ข้าวพันธุ์ประทุม CO	31,618	16,635.20	14,982.80
ข้าวพันธุ์ประทุมเทพ	11,402	1,498	9,904
ข้าวพันธุ์พิษณุโลก	13,994	4,114	9,880
ข้าวพันธุ์หอมมะลิ	615.6	214.50	374.10
ข้าวพันธุ์สุพรรณ	1,830	1,132.60	697.40
รวม	65,218	29,352	35,838

ที่มา : ข้อมูลประกอบการประชุมคณะกรรมการบริหารบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร ในการประชุมครั้งที่ 1/2556 วันที่ 2 มีนาคม 2556

โดยในช่วงต้นของการรับซื้อข้าวเปลือก ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศใช้นโยบายรับจำนำข้าวทุกเมล็ดที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมา ทำให้ต้นทุนรับซื้อข้าวเปลือกพุ่งสูงขึ้น เพราะบริษัทมหาชนจำเป็นต้องรับซื้อข้าวจากสมาชิกในราคาใกล้เคียงกับราคารับจำนำ เพื่อจูงใจให้สมาชิกรับซื้อข้าวเปลือกมาขายให้แก่บริษัทมหาชน โดยราคาซื้อในช่วงดังกล่าวอยู่ที่ตันละ 11,000 – 12,000 บาทสำหรับข้าวทุกชนิด และบริษัทนำมาสีขายเป็นข้าวสารในราคากิโลกรัมละ 22 บาท เป็นราคาที่ยังไม่รวมค่าขนส่ง โดยมีต้นทุนการสีข้าวอยู่ที่ กิโลกรัมละ 21.18 บาท ผลปรากฏว่าบริษัทยังได้กำไรกิโลกรัมละ 82 สตางค์อย่างไรก็ดีราคาขายข้าวสารของบริษัทมหาชนดังกล่าวยังถือว่าต่ำกว่าตลาดมาก โดยในตลาดราคาข้าวสารเฉลี่ย กิโลกรัมละ 30 บาท ซึ่งส่วนต่างดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่สมาชิกที่นำไปขายปลีกและสมาชิกที่ซื้อไปบริโภคเพราะสามารถนำไปหักเป็นค่าขนส่งและกำไรของผู้ขายแล้ว ยังมีเหลือส่วนต่างที่ทำให้ข้าวสารของบริษัทมหาชนมีราคาต่ำกว่าราคาขายปลีกข้าวสารในตลาดทั่วไป ซึ่งเท่ากับเป็นการ

ช่วยลดต้นทุนค่าครองชีพให้แก่สมาชิกได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังกรณีของธนาคารแรงงานที่ได้ใช้ทุนของธนาคารเพื่อรับซื้อข้าวสารจากบริษัทมหาชนเกษตรเมืองเพชร และนำไปจำหน่ายราคาถูกต้องให้แก่สมาชิกในเครือข่ายโครงการ สสร. และเครือข่ายธนาคารแรงงาน ซึ่งการดำเนินงานของบริษัทมหาชนในการรับซื้อข้าวเปลือกและส่งออกจำหน่ายในครั้งนี้อย่างคงตั้งอยู่บนหลักการ “คนขายได้กำไร ผู้ซื้อซื้อถูกกว่าราคาตลาด” นอกจากนี้การค้าข้าวของบริษัทมหาชนฯ ยังมีผลพลอยได้ที่สำคัญแก่ผู้บริโภค กล่าวคือ ข้าวเปลือกของบริษัทมหาชนฯ จะทำการสีเมื่อมีคำสั่งซื้อ ดังนั้น จะไม่มีการสีข้าวเก็บไว้ จึงไม่จำเป็นต้องรมยาฆ่ามอด ซึ่งเท่ากับเป็นการลดใช้สารเคมี จึงทำให้ผู้บริโภคข้าวของบริษัทมหาชนฯ ได้กินข้าวที่สดสีใหม่ๆ ปลอดภัยจากสารเคมีอีกด้วย ซึ่งแตกต่างจากคุณภาพข้าวในโครงการรับจำนำของรัฐบาล ที่มีการสีและจัดเก็บใส่กระสอบไว้จำนวนมาก เมื่อการรมยา และการไล่ความชื้น ไม่สามารถเข้าถึงทุกกระสอบ ข้าวก็เน่าเสียและมอดกัดกินข้าวจนเป็นผงธุลี หรือหากเก็บรักษาข้าวไว้นานเป็นปี ก็ทำให้ข้าวสารต้องได้รับการฉีดพ่นสารเคมีฆ่าๆ จนอาจตกค้างอยู่ในข้าวดังกล่าวได้

อย่างไรก็ดีต่อมาบริษัทมหาชนได้มีความจำเป็นต้องขายข้าวสารจำนวนหนึ่งในราคาต่ำกว่าทุน กล่าวคือ ถ้าผู้ใดซื้อข้าวสารถึง 45 กิโลกรัม จะแถมให้อีก 5 กิโลกรัม จึงทำให้ราคาขายตกอยู่ที่กิโลกรัมละ 19.20 บาท หรือขาดทุนประมาณ 1.98 บาทต่อกิโลกรัม เพราะต้องการระบายข้าวที่รับซื้อไว้และมีที่เก็บข้าวที่ไม่สมบูรณ์ การระบายข้าวออกไปก็เพื่อป้องกันไม่ให้ข้าวเน่าเสีย ยอมขาดทุนเล็กน้อยดีกว่าเสียหายขาดทุนทั้งหมด สำหรับวิธีการเก็บรักษาข้าวของบริษัทก็เป็นเรื่องน่าสนใจยิ่งนัก เพราะการเก็บรักษาข้าวของบริษัทมหาชนเมืองเพชร ได้ใช้ภูมิปัญญาโบราณควบคู่กับการเก็บข้าวแบบสมัยใหม่ในการเก็บรักษาข้าวคือ การใช้กะล่อม กระสอบปุย และกระสอบปานในการเก็บข้าว ซึ่งการเก็บโดยใช้กะล่อมจะช่วยให้ข้าวเน่าเสียช้า เพราะกะล่อมช่วยระบายอากาศ ระบายความชื้นสามารถเก็บรักษาข้าวได้ยาวนานถึงสองปีโดยข้าวแทบจะไม่เสียหาย(คณะกรรมการบริหารบริษัทฟีนฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน), 2555: 3-4)

รูปที่ 4- 26 กลุ่มสำหรับเก็บรักษาข้าวเปลือกที่บริษัทมหาชน นำมาใช้ในธุรกิจค้าข้าว

สำหรับกลุ่มลูกค้าข้าวสารของบริษัทมหาชน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลักคือ

1) ลูกค้าที่ซื้อไปบริโภคโดยตรงมีประมาณ 1 - 2 ราย อาทิ โรงแรมริเจนท์ ชะอำ รับซื้อข้าวสารพันธุ์ปทุม CO เดือนละ 2,000 กิโลกรัม ในราคา กิโลกรัมละ 23 บาท เพื่อหุงให้พนักงานโรงแรมได้รับประทานเป็นสวัสดิการ

2) ลูกค้าที่ซื้อในราคาขายส่ง แล้วนำไปขายปลีกมีประมาณ 2 - 3 ราย อาทิ ร้านค้าของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร รับข้าวสารจากบริษัทมหาชน เดือนละ 200 - 300 กิโลกรัม เพื่อนำไปจำหน่ายให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม และเครือข่ายของโครงการ สสร. และธนาคารแรงงาน ที่รับซื้อข้าวสารจากบริษัทมหาชน เพื่อไปจำหน่ายให้แก่เครือข่ายของตนเอง เป็นต้น

3) ลูกค้าที่ซื้อไปเพื่อนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหารมี 1 ราย อาทิ โรงงานผลิตเส้นหมี่เมืองเพชร รับซื้อปลายข้าวพันธุ์พิษณุโลก ชัยนาท และก้านตัน โดยจะรับซื้อในราคา กิโลกรัมละ 19.50 บาท โดยไม่ต้องมีการคัดแยกข้าวหัก เพื่อไปทำเส้นหมี่ เป็นต้น

โดยสรุปลูกค้าหลักของธุรกิจข้าวสารก็คือ เครือข่ายของผู้จัดการบริษัทมหาชน เป็นด้านหลัก ส่วนตลาดภายในที่มาจากส่วนของผู้ถือหุ้นและสมาชิกที่เป็นเกษตรกรเองกลับมีน้อยมาก ผู้วิจัยสอบถามคุณกรกฤตฯ อดีตผู้จัดการทั่วไปบริษัทมหาชน พบว่า สมาชิกที่เป็นเกษตรกรเองส่วนใหญ่แม้จะอยู่ในอำเภอท่าทางเองก็ยังคงเคยชินกับระบบการซื้อข้าวสารของจากร้านค้าของชำใกล้บ้าน ยังไม่มีระบบการจัดการเพื่อรวมกลุ่มกันซื้อทั้งปีจัดการผลิตและสินค้าบริโภคอื่นๆ สำหรับสินค้าของบริษัทมหาชน จะมาซื้อก็ต่อเมื่อได้มาประชุมที่บริษัทมหาชน

สำหรับผลกำไร/ขาดทุนในธุรกิจค้าข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ ณ เดือนธันวาคม 2556 ปรากฏว่า เป็นธุรกิจที่สร้างกำไรประมาณ 52,994.50 บาท (ยังไม่นับรวมสต็อกข้าวที่เหลือ ประมาณ 22.7 ตัน) มาจากรายได้และรายจ่ายดังนี้

ตารางที่ 4- 3รายรับ-รายจ่ายธุรกิจค้าข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ ณ เดือนธันวาคม 2556

รายได้		รายจ่าย(บาท)	
รายการ	จำนวนเงิน(บาท)	รายการ	จำนวนเงิน(บาท)
ขายปลายข้าวรำ	43,474	ต้นทุนสีข้าว	17,867
ขายข้าวสาร	560,459	ต้นทุนทำนา	35,950
ขายข้าวเปลือก	10,000	ต้นทุนข้าวเปลือก	92,735
		ต้นทุนข้าวสาร	397,486.50
		ค่าขนส่งข้าวเปลือก	11,200
		ค่าขนส่งข้าวสาร	5,700
รวม	613,933	รวม	560,938.50

ปัญหาอุปสรรคในการทำธุรกิจค้าข้าวและโรงสี

(1)ปัญหาที่จัดเก็บข้าวเปลือกไม่เพียงพอ เกิดขึ้นเนื่องจากบริษัทมหาชนฯ ยังไม่มีผู้ขาง การรับซื้อข้าวมาจากสมาชิกจำนวนมาก จึงทำให้พื้นที่จัดเก็บไม่เพียงพอ

(2)ปัญหาข้าวสารมีการปลอมปน ในช่วงแรกของการรับซื้อข้าวสาร บริษัทมหาชนฯ ยังไม่มีลานตาก จึงได้ใช้สนามฟุตบอลของโรงเรียนเป็นลานตากข้าว และทำความสะอาดไม่ดีพอ จึงทำให้เกิดการปลอมปนในข้าวสาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและชื่อเสียงของบริษัทมหาชนฯ พอสมควร ทั้งนี้การแก้ไขเพื่อเรียกคืนความน่าเชื่อถือของบริษัทมหาชนฯ ในครั้งนี้ต้องใช้เวลานานพอสมควร

(3)ปัญหาเรื่องคุณภาพข้าว พบว่า ข้าวที่สมาชิกรับมาขายให้แก่บริษัทมหาชนฯ มีอยู่ประมาณหกพันธุ์หลักๆ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ราชการให้การส่งเสริม และไม่ใช้พันธุ์ข้าวท้องถิ่น พันธุ์ข้าวเหล่านี้มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน เช่น ข้าวหอมมะลิมีคุณภาพดีที่สุดใน หอมและนุ่ม ข้าวปทุมเทพและปทุม CO เป็นข้าวนุ่มแต่ไม่หอมเท่าข้าวหอมมะลิ ส่วนข้าวพันธุ์พิษณุโลกและข้าวชัยนาท และข้าวสุพรรณเป็นข้าวแข็ง เวลาหุงขึ้นหม้อ แต่พอข้าวเย็นแล้วจะเกาะกันเป็นก้อน เป็นต้น ข้าวแต่ละชนิดกลุ่มลูกค้าก็แตกต่างกัน จึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้ชนิดของข้าว การจำหน่ายจึงค่อนข้างลำบาก ที่สำคัญในช่วงต้นบริษัทมหาชนฯ รับซื้อข้าวทุกพันธุ์ราคาเดียวกันทั้งหมด นอกจากนี้คุณภาพข้าวยังขึ้นอยู่กับระดับความชื้น พบว่า ข้าวที่เกี่ยวข้องโดยใช้รถเกี่ยวจะเป็นข้าวที่

มีความขึ้นมากกว่า 18% แต่บริษัทมหาชนยังไม่มีเครื่องวัดความขึ้น ทำให้รับซื้อข้าวทุกความขึ้นในราคาเดียวกัน อีกทั้งยังมีเรื่องของสิ่งเจือปนในข้าวเปลือกและอัตราข้าวหักที่เป็นอีกปัจจัยในการกำหนดคุณภาพข้าว โดยในการพิจารณาคุณภาพข้าวนั้น พบว่า เจ้าหน้าที่และแม่แต่สมาชิกที่เป็นชาวนาเอง ก็ยังไม่มีควมสันทัดในเรื่องนี้มากนัก จึงต้องมีการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องดังกล่าว เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรับซื้อข้าวเปลือกของบริษัทมหาชน

(4)นโยบายจำหน่ายข้าวของรัฐบาลทำให้ต้นทุนข้าวเปลือกเพิ่มสูงขึ้น เป็นผลให้กำไรของบริษัทมหาชนลดต่ำลง อีกทั้งยังทำให้การริเริ่มรับซื้อข้าวเปลือกและนำไปสีเป็นข้าวสารนั้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก และมีข้อจำกัดด้านต้นทุนมากขึ้น

(5)คุณภาพข้าวสารกับรสนิยมของผู้บริโภค บริษัทมหาชนฯ ได้รับซื้อข้าวจากสมาชิกทั้งหมด 6 สายพันธุ์ แต่ละพันธุ์ก็มีคุณภาพที่แตกต่างกัน ในช่วงแรกของการดำเนินงานบริษัทมหาชนฯ จะสีข้าวสารขายโดยให้ผู้ซื้อเป็นผู้เลือกที่จะซื้อข้าวสารพันธุ์ใด ผู้วิจัยเคยทดลองนำข้าวสารทั้ง 6 สายพันธุ์มาหุงพร้อมกัน พบว่า การบริโภคข้าวสารสายพันธุ์ใดสายพันธุ์หนึ่งนั้นไม่อร่อย และไม่ถูกปากผู้บริโภค เช่น ข้าวสารพันธุ์ชัยนาท หุงขึ้นหม้อ แต่แข็ง และจับตัวเป็นก้อนเมื่อเย็นลง ซึ่งปกติข้าวพันธุ์นี้ไม่เหมาะนำมาหุงรับประทาน แต่เหมาะที่จะนำไปทำเส้นหมี่ เป็นต้น หรือแม้แต่ข้าวหอมมะลิที่เป็นข้าวใหม่ เมื่อหุงออกมาจะนิ่มและแฉะ การทานข้าวหอมใหม่นี้ หลายครอบครัวจะนำข้าวหอมมะลิใหม่มาผสมกับข้าวขาว เมื่อหุงออกมาก็จะพอดีกิน ไม่แฉะไม่แข็งจนเกินไป และจากการสำรวจตลาดข้าวสารในห้างสรรพสินค้าต่างๆ จะพบว่า โรงสีที่ทำข้าวสารบรรจุถุงหลายยี่ห้อ จะทำการผสมข้าวสารหลายชนิดในถุงเดียวกัน เพื่อให้ข้าวสารที่หุงออกมาสุกนุ่มพอดีรับประทาน ซึ่งสัดส่วนการผสมข้าวสารนั้นนอกจากจะทำให้ข้าวสวยน่ากินและเพิ่มรสชาติแล้ว ยังมีส่วนช่วยลดต้นทุนข้าวบรรจุถุงได้อีกด้วย เทคนิคการผสมข้าวสารเหล่านี้ เป็นเรื่องใหม่และบริษัทมหาชนฯ ยังไม่มีความรู้ที่จะดำเนินการในเรื่องนี้

4.3)ธุรกิจทำนา เมื่อบริษัทมหาชนฯ ได้ยกเลิกให้สมาชิกเช่านา และให้สมาชิกหันมาทำการผลิตข้าวร่วมกับบริษัทมหาชนฯ โดยได้รับค่าจ้างนั้น ทั้งนี้ในการวางแผนการเพาะปลูก การเลือกพันธุ์ข้าว การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง อยู่ภายใต้กำกับการผลิตโดยกรรมการผู้จัดการและทีมงานของบริษัทมหาชนฯโดยในปี 2555 เป็นการทำนาปรังและเป็นนาหว่าน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ยังใช้ยาฆ่าหญ้า และใช้พันธุ์ข้าวปทุมเทพ ส่วนปี 2556 เป็นการทำนาปีและเป็นนาดำใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไม่ได้ใช้ยาฆ่าหญ้า ส่วนพันธุ์ข้าวที่ใช้คือ ข้าวพันธุ์กันตัง เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่นิยมปลูกแถบชายแดนภาคใต้ เป็นข้าวเจ้าไม่ไวต่อช่วงแสงอายุเก็บเกี่ยวประมาณ 135-140 วัน ความสูงประมาณ 108 เซนติเมตร ทรงกอตั้ง ลำต้นค่อนข้างแข็ง รูปร่างเมล็ดปานกลาง น้ำหนักข้าวเปลือก

19.43 กรัมต่อ 1,000 เมล็ด มีปริมาณอมิโลส 28.51 เปอร์เซ็นต์ ผลผลิตเฉลี่ย 557 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว) อย่างไรก็ตามแม้ว่าข้าวพันธุ์ดังกล่าวนี้จะให้ผลผลิตน้อยกว่าพันธุ์ข้าวที่ธุรกิจและราชการส่งเสริมให้เพาะปลูก แต่ก็ใช้ปุ๋ยและยาน้อยกว่ามาก ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการผลิตข้าวได้มาก จึงทำให้ผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับไม่ต่างจากข้าวสายพันธุ์ของธุรกิจและราชการ ทั้งนี้ ข้าวกันตังเมื่อนำมาหุงให้สุก จะได้ข้าวสุกปนร้อน แข็งปานกลางและมีรสชาติอร่อย

สำหรับเป้าหมายของการปลูกข้าวของบริษัทมหาชนนั้น เบื้องต้นได้ตั้งเป้าหมายหลักคือ การปลูกเป็นพันธุ์ข้าวซึ่งเบื้องต้นอาจแจกจ่ายให้แก่สมาชิกไปเพาะปลูก และเมื่อข้าวกันตังเป็นที่ต้องการของตลาด บริษัทก็จะจำหน่ายพันธุ์ข้าวให้แก่สมาชิกหรือเกษตรกรผู้สนใจ ที่อาจก่อให้เกิดสายธุรกิจใหม่ของบริษัทคือ การขายพันธุ์ข้าว และส่วนที่เหลือนำไปขายให้ลูกค้าเพื่อนำไปทดลองบริโภค

ส่วนต้นทุนการทำงานจำนวน 11 ไร่ ของบริษัทในปี 2555 และปี 2556 มีดังนี้
ตารางที่ 4- 4ต้นทุนการทำงานของบริษัทมหาชน ปี 2555 และปี 2556

ที่	รายการ	ปี 2555 (บาท)	% ของต้นทุน ทั้งหมด	ปี 2556 (บาท)	% ของต้นทุน ทั้งหมด
1	ค่าพันธุ์ข้าว	7,000	18.0	2,000	3.6
2	ค่าปุ๋ย	6,700 (20 กระสอบ)	17.2	2,160 (12 กระสอบ)	3.9
3	ค่ายาฆ่าหญ้า	3,220	8.3	-	-
4	ค่าน้ำมันสูบน้ำ+ตัดหญ้า+รถ รับส่งคนงาน	1,100	2.8	2,990	5.4
5	ค่าจ้างรถไถ	7,850	20.2	9,100	16.5
6	ค่าจ้างแรงงาน-คานา	-	-	8,330	15.1
7	ค่าจ้างแรงงาน-ถอนกล้า	-	-	3,250	5.9
8	ค่าจ้างแรงงาน-ฉีดยาฆ่าหญ้า	750	1.9	-	-
9	ค่าจ้างรถเกี่ยวไร่ละ 500 บาท	5,500	14.1	5,500	10.0
10	ค่าจ้างตากข้าว	2,500	6.4	2,500	4.5
11	ค่าจ้างรถบรรทุก	1,000	2.6	1,000	1.8
12	ค่าชั่งน้ำหนัก	60	0.2	-	-
13	ค่าวัสดุมัดกล้า	-	-	240	0.4
14	ค่าสายยาง	-	-	1,300	2.4

ที่	รายการ	ปี 2555 (บาท)	% ของต้นทุน ทั้งหมด	ปี 2556 (บาท)	% ของต้นทุน ทั้งหมด
15	ค่าเช่าที่ดิน	-	-	800	1.5
16	ค่าอาหาร-ฉีดยาฆ่าหญ้า	1,200	3.1	-	-
17	ค่าอาหาร-ตัดหญ้า+สูบน้ำ	-	-	1,160	2.1
18	ค่าอาหาร-ถอนกล้า	-	-	9,679	17.5
19	ค่าอาหาร-ดำนา	-	-	3,009	5.5
20	ค่าอาหาร-ใส่ปุ๋ย	730	1.9	846	1.5
21	ค่าอาหาร-เกี่ยวข้าว	305	0.8	305	0.6
22	ค่าอาหาร-ขนข้าวเก็บ	1,000	2.6	1,000	1.8
	รวม	38,915	100%	55,169	100%

ที่มา : ข้อมูลประกอบการประชุมคณะกรรมการบริหารบริษัทมหาชนพันธุ์เกษตรกรรมเมืองเพชร ในการประชุมครั้งที่ 4/2555 วันที่ 10 พฤศจิกายน 2555 และครั้งที่ 1/2556 วันที่ 20 เมษายน 2556

ส่วนผลผลิตที่ได้รับจากการทดลองทำนา ปรากฏว่า การทำนาปี 2555 ซึ่งเป็นนาหว่าน ใช้ยาฆ่าหญ้า และใช้พันธุ์ข้าวปทุมเทพให้ผลผลิต 8.26 ตัน ส่วนการทำนาคำ (นาปี) ในปี 2556 ด้วยวิธีดำนา ไม่ใช้ยาฆ่าหญ้า และใช้พันธุ์ข้าวกังตัน ให้ผลผลิต 6.2 ตันและเมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุนปรากฏว่า ข้าวนาปี 2555 (นาหว่าน) มีต้นทุนต่อไร่เท่ากับ 3,538 บาท ซึ่งถูกกว่าข้าวนาดำในปี 2556 ซึ่งเป็นข้าวนาปีมีต้นทุนต่อไร่เท่ากับ 5,015 บาท และเมื่อคำนวณต้นทุนต่อกิโลกรัมข้าวเปลือก พบว่า ข้าวนาปี 2555 มีต้นทุน 4.71 บาทต่อกิโลกรัม ขณะที่ข้าวนาปี 2556 มีต้นทุน 8.90 บาทต่อกิโลกรัม แต่ข้าวปทุมเทพสีเป็นข้าวสารได้กิโลกรัมละ 24.50 บาท แต่ข้าวกันดั๋งขายได้กิโลกรัมละ 30 บาท

และหากวิเคราะห์ในรายละเอียดของต้นทุนของการทำนาทั้งสองฤดูกาล พบว่า ต้นทุนค่ารถไถ (ร้อยละ 16 - 20) และค่ารถเกี่ยว (ร้อยละ 10 - 14) เป็นค่าใช้จ่ายหลักและมีสัดส่วนสูงของการทำนาทั้งสองประเภท แต่หากเป็นนาหว่านและใช้ยาฆ่าหญ้า ต้นทุนเมล็ดพันธุ์และค่าใช้จ่ายในการใช้ยาฆ่าหญ้าก็จะกลายเป็นต้นทุนที่สำคัญคือ ร้อยละ 18 และร้อยละ 13.3 ตามลำดับส่วนนาดำจะมีต้นทุนที่สำคัญที่สุดคือ ค่าแรงงานและค่าอาหารในการถอนกล้าและดำนา นับเป็นต้นทุนที่สูงที่สุดในการทำนาดำคือ ร้อยละ 44 ส่วนต้นทุนปุ๋ยในปี 2556 ลดลงเนื่องจากบริษัทมหาชนฯ ใช้ปุ๋ยแทนดินแฉะดินของบริษัทเอง ซึ่งมีราคาถูกกว่าตลาด และยังใช้ในปริมาณน้อยกว่านอกจากนี้ในการทำนาดำยังช่วยลดต้นทุน ค่าพันธุ์ข้าวลง 71% และการไม่ใช้ยาฆ่าหญ้าก็ทำให้ต้นทุนลดลงได้ประมาณ 13% ซึ่งจะพบว่า การปรับเปลี่ยนมาทำนาดำจะทำให้

ต้นทุนสูงกว่าทำนาหว่านถึง 41.7% ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นมากก็คือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแรงงาน อันได้แก่ ค่าแรง และค่าอาหาร เฉพาะค่าอาหารในการดำนาและถอนกล้าก็สูงถึงร้อยละ 23 ของต้นทุนทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่า ในการทำงานของบริษัทมหาชน แม้จะเปลี่ยนระบบจากการลงแขกมาเป็นระบบจ้างแรงงาน โดยเฉพาะการจ้างสมาชิก นอกจากจะต้องจ่ายค่าจ้างแล้ว ก็ยังคงต้องเลี้ยงดูปุ๋ยเชื้อสมาชิกเหมือนกรณีลงแขกเช่นกัน(วุฒิ วงศ์ภิรมย์ศานติ, 15 มีนาคม 2557) เป็นการแสดงให้เห็นว่า ในสมัยนี้ความรู้สึกร่วมกันที่จะมาทำงานลงแขกแทบจะไม่มีเหลือ แต่หากมองในอีกด้านหนึ่งก็เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในบริษัทมหาชน เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่มิติอื่นๆ

สำหรับกลุ่มลูกค้าข้าวที่ปลูกในนาของบริษัทมหาชน แบ่งออกเป็น

1)สมาชิกบริษัทที่นำไปเป็นพันธุ์ข้าวประมาณ 5- 10 % ของผลผลิตทั้งหมด สมาชิกสามารถขายคืนในรูปของพันธุ์ข้าวหรือเงินสดก็ได้

2)ส่วนข้าวที่เหลือบริษัทนำไปสีและขายให้แก่ลูกค้า ประมาณ 90 - 95%

4.4)การทำธุรกิจค้าปุ๋ยธุรกิจค้าปุ๋ยอินทรีย์เป็นธุรกิจที่บริษัทมหาชน เชื่อมต่อกับธุรกิจผลิตปุ๋ยของเครือข่ายอโคกริเริ่มในปี 2555 โดยคุณสุนทร รักษ์รงค์ และคุณเกียรติศักดิ์ อติต คณะกรรมการบริษัท โดยทางบริษัทมหาชนฯ ได้นำคณะกรรมการบริหารและสมาชิกของบริษัทบางส่วนเข้าศึกษาโรงงานปุ๋ยพลังแผ่นดินของปฐมอโคก ซึ่งมีชื่อเสียงในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพดี ในครั้งนั้นคณะเยี่ยมชมได้เรียนรู้วัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิต เข้าใจกระบวนการผลิตปุ๋ย และการนำไปใช้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ขายและผู้ซื้อในคราวเดียวกัน โดยโรงปุ๋ยพลังแผ่นดิน เป็นธุรกิจหนึ่งของเครือข่ายอโคกที่มีหลักการในการทำธุรกิจคือ “ขายของดี ราคาถูก ชื่อสัตย์ มีน้ำใจ และขายสดดั่งเชื่อ” โดยในการทำธุรกิจค้าปุ๋ยนั้น บริษัทมหาชนฯ จะสั่งให้โรงปุ๋ยพลังแผ่นดิน ทำการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เม็ดบรรจุถุงละ 25 กิโลกรัม ภายใต้ยี่ห้อของบริษัทมหาชนฯ คือ “ปุ๋ยคุณแผ่นดิน” มี 2 สูตร คือ 1)ปุ๋ยเขียว สำหรับเร่งใบและต้น และ 2)ปุ๋ยแดง สำหรับเร่งดอกและผล ในราคากระสอบละ 108 บาท และบริษัทมหาชนฯ นำมาจำหน่ายในราคากระสอบละ 130 บาท ขณะที่ราคาตลาดของปุ๋ยอินทรีย์อยู่ที่กระสอบละ 170 - 175 บาท ซึ่งบริษัทมหาชนฯ ยังพอมีกำไรจากการขายปุ๋ยประมาณกระสอบละ 22 บาท ทั้งนี้ราคาดังกล่าวยังไม่รวมค่าขนส่ง สำหรับการลงทุนนั้น ก็ลงทุนเฉพาะค่าถุงของปุ๋ยทั้งสองชนิดๆ ละ 10,000 ใบ เริ่มต้นประมาณ 160,000 บาท ส่วนต้นทุนค่าเนื้อปุ๋ยยังไม่มี เพราะบริษัทมหาชนฯ จะสั่งผลิตตามจำนวนที่ลูกค้าสั่ง

เท่านั้น ยังไม่มีการเก็บสำรองสินค้า สำหรับเป้าหมายของการขายปุ๋ยแทนคุณแผ่นดินในครั้งนี้นอกจากเป็นการทำธุรกิจหากำไรเพื่อนำเงินมาใช้ในการบริหารจัดการบริษัทแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและเอื้ออำนวยให้แก่สมาชิกบริษัทมหาชน ในการปรับเปลี่ยนการใช้ปุ๋ยจากปุ๋ยเคมีมาเป็นปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในอนาคตอีกด้วย

รูปที่ 4- 27 ปุ๋ย “คุณแผ่นดิน” ที่เป็นปุ๋ยอินทรีย์
ของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด

ในด้านการขาย จะเน้นขายสมาชิกบริษัทมหาชนและเพื่อนๆ ในเครือข่ายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันผ่านงานขับเคลื่อนทางสังคมต่างๆ อาทิ การประชาสัมพันธ์การขายผ่าน สภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) และเครือข่ายสังคมเพื่อนภายใต้โครงการ สสร. เป็นต้น นอกจากนี้จะเสริมด้วยการจัดให้มีบริการหลังการขาย การแนะนำการใช้ปุ๋ย การติดตามราคาขายปลีกลงปุ๋ยอีกด้วย(คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด (มหาชน), 2555: 6-7)อย่างไรก็ดีเมื่อเริ่มต้นลงมือขาย กลับพบว่า มีความยากลำบากมากในการ

ขายปุ๋ยอินทรีย์ เพราะเกษตรกรรวมถึงเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของบริษัทมหาชน ด้วย ยังเคยชินกับการใช้ปุ๋ยเคมี และยังไม่เชื่อมั่นในผลผลิตที่ได้จากการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ดังนั้น ทางบริษัทมหาชนฯ จึงได้ทำการส่งเสริมการขายด้วยการแจกปุ๋ยอินทรีย์คนละ 1 กระสอบให้แก่สมาชิกบริษัทมหาชนฯ ที่เข้าร่วมการประชุมใหญ่ของบริษัทฯ ด้านหนึ่งเป็นการแจกสินค้าให้ผู้ใช้ได้ทดลอง อีกด้านหนึ่งเป็นการจ่ายเงินปันผลในรูปสินค้าให้แก่สมาชิก เพื่อให้กำลังใจสมาชิกบริษัทมหาชนในการลงทุนกับบริษัท แม้ว่าบริษัทมหาชนฯ จะยังไม่มีผลกำไร เพราะเป็นช่วงเริ่มต้นธุรกิจ

ภายหลังจากได้แจกสินค้าตัวอย่างให้แก่สมาชิกบริษัทมหาชนฯ ผลปรากฏว่าสมาชิกให้ความสนใจปุ๋ยของบริษัท เพราะเห็นว่าคุณภาพดี แต่มีสมาชิกเพียงบางส่วนที่เปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยของบริษัทมหาชนฯ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ปัญหาไม่ได้อยู่ที่คุณภาพและราคา แต่เกี่ยวข้องกับการตลาด เพราะปุ๋ยเคมีในท้องตลาดทั่วไป ร้านค้าจะให้เครดิตเกษตรกรนำปุ๋ยเคมีไปใช้ก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ค่อยนำเงินมาใช้คืน แต่การขายของบริษัทมหาชนฯ จะเน้นการขายเงินสด จึงทำให้สมาชิกที่ไม่มีเงินทุน ก็ยังคงต้องพึ่งปุ๋ยเคมีจากร้านค้าทั่วไป

สำหรับผลกำไร/ขาดทุนในธุรกิจปุ๋ยของบริษัทมหาชนฯ ณ เดือนธันวาคม 2556 ปรากฏว่า เป็นธุรกิจที่สร้างกำไรประมาณ 29,413 บาท มาจากรายได้และรายจ่ายดังนี้

รายได้			รายจ่าย	
รายการ	จำนวนถุง	จำนวนเงิน(บาท)	รายการ	จำนวนเงิน(บาท)
ขายร้านค้ากลุ่มเกษตรกรเมืองเพชร	485	63,050	ค่าเนื้อปุ๋ย	263,700
ขายปลีกให้สมาชิก	312	46,560	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	8,379
ขายส่ง	1,840	220,800	ค่ากระสอบ(ลูกละ 10 บาท)	28,900
รวม	2,637	330,410	รวม	300,979

6)การดำเนินงานขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกร บริษัทมหาชนฯ นอกจากจะทำงานขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังทำงานขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมกับสภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)ในการแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกร อาทิ การขับเคลื่อนเรื่องการแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร การขับเคลื่อนเรื่องให้กองทุนฟื้นฟูเกษตรกรรับซื้อคืนหนี้สินของเกษตรกร และการขับเคลื่อนเรื่องปัญหาจากโครงการจำนำข้าว เพราะสมาชิกหลายคนนำข้าวเข้าสู่โครงการแต่ยังไม่ได้เงินค่าจำนำ เป็นต้น

7)แนวทางการดำเนินธุรกิจในช่วงต่อไป

- การลงทุนลานตากและโรงสีเนื่องจากการทำธุรกิจลานตากและโรงสีเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาวของบริษัทมหาชน เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ของบริษัทมหาชนกว่า 40 - 50% เป็นชาวนา ดังนั้นการลงทุนในธุรกิจดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการ อย่างไรก็ตามธุรกิจดังกล่าวต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ดังนั้นเบื้องต้นในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารบริษัทมหาชนฯ ได้เคยมีการพูดคุยเกี่ยวกับการจะเลือกลงทุนในธุรกิจลานตากก่อนเพราะใช้ทุนน้อยกว่าโรงสี เมื่อมีทุนมากพอจึงขยับไปสู่ธุรกิจโรงสี และจากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการลงทุนลานตากโดยสรุป จะต้องลงทุนทำลานปูนขนาดประมาณ 3 ไร่ บนที่ดินของบริษัทมหาชนที่ได้ทำการถมไว้แล้ว 10 ไร่ พร้อมด้วยเครื่องชั่งขนาดใหญ่ราคาประมาณ 700,000 บาท และเต็นท์สำหรับเก็บข้าวก่อนการขาย
- การไปลงทุนธุรกิจแปรรูปตาลในประเทศพม่า เนื่องจากประธานบริษัทมหาชนฯ ได้มีสายสัมพันธ์กับผู้บริหารในรัฐบาลทหารพม่าบางคน จึงได้เกิดการเชิญชวนให้ไปลงทุนทำการผลิตในประเทศพม่า ซึ่งกำลังเปิดต้อนรับการลงทุนจากต่างประเทศ และเนื่องจากบริษัทมหาชนฯ เป็นบริษัทที่ทำธุรกิจด้านการเกษตร จึงมีความสนใจที่จะลงทุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เบื้องต้นจากการสำรวจพื้นที่ในประเทศพม่า พบว่า ในพื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศพม่ามีดินตาลนับล้านไร่ดังนั้น บริษัทมหาชนฯ จึงได้มีแนวคิดที่จะลงทุนทำการแปรรูปตาลดังกล่าวให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายทั้งในประเทศพม่าและไทย อาทิ น้ำหวานตาล น้ำตาลแว่น น้ำตาลสด เป็นต้น นอกจากนี้ทางประธานและผู้จัดการบริษัทมหาชนฯ ยังได้ส่งเสริมให้ผู้ผลิตตะเกียบไม้ไผ่ในประเทศพม่า นำข้อไม้ไผ่ที่เหลือจากการผลิตตะเกียบมาเผาทำเป็นถ่าน โดยได้จัดส่งเครื่องบดและอัดถ่านไม้พร้อมผู้เชี่ยวชาญไปให้คำแนะนำถึงประเทศพม่า

บทที่ 5

การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชน ในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab): ธนาคารแรงงาน

ในบทนี้จะขอล่าวถึงความสำคัญของการออม – การลงทุน โดยเฉพาะการออมของภาคครัวเรือน และบทบาทของสถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการสร้างทุนมวลชน และการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงานในโครงการทดลองทางสังคม (Social Lab): ธนาคารแรงงาน

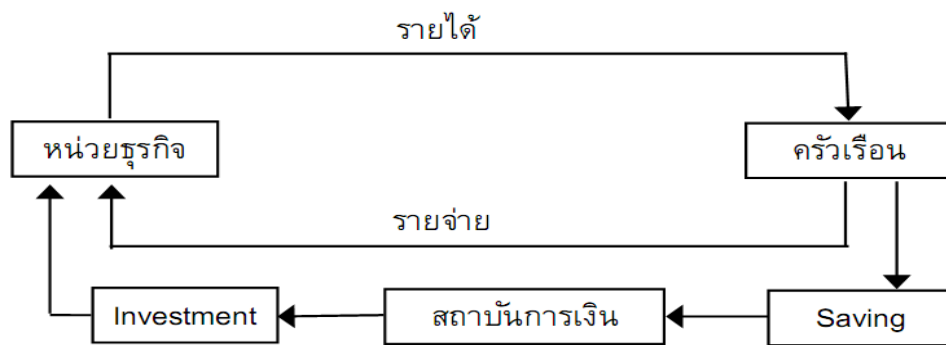
5.1 ความสำคัญของการออมกับการสร้างทุน และภาพรวมสถานการณ์การออม-การลงทุนของไทย

จากที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ทุนในที่นี้หมายถึง เงินหรือทรัพย์สินที่กำหนดไว้เพื่อให้เกิดความงอกเงย คำถามตามมาก็คือเราจะสร้างทุนขึ้นมาได้อย่างไร คนในสมัยโบราณจะลงทุนทำการผลิตหรือการค้า ก็มักจะใช้เงินออมของตนเองหรือหยิบยืมจากญาติพี่น้องนำไปลงทุนซื้อปัจจัยการผลิตกับจ้างแรงงาน มาทำการผลิตนำไปขายเพื่อสร้างกำไร และนำกำไรมาออมต่อเพื่อใช้ลงทุนต่อไปเรื่อยๆ และเมื่อหลายๆ คนทำการลงทุนก็เป็นที่มาของการเติบโตของเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ ต่อมาเมื่อมีธนาคารเกิดขึ้นเป็นแหล่งระดมเงินออมของคนในสังคม นักลงทุนก็มีทางเลือกที่มากขึ้นที่จะกู้เงินออมเหล่านั้น มาเป็นเงินทุนโดยจ่ายผลตอบแทนให้ก็คือ ดอกเบี้ย ดังนั้น เงินออมจึงเป็นแหล่งที่มาของการสร้างทุน สร้างกำไร และสร้างผลตอบแทนให้แก่เจ้าของเงินออม อย่างไรก็ตามนอกจากธนาคารแล้ว สถาบันการเงินที่ระดมเงินออมและปล่อยสินเชื่อก็ถูกพัฒนาให้มีความหลากหลายมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม อาทิ ธนาคารเฉพาะกิจของรัฐ บริษัทเงินทุน บริษัทประกันชีวิตและประกันภัย โรงรับจำนำ สหกรณ์ การประกันสังคม และบริษัทหลักทรัพย์/ตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น จึงก่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการออมในหลายลักษณะ อาทิ เงินฝาก กรมธรรม์ประกันภัย/ประกันชีวิต ตั๋วเงิน พันธบัตร สลากออมสิน ตั๋วทองคำ ตั๋วน้ำมัน และหุ้น เป็นต้น

ความหลากหลายของสถาบันการเงินและผลิตภัณฑ์ทางการเงินในตลาดเงินและตลาดทุนล้วนเป็นเครื่องมือที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการสร้างทุนและการสะสมทุนโดยทำหน้าที่เชื่อมร้อยการออมและการลงทุนให้กลายเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยจอห์น เมเนอร์ดีเคนส์ นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของโลกที่เคยเสนอการใช้มาตรการการคลังเพื่อแก้ไขปัญหา

เศรษฐกิจโลกตกต่ำในช่วง The Great Depression ได้สร้างทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของการออม การลงทุน และการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกเรียกว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างการออมกับการลงทุน” โดยความสัมพันธ์ของการออมกับการลงทุนได้เป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดรายได้และปริมาณการจ้างงานของชาติโดยสัดส่วนการออมกับการลงทุนควรอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เพื่อรักษาอัตราการเติบโตของรายได้และการจ้างงาน หรือก็คือ $Saving(S) = Investment(I)$ การอธิบายอย่างง่ายในเรื่องดังกล่าวผ่านรูปแบบเศรษฐกิจปิด(ไม่มีการค้าต่างประเทศ) ที่มีเฉพาะครัวเรือนและหน่วยธุรกิจ ดังนี้

รูปที่ 5- 1 คุณภาพของระบบเศรษฐกิจแบบปิดที่มีการออมเท่ากับการลงทุน

เริ่มต้นจากครัวเรือน(อันได้แก่ ครัวเรือนลูกจ้าง เจ้าของที่ดิน เจ้าของของทุน และผู้ประกอบการ) ขายปัจจัยการผลิตให้แก่หน่วยธุรกิจ เพื่อให้ได้รับรายได้อันได้แก่ค่าจ้าง ค่าเช่า ดอกเบี้ยและกำไร ถ้าหากทุกครัวเรือนนำรายได้ไปใช้จ่ายจนหมด เงินก็จะหมุนเวียนกลับไปสู่หน่วยธุรกิจ และธุรกิจก็จะนำเงินที่ได้ไปขยายการลงทุนไปซื้อปัจจัยการผลิตและทำการผลิตสินค้าและบริการออกมาจำหน่ายหมุนเวียนต่อไป ในแต่ละรอบของการหมุนเวียนของเงินทุนก็จะทำให้เศรษฐกิจมีการเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ควบคู่กับการจ้างงานปัจจัยการผลิตต่างๆ โดยเฉพาะแรงงาน

แต่หากครัวเรือนบริโภคไม่หมด เก็บออมเงินไว้และไม่นำฝากในสถาบันการเงินเพื่อปล่อยกู้ต่อ ก็จะทำให้เงินหายไปวงจรระบบเศรษฐกิจ เพราะกระแสรายจ่ายหายไป สินค้าของผู้ผลิตบางรายขายไม่ออก เงินที่จะหมุนเวียนกลับไปยังหน่วยธุรกิจก็ลดลง เป็นผลให้การจ้างงานลดลง รายได้ของระบบเศรษฐกิจก็จะน้อยลงตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม หากกระแสรายจ่ายของครัวเรือนที่หายไปเปลี่ยนเป็นเงินออมที่ฝากในสถาบันการเงิน และเงินออมทั้งหมดถูกนำกลับเข้าสู่วงจรของเศรษฐกิจในรูปแบบของการกู้ยืมเพื่อไปลงทุนใหม่ และสามารถผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด(การออมเท่ากับการลงทุน) เงินก็จะไม่หายไปจากระบบ ก็จะนำไปสู่การผลิต และการสร้างรายได้ ซึ่ง

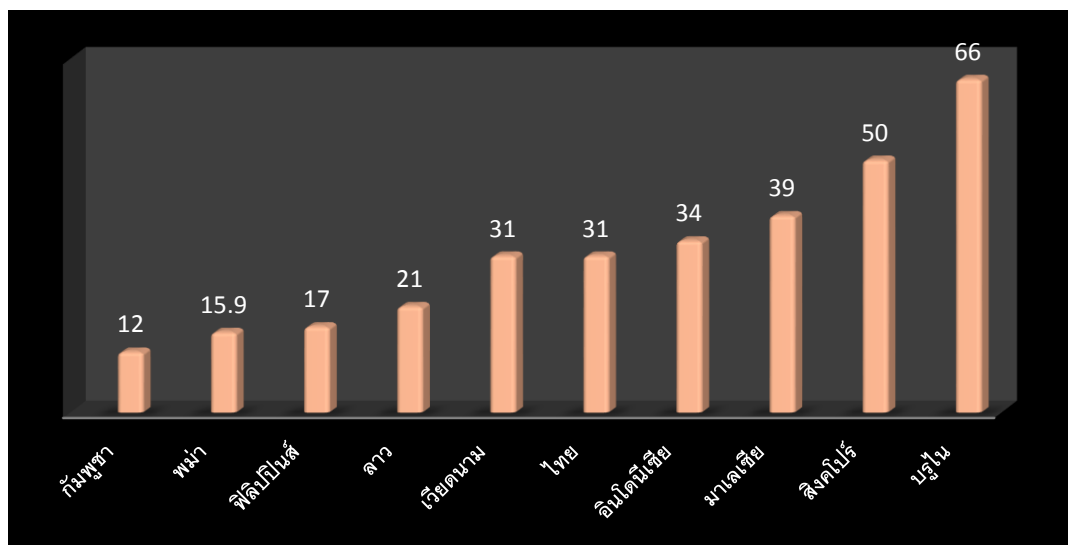
เท่ากับเป็นการรักษาระดับการผลิตและการจ้างงานของสังคมไว้ด้วย(สุกัญญา ตันธนวัฒน์ และคณะ, 2552:216-217)

จากข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นความสำคัญของเงินออม-การลงทุนต่อระบบเศรษฐกิจในเชิงทฤษฎี ส่วนข้อมูลเชิงประจักษ์ผ่านงานวิจัยของธนาคารโลก ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการออม การลงทุน และการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาในปี 2537 โดยการสำรวจข้อมูลตั้งแต่ปี 2517-2535 ผลปรากฏว่า วัฏจักรของการออมและการลงทุนที่ตกต่ำ จะทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจทรุดตัวลงไปด้วย เช่น กรณีของประเทศแถบแอฟริกา ที่มีการออมภายในประเทศต่ำกว่าประเทศกลุ่มอื่นๆ โดยอยู่ในช่วง 4.8 – 10.7% ของ GDP มีอัตราการการลงทุน 16.9 – 21.8% ของ GDP (อัตราการการลงทุนอยู่ในระดับสูงเพราะพึ่งพาการออมของต่างประเทศ) โดยมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ 2.4 – 4.3% ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา เช่น กลุ่มเอเชียตะวันออก มีอัตราการออมภายในประเทศสูงถึง 19.6 – 32.4% ของ GDP จึงทำให้มีการลงทุนสูงถึง 22.8-32.6% ของ GDP เป็นผลให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจพุ่งสูงถึง 6.2-8.0% อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างการลงทุนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจยังขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอีกตัวหนึ่งคือ เทคโนโลยีและนวัตกรรม อีกทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีผลย้อนกลับไปสู่การเพิ่มขึ้นของการออมต่อไปอีกด้วย(Klaus Schmidt-Hebbel Luis Serven and Andres Solimano, 1994:3-6)

ปัจจุบันสถานการณ์การออมของโลกพบว่า ประเทศกำลังพัฒนาจากที่เคยมีการออมภายในประเทศเพียง 18% ของรายได้ในทศวรรษ 1960 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 32% ในปี 2009 ส่วนประเทศพัฒนาแล้วกลับมีทิศทางตรงกันข้ามคือ จาก 21% เหลือ 17% ของรายได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าสู่สังคมวัยชรา และธนาคารโลกได้คาดการณ์ว่าภายในปี 2030 (พ.ศ.2573) ประเทศกำลังพัฒนาจะก้าวขึ้นเป็นผู้นำการออมและการลงทุนของโลก โดยมากกว่า 60 เซ็นของทุกๆ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ จะถูกนำไปใช้เพื่อการลงทุนขณะที่ในช่วงทศวรรษที่ 1960 มีเพียง 20 เซ็นเท่านั้นที่ถูกใช้เพื่อการออมและการเงินทุนนอกจากนี้การศึกษาจะช่วยสร้างการออมให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาอีกด้วย (World Bank, 2013:xii,61)

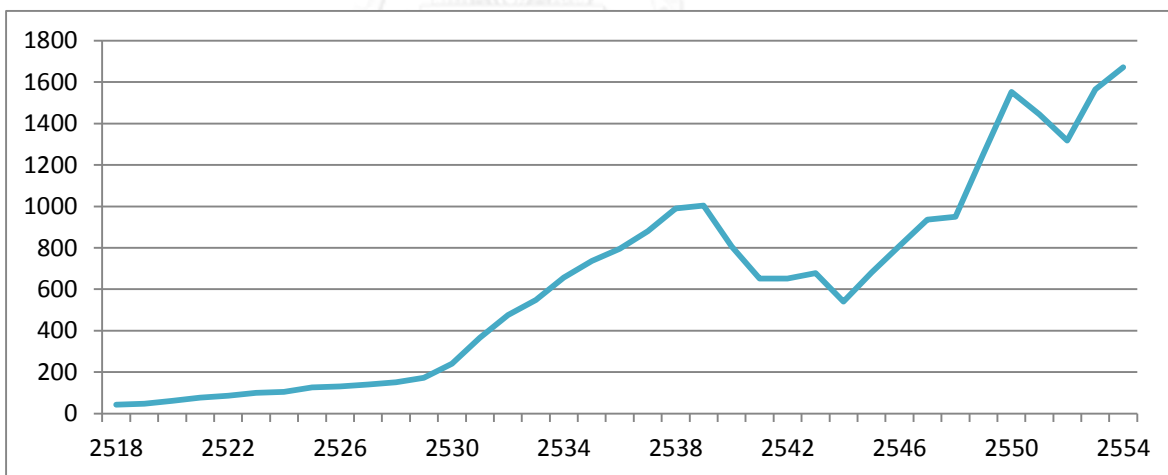
สำหรับสถานการณ์การออม-การลงทุนของไทย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในกลุ่มอาเซียน ประเทศไทยมีการออมต่อ GDP อยู่ในระดับกลางๆ ของกลุ่มอาเซียนและเท่ากับเวียดนาม คือ 31% ของ GDP โดยสูงกว่ากัมพูชา พม่า ฟิลิปปินส์ ลาวแต่ต่ำกว่าอินโดนีเซีย มาเลเซีย และต่ำกว่ามากเมื่อเทียบกับสิงคโปร์และบรูไน ซึ่งมีการออมเท่ากับ 50% และ 66% ของ GDP

รูปที่ 5- 2การออมภายในประเทศกลุ่มอาเซียน ปี 2554 (%ของ GDP)

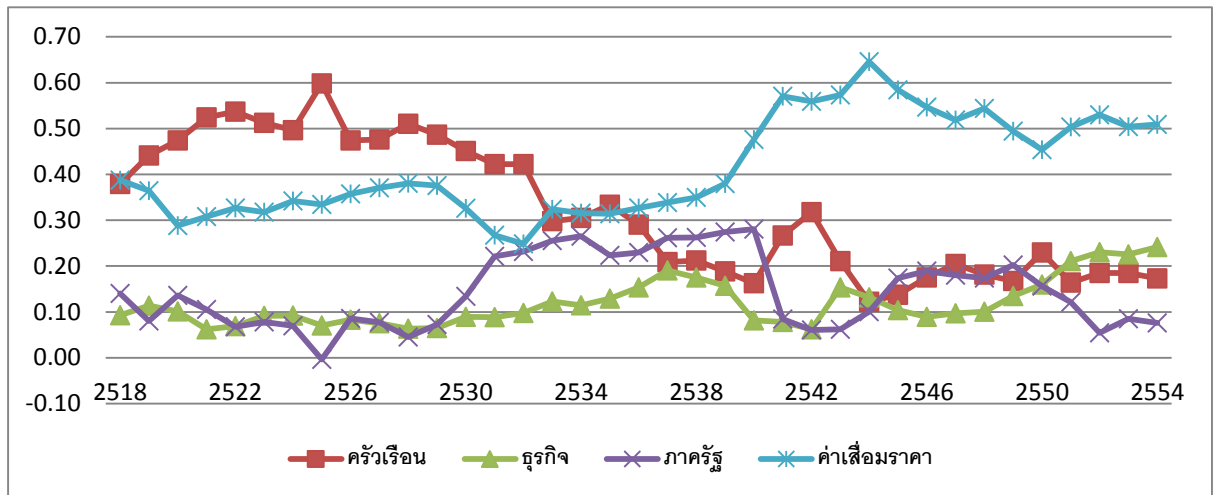

ที่มา : 1. World Bank : Gross domestic savings (% of GDP) <http://data.worldbank.org/>
 2. ข้อมูลการออมของประเทศพม่าเป็นตัวเลขคาดการณ์ของ IMF <http://www.econstats.com>

รูปที่ 5- 3การออมสุทธิของไทยปี 2518 -2554 (หน่วย : พันล้านบาท)

รูปที่ 5- 4 สัดส่วนการออมของภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาครัฐ และค่าเสื่อมราคาของไทยต่อการออมทั้งหมดปี 2518 -2554 (หน่วย : เปอร์เซนต์)

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างใน ส่วนนโยบายการออมและการลงทุนในภาพรวม, สำนักนโยบายการออมและการลงทุน กระทรวงการคลัง <http://www.fpo.go.th/S-I/>

อย่างไรก็ดีสำหรับการออมภายในประเทศของไทย (Gross Domestic Saving) นับตั้งแต่ปี 2518 – 2554 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยตลอด แต่มีทรุดตัวลงในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจที่เริ่มในปี 2540 – 2545 สำหรับในปี 2554 ไทยมีเงินออมจำนวนทั้งสิ้น 3,132.6 พันล้านบาท และมีสัดส่วนการออมภายในประเทศมาจากภาคครัวเรือน 17% ภาคธุรกิจ 24% ภาครัฐ 8% และค่าเสื่อมราคา 51% ทั้งนี้ในช่วงสามสิบกว่าปีที่ผ่านมา แนวโน้มสัดส่วนการออมภาคครัวเรือนลดลง แต่สัดส่วนการออมภาคธุรกิจเพิ่มขึ้นจนแซงภาคครัวเรือนได้ในปี 2550

สำหรับสถานการณ์การออมของภาคครัวเรือนไทยตั้งแต่ช่วงปี 2550 – 2555 พบว่า อัตราการออมภาคครัวเรือนถดถอยลงอย่างมาก จากที่เคยขยายตัวร้อยละ 19.7 ในปี 2550 และร้อยละ 20.3 ในปี 2553 กลับกลายเป็นหดตัวลงอย่างรุนแรงคือ -2.9 ในปี 2555 ปรากฏว่าการหดตัวของออมจากปี 2553 – 2555 รุนแรงกว่าในช่วงปี 2550 – 2552 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดวิกฤติแฮมเบเกอร์ อันเป็นผลมาจากระดับค่าครองชีพที่สูงขึ้น อาทิ ค่าพลังงานและสินค้าเกษตร เป็นต้น ผลความเชื่อมั่นของประชาชนต่อเศรษฐกิจ และนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาล ทำให้ประชาชนจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น พิจารณาได้จากรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยปี 2555 ที่เติบโตถึงร้อยละ 9 แต่รายจ่ายกลับเติบโตสูงกว่าคือ ร้อยละ 13.0 (สุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รอดเดช, :2) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกระตุ้นการบริโภคของครัวเรือนของรัฐบาล จะทำให้ธุรกิจและเศรษฐกิจเติบโต แต่ก็มีผลให้ภูมิคุ้มกันของภาคครัวเรือนไทยพร้อมลงซึ่งอาจมีผลกระทบต่อภูมิคุ้มกันในระยะยาวที่รองรับ

การเกษียณอายุ(ประธาน ไตรรัตน์วรกุล, 2556)ซึ่งประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมวัยชราตั้งแต่ปี 2547 และจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี 2567 ทั้งนี้ ดร.เชาวน์ เก่งชน ได้ทดลองคำนวณว่า ระดับการออมที่จะเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตหลังวัยเกษียณจนถึงอายุ 80 ปีสำหรับคนไทย ควรอยู่ในอัตราร้อยละ 30 – 35 ของรายได้ โดยต้องเริ่มเก็บเงินตั้งแต่เริ่มต้นทำงานจนถึงอายุ 60 ปี ต้องมีรายได้เพิ่มร้อยละ 6 ต่อปี และต้องไม่มีภาระมากด้านค่ารักษาพยาบาลและลูกหลานต้องดูแลตนเองได้(เชาว์ เก่งชน, 2556)

ตารางที่ 5- 1 รายได้ ค่าใช้จ่ายและการออมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทย(หน่วย : บาท)

รายการ	2550	2551	2552	2553	2554	2555
รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน	18,660	19,782	20,903	22,471	23,236	25,327
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)	4.9	6.0	5.7	7.5	3.4	9.0
ค่าใช้จ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน	14,500	15,353	16,205	16,819	17,403	19,665
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)	1.3	5.9	5.5	3.8	3.5	13.0
การออมครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน	4,160	4,429	4,698	5,652	5,833	5,662
อัตราการเปลี่ยนแปลง (%)	19.7	6.5	6.1	20.3	3.2	-2.9
สัดส่วนการออมครัวเรือนต่อรายได้ (%)	22.29	22.39	22.48	25.15	25.1	22.35

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ อ้างใน สุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รองเดช สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง

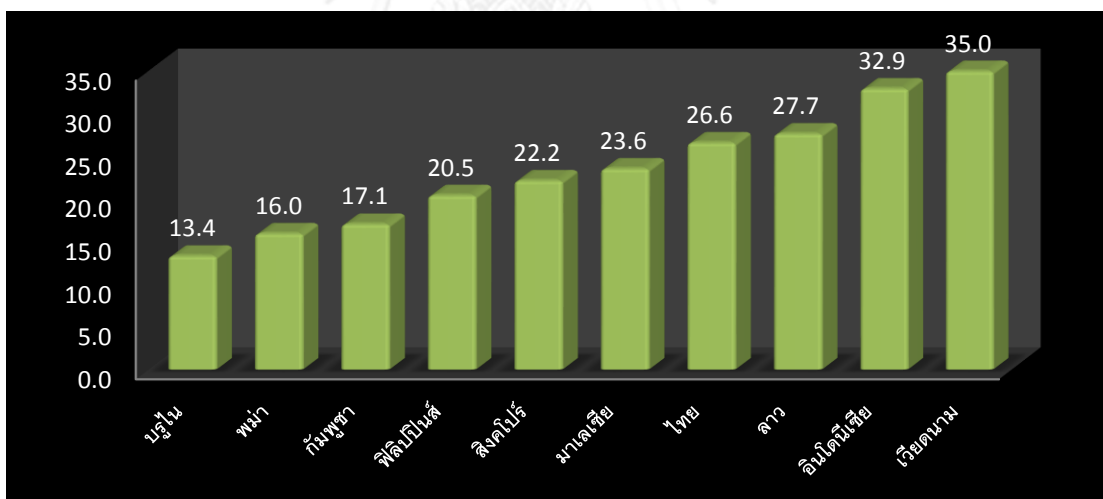
นอกจากนี้ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ได้ทำการศึกษาการออมของคนไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2531-2552) พบว่า แม้ว่าครัวเรือนที่ไม่มีเงินออมจะลดลงจากร้อยละ 48 ในปี 2531 เหลือร้อยละ 25 ในปี 2552 แต่ความเหลื่อมล้ำด้านเงินออมระหว่างคนรวยกับคนจนกลับปรากฏอย่างชัดเจน กล่าวคือ คนรวยสุดมีเงินออมเฉลี่ย 6,300 บาท/คน/เดือน ขณะที่คนจนสุดไม่มีเงินออมแม้แต่บาทเดียว กลุ่มเงินออมศูนย์บาทหรือออมติดลบเป็นกลุ่มคนที่น่าเป็นห่วงมากที่สุด เนื่องจากขาดหลักประกันทางการเงินสำหรับตนเองและครอบครัวในยามที่มีความจำเป็นเร่งด่วนและเป็นที่มาของการก่อหนี้กลุ่มเงินออมติดลบนี้มีมากถึงร้อยละ 31 ของครัวเรือนทั้งหมด จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2552 โดยครัวเรือนชนบท(ร้อยละ 34) มีการออมติดลบมากกว่าในเมือง(ร้อยละ 29) ทั้งนี้ การออมติดลบจะส่งผลด้านลบอย่างมาก หากมีเหตุมาจากการใช้จ่ายเกินตัว ซึ่งร้อยละ 22 ของครัวเรือนไทย มีการใช้จ่ายเกินตัว โดยคนชนบทมีการใช้จ่ายเกินตัวกว่าคนเมือง คนหนุ่มสาวใช้จ่ายเกินตัวกว่าวัยกลางคนและคนชรา และมีอัตราการเกินตัวเท่ากับร้อยละ 15 ของรายได้ โดยคนกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ย 16,356 บาท แต่มีรายจ่าย 18,809 บาท(ดิ

เรก บัทมสิริวัฒน์, 25 เมษายน 2556) นอกจากนี้ในงานของทีดีอาร์ไอยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกคือ คริวเรือนแบบแห่วงกลาง หรือคริวเรือนที่มีแต่ปุ่ย่า ตายาย กับหลานอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มที่จนที่สุดและมีการออมในระดับต่ำสุด เพราะเป็นคริวเรือนที่มีแต่เด็กและคนแก่ ซึ่งครอบครัวของลูกจ้างที่อยู่ต่างจังหวัดส่วนมากก็มักจะมีลักษณะคริวเรือนแบบแห่วงกลาง ทั้งนี้ ทีดีอาร์ไอมองว่าปัญหาการออมของคนจนเป็นผลมาจากขาดรายได้และระดับการศึกษา

ในด้านการลงทุนในปี 2554ประเทศที่มีสัดส่วนการลงทุนต่อ GDP (Gross capital formation) มากที่สุดสามอันดับแรกคือ เติร์กเมนิสถาน มองโกเลีย และภูฏาน มีค่าเท่ากับ 62%, 56% และ54% ของGDP ตามลำดับ ส่วนไทยอยู่อันดับที่ 40 โดยมีการลงทุนเท่ากับ 26.6%ของ GDPและเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในกลุ่มอาเซียนประเทศไทยมีสัดส่วนอยู่ในกลุ่มระดับกลางกลุ่มเดียวกับประเทศฟิลิปปินส์สิงคโปร์ มาเลเซีย และลาว โดยมากกว่าบรูไน พม่า กัมพูชา แต่น้อยกว่าเวียดนามและอินโดนีเซีย

รูปที่ 5- 5สัดส่วนการลงทุนต่อ GDP ของกลุ่มประเทศอาเซียน ปี 2554

(หน่วย : เปอร์เซนต์ต่อ GDP)

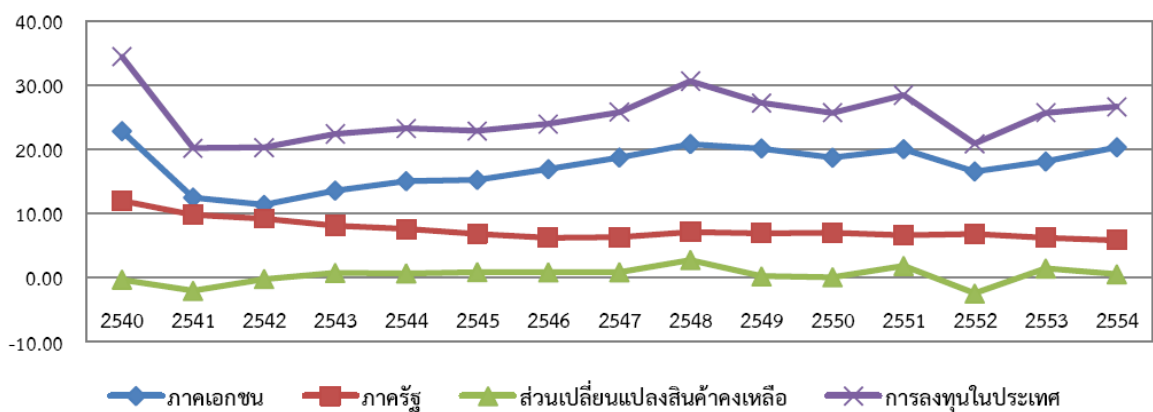
ที่มา : 1. World Bank :Gross capital formation (% of GDP) <http://data.worldbank.org/>

2. ข้อมูลการออมของประเทศพม่าเป็นตัวเลขคาดการณ์ของ IMF. <http://www.econstats.com>

การลงทุนของไทยในปี 2554 มีมูลค่าทั้งสิ้น 2,951.9 พันล้านบาท แบ่งเป็นการลงทุนของภาคเอกชน 2,252.9 พันล้านบาท(76%) ภาครัฐ 644.3 พันล้านบาท(29%) และส่วนเปลี่ยนแปลงสินค้าคงคลัง 54.6 พันล้านบาท(8%) ซึ่งภาคเอกชนยังคงเป็นผู้มีบทบาทนำในการลงทุนของไทยจะเห็นได้จากสัดส่วนการลงทุนภาคเอกชนที่ทยอยเพิ่มขึ้นขณะที่สัดส่วนการลงทุนภาครัฐมีแนวโน้ม

ลดลงนับตั้งแต่ปี 2540 อย่างไรก็ตามการลงทุนภาครัฐก็ยังเป็นส่วนที่สำคัญในการสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของไทย เช่น การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับโครงข่ายคมนาคม ซึ่งจะช่วยประหยัดและลดต้นทุนการขนส่ง เป็นต้น ดังนั้นรัฐบาลในปี 2556 จึงได้ใช้ความพยายามที่จะผลักดันการลงทุนภายใต้ยุทธศาสตร์เพื่อการฟื้นฟูและสร้างอนาคต ระยะเวลาโครงการปี 2556 – 2563 ด้วยวงเงินกู้ 2.2 ล้านล้านบาท ลงทุนในสาขาการขนส่งทางราง ทางถนน ทางน้ำ และทางอากาศ โดยจะใช้แหล่งเงินกู้จากภายในประเทศเป็นด้านหลัก และ(สุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รองเดช: 6-7)

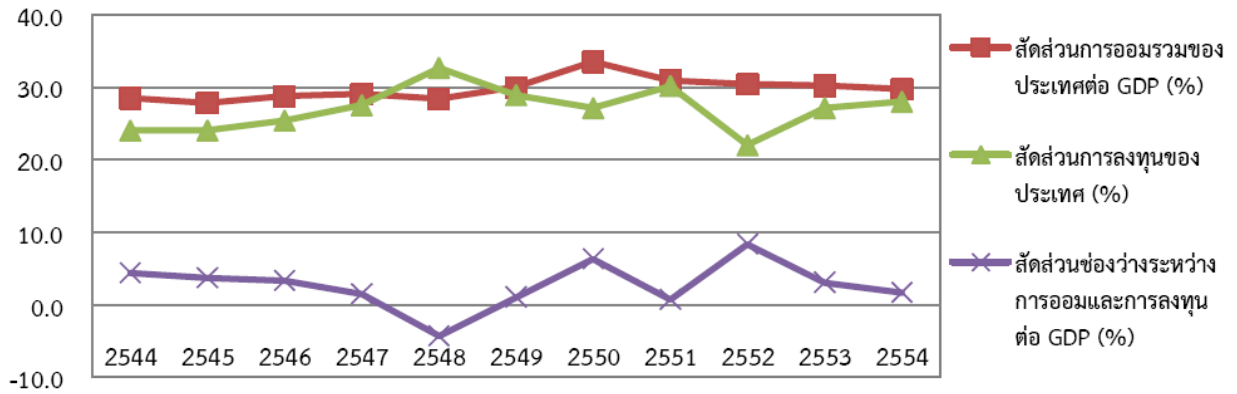
รูปที่ 5- 6 สัดส่วนการลงทุนต่อ GDP ปี 2540 - 2554 (หน่วย : เปอร์เซ็นต์)

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ่างในสุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รองเดช สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง หน้า 6

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาแนวโน้มการออมและการลงทุนของไทยนับตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีช่องว่างการออมและการลงทุนค่อนข้างแคบ กล่าวคือ ตัวเลขการออมและการลงทุนใกล้เคียงกัน ซึ่งหมายความว่าเงินออมถูกนำมาใช้ลงทุนเกือบหมด โดยเฉพาะปี 2554 การออมมี 3.13 ล้านล้านบาท ขณะที่การลงทุนมี 2.95 ล้านล้านบาท ดังนั้นการออมภายในประเทศเกินดุลเพียง 0.18 ล้านล้านบาท (หรือ 180,637 ล้านบาท) หรือคิดเป็น 1.7 % ของ GDP แต่ส่วนที่เกินดุลนี้เป็นผลมาจากการใช้เงินออมจากต่างประเทศในสัดส่วนเดียวกัน คือ 0.18 ล้านล้านบาท ดังนั้น ในปี 2554 หากการลงทุนใช้เงินในประเทศทั้งหมด การออมก็จะเท่ากับการลงทุนพอดี

รูปที่ 5- 7 สัดส่วนการออมรวมของประเทศ การลงทุนของประเทศ
และช่องว่างระหว่างการออมและการลงทุนต่อ GDP

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างในสุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รองเดช สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง หน้า 9

ในด้านสถาบันที่ทำหน้าเป็นหน่วยระดมเงินออม และแปรเปลี่ยนเป็นเงินลงทุนนั้น ผู้ทำหน้าที่หลักก็คือ ธนาคาร และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยธนาคารเป็นสถาบันหลักของตลาดเงิน ขณะที่ตลาดหลักทรัพย์เป็นสถาบันหลักของตลาดทุน และเมื่อพิจารณาเงินฝากและเงินกู้ในระบบธนาคาร ซึ่งนับเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญที่สุดในการเชื่อมโยงรูปธรรมของเงินออมและเงินลงทุน(เงินกู้)โดยในปี 2555 จากตารางที่ 5-2 พบว่า เงินฝากทั้งหมดในระบบธนาคารมี 10.2 ล้านล้านบาท และมีการปล่อยกู้ 11.27 ล้านล้านบาท ดังนั้น มีการปล่อยกู้มากกว่าเงินที่รับฝาก 1.07 ล้านล้านบาท โดยผู้ฝากเงินมากที่สุดในระบบธนาคารก็คือ บุคคลธรรมดา มีจำนวน 5.87 ล้านล้านบาท รองลงมาคือ ธุรกิจฝากเงิน 2.49 ล้านล้านบาท และตามด้วยเงินฝากภาครัฐและสถาบันการเงินของรัฐประมาณ 0.75 ล้านล้านบาท ที่เหลืออีก 1.09 ล้านล้านบาทมาจากสถาบันการเงินอื่นๆ และกองทุนจำนวน 0.47 ล้านล้านบาท (ซึ่งสหกรณ์อยู่ในกลุ่มนี้มีเงินฝาก 35,298 ล้านบาท) องค์กรไม่แสวงหากำไร 0.29 ล้านล้านบาท และเงินฝากของบุคคลและสถาบันการเงินต่างประเทศ 0.33 ล้านบาท(ธนาคารแห่งประเทศไทย, www.bot.or.th)

ส่วนผู้ที่กู้เงินมากที่สุด คือ ธุรกิจ 4.89 ล้านล้านบาท รองลงมาคือ บุคคลธรรมดา 3.65 ล้านล้านบาท และรัฐบาล 1.21 ล้านล้านบาทตามลำดับ ทั้งนี้ เงินกู้ของรัฐบาลร้อยละ 79 เป็นการกู้เพื่อสถาบันการเงินพิเศษของรัฐกู้เงิน อาทิ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย ฯลฯ สำหรับเงินกู้ที่เหลืออีก 1.52 ล้านล้านบาทเป็นของสถาบันการเงินอื่นๆ และกองทุน 1.08 ล้านล้านบาท

(ซึ่งสหกรณ์อยู่ในกลุ่มนี้มีเงินกู้ 220,947 ล้านบาท) องค์กรไม่แสวงหากำไร 0.001 ล้านล้านบาท และเงินกู้ของบุคคลและสถาบันการเงินต่างประเทศ 0.44 ล้านบาท(ธนาคารแห่งประเทศไทย, www.bot.or.th)

จะพบว่าในตลาดเงินของไทยมีธนาคารเป็นสถาบันหลักในการระดมเงิน และเงินฝากในประเทศก็ยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้เงินภายในประเทศ ทั้งผู้ฝากเงินหลักก็คือ บุคคลธรรมดา ซึ่งเงินออมของครัวเรือนจะอยู่ในส่วนนี้ รองลงมาคือ ธุรกิจ และตามด้วยรัฐบาล ด้านการลงทุนธุรกิจยังคงเป็นผู้มีบทบาทหลักในการนำเงินออมไปทำการลงทุน บทบาทรองก็คือ บุคคลธรรมดา ซึ่งอาจนำเงินออมไปใช้ทั้งในการลงทุนและการบริโภค ส่วนภาครัฐผู้มีบทบาทถัดมาซึ่งส่วนมากเป็นการกู้เงินของสถาบันการเงินพิเศษของรัฐ

ตารางที่ 5- 2 เงินรับฝากและสินเชื่อแยกตามประเภทผู้ฝาก/ลูกหนี้

ของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ ปี 2555 (หน่วย : ล้านบาท)

ประเภทผู้ฝากเงิน/ลูกหนี้	รวมเงินรับฝาก	รวมเงินให้สินเชื่อ
1. รัฐบาล	586,548	226,352
2. รัฐวิสาหกิจและองค์การของรัฐ	113,438	33,677
3. กองทุนต่าง ๆ	276,566	1,130
4. ธุรกิจ	2,490,701	4,889,027
5. บุคคลธรรมดา	5,873,510	3,648,274
6. สถาบันการเงินในประเทศ		
6.1 ธนาคารพาณิชย์จดทะเบียนในประเทศ	4,040	387,303
6.2 สาขาธนาคารต่างประเทศ	4,430	31,566
6.3 สำนักงานวิเทศธนกิจของธนาคารต่างประเทศ	0	0
6.4 สถาบันการเงินพิเศษของรัฐ	58,395	946,868
6.5 สำนักงานผู้แทนธนาคารต่างประเทศ	8	0
6.6 บริษัทเงินทุน/บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์	1,246	2
6.7 บริษัทหลักทรัพย์	55,236	16,004
6.8 บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนรวม	43,780	0
6.9 บริษัทเครดิตฟองซิเอร์	104	0
6.10 บริษัทประกันชีวิต	33,247	10,201
6.11 สหกรณ์ออมทรัพย์, ชุมนุมสหกรณ์	35,298	220,947
6.12 บริษัทบริหารสินทรัพย์	5,533	40,686
6.13 ไร่รับจำนำ	932	13,806
6.14 สถาบันการเงินอื่น	6,468	366,543
7. สถาบันที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร	293,135	1,737
8. สถาบันการเงินในต่างประเทศ	48,896	24,646
9. บุคคลผู้มีถิ่นที่อยู่ต่างประเทศ	288,394	418,971
รวม	10,219,904	11,277,738

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย <http://www.bot.or.th/Thai/Statistics/FinancialInstitutions/CommercialBank>

ด้านตลาดทุนของไทย เป็นอีกช่องทางในการออมเงินและการระดมทุนโดยตรงสู่ภาคธุรกิจ และมีต้นทุนในการระดมทุนต่ำกว่าในตลาดการเงิน โดยผู้ออมเงินในตลาดทุนจะมีสถานะเป็นเจ้าของ เช่น การซื้อหุ้น ก็จะได้เป็นเจ้าของร่วมในธุรกิจนั้น เป็นต้น และได้รับผลตอบแทนคือ เงินปันผลที่มาจากกำไรของบริษัท หากไม่กำไรก็ไม่ปันผลแต่ส่วนใหญ่ของผู้ออมเงินในตลาดทุนไทยจะ

มีลักษณะเก็งกำไรจากส่วนต่างของราคาหุ้นมากกว่าการรอเงินปันผลเพราะอัตราผลตอบแทนของตลาดเฉลี่ย 3.3% ซึ่งไม่แตกต่างจากอัตราดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารแต่กลับมีมูลค่าซื้อขายหุ้นเฉลี่ยมากถึง 26,000 ล้านต่อวัน ส่วนในตลาดเงิน ผู้ออมเงินจะมีลักษณะเป็นเจ้าของ เช่น การฝากเงินในธนาคารพาณิชย์ โดยผลตอบแทนที่ได้รับคือ ดอกเบี้ย เป็นต้น

ในปี 2555 ตลาดทุนของไทยมีสัดส่วนร้อยละ 105.42 ต่อ GDP มีขนาดใหญ่กว่าระบบธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบประมาณ 1.15 เท่า ซึ่งมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดอยู่ที่ 11.8 ล้านล้านบาทในปี 2555⁴¹ และจากตารางที่ 5-3 มีบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์จำนวน 477 บริษัท จดทะเบียนเพิ่มขึ้นเพียง 8 บริษัท มีหลักทรัพย์ 948 หลักทรัพย์ และมีศักยภาพระดมทุนให้แก่ธุรกิจได้ 52,466.45 ล้านล้านบาทในปี 2555 เป็น 117,830.79 ล้านล้านบาทในปี 2556 (จากการขายหุ้น IPO) อย่างไรก็ตามแม้ว่าตลาดทุนจะมีสัดส่วนใหญ่กว่าระบบธนาคารพาณิชย์ และมีมูลค่าซื้อขายหลักทรัพย์สูงถึงวันละ 31,084.24 ล้านล้านบาทต่อวัน แต่กลับมีศักยภาพในการระดมทุนให้แก่ธุรกิจได้ต่ำกว่าระบบธนาคาร เช่น ในปี 2555 ธุรกิจระดมทุนผ่านการกู้ยืมธนาคาร 4.88 ล้านล้านบาท แต่ระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์ได้เพียง 0.052 ล้านล้านบาทอีกทั้งมีบริษัทที่สามารถระดมทุนในตลาดทุนได้เพียง 477 บริษัท จากบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนทั้งหมด 361,870 แห่งที่ยังดำเนินการอยู่(กรมพัฒนาธุรกิจการค้า 2555:38-39)นี่คือภาพสะท้อนว่า ภาคธุรกิจของไทยยังคงมีอัตราการพึ่งพิงแหล่งทุนจากธนาคารพาณิชย์ในระดับที่สูงกว่าทุนจากตลาดทุน ในขณะที่สังคมไทยให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการซื้อขายหุ้นและตลาดหุ้น มากกว่าการให้ความสำคัญกับเงินฝากของประชาชนและการออมของครัวเรือน

ตารางที่ 5- 3ปริมาณการระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยปี 2552 - 2556

รายการ	2552	2553	2554	2555	2556
ปริมาณหุ้น (ล้านหุ้น)	3,663.06	4,515.03	3,986.41	5,288.21	-
มูลค่าการซื้อขายหมุนเวียนทั้งปี	4,338,479.27	6,937,889.87	7,040,457.88	7,615,637.96	-
มูลค่าการซื้อขายหมุนเวียนต่อวัน	17,853.82	28,668.97	28,854.34	31,084.24	-
อัตราผลตอบแทนของตลาด	3.65	2.92	3.72	2.98	-
จำนวนบริษัทจดทะเบียน	473	473	471	477	-
จำนวนหลักทรัพย์จดทะเบียน	588	623	755	948	-
บริษัทที่เข้าจดทะเบียนใหม่	7	4	5	8	-
บริษัทจดทะเบียนที่ถูกเพิกถอน	8	5	6	4	-

⁴¹ คำนวณจากจำนวนหลักทรัพย์ทุกประเภทที่จดทะเบียนตั้งแต่ตอนตั้งตลาดหลักทรัพย์และเป็นหลักทรัพย์ที่ยังคงการซื้อขายอยู่ในตลาดปัจจุบันคูณด้วยราคาตลาดเฉลี่ยของหุ้น ณ ปี 2555 เปรียบเทียบกับยอดปล่อยสินเชื่อของธนาคารเฉพาะปี 2555

รายการ	2552	2553	2554	2555	2556
มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาพาร์	1,701,193.48	1,401,824.32	1,479,767.41	1,649,649.64	-
มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาด	5,873,100.93	8,334,684.11	8,407,696.09	11,831,448.07	-
บริษัท/หลักทรัพย์จดทะเบียนเข้าใหม่***	22	15	16	24	32
มูลค่าระดมทุน ***	11,587.32	12,587.56	18,462.99	52,466.45	117,830.79
มูลค่าหลักทรัพย์ ณ ราคา IPO ***	35,683.30	58,332.02	40,211.65	101,007.58	271,764.60

*** ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2556

ที่มา : 1.ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยบริษัท/หลักทรัพย์จดทะเบียนเข้าใหม่ปี 2552-2556
www.set.or.th/set/ipo.do

2. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สถิติภาพรวมรายปี 2552 - 2555
www.set.or.th/static/.../Market_Statistics_th_TH.xls

กล่าวโดยสรุปการออมไม่ว่าจะเป็นการออมของตนเอง การออมของผู้อื่น การออมจากในประเทศและนอกประเทศ ทั้งหมดล้วนเป็นที่มาของทุน การออมแบ่งออกเป็นสามส่วนหลัก คือ การออมของครัวเรือน การออมของธุรกิจ และการออมของภาครัฐ สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันภาคธุรกิจได้กลายเป็นผู้มีบทบาทหลักในด้านการออมแทนภาคครัวเรือนอีกทั้งยังเป็นตัวหลักในการนำเงินออมไปสู่การลงทุนอีกด้วยอย่างไรก็ดีแม้ว่าภาคครัวเรือนจะมีการออมที่ถดถอยลง แต่ก็ยังคงมีความสำคัญอย่างมากต่อเศรษฐกิจมหภาคและเศรษฐกิจครัวเรือนเพราะสถานการณ์เงินออมปัจจุบันก็แทบจะไม่เพียงพอต่อการลงทุน แม้ว่าภาคธุรกิจจะมีเงินออมมากที่สุดแต่ก็ยังไม่พอต่อการลงทุนของตนเองจึงยังคงต้องพึ่งการออมจากภาคครัวเรือน ประกอบกับรัฐบาลต้องการเพิ่มบทบาทในการลงทุนขนาดใหญ่โดยการใช้เงินออมในประเทศ ดังนั้นการออมภาคครัวเรือนจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการลงทุนของธุรกิจและรัฐบาล ซึ่งจะมีผลสืบเนื่องต่อการเติบโตของเศรษฐกิจ นอกจากนี้เงินออมภาคครัวเรือน ยังมีส่วนสำคัญต่อเศรษฐกิจของประชาชนฐานราก ภาพที่ชัดที่สุดก็คือ ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ การออมจะเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่คนชรา เพราะคนชราจำนวนมากไม่มีรายได้มีแต่รายจ่าย อีกทั้งการออมของครัวเรือนยังเป็นแหล่งทุนสำคัญในการสร้างฐานเศรษฐกิจครัวเรือน ผ่านการลงทุนเล็กๆน้อยๆเป็นธุรกิจครอบครัว หรือธุรกิจชุมชน อีกทั้งยังเป็นฐานที่สำคัญของการสร้างทุนมวลชนอีกด้วย

สำหรับตลาดเงินและตลาดทุนซึ่งเป็นสถาบันที่รวบรวมเงินออมและสร้างเงินทุน ตลาดเงินมีธนาคารเป็นสถาบันหลัก โดยเงินฝากจำนวนมากที่สุดมาจากบุคคลธรรมดา แต่ผู้กู้มากที่สุดก็คือธุรกิจ(43%ของ GDP)สำหรับตลาดทุน เป้าหมายที่แท้จริงคือ การระดมเงินทุนใหม่ให้แก่ธุรกิจเพื่อ

ก่อให้เกิดการผลิตจริง แต่ตลาดทุนก็ยังไม่สามารถทำหน้าที่ระดมทุนได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยทำหน้าที่ได้เพียง 1.07% ของสินเชื่อธุรกิจของธนาคาร(ปี 2555)เป็นผลให้ภาคธุรกิจยังคงต้องพึ่งพาเงินทุนผ่านระบบธนาคารเป็นด้านหลัก และจุดนี้เองอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ธนาคารพาณิชย์ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการปล่อยกู้ให้แก่การลงทุนและธุรกิจของภาคประชาชน ส่วนใหญ่เป็นการปล่อยกู้เพื่อบริโภค เช่น ชื้อบ้าน ชื้อรถ เป็นต้น จนทำให้เกิดสภาวะคนส่วนใหญ่ออม(ประชาชน) แต่คนส่วนน้อยกู้(นายทุนนักธุรกิจ)

นอกจากนี้ตลาดทุนที่มีหน้าที่หลักในระดมทุนให้ธุรกิจ ได้กลายเป็นสถานที่เก็งกำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น เพราะความคาดหวังของผู้ถือหุ้นไม่ได้อยู่ที่เงินปันผลหรือความต้องการเป็นเจ้าของกิจการ แต่คาดหวังเพียงราคาหุ้นที่พุ่งสูงขึ้น และการแสวงหากำไรจากราคาหุ้นนี้เอง เป็นผลให้มูลค่าการซื้อขายหมุนเวียนทั้งปีมากถึง 67%ของ GDPซึ่งมูลค่าเหล่านี้ไม่ใช่เม็ดเงินลงทุนใหม่ของธุรกิจ เพราะเงินทุนใหม่จะได้จากการเสนอขายหุ้นใหม่แก่ประชาชนทั่วไปเป็นครั้งแรกหรือที่เรียกว่า หุ้น IPO (Initial Public Offering)แต่มูลค่าซื้อขายมหาศาลในตลาดหลักทรัพย์ปัจจุบันเกิดจากความต้องการเปลี่ยนมือของหุ้นเพื่อสร้างกำไร โดยทำให้หุ้นกลายเป็นสินค้า แทนความต้องการระดมทุนตามหลักการ/ทฤษฎีของตลาดทุน ที่มีเป้าหมายแปรหุ้นให้กลายเป็นเงินทุนของธุรกิจเพื่อนำไปสู่การผลิตจริง และแสวงหากำไรจากซื้อขายสินค้าและบริการที่แท้จริง

5.2 สถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินชุมชนของไทยกับการสร้างทุนและการสะสมทุนของชุมชน

ก่อนที่จะกล่าวถึงสถาบันการเงินชุมชนของไทย จะขอพูดถึงคำว่าชุมชนเป็นลำดับแรก ในตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ.2543 มาตรา 3ได้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นปกติและต่อเนื่อง โดยเหตุที่อยู่ □ ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือมีอาชีพเดียวกัน หรือประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน จากความหมายข้างต้นไม่เพียงแต่ชุมชนเชิงพื้นที่หรือเชิงท้องถิ่นทั้งในเมืองและชนบทเท่านั้น แต่ยังมีชุมชนเชิงอาชีพเดียวกันอีกด้วย เช่น ชุมชนคนโรงงาน เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่ทำงานในพื้นที่โรงงานเดียวกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันผ่านการทำงานวันละแปดถึงสิบสองชั่วโมง มีการประกอบกิจกรรมการผลิตร่วมกันเพื่อสร้างผลผลิตแลกกับค่าจ้าง และอยู่ภายในวัฒนธรรมและกฎระเบียบของโรงงาน เป็นต้นซึ่งการศึกษาในบทต่อไปจะเป็นการศึกษาการสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชนคนโรงงาน

ส่วนคำว่า “องค์กรชุมชน” หมายความว่ากลุ่มคนที่มีระบบการจัดการที่สมาชิกของชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ พัฒนาอาชีพ เพิ่มรายได้ พัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม หรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม

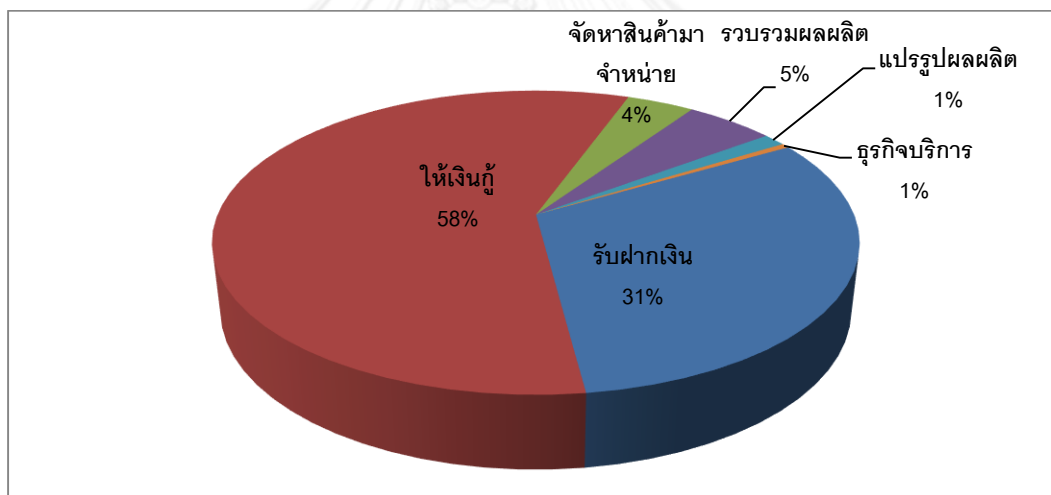
ดังนั้น สถาบันการเงินชุมชน จึงเป็นองค์กรทางการเงินของชุมชน ที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันและมีระบบการจัดการทางการเงินเพื่อการสร้างการออมและการลงทุน ยังประโยชน์ในการสร้างปัจจัยการผลิตและสร้างอาชีพให้แก่คนชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่คนในชุมชนโดยธรรมชาติทั่วไปของสถาบันการเงินชุมชนจะมีความใกล้ชิดกับเศรษฐกิจปากท้องของประชาชน เพราะชุมชนเป็นเจ้าของสถาบันดังกล่าว ตลอดจนระยะห่างระหว่างผู้กู้กับผู้ให้กู้มีน้อยเนื่องจากความเป็นเพื่อนบ้าน หรือความเป็นญาติพี่น้อง หรือความเป็นคนในที่ทำงานเดียวกัน จึงทำให้ต้นทุนในการกู้ยืมต่ำ สามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ง่าย แต่ฐานของเงินออมค่อนข้างแคบ ขณะที่สถาบันการเงินในระดับอื่น อาทิ ธนาคาร ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ออมเงินกับผู้กู้เงินอาจจะไม่มีความจำเป็นเพราะมีธนาคารเป็นตัวกลาง แต่จะเคร่งครัดในเรื่องความน่าเชื่อถือของผู้กู้ผ่านข้อมูลในการประกอบอาชีพ หลักทรัพย์ค้ำประกันและข้อมูลประวัติการชำระสินเชื่อ (เครดิตบูโร) แต่มีฐานของเงินออมขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์การลงทุนมวลชนในครั้งนี้ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องติดตามสถานการณ์ของสถาบันการเงินชุมชนของไทยที่มีอยู่เพราะเป็นองค์กรการเงินพื้นฐานที่มีชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารโดยชุมชน และเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาต่อยอดสู่การเป็นทุนมวลชนต่อไป

ในส่วนนี้จะติดตามสถานการณ์โดยสรุปของสถาบันการเงินชุมชนไทย ได้แก่ สหกรณ์ ภายใต้การกำกับดูแลของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มสัจจะวันละบาท ภายใต้การดูแลของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้การดูแลของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยนอกจากนี้ยังมีกองทุนของประชาชนที่สำคัญต่อเศรษฐกิจและสวัสดิการของประชาชน คือ กองทุนประกันสังคม สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงาน (แม้ว่าจะจะเป็นกองทุนของลูกจ้าง แต่บริหารโดยราชการ) และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

1) **สหกรณ์** อยู่ภายใต้การดูแลของกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี 2555 มีสหกรณ์อยู่ทั้งสิ้น 8,071 แห่ง แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร 4,433 แห่ง สหกรณ์ออมทรัพย์ 1,427 แห่ง สหกรณ์บริการ 1,198 แห่ง สหกรณ์เครดิตยูเนียน 549 แห่ง สหกรณ์ร้านค้า 267 แห่ง สหกรณ์การประมง 102 แห่ง และสหกรณ์นิคม 95 แห่ง (กรมตรวจบัญชี

สหกรณ์, 2555) มีผลการดำเนินธุรกิจดังนี้มูลค่าธุรกิจของสหกรณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 2.07 ล้านล้านบาท โดยสหกรณ์ทั่วประเทศมีการประกอบธุรกิจหลักคือ การให้เงินกู้ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุดถึง 58% ของมูลค่าธุรกิจทั้งหมด และธุรกิจรับฝากเงิน 31% ที่เหลือเพียง 11% แบ่งเป็นธุรกิจรวบรวมผลผลิต 5% ธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่าย 4% ธุรกิจแปรรูปผลผลิตและธุรกิจบริการมีสัดส่วนเท่ากันคือ อย่างละ 1% ทั้งนี้มูลค่าธุรกิจเงินกู้ของสหกรณ์มีมากถึง 1.19 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็น 10.6% ของสินเชื่อทั้งหมดของระบบธนาคาร ขณะที่เงินฝากมีเพียงประมาณครึ่งหนึ่งของเงินกู้ประมาณ 0.65 ล้านล้านบาท ส่วนผลกำไรของสหกรณ์ทั่วประเทศ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2555 สหกรณ์มีรายได้รวม 3.2 แสนล้านบาท มีรายจ่ายรวม 2.7 แสนล้านบาท ดังนั้นกำไรสุทธิ 5.5 หมื่นล้านบาท มาจากสหกรณ์ภาคเกษตร 4,836 ล้านบาท จากสหกรณ์นอกภาคเกษตร 5 หมื่นล้านบาท และมาจากกลุ่มเกษตรกร 135 ล้านบาท(เพยาว์ กิณปฐุม, 2555)

รูปที่ 5- 8 สัดส่วนตามประเภทธุรกิจของสหกรณ์ปี 2555

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

หากพิจารณาปริมาณธุรกิจตามประเภทของสหกรณ์ พบว่า สหกรณ์ประเภทออมทรัพย์มีปริมาณธุรกิจสูงสุด คือ 1.63 ล้านล้านบาท โดยในจำนวนนี้เป็นธุรกิจการกู้เงินมากถึง 1.08 ล้านล้านบาท และเป็นการรับฝากเงิน 0.54 ล้านล้านบาท รองลงมาคือ สหกรณ์การเกษตร มีปริมาณธุรกิจ 3.49 แสนล้านบาท ธุรกิจหลักคือ การรวบรวมผลผลิตมูลค่า 1.01 แสนล้านบาท รองลงมาคือ ธุรกิจให้เงินกู้ 0.78 แสนล้านบาท ตามด้วยธุรกิจรับฝากเงินและจัดหาสินค้ามาจำหน่ายมีปริมาณธุรกิจเท่ากันคือ 0.6 แสนล้านบาท อันดับสามคือ สหกรณ์เครดิตยูเนียนมีมูลค่าธุรกิจ 5.8 หมื่นล้านบาท ด้านหลักคือการปล่อยกู้และรับฝากเงิน ธุรกิจจะ 2.8 หมื่นล้านบาท ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ได้แก่ 1) สหกรณ์นิคม มีปริมาณธุรกิจ 1.6 หมื่นล้านบาท ธุรกิจหลักคือ การรวบรวมผลผลิต ประมาณ 5 พันล้านบาท 2) สหกรณ์บริการ มูลค่าธุรกิจ 1.4 หมื่นล้านบาท ธุรกิจหลักคือ การให้

เงินกู้ 4.4 พันล้านบาท 3) สหกรณ์ร้านค้า ปริมาณธุรกิจ 6.9 พันล้านบาท มีธุรกิจหลักคือ การจัดหาสินค้ามาจำหน่าย 6.3 พันล้านบาท และสุดท้ายคือ สหกรณ์ประมง มีปริมาณธุรกิจ 1.12 พันล้านบาท ธุรกิจหลักคือ การจัดหาสินค้ามาจำหน่าย 4 ร้อยกว่าล้านบาท

ตารางที่ 5- 4 ปริมาณธุรกิจของสหกรณ์แยกตามประเภทสหกรณ์ ปี 2555 (หน่วย : ล้านบาท)

ประเภทธุรกิจ	รวม	สหกรณ์การเกษตร	สหกรณ์ประมง	สหกรณ์นิคม	สหกรณ์ร้านค้า	สหกรณ์บริการ	สหกรณ์ออมทรัพย์	สหกรณ์เครดิตยูเนียน
รับฝากเงิน	648,747.41	69,814.36	42.53	3,360.33	27.92	2,628.06	544,277.66	28,596.56
ให้เงินกู้	1,194,494.10	78,689.93	194.72	2,652.66	291.13	4,431.42	1,079,309.45	28,924.79
จัดหาสินค้ามาจำหน่าย	83,201.13	69,827.98	479.84	3,043.37	6,369.24	2,202.78	336.33	941.59
รวบรวมผลผลิต	109,689.86	101,377.71	345.56	5,326.63	32.66	2,425.29	-	182.02
แปรรูปผลผลิต	27,648.09	25,365.18	2.37	2,001.74	31.81	236.56	-	10.44
ธุรกิจบริการ	10,022.87	4,156.43	56.44	86.25	152.19	2,232.70	3,120.99	217.87
รวม	2,073,803.47	349,231.58	1,121.46	16,470.98	6,904.94	14,156.80	1,627,044.43	58,873.27

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

ข้อมูลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ข้อมูลการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ สมาชิกของสหกรณ์ทั่วประเทศในปี 2554 มีจำนวนทั้งสิ้น 10.56 ล้านคน คิดเป็น 15.8% ของประชากรทั้งประเทศ โดยสหกรณ์ที่มีสมาชิกมากที่สุด คือ สหกรณ์การเกษตร 6.11 ล้านคน รองลงมาคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ 2.63 ล้านคน และสหกรณ์ร้านค้า 0.76 ล้านคน ที่เหลือเป็นสหกรณ์ประเภทอื่นๆ สมาชิกเหล่านี้มีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ประมาณ 6.06 ล้านคน มากที่สุดคือ การกู้เงิน 3 ล้านคน รองลงมาคือ การรับฝากเงิน 2.49 ล้านคน และการจำหน่ายสินค้า 2.07 ล้านคน ที่เหลือเป็นการมีส่วนร่วมในธุรกิจอื่นๆ

ตารางที่ 5- 5 จำนวนสมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศ แยกตามประเภท ปี 2554

ประเภทสหกรณ์	สหกรณ์		
	จำนวนสหกรณ์ (ไม่รวมชุมนุม)	จำนวนสมาชิก (หน่วย : คน)	สัดส่วน (คน/1 สหกรณ์)
สหกรณ์ภาคการเกษตร			
(Agricultural Cooperative Group)	3,858	6,314,902	1,637
สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Cooperatives)	3,685	6,116,121	1,660
สหกรณ์ประมง (Fisheries Cooperatives)	81	15,379	190
สหกรณ์นิคม (Land Settlement Cooperatives)	92	183,402	1,994
สหกรณ์นอกภาคการเกษตร			
(Non Agricultural Cooperative Group)	2,996	4,248,473	1,418
สหกรณ์ออมทรัพย์ (Thrift and Credit Cooperatives)	1,366	2,638,641	1,932
สหกรณ์ร้านค้า (Consumer Cooperatives)	195	766,153	3,929
สหกรณ์บริการ (Service Cooperatives)	997	349,612	351
สหกรณ์เครดิตยูเนียน (Credit Union Cooperatives)	438	494,067	1,128
รวมทั้งประเทศ (Total)	6,854	10,563,375	1,541

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

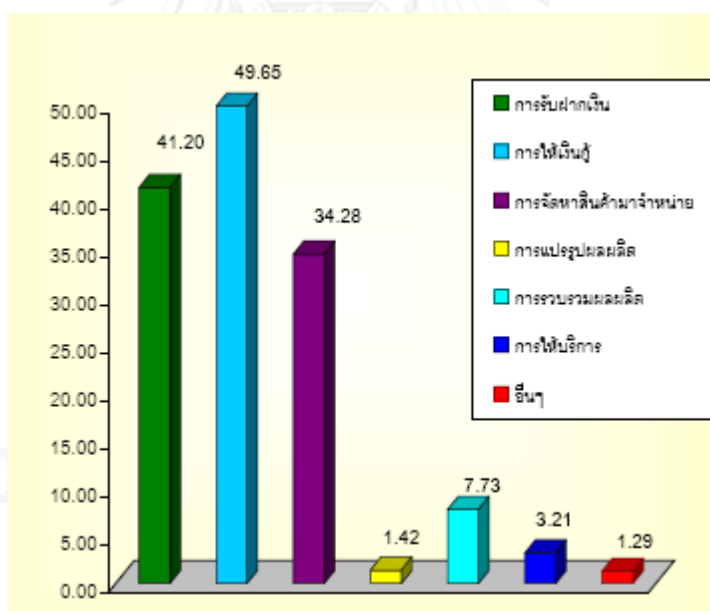
ตารางที่ 5- 6 จำนวนสมาชิกสหกรณ์ที่ร่วมทำธุรกิจกับสหกรณ์(หน่วย : คน)

ประเภท	จำนวนสมาชิกที่ร่วมทำธุรกิจ	ประเภทธุรกิจ							
		การรับฝากเงิน	การให้เงินกู้	การจัดหาสินค้ามาจำหน่าย	การแปรรูปผลผลิต	การรวบรวมผลผลิต	การให้บริการ	อื่นๆ	รวม
สหกรณ์การเกษตร	3,132,954	1,251,667	1,144,094	1,761,547	80,002	445,750	103,159	68,814	4,855,033
สหกรณ์ประมง	6,376	2,146	2,055	2,082	128	846	382	0	7,639
สหกรณ์นิคม	139,233	89,250	44,668	49,389	5,109	18,592	6,859	3,643	217,510
สหกรณ์ออมทรัพย์	1,974,420	887,006	1,533,480	3,862	0	121	219	1,131	2,425,819
สหกรณ์ร้านค้า	251,782	1,188	13,626	227,622	0	0	14,284	2,654	259,374
สหกรณ์บริการ	175,568	42,834	56,792	20,214	1,019	2,232	69,068	1,999	194,158
สหกรณ์เครดิตยูเนียน	380,744	223,146	214,358	12,753	0	1,052	530	238	452,077
รวม	6,061,077	2,497,237	3,009,073	2,077,469	86,258	468,593	194,501	78,479	8,411,610

***สมาชิก 1 คน สามารถทำธุรกิจได้หลายประเภท

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

รูปที่ 5- 9 ร้อยละของจำนวนสมาชิกที่มีส่วนร่วมทำธุรกิจแยกตามประเภทธุรกิจ

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

นอกจากนี้การบริหารงานของสหกรณ์เพื่อให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ปัจจัยที่มีความสำคัญคือ “คุณภาพคน” คุณภาพของคนจะเป็นตัวบ่งบอกคุณภาพขององค์กรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการสหกรณ์ได้แก่ คณะกรรมการบริหารสหกรณ์ และผู้จัดการสหกรณ์คุณภาพของผู้บริหารเบื้องต้นดูได้จากระดับการศึกษา ซึ่งเป็นตัวชี้วัดศักยภาพขั้นต้นของสหกรณ์ จากข้อมูลของกรมส่งเสริมสหกรณ์พบว่า จำนวน

คณะกรรมการสหกรณ์ทั้งประเทศมี 58,316 คน จำนวนมากที่สุด 36.27% จบการศึกษา ระดับประถม รองลงมา 29.76% จบการศึกษาระดับมัธยม/ปวช. 20.04% จบปริญญาตรี 6.81% จบปริญญาโท 4.86% จบอนุปริญญา 1.93% ไม่มีวุฒิการศึกษา และ 0.33% จบปริญญาเอกตามลำดับ ถ้าเราจัดแบ่งใหม่เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีการศึกษาไม่เกินมัธยมปลายจะมีมากถึง 68% ส่วนอีกกลุ่มประมาณ 32% มีการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุปริญญาขึ้นไปจนถึงปริญญาเอก

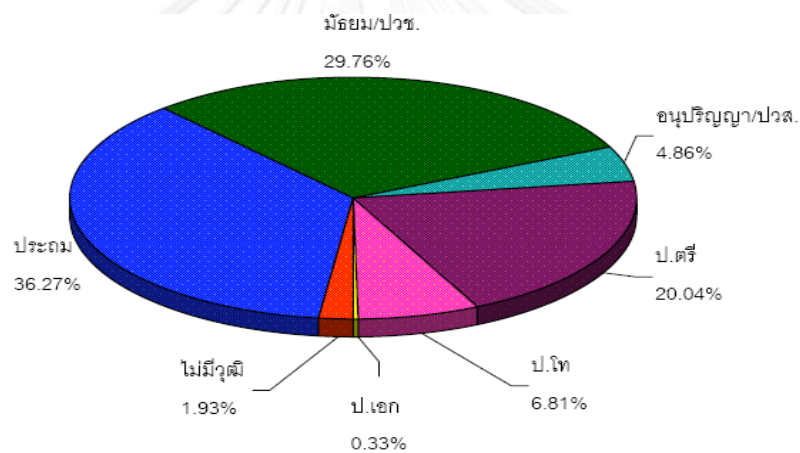
นอกเหนือจากนี้ยังมีผู้บริหารอีกคนหนึ่งของสหกรณ์ที่มีความสำคัญต่อการดูแลจัดการ ลงมือปฏิบัติงาน และแก้ไขปัญหาของสหกรณ์แบบวันต่อวัน ก็คือ ผู้จัดการสหกรณ์ ซึ่งบางแห่งอาจจะมีหรือไม่มีผู้จัดการสหกรณ์ก็ได้ขึ้นอยู่กับรายได้ของสหกรณ์ที่จะมีมากพอในจ้างผู้จัดการ หากสหกรณ์ใดไม่มีผู้จัดการ คณะกรรมการสหกรณ์ก็จะทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ รวมถึงตำแหน่งการเงินและเหรัญญิกของสหกรณ์ด้วย จากข้อมูลผู้จัดการสหกรณ์ทั่วประเทศ พบว่าสหกรณ์ที่มีผู้จัดการมีอยู่เพียง 36% ของสหกรณ์ทั้งหมด (2,909 แห่งจาก 8,071 แห่ง) ระดับการศึกษาของผู้จัดการสหกรณ์ ส่วนใหญ่จะมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป โดยมีมากถึง 1,408 คน จากที่สำรวจได้ 1,844 คน ทั้งนี้สหกรณ์ที่มีสัดส่วนผู้บริหารที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมากที่สุดคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ผู้บริหารส่วนใหญ่จะมีการศึกษาระดับประถม และประเด็นนี้เองอาจเป็นปัญหาส่วนหนึ่งของการพัฒนาสหกรณ์ไทย ทั้งในประเด็นวิสัยทัศน์และการบริหารจัดการ อาทิ ปัญหาการระดมทุน ปัญหาการกำหนดแผนธุรกิจ (หรือแผนการลงทุน) ปัญหาระบบการเงินการบัญชี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเงินการบัญชี ซึ่งนับเป็นงานสำคัญอันดับแรกภายหลังการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น เพราะในหลายกรณีแม้ไม่มีการทุจริต แต่ความผิดพลาดเรื่องการเงินการบัญชี ก็ได้นำไปสู่ความขัดแย้งและความล้มเหลวของสหกรณ์ในที่สุด สหกรณ์ในประเทศไทยโดยมากจัดตั้งขึ้นโดยไม่มีนักบัญชี ขณะที่คณะกรรมการจำนวนมากมีความรู้ระดับประถม แต่การลงบันทึกบัญชีของสหกรณ์มีรูปแบบไม่แตกต่างจากบัญชีของธุรกิจห้างร้าน อาทิ การลงบัญชีรายวัน การจัดทำงบทดลอง การทำงบดุล เป็นต้น ทางธุรกิจจัดจ้างนักวิชาชีพบัญชีมาทำบัญชีเพื่อแสดงต่อกรมสรรพากร แต่สหกรณ์ที่จัดตั้งใหม่ไม่มีงบประมาณจ้างขาดบุคคลากรและเป็นที่มาของการสาละวนอยู่กับการแก้ปัญหาทางบัญชี จนไม่มีเวลาที่จะคิดแผนงานหรือดำเนินงานสหกรณ์ให้เป็นที่มาของการสาละวนอยู่กับการแก้ปัญหาทางบัญชี จนไม่มีเวลาที่จะคิด

ตารางที่ 5- 7 จำนวนคณะกรรมการสหกรณ์แต่ละประเภท แยกตามระดับการศึกษา

(หน่วย :คน)

ประเภทสหกรณ์	ไม่มีวุฒิ	ประถม	มัธยม /ปวช.	อนุปริญญา /ปวส.	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก	รวม
สหกรณ์การเกษตร	593	15,760	10,707	1,128	1,805	159	10	30,162
สหกรณ์ประมง	21	297	232	30	86	9	1	676
สหกรณ์นิคม	1	549	323	30	57	7	0	967
สหกรณ์ออมทรัพย์	211	354	1,999	781	6,831	3,075	137	13,388
สหกรณ์ร้านค้า	22	113	225	77	746	339	20	1,542
สหกรณ์บริการ	223	2,520	2,328	524	1,237	226	19	7,077
สหกรณ์เครดิตยูเนียน	52	1,559	1,540	263	927	154	8	4,503
รวม*	1,123	21,152	17,354	2,833	11,689	3,969	195	58,315

รูปที่ 5- 10 ร้อยละของจำนวนกรรมการสหกรณ์ แยกตามระดับการศึกษา

ตารางที่ 5- 8 ระดับการศึกษาของผู้จัดการสหกรณ์ (หน่วย :คน)

ประเภทสหกรณ์	ผู้จัดการ สหกรณ์	วุฒิการศึกษาของผู้จัดการสหกรณ์							
		รวม	ไม่มีวุฒิ	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา /ปวช.	อนุปริญญา /ปวส.	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
สหกรณ์การเกษตร	1,394	842	3	21	126	103	544	45	0
สหกรณ์ประมง	22	15	0	2	3	0	9	1	0
สหกรณ์นิคม	67	32	0	1	3	5	22	1	0
สหกรณ์ออมทรัพย์	804	605	4	2	47	22	380	148	2
สหกรณ์ร้านค้า	135	74	0	1	3	6	52	11	1
สหกรณ์บริการ	283	150	2	7	27	15	80	19	0
สหกรณ์เครดิตยูเนียน	204	126	0	1	16	16	85	8	0
รวม	2,909	1,844	9	35	225	167	1,172	233	3

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ www.cpd.go.th

จากข้อมูลของสหกรณ์ของไทยข้างต้น หากวิเคราะห์ตามวงจรของระบบเศรษฐกิจ ในภาพที่ 5-1 สหกรณ์ไทยยังคงบทบาทในการทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงิน คือ การรับฝากเงินและการปล่อยกู้เป็นหลัก(มีปริมาณธุรกิจในส่วนนี้มากถึง 89% ของทั้งหมด)มากกว่าบทบาทในการเป็นหน่วยธุรกิจเพื่อทำการผลิตและการค้าซึ่งยังคงต่ำมากเพียง 11% แบ่งเป็นจัดหาสินค้ามาจำหน่าย 4% รวบรวมผลผลิต 5% แปรรูปผลผลิต 1% ธุรกิจบริการ 1% นอกจากนี้การเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างสหกรณ์ยังจำกัด แม้ว่าจะมีการจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์แล้วก็ตาม เพราะพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2552 มาตรา 101 กำหนดให้สหกรณ์ประเภทเดียวกันหรือประกอบธุรกิจการผลิต การค้า อุตสาหกรรมและบริการอย่างเดียวกัน 5 แห่งขึ้นไปเท่านั้น จึงจะจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์เพื่อทำธุรกิจแสวงหากำไรและสร้างรายได้ได้จึงเป็นเหตุให้สหกรณ์ที่อยู่ในชุมนุมเป็นสหกรณ์แบบเดียวกัน หากเป็นสหกรณ์การเกษตรก็เป็นเกษตรเหมือนกันหมด หากเป็นสหกรณ์บริการก็บริการเหมือนกันหมด การแลกเปลี่ยนสินค้าจึงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะทุกสหกรณ์มีสินค้าไม่แตกต่างกัน จึงทำให้ขาดความหลากหลาย ขาดความเชื่อมโยงในแง่ธุรกิจและการตลาด หากเปิดโอกาสให้ชุมนุมสหกรณ์มีความหลากหลายของสหกรณ์ เช่น สหกรณ์บริการ(เช่น สหกรณ์บ้านมั่นคงที่สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนซึ่งมีจำนวนนับพันแห่ง และมีสมาชิกบ้านนับแสนคน) เชื่อมโยงกับสหกรณ์เกษตร สหกรณ์ประมง ก็จะทำให้สหกรณ์บริการกลายเป็นตลาดของสหกรณ์เกษตรและประมง เป็นต้น

หากจะเปรียบเทียบกับกรณีเครือข่ายธุรกิจของสหกรณ์มอนดราگون เราจะพบว่าเฉพาะเครือข่ายสหกรณ์มอนดราگونเพียงแห่งเดียว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับชุมนุมสหกรณ์ แต่เชื่อมโยงสหกรณ์หลากหลายประเภทเข้าด้วยกัน มีมูลค่าธุรกิจมากถึง 2.1 ล้านล้านบาท⁴² มากกว่ามูลค่าธุรกิจของสหกรณ์ไทยรวมกันทั้งประเทศที่มี 2.07 ล้านล้านบาท โดยมีสัดส่วนธุรกิจด้านสถาบันการเงินในปี 2555 ประมาณ 72.7% ที่เหลืออีก 27.3% เป็นหน่วยธุรกิจที่ทำการค้า การผลิต และการสร้างนวัตกรรม แบ่งเป็นธุรกิจการผลิตอุตสาหกรรม 12.3% ด้านการค้าปลีก 14.7% และการลงทุนด้านนวัตกรรมประมาณ 0.3%(Mondragon, 2012: 13, 17, 37, 39) ที่สำคัญมอนดราگونมีฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมทั้งอุตสาหกรรมหนักและเบา เช่น อุตสาหกรรมเหล็กและชิ้นส่วนรถยนต์ เป็นต้น ขณะที่ฐานการผลิตของสหกรณ์ไทยที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยอยู่ในรูปของการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรขั้นต้น ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการผลิตอุตสาหกรรมของมอนดราگونคือ เป็นการกระทำการผลิตแบบรวมหมู่โดยสหกรณ์หรือบริษัทลูกของสหกรณ์จะเป็นผู้ระดมทุนและลงทุนทำการผลิต การจ้างงาน และขายสินค้าเองการกำไร/ขาดทุนจะมีผลต่อสหกรณ์/

⁴² อัตราแลกเปลี่ยนบาทต่อยูโร เท่ากับ 43.63 บาท ต่อ 1 ยูโร (วันที่ 11 ธันวาคม 2556)

บริษัทถูกโดยตรง ซึ่งไม่ใช่ในลักษณะที่สหกรณ์ปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิก และสมาชิกนำเงินไปลงทุนทำธุรกิจเองในเชิงปัจเจก กำไร/ขาดทุนเป็นเรื่องของปัจเจก สหกรณ์รอรับดอกเบียพร้อมเงินต้นคืน การผลิตแบบรวมกลุ่ม ทำให้เครือข่ายสหกรณ์มอดรากอนมีศักยภาพที่จะลงทุนด้านการวิจัย และนวัตกรรมเพื่อทำการต่อยอดและปรับปรุงการผลิตอุตสาหกรรมให้มีประสิทธิภาพ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการของตลาด

ธุรกิจด้านการรับฝากเงินและการปล่อยกู้ของสหกรณ์ที่มีมูลค่ามากที่สุดเมื่อเทียบกับธุรกิจประเภทอื่นๆของสหกรณ์นั้น ยังคงเน้นการทำธุรกิจแบบปัจเจก การฝากเงินและการกู้เงินในนามกลุ่มยังคงมีน้อย แม้ว่าข้อบังคับสหกรณ์จะเปิดให้รับฝากเงินหรือกู้เงินจากสหกรณ์อื่นกรณีตัวอย่างคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ที่มียอดธุรกิจด้านการกู้ยืมและเงินฝากมากที่สุดในบรรดาสหกรณ์ทุกประเภทในปี 2554 การฝากเงินด้านหลักมาจากการออมของสมาชิก 3.36 แสนล้านบาท มาจากการออมของสหกรณ์อื่นประมาณ 0.13 แสนล้านบาท ส่วนการปล่อยสินเชื่อให้แก่สมาชิกกู้ 9.4 แสนล้านบาท และปล่อยสินเชื่อให้แก่สหกรณ์อื่นประมาณ 0.33 แสนล้านบาท หากจะเปรียบเทียบกับกรณีของมอดรากอน สหกรณ์ CAJA LABORAL เป็นสถาบันการเงินหลักในการจัดหาแหล่งเงินทุนให้แก่สหกรณ์และบริษัทธุรกิจในเครือข่ายมอดรากอนทั้งหมดในด้านประเภทสินเชื่อ สหกรณ์ออมทรัพย์จำนวนมากจะปล่อยกู้เพื่อการบริโภคของสมาชิก น้อยมากที่จะปล่อยกู้แล้วนำไปสู่การผลิตเงินกู้เพื่อบริโภคนั้นไม่ได้เป็นเงินทุนที่ทำให้เกิดความมั่งคั่งสำหรับผู้กู้ แต่เงินกู้ที่สร้างความเติบโตและความมั่งคั่งต่อผู้กู้และเศรษฐกิจ ก็คือ เงินกู้เพื่อการผลิตและการค้า ข้อมูลของสหกรณ์ออมทรัพย์ทั่วประเทศในปี 2554 เงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพมีเพียง 3.5 หมื่นล้านบาท เงินกู้เพื่อซื้อทรัพย์สิน 8.8 หมื่นล้านบาท ส่วนเงินกู้เพื่อการบริโภคและชำระหนี้เดิมมีมากถึง 6.45 แสนล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นเงินกู้เพื่อชำระหนี้เดิมถึง 2.67 แสนล้านบาท นับเป็นประเด็นที่น่าห่วงกังวล เพราะเป็นเงินที่ไม่ได้ทำให้เกิดการบริโภคใหม่และการลงทุนใหม่แต่อย่างใด และยังเป็นภาระขยายระยะเวลาการชำระหนี้ ทำให้สมาชิกมีหนี้สินต่อเนื่อง เป็นผลให้จำนวนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่ำกว่าความเป็นจริง ซึ่งจะมีผลเสียต่อความมั่นคงของสหกรณ์ในระยะยาว (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, 2554:4,37-44)

ตารางที่ 5- 9 การใช้ประโยชน์จากเงินกู้ของสหกรณ์ออมทรัพย์ทั่วประเทศ

หน่วย : ล้านบาท					
รายการ	2550	2551	2552	2553	2554
ใช้สอยส่วนตัว				156,293.29	184,973.27
ชำระหนี้สินเดิม	161,789.35	183,305.80	193,924.57	221,276.03	267,636.78
เครื่องใช้ในครัวเรือน				47,076.20	52,713.55
ซื้อสร้างปรับปรุงสิ่งปลูกสร้าง	94,493.65	101,455.08	115,126.98	128,401.43	139,995.68
ซื้อที่ดิน				23,112.03	29,530.76
ซื้อบ้านพร้อมที่ดิน				29,836.53	35,642.86
ซื้อยานพาหนะ				17,024.66	22,877.28
ลงทุนประกอบอาชีพ				24,484.50	35,174.55
อื่น ๆ	280,990.64	304,658.85	361,675.74	100,038.76	134,236.46
รวม	537,273.64	589,419.73	670,727.29	747,543.43	902,781.19
ให้สหกรณ์อื่นกู้	29,875.98	34,581.74	40,547.33	37,451.40	33,821.83
รวมทั้งสิ้น	567,149.62	624,001.47	711,274.62	784,994.83	936,603.02

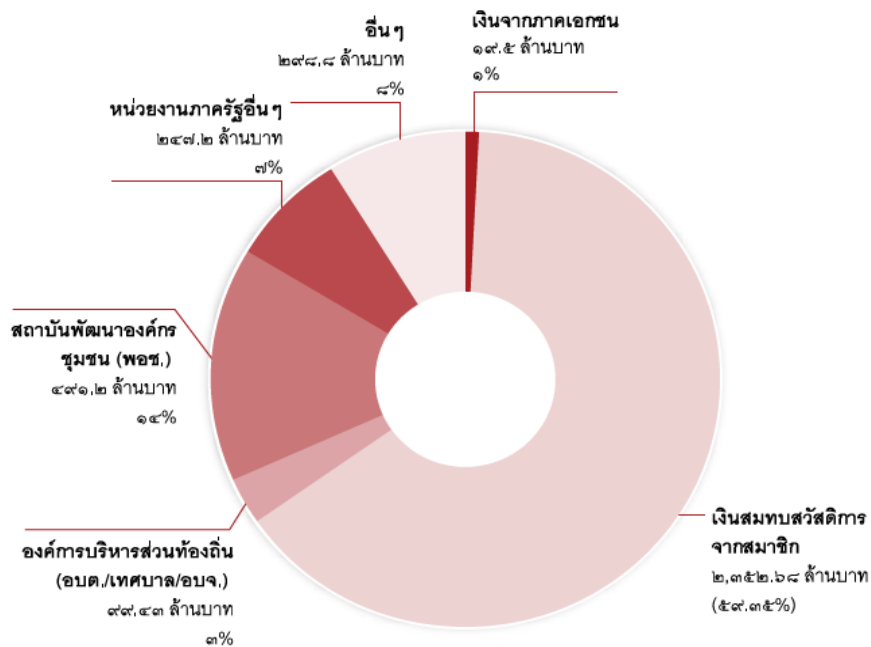
ที่มา : รายงานผลการดำเนินงานและฐานะการเงินสหกรณ์ออมทรัพย์ ประจำปี 2554

อันที่จริงหากเปรียบเทียบสหกรณ์กับห้างหุ้นส่วน/บริษัท พบว่าสหกรณ์มีความได้เปรียบในเชิงธุรกิจมากกว่าธุรกิจเอกชนในหลายด้านหากก้าวพ้นข้อจำกัดด้านกฎหมายบางประเด็นและคุณภาพคนคือ ประการที่หนึ่ง การมีสมาชิกที่แน่นอนจำนวนมาก ทำให้มีแหล่งทุนและตลาดที่ชัดเจน สามารถระดมทุนจากสมาชิกได้อย่างสม่ำเสมอและแน่นอนเนื่องจากข้อบังคับของสหกรณ์ทุกแห่ง จะบังคับให้สมาชิกออมหุ้นทุกเดือนๆ ละเท่ากันทุกคน อีกทั้งสมาชิกยังเป็นแหล่งตลาดเบื้องต้นของสหกรณ์ประการที่สองการระดมทุนของสหกรณ์เกิดได้จากทั้งเงินค่าหุ้นและเงินฝากของสมาชิก(บทบาทคล้ายธนาคาร) ขณะที่บริษัท/ห้างหุ้นส่วนไม่สามารถระดมทุนผ่านการรับฝากเงินจากประชาชนได้โดยตรง ยกเว้นกรณีธนาคาร/บริษัทเงินทุน เนื่องจากได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนและอยู่ภายใต้การดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย การระดมทุนของบริษัทเอกชนถ้าไม่มาจากทุนตัวเองและหุ้นส่วน อาจจะมาจากการกู้ยืม และการระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์ ประการที่สาม สหกรณ์ได้รับการยกเว้นภาษีในบางรายการ เช่น ภาษีเงินได้นิติบุคคล ดอกเบี้ยเงินฝาก/เงินปันผลของสหกรณ์ไม่ต้องเสียภาษี ภาษีธุรกิจเฉพาะ เป็นต้นโดยสรุป ในวงจเศรษฐกิจ สหกรณ์ไทยยังคงเน้นการทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงิน และยังมีบทบาทน้อยในการเป็นหน่วยธุรกิจที่ทำการผลิตและการค้า รวมถึงการพัฒนาสมาชิกให้ฐานผู้บริโภคเพื่อรองรับผลผลิตของสหกรณ์ก็ยิ่งต่ำ การจะพัฒนาทุนมวลชนโดยใช้ฐานของสหกรณ์ไทยนั้น ในแง่การระดมทุนพบว่ามีความพอและมีลักษณะการสะสมแบบรวมหมู่แต่อาจจะต้องแก้ในส่วนของการลงทุนหรือการใช้ประโยชน์จากทุนเพื่อให้เกิดความมั่งคั่งในลักษณะกลุ่ม และต้องไม่หาประโยชน์จากทุน

การเงินเพียงอย่างเดียว แต่ต้องต่อยอดการลงทุนไปสู่ทุนการผลิตและการค้า ผ่านความเป็นเจ้าของร่วมในกิจการร้านค้าและอุตสาหกรรมดังเช่นความสำเร็จในกรณีของมอนตราคอน

2) กองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) หรือเรียกสั้นๆ ว่า พอช. เป็นเงินทุนที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชนตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยเป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นในปี 2548 โดยในปี 2555 กองทุนดังกล่าวมีมากถึง 5,318 กองทุน มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 3,227,890 คน และมีเงินกองทุน 3,508.86 ล้านบาทที่มาของเงินกองทุน จำนวนมากที่สุดมาจากการออมสมทบของสมาชิก 2,352.68 ล้านบาท (คิดเป็น 59.35%) จากพอช. 491.2 ล้านบาท (14%) หน่วยงานภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 346.63 ล้านบาท (10%) เงินจากภาคเอกชน 19.5 ล้านบาท (1%) และอื่นๆ 298.8 ล้านบาท (8%) ทั้งนี้รัฐบาลได้สมทบงบประมาณเข้ากองทุนในอัตราวันละ 1 บาท/ สมาชิก 1 คน ตั้งแต่วันที่ 11 มกราคม 2553 – 26 กันยายน 2555 โดยได้สมทบกองทุนสวัสดิการแล้วสามรอบ รอบแรก 4,246 กองทุน จำนวนเงิน 510 ล้านบาท สมาชิกที่ได้รับการสมทบ 2.2 ล้านคน รอบสอง 2,632 กองทุน จำนวนเงินประมาณ 596 ล้านบาท สมาชิก 2.1 ล้านคน และรอบที่สาม 718 กองทุน สมาชิกกว่า 850,000 ราย งบประมาณจำนวน 265 ล้านบาท

รูปที่ 5- 11 เงินกองทุนสวัสดิการชุมชน จำแนกตามแหล่งที่มา ปี 2555

ที่มา : รายงานประจำปี พอช. 2555

ในด้านการใช้จ่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ข้อมูล ณ พฤศจิกายน 2555 พบว่า มีการใช้จ่ายเงินเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนประมาณ 12 ประเภทรวมถึงประเภทอื่นๆ เป็น

จำนวนเงินทั้งสิ้น 499 ล้านบาท และผู้ได้รับประโยชน์จากกองทุนนี้จำนวน 453,613 คน จำนวนเงินที่ใช้มากที่สุด คือ สวัสดิการกรณีเสียชีวิตร้อยละ 43.12 รองลงมาคือ สวัสดิการกรณีเจ็บป่วย/รักษาพยาบาลร้อยละ 17.69 และสวัสดิการเพื่อพัฒนาอาชีพร้อยละ 13.62 ที่เหลือร้อยละ 25.57 เป็นสวัสดิการประเภทอื่นๆ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายงานศพ สวัสดิการเด็กแรกเกิดและคลอดบุตร สวัสดิการคนด้อยโอกาส/คนพิการ สวัสดิการค่าตอบแทนคณะกรรมการ สวัสดิการช่วยเหลือผู้ประสบพิบัติภัย สวัสดิการผู้สูงอายุ สวัสดิการเพื่อการศึกษา สวัสดิการเพื่อที่อยู่อาศัย สวัสดิการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์(สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน), 2555: 32-37) โดยสรุปกองทุนนี้มีเป้าหมายหลักคือ การสะสมเงินทุน เพื่อการสร้างหลักประกันชีวิตให้แก่คนในชุมชน เป้าหมายด้านการสะสมทุนเพื่อก่อให้เกิดการผลิตหรือการค้ายังมีสัดส่วนที่น้อยมาก การลงทุนเพื่อสร้างความมั่งคั่งยังเป็นแบบปัจเจก คือ การปล่อยกู้รายบุคคลเพื่อการประกอบอาชีพ ซึ่งยังห่างไกลจากเป้าหมายของทุนมวลชน ที่เน้นการเป็นเจ้าของร่วมในกิจการ

ตารางที่ 5- 10ประเภทของการจัดสวัสดิการ
และจำนวนเงินกองทุนที่ใช้จัดสวัสดิการประเภทต่างๆ

ประเภทสวัสดิการ	จำนวนเงินที่จ่ายสวัสดิการ (บาท)	ร้อยละ	จำนวนราย	ร้อยละ	จำนวนกองทุน	ร้อยละของจำนวนกองทุนทั้งหมด	ร้อยละของจำนวนกองทุนมีการจัดสวัสดิการทั้งหมด
๑. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับงานศพ	๑๒,๕๘๑,๘๑๘	๒.๕๒	๓,๐๙๔	๐.๖๘	๒๕๗	๔.๘๓	๖.๗๖
๒. สวัสดิการกรณีเสียชีวิต	๒๑๕,๕๑๐,๙๕๗	๔๓.๑๒	๗๒,๕๙๑	๑๖	๓,๒๓๘	๖๐.๘๒	๘๕.๑๗
๓. สวัสดิการเกี่ยวกับการเจ็บป่วย/รักษาพยาบาล	๘๘,๔๒๘,๐๘๒	๑๗.๖๙	๑๙๐,๙๔๒	๔๒.๐๙	๓,๒๓๘	๖๐.๘๒	๘๕.๑๗
๔. สวัสดิการเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด/คลอดบุตร	๑๒,๙๖๘,๖๒๗	๒.๖	๑๗,๔๘๘	๓.๘๖	๒,๙๒๙	๕๕.๐๒	๗๗.๐๔
๕. สวัสดิการคนด้อยโอกาส/คนพิการ	๖,๒๙๓,๙๑๙	๑.๒๖	๙,๖๑๖	๒.๑๒	๙๘๐	๑๘.๔๑	๒๕.๗๘
๖. สวัสดิการค่าตอบแทนคณะกรรมการ	๘,๑๖๕,๑๘๖	๑.๖๓	๓,๖๖๐	๐.๘๑	๑๖๙	๓.๑๗	๔.๔๕
๗. สวัสดิการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ	๑,๐๖๓,๔๗๐	๐.๒๑	๒,๑๖๑	๐.๔๘	๑๒๐	๒.๒๕	๓.๑๖
๘. สวัสดิการผู้สูงอายุ	๑๒,๔๒๑,๓๗๕	๒.๔๙	๓๘,๐๕๑	๘.๓๙	๘๒๐	๑๕.๔	๒๑.๕๗
๙. สวัสดิการเพื่อการศึกษา	๑๕,๙๓๑,๘๒๔	๓.๑๙	๒๖,๗๒๖	๕.๘๙	๑,๐๗๐	๒๐.๑	๒๘.๑๔
๑๐. สวัสดิการเพื่อที่อยู่อาศัย	๔๐๖,๙๖๐	๐.๐๘	๑,๖๐๗	๐.๓๕	๑๒	๐.๒๓	๐.๓๒
๑๑. สวัสดิการเพื่อพัฒนาอาชีพ	๖๘,๐๔๓,๗๕๕	๑๓.๖๒	๑๖,๔๖๖	๓.๖๓	๕๖๕	๑๐.๖๑	๑๔.๘๖
๑๒. สวัสดิการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์	๗,๓๗๔,๔๓๖	๑.๔๘	๘,๓๙๖	๑.๘๕	๒๐๖	๓.๘๗	๕.๔๒
๑๓. สวัสดิการอื่นๆ	๕๐,๕๕๘,๑๕๖	๑๐.๑๒	๖๒,๘๑๕	๑๓.๘๕	๑,๒๒๙	๒๓.๐๘	๓๒.๓๓
รวมทั้งหมด	๔๙๙,๗๔๘,๕๕๕	๑๐๐	๔๕๓,๖๑๓	๑๐๐	๑๔,๘๓๓	๑๐๐	๑๐๐

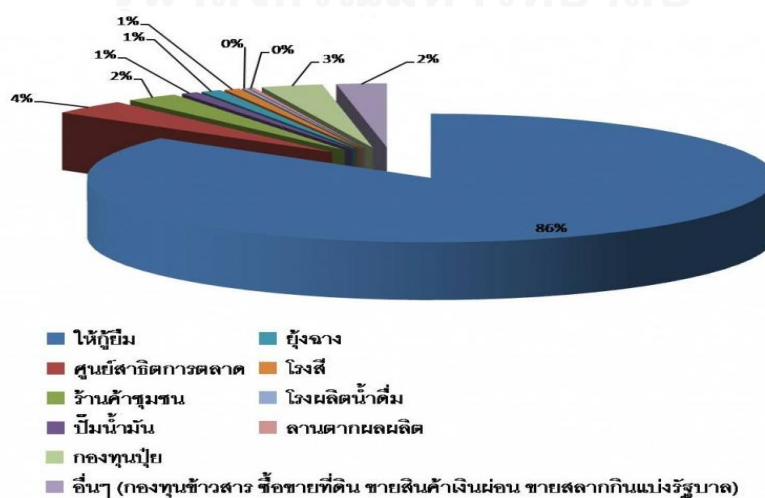
ที่มา : รายงานประจำปี พอช. 2555

3) **กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต** ภายใต้การดูแลของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ในปี 2553 มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจำนวนทั้งสิ้น 34,530 กลุ่ม โดยมีสมาชิก 4,506,411 คน และมีจำนวนเงินสะสมออมทรัพย์มากถึง 25,248 ล้านบาท การใช้จ่ายเงินสะสมออมทรัพย์เพื่อการผลิต ถูกนำไปใช้ในสองทางคือ การใช้เพื่อการลงทุนการผลิต และการใช้จ่ายเพื่อสวัสดิการชุมชน โดยการใช้เงินเพื่อลงทุนทำการผลิต มากที่สุด 86% เป็นการให้สมาชิกกู้ยืมไปทำการผลิต รองลงมาคือ การจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด 4% ตามด้วยกองทุนปุ๋ย 3% ร้านค้าชุมชน 2% ส่วนที่เหลืออีก 5% เป็นเรื่องการสร้างบิ๊มน้ำมัน ยุ้งฉาง โรงสี โรงผลิตน้ำดื่ม และกองทุนข้าวสาร ซื้อขายที่ดิน ขายสินค้าเงินผ่อน และขายสลากกินแบ่งรัฐบาล

ในด้านการจัดสวัสดิการชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีจัดสวัสดิการประมาณ 11 ประเภท ด้านหลักเป็นการจัดตั้งทุนสาธารณะ 36% รองลงมาคือ ทุนการศึกษา 16% สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส 15% ฌาปนกิจสงเคราะห์ 11% รักษาพยาบาล 5% ทุนสาธารณสุข 4% ธนาคารข้าว 3% อีก 10% ที่เหลือสวัสดิการด้านอื่นๆ

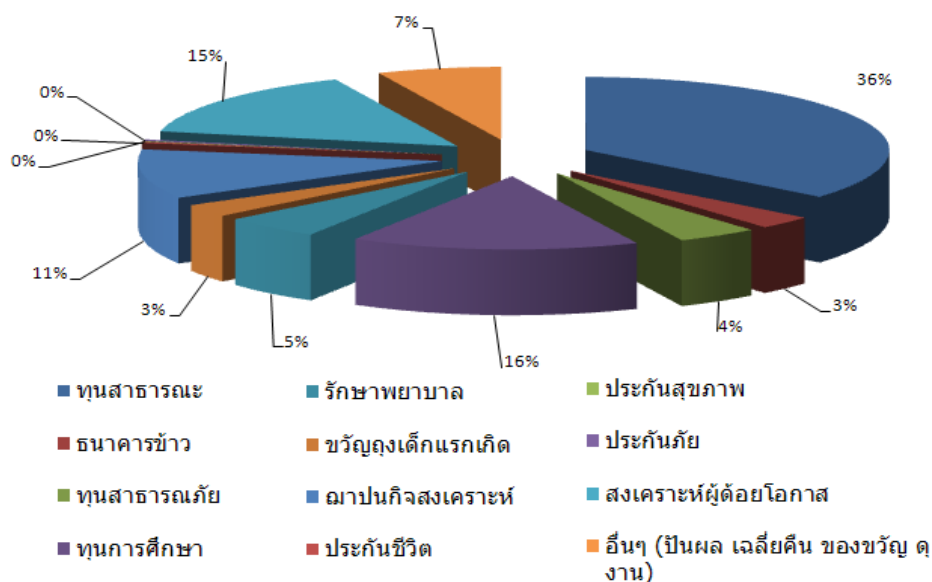
ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต อยู่ระหว่างการจดทะเบียนกับกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ภายใต้ระเบียบกรมพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน 2555 อย่างไรก็ดี แม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็กระจุกตัวอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสะสมทุนเพื่อการผลิต แต่ในการใช้ทุนของแต่ละกลุ่มก็ยังคงไม่แตกต่างจากสหกรณ์ คือ การเน้นการให้สมาชิกรายบุคคลกู้เพื่อไปทำการผลิต ยังขาดแนวคิดที่จะใช้ทุนที่สะสมมา ร่วมกันทำการผลิตแบบรวมกลุ่ม ที่จะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและผลผลิตร่วมกัน

รูปที่ 5- 12 สัดส่วนการใช้จ่ายเงินเพื่อการลงทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปี 2553

ที่มา สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน ปี 2553 (สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน, 2553)

รูปที่ 5- 13 สัดส่วนการใช้เงินเพื่อการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปี 2553

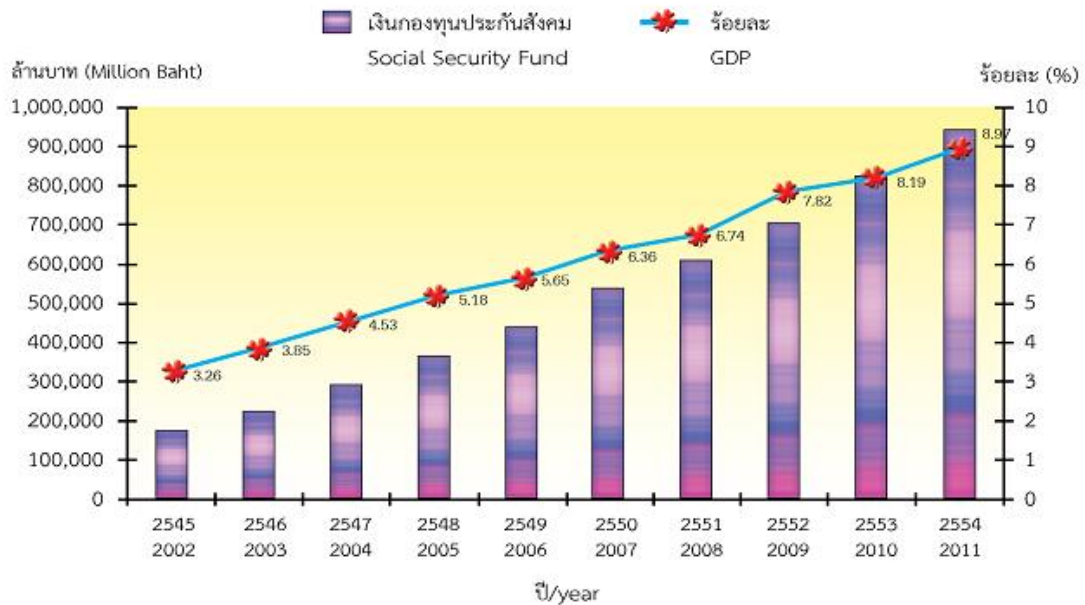
ที่มา : สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน ปี 2553 www.fund.cdd.go.th

4) กองทุนประกันสังคม แม้ว่ากองทุนประกันสังคมจะเกิดขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองและสร้างหลักประกันทางชีวิตให้แก่ลูกจ้าง โดยมีลักษณะสะสมที่บังคับออมแบบรวมหมู่ และลูกจ้างทุกคนเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกันแต่การบริหารงานและอำนาจตัดสินใจยังคงขึ้นอยู่กับราชการ คือสำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงานกองทุนประกันสังคมในปี 2554⁴³ มีจำนวนผู้ประกันตน 10.5 ล้านคน และมีสถานประกอบการเข้าร่วมในกองทุน 404,195 แห่ง โดยมีเงินกองทุนจำนวนทั้งสิ้น 945,103 ล้านบาท(คิดเป็น 8.97% ของ GDP) ดังนี้

- เงินกองทุน 4 กรณี ได้แก่ เจ็บป่วย คลอดบุตร ทูพพลภาพ ตาย จำนวน 127,106 ล้านบาท
- เงินกองทุน 2 กรณี ได้แก่ สงเคราะห์บุตร และชราภาพ จำนวน 750,520 ล้านบาท เฉพาะกรณีชราภาพมีมากถึง 595,304 ล้านบาท(คิดเป็น62.98% ของเงินกองทุนประกันสังคมทั้งหมด)
- เงินกองทุนกรณีการว่างงาน จำนวน 67,477 ล้านบาท

⁴³ตัวเลขล่าสุดมีแค่เพียงปี 2554

รูปที่ 5- 14 เงินกองทุนประกันสังคมเทียบกับ GDP

ที่มา : รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม

ในด้านการจัดเก็บเงินสมทบและการใช้จ่ายเงินกองทุนประกันสังคม การจัดเก็บเงินสมทบของกองทุนประกันสังคม เก็บเงินสมทบจากนายจ้างและลูกจ้างในอัตราฝ่ายละ 5% ของค่าจ้าง(ประกอบด้วยเงินสมทบ 4 กรณีฝ่ายละ 1.5% เงินสมทบ 2 กรณีฝ่ายละ 3% และเงินสมทบการว่างงานฝ่ายละ 0.5%) ส่วนรัฐบาลสมทบ 2.75%(ประกอบด้วยเงินสมทบ 4 กรณี 1.5% เงินสมทบ 2 กรณี 1% และ 0.25% สำหรับเงินสมทบกรณีการว่างงาน)ทั้งนี้ในปี 2554 เก็บเงินสมทบได้เท่ากับ 124,299.90 ล้านบาท แบ่งออกเป็นเงินสมทบ 4 กรณี 44,059.03 ล้านบาท เงินสมทบ 2 กรณี 68,496.58 ล้านบาท และกรณีการว่างงาน 11,674.29 ล้านบาท

ส่วนด้านการใช้จ่ายแบ่งออกเป็นสองทางคือ หนึ่งการจ่ายประโยชน์ทดแทน 7 กรณี และสองคือการนำเงินที่เหลือจากการจ่ายประโยชน์ทดแทนไปลงทุนเพื่อสร้างความเติบโตให้แก่กองทุน สำหรับการจ่ายประโยชน์ทดแทนใช้ไป 46,293.51 ล้านบาท แบ่งออกเป็นประโยชน์ทดแทน 4 กรณี 32,194.95 ล้านบาท(69.55%) ประโยชน์ทดแทน 2 กรณี 10,636.25 ล้านบาท (22.98%) และกรณีการว่างงาน 3,462.30 ล้านบาท(7.48%)(สำนักงานประกันสังคม, 2554: 12,14,17)

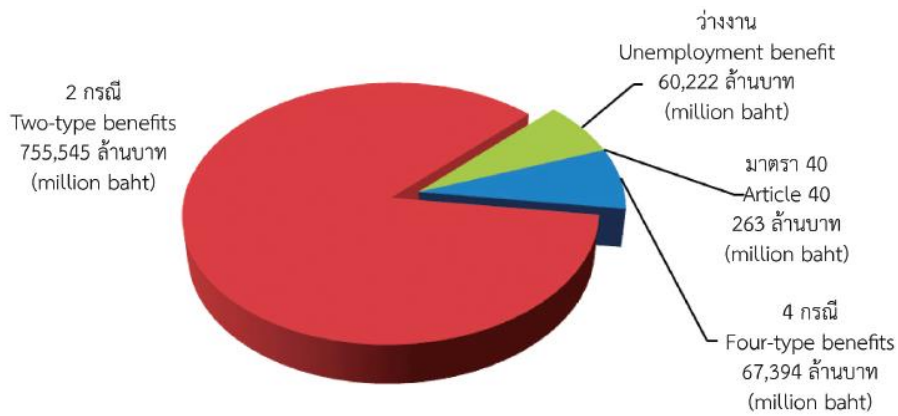
ตารางที่ 5- 11เงินสมทบและประโยชน์ทดแทนปี 2554

กรณี	เงินสมทบ (ล้านบาท) Contribution (Million Baht)	ประโยชน์ทดแทน				Type
		จำนวนผู้รับประโยชน์ทดแทน Number of Beneficiaries		จำนวนเงินประโยชน์ทดแทน Benefit paid		
		(ราย/case)	%	(ล้านบาท/Million Baht)	%	
4 กรณี	44,059.03	31,300,113	95.41	32,194.95	69.55	Four-type benefit
2 กรณี	68,496.58	1,409,331	4.30	10,636.25	22.98	Two-type Benefit
ว่างงาน	11,674.29	98,142	0.30	3,462.30	7.48	Unemployment
รวม	124,229.90	32,807,586	100.00	46,293.51	100.00	Total

ที่มา : รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม

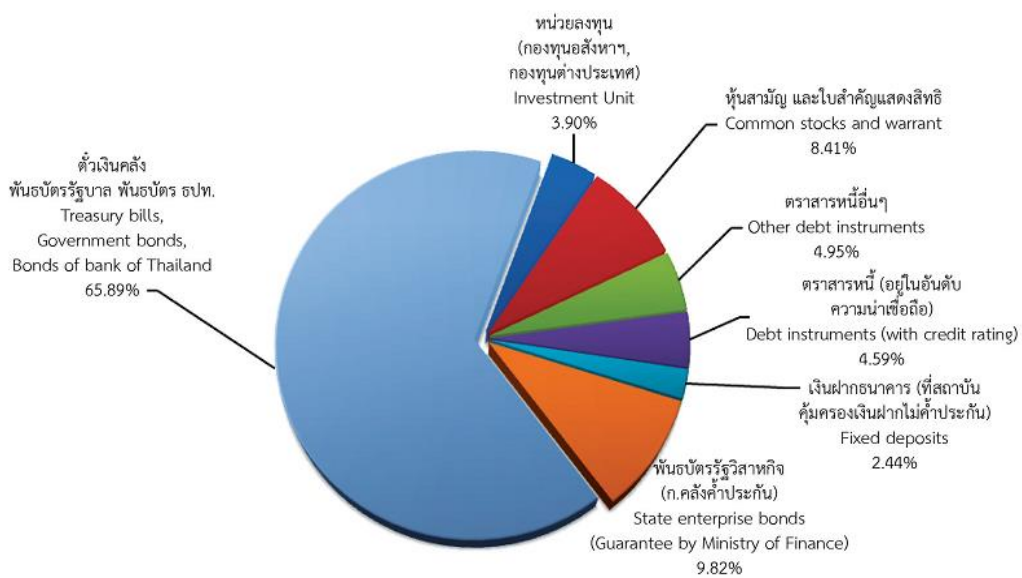
ด้านการลงทุนของกองทุนประกันสังคม มีเงินลงทุนทั้งสิ้น 883,423.92 ล้านบาท ณ เดือนธันวาคม 2556 มาจากเงินกองทุนสงเคราะห์บุตรและชราภาพจำนวน 755,544.91 ล้านบาท มาจากเงินกองทุนกรณีเจ็บป่วย คลอดบุตร ทูพพลภาพ และตาย จำนวน 67,394.36 ล้านบาท มาจากกองทุนกรณีว่างงาน 60,222.41 ล้านบาท และเงินกองทุนมาตรา 40 จำนวน 262.24 ล้านบาท ส่วนสัดส่วนการลงทุน แบ่งเป็นการลงทุนในหลักทรัพย์ที่มีความมั่นคงสูง พันธบัตรรัฐบาล รัฐวิสาหกิจที่กระทรวงการคลังค้ำประกัน และหุ้นกู้เอกชน 709,375.50 ล้านบาท (ร้อยละ 80) และลงทุนในหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยง ได้แก่ เงินฝากธนาคาร ตราสารหนี้ หน่วยลงทุน และหุ้นสามัญ 174,048.42 ล้านบาท (ร้อยละ 20) (สำนักงานประกันสังคม, 2554 : 18-21) อันที่จริงการรายงานว่า หุ้นกู้เอกชนเป็นหลักทรัพย์ที่มีความมั่นคงสูงนั้น อาจจะไม่ตรงความเป็นจริงทั้งหมด เพราะหุ้นกู้ก็เป็นสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงประเภทหนึ่งที่ขึ้นอยู่กับผลประกอบการของและสถานะการเงินของผู้กู้ หากจะเปรียบเทียบกับเงินฝากธนาคารที่สำนักงานประกันสังคมรายงานว่าเป็นสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยง เงินฝากก็มีความเสี่ยงน้อยกว่ามาก ดังนั้น เมื่อหักหุ้นกู้ออก จะเหลือหลักทรัพย์ที่มีความมั่นคงสูง 75.71%

รูปที่ 5- 15 เงินลงทุนของกองทุนประกันสังคม จำแนกตามประเภทผลประโยชน์ทดแทนปี 2554

ที่มา : รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม หน้า 18

รูปที่ 5- 16 สัดส่วนเงินลงทุนของกองทุนประกันสังคม

ที่มา : รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม หน้า 19

ส่วนผลตอบแทนจากการลงทุน ในปี 2554 การลงทุนก่อให้เกิดผลตอบแทนขึ้นจริง 36,062 ล้านบาท มาจากดอกเบี้ยรับจากเงินฝาก พันธบัตร และหุ้นกู้ จำนวน 29,295 ล้านบาท มาจากเงินปันผลและกำไรจากการขายหลักทรัพย์ 6,767 ล้านบาท การเติบโตของกองทุนประกันสังคม นับตั้งแต่ปี 2546 จนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดเงินลงทุนสะสมมากถึง 883,424 ล้านบาท แบ่งเป็นเงินสมทบสะสมหลังหักค่าใช้จ่ายประโยชน์ทดแทน 7 กรณี 648,327 ล้านบาท และอีกส่วนเป็นผลตอบแทนจากการลงทุนสะสมจำนวน 235,097 ล้านบาท อย่างไรก็ตามแม้ว่าการลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงจะให้ผลตอบแทนที่มากกว่าสินทรัพย์ที่มีความมั่นคงตามทฤษฎี แต่ในกรณีกองทุน

ประกันสังคมกลับพบว่า นับตั้งแต่จัดตั้งกองทุนประกันสังคมในปี 2546 จนถึงปี 2554 รวม 8 ปี มีอยู่ 5 ปีที่อัตราการเติบโตของผลตอบแทนจากหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยง(เงินปันผล/กำไร) มีค่าน้อยกว่าการเติบโตของสินทรัพย์ที่มีความมั่นคง(ดอกเบี้ยเงินฝากและพันธบัตร) ได้แก่ ปี 2547 2548 2550 2551 และ 2554 และมีอยู่ 4 ปีที่อัตราการเติบโตของผลตอบแทนจากสินทรัพย์เสี่ยงมีค่าติดลบ เช่น ปี 2547 ติดลบ 32.23% ปี2548 ติดลบ 0.3% ปี2551 ติดลบ 6.2% ปี2554 ติดลบ 14.98% แต่มีอยู่เพียงปีสองปีที่อัตราการเติบโตของผลตอบแทนจากหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยงมีค่าสูงมาก คือ ปี 2549 เท่ากับ 77.75% และปี 2553 เท่ากับ 175.3% ดังนั้นการลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงจึงมีความผันผวนค่อนข้างมาก การเพิ่มการลงทุนในสินทรัพย์ของคณะกรรมการการลงทุนจะต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก เพราะแม้การลงทุนในสินทรัพย์เสี่ยงจะมีสัดส่วนเพียง 20% ซึ่งต่ำกว่าร้อยละ 40 ที่กำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการประกันสังคมว่าด้วยการจัดหาผลประโยชน์ของกองทุนประกันสังคม พ.ศ.2549 และ พ.ศ. 2533(สำนักงานประกันสังคม,2554 : 18-21) แต่ก็มีมูลค่ามากถึง 174,048.42 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าเงินสมทบจัดเก็บได้ในแต่ละปี(1.2 แสนล้าน)และมากกว่าเงินทุนที่บริษัทมหาชนระดมได้จากตลาดหลักทรัพย์ทั้งปี (1.17 แสนล้าน) ที่สำคัญเงินกองทุนชราภาพจำนวน 595,304 ล้านบาทที่ซึ่งเป็นเงินทุนหลักที่ถูกนำไปใช้ในการลงทุนของประกันสังคมจะเริ่มถูกจ่ายเป็นบำนาญชราภาพในปี 2557 ทั้งนี้สถาบันสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย(ทีดีอาร์ไอ) ได้ประมาณการณว่า เงินบำนาญชราภาพที่มีอยู่ในปัจจุบัน หากผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบร้อยละ 5 ของค่าจ้างต่อเดือนอาจจะไม่มีเงินเพียงพอในการจ่ายบำนาญชราภาพ โดยในปี พ.ศ.2574 กองทุนประกันสังคมขาดทุนเป็นปีแรกและเงินกองทุนจะหมดลงในปี 2586(ผู้จัดการออนไลน์, 23 พฤษภาคม 2554)

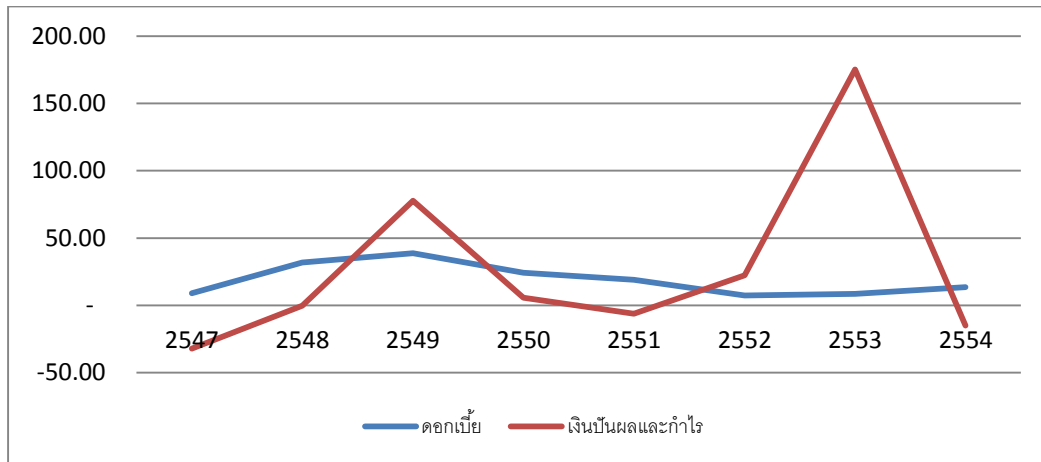
รูปที่ 5- 17ผลตอบแทนจากการลงทุนของกองทุนประกันสังคม ปี 2546-2554

ที่มา : รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม หน้า 20

รูปที่ 5- 18 การเติบโตของผลตอบแทนการลงทุนของกองทุนประกันสังคม

จำแนกตามประเภทผลตอบแทน ปี 2547-2554

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลผลตอบแทนจากการลงทุนของกองทุนประกันสังคม ปี 2546-2554

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับกองทุนประกันสังคม ก็คือ ที่มาของคณะกรรมการกองทุน แม้ว่ากองทุนนี้จะขึ้นชื่อว่าเป็นกองทุนของลูกจ้างและเพื่อชีวิตของลูกจ้าง แต่อำนาจการบริหารกองทุนและการตัดสินใจเชิงนโยบายยังไม่อยู่ในมือลูกจ้างอย่างแท้จริง เพราะปัจจุบันคณะกรรมการกองทุนอยู่ในรูปแบบไตรภาคี ประกอบด้วยผู้แทนจาก 3 ฝ่าย คือ องค์กรนายจ้าง 5 คน องค์กรลูกจ้าง 5 คน และรัฐบาล 5 คน (โดยตำแหน่ง ได้แก่ ปลัดกระทรวงแรงงาน เลขาธิการสำนักงานประกันสังคม ผู้แทนกระทรวงการคลัง กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงบประมาณ) รวม 15 คน และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านระบบงานประกันสังคม ด้านแรงงาน ด้านการแพทย์ ด้านกฎหมาย และด้านบริหารธุรกิจ ไม่เกิน 5 คน เป็นที่ปรึกษา นอกจากนี้ตัวแทนจากองค์กรลูกจ้าง ก็ยังไม่ใช่ตัวแทนลูกจ้างที่แท้จริง เพราะตัวแทนลูกจ้างในคณะกรรมการประกันสังคมปัจจุบันมาจากการเลือกตั้งของ “สหภาพแรงงาน” แต่ตัวเลขในเดือนตุลาคมปี 2556 สมาชิกสหภาพแรงงานในกิจการเอกชนมีจำนวนน้อยมากเพียง 425,656 คน (มีสหภาพแรงงาน 1,401 แห่ง) จากผู้ประกันตน 10.5 ล้านคน หรือคิดเป็นเพียง 4.15% ของผู้ประกันตนทั้งหมด ดังนั้นผู้ประกันตนอีกกว่า 95.85% ไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกผู้แทนของตนเองในกองทุนประกันสังคม เพราะไม่ได้สังกัดองค์กรสหภาพ (สำนักแรงงานสัมพันธ์, 2556) ขัดกับรัฐธรรมนูญมาตรา 84(7) ที่กำหนดให้ลูกจ้างมีสิทธิเลือกตัวแทนของตนเอง

โดยสรุป กองทุนประกันสังคม มีลักษณะการระดมทุนแบบมวลชน กล่าวคือ การบังคับออมจากสมาชิกทุกคน และสมาชิกร่วมกันเป็นเจ้าของกองทุน โดยวัตถุประสงค์หลัก คือ เป็นทุนเพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่สมาชิก การสะสมทุนหรือการทำให้ทุนของประกันสังคมที่มีอยู่กองง

นั้น ด้านหลัก คือ การให้กู้เงินแก่รัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน ผ่านตราสารหนี้ประเภทต่างๆ เช่น ตั๋วเงิน พันธบัตร ตราสารหนี้ เป็นต้น จึงไม่แปลกที่รายได้ของกองทุนประกันสังคมส่วนใหญ่จะมาจากดอกเบี้ย ส่วนการลงทุนที่จะก่อให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมในกิจการที่มีการผลิตมีการสร้างผลผลิตมีเพียง 12.31% อย่างไรก็ตามการลงทุนดังกล่าวนี้ก็ยังเป็นเพียงการลงทุนโดยอ้อมผ่านการถือหุ้นสามัญและใบสำคัญแสดงสิทธิประมาณ 8.41% และการลงทุนในหน่วยลงทุน 3.90% อย่างไรก็ตามหากพิจารณาตามแนวทางการสร้างทุนมวลชน พบว่าปริมาณหุ้นที่ประกันสังคมถืออยู่นี้ ยังมีไม่มากพอที่จะทำให้เกิดทุนมวลชน(ลูกจ้าง)ได้ตามแนวคิดของMeidner ได้ เพราะยังมีสัดส่วนไม่มากพอที่จะทำให้ประกันสังคมและสมาชิกจะเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและบริหารธุรกิจที่ประกันสังคมร่วมเป็นเจ้าของเช่น การถือหุ้น DTAC จำนวน 16,188,400 หุ้นหรือคิดเป็น 0.68% ของหุ้นทั้งหมดการถือหุ้น ADVANC จำนวน 25,196,400 หุ้น หรือคิดเป็น 0.85% ของหุ้นทั้งหมด(หุ้น AIS)การถือหุ้น PTT (หุ้น ปตท.) 23,793,100 หุ้น คิดเป็น 0.83% ของหุ้นทั้งหมด เป็นต้น(ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 20 ธันวาคม 2556) ที่สำคัญแม้เพียงแต่สิทธิในการกำหนดนโยบายและบริหารของกองทุนประกันสังคมที่ลูกจ้างเป็นเจ้าของโดยตรงนั้น ก็ยังไม่สามารถได้สิทธิอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม เพราะสัดส่วนลูกจ้างในคณะกรรมการบริหารประกันสังคมมีเพียง 1/3 ของทั้งหมด และตัวแทนลูกจ้างในคณะกรรมการก็มาจากการเลือกตั้งตามกติกา 1 สหภาพ 1 เสียง ขณะที่ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกสหภาพเอกชนมีเพียง 3.8% ของผู้ประกันตนทั้งหมด

5)กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ(กบข.)เป็นกองทุนที่มีหน้าที่บริหารเงินออมและจัดสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ให้แก่สมาชิก เป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ.2539 ไม่เป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีนว่าการกระทรวงการคลัง ในปี 2555 กองทุนมีสมาชิกจำนวน 1,164,085 คน มีเงินกองทุนทั้งสิ้น 577,132 ล้านบาทและได้รับผลประโยชน์สุทธิเท่ากับ 35,408 บาท

การระดมทุน มาจาก 2 ส่วนหลักคือ 1)สมาชิกที่เป็นข้าราชการ สะสมร้อยละ 3 ของเงินเดือนโดยเป็นการบังคับออมและเงินสะสมส่วนเพิ่มจากปกติ ซึ่งสมาชิกสามารถสะสมเพิ่มขึ้นได้ แต่ไม่เกินร้อยละ 12 ของเงินเดือน และ2)รัฐบาลในฐานะนายจ้าง สมทบให้ร้อยละ 3 ของเงินเดือนสมาชิกนอกจากนี้รัฐบาลยังต้องจ่ายเงินเข้ากองทุนในส่วนที่เป็นเงินประเดิมให้แก่สมาชิก กบข. ที่เป็นข้าราชการก่อนวันที่ 27 มีนาคม 2540 และเงินชดเชยสูตรคำนวณบำนาญที่เปลี่ยนแปลงไปอีกร้อยละ 2 ของเงินเดือนสมาชิกตลอดจนเงินสำรอง เพื่อเป็นกองทุนสำหรับจ่ายบำเหน็จบำนาญให้แก่ข้าราชการในยามที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ โดยรัฐบาลต้องจัดสรร

เงินงบประมาณเป็นเงินสำรองรายปีไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของงบประมาณรายจ่ายบ่าเห็จ บำนาญข้าราชการประจำปี ทั้งนี้ในปี 2555 เงินสะสมที่สมาชิกจ่ายมีจำนวนทั้งสิ้น 30,995 ล้านบาท และเงินสำรองที่รัฐบาลต้องจ่ายสมทบให้แก่กองทุนจำนวน 16,462 ล้านบาท(กองทุนบ่าเห็จ บำนาญข้าราชการ, 2555: 4,34,56)

ตารางที่ 5- 12สินทรัพย์ของกองทุนบ่าเห็จบำนาญราชการ

(หน่วย : ล้านบาท)

- เงินรับสมาชิกและอื่นๆ	30,995
- เงินรับจากกระทรวงการคลังที่เรียกว่า เงินสำรอง	16,462
- ผลประโยชน์สุทธิสำหรับปี 2555	35,408
- เงินจ่ายคืนสมาชิกและอื่น ๆ	(27,526)
- เงินที่สมาชิกไม่มีสิทธิได้รับรอยคืนกระทรวงการคลังจากการเลือกรับบ่าเห็จ	(664)
รวม	54,675

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

การใช้จ่ายเงิน กบข. แบ่งเป็นการใช้จ่ายด้านสวัสดิการให้แก่สมาชิก และการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนการจ่ายเงินคืนเพื่อเป็นสวัสดิการบ่าเห็จบำนาญและอื่นๆให้แก่สมาชิกในปี 2555 จำนวน 27,526 ล้านบาท สำหรับการลงทุนของ กบข. แบ่งการลงทุนออกเป็น 9 ประเภท คือ ตราสารหนี้ไทยมากที่สุด 61.4% รองลงมาคือตราสารหนี้โลก 11.3% ตราสารทุนโลก 9.7% ตราสารทุนไทย 9.5% นิติบุคคลไทย 2.3% อสังหาริมทรัพย์ไทย 4.1% สินค้าโภคภัณฑ์ 1.4% อสังหาริมทรัพย์โลก 0.3% โครงสร้างพื้นฐาน 0.005% ตามลำดับ(กบข., 2555 : 48) จะเห็นได้ว่า กบข. ลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความหลากหลายทั้งในประเทศและนอกประเทศทั้งสินทรัพย์ทางการเงิน ได้แก่ ตราสารหนี้และทุน สินค้าโภคภัณฑ์ อาทิ การซื้อขายล่วงหน้าทองคำ น้ำมัน สินค้าเกษตร เป็นต้น อสังหาริมทรัพย์ อาทิ อาคารและสำนักงานให้เช่า 3 แห่ง เซอร์วิสอพาร์ทเมนท์ 1 แห่ง รวมถึงกองทุนรวมที่ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์เป็นต้น (กบข., 2555 : 49) หรือแม้กระทั่งการลงทุนโดยตรงในกิจการ เช่น การถือหุ้นในบริษัท ทิพยประกันภัย จำกัด(มหาชน) โดยมีสัดส่วนการถือหุ้นร้อยละ 8.76 หรือ 26,271,200 หุ้น ถูกจัดเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่อันดับ 5 (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 18 มีนาคม 2556) หรือการถือหุ้นกองทุนรวมสิทธิการเช่าอสังหาริมทรัพย์สนามบินสมุย (SPF) จำนวน 76,497,176 หุ้น คิดเป็นร้อยละ 8.05 นับเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่อันดับ 2 (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 9 ธันวาคม 2556 :ออนไลน์) เป็นต้น

ตารางที่ 5- 13 สัดส่วนการลงทุนของกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

(หน่วย : ร้อยละ)

ประเภทสินทรัพย์	SAA	สัดส่วนเป้าหมาย		สัดส่วนการลงทุนจริง(สิ้นปี)	
		2554	2555	2554	2555
ตราสารหนี้ไทย	62.0	65.0	65.0	68.7	61.4
ตราสารหนี้โลก	10.0	10.0	10.0	9.4	11.3
ตราสารทุนไทย	8.0	8.0	8.0	7.9	9.5
ตราสารทุนโลก	8.0	9.0	9.0	7.9	9.7
สินค้าโภคภัณฑ์	1.0	1.0	1.0	0.2	1.4
อสังหาริมทรัพย์ไทย	5.5	4.5	4.5	3.5	4.1
อสังหาริมทรัพย์โลก	2.0	0.7	0.5	N/A	0.3
โครงสร้างพื้นฐาน	1.0	0.3	0.5	N/A	0.05
นิติบุคคลเอกชนไทย	1.5	1.5	1.0	2.4	2.3
นิติบุคคลเอกชนโลก	1.0	0	0.5	N/A	N/A

หมายเหตุ : กบข. เริ่มลงทุนอสังหาริมทรัพย์โลกและโครงสร้างพื้นฐานโลกในไตรมาส 3 และ 4 ปี 2555 และอยู่ระหว่างเตรียมการลงทุนในนิติบุคคลเอกชนโลก

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

ตารางที่ 5- 14 การลงทุนของกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

จำแนกตามประเภทการลงทุน(หน่วย : ล้านบาท)

รายการ	ปี 2555	ปี 2554	เพิ่ม (ลด)	
			จำนวน	ร้อยละ
เงินฝากประจำและบัตรเงินฝาก	12,991	4,023	8,968	222.92
ตราสารหนี้ไทย	392,551	388,265	4,286	1.10
ตราสารหนี้โลก	44,507	35,093	9,414	26.83
ตราสารทุนไทย	49,693	39,495	10,198	25.82
ตราสารทุนโลก	38,196	26,176	12,020	45.92
อสังหาริมทรัพย์ลงทุนโดยตรง	12,359	12,869	(510)	-3.96
หน่วยลงทุนอสังหาริมทรัพย์	4,703	650	4,053	623.54
อสังหาริมทรัพย์โลก	1,054	-	1,054	100.00
โครงสร้างพื้นฐานโลก	196	-	196	100.00
สินค้าโภคภัณฑ์	5,953	915	5,038	550.60
รวม	562,203	507,486	54,717	10.78

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

การบริหารการลงทุนของ กบข. เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจอย่างมาก เพราะรูปแบบการบริหารการลงทุนมีทั้ง 1) บริหารเงินทุนโดย กบข. เอง 2) กบข. จัดตั้งบริษัทลูกและกองทุนขึ้นมาบริหารเงินทุนและ 3) การจัดจ้างผู้จัดการกองทุนภายนอกมาเป็นผู้บริหารดังนี้

บริษัทย่อยและกองทุนภายใต้ กบข. ได้แก่ 1)บริษัท ไทยแอดมินิสเตรชั่น จำกัด ทำธุรกิจบริหารงานทะเบียนสมาชิก กบข. 2)บริษัท จีพีเอฟหรือฟเพอร์ตีแอนด์แอสเสท จำกัด ทำธุรกิจบริหารอสังหาริมทรัพย์ 3)บริษัทไทยพรอสเพอริตีแอนด์ไวซอร์ จำกัด เป็นที่ปรึกษาการลงทุน 4)GPF Real Estate LP. เป็นกองทุนอสังหาริมทรัพย์ต่างประเทศ 5)กองทุนรวมสินทรัพย์ไทย 1 และ 2 เป็นกองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์ 6) GPF (Thailand) Investment Fund เป็นกองทุนตราสารหนี้และกองทุนตราสารทุนที่ดำเนินบริหารเงินลงทุนในต่างประเทศ(กบข.,2555 : 50)

ตารางที่ 5- 15การลงทุนในบริษัทย่อยและกองทุน

ภายใต้กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

ชื่อบริษัท	ลักษณะธุรกิจ	ร้อยละ ที่ลงทุน	มูลค่ายุติธรรม 31 ธ.ค.2555 (ล้านบาท)	มูลค่ายุติธรรม 31 ธ.ค.2554 (ล้านบาท)
บริษัทไทย แอดมินิสเตรชั่น เซอร์วิส จำกัด	งานทะเบียนสมาชิก	99.99	47.00	48.12
บริษัทจีพีเอฟ หรือฟเพอร์ตี แอสเสท จำกัด	บริหารอสังหาริมทรัพย์	99.99	7.68	7.55
บริษัทไทยพรอสเพอริตี แอนด์ไวซอร์ จำกัด	ที่ปรึกษาการลงทุน	51.00	47.25	62.98
GPF Real Estate L.P.	กองทุนอสังหาริมทรัพย์	99.99	1,094.95	-
กองทุนรวมสินทรัพย์ไทย 1	กองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์	100.00	3,374.44	3,568.12
กองทุนรวมสินทรัพย์ไทย 2	กองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์	100.00	2,706.59	2,599.46
GPF (Thailand) Investment Fund - ตราสารหนี้	กองทุนตราสารหนี้	100.00	1.03	412.79
GPF (Thailand) Investment Fund - ตราสารทุน	กองทุนตราสารทุน	100.00	11.99	100.58
รวม			7,290.93	6,799.60

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

การจัดจ้างผู้จัดการกองทุนภายนอกเพื่อบริหารเงินลงทุนในสินทรัพย์ประเภทตราสารทุนและตราสารหนี้ภายในประเทศ ได้แก่ 1)บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนกสิกรไทย 2)บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนกรุงศรี 3)บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนเอ็มเอฟ ซี 4)บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนวรวรรณ 5)บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนทีสโก้ บริหารการลงทุนในตราสารหนี้ทั้งสิ้น 20,521.66 ล้านบาท และตราสารทุน 15,638.52 ล้านบาท และยังมีผู้จัดการกองทุนภายนอกเพื่อบริหารเงินลงทุนในสินทรัพย์ประเภทตราสารทุนและตราสารหนี้ในต่างประเทศของ กบข. ได้แก่ 1) Loomis Sayles 2)PIMCO 3)Wellington 4)Brandywine 5)Lazard 6)Altrinsic 7)INTECH 8)MFS 9)T.Rowe Price 10)Veritas บริหารเงินลงทุนในตราสารหนี้ต่างประเทศรวม 25,877.92 ล้านบาท และตราสารทุน 28,351.40 บาท(กบข.,2555 : 50)

ตารางที่ 5- 16 รายชื่อผู้จัดการกองทุนในประเทศของ กบข. ปี 2555

(หน่วย : ล้านบาท)

ชื่อกองทุน	มูลค่าเงินลงทุน		รวม
	ตราสารหนี้	ตราสารทุน	
บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน กลสิกรไทย จำกัด	-	4,670.64	4,670.64
บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน กรุงศรี จำกัด	-	5,530.33	5,530.33
บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน เอ็ม เอช ซี จำกัด	10,257.72	-	10,257.72
บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน วรรม จำกัด	10,263.94	2,346.46	12,610.40
บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน ทีเอสโก้ จำกัด	-	3,091.09	3,091.09
รวม	20,521.66	15,638.52	36,160.18

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

ตารางที่ 5- 17 รายชื่อผู้จัดการกองทุนต่างประเทศของ กบข. ปี 2555

(หน่วย : ล้านบาท)

ผู้จัดการกองทุนต่างประเทศ ประเภทตราสารหนี้

ชื่อกองทุน	มูลค่าเงินลงทุน (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2555)
Loomis Sayles	4,818.30
PIMCO	6,529.68
Wellington	7,032.60
Brandywine	4,267.65
Lazard	3,229.69
รวม	25,877.92

ผู้จัดการกองทุนต่างประเทศ ประเภทตราสารทุน

ชื่อกองทุน	มูลค่าเงินลงทุน (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2555)
Altrinsic	5,649.51
INTECH	3,918.86
MFS	10,647.30
T.Rowe Price	5,946.91
Veritas	2,188.82
รวม	28,351.40

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

ในด้านผลตอบแทนจากการลงทุนตามสินทรัพย์ประเภทต่างๆ พบว่า การลงทุนในสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงสูงก็ให้ผลตอบแทนที่สูงเช่นกัน โดยตราสารทุนไทยให้อัตราผลตอบแทนมากที่สุดถึงร้อยละ 35 รองลงมาคือ ตราสารทุนโลกร้อยละ 14.43 แต่มีข้อน่าสังเกตว่า การลงทุนในสินทรัพย์ที่จับต้องได้ในประเทศหรือกิจการในประเทศที่การผลิตจริงและกบข.ร่วมเป็นเจ้าของ และมีอำนาจบริหาร นับเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงต่ำกว่าการลงทุนในตราสารและมีความมั่นคงมากกว่าเพราะมีทรัพย์สินเป็นตัวค้ำประกัน เช่น การลงทุนอาคารชุด สำนักงาน การลงทุนในบริษัทประกันภัย หรือลงทุนในสิทธิการเช่าสนามบิน เป็นต้น ซึ่งการลงทุนในลักษณะนี้ก็ให้ผลตอบแทนได้มากถึงร้อยละ 10 - 12 และยังให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าหรือใกล้เคียงกับการลงทุนในต่างประเทศหลายกรณี อาทิ ตราสารหนี้โลก ตราสารทุน เป็นต้น แถมไม่ต้องมีความเสี่ยงในเรื่องของอัตราแลกเปลี่ยนและเรื่องความผันผวนของเศรษฐกิจโลก และหากมองในแง่เศรษฐกิจมหภาคของไทย เงินลงทุนของ กบข. จำนวนมากถึง 5 แสนล้านบาท หรือคิดเป็น 20.83% ของงบประมาณแผ่นดินปี 2556 ขณะที่การลงทุนของรัฐบาลมีเพียง 287,754.2 ล้านบาท (สำนักงบประมาณ, 2556:28) โดยนำเงินของ กบข.ดังกล่าวลงทุนในทรัพย์สินที่จับต้องได้หรือในกิจการการผลิตที่แท้จริง อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการลงทุนที่แท้จริง ก่อให้เกิดการจ้างงาน และการขยายตัวของเศรษฐกิจ ได้มากกว่าการลงทุนในตราสารประเภทต่างๆ

อย่างไรก็ดี ในปี 2556 กบข. จะปรับเปลี่ยนนโยบายการลงทุนไปสู่การเพิ่มการลงทุนในตราสารทุนในและต่างประเทศ และจะลดการลงทุนในตราสารหนี้ทั้งในและต่างประเทศนั้น นับเป็นประเด็นที่จะต้องวิเคราะห์ถึงผลได้ผลเสียในเรื่องความเสี่ยง ผลตอบแทน และความมั่นคงของระบบสวัสดิการระยะยาวของข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการลงทุนสินทรัพย์ที่มีความเสี่ยงในต่างประเทศ เพราะหากพิจารณาตัวเลขผลตอบแทนของการลงทุนในต่างประเทศ ได้แก่ ตราสารหนี้โลก ตราสารทุนโลก อสังหาริมทรัพย์โลก โครงสร้างพื้นฐานโลก ทั้งหมดล้วนให้ผลตอบแทนที่ต่ำกว่าการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ในประเทศที่ให้ผลตอบแทน 10.05% ยกเว้นกรณีเดียวคือ การลงทุนในตราสารทุนโลกที่ให้ผลตอบแทน 14.43% อดีตกดีจากตัวเลขผลประกอบการของ กบข. ในปี 2555 มีรายได้ทั้งสิ้น 36,836 ล้านบาท โดยรายได้หลักมาจากดอกเบี้ย 16,344 ล้านบาท และรายได้จากการขายตราสารหนี้และตราสารทุน 16,540 บาท รองลงมาคือเงินปันผล 2,550 ล้านบาท ค่าเช่าและรายได้จากการบริหารอาคาร 1,118 ล้านบาท ที่เหลือเป็นรายได้อื่นๆ และจากอัตราแลกเปลี่ยน การให้บริการ 284 ล้านบาท (กบข., 2555 : 62-63)

ตารางที่ 5- 18 สัดส่วนการลงทุนและผลตอบแทนก่อนหักค่าใช้จ่าย
จำแนกตามประเภทสินทรัพย์

ประเภทสินทรัพย์	สัดส่วนการลงทุน (ร้อยละ)		อัตราผลตอบแทน ก่อนหักค่าใช้จ่าย(ร้อยละ)	
	2555	2554	2555	2554
ตราสารหนี้ไทย	61.4	69.1	3.98	3.90
ตราสารหนี้โลก	11.3	9.0	7.64	6.76
ตราสารทุนไทย	9.5	7.9	35.00	2.65
ตราสารทุนโลก	9.7	7.9	14.43	-5.34
อสังหาริมทรัพย์ไทย	4.1	3.5	10.05	6.07
อสังหาริมทรัพย์โลก	0.3	-	3.31	-
นิติบุคคลเอกชนไทย	2.3	2.4	12.43	-19.82
โครงสร้างพื้นฐานโลก	0.05	-	2.06	-
สินค้าโภคภัณฑ์	1.4	0.2	1.29	-2.45
รวม	100.0	100.0	8.04	2.49

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

ในด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารกบข. พบว่า กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ เป็นหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะไม่เป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติ กบข. มีคณะกรรมการบริหาร 25 คนมาจากส่วนราชการซึ่งเป็นข้าราชการทั้งหมด หรืออาจกล่าวได้ว่าผู้บริหารส่วนมากเกือบทั้งหมดของ กบข. มาจากสมาชิก โดยแบ่งออกเป็นผู้แทนโดยตำแหน่ง 8 คนและผู้แทนสมาชิกอีก 12 คน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก 3 คนมาจากการเลือกของกรรมการ และมีเลขาธิการคณะกรรมการ กบข. เป็นกรรมการและเลขาธิการ มีรายละเอียดดังนี้(กบข., 2555 : 68)

กรรมาการโดยตำแหน่ง	กรรมาการผู้แทนสมาชิกแต่ละประเภท
1. ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ	1. ข้าราชการพลเรือน
2. เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา	2. ข้าราชการตุลาการ
3. เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน	3. ข้าราชการอัยการ
4. เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	4. ข้าราชการรัฐสภา
5. ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง	5. ข้าราชการตำรวจ
6. อธิบดีกรมบัญชีกลาง	6. ข้าราชการทหาร
7. ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย	7. ข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา
8. เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์	8. ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
	9. ข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
	10. ข้าราชการศาลปกครอง
	11. ข้าราชการสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน
	12. ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

จากตารางข้างต้นจะพบว่า คณะกรรมการ กบข. มาจากสายอาชีพที่หลากหลาย โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญสายการเงินและเศรษฐกิจ รวมถึงสายกฎหมาย ที่สำคัญทั้งหมดมาจากสมาชิกที่เป็นข้าราชการทั้งสิ้น อาทิ ผู้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทย เลขาธิการสภาพัฒนาการ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา ผู้แทนจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ผู้แทนจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ นอกจากนี้ กบข. มีมีการจัดตั้งสมาชิกเพื่อมาเป็นผู้แทนในอนุกรรมการตรวจสอบกิจการ อาทิ ในปี 2555 แต่งตั้งคุณเพ็ญญา อ่อนชิต ซึ่งเป็นรองเลขาธิการสภาพัฒนาการ นางผ่องเพ็ญ เรืองวีรยุทธ รองผู้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทย นายปัญญาวัฒน์ วิระยะวานิช ผู้พิพากษาศาลฎีกา เป็นต้น ที่สำคัญมีความชัดเจนในผู้บริหารเงินลงทุนหรือเรียกว่า อนุกรรมการจัดการลงทุน ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกสามารถติดตามตรวจสอบการลงทุนและผลประโยชน์ที่ซับซ้อนต่างๆ ก่อให้เกิดความโปร่งใสในการลงทุนเงินมหาศาลของ กบข. ได้(กบข.,2555 : 72,75)

ตารางที่ 5- 19รายชื่อคณะกรรมการจัดการลงทุนของ กบข. ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง
1. นายสมชัย สัจจพงษ์	ประธานอนุกรรมการ
2. นายธาริทธิ์ ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์	อนุกรรมการ
3. ม.ล.มกแก้ว บุญเลี้ยง	อนุกรรมการ
4. นายเกษมสันต์ ฉิมฉวาโส	อนุกรรมการ
5. นายปัญญา จรรยารุ่งโรจน์	อนุกรรมการ
6. นายชัยวัฒน์ ไคววาริสารัช	อนุกรรมการ
7. นายศุภภูมิ สายเชื้อ	ที่ปรึกษา
8. นางทิพย์สุดา ถาวรรม	ที่ปรึกษา
9. นางสาวโสภภาดี เลิศมนัสชัย	อนุกรรมการและเลขานุการ
10. นายยิ่งยง นิลเสนา	ผู้ช่วยเลขานุการ

ที่มา : รายงานประจำปี 2555 กบข.

อย่างไรก็ดี หากจะเปรียบเทียบกองทุนของลูกจ้างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของไทย คือ กองทุนประกันสังคม(กองทุนของลูกจ้างเอกชน) และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ(กองทุนของลูกจ้างภาครัฐ) ในแง่การบริหาร การมีส่วนร่วมของสมาชิก และการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ พบว่า ในการบริหารงานกองทุนประกันสังคม ซึ่งเป็นกองทุนของลูกจ้างเอกชน ที่ลูกจ้างจ่ายเงินสมทบทุกเดือน ยังคงอยู่ภายใต้การบริหารงานของราชการอย่างเต็มที่โดยสังกัดส่วนราชการก็คือ กระทรวงแรงงาน ลูกจ้างมีสิทธิที่จะเข้าเป็นคณะกรรมการบริหารได้เพียง 1 ใน 3 หรือ 5 คนจาก 15 คน ขณะที่กองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ เป็นหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะไม่เป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณหรือก็คือเป็นหน่วยงานอิสระที่ไม่ขึ้นกับกระทรวงใดๆ การบริหารงานขึ้นอยู่กับสมาชิกเป็นส่วนใหญ่ เพราะสมาชิกมีสิทธิเป็น

คณะกรรมการได้ 12 จาก 25 คน ที่สำคัญผู้แทนภาครัฐโดยตำแหน่งอีก 8 คน ก็มาจากส่วนงานราชการในฐานะนายจ้างขณะเดียวกันก็มีฐานะเป็นลูกจ้างหรือเป็นสมาชิก กบข. ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานโดยตำแหน่งอีก 1 คน สรุปคือ มีส่วนของสมาชิก 21 คน ที่เหลืออีก 4 คน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน และเลขาธิการ กบข. ที่มาจากการสรรหาอีก 1 คน ดังนั้นสมาชิกของ กบข. จึงมีสิทธิมีเสียงเกิน 80% ในคณะกรรมการบริหารของ กบข. ขณะที่ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม(สปส.) มีเสียงในคณะกรรมการเพียง 33.3% ในคณะกรรมการบริหารของ สปส.

นอกจากนี้การกระจายตัวของผู้แทนสมาชิกในคณะกรรมการบริหารก็แตกต่างกัน กล่าวคือ ใน กบข. ที่มาของผู้แทนสมาชิกมาจากการเลือกตั้งของข้าราชการ 12 ประเภทๆ ละ 1 คน ขณะที่ของ สปส. ผู้แทนสมาชิกมาจากการเลือกตั้งของสหภาพ ไม่มีการแบ่งแยกประเภทและขนาดของสหภาพ ทำให้ผู้แทนลูกจ้างกระจุกตัวอยู่กับสหภาพบางกลุ่ม อีกทั้งน้ำหนักในการออกเสียงเลือกผู้แทนใน สปส. ของสหภาพแต่ละแห่งก็เท่ากัน คือ 1 สหภาพ 1 เสียง ทั้งนี้ที่บางสหภาพมีสมาชิกเป็นพันคนออกเสียงได้แค่ 1 เสียง อาทิ สหภาพแรงงานอิตาซีแห่งประเทศไทยมีสมาชิก 1,785 คน และสหภาพแรงงานฟอร์ดและมาสด้า ประเทศไทย มีสมาชิก 1,972 คนแต่บางสหภาพมีสมาชิกไม่ถึง 50 คน ก็ออกเสียงได้ 1 เสียง อาทิ สหภาพแรงงานทองงามกาแผ่นดิน มีสมาชิก 37 คน และสหภาพแรงงานผลิตชิ้นส่วนรถยนต์มีสมาชิก 21 คน เป็นต้น(ฐานข้อมูลสหภาพแรงงานไทย) ที่สำคัญยิ่งคือ อัตราการเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานของไทยยังต่ำมากประมาณ 4% เป็นผลให้อำนาจในการออกเสียงในคณะกรรมการสปส. ที่มีแค่เพียง 1/3 ไปกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มลูกจ้างบางกลุ่มเท่านั้นทั้งนี้สมาชิก สปส. มี 10.5 ล้านคน มีสิทธิเลือกตั้งตัวแทนใน สปส. ได้แค่เพียง 425,656 คน และเลือกผู้แทนใน สปส. แค่เพียง 5 คน เพื่อดูแลเงินกองทุน 9.45 แสนล้านบาท ขณะที่ กบข. มีสมาชิก 1.16 ล้านคน ทั้งหมดมีสิทธิในการส่งผู้แทนของตนเองใน กบข. ได้ถึง 12 คน เพื่อดูแลเงิน 5.77 แสนล้านบาทดังนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกของ สปส. ในการเลือกผู้บริหารกองทุนของตนเองจึงต่ำกว่ากรณีของ กบข. อย่างมาก

การเลือกตั้งเลขาธิการเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายจัดการของกองทุนทั้งสองก็ มีความแตกต่างกันอย่างมากกล่าวคือ เลขาธิการสำนักงานประกันสังคมให้มาจากราชการพลเรือนโดยอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 20 ขณะที่เลขาธิการกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ มาจากการสรรหาโดยต้องมีความสัมพันธ์ตาม มาตรา 21 ของพระราชบัญญัติกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ. 2539 ที่มีอยู่ 9 ข้อ และข้อที่สำคัญคือ มาตรา 21 (6) ที่ได้ห้ามข้าราชการพนักงานหรือลูกจ้างของกระทรวง

ทบวงกรมราชการส่วนท้องถิ่นรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณหรือหน่วยงานอื่นของรัฐเป็นเลขาธิการของ กบข. และเลขาธิการดำรงตำแหน่งเพียง 4 ปี จึงเป็นเรื่องน่าแปลกยิ่งที่การบริหารจัดการกองทุนของลูกจ้างที่มีเงินจำนวนมากกลับให้ข้าราชการเป็นผู้ดูแล แต่กองทุนของข้าราชการเอง กลับห้ามมิให้ข้าราชการเป็นผู้ดูแลในการจัดการ

ในด้านการเปิดเผยข้อมูลของกองทุนประกันสังคมเปรียบเทียบกับกองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ ผ่านรายงานประจำปีของทั้งสองกองทุน พบว่า ณ วันที่ 15 ธันวาคม 2556 รายงานประจำปี 2555 ของกองทุนประกันสังคมยังไม่ได้มีการเผยแพร่ต่อสาธารณะหรือบนหน้าเว็บไซต์ของสปส. แต่รายงานของ กบข. มีความเป็นปัจจุบันมากกว่าและมีการเผยแพร่ข้อมูลปี 2555 เป็นที่เรียบร้อย นอกจากนี้รายงานของ กบข. มีความชัดเจนมากกว่าในแง่ข้อมูลโครงสร้างการบริหารงาน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้บริหาร เรื่องการลงทุน เรื่องผลตอบแทนจากการลงทุน กล่าวคือ มีการให้ข้อมูลประวัติและประสบการณ์การทำงานของคณะกรรมการ มีความชัดเจนเกี่ยวกับบุคคลที่ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการลงทุน ซึ่งนับเป็นหัวใจของกองทุนที่มีเงินจำนวนมากทุกแห่ง อีกทั้งยังมีความชัดเจนเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นคณะกรรมการตรวจสอบ และมีความชัดเจนมากกว่าเกี่ยวกับนโยบายการลงทุนและอัตราผลตอบแทนที่ได้จากการลงทุน ขณะที่รายงานปี 2554 ของกองทุนประกันสังคม ไม่ได้ให้ข้อมูลเหล่านี้แก่สมาชิก การเปิดเผยข้อมูลการบริหารเงินกองทุนทั้งในแง่การใช้เงิน ผลตอบแทน ผู้ใช้เงิน และผู้ตรวจสอบการใช้เงิน เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการบริหารเงินที่มีเจ้าของร่วมกันเป็นจำนวนมาก ความโปร่งใสและมีธรรมาภิบาลจะมีผลยิ่งต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของกองทุนและสมาชิก

จากการข้อมูลเบื้องต้นของสถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินที่สำคัญของไทยทั้ง 5 ประเภทข้างต้น ในด้านการระดมทุน วัตถุประสงค์ของทุน รูปแบบและการกระจายของทุน ปริมาณทุน จำนวนสมาชิก รูปแบบการลงทุน ลักษณะการใช้ทุน การมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของสมาชิก และรูปแบบผลตอบแทนจากการใช้ทุนสรุปเปรียบเทียบกับกรณีของเครือข่ายธุรกิจมอญดรากรอน ปราบภูตารางดังนี้

ตารางที่ 5- 20สรุปข้อมูลด้านทุนของสถาบันการเงินและกองทุนของไทย 5 แห่ง เปรียบเทียบกับเครือข่ายธุรกิจมอนดราคอน

องค์กร/กองทุน	วัตถุประสงค์ของกองทุน	รูปแบบการระดมทุน	ปริมาณทุน	การกระจายตัวของทุน	จำนวนสมาชิก	รูปแบบการลงทุน	ลักษณะการใช้ทุน	การมีส่วนร่วม/ความเป็นเจ้าของของสมาชิก	รูปแบบผลตอบแทนจากการใช้ทุน
เครือข่ายธุรกิจมอนดราคอน (สเปน)	เพื่อการลงทุน+สร้างสวัสดิการ	เงินออม,หุ้น	2.1 ล้านล้านบาท	มีหลายสหกรณ์+บริษัทลูก แต่ร่วมกันเป็นเครือข่ายทั้งด้านการเงิน การผลิต การค้า และนวัตกรรม	เครือข่ายเดี่ยวมีสมาชิกชั้นต่ำ 80,321 คน	แบ่งเป็น 4 สาขา ด้านการเงิน แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ สถาบันการเงิน ดูแลการออมกับการลงทุน ให้แก่บริษัทในเครือข่ายและสมาชิก และหน่วยจัดสวัสดิการ(คล้ายกองทุน สปส.) 72.7% หน่วยผลิตอุตสาหกรรม 12.3% -การค้า 14.7% หน่วยวิจัยและนวัตกรรม0.3% ทำการลงทุนทั้งในและนอกประเทศ	แบบรวมหมู่ ผ่านการลงทุนโดยตรงในการจัดตั้งสถาบันการเงิน สหกรณ์ บริษัทลูก โรงงาน ห้างสรรพสินค้า ศูนย์วิจัยที่เป็นของสมาชิกของสหกรณ์ในเครือข่ายมอนดราคอน	- สมาชิกในเครือข่ายมอนดราคอน เป็นเจ้าของทั้งเงินกองทุน และกิจการอีก 289 แห่ง อาทิ โรงงาน ร้านค้าศูนย์วิจัย เป็นต้น - สมาชิกที่เป็นลูกจ้างของมอนดราคอน มีสิทธิที่จะถือหุ้นในกิจการของมอนดราคอน และยังมีส่วนร่วมบริหารในคณะกรรมการบริหารที่อยู่ในเครือข่ายธุรกิจของมอนดราคอน	ผลตอบแทนที่ได้รับ ด้านหลัก คือ ดอกเบี้ยเงินกู้ จากสมาชิกและบริษัทในเครือข่าย ด้านรองคือกำไร จากการอุตสาหกรรม และการค้า และมูลค่าเพิ่มจากนวัตกรรม
สหกรณ์(ไทย)	เพื่อการลงทุน+สร้างสวัสดิการ	เงินออม,หุ้น	2.07 ล้านล้านบาท	กระจายตัวโดยมีสหกรณ์มากถึง 8,071	10.58 ล้านคน	ด้านหลัก ทำหน้าที่คล้ายสถาบันการเงิน เน้นการรับฝากเงิน+ปล่อยกู้ 89% ส่วน	แบบปัจเจก คือ ปล่อยกู้ให้สมาชิกแต่ละรายไปทำการผลิตหรือบริโภค	- สมาชิกแต่ละรายมีสิทธิออกเสียง 1 คน 1 เสียงในการเลือกผู้แทนของตนเองในคณะกรรมการบริหาร	ผลตอบแทนที่สหกรณ์ได้รับ ด้านหลัก คือ ดอกเบี้ย

องค์กร/กองทุน	วัตถุประสงค์ของกองทุน	รูปแบบการระดมทุน	ปริมาณทุน	การกระจายตัวของทุน	จำนวนสมาชิก	รูปแบบการลงทุน	ลักษณะการใช้ทุน	การมีส่วนร่วม/ความเป็นเจ้าของของสมาชิก	รูปแบบผลตอบแทนจากการใช้ทุน
				แห่งและมีสหกรณ์เข้ารวมชุมนุมสหกรณ์เพียง 115 แห่ง ⁴⁴		การใช้ทุนเพื่อเป็นหน่วยผลิตมีน้อยมากเพียง 11%	กรณีตัวอย่างสหกรณ์ออมทรัพย์เป็นสหกรณ์ที่มีการกู้เงินมากที่สุด สมาชิกส่วนใหญ่กู้เงินไปเพื่อการบริโภค	- สมาชิกทุกคนมีความเป็นเจ้าของของเงินทุน แต่กิจการหรือผลผลิตที่เกิดจากการใช้ทุนของสหกรณ์ โดยมากยังอยู่ในรูปปัจเจก	จากเงินกู้ ด้านรองคือกำไรจากการผลิต
กองทุนสวัสดิการชุมชนฯ	สร้างสวัสดิการ	เงินออม, รัฐบาลอุดหนุน	3,508 ล้านบาท	กระจายตัว โดยมีกองทุน 5,318 แห่ง	3.22 ล้านคน	ด้านหลัก ทำหน้าที่เป็นหน่วยจัดสวัสดิการ 86.38%ด้านรองมีการใช้เงินกองทุนเพื่อการผลิตในการพัฒนาอาชีพของสมาชิก 13.62%	แบบปัจเจก คือ การใช้ทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย ให้สมาชิกแต่ละคนตามสิทธิและความจำเป็น และบางส่วนปล่อยให้สมาชิกแต่ละรายไปประกอบการอาชีพและทำการผลิต	- สมาชิกแต่ละรายมีสิทธิในกองทุนโดยตรง - สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของเงินทุน แต่ผลผลิตหรือกิจการที่เกิดขึ้นจากการใช้ทุนของกองทุนเป็นเจ้าของโดยปัจเจกผ่านระบบการกู้ยืม	ผลตอบแทนของกองทุน ด้านหลักคือ ดอกเบี้ยจากเงินกู้ที่ปล่อยให้สมาชิก

⁴⁴ สารสนเทศน่ารู้ทางการเงิน ประจำปี 2553 ชุมนุมสหกรณ์ หน้า 3 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

องค์กร/กองทุน	วัตถุประสงค์ของกองทุน	รูปแบบการระดมทุน	ปริมาณทุน	การกระจายตัวของทุน	จำนวนสมาชิก	รูปแบบการลงทุน	ลักษณะการใช้ทุน	การมีส่วนร่วม/ความเป็นเจ้าของของสมาชิก	รูปแบบผลตอบแทนจากการใช้ทุน
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	เพื่อการลงทุน	เงินออม, หุ้น	25,248 ล้านบาท	กระจายตัว โดยมีกองทุนมากถึง 34,530 กลุ่ม	4.5 ล้านคน	ด้านหลัก ทำหน้าที่คล้ายสถาบันการเงิน เน้นการรับฝากเงิน+ปล่อยกู้ 86% ด้านรองคือเป็นการผลิต 14% และยังมีการใช้ทุนเพื่อสวัสดิการ	ด้านหลักยังเป็นการใช้ทุนในลักษณะปัจเจก คือ ปล่อยกู้ให้สมาชิกแต่ละรายไปทำการผลิต ด้านรอง มีบางส่วนที่เป็นกิจกรรมลงทุนเพื่อการผลิตโดยกลุ่ม เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน บัมน้ำมัน ยู่งฉาง โรงสี	- สมาชิกแต่ละรายมีสิทธิในกองทุนโดยตรง - สมาชิกทุกคนมีความเป็นเจ้าของเงินทุน แต่กิจการหรือผลผลิตที่เกิดจากการใช้ทุนของกลุ่มส่วนใหญ่ โดยมากยังอยู่ในรูปปัจเจก - กิจการบางส่วนที่สมาชิกร่วมกันเป็นเจ้าของผ่านการลงทุนโดยตรงของกลุ่ม เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน บัมน้ำมัน ยู่งฉาง โรงสี	ผลตอบแทนที่กลุ่มได้รับ ด้านหลักคือ ดอกเบี้ยเงินกู้ และด้านรองคือ กำไร
กองทุนประกันสังคม	สร้างสวัสดิการ	เงินบังคับออมจากลูกจ้าง+นายจ้าง+รัฐบาล	945,103 ล้านบาท	รวมหมู่ เป็น 1 กองทุน	10.5 ล้านคน	ด้านหลัก ทำหน้าที่เป็นหน่วยจัดสวัสดิการ ควบคู่กับการหารายได้ผ่านการทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินให้แก่ภาครัฐและเอกชน โดยซื้อพันธบัตรของรัฐบาลและตราสารหนี้มากถึง	ด้านหลักเป็นการใช้ทุนแบบรวมหมู่ ผ่านการใช้เงินทุนโดยตรงของกองทุน	- สมาชิกใช้สิทธิในการบริหารกองทุนผ่านตัวแทน ซึ่งมีอยู่ 1/3 ของกรรมการทั้งหมด แต่มีสมาชิกเพียง 4% ของทั้งหมดที่มีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนของตนเอง	ผลตอบแทนที่กองทุนได้รับ ด้านหลักคือ ดอกเบี้ยจากพันธบัตรและตราสารหนี้ ด้านรองคือกำไรจาก

องค์กร/กองทุน	วัตถุประสงค์ของกองทุน	รูปแบบการระดมทุน	ปริมาณทุน	การกระจายตัวของทุน	จำนวนสมาชิก	รูปแบบการลงทุน	ลักษณะการใช้ทุน	การมีส่วนร่วม/ความเป็นเจ้าของของสมาชิก	รูปแบบผลตอบแทนจากการใช้ทุน
						87.69% และมีเพียง 8.41% ที่ลงทุนทางอ้อมในกิจการต่างๆผ่านการซื้อหุ้น		<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกมีความเป็นเจ้าของทางอ้อมในกิจการที่กองทุนเข้าถือหุ้น อย่างไรก็ตามก็มีความเป็นเจ้าของดังกล่าว เกิดขึ้นเพื่อหากำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น ไม่ใช่เพื่ออำนาจในการกำหนดนโยบาย+บริหารกิจการนั้นๆ - ปรากฏความเป็นเจ้าของโดยอ้อมที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จากการลงทุนในสินทรัพย์ประเภทกองทุน 	เงินปันผลและการขายหลักทรัพย์
กองทุนบำเหน็จบำนาญฯ	สร้างสวัสดิการ	เงินบังคับออมจากลูกจ้าง+นายจ้าง	577,132 ล้านบาท	รวมหมู่ เป็น 1 กองทุน	1.16 ล้านคน	ด้านหลัก ทำหน้าที่เป็นหน่วยจัดสวัสดิการชราภาพ ควบคู่กับการหารายได้ผ่านการทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินที่ให้เงินกู้แก่รัฐบาล เอกชน ทั้งในและต่างประเทศ ผ่านการซื้อ	ด้านหลักเป็นการใช้ทุนแบบรวมหมู่ ผ่านการใช้เงินทุนโดยตรงของกองทุน ทั้งการลงทุนทางตรงและทางอ้อม	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกมีเสียงในคณะกรรมการกองทุนมากถึง 80% ของเสียงทั้งหมด - สมาชิกมีความเป็นเจ้าของทางอ้อมในกิจการที่กองทุนเข้าถือหุ้น ทั้งนี้ ความเป็นเจ้าของ เกิดขึ้นทั้งเพื่อหากำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น และ 	ผลตอบแทนที่กองทุนได้รับ ด้านหลัก คือ ดอกเบี้ย และกำไรจากการขายหลักทรัพย์ ด้านรองเงินปันผลและค่าเช่า

องค์กร/กองทุน	วัตถุประสงค์ ของกองทุน	รูปแบบ การระดม ทุน	ปริมาณ ทุน	การกระจาย ตัวของทุน	จำนวน สมาชิก	รูปแบบการลงทุน	ลักษณะการใช้ทุน	การมีส่วนร่วม/ความเป็น เจ้าของของสมาชิก	รูปแบบ ผลตอบแทนจาก การใช้ทุน
						พันธบัตร+ตราสารหนี้ ที่มีถึง 72.7% ด้านรอง ลงทุนโดยอ้อมใน กิจการต่างๆ ผ่านการซื้อตรา สารทุน ทั้งใน+ต่างประเทศ 19.2% นอกจากนี้เป็นการลงทุน โดยตรง(หน่วยผลิต)ผ่านการ ถือครองอสังหาริมทรัพย์ และ เป็นเจ้าของนิติบุคคลโดยถือ หุ้นในสัดส่วนที่มากพอเพื่อให้ กองทุนมีอำนาจในการบริหาร กิจการ -		เพื่ออำนาจในการกำหนด นโยบาย+บริหารกิจการ ตลอดจน เป็นเจ้าของผลผลิตของกิจการ นั้นๆ - ปรากฏความเป็นเจ้าของโดย อ้อมที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จาก การลงทุนในสินทรัพย์ประเภท กองทุน	
รวม			3.62 ล้าน ล้านบาท		29.96 ล้านคน				

*** ตัวเลขในช่องรวม เป็นตัวเลขเงินทุนและสมาชิกของสถาบันการเงินและกองทุนของไทย ไม่รวมตัวเลขของเครือข่ายธุรกิจมอandrakon

โดยสรุปสถาบันการเงินและกองทุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบทและชุมชนคนงานของไทย ทั้งในแง่การระดมทุนและจำนวนสมาชิกก็นับว่า เป็นแหล่งทุนที่สำคัญต่อเศรษฐกิจไทยตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับชาติ เพราะมีทุนมากถึง 3.62 ล้านล้านบาท ครอบคลุมคนได้อย่างน้อย 10 – 20 ล้านคน (บางคนสังกัดหลายองค์กรการเงิน) หรือประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด วิธีการระดมทุนของสถาบันการเงินและกองทุนชุมชนทั้งหมดล้วนมาจากเงินออมทั้งการออมแบบสมัครใจและออมแบบบังคับ แต่ในข้อเสนอของMeidnerเกี่ยวกับวิธีการระดมทุนของกองทุนของลูกจ้างภายใต้แนวคิดทุนมวลชน ให้เอามาจากกำไรส่วนเกินของนายจ้าง ซึ่งข้อเสนอนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในเยอรมัน ส่วนในสวีเดนลูกจ้างสามารถต่อรองเอากำไรส่วนเกินของนายจ้างมาได้ แต่กองทุนของลูกจ้างก็ยังไม่สามารถสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจได้อยู่ดีเนื่องจากกฎหมายของสวีเดนกำหนดให้กองทุนลูกจ้างถือหุ้นในธุรกิจของนายจ้างได้แค่เพียง 40% และนายจ้างปันกำไรของตนเองให้ลูกจ้างในรูปเงินสดไม่ใช่หุ้นของบริษัท การเติบโตของกองทุนจึงประสบกับแรงเสียดทานของผลประโยชน์ส่วนตนของลูกจ้างเอง คือ ลูกจ้างเลือกที่จะนำกำไรที่นายจ้างปันมาให้ ซึ่งในสมัยนี้เราอาจเรียกว่า โบนัส นำไปใช้ส่วนตัวมากกว่าที่จะนำเงินไปใส่กองทุนเพื่อสร้างทุนมวลชน จนในที่สุดข้อเสนอก็คือเกี่ยวกับการระดมทุนของกองทุนลูกจ้างในอเมริกา แคนาดา สวีเดนจึงไปตกผลึกที่การใช้เงินออมของลูกจ้าง นั่นก็คือ การใช้เงินกองทุนบำเหน็จบำนาญ ของลูกจ้างนั่นเอง เพราะมีลักษณะเป็นมวลชนคือ มีสมาชิกมาก และทุนกระจุกตัวอยู่ในกองทุนเพียงหนึ่งเดียวซึ่งทำให้มีปริมาณทุนมากพอที่จะต่อรองกับทุนธุรกิจที่สะสมทุนมาอย่างยาวนาน ดังนั้น เมื่อภาพใหญ่ของสังคมโลกและสังคมไทยเป็นเช่นนี้ การเริ่มต้นสร้างทุนมวลชนของแรงงาน ก็คงหนีไม่พ้นการใช้เงินออมของแรงงานเองเป็นฐานในการเริ่มต้น

ในด้านการกระจายตัวของเงินทุน เป็นปัญหาที่พบมากในสถาบันการเงินและกองทุนในชุมชนชนบท เนื่องจากทุนเหล่านี้เกิดจากคนเล็กคนน้อยในชนบทที่รวมตัวกันในเชิงพื้นที่ เป็นผลให้ทุนเหล่านี้กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทุนเหล่านี้จึงมีขนาดเล็กไม่มีพลังพอที่จะแข่งขันกับทุนใหญ่หรือแข่งขันในตลาดได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการบูรณาการทุนเหล่านี้เข้าด้วยกัน กรณีตัวอย่างที่เห็นชัด คือ สหกรณ์ สหกรณ์มีมากถึง 8 พันกว่าแห่ง แม้รัฐจะมีกฎหมายเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์และสันนิบาตสหกรณ์ เพื่อให้สหกรณ์มารวมตัวกันช่วยเหลือกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ แต่ก็มีเพียง 115 สหกรณ์ที่เข้าร่วมในชุมนุมนี้ เพราะกฎหมายเดียวกันนี้ได้สร้างข้อจำกัดในการรวมตัว กล่าวคือ หากจะรวมตัวเป็นชุมนุมสหกรณ์เพื่อทำธุรกิจและแสวงหากำไรได้นั้น จะต้องเป็นการรวมของสหกรณ์ประเภทเดียวกัน หากสหกรณ์ต่างประเภทจะรวมตัวกัน ก็ให้รวมตัวกันเป็นสันนิบาตสหกรณ์ แต่ไม่สามารถทำธุรกิจและ

แสวงหากำไรได้ ได้เพียงแต่ช่วยเหลือทางวิชาการ ฝึกอบรม และส่งเสริมเผยแพร่กิจการของสหกรณ์เป็นด้านหลักตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 110 ขณะที่กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มออมสวัสดิการก็มีลักษณะกระจายเช่นเดียวกันยังไม่สามารถรวมทุนเข้าด้วยกันได้ อย่างไรก็ตามก็จะมีก็เพียงแต่กองทุนของชุมชนของลูกจ้างทั้งลูกจ้างรัฐและเอกชนที่รวมทุนเป็นกองเดียวกันผ่านการบังคับออมของลูกจ้างแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นการออมภาคบังคับตามที่กฎหมายกำหนด จึงทำให้กองทุนมีขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นกองทุนของคนจำนวนมาก และมีพลังมากพอในการต่อรองกับทุนปัจเจกที่เป็นทุนใหญ่ในตลาดได้ หากจะเปรียบเทียบการระดมทุนกับกรณีเครือข่ายธุรกิจมอตราคอนพบว่า เครือข่ายธุรกิจมอตราคอน ได้ใช้สหกรณ์เครดิตยูเนียนคือ CAJA LABORAL ซึ่งเป็นการออมโดยสมัครใจและสร้างกฎเกณฑ์กันเองในหมู่สมาชิก ไม่ได้มีกติกาสถาปนากำหนด พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางการเงินของเครือข่ายในการรับฝากเงินพร้อม กับปล่อยกู้ให้แก่สหกรณ์ บริษัทลูกในเครือข่าย และจากสมาชิก เพื่อเป็นแหล่งทุนสำหรับการลงทุนทั้งหมดของเครือข่าย นอกจากนี้เครือข่ายธุรกิจมอตราคอน ยังได้จัดตั้ง LAGUN-ARO ทำหน้าที่เป็นหน่วยจัดสวัสดิการ โดยระดมทุนจากสมาชิกและนำมาจัดสวัสดิการกลับไปให้แก่สมาชิก ทำหน้าคล้ายกองทุนประกันสังคมต่างหากอีกด้วย

รูปแบบการลงทุนและผลตอบแทนจากการใช้ทุนของทั้งสหกรณ์ กองทุนสวัสดิการ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนประกันสังคม และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ยังคงเน้นการลงทุนในรูปแบบปล่อยสินเชื่อให้แก่ทั้งรัฐบาลและเอกชน และสมาชิกแต่ละรายทำให้สถาบันการเงินชุมชนและกองทุนชุมชนเหล่านี้ทำหน้าที่คล้ายสถาบันการเงินในวงจรเศรษฐกิจมากกว่าการแสดงบทบาทเป็นหน่วยผลิต เป็นผลให้ผลตอบแทนที่องค์การเงินเหล่านี้ได้รับมากที่สุดก็คือ ดอกเบี้ยในด้านการใช้ทุนพบว่า สหกรณ์ กลุ่มสวัสดิการ และกลุ่มออมทรัพย์ก็ยังคงเน้นการใช้ทุนในเชิงปัจเจก กล่าวคือ ตอนระดมทุน เก็บรวมเงินมาจากมวลสมาชิกทั้งหมด กลายเป็นทุนขนาดใหญ่ แต่ตอนใช้เงินทุนกลับเน้นเฉพาะการปล่อยเงินกู้ให้สมาชิกแต่ละราย เพื่อนำเงินไปลงทุนในธุรกิจของตนเอง มีน้อยมากที่การลงทุนหรือการใช้ทุนจะเป็นไปในลักษณะแบบรวมหมู่ สุดท้ายทำให้ทุนที่พยายามรวบรวมให้กลุ่มก้อน กลับแตกกระจาย กลายเป็นทุนเล็กทุนน้อยที่ขาดพลังจะถ่วงคานกับทุนใหญ่ได้ ที่สำคัญจำนวนมากของสมาชิกที่กู้เงินไป นำเงินทุนดังกล่าวไปใช้เพื่อการบริโภค ดังตัวอย่างกรณีสหกรณ์ออมทรัพย์ มีการปล่อยกู้เพื่อการบริโภคจำนวนมาก การขาดการจัดตั้งหน่วยการผลิตขึ้นในวงจรเศรษฐกิจของสหกรณ์และกลุ่มการเงินต่างๆ ในชุมชน และการขาดการเชื่อมประสานระหว่างองค์กรชุมชนต่างๆ ที่มีกิจกรรมการผลิตที่แตกต่างกัน ทำให้เงินทุนขององค์การเงินชุมชนเหล่านี้รั่วไหลออกนอกปริมณฑลเศรษฐกิจของ

ชุมชน และยังช่วยส่งเสริมการสะสมทุนของทุนเอกชนขนาดใหญ่ ผ่านวิถีทางการตลาด เป็นผลให้การสะสมทุนขององค์กรชุมชนยังคงอยู่บนฐานของสะสมทุนจากดอกเบี้ย ไม่ใช่การสะสมทุนผ่านการผลิตและกำไรเหมือนกรณีธุรกิจเอกชน สำหรับกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ แม้จะมีลักษณะการระดมทุนและใช้ทุนแบบมวลชน คือ ไม่มีลักษณะปัจเจก แต่รูปแบบการลงทุน ด้านหลักยังเป็นการปล่อยกู้ให้แก่ภาครัฐ และเอกชน ผ่านการซื้อขายพันธบัตรและตราสารหนี้ และลงทุนทางอ้อมโดยถือหุ้นในกิจการของเอกชนเพื่อแสวงหากำไรจากราคาหุ้น มากกว่าเพื่อความเป็นเจ้าของและกำไรจากการประกอบการของกิจการ อย่างไรก็ตามในส่วนของบริษัท ก็ยังพอมีความพยายามที่จะลงทุนทางตรงในกิจการของเอกชน โดยเข้าถือหุ้นในสัดส่วนที่มากพอที่จะร่วมบริหารและตัดสินใจในธุรกิจ ตลอดจนร่วมเป็นเจ้าของผลผลิต และได้รับผลตอบแทนเป็นกำไรหรือเงินปันผล แต่การลงทุนโดยตรงเช่นนี้ยังมีปริมาณที่น้อยมาก เช่นเดียวกับการลงทุนในทรัพย์สินที่จับต้อง อาทิ อสังหาริมทรัพย์ ได้นำไปสู่การผลิตบริการขายให้แก่ลูกค้าในตลาด เช่น การเป็นเจ้าของอาคารสำนักงานหรือเซอร์วิสอพาร์ทเมนท์ โดยได้รับค่าตอบแทนในรูปค่าเช่า เป็นต้น

อย่างไรก็ดีหากจะเปรียบเทียบกับกรณีของเครือข่ายธุรกิจมอเนรากอน การระดมทุนของมอเนรากอนนำไปสู่รูปแบบการลงทุนใน 4 ลักษณะ คือ 1) เป็นทุนการเงินผ่านการจัดตั้งสถาบันการเงินที่มีฐานคือสหกรณ์เครดิตยูเนียน 2) ทุนเพื่อการผลิตผ่านการจัดตั้งบริษัทลูกของสหกรณ์และโรงงานอุตสาหกรรมโดยมีฐานจากสหกรณ์การผลิต 3) ทุนเพื่อการค้าผ่านการจัดตั้งห้างสรรพสินค้าที่เกิดจากการรวมตัวกันของสหกรณ์ร้านค้า และ 4) ทุนเพื่อการวิจัย ผ่านการจัดตั้งสถาบันวิจัย ศูนย์วิจัยและนวัตกรรม และมหาวิทยาลัย โดยมีลักษณะการใช้ทุนแบบมวลชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ การระดมทุนจากสมาชิกจะรวบรวมผ่านสหกรณ์ต่างๆ และสหกรณ์ที่มีเงินฝากเกินกว่าที่สมาชิกขอกู้ จะนำไปฝากไว้ที่สหกรณ์เครดิตยูเนียน CAJA LABORAL เพื่อนำไปปล่อยกู้ให้แก่สหกรณ์ บริษัทลูก หรือสมาชิกที่ต้องการเงินลงทุน แต่โดยมากเงินทุนเหล่านี้จะถูกปล่อยกู้เพื่อให้สหกรณ์การผลิตและบริษัทลูกในเครือข่ายของมอเนรากอนนำไปเพื่อการผลิตโดยตรง สหกรณ์/บริษัทลูกจะทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิต คือ นำเงินกู้มาลงทุนการผลิตจริง โดยมีการร่วมกันวางแผนการผลิต มีการจ้างงานคน มีการซื้อปัจจัยการผลิต มาทำการผลิตโดยสหกรณ์/บริษัท การผลิตจริงร่วมกันในรูปสหกรณ์/บริษัทลูก เป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ พร้อมกับการมีทุนใหญ่พอที่จะลงทุนด้านการวิจัยและสร้างนวัตกรรม เพื่อปรับปรุงสินค้าและบริการให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ซึ่งผลประโยชน์ของสถาบันวิจัยนี้นอกจากจะสร้างผลกำไรให้แก่

ธุรกิจในเรื่องขายมอนตราคอนแล้ว ยังส่งผลดีต่อผู้บริโภคทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกของเครือข่ายอีกด้วย และผลผลิตที่เกิดขึ้นจะเป็นของสหกรณ์/บริษัทลูกรูปแบบผลตอบแทนที่สหกรณ์/บริษัทลูกได้รับคือ กำไร ดอกเบี้ย และมูลค่าเพิ่มจากนวัตกรรมจะไม่เหมือนกรณีของสหกรณ์ไทย เมื่อกู้เงินจากสหกรณ์อื่นมา จะนำไปปล่อยกู้ให้สมาชิกต่อ สมาชิกนำเงินไปลงทุนในธุรกิจของตนเอง ดังนั้นผลตอบแทนที่สหกรณ์ได้รับคือ ดอกเบี้ย

ในด้านการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของ สหกรณ์ กองทุนสวัสดิการ และกลุ่มออมทรัพย์ยังใช้หลักการ 1 คน 1 เสียง เป็นการสิทธิทางตรงในการเลือกผู้แทนของตนเองในคณะกรรมการบริหารสหกรณ์/กองทุน ทั้งนี้คณะกรรมการบริหารทั้งหมดมาจากสมาชิก ส่วนกองทุนประกันสังคม ใช้หลัก 1 สหภาพ 1 เสียง ในการเลือกผู้แทนของลูกจ้าง แต่อัตราการเป็นสมาชิกสหภาพของผู้ประกันตนต่ำมากเพียง 3.8% ของสมาชิกทั้งหมด⁴⁵ ขณะที่คณะกรรมการบริหารมาจากสมาชิก(ลูกจ้าง)เพียง 5 คน ส่วนอีก 10 คน มาจากภาครัฐ 5 คน และนายจ้าง 5 คน หรือสมาชิกมีเสียงในคณะกรรมการเพียง 33.33% ขณะที่กองทุนบำเหน็จบำนาญใช้หลัก 1 องค์กร 1 เสียง ในการเลือกผู้แทนของตนเองในคณะกรรมการบริหาร โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการฯ มาจากผู้แทนสมาชิก 12 คน(ประเภทข้าราชการละ 1 คน) และมาจากฝั่งนายจ้าง(รัฐบาล)อีก 10 คน ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นข้าราชการ และผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกอีก 3 คน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สมาชิกที่เป็นข้าราชการมีเสียงในกองทุนมากถึง 88% โดยสรุป สหกรณ์ กองทุนสวัสดิการ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตสมาชิกสามารถใช้สิทธิทางตรงในการเลือกผู้แทน แต่กรณีของกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ สมาชิกใช้สิทธิทางอ้อมผ่านองค์กรตัวแทนเพื่อไปเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร จะแตกต่างกันตรงที่องค์กรสหภาพไม่สามารถครอบคลุมสมาชิกได้ทุกคน แต่องค์กรราชการครอบคลุมสมาชิกทุกคน ในด้านเสียงของสมาชิกในคณะกรรมการบริหาร พบว่า สหกรณ์ กองทุนสวัสดิการ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เสียงทุกเสียงเป็นของสมาชิกหรือคิดเป็น 100% เพราะคณะกรรมการบริหารทั้งหมดเป็นสมาชิกที่ถูกเลือกตั้งขึ้นมา แต่กรณีของกองทุนประกันสังคม เสียงของสมาชิกมีเพียง 33.33% ขณะที่กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ สมาชิกมีเสียง 80% ของทั้งหมด

ในด้านความเป็นเจ้าของของสมาชิกในกิจการต่างๆ ที่เกิดจากเงินทุนของสถาบันการเงินและกองทุนชุมชน พบว่า ในสหกรณ์ กองทุนสวัสดิการ และกลุ่มออมทรัพย์กิจการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากเงินทุนขององค์กรเหล่านี้มักเป็นเจ้าของโดยปัจเจกหรือเป็นเจ้าของโดย

⁴⁵ ข้อมูลกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ในปี 2013 จำนวนสมาชิกสหภาพแรงงานในกิจการเอกชนมี 404,107 คน ขณะที่ผู้ประกันตนมีจำนวนมากถึง 10.5 ล้านคน

สมาชิกแต่ละราย มีน้อยมากๆ ที่จะเป็นกิจการที่เป็นเจ้าของร่วมกันโดยสมาชิก อาทิ โรงสีและยู้ง
 ฉางที่สหกรณ์เป็นเจ้าของ เป็นต้น แต่กรณีกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญ
 ข้าราชการ มีลักษณะความเป็นเจ้าของร่วมของสมาชิกในกิจการที่กองทุนเข้าถือหุ้น สมาชิกเป็น
 เจ้าของโดยอ้อมผ่านกองทุน กล่าวคือ สมาชิกเป็นเจ้าของกองทุน กองทุนไปลงทุนซื้อหุ้นกิจการ
 เอกชน อย่างไรก็ตามก็เป็นเจ้าของดังกล่าว โดยมากเกิดขึ้นเพื่อหากำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น
 ไม่ใช่เพื่อความต้องการในการประกอบการหรือบริหารกิจการอย่างแท้จริง อีกทั้งยังปรากฏความ
 เป็นเจ้าของโดยอ้อมที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ จากการลงทุนในสินทรัพย์ประเภทกองทุนซึ่งปัจจุบัน
 กองทุนรวมมีมากถึง 10 ประเภท ได้แก่ กองทุนรวมตราสารแห่งทุน กองทุนรวมตราสารหนี้ กองทุน
 รวมตราสารหนี้ทั้งระยะยาวและระยะสั้น กองทุนรวมผสม กองทุนรวมผสมแบบยืดหยุ่น กองทุน
 รวมหน่วยลงทุน กองทุนรวมใบสำคัญแสดงสิทธิ กองทุนรวมตลาดเงิน และกองทุนรวมกลุ่มธุรกิจ
 (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์) ตัวอย่าง สมาชิกกองทุน
 ประกันสังคมเป็นเจ้าของกองทุนประกันสังคม กองทุนประกันสังคมไปลงทุนในกองทุนรวมหน่วย
 ลงทุน⁴⁶ และกองทุนรวมหน่วยลงทุนไปลงทุนในตราสารทุน ตราสารหุ้น และตราสารสินค้าโภค
 ภัณฑ์ ซึ่งตราสารดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการระดมทุนของธุรกิจ เพื่อนำเงินไปลงทุนทำการผลิต
 อีกทีหนึ่ง เป็นต้น

ความเป็นเจ้าของทางอ้อมที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน ทำให้สัดส่วนเงินออมใน
 ระบบเศรษฐกิจที่จะไปสู่การผลิตจริงน้อยลงเรื่อยๆ เพราะเงินออมที่ถูกนำไปลงทุนในแต่ละชั้นของ
 การเป็นเจ้าของโดยอ้อม จะถูกนำไปใช้เพื่อเก็งกำไรในหลักทรัพย์ซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือในการ
 ระดมทุน ส่วนเงินออมที่ไปสู่การผลิตจริงจะมีเพียงก้อนเดียวคือ เงินที่ได้จากการที่เจ้าของกิจการ
 เปิดขายหุ้นหรือตราสารหนี้ต่อตลาดเป็นครั้งแรก หรืออาจกล่าวสั้นๆ ว่า เครื่องมือในการระดมทุน
 ของกิจการได้กลายเป็นสินค้าที่ถูกซื้อขายเพื่อกำไรเช่นเดียวกับสินค้าที่เกิดจากการผลิตจริงของ
 กิจการนั้น ตัวอย่างชัดเจนที่สุดก็คือ กรณีหุ้น ปตท. ราคาหุ้น IPO หรือราคาที่เสนอขายครั้งแรกต่อ
 ประชาชนเท่ากับ 35 บาทต่อหุ้น ซึ่งก็คือ กิจการระดมทุนจริงจากประชาชนได้ 35 บาทต่อหุ้น แต่
 ปัจจุบันราคาตลาดของหุ้น ปตท. เท่ากับ 291 บาทต่อหุ้น(ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 20
 ธันวาคม 2556) ซึ่งราคาตลาดนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเงินทุนที่แท้จริงของ ปตท. แต่เป็นเพียงราคาที่
 สะท้อนต้นทุนค่าเสียโอกาสในการลงทุนถือหุ้นเป็นต้น ในกรณีของกองทุนรวม ความซับซ้อนใน

⁴⁶ กองทุนรวมหน่วยลงทุน คือ เป็นกองทุนที่มีนโยบายการลงทุนในหน่วยลงทุนของกองทุนรวม โดยเฉลี่ยในรอบปีบัญชีไม่
 น้อยกว่าร้อยละ 65 (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ที่มา www.tsi-thailand.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1834)

ความเป็นเจ้าของโดยอ้อม ทำให้เจ้าของเงินทุนห่างจากข้อมูลหรือขาดข้อมูลที่สมบูรณ์ในการลงทุน ความรู้สึกความเป็นเจ้าของและความต้องการพัฒนาธุรกิจและกิจการแทบจะไม่ปรากฏในตัวชองนักลงทุนผู้ลงทุนในกองทุน รู้เพียงแต่ว่าตนเองเป็นเจ้าของกองทุนและกองทุนลงทุนในหลักทรัพย์ประเภทใดสัดส่วนเท่าไร แต่ไม่รู้ว่ากองทุนนำเงินไปลงทุนต่อในกองทุนรวมอื่นหรือไม่หรือลงทุนในหลักทรัพย์อะไรหรือธุรกิจอะไร เจ้าของธุรกิจนั้นคือใคร ทั้งๆ ที่ผลประกอบการของกิจการหรือหน่วยผลิตจริงเป็นต้นทางของข้อมูลทั้งหมดในการลงทุนทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดจนเป็นตัวชี้วัดอัตรากำไรและความเสี่ยงของกิจการ

อย่างไรก็ดี หากเปรียบเทียบกับกรณีเครือข่ายธุรกิจของมอนตราคอน พบว่าความมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของสมาชิกสูงกว่าในกรณีของไทยเนื่องจากสมาชิกในเครือข่ายธุรกิจ ล้วนเป็นสมาชิกของสหกรณ์ และสหกรณ์เป็นเจ้าของบริษัทลูกในเครือข่ายถึง 289 แห่ง ดังนั้นสมาชิกจึงร่วมกันเป็นเจ้าของบริษัทลูกของเครือข่าย อาทิ บริษัทประกัน โรงงานห้างสรรพสินค้า สถาบันวิจัย เป็นต้น นอกจากนี้ลูกจ้างในเครือข่ายธุรกิจของมอนตราคอนสามารถมีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกและถือหุ้นในกิจการของมอนตราคอน อีกทั้งยังมีสิทธิร่วมบริหารในคณะกรรมการบริหารธุรกิจของเครือข่ายมอนตราคอนอีกด้วย การที่สมาชิกมีความเป็นเจ้าของธุรกิจที่มีหน่วยการผลิตจริงร่วมกันก่อให้เกิดความรู้สึกห่วงแหนและความต้องการที่พัฒนาธุรกิจของตนเอง รวมถึงการอุดหนุนสินค้าของตนเอง พร้อมกับความพยายามในการปรับปรุงสินค้าของตนเองตลอดเวลาเพราะหากสินค้าตนเองขายได้ สมาชิกก็จะมั่งคั่งเพราะโดยมากของสมาชิกก็เป็นลูกจ้างของมอนตราคอนด้วย และการที่สินค้ามีคุณภาพที่ดีขึ้นก็จะส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกเองและยังสามารถแข่งขันในตลาดภายนอกได้อีกด้วย เหตุเหล่านี้เป็นผลให้ธุรกิจของเครือข่ายมอนตราคอนเติบโตจนเป็นบริษัทขนาดใหญ่อันดับ 7 ของประเทศสเปน(Wikipedia)และสามารถขยายกิจการได้ทั้งในทวีปยุโรป อเมริกา และเอเชีย สำหรับรูปแบบผลตอบแทนที่เกิดขึ้นในเครือข่ายธุรกิจมอนตราคอน นอกจากดอกเบี้ยเงินกู้จากสมาชิกและบริษัทในเครือข่ายแล้ว ยังมีกำไรจากการอุตสาหกรรม และการค้า และมูลค่าเพิ่มจากนวัตกรรมอีกด้วย

ที่กล่าวมาทั้งหมดในข้อ 4.1 และ 4.2 เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการออมกับการสร้างทุน และการลงทุนรวมถึงภาพรวมสถานการณ์การออม-การลงทุนของไทยและสถานการณ์กับสภาพปัญหาของสถาบันการเงินชุมชนและกองทุนชุมชนของไทย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบทุนมวลชนของไทย อย่างไรก็ตามในหัวข้อถัดไปจะพูดถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาสถาบันการเงินและกองทุนชุมชนที่ได้มีผู้เคยนำเสนอไว้

5.3 ข้อเสนอเกี่ยวกับการสร้างสถาบันการเงินชุมชนเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นทุนมวลชน

นับตั้งแต่ธนาคารกลางสหกรณ์ที่เคยถูกจัดตั้งขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2490 และถูกยุบไปเมื่อปี พ.ศ. 2505 นั้น องค์กรที่จะเป็นสถาบันทางการเงินขนาดใหญ่ภายใต้แนวคิดทุนมวลชนก็ไม่เคยปรากฏอีกเลยในสังคมไทย จะมีก็เพียงแต่องค์กรการเงินกลุ่มเล็กๆ จำนวนมากที่กระจัดกระจายอยู่ในชนบททั่วประเทศ อย่างไรก็ตามก็ได้มีการศึกษาเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างสถาบันการเงินชุมชน เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นทุนมวลชน โดยมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องอยู่สองชิ้น คือ สถาบันการเงินภาคประชาชน เพื่อสร้างหลักประกันทางรายได้ โดย รศ.ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศและคณะ งานวิจัยนี้เสนอให้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินของเกษตรกรและลูกจ้างร่วมกันเพื่อระดมเงินออมให้มีขนาดใหญ่และใช้เงินออมนั้นไปแก้ปัญหาหนี้สิน ปัญหากรรมสิทธิ์ของปัจจัยการผลิต โดยทำให้ทั้งลูกจ้างและเกษตรกรเข้าถึงแหล่งทุนโดยง่าย และแหล่งทุนนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของลูกจ้างและเกษตรกร สถาบันการเงินนี้ เน้นการส่งเสริมให้ผู้ออมมีกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต พัฒนาการผลิต และธุรกิจต่อเนื่อง และพัฒนาระบบสวัสดิการของเกษตรกรและลูกจ้าง (ดูรายละเอียดในภาคผนวก 1)

งานอีกชิ้นหนึ่งเป็นของ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ งานชิ้นนี้ไม่ใช่งานวิจัย แต่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เป็นโครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง คือ การเสนอให้สร้างสถาบันการเงินของลูกจ้าง โดยเสนอให้รัฐบาลขายพันธบัตร 50,000 ล้านบาทให้แก่กองทุนประกันสังคม นำมาจัดทำโครงการธนาคารเพื่อลูกจ้าง ผ่านธนาคารของรัฐ โดยให้ลูกจ้างกัไปปลดหนี้ในระบบ และนำไปสร้างอาชีพเสริมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ใช้หลักประกันร่วมรับผิดชอบเป็นกลุ่ม แต่ผู้กู้ทุกคนจะถูกหักเงินกู้ 10% เพื่อนำฝากในบัญชีเงินฝากประจำของตนเอง เมื่อผู้กู้ผ่อนเงินกู้จนครบ เงินที่ฝากไว้ในบัญชีเงินฝากประจำจะถูกนำไปจัดตั้งธนาคารลูกจ้าง ที่ลูกจ้างเป็นเจ้าของ 100% ตัวธนาคารลูกจ้างจะเป็นฐานเงินทุนให้ลูกจ้างพัฒนาชีวิตของตนเอง ทั้งด้านการศึกษา อาชีพเสริม และดูแลครอบครัว (ดูภาคผนวก 2)

5.4 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงานในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab): ธนาคารแรงงาน

5.4.1 ความเป็นมา

ธนาคารแรงงาน เป็นโครงการทดลองทางสังคมภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานฯ (สสร.) ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 โดยความริเริ่มของ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่ได้ประยุกต์แนวคิดธนาคารลูกจ้างและงานวิจัยเรื่อง สถาบันการเงินภาค

ประชาชนเพื่อสร้างหลักประกันทางรายได้” จัดทำเป็นโครงการทดลองธนาคารแรงงานขึ้น เพื่อสร้างทุนที่ลูกจ้างและเกษตรกรเป็นเจ้าของ ภายใต้กรอบคิดทุนมวลชน อันเป็นฐานของระบบเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งพาตนเองของแรงงานในและนอกระบบทั้งในด้านการผลิต การค้า การบริโภคหลักการค้าคือ การระดมทุนเล็กน้อยที่กระจัดกระจายอยู่ให้มารวมตัวกันกลายเป็นทุนขนาดใหญ่ของมวลชน ที่มีอำนาจต่อรองกับทุนยักษ์ใหญ่ เพื่อสร้างการกระจายรายได้ การกระจายการถือครองทุนและทรัพย์สิน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสวัสดิการของคนทั้งสองกลุ่มที่เป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยโดยโครงการนำร่องนี้ได้ใช้กลุ่มเรียนรู้ที่มีกลุ่มออมทรัพย์ของโครงการ สสร. เป็นฐานสมาชิกโดยโครงการ สสร. มีกลุ่มเรียนรู้ที่ดำเนินกิจกรรมครบสามปีทั้งหมด 54 กลุ่ม แต่มีกลุ่มเรียนรู้ที่มีกลุ่มออมทรัพย์ด้วยจำนวน 26 กลุ่ม มีเงินออมทั้งสิ้น 1,020,400 บาท มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทั้งสิ้น 2,840 คนกระจายตัวอยู่ใน 9 จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี กรุงเทพฯ อ่างทอง สระบุรี และลพบุรี (โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน[สสร.], 2554 : 185)

วิสัยทัศน์ของธนาคารแรงงาน คือการเป็นแหล่งเงินทุนที่เกิดจากการออมของ “แรงงาน” เป็นหลัก และแรงงานสามารถใช้เงินออมนี้ ไปสร้างสวัสดิการพื้นฐานเศรษฐกิจของแรงงานสร้างฐานสุขภาพและสร้างคนและอาชีพสร้างกลไกการกระจายรายได้และสร้างสังคมสวัสดิการ

ภารกิจหรือหน้าที่ของธนาคารแรงงาน

- 1) ระดมเงินออมจากแรงงาน จากกลุ่มออมทรัพย์ของแรงงานและจากผู้ลงทุนเพื่อสังคม
- 2) ปลดปล่อยให้แก่งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มบุคคล (3-5 คน) ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์
- 3) จัดโครงการลงทุนรายย่อยให้แก่งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการผลิต และกลุ่มการค้าของแรงงาน
- 4) ให้คำปรึกษาแนะนำ ฝึกอบรมความรู้และฝีมือให้แก่งผู้ทำกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการผลิต และกลุ่มการค้าของแรงงาน
- 5) จัดสรรรายได้เป็นกองทุนพัฒนาขบวนการแรงงาน

(สสร., 2554 : ภาคผนวก 9-1 หน้า 1)

5.4.2 การดำเนินการ

1) การสร้างจิตสำนึก สร้างกลุ่มออมทรัพย์ การสร้างทุน และการลงทุนในการผลิตการค้าขนาดเล็กนำไปสู่การเกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่ควบคู่กับวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็กกระจายตัวในหลายจังหวัด

จิตสำนึก(Consciousness) ตามความหมายของซิกมันด์ฟรอยด์ ก็คือ สภาพที่รู้ตัวว่าคือใคร อยู่ที่ไหน ต้องการอะไรหรือกำลังรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปก็แสดงออกไปตามหลักเหตุและผล แสดงตามแรงผลักดันจากภายนอกสอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง (principle of reality)(สันติ ทันชม) ในทางการบริหาร จิตสำนึก ก็คือ การตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและตัดสินใจเลือกสนองตอบต่อสิ่งนั้นในทางที่ถูกต้องตามกฎระเบียบ กฎหมาย กฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณีดังนั้น การสร้างจิตสำนึกในเรื่องนี้ก็คือ จิตสำนึกต่อการออม การประหยัด และการลงทุนของแรงงาน โดยสมาชิกในโครงการทดลองธนาคารจะต้องมีการรับรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการออมและการลงทุน โดยต้องมีสติตลอดเวลาที่จะตระหนักได้ว่าจะมีการประหยัดอดออม และนำเงินออมไปลงทุนเพื่อให้เกิดความงอกเงย นำไปสู่การแก้ปัญหาหนี้สินของตนเอง เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อการลงทุนให้แก่ขบวนการแรงงาน และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชาติ ทั้งในเรื่องการกระจายรายได้ และการกระจายการถือครองทรัพย์สินและทุน

ตามที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน ฯ ได้จัดตั้งกลุ่มเรียนรู้ เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาและประสบการณ์ให้หมู่ผู้ใช้แรงงาน เพื่อนำไปสู่การตระหนักและร่วมใจแก้ไขปัญหานั้น ปัญหาพื้นฐานของแรงงานอย่างหนึ่งที่แทบจะพบในทุกกลุ่มของโครงการคือ ปัญหารายได้ไม่พอรายจ่ายและปัญหาหนี้สิน สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหานี้เกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบค่าจ้างของไทย แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นปัญหาเชิงพฤติกรรมส่วนบุคคล ดังนั้นทางโครงการ สสร. จึงได้ใช้จิตวิทยาทุกขยักของสมาชิกในเรื่องหนี้สิน โดยเชื่อมโยงไปสู่รากฐานของปัญหา สะท้อนภาพอนาคตหากปัญหาหนี้สินยังหมักหมมและฉายภาพแห่งความหวังด้วยการเสนอแนวทางและวิธีการแก้ไขที่เริ่มต้นจากระดับบุคคล พร้อมชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาดังกล่าวนอกจากจะเป็นการช่วยเหลือตนเองแล้ว ยังเป็นการช่วยเหลือขบวนการแรงงาน และเศรษฐกิจในภาพรวมอีกด้วย ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นที่ใช้กระตุ้นสร้างจิตสำนึกต่อการออม การประหยัด และการลงทุนของแรงงาน(โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2551c: 32-41)

นอกจากจิตสำนึกที่ต้องปลูกสร้างแล้ว ยังมีประเด็นจิตใต้สำนึกที่ต้องแก้ไขอีกด้วย พบว่า สมาชิกกลุ่มเรียนรู้ที่เป็นลูกจ้างจำนวนหนึ่ง กลัวการไปธนาคาร กลัวการไปติดต่อเจ้าหน้าที่ธนาคาร กลัวยุ่งยาก เพราะโดยปกติลูกจ้างเหล่านี้เบิกเงินเดือนด้วยการกดเบิกที่ตู้เอทีเอ็ม ไม่เคยเข้าไปเบิกเงินในธนาคาร ความกลัวเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากขาดความรู้ เกิดจากขาดการเขียนหนังสือนาน จึงเขียนหนังสือไม่คล่อง และกรอกแบบฟอร์มไม่เป็นและไม่กล้าถามเจ้าหน้าที่เพราะกลัวพูดไม่ถูกอีกส่วนหนึ่งเป็นปัญหาความรู้สึกด้อยศักดิ์ศรี กล่าวคือ มีความรู้สึกที่ว่า ธนาคารเป็นสถานที่ของคนรวยหรือเป็นที่ของนายจ้าง ที่จะนำเงินมาฝาก ขณะที่ตนเองยากจน มีแต่รายจ่าย มีแต่หนี้สิน ไม่มีเงินมาฝาก ความกลัวเหล่านี้ปรากฏให้เห็นตอนที่โครงการ สสร. ประสงค์ให้กลุ่มเรียนรู้ส่งตัวแทนสามคนไปเปิดบัญชีที่ธนาคาร เพื่อรองรับการโอนเงินค่าอาหารในการประชุมจากโครงการ สสร. มีหลายกลุ่มที่ทางโครงการ สสร. ต้องประสานกับธนาคารเพื่ออำนวยความสะดวกในการเปิดบัญชีให้(โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2551a: 3)ความกลัวที่อยู่ใต้จิตสำนึกนี้เองนับเป็นอุปสรรคประการหนึ่งต่อการปลูกฝังแนวคิดความเป็นเจ้าของร่วม แนวคิดการสร้างทุนของแรงงาน และแนวคิดธนาคารแรงงานอีกด้วย

อย่างไรก็ดีความกลัวเหล่านี้บางส่วนได้ถูกทำให้ลดน้อยถอยลงในสมาชิกบางคนโดยทางโครงการ สสร. ใช้กลุ่ลบายบังคับให้สมุดบัญชีเงินฝากที่กลุ่มเรียนรู้ใช้รับค่าอาหารการประชุมจากโครงการ ต้องมีผู้ที่มีอำนาจสั่งจ่ายสามในสามคน คือ ต้องมีผู้แทนกลุ่มสามคนไปเบิกเงินที่ธนาคารจึงจะสามารถเบิกเงินได้ และโครงการ สสร. จะทยอยโอนเงินค่าอาหารในการประชุมให้ทุกสัปดาห์ในช่วงปีที่ 1 ของโครงการ สสร. ซึ่งเท่ากับเป็นการฝึกฝน สร้างความเคยชิน ลดล้างความกลัวให้แก่สมาชิกบางคนในการไปธนาคาร

เมื่อทางโครงการ สสร. ได้สร้างการรับรู้และเข้าใจปัญหาให้แก่แกนนำและสมาชิกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางโครงการ สสร. จึงได้ทดลองให้กลุ่มเรียนรู้แต่ละกลุ่มทำการออม โดยเริ่มจากการออมที่เกิดจากการประหยัดค่าอาหารในการประชุม ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเรียนรู้ในโครงการ สสร. ทางโครงการฯ ได้สนับสนุนค่าอาหารในการนั่งพูดคุยให้แก่สมาชิกสมาชิกคนละ 50 บาทซึ่งช่วงแรกของโครงการฯ สมาชิกและแกนนำได้ใช้เงินดังกล่าวจนหมด แต่ทางโครงการฯ ได้พยายามปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการประหยัดและการออมให้แก่แกนนำผ่านการประชุมประจำทุกเดือนอาทิ

“เงินค่าอาหารที่ผมให้คุณไปจัดประชุมแก่สมาชิกคนละ 50 บาท ก็เปรียบเหมือนผมให้ถั่วคุณไปคนละหนึ่งกำมือ คุณ จะกินครึ่ง เพราะครึ่งได้หรือไม่ เพื่อให้มีกินตลอดไป”

(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ อ่างใน (โครงการเสริมสร้างความ
เข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการ
แรงงาน, 2551b:7)

นอกจากการปมเพาะทางความคิดของหัวหน้าโครงการและที่ปรึกษาของโครงการ แล้วการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างแกนนำในการประชุมแกนนำประจำเดือนของโครงการ สสร. ควบคู่กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือกันภายในกลุ่มเรียนรู้เป็นผลให้กลุ่มเรียนรู้ หลายกลุ่ม เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจนเป็นผลให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มเรียนรู้ขึ้น ตั้งแต่ ปีแรกของโครงการ สสร. มีจำนวนกลุ่มออม 20 กลุ่ม สมาชิกประมาณ 400 คน โดยใช้เงินค่าอาหาร ที่เหลือจากการประชุมแปรเปลี่ยนเป็นเงินออม(สสร.,2551ง:4)นอกจากนี้โครงการ สสร. ได้ส่งเสริม การสร้างวินัยการออมให้แก่กลุ่มเรียนรู้ ผ่านสโลแกนการออมวันละ 3 บาทดังนี้

“บาทแรกเพื่อตนเองและครอบครัว บาทที่สองเพื่อ
ขบวนการแรงงาน และบาทที่สามเพื่อประเทศชาติ”

(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ อ่างใน(โครงการเสริมสร้างความ
เข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและ
สวัสดิการแรงงาน, 2552a:43)

เมื่อมีกลุ่มเรียนรู้สอนได้รู้จักการออมทางด้านรายได้ โดยหักจากค่าอาหาร 50 บาทที่ได้รับจากโครงการ ทางโครงการยังส่งเสริมการออมโดยลดทางด้านรายจ่าย คือลดสิ่งที่ไม่ จำเป็น หรือเป็นโทษต่อร่างกาย เช่น สุรา บุหรี่ หวย อีกด้วย เงินออมทั้งหมดได้ถูกเก็บเล็กผสมน้อย ภายในกลุ่มจนสามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้ในที่สุด ตัวอย่างการพูดคุยแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของแกนนำกลุ่มเรียนรู้ในการจัดกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ โดยตัวแทนกลุ่ม เรียนรู้ปราจีนบุรีได้กล่าวถึงความภูมิใจที่ได้เข้าร่วมโครงการโดยสรุปว่า

“กลุ่มเรียนรู้ทำให้สมาชิกสามารถมาพบปะพูดคุยกันได้
อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง จนเกิดการออมทรัพย์วันละ 3
บาท จนมีเงินกองทุน 37,500 บาท ซึ่งสามารถนำไปสู่การ
แก้ไขปัญหาหนี้้นอกระบบได้ และ สามารถช่วยแก้ไขปัญหา
ค่าครองชีพที่สูงขึ้นได้ และการสร้างอาชีพเสริม โดยเฉพาะ

โครงการข่าวสารเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งทำให้คน
ในกลุ่มซื้อข่าวสารในราคาถูกลงกว่าท้องตลาด”

(โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครอง

สุขภาพและสวัสดิการแรงงาน, 2552b:3)

จากนั้นทางโครงการ สสร. ๔ ได้ส่งเสริมให้กลุ่มเรียนรู้ นำเงินที่ออมไว้ในกลุ่มไปลงทุนเพื่อให้เกิดความออกเงย ด้วยการส่งเสริมกลุ่มค้าขายและกลุ่มการผลิตขนาดเล็กขึ้นในกลุ่มออมทรัพย์ ทำการค้าขายได้แก่การขายข่าวสาร การขายบัตรเติมเงิน และการขอซื้อสินค้าราคาถูกจากโรงงานที่สมาชิกกลุ่มเรียนรู้สังกัดอยู่เพื่อออกมาจำหน่าย เช่น เสื้ออกล้ำและกางเกงในจากโรงงานที่ยุตต์บลิ้ว เท็กซีไทล์กับถ้วยชามเซรามิกจากโรงงานรอยัลปอร์แลนด์ เป็นต้น และด้านการผลิตได้แก่ กลุ่มทำปลาส้มของกลุ่มเรียนรู้ปราจีนบุรีและกลุ่มทำน้ำยาล้างจานและสบู่เหลวของกลุ่มเรียนรู้นคร เป็นต้น เพื่อจำหน่ายในกลุ่มหรือในโรงงานหรือในชุมชนที่ตนเองสังกัดอยู่นอกจากนี้เงินออมของกลุ่มยังช่วยบรรเทาปัญหาเงินกู้ดอกเบี้ยแพงให้แก่สมาชิกอีกด้วย เช่น การช่วยบรรเทาปัญหาดอกเบี้ยเงินกู้ในระบบแพงถึงร้อยละ 10 - 20 ต่อเดือน ให้เหลือเพียงร้อยละ 1 - 2 ต่อเดือน นับเป็นสวัสดิการที่เกิดจากกลุ่มออมทรัพย์อีกด้วย เป็นต้น(สสร, 2554 : 48,50) ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มเรียนรู้จึงทำหน้าที่เป็นทั้งที่หน่วยระดมทุน เป็นสถาบันการเงินเพื่อการปล่อยกู้ เป็นหน่วยการผลิตขนาดเล็กขนาดย่อม และยังเป็นหน่วยจัดสวัสดิการเพื่อสมาชิกในอีกทางหนึ่ง

เมื่อการออมเกิดขึ้น ทุนของกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ก็เกิดขึ้น บางกลุ่มก็สามารถจัดตั้งกิจการขนาดจิ๋วขึ้นมาได้ แต่หลายกลุ่มมีเงินออมแต่ยังไม่มีประสบการณ์ในการประกอบการจึงมีทุนไว้เพียงเพื่อการปล่อยกู้แก่สมาชิก แต่ไม่กล้าปล่อยกู้ให้แก่คนนอกกลุ่มจึงเท่ากับเป็นการหาทำไรจากสมาชิก และไม่สามารถนำไปสู่การค้าและการผลิตได้ บางกลุ่มสามารถทำการค้าและการผลิตได้ แต่ตลาดก็จำกัดเพราะกลุ่มลูกค้าก็คือ สมาชิกภายในกลุ่มหรือเพื่อน ๆ ของสมาชิกซึ่งมีไม่มากนัก(สสร., 2552 : 12) เพราะคนงานโดยมากมีเพื่อนไม่เกิน 4-5 คนทางโครงการ สสร. ได้เห็นถึงปัญหานี้ ขึ้นต่อมาจึงได้จัดทำโครงการตลาดนัดทดลองขึ้น เพื่อเป็นการฝึกฝนความเป็นผู้ประกอบการให้แก่กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ ผ่านการเรียนรู้โดยการลงมือทำ(learning by doing) โดยในการจัดการประชุม/สัมมนา/มหกรรมวันแรงงานขนาดใหญ่ของโครงการ สสร. ที่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 500-2,000 คนขึ้นไป ทางโครงการ สสร. จะไม่สั่งอาหารและเครื่องดื่มจากร้านค้าทั่วไปมาบริการผู้ร่วมกิจกรรม แต่ให้กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์

ที่สนใจนำอาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าอื่นๆ มาเปิดร้านค้าขายในงานดังกล่าวแทน โดยโครงการ สสร. จะประมาณการจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม และจัดทำคู่มืออาหารให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนละ 150 บาทเพื่อเป็นค่าอาหารกลางวันกับค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม สำหรับไว้ซื้ออาหารและสินค้าอื่นๆ ภายในตลาดนัดของโครงการ สสร. จากนั้นนัดประชุมกลุ่มที่จะเปิดร้านค้าภายในตลาดนัด เพื่อแจ้งจำนวนผู้เข้าร่วมให้แต่ละกลุ่มทราบถึงอุปสงค์(demand)ของตลาดนัดแห่งนี้ และร่วมกันวางแผนการตลาดว่า แต่ละกลุ่มจะขายสินค้าอะไร จำนวนเท่าใด ราคาเท่าใด และทำการวางผังร้านค้าหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการกำหนดอุปทาน(supply) เพื่อป้องกันไม่ให้สินค้าล้นเกิน และไม่ให้สินค้าซ้ากัน ผลจากการทดลองเปิดตลาดนัดในงานมหกรรมวันแรงงานเข้มแข็งของโครงการ สสร. เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2552, วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2553, และวันที่ 24 ตุลาคม 2553ปรากฏว่า กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ได้นำเงินออมที่สะสมไว้ มาทำการลงทุนขายสินค้าในตลาดนัดทดลอง ทั้งนี้มีเงินหมุนเวียนในตลาดนัดแต่ละครั้งเฉลี่ย 95,000 – 110,000 บาท/ครั้ง(สสร.,2554 : 50) ตารางที่ 5- 21 ตัวอย่างชนิดสินค้าและยอดขายสินค้าของกลุ่มเรียนรู้ในงานวันแรงงานเข้มแข็งเมื่อ

วันที่ 30 สิงหาคม 2552

(หน่วย : บาท)

กลุ่มเรียนรู้สมุทรสาคร		ปราจีนบุรี		สระบุรี		นวนคร	
กวยช่าย	2,640	กวยเตี๋ยว	2,730	ข้าวแกง	3,620	เครื่องดื่ม	800
อาหาร	4,850	ผัดไท	5,650	กวยเตี๋ยวลุยสวน	2,430	ผลไม้	2,925
ขนมใส่ไส้	1,550	ขนมจีน	2,860	เครื่องดื่ม	7,010	น้ำอัดลม	1,375
หมวยอ	6,100	ส้มตำ	960				
เครื่องดื่ม	3,895	รวม	12,200	รวม	13,060	รวม	5,100
เครื่องดื่ม	1,285	สมุทรปราการ		คลองเตย		ลพบุรี	
ลูกชิ้น	11,955	ลาบ	1,215	ข้าวเหนียวหมู	1,430	ข้าวมันไก่	5,410
เบเกอรี่	1,095						
น้ำพริก	770						
ข้าวแกง	9,205						
รวม	43,345	รวม	1,215	รวม	1,430	รวม	5,410

ที่มา : เอกสารประกอบวาระการประชุมแกนนำประจำเดือนครั้งที่ 9/2552 วันที่ 27 กันยายน 2552

การสร้างจิตสำนึกให้แก่แกนนำและสมาชิกในเรื่องการออมและการลงทุนของแรงงาน ทางโครงการ สสร. ได้ใช้หลากหลายวิธีเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทั้งการบ่มเพาะความคิดโดยหัวหน้าโครงการและที่ปรึกษาของโครงการ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างแกนนำในการประชุมแกนนำประจำเดือนของโครงการ สสร. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยสังคม (Social Learning Theory) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม (Self help group) รวมถึงการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติโดยเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ ทฤษฎีทางสังคมเหล่านี้ถูกนำมาปรับใช้ในการเปลี่ยนจิตสำนึกและพฤติกรรมของแกนนำและสมาชิก

การปลูกจิตสำนึกของแกนนำและสมาชิก เท่ากับเป็นการสร้างคน จากนั้นคนไปสร้างกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมสร้างทุนทุนไปสร้างกิจการ โดยทดลองจากเล็กไปหาใหญ่ แปรเปลี่ยนกลุ่มออมทรัพย์ที่มีแต่การปล่อยกู้ ให้มีกิจกรรมการค้าและการผลิตควบคู่ไปด้วย ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์ของโครงการ สสร. จึงมีบทบาททั้งการเป็นสถาบันการเงินขนาดเล็กและยังเป็นวิสาหกิจขนาดย่อมไปในตัวอีกด้วย

2) การสร้างทุนของธนาคารแรงงาน

หลังจากที่โครงการ สสร. ได้ใช้เวลาในปลูกจิตสำนึกเรื่อง การออมและการลงทุนของแรงงานเป็นเวลาประมาณ 1.5 ปี ทางโครงการ สสร. จึงได้ยกระดับความคิดของแกนนำและสมาชิกในเรื่อง “การรวมเงินออมเข้าด้วยกันให้กลายเป็นทุนใหญ่ เพื่อเพิ่มพลังต่อรองในตลาดที่ทุนยักษ์ใหญ่ครอบงำ” โดยในการประชุมแกนนำเพื่อเตรียมการจัดตั้งธนาคารแรงงาน เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2552 ทางโครงการ สสร. ซึ่งให้เห็นความสำคัญของการนำเงินออมส่วนที่เหลือจากความต้องการใช้ภายในกลุ่มมาฝากรวมเข้าด้วยกันในธนาคารแรงงาน เพื่อให้กลายเป็นทุนขนาดใหญ่ จัดตั้งกิจการที่กลุ่มเรียนรู้ทุกกลุ่มร่วมกันเป็นเจ้าของ ทั้งธุรกิจการเงินและธุรกิจการค้ากับการผลิต นำไปสู่การค้าและการผลิตขนาดใหญ่เพื่อให้เกิดการประหยัดจากขนาด (economy of scale) และสามารถต่อรองราคากับเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือผู้จัดหา (supplier) ได้มากขึ้น ที่สำคัญผลกำไร

จากการเป็นเจ้าของธนาคารแรงงานและธุรกิจอื่นๆ ของธนาคาร จะถูกนำมาจัดสรรแบ่งปันกลับไปยังกลุ่มเรียนรู้และสมาชิก หรือเพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่สมาชิกต่อไป อาทิ ศูนย์อบรม หอพัก หรือห้างสรรพสินค้าของแรงงาน เป็นต้น ดังตัวอย่างธนาคารของภาคประชาชนในต่างประเทศ อาทิ ธนาคารกรามีนของบังคลาเทศ ธนาคารสหกรณ์ของเยอรมัน ธนาคารชาวนาของเนเธอร์แลนด์ (Labobank) และธนาคารแรงงานของญี่ปุ่น (Labour bank) เป็นต้น (สสร, 2552 ก: 1-2)

ดังนั้น เมื่อแกนนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ได้ตกผลึกแนวคิดทุนมวลชนและธนาคารแรงงาน ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการทดลองธนาคารแรงงานขึ้น โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าร่วมจำนวน 13 กลุ่ม นำเงินออมฝากไว้ที่ธนาคารแรงงานจำนวน 127,535 บาท นอกจากนี้ยังมีเงินออมของสหภาพแรงงานขนส่งแห่งประเทศไทย 200,000 บาท และนักลงทุนเพื่อสังคมอีก 100,000 บาท รวมเป็นเงินทุนประเดิมของธนาคารแรงงาน 427,535 บาท (สสร., 2552 ง: 35) และ ณ เดือนกรกฎาคม 2555 ธนาคารแรงงานมีทุนหมุนเวียนเท่ากับ 1,164,640 บาท ดังนี้

1. ทุนจากกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ของโครงการ สสร. จำนวน 22 กลุ่ม รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 305,710 บาท
2. เงินออมจากกลุ่มต่างๆ ที่สนใจมาฝากเงินในธนาคารแรงงาน รวม 735,030 บาท ได้แก่
 - 2.1 กลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มเรียนรู้ จำนวน 25 กลุ่ม เป็นเงิน 224,640 บาท
 - 2.2 สหภาพแรงงานขนส่งแห่งประเทศไทย (สหภาพอุตสาหกรรม) จำนวนเงิน 206,600 บาท
 - 2.3 กลุ่มบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรี จำนวนเงิน 303,790 บาท
3. เงินออมจากบุคคลที่เป็นนักลงทุนเพื่อสังคม จำนวน 3 ราย เป็นจำนวนเงิน 123,900 บาท

ตารางที่ 5- 22เงินออมและหุ้นของกลุ่มออมทรัพย์ในธนาคารแรงงาน ณ เดือนกรกฎาคม 2555 (หน่วย : บาท)

ที่	ชื่อกลุ่ม	สังกัด	จังหวัด	เงินออม	หุ้น
1	กลุ่มครูชั้นแก้วสันแดง	แรงงานนอกระบบเขตปึงกุ่ม	กรุงเทพฯ	32,000	5,280
2	กลุ่มศศิกา เกษรพรมราช	โรงงานฮิตาชิ คอนซูเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย)	ปราจีนบุรี	9,200	
3	กลุ่มจิรนนท์ มีมุ่งกิจ	โรงงานทาทาร่าประเทศไทย	ฉะเชิงเทรา	12,000	
4	กลุ่มคุณไพรินทร์ พิหูสูตร(1)	โรงงานฮิตาชิ คอนซูเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย)	ปราจีนบุรี	13,500	
5	กลุ่มคุณปรีชา เดชทองจันทร์	แรงงานนอกระบบเขตคลองเตย	กรุงเทพฯ	5,000	
6	กลุ่มคุณเดชนาเพชรธนาภา(สหภาพ)	สหภาพการขนส่งแห่งประเทศไทย	หลายจังหวัด	206,600	
7	กลุ่มคุณสมศักดิ์ ทองงาม	โรงงานไทยคาร์บอนแบล็ค	อ่างทอง	30,000	10,960
8	กลุ่มคุณฉลองรัตน์ ทองโบราณ	แรงงานนอกระบบบ้านหนองเคียน	ปราจีนบุรี	5,640	3,280.00
9	กลุ่มคุณเอกภาพ มารมย์	แรงงานนอกระบบบ้านแดง	ปราจีนบุรี	31,300	
10	กลุ่มคุณกิตติพงษ์ รัศมี	โรงงานบางกอกอินดัสเตรียล บอยเลอร์	ปราจีนบุรี	9,000	
11	กลุ่มอาภรณ์ ภูมิทอง	แรงงานนอกระบบบ้านนาดี	ปราจีนบุรี	6,000	36,980
12	กลุ่มคุณแสงทอง สงวนทรัพย์	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอรี ประเทศไทย	ปทุมธานี	3,150	3,080.00
13	กลุ่มคุณดาวเรือง ชานก	โรงงานLTU พาเรล	นครปฐม	5,000	
14	กลุ่มคุณกมลวรรณ ดวงใจดี	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอรี ประเทศไทย	ปทุมธานี	2,000	8,260
15	คุณรวีวรรณ นาคอยู่	โรงงานที่ยูดับบลิว เท็กซัสไธล์	นครปฐม	1,000	17,800
16	ชุมชนคลองปลาตุกกลาย	แรงงานนอกระบบคลองปลาตุกกลาย	ปราจีนบุรี	2,000	
17	กลุ่มคุณมนัส ณีรอด	โรงงานพี.एम.ฟูด จำกัด	ปราจีนบุรี	1,800	
18	กลุ่มคุณทองเจือ เขียวทอง	แรงงานนอกระบบจังหวัดลพบุรี	ลพบุรี	36,000	

ที่	ชื่อกลุ่ม	สังกัด	จังหวัด	เงินออม	หุ้น
19	กลุ่มคุณสมคิด ทองศรีนุช	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอริ ประเทศไทย	ปทุมธานี	1,000	3,400.00
20	กลุ่มคุณสุอำภพร สาดกระโทก	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอริ ประเทศไทย	ปทุมธานี	1,300	
21	กลุ่มคุณภุชฉณพงษ์ สงวนทรัพย์	คณงานโรงงานอุษ่าสยามสตีลอินดัสตรี	ปทุมธานี	1,000	5,800.00
22	กลุ่มคุณสำราญ กลิ่นพยับ	แรงงานนอกระบบบ้านเหล็อง	ปราจีนบุรี	6,000	
23	กลุ่มคุณรัตนวรรณทนโนนแดง	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอริ ประเทศไทย	ปทุมธานี	500	9,380
24	กลุ่มหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน	สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จำกัด	ปราจีนบุรี	303,790	
25	กลุ่มคุณกรกฤศ แสงมณีฉาย	แรงงานนอกระบบ – บริษัทพื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด(มหาชน)	เพชรบุรี	200.00	8,820.00
26	กลุ่มคุณอำนาจ คุหาเปรมสิน	โรงงานไฮเออร์ อีเล็คทริค	ปราจีนบุรี	4,900.00	
27	กลุ่มศศิกา เกษรพรมราช (ฝากชื่อสินค้า)	โรงงานฮิตาชิ คอนซูเมอร์โปรดักส์ (ประเทศไทย)	ปราจีนบุรี	5,150.00	
28	กลุ่มคุณทองเพียร โพธิกัลด	แรงงานนอกระบบเขตคลองเตย	กรุงเทพฯ		370
29	กลุ่มคุณสินสมุทร ประดา	แรงงานนอกระบบเขตคลองเตย	กรุงเทพฯ		65,780
30	กลุ่มคุณกาญจนาภรณ์ ยมเกิด	สหภาพแรงงานอิเล็กทรอนิกส์และแม่คานิคส์ ในเครือบริษัทเอนีออน อิเล็กทรอนิกส์ (ไทยแลนด์) จำกัด	ชลบุรี		1,840
31	กลุ่มคุณสุรจณีบุญมีวิเศษ	สหภาพแรงงานอิเล็กทรอนิกส์และแม่คานิคส์ ในเครือบริษัทเอนีออน อิเล็กทรอนิกส์ (ไทยแลนด์) จำกัด	ชลบุรี		1,380
32	คุณวิเชียร นักรวม	แรงงานนอกระบบจังหวัดราชบุรี	ราชบุรี		2,200
33	กลุ่มคุณอรัญญา กรป๋องกัน	แรงงานนอกระบบอยุธยา	อยุธยา		1,760
34	กลุ่มคุณศศิรินทร์ ปานเจริญ	โรงงานควาซุมิ ลาบอลาทอริ ประเทศไทย	ปทุมธานี		9,200
35	กลุ่มคุณบุญจันทร์พูลสวัสดิ์	โรงงานไฮเออร์ อีเล็คทริค	ปราจีนบุรี		5,080

ที่	ชื่อกลุ่ม	สังกัด	จังหวัด	เงินออม	หุ้น
36	กลุ่มสหภาพแม่กษิพีซีพี พุจีซี	กลุ่มสหภาพแรงงานแม่กษิพีซีพี พุจีซี	ระยอง		55,980
37	กลุ่มคุณวิไลภรณ์แก่นปริง	โรงงานพี.एम.ฟูด จำกัด	ปราจีนบุรี		2,460
38	กลุ่มคุณสันติภาพแสนจันทร์	สหภาพแรงงานศูนย์เหล็กสยาม	สมุทรปราการ		46,620
	รวม			735,030	305,710

ที่มา : ธนาคารแรงงาน ในการประชุมครั้งที่ 4/2553 วันที่ 2 ตุลาคม 2553

3) การบริหารธนาคารแรงงาน

สำหรับการบริหารธนาคาร มีการจัดโครงสร้างหลายระดับ กล่าวคือ (สสร.,2554: 49)

3.1) สภาผู้แทนผู้ฝากเงิน เป็นการรวมตัวของตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ที่นำเงินมาฝากไว้กับธนาคารทุกกลุ่มๆ ละ 9 คน และลูกค้าผู้เงินฝากในนามบุคคล มีหน้าที่กำหนดนโยบายโดยรวมของธนาคาร มีรอบการประชุม 3 เดือนต่อครั้ง การมีสภาผู้แทนผู้ฝากเงินเนื่องมาจากการจัดตั้งธนาคารแรงงาน เงินทุนประเดิมก้อนแรกของธนาคารแรงงานมาจากเงินฝากของกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ดังนั้น ทางธนาคารแรงงานจึงให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้ฝากเงิน ทั้งสิทธิในการเป็นเจ้าของร่วม สิทธิในการออกเสียง สิทธิในการกำหนดนโยบาย สิทธิในการตรวจสอบการบริหาร และดูแลเงินออมของตนเองและสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์อื่นๆ จากธนาคารแรงงาน เช่นเดียวกับผู้ถือหุ้น ขณะที่ธนาคารพาณิชย์ทั่วไป ผู้ฝากเงินไม่มีสิทธิในข้อนี้ แต่ได้การคุ้มครองเงินฝากตามพระราชบัญญัติสถาบันคุ้มครองเงินฝาก พ.ศ. 2551 จากสถาบันคุ้มครองเงินฝาก

3.2) ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น เป็นที่รวมผู้ถือหุ้นทั้งหมดของธนาคาร มีอำนาจทั้งในความเป็นเจ้าของ การบริหาร และการตรวจสอบ ที่ประชุมผู้ถือหุ้นใช้หลักการกระจายอำนาจการออกเสียงไว้ตามจำนวนหุ้นๆ ละ 1 เสียง แต่ผู้ถือหุ้นแต่ละรายออกเสียงได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของจำนวนหุ้นทั้งหมด

3.3) สภาธนาคารคือ ที่ประชุมร่วมระหว่างผู้แทนผู้ฝากเงินและผู้ถือหุ้นเพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายของธนาคารแรงงาน อาทิ การระดมทุน การลงทุน การปันผล และการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ตลอดจนการพิจารณารับรองบุคคลของธนาคาร และที่สำคัญคือ การร่วมกันคัดเลือกคณะกรรมการบริหารธนาคาร

3.4) คณะกรรมการบริหารธนาคาร จำนวน 12 คน มีหน้าที่บริหารจัดการธนาคารให้เป็นที่ไปตามนโยบายของสภากรรมการธนาคาร มาจากการเลือกตั้งของผู้แทนกลุ่มออมทรัพย์ที่นำเงินมาฝากไว้กับธนาคารทุกกลุ่มๆ ละ 3 คน มาเลือกกันเองให้เหลือ 6 คน ที่เหลือเป็นกรรมการที่มาจากตัวแทนของผู้ฝากรายบุคคลอีก 3 คน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย 1 คน ด้านบัญชี 1 คน ด้านการเงินการลงทุน 1 คน รวม 12 คน ทั้งนี้ คณะกรรมการบริหารเป็นผู้แต่งตั้งผู้จัดการใหญ่ธนาคาร ขึ้นทำหน้าที่กำกับดูแลการดำเนินงานธนาคารให้เป็นที่ไปตามวัตถุประสงค์ของธนาคาร ทั้งนี้ในวันที่ 2 ตุลาคม 2553 ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารได้แก่ คุณนิตยา สิงห์สิทธิ.คุณเดชธนาเพ็ชรธนาภาคุณจิรภัทร พลัฒ์นิลคุณภุชญา ทวนดิลกคุณลมัย จันทรมิมพลีคุณเสมียน กุลทาคุณแสงทอง สงวนทรัพย์คุณมนัส ณีรอดคุณทวีป กาญจนวงศ์ และนางสาวภุชญา ทวนดิลก เป็นเลขาฯ(สสร.,2553 : 33)

4)การดำเนินธุรกิจของธนาคาร

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ธนาคารแรงงานมีทุนหมุนเวียนประมาณ 1,164,640 บาท ธุรกิจของธนาคารมีดังนี้(สสร.,2554 : 48-49)

4.1)การฝากและถอนเงิน ธนาคารรับฝากเงิน 3 ประเภท คือ

- ฝากออมทรัพย์ ดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี ฝากถอนได้เดือนละ 1 ครั้ง
- ฝากเพื่อลงทุน(หุ้น) รับปันผลกำไรจากธนาคาร ปีละ 1 ครั้ง (ถอนได้ปีละ 1 ครั้ง)
- ฝากเพื่อซื้อของ รับฝากเงินเพื่อใช้ซื้อสินค้าล็อตใหญ่จากผู้ผลิต โดยผู้ฝากจะได้รับสินค้าราคาถูกตามจำนวนเงินที่ฝาก เพื่อนำกลับไปจำหน่ายต่อในกลุ่มของตน

4.2)การกู้ ธนาคารให้กู้ 2 ประเภท คือ

- กู้เพื่อนำสินค้าไปจำหน่าย ดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี
- กู้โดยใช้เงินฝากของกลุ่มตนเองค้ำประกัน เพื่อนำไปปล่อยกู้ให้แก่สมาชิก

ทั้งนี้การให้กู้ทั้งสองประเภท ธนาคารจะปล่อยกู้ให้ในวงเงิน 1.5 เท่าของเงินที่ฝาก แต่ไม่เกิน 20,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี การกู้ไม่เกิน 10,000 บาท ต้องมีผู้กู้ร่วม 3 คน และการกู้ตั้งแต่ 10,000 - 20,000 บาท มีผู้กู้ร่วม 5 คน ทั้งการกู้เงินต้องได้รับการยินยอมจากกลุ่มออมทรัพย์ที่ตนเองสังกัด และต้องผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการธนาคารและการกู้ทั้งสองประเภท เปิดให้กู้เดือนละ 1 ครั้ง แต่ผู้กู้ต้องทยอยนำเงิน (สด) ส่งคืนธนาคารทุกๆ สิบวัน

4.3)การลงทุนด้านการค้าของธนาคารแรงงาน โดยการนำเงินทุนของธนาคารจัดซื้อสินค้าราคาถูกที่ใช้ในชีวิตประจำวันของแรงงาน ในปริมาณมากจากผู้จัดหา(supplier) หรือจากโรงงานผู้ผลิตโดยตรง เพื่อลดต้นทุน และสามารถขายราคาส่งให้แก่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อไปจำหน่ายราคาถูกให้แก่สมาชิกต่อไป สำหรับหลักการด้านการค้านั้น คือ “คุณภาพมาตรฐาน ผู้ซื้อลดรายจ่าย ผู้ขายได้กำไร”เบื้องต้นธนาคารแรงงานจะจัดหาสินค้าให้แก่กลุ่มออมทรัพย์เดือนละ 1 ครั้ง โดยจะตรวจสอบความต้องการสินค้าจากกลุ่ม

ต่างๆ และรวบรวมยอดซื้อเพื่อจัดหาสินค้าตามคำสั่งมาส่งมอบกันในวันประชุมแกนนำประจำเดือนของโครงการ สสร. ทั้งนี้การดำเนินงานในส่วนนี้เน้นการประหยัดจากขนาดและการประหยัดจากขอบเขต เนื่องจากต้นทุนการจัดหามารวมอยู่ที่ธนาคารแรงงาน แทนที่จะกระจายอยู่ในแต่ละกลุ่ม เพราะแต่ละกลุ่มไม่ต้องไปจัดหาตนเอง

5) ผลประกอบการของธนาคารแรงงาน

ธนาคารแรงงานมีการดำเนินธุรกิจ 3 ด้านหลัก นับตั้งแต่จัดตั้งธนาคารเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 ถึง วันที่ 31 ธันวาคม 2556 รวม 4 ปี แต่โครงการทดลองธนาคารแรงงานได้ดำเนินการจริงจั่งประมาณ 1.5 ปี คือ เดือนพฤศจิกายน 2552– พฤษภาคม 2554 เนื่องจากเป็นช่วงที่โครงการ สสร.ยังดำเนินการอยู่ แต่นับจากมิถุนายน 2554 เป็นต้นมาโครงการ สสร. ยุติลงเป็นผลให้การดำเนินงานธนาคารแรงงานก็เบาบางลงตามไปด้วยแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะระดมทุนให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายบริหารและค่าเสียหายต่างๆ ของธนาคารเพื่อกลุ่มออมทรัพย์จะสามารถบริหารธนาคารแรงงานต่อจากโครงการ สสร. แต่ช่วงเวลาเพียง 1.5 ปีก็น้อยเกินไปสำหรับการระดมทุนขององค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่ที่มีขอบข่ายงานกว้างถึง 9 จังหวัด อย่างไรก็ตามปัจจุบันโครงการธนาคารแรงงานก็ยังคงอยู่ และมีผลประกอบการและทรัพย์สินที่เหลืออยู่ดังนี้

5.1) การรับฝากเงินและถอนเงินค่าหุ้นจากกลุ่มออมทรัพย์และบุคคลดังนี้

	ฝากหุ้น	ถอน	คงเหลือ
กลุ่มออมทรัพย์	305,710	-	305,710
บุคคล	-	-	-
รวม	305,710	-	305,710

การลงทุนในธนาคารแรงงานทั้งหมด เกิดขึ้นจากการลงทุนของกลุ่มออมทรัพย์ โดยหุ้นส่วนใหญ่มาจากการออกออมค่าอาหารในการประชุม แล้วนำเงินที่ออมได้มากฝากเป็นหุ้นไว้ที่ธนาคารแรงงาน โดย ณ ธันวาคม 2556 มีกลุ่มออมทรัพย์ที่ยังมีหุ้นในธนาคารแรงงานจำนวน 22 กลุ่ม มูลค่าหุ้น 305,710 บาทโดยยังไม่มีกลุ่มใดถอนคืนและมีการปันผลแล้ว คิดเป็น 1.44% ต่อปี เป็นจำนวนเงิน 5,093 บาท(ธนาคารแรงงาน,2555:เอกสารประกอบการประชุม)

5.2) การรับฝากเงินและถอนเงินจากกลุ่มออมทรัพย์และบุคคลดังนี้

	ฝาก	ถอน	คงเหลือ
กลุ่มออมทรัพย์	742,530	588,525	154,005
บุคคล	123,900	-	123,900
รวม	866,430	588,525	277,905

การรับฝากเงินของธนาคารแรงงาน ตลอดระยะเวลา 4 ปี ของการดำเนินงาน ธนาคารแรงงาน มีกลุ่มออมทรัพย์ที่นำเงินมาฝากทั้งสิ้น 27 กลุ่ม เงินออมทั้งสิ้น 742,530 บาท มีนักลงทุนเพื่อสังคมจำนวน 4 คน ฝากเงินจำนวน 123,900 บาท

การถอนเงินออกจากธนาคารแรงงาน พบว่า มีกลุ่มออมทรัพย์ขอถอนเงินออกจากธนาคารทั้งหมด จำนวน 6 กลุ่ม เป็นเงินทั้งสิ้น 588,525 บาท ได้แก่ กลุ่มคุณไพรินทร์ พิณสูตร เพื่อไปจัดตั้งกลุ่มร้านค้าในโรงงาน กลุ่มคุณเดชธนาเพชรธนาภา จากสหภาพการขนส่งแห่งประเทศไทย ถอนเงินออกเนื่องจากสหภาพยกเลิก กลุ่มคุณสมศักดิ์ ทองงาม ถอนเงินออกเพื่อนำไปซื้อเครื่องเสียงให้แก่สหภาพ กลุ่มคุณเอกภพ มารมย์ ถอนเงินออกเพื่อนำไปจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนบ้านแดง ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กลุ่มบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ถอนเงินออกเพื่อนำไปซื้อที่ดินเพื่อจัดทำหมู่บ้านแรงงานจำนวน 70 หลัง และกลุ่มคุณอำนาจ คุหาเปรมสิน ถอนเงินออกตามความต้องการของสมาชิกกลุ่ม ส่วนนักลงทุนเพื่อสังคมยังไม่มีใครเบิกเงินออกจากธนาคารแรงงานทั้งนี้ มีการจ่ายดอกเบี้ยให้แก่กลุ่มออมทรัพย์และบุคคลแล้วรวมจำนวน 15,922 บาท คิดเป็น 1.44% (ธนาคารแรงงาน, 2555 : เอกสารประกอบการประชุม)

5.3) การปล่อยกู้แก่กลุ่มออมทรัพย์และสมาชิกดังนี้

	เงินสินเชื่อ	ชำระคืนแล้ว	อยู่ระหว่างชำระ	+กำไร/ -ขาดทุน
กลุ่มออมทรัพย์	205,000	174,098	34,342	19,440
บุคคล	100,000	116,000	-	16,000
รวม	305,000	290,098	34,342	35,440

การปล่อยกู้ของธนาคารแรงงาน แบ่งออกเป็นสินเชื่อแก่กลุ่มออมทรัพย์ และสินเชื่อเพื่อนำสินค้าไปจำหน่ายพบว่า ในช่วง 4 ปีของการดำเนินงานธนาคาร มีการปล่อยกู้ ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์เพียง 2 กลุ่ม คือ

1)กลุ่มคุณชนแก้ว สันแดง กู้เงินจำนวน 4 ครั้ง จำนวนทั้งสิ้น 205,000 บาท โดยทางกลุ่มคุณชนแก้วฯ กู้เงินไปเพื่อเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินให้แก่สมาชิกในช่วงเปิด ภาคเรียน และเพื่อช่วยแก้ปัญหาดอกเบี้ยแพงจากการเงินกู้นอกระบบผลปรากฏว่า ชำระเงินต้น พร้อมดอกเบี้ยครบ 3 ครั้ง และอยู่ระหว่างการผ่อนสินเชื่อครั้งที่ 4

2)กลุ่มคุณเดชนาเพชรธนาภา ในนามสหภาพการขนส่งแห่งประเทศไทย กู้ 1 ครั้ง เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท เพื่อสมทบซื้อรถแท็กซี่มือสองให้แก่คุณเดชนา ประธานสหภาพฯ ไว้เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว เนื่องจากคุณเดชนา ถูกเลิกจ้างอันเนื่องมาจากการเป็นแกนนำในการฟ้องร้องคดีแรงงานให้แก่เพื่อนสมาชิกและตนเองทั้งนี้ กลุ่มดังกล่าวได้ชำระ เงินต้นพร้อมดอกเบี้ยจนครบ และคุณเดชนาเพชรธนาภา ได้ขับรถแท็กซี่ดังกล่าวจนสามารถหา รายได้ซื้อแท็กซี่คันใหม่ แทนคันเก่าที่หมดอายุการใช้งานเป็นแท็กซี่

ส่วนการปล่อยสินเชื่อเพื่อนำสินค้าไปจำหน่ายนั้น จะเกี่ยวข้องกับ การลงทุนด้านการค้าของธนาคารแรงงาน ในทางปฏิบัติกลุ่มออมทรัพย์ที่มีเงินฝากที่ธนาคารแรงงาน สามารถนำสินค้าในโครงการลงทุนของธนาคารไปจำหน่ายได้โดยไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย แต่ต้อง ชำระคืนทุกสัปดาห์หรือทุกเดือน

5.4)การลงทุนด้านการค้า การริเริ่มโครงการลงทุนด้านการค้าของธนาคาร แรงงาน เกิดขึ้นจากการสำรวจสินค้าที่คนงานใช้ในชีวิตรประจำวัน ควบคู่กับการสำรวจสินค้าใน โรงงานหรือแหล่งผลิตที่แกนนำกลุ่มเรียนรู้สังกัดอยู่ เพื่อที่ทางธนาคารแรงงานจะสามารถขอซื้อ สินค้าจำนวนมากในราคาหน้าโรงงานหรือราคาขายส่งได้ โดยให้แกนนำหรือสมาชิกกลุ่มการ เรียนรู้ประสานนายจ้างหรือเจ้าของสินค้า เพื่อให้ขายสินค้าให้แก่ธนาคารแรงงานโดยตรง ซึ่งจะ ช่วยในการลดต้นทุนสินค้าจากการที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ระบบการลงทุนด้านการค้า มี ขั้นตอนดังนี้

หนึ่ง ธนาคารจะรวบรวมยอดซื้อและจัดหาสินค้าตามคำสั่งซื้อของกลุ่ม เรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์

สอง ธนาคารจะนำเงินทุนของธนาคาร ไปลงทุนจัดซื้อสินค้ามาให้ก่อน

สาม ในวันประชุมประจำเดือนของโครงการ สสร. จะเป็นวันนัดรับสินค้า

สี่ กลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ที่ออมเงินกับธนาคารแรงงาน สามารถขอรับสินค้าไปขายก่อนโดยมีมูลค่าเท่ากับเงินออมที่ฝากไว้ โดยจะต้องจ่ายเงินคืนให้แก่ธนาคารทุกๆ สิบวัน โดยไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย ทั้งนี้ เราอาจเรียกว่า เป็นการให้สินเชื่อธุรกิจ ปลอดดอกเบี้ย แต่แทนที่จะให้เป็นเงิน ธนาคารแรงงานให้เป็นสิ่งของแทน

ห้า กลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ต้องนำเงินค่าสินค้ามาคืนให้ครบก่อนที่จะนำสินค้าล็อตใหม่ไปขาย

ทั้งนี้ สินค้าที่ธนาคารแรงงานได้ทดลองทำการค้าดังนี้

ชนิดสินค้า	จำนวน	ต้นทุนต่อหน่วย	เงินลงทุน (บาท)	ราคาขายส่ง	ยอดขาย (บาท)	มูลค่าสินค้าคงเหลือ	+กำไร/-ขาดทุน
บัตรเติมเงินโทรศัพท์***	32,161 ใบ+เติมเงินออนไลน์ 1,565,170 บาท	เฉลี่ยใบละ 97.50 บาท	4,698,700	เฉลี่ยใบละ 98.50 บาท	4,745,687	-	46,987
ถุงเท้าชาย	4,000	คู่ละ 16.5 บาท	147,000	คู่ละ 18 บาท	159,236	3,726	12,236
ถุงเท้าหญิง	6,000	คู่ละ 13.5 บาท		คู่ละ 15 บาท			
ข้าวสาร 1	4,980 กิโลกรัม	ก.ก.ละ 14.50 บาท	72,210	ก.ก.ละ 18 บาท	89,640	-	8,680
ข้าวสาร 2	1,000 กิโลกรัม	ก.ก.ละ 22 บาท	22,000	ก.ก.ละ 23.50 บาท	23,500	-	1,500
เสื้อกั๊ก 1	6,530 ตัว	ตัวละ 7 บาท	45,710	ตัวละ 8 บาท	52,240	-	6,530
เสื้อกั๊ก 2	400 ตัว	ตัวละ 50 บาท	20,000	ตัวละ 55 บาท	22,000	-	2,000
กางเกงใน	700 ตัว	ตัวละ 35 บาท	24,500	ตัวละ 40 บาท	28,000	-	3,500
รวม			5,030,120		5,120,303		90,183

1) การลงทุนขายบัตรเติมเงินโทรศัพท์มือถือของทั้งค่าย AIS DTAC และ TRUE เป็นธุรกิจแรกของธนาคารแรงงาน การขายบัตรเติมเงินเกิดขึ้นจากการสำรวจจ่ายของ

แกนนำในโครงการ สสร. โดยในข้อหนึ่งพบว่า เกือบทุกคนมีรายจ่ายค่าโทรศัพท์มือถือ และโดยมากจะใช้ระบบเติมเงินประมาณเดือนละ 300 บาทต่อคน ด้วยเหตุนี้ธนาคารแรงงานจึงเล็งเห็นช่องทางที่จะสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนงานโดยการหารายได้จากการขายบัตรเติมเงิน เพราะโทรศัพท์มือถือได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิตของทั้งคนงานและคนไทยไปแล้ว และจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากต่อคนงานที่อพยพย้ายถิ่นมาจากต่างจังหวัด จึงได้ริเริ่มให้มีการขายบัตรเติมเงิน โดยทางธนาคารแรงงานได้ติดต่อตัวแทนจำหน่าย(dealer) ของค่าย AIS, DTAC และ TRUE เพื่อนำบัตรเติมเงินมาจำหน่ายโดยมีต้นทุนใบละ 97 - 97.50 บาท/บัตรเติมเงินราคา 100 บาท หรือก็คือบัตรเติมเงินมูลค่า 100 บาท จะมีส่วนต่างประมาณ 2.5 - 3 บาท ทั้งนี้ทางธนาคารแรงงานได้ลงทุนไปทั้งสิ้น 4,698,700 บาท โดยทางธนาคารขอส่วนแบ่งใบละ 1 บาทต่อบัตรราคา 100 บาท(คิดเป็นร้อยละ 1) คิดเป็นกำไรประมาณ 46,987 บาท ส่วนผู้ที่นำไปขายต่อจะขายในราคา 100 บาท ก็จะมีกำไรประมาณ 1.50 บาท แต่บางรายอาจนำไปขาย 102-103 บาทต่อใบ เพราะเป็นการขายตรงให้แก่ลูกค้าในโรงงาน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นค่าบริการที่ถูกค่าจ่ายเพื่อไม่ต้องเสียเวลาและค่าน้ำมันในการไปซื้อที่ร้านค้านอกโรงงาน นอกจากนี้ยังพบว่า มีผู้ขายบางรายขายเชื่อไปถึงราคา 105 - 110 บาท เนื่องจากให้ลูกค้านำไปใช้ก่อนและนำเงินมาจ่ายตอนสิ้นเดือน ดังนั้น กำไรที่ผู้ขายปลีกรับได้ประมาณ 210,000 - 250,000 บาท อย่างไรก็ตามภายหลังการขายบัตรเติมเงินลดความนิยมลง เนื่องจากต้องพกพาบัตรจำนวนมาก ต้องตรวจนับสินค้า และขายรายย่อยครั้งละ 10, 20 บาทไม่ได้ เพราะบัตรเติมเงินขั้นต่ำใบละ 50 บาท จึงมีการเปลี่ยนระบบการขายมาสู่การขายแบบเติมเงินออนไลน์แทน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าทางธนาคารแรงงานจะพยายามรวบรวมยอดขาย เพื่อต่อรองและขอซื้อบัตรเติมเงินโดยตรงจากบริษัทผู้ให้บริการโทรศัพท์มือถือ หรือการขอสมัครเป็นตัวแทนจำหน่าย แต่ก็ไม่สำเร็จ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะระบบการตลาดของสินค้าชนิดนี้เป็นแบบการตั้งผู้แทนจำหน่ายตามพื้นที่ ดังนั้นการเข้าสู่ตลาดของผู้จำหน่ายรายใหม่จึงถูกกีดกันโดยระบบ กล่าวคือ การแบ่งพื้นที่การขาย ทำให้เกิดการจำกัดจำนวนผู้แทนจำหน่ายในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการจำกัดพื้นที่และห้ามขายข้ามเขต ขณะที่สมาชิกในเครือข่ายธนาคารแรงงานที่เป็นผู้ซื้อผู้ขายกระจายตัวอยู่ใน 13 จังหวัด รูปแบบการตลาดจึงมีลักษณะเป็นแบบเครือข่ายรับสินค้าจากที่เดียวกันแต่การกระจายไปขายยังจังหวัดต่างๆ นอกจากนี้เครือข่ายธนาคารแรงงานยังมีรูปแบบที่สำคัญประการหนึ่งกล่าวคือ เครือข่ายดังกล่าวเกิดขึ้นจากกลุ่มเรียนรู้ หรือเรียกสั้นๆ ว่า สังคมเพื่อน โดยผู้ซื้อผู้ขายได้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและรู้จักกัน ดังนั้นรูปแบบการขายตรงจึงเหมาะสมกับลักษณะตลาดที่เป็นเครือข่ายเช่นนี้ ฉะนั้นรูปแบบ

การตลาดของบริษัทโทรศัพท์มือถือกับของเครือข่ายธนาคารแรงงานจึงไม่สอดคล้องกันนักสาเหตุอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้การสมัครเป็นตัวแทนจำหน่ายโดยตรงยังไม่ประสบความสำเร็จ คือ การขาดความเข้าใจในธุรกิจโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในธุรกิจดังกล่าวมีสินค้าที่เกี่ยวข้องของหลายประเภท นอกเหนือจากบัตรเติมเงิน อาทิ ผู้แทนจำหน่าย ต้องมีหน้าร้านที่ให้บริการขายบัตรเติมเงิน ขายเครื่องโทรศัพท์มือถือและอุปกรณ์ ตลอดจนรับชำระค่าโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

2) การลงทุนขายถุงเท้าเกิดขึ้นจากการสังเกตว่า คนงานไม่ว่าชายหรือหญิงโดยมากจะสวมใส่ถุงเท้าเข้าทำงานในโรงงาน จึงได้เกิดการประสานกับคุณเกศแก้ว ทะเบียนธง แกนนากลุ่มเรียนรู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงานนครหลวงยิ่งเจริญ จังหวัดนครปฐม ที่ผลิตถุงเท้าคุณภาพส่งออกต่างประเทศ โดยที่ประชุมธนาคารแรงงานได้ส่งโรงงานนครหลวงยิ่งเจริญผลิตถุงเท้าชาย-หญิง ยี่ห้อย สสร. สำหรับให้คนงานสามารถสวมใส่ทั้งไปทำงานหรือใส่ประกอบกิจกรรมประจำวัน จำนวน 10,000 คู่เงินลงทุน 147,000 บาท โดยถุงเท้าผู้หญิงต้นทุนคู่ละ 13.50 บาท ถุงเท้าผู้ชายต้นทุนคู่ละ 16.50 บาท สำหรับคุณภาพของถุงเท้าพบว่า ถุงเท้ามีคุณภาพดี ขอบยางไม่ยืดง่าย ทนสะกัดไฟ ไม่บางเหมือนถุงเท้าที่ผลิตจากประเทศจีนที่มีราคาขายถูกประมาณคู่ละ 15 บาท สำหรับราคาขายให้แก่กลุ่มออมทรัพย์นั้น ทางธนาคารแรงงานเน้นการขายในปริมาณมาก เอากำไรต่อหน่วยต่ำ คือ ขอกำไรคู่ละ 1.50-2 บาท คือ ถุงเท้าหญิงขายคู่ละ 15 บาท และถุงเท้าชายคู่ละ 17 บาท สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สามารถนำไปขายต่อได้ในราคาคู่ละ 18 - 20 บาท ผลการขายปรากฏว่า ถุงเท้า 1 หมืนคู่ ปัจจุบันคงเหลือ 96 คู่ โดยใช้เวลาขายเกือบ 3 ปี ซึ่งยาวนานมาก แต่ก็ได้สร้างกำไรให้แก่ธนาคารแรงงานประมาณ 12,236 บาท สาเหตุแรกเกิดจากสั่งถุงเท้าหญิงมากกว่าถุงเท้าชาย แต่ในความเป็นจริงผู้ชายใช้ถุงเท้ามากกว่าผู้หญิง ข้อสอง คุณภาพถุงเท้าทนทานยาวนาน จนถุงเท้าไม่ขาดบริเวณนิ้วโป้งเท้า บางคนใส่ถุงเท้าสสร. คู่หนึ่งยาวนานเป็นปีจึงจะชำรุดข้อสามการขาดประสิทธิภาพในการขายสินค้าของแกนนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ จนทำให้โครงการ สสร. ต้องเปิดการอบรมการขาย ข้อเสนอให้สินค้าแกนนำหลายคนให้ความเห็นว่า สินค้าที่ยี่ห้อเป็นภาษาไทยจะไม่ค่อยน่าซื้อ และไม่คอยได้รับความน่าเชื่อถือ ในบางกรณีลูกค้าบางคนตีความยี่ห้อ สสร. ว่าเป็น “ถุงเท้าของสภาว่างรัฐธรรมนูญ”

อย่างไรก็ดี นอกจากกำไรซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางตรงที่ธนาคารแรงงานได้รับแล้ว กลุ่มเรียนและสมาชิกที่นำถุงเท้าไปขายก็น่าจะได้รับกำไรโดยรวมประมาณ 29,000 - 35,000 บาท กระจายกันไปในแต่ละกลุ่มนอกจากนี้ในการสั่งซื้อถุงเท้าครั้งนี้ทำให้สหภาพแรงงานกิจการสิ่งทอนครหลวงซึ่งเป็นสหภาพแรงงานของบริษัทนครหลวงยิ่งเจริญ ได้กระชับความสัมพันธ์กับนายจ้างมากขึ้น เพราะได้ช่วยเพิ่มยอดการผลิตให้แก่โรงงาน ในภาวะที่กำลังการผลิตของ

โรงงานหัตถหยา และที่สำคัญเงินกำไรของบริษัทจากการผลิตสินค้าล็อตนี้ ได้ถูกนำไปจ่ายเป็นเงินประกันสังคมให้แก่คนงาน ซึ่งนายจ้างได้ค้างจ่ายเงินประกันสังคมดังกล่าวอยู่หลายเดือน

รูปที่ 5- 19การขายถุงเท้าของธนาคารแรงงาน

3) การลงทุนขายข้าวสารเกิดขึ้น 2 ครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นจากการประสานของนักลงทุนเพื่อสังคม ในการติดต่อโรงสีเฮงสมบุญณ์ พาณิชย์ ซึ่งเป็นโรงสีขนาดใหญ่ในจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อขายข้าวให้แก่ธนาคารแรงงานในราคาถูก ทางธนาคารแรงงานจึงได้รวบรวมความต้องการข้าวสารจากแกนนำกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ของโครงการ สสร. ได้ประมาณ 5 ตัน จึงได้ทำการสั่งซื้อข้าวหอมประทุมบรรจุงูงละ 5 กิโลกรัมจากโรงสีดังกล่าว ในราคา กิโลกรัมละ 14.50 บาท จำนวน 4,980 กิโลกรัม หรือประมาณ 4 ตันกว่า และจำหน่ายให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ในราคา กิโลกรัมละ 18 บาท ส่วนต่าง 3.50 บาท/กิโลกรัม เป็นกำไรและค่าขนส่ง ผลของการขายข้าวครั้งแรกนี้ พบว่า ข้าวได้ถูกจำหน่ายจนหมด ธนาคารแรงงานได้กำไรประมาณ 8,680 บาท ส่วนกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ได้นำข้าวสารไปขายต่อในราคา กิโลกรัมละ 21 – 25 บาท ซึ่งในปี 2553 ราคาข้าวหอมประทุมในตลาด กิโลกรัมละประมาณ 28 – 30 บาท ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มเรียนรู้ที่นำข้าวไปจำหน่ายน่าจะได้กำไรประมาณ 15,000 – 25,000 บาท สำหรับสายพันธุ์ข้าว นับเป็นปัญหาใหญ่ของการขายข้าว พบว่า ลูกค้าของกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์มีรสนิยมในการ

รับประทานข้าวไม่เหมือนกัน บางกลุ่มนิยมทานข้าวหอมและนุ่ม โดยมากจะเป็นพันธุ์ข้าวเบาคือหอมประทูม หอมมะลิ เช่น คนงานในแถบปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา เป็นต้น บางกลุ่มนิยมทานข้าวค่อนข้างแข็งแต่หุงขึ้นหม้อได้ปริมาณมากๆ สายพันธุ์ข้าวนี้ อาทิ ข้าวขาว ข้าวเหลืองประทิว ข้าวเสาไห้ เป็นต้น กลุ่มลูกค้าของกลุ่มเรียนรู้ออมทรัพย์ในแถบสมุทรสาคร นครปฐม และคนงานในกรุงเทพฯ จะนิยมทานข้าวประเภทนี้

การขายข้าวครั้งที่สอง เป็นการเชื่อมต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคในเครือข่ายโดยตรงในเครือข่าย โดยกลุ่มเรียนรู้ออมทรัพย์ของกลุ่มคุณกรกฤต แสงมณีฉาย ซึ่งเป็นสมาชิกของบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) ซึ่งกว่า 70% เป็นชาวนา ให้ปลูกข้าวและรวบรวมข้าวจากสมาชิกในเครือข่ายของบริษัทมาขายให้แก่ธนาคารแรงงาน และกระจายไปยังสมาชิกกลุ่มเรียนรู้ออมทรัพย์ในจังหวัดอื่นๆ โดยข้าวล็อตแรกจำนวน 1 ตัน ต้นทุนกิโลกรัมละ 22 บาท รวมเป็นเงินลงทุนทั้งสิ้น 22,000 บาท ธนาคารแรงงานได้ขายส่งให้กลุ่มเรียนรู้ออมทรัพย์ในราคา กิโลกรัมละ 23.50 บาท และกลุ่มเรียนรู้ออมทรัพย์ขายต่อให้แก่สมาชิกและลูกค้าในเครือข่ายประมาณ กิโลกรัมละ 28-30 บาท ผลกำไรที่ได้จากการขายสินค้าล็อตนี้ของธนาคารแรงงานประมาณ 1,500 บาท อย่างไรก็ตาม การขายข้าวล็อตนี้พบปัญหาที่สำคัญ คือ ข้าวมีกรวดเจือปน เหตุเพราะบริษัท ไม่มีลานตาก ต้องนำข้าวไปตากสนามฟุตบอลของโรงเรียน การทำความสะอาดไม่เพียงพอจึงทำให้ข้าวมีการเจือปน และส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของบริษัท โดยทางบริษัท ก็ยอมรับและยินดีที่จะปรับปรุงแก้ไขคุณภาพข้าวให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามตั้งแต่ปี 2554 ที่รัฐบาลยังได้ประกาศใช้นโยบายรับจำนำข้าว ทำให้ผู้บริโภคเกิดความไม่เชื่อมั่นในคุณภาพข้าวตามท้องตลาดทั่วไป ขณะที่ทางบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรฯ พยายามได้ปรับปรุงคุณภาพข้าว ทั้งพันธุ์ข้าว การลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก การคัดแยกสิ่งเจือปน และการไม่ใช้ยาฆ่ามอด ทำให้ผู้บริโภคของธนาคารแรงงานได้ข้าวที่มีคุณภาพ ราคาถูก และไม่เป็นอันตรายต่อการบริโภค

รูปที่ 5- 20 การขายข้าวของธนาคารแรงงาน

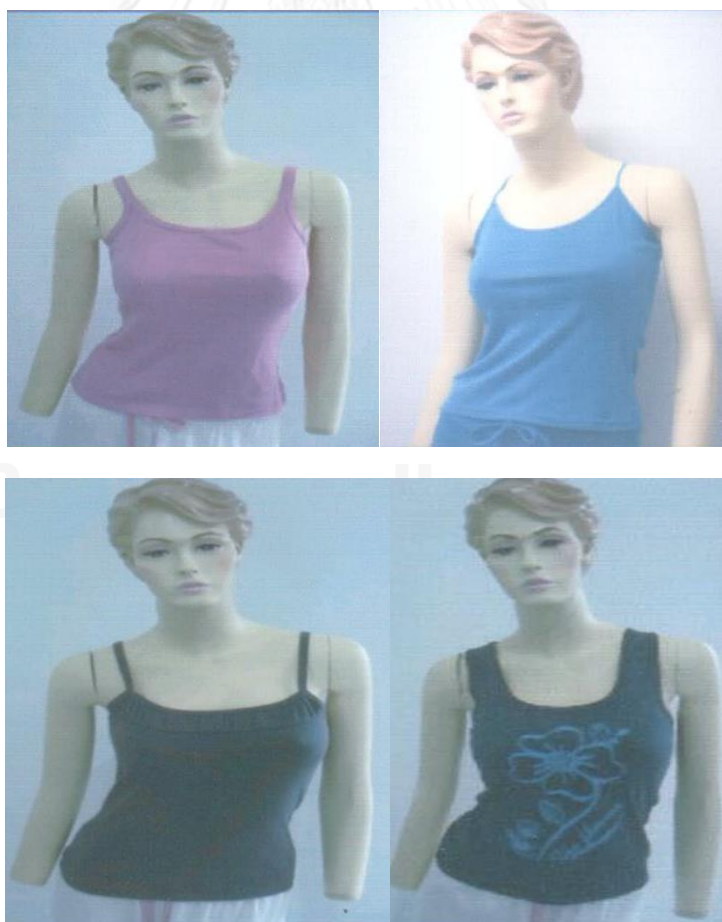

4) การลงทุนขายเสื่อกล้าม เป็นการค้าที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมต่อระหว่างธนาคารแรงงานกับบริษัทที่ยุตบปลิว เท็กซ์ไทล์ ซึ่งโรงงานแห่งนี้รับจ้างผลิตเสื่อผ้าให้สินค้ายี่ห้อ

อาทิ Jockey, Puma, Lotus, Schiesser เป็นต้น โดยติดต่อผ่านแกนนำกลุ่มเรียนรู้ คือ คุณระวีวรรณ นาคอยู่ โดยการค้าครั้งแรก เป็นการซื้อเสื้อกล้าม 6,530 ตัวๆ ละ 7 บาท รวมเป็นเงินลงทุนทั้งสิ้น 45,710 บาท ทางการแรงงานขายส่งให้กลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ในราคาตัวละ 8 บาท กำไรที่ธนาคารได้รับคือ 6,530 บาท ส่วนผู้ที่นำไปขายปลีก สามารถขายได้ตัวละ 10-15 บาท กำไรโดยประมาณสำหรับผู้ขายปลีกประมาณ 35,000 – 45,000 บาท การซื้อขายสินค้าล็อตนี้เป็นไปอย่างคึกคักเนื่องจากสินค้ามีต้นทุนที่ต่ำมาก ทำให้ซื้อขายคล่องให้หมุนเวียน

การขายครั้งที่สอง บริษัทที่ยุติบบลิว ขายเสื้อกล้ามลายลูกไม้ มีซบในและตันทรง ต้นทุนตัวละ 50 บาท จำนวน 400 ตัว รวมเป็นเงินลงทุน 20,000 บาท ทางการแรงงานขายส่งให้กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ตัวละ 55 บาท ดังนั้น ทางการแรงงานกำไรทั้งสิ้น 2,000 บาท ส่วนผู้ขายปลีกสามารถขายได้ตัวละ 65 - 80 บาท กำไรประมาณ 4,000-10,000 บาท เสื้อกล้ามล็อตนี้เป็นที่นิยมในหมู่คนทำงานออฟฟิศจึงสามารถขายหมดได้อย่างรวดเร็ว

รูปที่ 5- 21เสื้อกล้ามที่เป็นสินค้าของธนาคารแรงงาน

5) การลงทุนขายกางเกงในชาย เป็นสินค้าจากโรงงานบริษัทที่ยุติบบลิว เช่นกัน หนาकारสั่งซื้อ 700 ตัวๆ ละ 35 บาท รวมเป็นเงินลงทุนทั้งสิ้น 24,500 บาท หนาकारแรงงานชายส่งให้กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ตัวละ 40 บาท ดังนั้น หนาकारแรงงานกำไรทั้งสิ้น 3,500 บาท ส่วนผู้ขายปลีกสามารถขายได้ตัวละ 80-90 บาท กำไรประมาณ 28,000-35,000 บาท กางเกงในชายนับเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ซื้อขายง่าย เพราะผู้ขายต้องสวมใส่ แต่มีปัญหาการขายเล็กน้อยในเรื่องรอบเอวซึ่งมีหลายขนาด โดยกางเกงในรอบเอวประมาณ 30 - 32 นิ้ว เป็นขนาดที่ลูกค้าในเครือข่ายกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ซื้อมากที่สุด และรูปทรงของกางเกงในคือ มีทั้งทรงบริฟส์(ทรงขาเว้า)และทรงบ็อกเซอร์ ซึ่งแต่ละรูปทรงก็มีความนิยมในกลุ่มลูกค้าที่แตกต่างกัน โดยกางเกงในทรงขาเว้าเป็นทรงมาตรฐานที่ผู้ชายใส่โดยทั่วไป ขณะที่กางเกงในทรงบ็อกเซอร์จะนิยมในกลุ่มผู้ชายวัยรุ่น

รูปที่ 5- 22กางเกงในชาย ที่เป็นสินค้าของหนาकारแรงงาน

อย่างไรก็ดี นอกจากสินค้าข้างต้นแล้ว หนาकारแรงงานยังมีการทดลองขายสินค้าอื่นๆ แต่ปริมาณไม่มาก อาทิ ไขไก่ เครื่องใช้ไฟฟ้า(ยี่ห้อฮิตาชิ) ถ้วยเซรามิกและขนมขบเคี้ยว (ตราทาโร่) อีกด้วย แม้ว่าการดำเนินการของหนาकारแรงงานจะก่อให้เกิดผลกำไรที่เป็นตัวเงินตลอดจนผลพลอยได้อื่นๆ แต่ก็มีอุปสรรคปัญหาด้วยเช่นกันได้แก่

1)ปัญหาการบริหารภายในธนาคารแรงงาน

- ปัญหาการขาดผู้ทำงานในธนาคารแรงงาน ทั้งจำนวนคนและคุณสมบัติ พบว่าในการดำเนินกิจการของธนาคารแรงงาน ยังคงอาศัยบุคลากรของโครงการ สสร. ทำงานของธนาคาร ทำให้ไม่สามารถทำงานให้ธนาคารได้เต็มเวลา อีกทั้งบุคลากรของโครงการ สสร. ไม่ได้ถูกฝึกฝนมาเพื่อทำงานด้านการเงินการธนาคาร ตลอดจนการลงทุนและการค้าโดยตรง จึงทำงานให้ธนาคารได้เพียงระดับหนึ่ง อาทิ ผู้จัดการธนาคาร เจ้าหน้าที่บัญชีและการเงิน เจ้าหน้าที่ด้านการลงทุน เจ้าหน้าที่วิเคราะห์และปล่อยสินเชื่อ และเจ้าหน้าที่ธนาคาร เป็นต้นและเมื่อโครงการ สสร. ยุติลง เป็นผลให้บุคลากรเหล่านี้ต้องลาออกไปโดยปริยาย

- ปัญหาการบริหารจัดการ พบว่า ในการบริหารจัดการงานธนาคาร ต้องพึ่งพาทรัพยากรของโครงการ สสร. กล่าวคือ ทั้งบุคลากรค่าเดินทาง ค่าอาหารประชุม ค่าห้องประชุม ต้องอาศัยงบประมาณของโครงการ สสร. ด้วยการจัดประชุมธนาคารพ่วงต่อทำการประชุมแกนนำประจำเดือนของโครงการ สสร. ดังนั้นเมื่อโครงการ สสร. ยุติลง งบประมาณดังกล่าวก็จะหมดตามไปด้วย อย่างไรก็ดี แม้ว่าทางธนาคารแรงงานพยายามระดมทุน ผ่านการปล่อยกู้และทำธุรกิจค้าขาย แต่ระยะเวลาที่สั้นเกินไป ทำให้ธนาคารแรงงานระดมทุนได้เพียงจำนวนหนึ่ง ซึ่งยังไม่มากพอที่จะบริหารงานธนาคารที่มีขอบข่ายงานหลายด้านและครอบคลุมหลายจังหวัด

- ปัญหาการบริหารธนาคารแรงงาน พบว่า แม้ธนาคารแรงงานจะมีการจัดตั้งสภาธนาคาร สภาผู้แทนผู้ฝากเงิน ที่ประชุมผู้ถือหุ้น และคณะกรรมการบริหารธนาคาร แต่การประชุมยังมีน้อยมาก การบริหารงานส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่ภายใต้การดำเนินงานของโครงการ สสร. เป็นด้านหลัก จึงทำให้การมีส่วนร่วมของสมาชิกธนาคารในการบริหารงานยังน้อยอยู่มาก โดยเฉพาะสมาชิกที่อยู่ห่างไกลในต่างจังหวัด

2)ปัญหาที่เกิดจากแกนนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ที่ทำธุรกิจกับธนาคารแรงงาน

- แกนนำกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์บางราย มารับสินค้าจากธนาคารไปในนามกลุ่ม แต่นำไปขายในนามส่วนตัว และนำกำไรไปใช้เอง บางรายถึงขั้นเห็นสมาชิกของตนเป็นลูกค้ำมากกว่าเป็นสมาชิก คือ นำสินค้าจากธนาคารไปแล้ว ก็นำไปขายให้สมาชิก เก็บกำไรไว้ใช้เอง แทนที่จะเป็นการนำสินค้าไปแบ่งปันให้สมาชิกนำไปขายในนามกลุ่ม และนำกำไรมาแบ่งปันกัน

- ความเชื่อศรัทธาของแกนนำ พบว่า แกนนำบางรายขอสินเชื่อเพื่อนำสินค้าจากธนาคารไปให้สมาชิกขาย การขอสินเชื่อในครั้งแรกๆ วงเงินไม่มากประมาณ 2,000 – 10,000 บาท แกนนำก็นำมาจ่ายคืนให้ธนาคารจนครบ แต่เมื่อธนาคารให้ความไว้วางใจ ขยายวงเงินสินเชื่อให้แก่แกนนำผู้นั้นมากขึ้น แต่เมื่อมูลค่าของสินค้าที่ปล่อยเป็นสินเชื่อมีมากขึ้น กลับทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะผัดผ่อนชำระหนี้ เลือกว่าจะไม่นำเงินส่งธนาคารแรงงาน บางแกนนำนำเงินที่ขายสินค้าได้ไปใช้ส่วนตัวก่อน บางรายถึงขั้นหนีหนี้ ปัญหาในข้อนี้เกิดขึ้นค่อนข้างรุนแรงในธุรกิจขายบัตรเติมเงินซึ่งเป็นธุรกิจนำร่องของธนาคารแรงงาน การทดลองปล่อยสินเชื่อเป็นสินค้าของธนาคารแรงงานได้ตกผลึกถึงขั้นที่จะทราบว่า วงเงินกู้ที่เหมาะสมที่จะปล่อยให้แก่ผู้กู้ในโครงการนี้ไม่ควรเกิน 5,000 บาทต่อครั้งเนื่องจากเป็นปริมาณที่ไม่มากหรือน้อยเกินไปสำหรับการลงทุนด้านการค้าขายของการประกอบการขนาดเล็ก และไม่มากจนทำให้เกิดแรงจูงใจในการทุจริต เพราะไม่คุ้มค่ากับการเสียประวัติหรือชื่อเสียง และไม่คุ้มค่ากับการถูกลงโทษทางสังคม

- ปัญหาพฤติกรรมการก่อหนี้ของสมาชิกและลูกค้า การทดลองโครงการสินเชื่อเพื่อการขายสินค้าของธนาคารแรงงาน ทำให้ทราบว่า สมาชิกหรือลูกค้าบางรายมีพฤติกรรมการก่อหนี้อย่างฟุ่มเฟือย ไม่เพียงแต่หนี้เพื่อการลงทุนแต่ยังมีเป็นหนี้เพื่อบริโภคอีกด้วย บางรายไม่ได้กู้เพื่อซื้อสินค้าที่มูลค่าสูง อาทิ บ้าน หรือรถยนต์ เท่านั้น แต่ถึงขั้นกู้ทุกประเภท ไม่เว้นแม้แต่สินค้าที่ใช้บริโภคประจำวัน เช่น กู้ซื้อแฮมพู สบู่ ยาสีฟัน ข้าวสาร บัตรเติมเงิน เป็นต้นในกลุ่มนี้หลายคนมีทัศนคติว่า “คนที่กู้เงินได้ แต่ไม่กู้ คือคนโง่” การตกอยู่ในสภาพ “กินก่อน ใช้คืนทีหลัง” ก่อให้เกิดปัญหาอย่างมากในการปล่อยกู้ของธนาคารแรงงาน ปัญหานี้ปรากฏอย่างชัดเจน ในปี 2554 ที่เกิดมหาอุทกภัยในปี 2554 กลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่นคร จังหวัดปทุมธานี ได้ขอสินเชื่อเพื่อนำสินค้าไปขายในโรงงาน ปรากฏว่า แกนนำและสมาชิกได้นำสินค้าไปปล่อยสินเชื่อให้ลูกค้า โดยจะเรียกเก็บเงินตอนสิ้นเดือน แต่เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปี 2554 ทำให้โรงงานในเขตอุทกภัย ประกาศปิดกิจการ คนงานถูกลอยแพ ถูกเลิกจ้าง เป็นผลให้เงินสินเชื่อที่แกนนำและสมาชิกไปปล่อยกู้ไว้ ไม่ได้รับการชำระคืน กลายเป็นหนี้สูญในที่สุด

โดยสรุป กลุ่มเรียนรู้ของโครงการ สสร. (หรือสังคมนีออน) เป็นฐานการสร้างเครือข่ายการออมควบคู่กับเครือข่ายการผลิต และเครือข่ายการขาย ทำให้เกิดการประหยัดจากขนาดและขอบเขต เครือข่ายการออมทำให้เงินฝากที่กระจัดกระจายได้รวมกันเป็นทุนก้อนใหญ่ขึ้นในธนาคารแรงงาน ธนาคารแรงงานได้ทำบทบาทหน้าที่ทั้งเป็นสถาบันการเงินที่เน้นบทบาทการเป็นศูนย์กลางทางการเงินให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ และยังคงแสดงบทบาทการเป็นหน่วยธุรกิจด้าน

การค้า โดยเป็นศูนย์กลางการขายส่งภายในเครือข่าย ด้วยการรวบรวมคำสั่งซื้อ จัดหาสินค้า และกระจายสินค้าไปยังเครือข่าย ผลเป็นให้ยุทธวิธีทางการตลาดของเครือข่ายเป็นไปในลักษณะการขายตรงที่เริ่มจากคนใกล้ชิด ขยายไปยังเพื่อน และขยายไประดับโรงงานและชุมชน อีกทั้งการขายไม่มีหน้าร้าน ไม่ต้องจ้างลูกจ้าง มีแต่การนัดส่งของและส่งของในวันประชุม จึงเป็นผลให้ธุรกิจการขายของเครือข่ายธนาคารจึงมีต้นทุนที่ต่ำมาก

ส่วนการลงทุนค้าขายของธนาคารแรงงาน นอกจากจะทำให้เงินทุนของธนาคารงอกเงยเกิดผลกำไร ยังทำให้แกนนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มคอมมูนิตี้มีอาชีพเสริมได้ใช้สินค้าราคาถูก คุณภาพดี และยังเป็นการศึกษาฝึกฝนความเป็นผู้ประกอบการให้แก่กลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายธนาคารแรงงานอีกด้วย นอกจากนี้การเชื่อมต่อบริษัทหรือหน่วยงานหรือหน่วยผลิตกับผู้บริโภคของเครือข่ายธนาคารแรงงาน ยังเป็นการเชื่อมผู้ผลิตเข้ากับผู้บริโภคโดยตรง ผลพลอยได้ประการสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างให้แน่นแฟ้นขึ้นจากการที่ลูกจ้างสามารถเพิ่มยอดผลิต/ยอดขายให้แก่โรงงาน จากการเชื่อมต่อการผลิตของโรงงานเข้ากับการลงทุนด้านการค้าและการบริโภคของเครือข่ายธนาคารแรงงานสำหรับบทเรียนที่ได้จากการทดลองขายสินค้าจะพบว่า สินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่เนาเปื่อยง่าย และน้ำหนักเบาขนส่งง่าย เป็นสินค้าที่เหมาะสมแก่การเริ่มต้นธุรกิจการขาย เพราะเก็บรักษาได้ง่าย เช่น เสื้อผ้า บัตรเติมเงิน เป็นต้น และหากเป็นสินค้าที่สมาชิกผลิตได้เอง หรือเชื่อมโยงกับโรงงานผู้ผลิตผ่านการเชื่อมต่อของลูกจ้าง ก็จะทำให้ได้สินค้าในราคาต้นทุนที่ต่ำ ก็จะทำให้การขายเกิดความคล่องตัวสร้างผลกำไรได้อย่างงาม นอกจากนี้ยังมีบทเรียนเกี่ยวกับการสร้างตราหรือยี่ห้อสินค้ากับรสนิยมของลูกค้ายังเป็นเรื่องสำคัญของความสำเร็จในการขาย

อย่างไรก็ดี การทดลองสิ่งใหม่ย่อมมีอุปสรรคปัญหา ทั้งปัญหาการบริหารจัดการภายในธนาคารแรงงาน ปัญหางบประมาณ ปัญหาจากแกนนำและสมาชิกในเครือข่ายของธนาคาร ลงลึกถึงปัญหาเชิงพฤติกรรมของบุคคล ทั้งหมดเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้โครงการทดลองนี้ดำเนินการได้ต่อไป

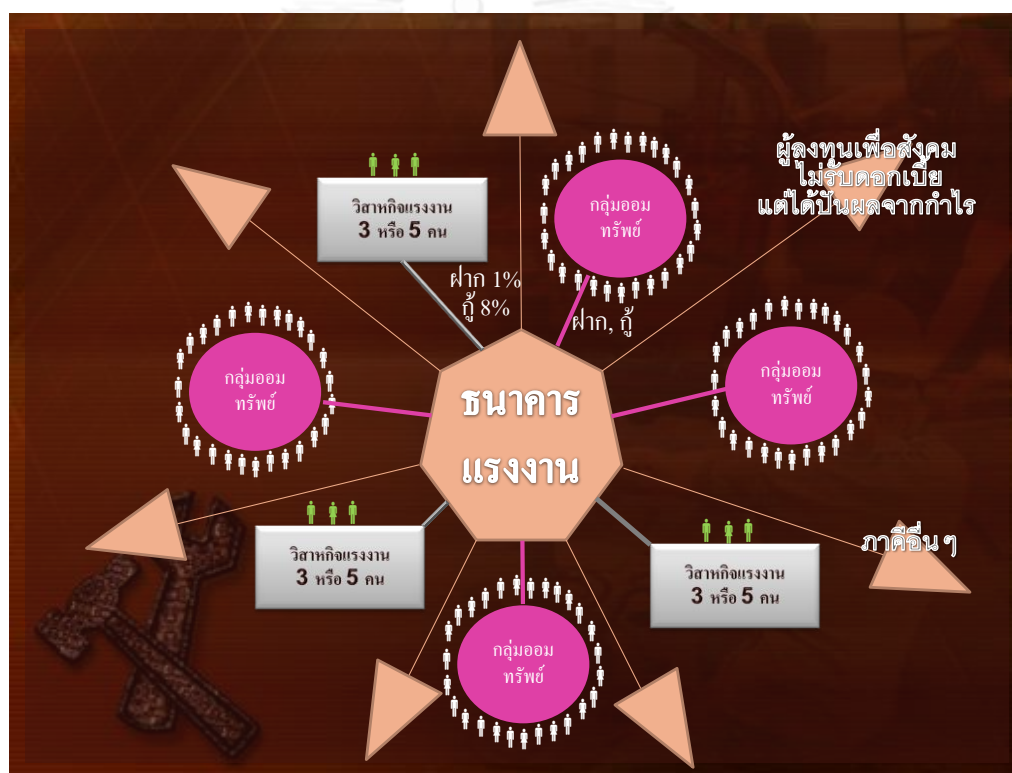
6) การขับเคลื่อนนโยบายธนาคารแรงงาน

การขับเคลื่อนนโยบายธนาคารแรงงาน เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโครงการทดลองธนาคารแรงงาน ภายใต้โครงการเสริมสร้างเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน(สสร.) กับคณะทำงานการกระจายรายได้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ร่วมกันยกย่องพระราชบัญญัติธนาคารพัฒนาแรงงานแห่ง

ประเทศไทยพ.ศ. ...ในวันประกาศจัดตั้งธนาคารลูกจ้างในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 ที่ผ่านมา (สสร., 2554 : 185) ซึ่งนับเป็นการขับเคลื่อนนโยบายธนาคารแรงงานทางด้านกฎหมาย (de jure) ส่วนการทดลองดำเนินโครงการธนาคารแรงงาน ภายใต้ สสร. เท่ากับเป็นการขับเคลื่อนด้านการปฏิบัติการ (de facto)

แม้โครงการนี้จะเป็นโครงการทดลอง แต่เงินทุนและเงินฝากยังคงอยู่ แต่หยุดการดำเนินงานชั่วคราว เพื่อปรับปรุงแก้ไข จากนั้นก็จะดำเนินงานต่อไปด้วยทุนและประสบการณ์จากการทดลองที่ผ่านมา

รูปที่ 5- 23รูปแบบธนาคารแรงงาน(ในโครงการทดลองที่ออกแบบไว้)

5.4.4 บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงาน กรณีตัวอย่างธนาคารแรงงาน

การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนของแรงงาน กรณีศึกษาธนาคารแรงงาน นั้น จะใช้ตัวแปรที่ได้จากการสรุปสังเคราะห์มาจากทฤษฎีความเท่าเทียมในการออมและการลงทุน แนวคิดทุนมวลชนและกองทุนลูกจ้าง และประสบการณ์ของบรรษัทของสหกรณ์มั่นคง รากอน ตลอดจนประสบการณ์ขององค์กรการเงินชุมชนของไทย สรุปได้ดังนี้

1. ทุนมาจากไหน? ใครเป็นเจ้าของทุน?

2. การลงทุนต้องทำให้เกิดการรอกเงยและเกิดการสะสมทุนของมวลชนอย่างต่อเนื่องในหลายรูปแบบ
3. ทุนการเงินของมวลชน ต้องนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยผลิตและการค้าของมวลชน เพื่อสร้างการกระจายการถือครองทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต
4. ความเป็นเจ้าของทุนมวลชน ต้องนำไปสู่การมีอำนาจบริหารอย่างแท้จริงของมวลชน ตลอดจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมของมวลสมาชิก
5. ผลประโยชน์ที่เกิดจากการลงทุนของทุนมวลชน ต้องนำไปสู่การกระจายผลตอบแทนแก่คนส่วนใหญ่ เพื่อลดการกระจุกตัวของทุนและผลกำไร

1) ทุนมาจากไหน? ใครเป็นเจ้าของทุน?

ตามทฤษฎีความเท่าเทียมกันระหว่างการออมกับการลงทุน ทุนมาจากการออมและการออมก็เกิดจากส่วนที่เหลือจากการบริโภคและการลงทุนในรอบที่ผ่านมา คำถามสำคัญก็คือ การออมที่จะนำมาสู่การลงทุนนั้น เป็นการออมของใคร? และเจ้าของเงินออมได้เป็นเจ้าของทุนด้วยหรือไม่? โดยทั่วไปทุนเกิดขึ้นได้จากการออมของตนเอง(เงินออม) และการออมของผู้อื่น(เงินกู้) ในยุคทุนนิยม การผลิตและการค้าต้องกระทำในปริมาณมาก เพื่อเกิดความประหยัดจากขนาดและก่อกำไรสูงสุด จึงต้องการทุนขนาดใหญ่ ลำพังแต่เพียงการออมของตนเองอาจจะไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการออมของผู้อื่นอีกทางหนึ่งด้วย ทั้งนี้ ผู้มีบทบาทสำคัญในการแปรเปลี่ยนเงินออมของสังคมให้กลายเป็นทุนนั้นก็คือ สถาบันการเงิน สถาบันการเงินในระบบทุนนิยมยังดำรงบทบาทระดมเงินออมจากประชาชนทั้งสังคม แต่จัดสรรเงินออมผ่านกระบวนการกู้ เปลี่ยนเงินออมของสังคมให้กลายเป็นทุนเชิงปัจเจก นำไปสู่การลงทุนและการสะสมทุนส่วนตนเป็นเหตุของการกระจุกตัวของทุนอีกทางหนึ่งด้วย ขณะที่ทฤษฎีทุนมวลชน ทุนมาจากการออมของคนจำนวนมาก บทบาทขั้นสูงของสถาบันการเงินตามแนวคิดทุนมวลชน ก็คือ เงินออมต้องถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นเงินทุนหรือการลงทุนของมวลชนหรือก็คือ การให้เจ้าของเงินออม เป็นเจ้าของทุนด้วย ซึ่งก็คือ การแปรเปลี่ยนเงินออมของคนจำนวนมาก ให้กลายเป็นทุนการเงิน ทุนการผลิตและทุนการค้าของมวลชนด้วย แต่ในขั้นรองลงมา บทบาทของสถาบันการเงินของสังคม จะต้องกระจายเงินออมให้กลายเป็นทุนที่ประชาชนส่วนใหญ่มีสิทธิเข้าถึง หรือการให้สิทธิแก่เจ้าของเงินออมในการเข้าถึงแหล่งทุน พูดอย่างง่ายก็คือ เป็นผู้ออมเงินก็ควรมีสิทธิกู้เงินด้วย

สำหรับกรณีของธนาคารแรงงานนั้น ทุนของธนาคารแรงงานมาจากการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดจากการออมที่ละเล็กละน้อยของแกนนำและสมาชิกจำนวนมากในโครงการ สสร. ซึ่งมีมากถึง 2,840 คน ซึ่งมีการออมจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ คือ การมีอาชีพเสริม

และการออมจากการลดรายจ่าย คือ ลดค่าใช้จ่ายสินค้าอุปโภคบริโภค ดังนั้น ทุนของธนาคารแรงงาน จึงมาจากการออมของคนจำนวนมาก สำหรับบทบาทของธนาคารแรงงาน ในการเป็นสถาบันการเงินเพื่อสร้างทุนของมวลชนนั้น จากการดำเนินกิจการของธนาคารแรงงานในด้านการปล่อยสินเชื่อ หรือกระบวนการแปลงเงินออมให้กลายเป็นทุนนั้น ธนาคารแรงงานได้ดำเนินการในสองระดับ ระดับรองคือ การทำให้สมาชิกรายเล็กรายน้อยสามารถเข้าถึงแหล่งทุน โดยการปล่อยกู้ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์หรือสมาชิกที่รวมตัวกันได้ 3-5 คน เพื่อนำไปลงทุนหรืออาจนำไปเพื่อบริโภคในระดับสูง คือ ธนาคารได้ทำนำเงินออมและหุ้นของกลุ่มออมทรัพย์ไปทำการลงทุนในธุรกิจค้าขาย สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นทั้งเจ้าของธนาคารแรงงาน และยังเป็นเจ้าของธุรกิจค้าขายอีกด้านหนึ่งด้วยดังนั้นเป็นผลให้สมาชิกได้รับปันผลและดอกเบี้ยควบคู่กันไป โดยสรุปทุนของธนาคารแรงงานมาจากมวลชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ และการดำเนินกิจการของธนาคารได้แปรเงินออมของคนจำนวนมากให้กลายเป็นทุนหรือการลงทุนของมวลชนอีกด้วย

2) การลงทุนต้องทำให้เกิดการออกเงยและเกิดการสะสมทุนของมวลชนอย่างต่อเนื่องในหลายรูปแบบ

ในทางทฤษฎีความเท่าเทียมกันระหว่างการออมกับการลงทุนเงินออมควรจะถูกนำไปใช้เพื่อการลงทุน จ้างงานคน จัดหาทรัพยากร มาทำการผลิตการค้า เพื่อหากำไร นำกลับมาสู่การออม และการสะสมทุนอีกครั้ง หมุนเวียนเป็นวัฏจักรของระบบเศรษฐกิจ และการหมุนเวียนแต่ละครั้งของเงินออมก็ควรทำให้การผลิตขยายตัว ยอดขายเพิ่ม กำไรเพิ่ม เงินทุนเพิ่ม จนในที่สุดเศรษฐกิจก็เติบโตมากขึ้น

ประเด็นสำคัญของเรื่องนี้ก็คือ เงินออมของมวลชนควรก่อให้เกิดความงอกเงยของทุนหรือความเติบโตทางเศรษฐกิจของใคร? จากประสบการณ์ขององค์กรการเงินกองทุนชุมชนสถาบันการเงินในประเทศไทย หลายแห่งมีเงินทุนจำนวนมาก แต่สร้างความงอกเงยให้แก่ทุนของมวลชนได้เพียงส่วนน้อย ส่วนมากเป็นการเติบโตของนายทุนปัจเจกเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ องค์กรการเงินของชุมชนโดยมากมีความถนัดในการแสวงหากำไรจากทุนการเงิน วิธีการที่จัดการง่ายคือ การปล่อยกู้หาผลตอบแทนจากดอกเบี้ย แต่ไม่สามารถทำให้เกิดการงอกเงยจากทุนการผลิตและการค้าได้ ดังกรณี สหกรณ์หลายแห่งของไทย กำไรส่วนใหญ่มาจากการเก็บกินดอกเบี้ยจากสมาชิกต่างๆ ที่องค์กรการเงินสามารถมีรูปแบบทั้งเป็นสถาบันการเงินอาทิ ธนาคาร และบริษัทเงินทุน เป็นต้นซึ่งมีหน้าที่หลักคือ รับฝากเงินและปล่อยกู้ และองค์กรที่ไม่ใช่สถาบันการเงินเพียงด้านเดียว อาทิ กองทุน สหกรณ์ โรงรับจำนำ เป็นต้น ซึ่งองค์กรเหล่านี้สามารถแสดงบทบาทได้ทั้งการเป็นสถาบันการเงิน และการเป็นหน่วยผลิตและการค้า แต่องค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่แสดงบทบาทเฉพาะการเป็นสถาบันการเงินเท่านั้น ทำให้การสะสมทุนจากเงินออมของมวลชนมี

ความเข้มข้นของทุนการเงินแต่เพียงอย่างเดียว เน้นหนักการหากำไรจากดอกเบี้ย ไม่สามารถนำเงินออมไปสู่ทุนการผลิตและการค้า และไม่สามารถแสวงหาผลตอบแทนในรูปแบบกำไรจากการผลิตและการค้าได้ จนในที่สุดก็ไม่สามารถสร้างทุนการผลิตและการค้าของมวลชนได้ การสะสมทุนของมวลชนหากสามารถดำเนินการได้จากทั้งสามขา คือ การสะสมทุนหาผลตอบแทนจากทั้งทุนการเงิน ทุนการผลิต และทุนการค้า จะยิ่งทวีคูณความสามารถในการสะสมทุนให้แก่มวลชนได้มากกว่าการอาศัยการสะสมทุนจากทุนการเงินเพียงอย่างเดียว

การดำรงบทบาทเป็นสถาบันการเงินขององค์กรการเงินชุมชนของไทย ทำให้เงินออมของสมาชิก รั่วไหลออกจากวงจรเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือ การปล่อยกู้ขององค์กรการเงินชุมชนให้แก่สมาชิกเป็นรายบุคคล โดยมากมีวัตถุประสงค์ของการกู้เพื่อบริโภคมากกว่าการกู้เพื่อการลงทุนทำการผลิตหรือการค้า ดูตัวอย่างได้จากทั้งกรณีของสหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์ประเภทต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่สหกรณ์หรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เงินออมซึ่งควรเป็นทุนเพื่อการผลิตแต่ก็กลายเป็นทุนเพื่อการบริโภคอยู่ดี การบริโภคสินค้าที่ตนเองผลิตไม่ได้ กลุ่มหรือชุมชนสร้างขึ้นไม่ได้ ก็ต้องพึ่งสินค้าที่มาจากภายนอก โดยมากก็มักมาจากโรงงานมาจากการผลิตของทุนใหญ่ โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ ดังนั้น เป็นผลให้เงินออมของชุมชนรั่วไหลออกนอกเศรษฐกิจของชุมชนเอง เงินออมของสมาชิกจึงสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนได้เพียงส่วนน้อยส่วนมากไปช่วยเพิ่มยอดขาย เพิ่มกำไร และสร้างการเติบโตให้แก่เศรษฐกิจเจ้าของโรงงาน เจ้าของร้านค้าและห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ตลอดจนเจ้าของการผลิตขนาดใหญ่

ถ้าพิจารณาจากกรณีของเครือข่ายสหกรณ์มอญนคราถอน ที่สร้างเงินทุนจากการออมของสมาชิกโดยนำฝากไว้ที่องค์กรการเงินศูนย์กลางคือ สหกรณ์เครดิตยูเนียนCAJA LABORALกลายเป็นทุนการเงินขนาดใหญ่ที่เข้มแข็ง และนำไปสู่การสร้างทุนการผลิต ทุนการค้า และทุนนวัตกรรม กล่าวคือ เครือข่ายสหกรณ์มอญนคราถอน ได้สร้างบริษัทของสหกรณ์ฯ ซึ่งประกอบไปด้วยบริษัท โรงงาน ห้างสรรพสินค้า ศูนย์วิจัย และสถาบันการศึกษา โดยทุนทั้งหมดมาจากการออมของสมาชิกที่สหกรณ์ CAJA LABORAL ดังนั้นหน่วยธุรกิจทั้งหมดของมอญนคราถอนสมาชิกของสหกรณ์จึงอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและการสะสมของทั้งทุนการเงิน ทุนการค้า ทุนการผลิต และทุนทางปัญญา แก่มวลสมาชิกของเครือข่ายสหกรณ์ฯ ตลอดจนสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและการจ้างงานให้แก่สมาชิกในเครือข่ายสหกรณ์อีกด้วย

ในกรณีของธนาคารแรงงาน เงินทุนที่มาจากออมและหุ้นของสมาชิกธนาคารได้ถูกใช้ไปในสองทางคือ หนึ่งใช้เป็นเงินกู้ให้แก่กลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์/และสมาชิกที่สามารถ

รวมกลุ่มกันตั้งแต่ห้าคนเพื่อกู้ยืมในนามกลุ่มไปทำการผลิตหรือบางกรณีก็อาจเพื่อการบริโภค ทำให้เงินทุนของธนาคาร กลายเป็นเงินทุนของกลุ่ม และกลุ่มก็นำเงินดังกล่าวไปปล่อยกู้เสริมสภาพคล่องให้แก่สมาชิกอีกชั้นหนึ่ง การดำเนินการในส่วนนี้เราอาจเรียกได้ว่า ธนาคารแรงงานเป็นศูนย์กลางทางการเงินของเครือข่าย ทำหน้าที่รวบรวมและจัดสรรเงินทุนใหม่ให้แก่กลุ่มที่ขาดแคลนเงินทุนแต่มีศักยภาพในการใช้คืนเงินกู้ ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างทุนการเงินขึ้น โดยธนาคารได้ผลตอบแทนในส่วนนี้คือ ดอกเบี้ย ซึ่งการลงทุนด้านนี้ธนาคารใช้เงินทุนไป 305,000 บาท ได้รับดอกเบี้ย 35,440 บาท (คิดเป็นผลตอบแทนประมาณ 11.62% ของเงินทุน)

ทางที่สองคือ ธนาคารใช้เงินทุนเพื่อการจัดตั้งธุรกิจการค้าขึ้นเป็นอีกแผนกหนึ่งของธนาคาร ธนาคารได้สร้างทุนการค้าขึ้น โดยธนาคารอยู่ในฐานะผู้ลงทุนจัดหาสินค้า (supplier) แก่นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้อยู่ในฐานะผู้กระจายสินค้า (distributor) ส่วนเพื่อน ๆ หรือบุคคลแวดล้อมแก่นำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้/กลุ่มออมทรัพย์ ก็คือ ลูกค้า (customer) ผลตอบแทนในส่วนนี้ ธนาคารได้รับผลตอบแทนคือ กำไร เช่นเดียวกับแก่นำและสมาชิกที่นำสินค้าไปจำหน่ายก็จะได้ผลตอบแทนคือ กำไรด้วยเช่นกัน การดำเนินงานในส่วนนี้ธนาคารได้จัดหาสินค้า ได้แก่ บัตรเติมเงิน ถุงเท้า เสื้อกั๊ก กางเกงใน และข้าวสาร จำนวนเงินลงทุนทั้งสิ้น 5,030,120 บาท เกิดผลกำไรทั้งสิ้น 90,183 บาท (คิดเป็นผลตอบแทนประมาณ 1.79% ของเงินทุน) พบว่า ธนาคารได้กำไรส่วนน้อย แต่กำไรส่วนใหญ่กระจายอยู่ผู้ขายและสมาชิกที่เป็นผู้บริโภค

โดยสรุป ธนาคารแรงงานสามารถสร้างทุนการเงินและทุนการค้าให้เกิดขึ้นในเศรษฐกิจของเครือข่ายธนาคารแรงงานอันได้แก่ แก่นนำและสมาชิกกลุ่มเรียนรู้และกลุ่มออมทรัพย์ และสามารถสร้างความมั่งคั่งให้แก่เงินออมของสมาชิกทั้งในรูปดอกเบี้ยและกำไร อีกทั้งยังทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนและสินค้าในเศรษฐกิจของแก่นนำและสมาชิกในเครือข่ายอีกด้วย

3) ทุนการเงินของมวลชน ต้องนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยผลิตและการค้าของมวลชน เพื่อสร้างการกระจายการถือครองทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต

ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ 2) เงินออมของมวลชนจะถูกเปลี่ยนเป็นทุนการเงินผ่านการจัดตั้งสถาบันการเงิน และสามารถต่อยอดไปสู่ทุนการผลิตและทุนการค้าผ่านการจัดตั้งหน่วยผลิตและการค้า การใช้ทุนของคนจำนวนมากสร้างธุรกิจการผลิตและการค้าโดยให้มวลชนถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันก็เท่ากับเป็นการกระจายการถือครองทรัพย์สิน สร้างความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน ดังกรณีแนวคิดการจัดตั้งกองทุนลูกจ้างของ Meidner ที่ได้คิดค้นกำไรส่วนเกินของนายจ้างกลับมาสู่ลูกจ้าง แต่ไม่ใช่ในรูปแบบที่แจกจ่ายให้ลูกจ้างแต่ละคน (ถ้ามองอีกแง่หนึ่งเงินก้อนนี้ก็คือเงินออมของลูกจ้าง แต่ฝากไว้ที่นายจ้างก่อน) แต่ Meidner เรียกร้องให้นายจ้างนำเงินที่จะจ่ายคืนลูกจ้างทั้งหมดมาแปลงเป็นหุ้นของบริษัท และมอบให้ลูกจ้างไว้เป็นเจ้าของร่วมกันโดย

ฝากไว้ที่กองทุนลูกจ้าง ลูกจ้างทุกคนในบริษัทก็จะได้เป็นหุ้นส่วนในกิจการของนายจ้างด้วย ความเป็นหุ้นส่วนร่วมกันของลูกจ้างและนายจ้าง จะทำให้ทรัพย์สินของกิจการใหญ่ๆ เกิดการกระจายไปอยู่ในมือของลูกจ้างที่เป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม และเกิดความเป็นเจ้าของร่วมกันในปัจจุบันการผลิตของกิจการนั้นอีกด้วย ความเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิต จะทำให้เกิดการถ่วงดุลในการกำหนดใช้ปัจจัยการผลิต ตลอดจนกำหนดค่าตอบแทนของปัจจัยการผลิต และลูกจ้างก็สามารถที่จะได้รับค่าตอบแทนในรูปแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือจากค่าจ้าง เช่น เงินปันผล เป็นต้น

ขณะที่ Meidner เสนอให้ลูกจ้างต่อรองเรียกคืนกำไรส่วนเกิน เพื่อนำกลับมาสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในกิจการของนายจ้างซึ่งเป็นกิจการที่มีอยู่แล้ว ลูกจ้างได้ใช้ฐานของนายจ้างในการต่อรองลดความเป็นเจ้าของร่วม แต่กรณีของเครือข่ายสหกรณ์มอนตราคอนในการสร้างทุนมวลชน สหกรณ์มอนตราคอนได้นับหนึ่งจากการใช้เงินออมของสมาชิกจำนวนมาก ริเริ่มสร้างฐานกิจการการผลิตและการค้าขึ้นมาใหม่ทั้งหมดจัดตั้งเป็นบริษัทของสหกรณ์ กระจายกรรมสิทธิ์ในบริษัท(หรือเครือข่ายบริษัท)ของสหกรณ์ให้แก่สมาชิกตลอดจนลูกจ้างของทั้งสหกรณ์และบริษัท เพื่อกระจายการถือครองกิจการและปัจจัยการผลิตให้อยู่ในมือมวลชนสมาชิกและลูกจ้าง

สำหรับกรณีของธนาคารแรงงาน มีแนวทางการสร้างทุนมวลชนคล้ายคลึงกับเส้นทางของเครือข่ายสหกรณ์มอนตราคอน ที่เริ่มจากการใช้เงินออมของสมาชิกที่ฝากไว้ในธนาคารแรงงาน ไปริเริ่มจัดตั้งหน่วยการค้าซึ่งเป็นธุรกิจหนึ่งของธนาคาร ความเป็นเจ้าของร่วมในธนาคารแรงงานของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มเรียนรู้ ก็ทำให้หน่วยการค้าตกเป็นกรรมสิทธิ์ของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มเรียนรู้ด้วยกันเช่นกัน มวลสมาชิกเป็นเจ้าของเงินทุนที่เป็นปัจจัยสำคัญใช้ในธุรกิจการค้าของธนาคาร จึงมีสิทธิในการร่วมกำหนดว่า ธนาคารจะขายสินค้าอะไร จำนวนเท่าไร จะจัดหาสินค้าได้จากแหล่งใด ตลอดจนสามารถนำเสนอสินค้าในเครือข่ายของตนเองเพื่อให้ที่ประชุมธนาคารแรงงานพิจารณานำมาจัดจำหน่ายในเครือข่ายของธนาคาร ตลอดจนมีสิทธิที่จะได้รับการปันผลกำไรจากการขายของธนาคารอีกด้วย

อย่างไรก็ดี กิจการส่วนขยายของธนาคารแรงงาน ยังไม่สามารถพัฒนาไปถึงการสร้างหน่วยผลิต เพราะการสร้างหน่วยผลิตจะมีความซับซ้อนและมีขั้นตอนยุ่งยากกว่าการจัดตั้งหน่วยการค้าอย่างมากเนื่องจากจะต้องระดมปัจจัยการผลิตหลายชนิดทั้งที่ดิน อุปกรณ์เครื่องจักร วัตถุดิบ ต้องมีการบริหารจัดการคนชั้นสูงที่สำคัญยิ่งจะต้องมีนวัตกรรมหรือความรู้ในการผลิตเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังต้องมีความรู้เรื่องการตลาดและการจัดการขายโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการผลิตสินค้าใหม่ๆ หรือยี่ห้อใหม่ที่ไม่เคยขายในตลาด ดังนั้น การเริ่มต้นสร้างกิจการของธนาคารแรงงานด้วยการจัดตั้งหน่วยการค้าจึงเป็นทางเลือกที่ดีกว่าในการริเริ่มสร้างกิจการของมวลชน

เพราะได้ลดความยุ่งยากในการผลิตลง เหลือแต่งานขาย อย่างไรก็ตามแรงงานสามารถพัฒนาต่อยอดไปถึงการสร้างหน่วยผลิต แม้ว่าจะขั้นตอนนี้จะซับซ้อนกว่า แต่ก็สร้างมูลค่าเพิ่มได้มากกว่าเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจของแรงงานได้อีกทางหนึ่งด้วย

4)ความเป็นเจ้าของทุนมวลชน ต้องนำไปสู่การมีอำนาจบริหารอย่างแท้จริงของมวลชน ตลอดจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมของมวลสมาชิก

หัวใจของแนวคิดทุนมวลชนก็คือ การให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกระจายความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในทุนให้แก่คนจำนวนมากความเป็นเจ้าของนำมาสู่อำนาจในการบริหารจัดการ ทั้งในเรื่องการใช้ประโยชน์ การจัดสรร การแบ่งปันผลตอบแทน ตลอดจนการที่กันผู้อื่นไม่ให้ใช้ประโยชน์ ฯลฯ รวมถึงความรับผิดชอบอันเกิดจากความเป็นเจ้าของนั้น

ในข้อเสนอของ Meidner ได้เสนอให้ลูกจ้างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมอุตสาหกรรมได้มีกรรมสิทธิ์ร่วมในกิจการขนาดใหญ่ของนายจ้างผ่านการถือหุ้นเพื่อให้ลูกจ้างได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการร่วมกำหนดนโยบายของบริษัท ทั้งในเรื่องการลงทุน การแบ่งปันกำไร การจ้างงาน สวัสดิการการควบคุม การซื้อขายบริษัท การปิดกิจการ การย้ายและการเปลี่ยนแปลงที่ตั้ง ฯลฯการมีส่วนร่วมในการบริหาร ในด้านหนึ่งก็เพื่อให้ลูกจ้างได้มีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของตนเองร่วมกับบริษัท เพราะการเปลี่ยนแปลงนโยบายของบริษัทก็อาจมีผลกระทบต่อชีวิตของลูกจ้าง อีกด้านหนึ่งความเป็นหุ้นส่วนจะทำให้ลูกจ้างมีความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อองค์กร เกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนาและยกระดับประสิทธิภาพการผลิตการเพิ่มประสิทธิภาพลูกจ้างจะสัมพันธ์โดยตรงต่อการเพิ่มผลผลิต เพราะเป็นผู้อยู่ในกระบวนการผลิตที่แท้จริง หากจะเปรียบเทียบกับผู้ถือหุ้นหลายรายที่ใช้ความเป็นเจ้าของเพื่อหวังแค่เพียงกำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น การให้ลูกจ้างได้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของอาจจะส่งผลดีต่อบริษัทมากกว่า นอกจากนี้ความสำคัญของลูกจ้างในการเป็นเจ้าของร่วมในบริษัท ยังมีส่วนช่วยขยายตลาดและเพิ่มยอดขายของบริษัท เพราะความเป็นเจ้าของก็ปรารถนาให้สินค้าของบริษัทตนขายได้มากขึ้น เกิดแรงจูงใจที่จะแนะนำสินค้าให้แก่เพื่อนใกล้ชิด ดังกรณีของบริษัทFordที่ได้ปรับปรุงระบบการผลิตที่เรียกว่า Fordism ที่ถูกนำมาใช้ในการผลิตรถ Ford Model T ในปี 1908-1927 ซึ่งทำให้ผลผลิตได้จำนวนมากและราคาถูกลง พร้อมกับการขึ้นค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างเพื่อให้มีเงินมาซื้อรถดังกล่าวได้จนทำให้รถรุ่นดังกล่าวสามารถขายได้ถึง15,007,034 คัน(Wikipedia)

ความสำคัญของการเป็นเจ้าของทุนของมวลชนในกิจการขนาดใหญ่ นอกจากจะเพื่อการถ่วงดุลในการบริหาร เพื่อให้ลูกจ้างได้รับสิทธิและสวัสดิการตามความเหมาะสมในฐานะผู้ร่วมกระบวนการผลิต และเพื่อกระตุ้นให้ลูกจ้างร่วมรับผิดชอบและพัฒนากิจการให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นเป้าหมายในระดับบริษัทหรือระดับจุลภาค แต่เป้าหมายของความเป็นเจ้าของบริษัทขนาดใหญ่

ใหญ่ของมวลชนในระดับมหภาคก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการชี้แนะเศรษฐกิจของประเทศ เหตุเพราะสังคมทุนนิยม ทุนยักษ์ใหญ่จะเป็นผู้กุมสภาพเศรษฐกิจ เป็นผู้กำหนดการใช้ปัจจัยการผลิตของประเทศ ทั้งในเรื่องการผลิต การค้า หรือแม้กระทั่งการบริโภคของประชาชน ถ้าผู้ใดได้ครอบครองอภิมหาทุน ก็ย่อมมีอำนาจกุมสภาพเศรษฐกิจ สังคม ไปจนถึงการเมือง เพื่อขยายอำนาจบริหารไปจนถึงขั้นชี้แนะการจัดสรรทรัพยากรของสังคมให้เกิดการกระจุกหรือกระจาย หรือเพื่อรับใช้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็เป็นได้ ดังนั้น ความเป็นเจ้าของจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของเศรษฐกิจทุนนิยม และสิ่งที่ต้องเกิดควบคู่กันก็คือ การถ่วงดุลในการถือครองทุน การถ่วงดุลในการบริหาร เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมเกิดดุลยภาพ เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมตั้งแต่ในระดับสถานประกอบการจนถึงระดับประเทศตัวอย่างเช่นในประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2556 รัฐบาลอังกฤษได้ประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับ “employee shareholders” ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ Department for Business Innovation Skills เพื่อให้ลูกจ้างได้มีส่วนร่วมในกิจการของนายจ้าง โดยลูกจ้างจะได้หุ้นในบริษัทแม่ของนายจ้างขั้นต่ำ 2,000 ปอนด์ต่อเดือน โดยไม่ได้กำหนดเพดานขั้นสูง(Department for Business Innovation & Skills)

สำหรับองค์กรการเงิน และกองทุนของลูกจ้างในประเทศไทย ทั้งสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญ เป็นต้น ปัญหาความเป็นเจ้าของกับอำนาจบริหารที่แท้จริงในกิจการที่เกิดจากการใช้เงินออมมวลชนนั้น ดูเหมือนว่ายังมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มี สาเหตุมีสองประการหลักคือ 1) องค์กรการเงินชุมชน ทั้งสหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ มักจะแสดงบทบาทเพียงด้านเดียวคือ การเป็นสถาบันการเงิน จึงทำให้ติดกับดักการปล่อยกู้ ทำให้เงินออมของมวลชนที่มีขนาดใหญ่ถูกตัดตอนแปลงสภาพเป็นทุนขนาดเล็ก กลายเป็นเงินกู้รายย่อยแบบปัจเจก ที่ถูกนำไปบริโภค หรือกลายเป็นทุนขนาดเล็กที่ไร้พลังส่วนการกู้แบบรวมกลุ่มเพื่อทำการผลิตมีน้อย ดังนั้นการลงทุนที่เกิดขึ้นจึงก็กลายเป็นการลงทุนในกิจการขนาดเล็กของบุคคล ไม่สามารถนำไปสู่ความเป็นเจ้าของทุนในกิจการขนาดใหญ่ของมวลชนได้ และ 2) กองทุนของลูกจ้างไทยขนาดใหญ่ทั้งกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ด้านหลักยังคงลงทุนปล่อยกู้ให้รัฐบาลผ่านการซื้อพันธบัตร ด้านรองคือ การลงทุนของกองทุนลูกจ้างไทยที่ยังคงให้น้ำหนักกับการค้ากำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น ความเป็นเจ้าของกิจการอันเกิดจากการถือหุ้นผ่านการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ ไม่ได้สร้างความเป็นเจ้าของที่แท้จริงให้แก่กองทุนของลูกจ้าง เนื่องจากการถือหุ้นเพื่อรอการขายเอากำไร เป็นการถือหุ้นโดยไม่ได้มุ่งหวังอำนาจบริหาร ตลอดจนเป็นการถือหุ้นโดยไม่ได้ต้องการเข้าไปดำเนินกิจการอย่างแท้จริง ดังนั้นการลงทุนลักษณะดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งในการใช้เงินออมจำนวนมากของ

ทั้งลูกจ้างเอกชนและรัฐบาล ในการทำให้มวลชนมีส่วนร่วมในกิจการขนาดใหญ่ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้การลงทุนของกองทุนของลูกจ้างไทย ในกองทุนรวมประเภทต่างๆ ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนในการเป็นเจ้าของกิจการ อาทิ กองทุนของลูกจ้างไทย ไปซื้อหน่วยลงทุนในกองทุนรวม A กองทุนรวม A นำเงินไปซื้อหน่วยลงทุนของกองทุน B และกองทุนรวม B ไปซื้อหน่วยลงทุนในกองทุน C เป็นต้น ซึ่งจะพบว่า การลงทุนในกองทุนรวมทำให้เกิดลักษณะการเป็นเจ้าของหลายชั้น จนบางครั้งไม่สามารถติดตามได้ว่ากิจการที่แท้จริงที่กองทุนของลูกจ้างไปลงทุนไว้คือกิจการใด ทำให้อำนาจบริหารของเจ้าของเงินลงทุนนั้นเบาบาง การติดตามตรวจสอบผลประกอบการในกิจการที่เป็นปลายทางของการลงทุนในกองทุนรวมเป็นไปอย่างยากลำบากยิ่ง ทั้งๆ ที่ความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจการเป็นต้นทางของการเพิ่มขึ้นและลดต่ำลงของมูลค่าหน่วยลงทุนและเงินปันผล โดยสรุปก็คือ เหตุนี้ข้อนี้เป็นเพราะความต้องการค้ำกำไรจากเงิน มากกว่าการสร้างกำไรจากการประกอบการในกิจการที่สร้างการผลิตที่แท้จริง

สำหรับในกรณีของธนาคารแรงงาน ได้มีความพยายามที่จะใช้เงินออมของสมาชิกไปลงทุนเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในกิจการธนาคารและธุรกิจค้าขายของธนาคาร พร้อมกับสร้างอำนาจในการบริหารและการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในการดูแลจัดการธุรกิจของธนาคารแรงงาน โดยจัดให้มีโครงสร้างการบริหารจากหลายฝ่าย ทั้งการจัดตั้งสภาผู้แทนผู้ฝากเงินที่มีตัวแทนสมาชิกมากถึงกลุ่มละ 9 คน การประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้นที่ออกเสียงได้ 1 หุ้น 1 เสียงแต่ออกเสียงได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของหุ้นทั้งหมด และสภานาคารซึ่งก็คือที่ประชุมร่วมระหว่างผู้ฝากเงินและผู้ถือหุ้นนอกจากนี้ยังมีลักษณะการมีส่วนร่วมที่เป็นข้อเด่นของธนาคารแรงงาน ก็คือ การมีสภาผู้แทนผู้ฝากเงิน เพราะเงินทุนของธนาคารแรงงาน มากที่สุดมาจากเงินออมของกลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มเรียนรู้และนักลงทุนเพื่อสังคม ขณะที่เงินของผู้ถือหุ้นมีสัดส่วนเพียงครึ่งหนึ่งของเงินออม ดังนั้นธนาคารจึงให้สิทธิแก่ผู้ฝากเงินร่วมกำหนดนโยบายการใช้เงินออมของธนาคารในการลงทุนกิจการต่างๆ ตลอดจนตรวจสอบการใช้เงินออมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ลงทุนในเรื่องที่มีความเสี่ยงมากเกินไป เพื่อเป็นการถ่วงดุลผู้ถือหุ้นไม่ให้นำเงินออมไปลงทุนจนเกิดความเสียหายแก่ธนาคาร และเมื่อพิจารณากรณีธนาคารพาณิชย์ทั่วไป ก็พบว่า สัดส่วนเงินลงทุนของธนาคารที่มาจากเงินฝากและเงินหุ้นก็มีลักษณะเดียวกัน คือ เงินฝากมากกว่าเงินหุ้น และมีผู้ถือหุ้นรายใหญ่ไม่เกิน 10 ราย ที่มีอำนาจผูกขาดการกำหนดนโยบายของธนาคาร รวมถึงกำหนดทิศทางการใช้เงินฝากเพื่อไปลงทุนของธนาคาร ดังตัวอย่างธนาคารยักษ์ใหญ่สามแห่งของไทย ดังนี้

ตารางที่ 5- 23 จำนวนเงินฝาก จำนวนบัญชี มูลค่าส่วนของผู้ถือหุ้น จำนวนผู้ถือหุ้น

ของธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพ และกสิกรไทย ปี 2555

ธนาคาร	เงินฝาก	ส่วนของ เจ้าของ (ผู้ถือหุ้น)	จำนวนผู้ถือ หุ้นทั้งหมด (ราย)	จำนวนผู้ถือหุ้นราย ใหญ่ที่มีจำนวนหุ้น รวมกันเกิน 50%	สัดส่วนเงินฝาก ต่อมูลค่าของ เจ้าของ
ไทยพาณิชย์	1.61ล้านบาท	0.21ล้านบาท	30,323	5 ราย	7.66 เท่า
กรุงเทพ	1.83ล้านบาท	0.27ล้านบาท	29,516	9 ราย	6.77 เท่า
กสิกรไทย	1.39ล้านบาท	0.18ล้านบาท	48,035	7 ราย	7.72 เท่า

ที่มา : 1. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ข้อมูลธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด(มหาชน) ภาพรวมข้อมูลผู้ถือหุ้น ณ วันที่ 11/09/2556 ที่มา www.set.or.th

2. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ข้อมูลธนาคารกรุงเทพจำกัด(มหาชน) ภาพรวมข้อมูลผู้ถือหุ้น ณ วันที่ 06/09/2556 ที่มา www.set.or.th

3. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ข้อมูลธนาคารกสิกรไทยจำกัด(มหาชน) ภาพรวมข้อมูลผู้ถือหุ้น ณ วันที่ 13/09/2556 ที่มา www.set.or.th

หมายเหตุบริษัท ไทยเอ็นวีดีอาร์ จำกัดถือหุ้นธนาคารไทยพาณิชย์เป็นอันดับ 5 ถือหุ้นจำนวน 4.92%ของหุ้นทั้งหมดแต่ถือหุ้นธนาคารกรุงเทพมากที่สุด รายเดียวถือหุ้นมากถึง 30.04%ของหุ้นทั้งหมดและถือหุ้นธนาคารกสิกรไทยมากที่สุด รายเดียวถือหุ้น 26.75%ของหุ้นทั้งหมด

ธนาคารไทยพาณิชย์ในปี 2555 มีเงินฝากจำนวน 1.61 ล้านล้านบาท แต่มีส่วนของเจ้าของ(ผู้ถือหุ้น)มูลค่าเพียง 0.21 ล้านล้านบาทคิดเป็น 7.66 เท่าของเงินฝาก และมีผู้ถือหุ้นรายใหญ่ที่มีหุ้นรวมกันเกิน 50% ขึ้นจำนวน 5 ราย(ธนาคารไทยพาณิชย์, 2555: 131-132) กรณีธนาคารกรุงเทพปี 2555 มีเงินฝาก 1.83 ล้านล้านบาท แต่มีส่วนของเจ้าของ 0.27 ล้านล้านบาทคิดเป็น 6.77 เท่าของเงินฝาก และมีผู้ถือหุ้นรายใหญ่ที่มีหุ้นรวมกันเกิน 50% ขึ้น จำนวน 9 ราย (ธนาคารกรุงเทพ, 2555: 106-107)ธนาคารกสิกรไทยปี 2555 เงินฝาก 1.39 ล้านล้านบาท และหุ้นมูลค่า 0.18ล้านล้านบาท คิดเป็น 7.72 เท่า และมีผู้ถือหุ้นรายใหญ่ที่มีหุ้นรวมกันเกิน 50% ขึ้นจำนวน 7 ราย (ธนาคารกสิกรไทย, 2555: 4)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าในระบบธนาคารพาณิชย์ผู้ฝากเงินไม่มีสิทธิมีเสียงในการกำหนดนโยบายการใช้เงินออมของธนาคาร แต่ผู้ฝากเงินจะได้รับการคุ้มครองเงินฝากจากรัฐผ่านสถาบันคุ้มครองเงินฝากตามวงเงินที่กฎหมายกำหนดแต่กระนั้นตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2559 เป็นต้นไป สถาบันคุ้มครองเงินฝากจะคุ้มครองเงินฝากให้ลูกค้าธนาคารพาณิชย์เหลือรายละเอียดไม่เกิน 1 ล้านบาท ส่วนที่เหลือผู้ฝากเงินต้องเรียกร้องเอาจากสถาบันการเงินเอง(สถาบันคุ้มครองเงินฝาก, ออนไลน์)เพื่อธนาคารแห่งประเทศไทยจะได้ไม่ต้องแบกรับภาระความเสียหายจากการลงทุนที่ผิดพลาดของสถาบันการเงินจนต้องปิดกิจการดังที่เคยเกิดขึ้นในปี 2540 เมื่อเป็นเช่นนี้ การให้สิทธิผู้ฝากเงินเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารตรวจสอบ พิทักษ์รักษาเงินออมของตนเองในธนาคาร ก็

น่าจะเป็นนวัตกรรมหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลผู้ถือหุ้นรายใหญ่ไม่ก้ำกัยที่มีอำนาจมากในการกำหนดใช้เงินฝากของธนาคาร ที่สำคัญยังสร้างกระบวนการถ่วงดุลเพื่อป้องกันการลงทุนที่ผิดพลาดของธนาคารตลอดจนยังเป็นการสร้างความมีส่วนร่วมและประชาธิปไตยให้มากขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ ธนาคารแรงงานยังจำกัดการถือหุ้นและสิทธิการออกเสียงของผู้ถือหุ้นรายใหญ่ให้ไม่เกินร้อยละ 5 ของจำนวนหุ้นทั้งหมดของธนาคารแรงงาน เพื่อป้องกันการผูกขาดการออกเสียงของผู้ถือหุ้นรายใหญ่ และยังเป็นการเพิ่มความเป็นประชาธิปไตยในสถานประกอบการอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากการให้ลูกจ้างของธนาคารแรงงานมีสิทธิถือหุ้นในธนาคารแรงงาน

สำหรับการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารธนาคารแรงงาน จำนวน 12 คน ให้มีหน้าที่บริหารจัดการธนาคารให้เป็นไปตามนโยบายของสภากรรมการธนาคารนั้นจำนวน 6 คนมาจากการเลือกกันเองของผู้แทนกลุ่มออมทรัพย์ที่นำเงินมาฝากไว้กับธนาคาร จำนวน 3 คนมาจากตัวแทนของผู้ฝากรายบุคคลส่วนอื่นอีก 3 คน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย 1 คน ด้านบัญชี 1 คน ด้านการเงินการลงทุน 1 คน พร้อมกับได้แต่งตั้งผู้จัดการใหญ่ธนาคาร ทำหน้าที่กำกับดูแลและบริหารการดำเนินงานธนาคาร ซึ่งจะพบว่า แม้แต่ในคณะกรรมการบริหารธนาคารแรงงาน สัดส่วนของผู้แทนสมาชิกก็มีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีโครงสร้างการบริหารหลายระดับที่สอดคล้องกับพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของธนาคารแรงงาน แต่ด้วยการมีโครงสร้างบริหารหลายคณะ ผู้แทนกลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มเรียนรู้อยู่กระจัดกระจายในหลายจังหวัด ผู้ทำงานในธนาคารแรงงานมีน้อย ทำให้การประชุมเกิดขึ้นได้ยากยิ่ง และมีการประชุมน้อยครั้ง การบริหารธนาคารแรงงานส่วนใหญ่จึงอยู่ในมือของคณะกรรมการบริหารบางท่านและผู้จัดการซึ่งนับเป็นปัญหาที่สำคัญในการมีส่วนร่วมของสมาชิก และเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขหากต้องการดำเนินกิจการของธนาคารต่อไป

5) ผลประโยชน์ที่เกิดจากการลงทุนของทุนมวลชน ต้องนำไปสู่การกระจายผลตอบแทนแก่คนส่วนใหญ่ เพื่อลดการกระจุกตัวของทุนและผลกำไร

ในทางเศรษฐศาสตร์ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นตัวกำหนดค่าตอบแทนแก่เจ้าของปัจจัยดังกล่าว ดังนั้น ถ้าเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมาก ก็มีแนวโน้มที่จะได้ค่าตอบแทนมาก และถ้าคนจำนวนน้อยเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมาก ก็หมายความว่าค่าตอบแทนจำนวนมากก็จะกระจุกตัวอยู่ในมือคนกลุ่มน้อย ดังนั้นถ้าต้องการให้เกิดการกระจายผลตอบแทนไปยังคนส่วนใหญ่ของสังคม ต้องทำให้เกิดการกระจายความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตไปยังคนหมู่มาก อาทิ กลุ่มเกษตรกรรายจนและผู้ขายแรงงาน เพื่อให้ได้เป็นเจ้าของทรัพยากรในการผลิตชนิดอื่น นอกเหนือจากพลังแรงงานของตนเอง ได้แก่การเป็นเจ้าของที่ดิน เป็นเจ้าของทุน และมีศักยภาพ

ในการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งก็พอจะทำให้คนจำนวนมากเหล่านี้ ได้รับค่าตอบแทนที่มากขึ้น นอกจากที่ค่าจ้างที่ได้รับส่วนความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดการกระจายผลตอบแทนแก่มวลชน ภายใต้สังคมทุนนิยม ก็จะต้องรวมทุนของคนเล็กคนน้อยจำนวนมากให้กลายเป็นทุนที่ใหญ่พอจะนำไปสู่การทำให้มวลชนได้มีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในกิจการ ทั้งการเป็นหุ้นส่วนร่วมกับนายจ้างหรือการเป็นเจ้าของกิจการที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ก็จะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมกัน จนนำไปสู่การกระจายตัวของผลกำไรในที่สุด

จากผลการดำเนินงานของธนาคารแรงงาน ก็พบว่า ธนาคารได้มีการรวมทุนมาจากมวลชนมาชิก มีการนำเงินออมไปลงทุนในกิจการของธนาคารแรงงานทั้งธุรกิจสถาบันการเงินและธุรกิจด้านการค้าเพื่อให้สมาชิกธนาคารเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งธุรกิจทั้งสองได้สร้างผลกำไรให้แก่ธนาคารจำนวน 125,623 บาท และในการประชุมเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2555 ซึ่งเป็นระยะเวลา 2.5 ปีของการดำเนินการธนาคารธนาคารแรงงานได้มีการปันผลให้แก่สมาชิกในอัตรา 1.44 % และได้จ่ายดอกเบี้ยให้แก่ผู้ฝากเงินในอัตรา 1.44% ต่อปี

โดยสรุป จากโครงการทดลองธนาคารแรงงาน ทำให้เห็นความเป็นไปได้ที่จะสร้างทุนมวลชนจากโครงการดังกล่าว และมีความเป็นไปได้ที่จะใช้ทุนมวลชนใน model ของธนาคารแรงงานสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง-เกษตรกร ผ่านธุรกิจชุมชนด้านการค้าและการผลิต เนื่องจากหลักการและวัตถุประสงค์ โครงสร้างบริหาร และการดำเนินงานของธนาคารแรงงาน มีความสอดคล้องกับปัจจัยที่บ่งชี้ความเป็นทุนมวลชนได้ทั้งห้าข้อได้ในระดับหนึ่ง ภายใต้ข้อจำกัดทั้งบุคลากรและงบประมาณ อย่างไรก็ตามหากมีความต้องการที่จะขับเคลื่อนความเป็นทุนมวลชนให้มีความเข้มข้นมากขึ้น จนทำให้ธนาคารแรงงานสามารถสะสมทุนที่มีความเข้มแข็งที่จะยืนบนขาของตนเอง และกลายเป็นต้นแบบของธนาคารภายใต้กรอบคิดทุนมวลชน จะต้องทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกที่แท้จริง เกิดการบริหารโดยคณะกรรมการ ตัวแทนผู้ฝากเงิน และผู้ถือหุ้นอย่างจริงจัง มิใช่เฉพาะการร่วมประชุม แต่ต้องมีส่วนร่วมไปถึงการลงมือทำกิจกรรมต่างๆของธนาคารแรงงานทั้งการระดมทุน การค้าขาย การผูกสัมพันธ์กับลูกค้า เพื่อให้กิจการดำเนินอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งต้องต่อยอดการปลูกสร้างจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมธนาคารแรงงานในเรื่องความเป็นเจ้าของร่วมและความเป็นส่วนรวมให้พัฒนาไปถึงขั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อลดความรู้สึกเชิงปัจเจกที่ฝังรากในระบบคิดของผู้คนในสังคมทุนนิยมไทย เพราะหลักการของทุนมวลชนอยู่บนรากฐานความเป็นส่วนรวมอย่างมาก นอกจากนี้ยังต้องปรับปรุงการบริหารงานภายในธนาคาร เพื่อให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญเฉพาะรองรับกิจการต่างๆ ของธนาคารแรงงานอีกด้วย

บทที่ 6

บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานกับการเพิ่มอำนาจต่อรอง
ของแรงงานโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟู
เกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด

6.1 บทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน

ในการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาหมู่บ้าน
มั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนภายใต้สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัท
มหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด นั้น จะใช้กรอบการวิเคราะห์ที่ได้จากทฤษฎีฐานและ
โครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) ของ Karl Marx แนวคิดทุนมวลดชนของ Rudolf
Meidner แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป ธุรกิจชุมชนของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ร่วมกับกรอบ
การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน ของใจมนัส พลอยดี เพื่อ
กำหนดปัจจัยในการวิเคราะห์ดังนี้

1) ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์ก็กล่าวคือ
ฐานเศรษฐกิจของบุคคลหรือกลุ่มคนขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตที่สำคัญมีอยู่ 4 ประเภท คือ ที่ดิน ทุน
แรงงาน และผู้ประกอบการ หากบุคคลหรือกลุ่มคนใดได้ครอบครองปัจจัยการผลิตเหล่านี้มากทั้ง
ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ก็มีแนวโน้มที่ฐานเศรษฐกิจของคนหรือกลุ่มคนเหล่านั้นจะเข้มแข็ง
มั่นคง เพราะความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นตัวกำหนดค่าตอบแทนที่จะได้รับ ยิ่งมีกรรมสิทธิ์
มากก็ยิ่งมีโอกาสได้รับค่าตอบแทนมาก

ส่วนรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานที่เป็นลูกจ้าง
และเกษตรกรรมนั้น จะเน้นรูปแบบกรรมสิทธิ์รวม ไม่ใช่กรรมสิทธิ์แบบปัจเจก เพราะระบบกรรมสิทธิ์
รวมสามารถรองรับสิทธิของคนจำนวนมากได้ เนื่องจากกลุ่มลูกจ้างและเกษตรกรรมเป็นคนกลุ่มใหญ่
และมีจำนวนมากที่สุดในสังคม แม้ว่าจะมีคนมาก แต่ยากจนทั้งรายได้ โอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรี
ทำให้คนสองกลุ่มนี้ยากนักที่จะแข่งขันต่อสู้แบบปัจเจกภายใต้ระบบทุนนิยมเพื่อแย่งชิงกรรมสิทธิ์
มาเป็นของตนได้ ภาวการณ์ได้กีดกันให้กลุ่มคนจนทั้งเกษตรกรและลูกจ้างต้องรวมกลุ่มเพิ่ม
พลังในการต่อรองผ่านการรวมคน(พลังแรงงาน) รวมทุน(เงิน) รวมความคิด(ความรู้) เพื่อแข่งขัน
แย่งชิงกับฝ่ายตรงข้ามที่มีทรัพยากรเหนือกว่า ความสำเร็จของการรวมกลุ่มต่อรอง นำไปสู่การ
ช่วยเหลือประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น การลงทุนลงแรงของคนจำนวนมากร่วมกัน จึงเป็นที่มาของระบบ

กรรมสิทธิ์รวมนั่นเอง นอกจากนี้ ระบบกรรมสิทธิ์รวมยังเพิ่มโอกาสในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของคนจนคนด้อยโอกาสอีกด้วย ที่สำคัญอุดมคติของความเป็นเจ้าของร่วมช่วยลดการกระจุกของทุนและทรัพย์สิน นำไปสู่การลดปัญหาการกระจายรายได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มความมั่นคงให้แก่ฐานเศรษฐกิจของคนยากคนจนในที่สุด

2) ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต นอกจากการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตแล้ว ความสามารถในการใช้ปัจจัยการผลิตยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความมั่นคงของฐานเศรษฐกิจ เพราะถ้าฟังก์ชันมีปัจจัยการผลิตแต่ไม่มีศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต นอกจากจะไม่ส่งเสริมฐานเศรษฐกิจแล้วแต่ยังเป็นการทำลายฐานเศรษฐกิจอีกด้วย เช่น กรณีชาวนาไทยผู้เป็นเจ้าของที่นาผืนเล็กผืนน้อย จำนวนมากลงทุนทำนาขาดทุนต่อเนื่อง จนกระทั่งที่ดินก็ไม่มีเหลือเพราะถูกธนาคารยึดเป็นต้น ดังนั้น ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตเป็นตัวแปรหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการใช้ปัจจัยการผลิตของทั้งสองกรณีศึกษาในครั้งนี้ เป็นการใช้เพื่อการทำธุรกิจทั้งที่แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร โดยกลุ่มลูกจ้าง คือ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์(สร้างบ้าน)และการเกษตรกรรม(อาชีพเสริม) โดยมีองค์กรธุรกิจคือ สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด ส่วนกลุ่มเกษตรกร คือ ธุรกิจด้านเกษตรกรรม โดยมีองค์กรธุรกิจคือ บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด ส่วนตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตในการทำธุรกิจของทั้งสองกรณีศึกษาจากงานของใจมนัส พลอยดี และในงานศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรเพิ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลอีก 1 ข้อ เพราะรัฐบาลเป็นผู้กุมอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรของสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อการสร้างเศรษฐกิจของประชาชน ได้แก่

- 1) ปัจจัยด้านการผลิต
- 2) ปัจจัยด้านการตลาด
- 3) ปัจจัยด้านแรงงาน
- 4) ปัจจัยด้านการเงิน
- 5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ
- 6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก
- 7) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสมาชิก
- 8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ
- 9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ
- 10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายรัฐบาล

3) ความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิต กับการสร้างฐานเศรษฐกิจ แรงงานกล่าวคือ ระบบกรรมสิทธิ์จะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิต ความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้ง กำหนดการแบ่งปันผลตอบแทนระหว่างบุคคลอีกด้วย เพราะฐานะและบทบาทหน้าที่ใน กระบวนการผลิตนี้เอง ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคล กลุ่มคน และชนชั้น ในการ จัดสรรต่อรองเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์และค่าตอบแทนอย่างเป็นยุติธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การ ยกกระดับฐานเศรษฐกิจในที่สุด

4) โครงสร้างส่วนบน (superstructure) คือ ความคิด อุดมการณ์ปรัชญา ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม กฎหมาย สถาบันราชการสถาบันทางการเมือง ล้วนกำหนดรูปการจิตสำนึกของ คน กลุ่มคน และสังคม โครงสร้างส่วนบนนี้เป็นตัวกำกับความคิดและการกระทำของคนในสังคม หากจะเปรียบเทียบก็เหมือนระบบปฏิบัติการ (Software) ของเครื่องคอมพิวเตอร์ (Hardware) ระบบปฏิบัติการหรือชุดคำสั่งหนึ่งๆ ที่ถูกป้อนเข้าไปในสมองของคอมพิวเตอร์ ก็จะกำหนดให้ คอมพิวเตอร์ทำงานภายใต้กรอบของชุดคำสั่งนั้นๆ ดังนั้น รูปการจิตสำนึกของมนุษย์ก็เช่นกัน ล้วน ถูกปรุงแต่งด้วยความคิด อุดมการณ์ความเชื่อทางศาสนา กฎระเบียบ ฯลฯ จนไปกำหนดวิธีการ ผลิตและวิธีการยังชีพ ในทางตรงกันข้ามถ้าวิธีการผลิตและวิธีการยังชีพมีการเปลี่ยนแปลงไป คน ในสังคมก็พร้อมจัดปรับเปลี่ยนสิ่งปรุงแต่งหรือโครงสร้างส่วนบนนี้ด้วยเช่นกัน ฉะนั้นในการสร้าง ฐานเศรษฐกิจแรงงานหรืออาจเรียกว่าการสร้าง(เปลี่ยนแปลง)วิธีการผลิตใหม่ให้แก่แรงงาน ย่อม สัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำความคิดของทั้งแรงงานเอง และคนในสังคมอีกด้วย

6.1.1 กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรี

1) ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์ โดยทฤษฎีลูกจ้าง หรือคนขายแรงงาน ถือว่าเป็นไร้ปัจจัยการผลิต ยกเว้นพลังแรงงานของตนเอง หรืออาจเป็นผู้มี ปัจจัยการผลิตน้อย(ที่ดิน ทุน แรงงาน ผู้ประกอบการ) สำหรับในกรณีหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคม เพื่อน สมาชิกทั้งหมดเป็นลูกจ้าง ประมาณ 90% เป็นผู้ไร้ปัจจัยการผลิต เพราะไม่มีปัจจัยการผลิต อื่นนอกจากพลังแรงงานของตนเอง คือ ไม่มีที่ดิน ไม่มีทุน และไม่ได้เป็นผู้ประกอบการ แม้ว่าลูกจ้าง เหล่านี้จะมีเงินออมเก็บสะสมไว้บ้าง แต่ก็ยังไม่เป็นทุนในทางทฤษฎี เพราะเงินดังกล่าวยังไม่ได้ถูก นำมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดความงอกเงย ส่วนสมาชิกอีก 10% อาจนับว่าเป็นผู้มีปัจจัยการผลิต น้อย กล่าวคือ สมาชิกเหล่านี้อาจมีที่ดินผืนเล็กผืนน้อยของพ่อแม่ในต่างจังหวัด แต่ปัจจุบันตนเอง ไม่ได้กลับไปใช้ประโยชน์หรือไปทำการผลิตในที่ดินนั้น เพราะเลือกที่จะขายแรงงานและทำงานใน

โรงงานให้นายจ้าง หรืออาจกล่าวได้ว่าเสมือนไว้ปัจจัยการผลิต เพราะไม่สามารถนำที่ดินดังกล่าว มาใช้ในการผลิตของตนเอง อย่างไรก็ตามก็ดีสมาชิกทั้งหมดเป็นผู้ไม่มีที่ดินไม่มีบ้านในเขตจังหวัด ปราจีนบุรี

และเมื่อลูกจ้างเหล่านี้มาสมัครเข้าเป็นสมาชิกหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และมีมิตรร่วมกันที่จะซื้อที่ดิน เพื่อเป็นเจ้าของที่ดินสำหรับจัดตั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะประกอบด้วย พื้นที่บ้านและพื้นที่ทำการผลิตและการค้ารวม 15 ไร่ นอกจากนี้การได้รับเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำพร้อม เงินทุนสำหรับสาธารณูปโภคในหมู่บ้านฟรีจาก พอช. ก็ทำให้ลูกจ้างมีเงินทุนที่จะใช้ในการสร้าง บ้าน ดังนั้น สมาชิกในโครงการบ้านแรงงาน ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตสองอย่างคือ **ที่ดิน และทุน การมีกรรมสิทธิ์ที่ดินและมีเงินทุนสร้างบ้านทำให้ลูกจ้างที่เป็นสมาชิก หมู่บ้านมีปัจจัยสี่และปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้นในคราวเดียวกัน** การมีปัจจัยสี่เพิ่มขึ้นเป็นการ ช่วยส่งเสริมฐานเศรษฐกิจหลักของลูกจ้าง(พลังแรงงานและค่าจ้าง)ที่เห็นผลเป็นรูปธรรมชัดเจนใน ระยะเวลาอันสั้น กล่าวคือ

(1)ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ที่แท้จริง เนื่องจากฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างพึ่งพา ค่าจ้างสูงมาก ถ้าค่าจ้างมากขึ้นรายจ่ายน้อยหรือเท่าเดิม หรือค่าจ้างเท่าเดิมน้อยลงก็จะ ทำให้เศรษฐกิจของลูกจ้างก็ดีขึ้น แต่ถ้าค่าจ้างมากขึ้นรายจ่ายก็มากขึ้นด้วยเศรษฐกิจของลูกจ้างก็ มีแต่จะเท่าเดิมหรือแย่ลง การที่ลูกจ้างเลือกซื้อบ้านในโครงการบ้านมั่นคงแรงงานฯ ก่อให้เกิดการ ประหยัด 3 อย่าง คือ ประหยัดค่าเช่า ประหยัดค่าน้ำค่าไฟ และประหยัดค่าเดินทาง การประหยัด ค่าเช่า เหตุเพราะบ้านมั่นคงแรงงานฯ ผ่อนในอัตราเดือนละ 2,100 บาทคงที่ตลอดระยะเวลา 15 ปี สำหรับบ้านพร้อมที่ดิน 50 ตร.วา แต่ห้องเช่า/บ้านเช่ามีแนวโน้มค่าเช่าสูงขึ้นทุกปีตามการเติบโต ของนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งปัจจุบันค่าเช่าบ้านในเขตกบินทร์บุรี จังหวัด ปราจีนบุรี ขนาด 25-50 ตร.วา ตกหลังละ 2,500 – 4,500 บาท เช่น หมู่บ้านเจริญทรัพย์ ค่าเช่า บ้านขนาด 26ตร.วา ตกเดือนละ 2,500 บาท เป็นต้น ดังนั้นค่าผ่อนบ้านจึงถูกกว่าค่าเช่า จึงทำให้ ประหยัดค่าเช่า ประหยัดค่าน้ำค่าไฟ เพราะอัตราค่าน้ำค่าไฟของบ้านส่วนตัวถูกกว่าห้องเช่า/บ้าน โดยห้องเช่าในเขตกบินทร์บุรี คิดค่าน้ำค่าไฟยูนิตละ 7 บาท ขณะที่บ้านโดยทั่วไปในละแวกนั้น อบต.คิดค่าน้ำจากระบบประปาหมู่บ้านเพียงหน่วยละ 5 บาท และการไฟฟ้าคิดค่าไฟหน่วยละ 2.97 บาท⁴⁷ การประหยัดค่าเดินทาง สมาชิกบางรายอาศัยห้องเช่า/บ้านเช่าห่างจากโรงงานหลาย สิบลิโลเมตร การอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแรงงานซึ่งมีทางลัดห่างจากโรงงานเพียง 5-6 กิโลเมตรจึงช่วย

⁴⁷ เป็นอัตราค่าไฟฟ้าส่วนที่เกินกว่า 400 หน่วยขึ้นไป สำหรับที่อยู่อาศัย ที่มา การไฟฟ้านครหลวง

ลดค่าเดินทางลงได้อย่างมาก นอกจากนี้อีกด้านหนึ่งลูกจ้างยังมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น มีรายได้ที่แท้จริงเพิ่มขึ้น เพราะจ่ายค่าผ่อนบ้านเท่าเดิม 15 ปี แต่ราคาบ้านเพิ่มขึ้นทุกปี หรือกรณีของคุณสมพงษ์ มะลิทอง รองประธานสหกรณ์ฯ ที่ได้มาอยู่ในบ้านชั่วคราวซึ่งปลูกอยู่บนที่ดินของโครงการหมู่บ้านแรงงานฯ เพื่อคอยตรวจสอบวัสดุก่อสร้างและติดตามงานสร้างบ้าน ก็ได้ช่วยลดรายจ่ายค่าเช่าห้องได้ถึงเดือนละ 1,000 – 1,500 บาท

(2) ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ปลอดภัย และกว้างขวางมากพอสำหรับคนทั้งครอบครัว มีส่วนช่วยส่งเสริมการสร้างคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างพลังแรงงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในระยะสั้นเนื่องจากพลังแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดของฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง อันประกอบไปด้วยพลังกายและพลังสมอง ซึ่งผลิตมาจากร่างกายของมนุษย์ ใครมีพลังแรงงานมากทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ก็จะสามารถสร้างค่าตอบแทนได้ดี ผู้ใดมีค่าจ้างค่าตอบแทนดี ผู้นั้นก็จะมีฐานเศรษฐกิจมั่นคงตามไปด้วย การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของพลังแรงงานเหล่านี้ขึ้นต้นมาจากการได้บริโภคอุปโภคปัจจัยสี่เพื่อตอบสนองความต้องการทางกายภาพ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ถ้าเราขาดปัจจัยเหล่านี้ร่างกายก็ไม่สามารถจะทำงานหรือทำงานได้ไม่เต็มที่ นอกจากนี้ความสมบูรณ์พร้อมของพลังแรงงานของมนุษย์ยังขึ้นอยู่กับความต้องการทางจิตใจ อาทิ ความมั่นคงปลอดภัย ความรักและความเป็นเจ้าของ และความเคารพนับถือ เป็นต้น บุคคลใดแม้มีร่างกายแข็งแรง แต่ภาวะทางจิตบกพร่อง ก็จะไม่สามารถนำพลังแรงงานมาใช้ได้ ดังกรณีที่เราจะไม่นับผู้วิกลจริตเป็นกำลังแรงงาน เป็นต้น ดังนั้น บ้านของลูกจ้างในโครงการบ้านแรงงานฯ นอกจากจะเป็นที่กำบังแดดฝน เป็นที่หลบนอนเพื่อฟื้นฟูพลังกายของตนเองแล้ว บ้านยังเป็นที่ตั้งของครอบครัวที่พร้อมหน้าด้วยพ่อ แม่ ลูก ปู่-ย่า ตา-ยาย ซึ่งเป็นแหล่งฟื้นฟูพลังจิตพลังใจได้อย่างดีอีกด้วย ดังกรณีของคุณศศิภา เกษรพรมราช ที่ปรารถนามีบ้านใกล้ที่ทำงาน เพื่อจะรับแม่มาอยู่ด้วยและได้มีเวลาดูแลลูกๆ เป็นต้นซึ่งบ้านของลูกจ้างนับเป็นการช่วยตัดวงจรของการพลัดพราก ครอบครัวแตกสลาย ที่เกิดจากวิถีของอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ความรู้สึกการมีบ้านเป็นของตนเอง การมีบ้านที่มั่นคง ได้ช่วยแก้ปมทางจิตใจให้แก่สมาชิกในโครงการฯ ทำให้สมาชิกมีความรู้สึกมั่นคง มีความภูมิใจ แก่ความรู้สึกไร้บ้านไร้ถิ่นฐาน เพราะสมาชิกบางรายเคยเร่ร่อนตามพ่อแม่ไปรับจ้างยังที่ต่างๆ แม้จนกระทั่งปัจจุบันสมาชิกบางรายก็ยังถูกไล่ออกจากบ้านเช่า เพราะเจ้าของบ้านจะเอาบ้านคืนเพื่อนำไปขายบ้าง หรือขึ้นค่าเช่าบ้าง เป็นต้น

ในระยะยาว ภายหลังจากก่อสร้างบ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกแล้วเสร็จ ทางโครงการบ้านแรงงานฯ จะมีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์

การศึกษานอกโรงเรียนในวันอาทิตย์ ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อให้ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกบ้านแรงงาน ได้ยกระดับฝีมือแรงงาน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการพัฒนาพลังแรงงานของลูกจ้างด้วย

นอกจากนี้การมีบ้านที่มั่นคงและกว้างขวางมากพอ พร้อมกับอาชีพเสริมเล็กๆ น้อยๆ ในครอบครัว ทำให้ลูกจ้างมีความมั่นใจที่จะมีทรัพยากรเพียงพอในการเลี้ยงดูลูกๆ ก็ทำให้คนงานอยากมีลูก สามารถเลี้ยงลูกในอ้อมอกตัวเองได้ไม่ต้องส่งกลับไปเป็นภาระให้ปู่ย่าตายายดูแล เด็กที่เติบโตภายใต้การดูแลของพ่อแม่อย่างใกล้ชิด ก็จะมีสุขภาพจิตดี มีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และการที่โครงการบ้านมั่นคงมีแผนที่จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็ก ศูนย์วิทยาศาสตร์เด็กเล็ก และห้องสมุดชุมชน ก็เพื่อเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาให้แก่ลูกๆ ของคนงาน ซึ่งเท่ากับเป็นการยกระดับพลังแรงงานของครอบครัวลูกจ้างในอนาคต

รูปที่ 6- 1 ภาพเด็กๆ ที่เป็นลูกของสมาชิกในหมู่บ้านแรงงานฯ

สำหรับการใช้ที่ดินของสมาชิกในโครงการบ้านแรงงานฯ เพื่อเป็นปัจจัยการผลิตในการสร้างฐานเศรษฐกิจด้านรอง ก็คือ การทำอาชีพเสริมนั้น ทางคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงานฯ และสมาชิกบางส่วนเคยทดลองใช้ที่ดินของโครงการฯ ซึ่งอยู่ระหว่างการขออนุมัติโครงการจาก พอช. เพื่อทดลองปลูกข้าวนาปี ซึ่งไม่ค่อยประสบผลสำเร็จทางการผลิต แต่ได้ประสบการณ์จากการลงทุนในหลายๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อทางโครงการบ้านแรงงานฯ ได้รับงบประมาณบางส่วนจาก พอช. และได้ทำการถมดิน สร้างถนน จัดผังชุมชน และลงมือสร้างบ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางชุมชนบ้านมั่นคงแรงงานฯ ได้กำหนดพื้นที่ในโครงการให้เป็นเนื้อที่สำหรับการผลิตในอนาคต ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

หนึ่ง พื้นที่เกษตรครัวเรือนภายในบริเวณบ้าน บ้านแต่ละหลังจะมีพื้นที่ 50 ตร.วา เป็นพื้นที่บ้านประมาณ 25 ตร.วา ส่วนที่เหลือประมาณ 25 ตร.วา ถูกวางแผนให้เป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตรสวนครัวปลอดสารพิษ ด้านหนึ่งก็เพื่อลดรายจ่ายค่าอาหาร อีกทั้งอาหาร

ปลอดภัยยิ่งขึ้นส่งผลดีต่อสุขภาพช่วยเสริมสร้างพลังแรงงาน ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นการเสริมฐานค่าจ้าง อีกด้านหนึ่งเป็นการเพิ่มรายได้จากกำไรเล็กๆ น้อยๆ ที่ได้จากการขายพืชผักสวนครัวในครัวเรือน

สอง พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ได้แก่ ที่ดินสำหรับอาคารอเนกประสงค์ 150 ตร.วาที่ดินลานค้าชุมชน 475.3 ตร.วาที่ดินสำหรับลานอเนกประสงค์ 100 ตร.วา และที่จอดรถประจำทางหมู่บ้าน 54.7 ตร.วา ที่ดินเหล่านี้ถูกวางแผนไว้สำหรับการทำการผลิตและการค้าเพื่อเป็นธุรกิจของชุมชน อาทิ ตลาดนัด บั๊มน้ำมัน ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก และธุรกิจรถโดยสาร เป็นต้น ซึ่งหากมีการดำเนินการตามแผนการใช้ที่ดินที่กำหนดไว้และเกิดความสำเร็จ ก็คาดว่าจะสหกรณ์ฯ และสมาชิกโครงการบ้านแรงงานฯ น่าจะมีรายได้จากกำไรของธุรกิจชุมชน

นอกจากนี้ยังมีพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านแรงงานฯ อีกประมาณ 30 ไร่ ที่มีรศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และเพื่อนๆ เป็นเจ้าของ ได้อนุญาตให้ชุมชนบ้านแรงงานฯ ใช้ประโยชน์ โดยการลงทุนร่วมระหว่างเจ้าของที่ดินและชุมชนบ้านแรงงานฯ ในการทำนา ปลูกผัก ปลูกสมุนไพร ปลอดภัย เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดไก่ และอาจจะมีการจัดตั้งโรงสีขนาดเล็ก โรงอบสมุนไพร และโรงงานทำขนมปัง เพื่อสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมฐานเศรษฐกิจรองให้แก่สมาชิกในโครงการบ้านแรงงานฯ อีกด้วย ดังนั้น เมื่อสมาชิกหมู่บ้านแรงงานฯ ได้รับการพัฒนาฐานเศรษฐกิจหลักและรองก็จะมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาวิกฤตของความเสี่ยงเวลาอีกด้วย

สำหรับรูปแบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตทั้งที่ดิน เงินทุนสร้างบ้านและสาธารณูปโภค มีลักษณะเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม แต่กำหนดสิทธิครอบครองและสิทธิการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันทุกคน กล่าวคือ เดิมทีที่ดินของบ้านแรงงาน 15 ไร่ เป็นส่วนหนึ่งของที่ดินทั้งหมด 45 ไร่ที่เจ้าของที่ดินเดิมประสงค์จะขายรวมในมูลค่า 6,300,000 บาท ลำพังสมาชิกชุมชนบ้านแรงงานแต่ละรายไม่มีกำลังทรัพย์มากพอที่จะซื้อที่ดินดังกล่าวได้ทั้งหมด จึงเป็นที่มาของการระดมทุนเพื่อซื้อที่ดินแปลงดังกล่าวร่วมกันระหว่างสมาชิกหมู่บ้านมั่นคงแรงงานฯ จำนวน 15 ไร่ โดยได้ที่ดินทำเลที่ดีที่สุดติดถนนหลวง ส่วนรศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและเพื่อนๆ รับผิดชอบซื้อที่ดินอีก 30 ไร่ที่เหลือบริเวณด้านหลัง ในส่วนของที่ดินของบ้านแรงงานจำนวน 15 ไร่ สมาชิกจำนวน 70 รายตกลงลงขันคนละ 30,000 บาท โดยออมเงินหลายปี เพื่อจัดซื้อที่ดินแปลงนี้ในมูลค่า 2,100,000 บาท จึงเป็นที่มาของกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินแปลงนี้ โดยมีโฉนดเป็นลักษณะโฉนดรวมไม่มีการระบุส่วนและแบ่งแปลง มีชื่อสมาชิกทั้งหมดปรากฏหลังโฉนด และไม่ได้มอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ฯ เพื่อดำรงสิทธิของสมาชิกสหกรณ์ที่ลงเงินเพื่อซื้อที่ดินเท่านั้น ดังนั้นสมาชิกจึงเป็นเจ้าของที่ดินโดยตรง โดยสมาชิกแต่ละรายจะได้กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง และสิทธิ

ใช้สอยเท่าๆกัน ด้วยเหตุที่มีระบบกรรมสิทธิ์รวมนี้เองจึงทำให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต หรืออาจเรียกว่า ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกันก็ได้

2) **ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต** โครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน อยู่ภายใต้การบริหารงานของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด ซึ่งมีเป้าหมายระดมทุนจากสมาชิกสหกรณ์ฯ เพื่อทำธุรกิจชุมชนอันได้แก่ ธุรกิจสินเชื่อสร้างบ้านให้แก่สมาชิก ธุรกิจด้านการเกษตร ธุรกิจค้าขาย และธุรกิจให้เช่าพื้นที่สำหรับจัดทำตลาด โดยปัจจุบันสหกรณ์ฯ ได้นำเงินทุนที่ได้จากการออมของสมาชิกกับเงินสนับสนุนจาก พอช. และที่ดินไปใช้ในการสร้างบ้านให้แก่สมาชิก ตั้งแต่ปี 2554 – ปัจจุบัน และได้ทดลองทำนาไป 1 ครั้ง เมื่อปี 2555 ในการศึกษาครั้งนี้จึงใช้ข้อมูลจากการทำธุรกิจสร้างบ้านและธุรกิจทำนา เพื่อใช้วิเคราะห์ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตของคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน ซึ่งเป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ฯ ดังนี้

(1) ปัจจัยด้านการผลิต ในธุรกิจสินเชื่อสร้างบ้านให้แก่สมาชิก ความได้เปรียบของปัจจัยการผลิตก็คือ หนึ่ง ความได้เปรียบด้านปัจจัยทุน ได้แก่ สินเชื่อดอกเบี้ยถูกเพียง 4% จาก พอช. งบประมาณรูปแบบและระบบบริหารโครงการฟรีจาก พอช. งบประมาณสนับสนุนการขับเคลื่อนสมาชิกฟรีจากสมัชชาปฏิรูป และเงินกู้ปราศจากดอกเบี้ยจาก รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐประมาณ 1 ล้านบาท เพื่อจัดซื้อที่ดินและเพื่อใช้สร้างบ้าน และเงินออมของสมาชิกรายละ 30,000 บาท สอง ความได้เปรียบด้านปัจจัยที่ดินและส่วนควบของที่ดิน ที่ดินมีราคาถูกเพียงตารางวาละ 350 บาท ทำให้แต่ละบ้านได้ที่ดินมากถึง 50 ตร.วาจนพอเพียงแก่การอยู่อาศัยและทำการผลิตเล็กๆน้อยๆ พร้อมกับมีที่ดินส่วนกลางเพื่อการผลิตและการค้า อยู่ห่างจากนิคมอุตสาหกรรมบึงนารางบุรีประมาณ 15 นาที และยังได้ดินฟรีสำหรับถมพื้นที่บ้านจากรศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร มูลค่าประมาณ 5 แสนบาท และ สาม ความได้เปรียบด้านแรงงาน คือ ผู้ทำงานในโครงการบ้านแรงงานฯ ล้วนเป็นอาสาสมัครไม่มีค่าตอบแทนอาทิ ที่ปรึกษาโครงการฯ ได้แก่ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ประธานเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป คุณนิพนธ์ กลิ่นวิจิต คณะกรรมการเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูปและอดีตรองผู้อำนวยการ พอช. และยังเป็นสถาปนิก อาวุโส คุณปรีชา เดชทองจันทร์ คณะกรรมการเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูปและทนายความแรงงานอาวุโส คุณเกษม สุวรรณะ อดีตผู้นำแรงงานสหภาพแรงงานเสริมสุข คุณดุสิต วานิชสมบัติ อดีตผู้ตรวจสอปปกกิจการของ พอช. คุณประวัติ นิธิภาคย์ วิศวกร และข้าพเจ้านางสาวอรอนงค์ นิธิภาคย์ ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ซึ่งที่ปรึกษาเหล่านี้มีส่วนช่วยเหลือโครงการบ้านมั่นคงบ้านแรงงานในทุกๆ กระบวนการ อาทิ ดร.ณรงค์ คุณนิพนธ์ คุณปรีชา คุณเกษม ช่วยเหลือด้านการขับเคลื่อน

สมาชิก การเสนอขอโครงการจากพอช. คุณนิพนธ์และคุณประวีติ ช่วยเหลือด้านงานออกแบบ เทคนิคการสร้างบ้าน และควบคุมงานก่อสร้างบ้าน และข้าพเจ้าช่วยเหลือในด้านเอกสาร งานบัญชี การประสานงานกับหน่วยราชการและส่วนงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

(2) ปัจจัยด้านการตลาด มองได้ในสองแง่ คือ ในแง่การหาลูกค้าเพื่อมาซื้อบ้าน แต่สำหรับโครงการบ้านมั่นคง คือ การหาสมาชิกที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัยเพื่อมาอยู่ในโครงการบ้านมั่นคงแรงงาน ซึ่งในแง่นี้โครงการบ้านมั่นคงแรงงาน มีฐานสมาชิกจากโครงการ สสร. จึงทำให้ค่อนข้างมีฐานสมาชิกที่จะมาเข้าร่วมโครงการ ขณะที่ฐานของสหภาพแรงงานไม่ได้สร้างความได้เปรียบในเรื่องนี้ เพราะสหภาพแรงงานในระแวกนั้นเน้นการทำงานเรียกร้องต่อรองจากนายจ้างเป็นหลัก อย่างไรก็ตามโครงการที่บ้านแรงงานฯ มีราคาถูกเพียงหลังละ 300,000 บาท สำหรับบ้านเดี่ยวสองชั้นเนื้อที่ 50 ตร.วา ก็สร้างแรงจูงใจให้มีผู้สมัครเข้าโครงการจำนวนมาก

ในแง่ตลาดวัสดุก่อสร้าง/ผู้รับเหมา คือ การจัดหาวัสดุก่อสร้างและผู้รับเหมาของสหกรณ์ฯ พบว่า การสร้างบ้านครั้งละ 70 หลัง ทำให้มียอดสั่งซื้อสินค้าจำนวนมาก ซึ่งมีปริมาณมากพอที่จะต่อรองราคากับร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ผู้รับเหมา หรือติดต่อโดยตรงกับโรงงานผู้ผลิตวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น นอกจากนี้ตลาดผู้ซื้อของสินค้าวัสดุก่อสร้างยังเกี่ยวข้องกับฤดูกาล ถ้าฤดูฝนสินค้าเหล่านี้จะถูกลง ถ้าหน้าแล้งราคาก็จะแพงขึ้น ซึ่งสหกรณ์ฯ เลือกที่จะสั่งซื้อวางเงินมัดจำสินค้าในฤดูฝน และให้นำมาส่งในฤดูแล้ง เช่น เหล็ก เป็นต้น และยังเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาลด้วย เช่น การประกาศขึ้นค่าจ้าง 300 บาททั่วประเทศ ทำให้สินค้าวัสดุก่อสร้างขึ้นราคาโดยอ้างต้นทุนค่าจ้าง เช่น คอนกรีตผสมเสร็จขึ้นราคาจากคิวละ 1,800 บาท เป็น 2,000 บาท เป็นต้น ซึ่งมีส่วนกดดันต้นทุนสร้างบ้านมั่นคงแรงงานอย่างมาก เพราะบ้านแรงงานมีงบประมาณก่อสร้างบ้านเพียง 270,000 บาท

(3) ปัจจัยด้านแรงงาน พิจารณาในแง่แรงงานที่ใช้ในการสร้างบ้าน โดยสถานการณ์การขาดแคลนแรงงานก่อสร้างของทั้งโครงการบ้านแรงงานและของไทยมีลักษณะสอดคล้องกัน คือ ขาดแคลนแรงงานสาขานี้จำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูเก็บข้าวจะยิ่งขาดแคลนมากขึ้นยิ่งขึ้น ทั้งกรรมกรไร้ฝีมือ และช่างฝีมือ เพราะเป็นงานหนัก ต้องตากแดด และเหนื่อยกว่างานในโรงงานและงานในร้านอาหารมากนัก เรื่องนี้ปรากฏชัดเจนเมื่อทางโครงการบ้านแรงงานฯ เรียกร้องให้สมาชิกบ้านมาช่วยลงแรงทำงานสร้างก่อสร้าง พบว่า สมาชิกประมาณ 70% ไม่ยินดีจะทำงานก่อสร้างแม้ว่าจะเป็นบ้านของตนเองก็ตาม อย่างไรก็ตามยังมีสมาชิกอีก 30% ที่ยินดีจะมาลงแรงสร้างบ้านของตนเอง ซึ่งสมาชิกส่วนนี้ได้กลายเป็นแรงงานที่สำคัญยิ่งในภาวะที่ขาดแคลนแรงงาน ที่สามารถนำมาใช้ทดแทนแรงงานที่ต้องจ่ายค่าจ้างได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้

ตลาดแรงงานก่อสร้างในเขตกบินทร์บุรียังมีการแข่งขันกันอย่างหนักหน่วง เหตุจากการประกาศค่าจ้างสามร้อยบาททั่วประเทศ ทำให้ต้นทุนค่าจ้างของบ้านแรงงานสูงขึ้น จากค่าจ้างขั้นต่ำในจังหวัดปราจีนบุรีที่เคยอยู่ที่ 183 บาทในปี 2554⁴⁸ ซึ่งเป็นปีที่เริ่มโครงการบ้าน เพิ่มขึ้นเป็น จำนวน 255 บาท⁴⁹ ในปี 2555 และกลายเป็น 300บาท⁵⁰ในปี 2556 เป็นต้นมาหรือทำให้ต้นทุนค่าจ้างเพิ่ม 17.64%ของปี 2555 ประกอบกับหลังมหาอุทกภัยในปี 2554 ทำให้นิคมอุตสาหกรรมย้ายมาอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรีจำนวนมาก เกิดการแย่งชิงแรงงานเนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดใหม่ มีงานก่อสร้างโรงงานใหม่ มีงานก่อสร้างหอพัก และโครงการบ้านจัดสรรจำนวนมาก ทำให้มีการแข่งขันเรื่องค่าจ้างสูง ซึ่งในการแก้ปัญหาข้อนี้ ทางวิศวกรโครงการได้พยายามออกแบบบ้านและโครงสร้างให้ก่อสร้างได้ง่ายที่สุด รวดเร็ว และใช้แรงงานฝีมือน้อยที่สุด อาทิ การออกแบบไม้แบบก่อสร้างที่ทำจากเหล็กซึ่งมีความทนทาน ใช้ได้ตลอดโครงการ และสามารถถอดและประกอบใหม่ได้ง่าย โดยไม่ต้องพึ่งฝีมือช่างไม้เหมือนไม้แบบก่อสร้างที่ทำด้วยไม้ ใช้เพียงคนงานธรรมดาไม่ต้องมีทักษะมาก ก็สามารถถอดประกอบไม้แบบดังกล่าวได้ เป็นต้น นอกจากนี้ทางโครงการบ้านแรงงานฯ ยังได้จ้างแรงงานข้ามชาติชาวเขมร โดยจ่ายค่าจ้างให้เท่ากับคนไทยคือ 300 บาท เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงานอีกด้วย

(4) ปัจจัยด้านการเงิน พบว่า ยังไม่มีปัญหามากนัก เนื่องจากทางโครงการบ้านมั่นคงแรงงานฯ มีแหล่งเงินทุนที่สำคัญอยู่ 4 แหล่งก็คือ หนึ่ง เงินทุนประเดิมสำหรับโครงการบ้านมั่นคงแรงงานถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของ พอช. คือ สมาชิกจะต้องออมเงินเพื่อเป็นเงินทุนประเดิมในการสร้างบ้านจำนวน 10%ของมูลค่าบ้าน ดังนั้น สมาชิกจึงต้องออมเงินให้ได้ 30,000 บาททุกคน รวมเป็น 2,100,000 บาทแต่ปัจจุบันออมได้เพียง 1,778,508 บาทสอง เงินทุนจาก พอช. ได้แก่ งบสนับสนุนสาธารณูปโภคและงบบริหารโครงการ และสินเชื่อดอกเบี้ยถูกเพียง 4%สาม งบสนับสนุนการขับเคลื่อนสมาชิกจากสมัชชาปฏิรูป และสี่เงินกู้ปราศจากดอกเบี้ยจาก รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐประมาณ 3 ล้านกว่าบาท เพื่อจัดซื้อที่ดินและเพื่อใช้สร้างบ้านระหว่างที่ยังไม่ได้รับเงินกู้จาก พอช. อย่างไรก็ตามเมื่อลงมือก่อสร้างบ้าน แต่ยังไม่ได้รับเงินกู้จากทาง พอช. เนื่องจากปัญหาการเข้าออกของสมาชิก เริ่มสร้างปัญหาสภาพคล่องด้านเงินทุนของโครงการ

(5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า ศักยภาพและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการมีน้อยมาก ทั้งการบริหารงานประจำและงานเชิงรุก การบริหารเงินและบัญชี งาน

⁴⁸ ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ฉบับที่ 5 บังคับใช้วันที่ 1 มกราคม 2554

⁴⁹ ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ฉบับที่ 6 บังคับใช้วันที่ 1 เมษายน 2555

⁵⁰ ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ฉบับที่ 7 บังคับใช้วันที่ 1 มกราคม 2556

บริหารคน และการประสานงานติดต่อทั้งภายในโครงการและภายนอก เหตุเพราะโครงการบ้านมั่นคงแรงงานฯ บริหารงานโดยคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ซึ่งมีคณะกรรมการอยู่ 11 คน ปัจจุบันบริหารงานโดยคณะกรรมการชุดที่ 2 ซึ่งสลับเปลี่ยนตามข้อบังคับของสหกรณ์ฯ อย่างไรก็ตามทั้งคณะกรรมการชุดที่ 1 และ 2 ทั้งหมดมาจากสมาชิกบ้านแรงงานซึ่งผ่านการเลือกตั้งของสมาชิก ทีมบริหารทั้งหมดมีอาชีพเป็นลูกจ้างที่อยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม และเกือบทั้งหมดเป็นผู้ปฏิบัติงานในสายพานการผลิตของโรงงาน มีเพียงคนเดียวคือคุณพงศ์พัฒนไครตสมบัติ ที่ทำงานใกล้ชิดกับฝ่ายบริหารของโรงงานในตำแหน่งออกแบบและตรวจสอบผลิตภัณฑ์ใหม่ ทีมบริหารงานบ้านแรงงานเกือบทั้งหมดจึงมีแต่คนที่มีประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิตคล้ายๆ กัน จึงไม่มีความหลากหลายของบุคลากรที่จะเข้ามาบริหารงานต่างๆ ที่ในการจัดสรรตำแหน่งงานของทีมบริหาร ได้กำหนดตำแหน่งงานได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ ทรัพย์คุณิณี ฝ่ายสินเชื่อ ฝ่ายสมาชิกสัมพันธ์และการศึกษา ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายประสานงาน แต่การมีบุคลากรที่มีชีวิตและประสบการณ์ทำงานที่คล้ายคลึงกันจนมากเกินไป จึงทำให้เกิดภาวะความสามารถของคนไม่ตรงกับงาน ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานและขับเคลื่อนโครงการเป็นอย่างมาก

โดยเฉพาะเป็นการเหมือนกันของบุคลากรที่ไม่มีความรู้และทักษะการบริหารต่างๆ ที่คณะกรรมการเหล่านี้เกินครึ่งหนึ่งมีการศึกษามากกว่าชั้น ม.6 แถมนี้อีก 1 คนจบปริญญาตรี(มีคนจบชั้นม.6/ปวช.จำนวน 6 คน ส่วนอีก 1 คนจบปริญญาตรี ที่เหลือ 4 คน จบชั้น ม.3) แต่เกือบทั้งหมดเป็นผู้ทำงานบนสายพานการผลิตของโรงงานที่ใช้แรงกายเป็นหลัก และด้วยสภาพการทำงานที่ต้องอยู่ภายใต้คำสั่งของนายจ้าง และต้องทำงานจำเจ ซ้ำๆ ซากๆ ตามจังหวะของสายพานงานวันละ 10 - 11 ชั่วโมงทุกวันภายใต้การควบคุมของหัวหน้างานนับสิบปี ทำให้ระบบความคิดและสมองของคนเหล่านี้ถูกทำให้เสื่อมถอย(degradation)เพราะการแบ่งงานกันทำในระบบสายพานงาน ได้ทำให้ระบบอุตสาหกรรม แบ่งแยกงานออกเป็นชิ้นย่อยๆ จำนวนมาก ก็เกิดภาวะคนคิดไม่ต้องทำ คนทำไม่ต้องคิด กล่าวคือ คนคิดคือฝ่ายจัดการ คนทำคือคนงาน และเพื่อให้งานสำเร็จ จึงต้องแบ่งงานออกเป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อให้เกิดความง่ายในการผลิต คนงานคนหนึ่งรับผิดชอบเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของงาน คนทำงานในระบบนี้จึงไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะมาก แค่เพียงทำซ้ำๆ ก็จะทำให้เกิดความชำนาญไปเอง การออกแบบงานเช่นนี้เรียกว่า เป็นการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์งาน (scientific management) ผู้ริเริ่มออกแบบงานเช่นนี้คือ F.W.Taylor เช่น โรงงานเย็บเสื้อผ้า แบ่งงานออกเป็นหลายสิบขั้นตอน คนงานคนหนึ่งรับผิดชอบขั้นตอนทำคอปก อีกคนหนึ่งทำแขน อีกคนหนึ่งทำกระเป่า อีกคนสอยกระดุม แต่เมื่อทำงานไปนานๆ หลายสิบปี ก็ยังไม่

สามารถเย็บเสื้อได้ทั้งตัว เพราะระบบงานได้สร้างทักษะเฉพาะส่วน แต่ไม่ได้สร้างทักษะในเชิงภาพรวม เป็นเหตุให้คนที่ทำงานภายใต้ระบบอุตสาหกรรม ไม่มีทักษะความคิดในเชิงวิสัยทัศน์และการมองภาพรวม ไม่รู้จักการวางแผน คิดนอกกรอบไม่เป็น และคอยแต่จะทำงานตามคำสั่ง ดังคำพูดที่คณะกรรมการสหกรณ์ฯ บางคนชอบใช้เมื่อที่ปรึกษาสอบถามถึงความก้าวหน้าของในเรื่องต่างๆ เช่น คุณดุสิต ที่ปรึกษา สอบถามเรื่องรายงานการเงินประจำเดือน กรรมการผู้มีหน้าที่เหรียญตอบว่า “ทำไม่ไม่สั่งมาก่อน” หรือ “ทำไม่ไม่รู้จักบอกก่อน” ทั้งๆ ที่เรื่องการเงินเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรายงานทุกเดือน หรือการไม่มีระบบเพิ่มเอกสาร ทำให้หาเอกสารไม่พบ เหล่านี้พอจะเป็นตัวสะท้อนถึงการขาดระบบขาดการวางแผน เป็นต้น หรือแม้แต่ทักษะการอ่านการเขียนก็แทบจะหายาก กรรมการบางคนแม้จะจบ ม.6 แต่กลับการเขียนหนังสือ มือสั้นเมื่อจับปากกา บางคนคำว่า “กรกฎาคม” ยังสะกดไม่ได้ สะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของการศึกษาไทย ซึ่งทักษะเบื้องต้นเหล่านี้เป็นพื้นฐานของงานบริหาร เพราะต้องทำงานเกี่ยวข้องกับงานเอกสารจำนวนมาก ทั้งเอกสารแผนงาน เอกสารบัญชี เอกสารสัญญา วาระประชุม รายงานการประชุม จดหมายตอบโต้ ฯลฯ ส่วนกรรมการที่จบปริญญาตรี ที่พอจะมีทักษะมีความรู้ แม้จะมีตำแหน่งถึงรองประธาน แต่ก็ไม่มีจิตสำนึกเสียสละมากพอเพื่อส่วนรวม ขาดประชุมบ่อยจนผิดข้อบังคับสหกรณ์ จนสุดท้ายก็ต้องลาออกไป ทั้งหมดนี้เป็นที่มาของความอ่อนด้อยในการบริหารงาน

ดังนั้น ถ้าหากต้องยิ่งบริหารงานก่อสร้างซึ่งเป็นงานเชิงรุกที่มีความซับซ้อนกว่าการบริหารงานภายในของสหกรณ์ ก็จำเป็นต้องเพิ่มศักยภาพในการบริหารงานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพราะการบริหารงานก่อสร้างต้องเกี่ยวข้องกับเทคนิควิธีการก่อสร้าง การบริหารการก่อสร้างซึ่งเกี่ยวข้องอย่างมากกับความสัมพันธ์ระหว่างงาน เงิน ของ (วัสดุก่อสร้าง) และคน เพราะบางที่มีคนงานแต่ไม่มีของ หรือบางที่มีของแต่ไม่มีคนงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องความมั่งคั่งแข็งแรงของบ้านตามหลักวิศวกรรม เช่น ขนาดเสาเข็ม เป็นต้น และยังมีงานด้านสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องประโยชน์ใช้สอย ความเหมาะสมกับสัดส่วนมนุษย์และความสวยงาม เช่น บ้านใดต้องไม่ชันจนเกินไปจนผู้อยู่อาศัยขึ้นลงลำบาก เป็นต้น และยังมีข้อจำกัดด้านต้นทุน ระยะเวลา และฤดูกาลที่ก่อสร้างได้เฉพาะหน้าแล้ง

การไม่มีทักษะไม่มีความรู้ในตำแหน่งงานที่ได้รับมอบหมาย ประกอบกับไม่มีเวลาศึกษาหาความรู้ อีกทั้งคณะกรรมการบางรายไม่ยอมรับว่าตัวเองไม่รู้ เป็นผลให้ทำงานไม่สำเร็จ งานไม่ออกเบิกเงินไม่ได้ เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งภายใน ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ยังเป็นบทเรียนที่สำคัญต่อแนวคิดของ พอช.ที่ว่า “ให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง” นั้น สามารถใช้ได้กับชาวบ้านทุกกลุ่มหรือทุกบริบทของสังคมหรือไม่ ซึ่งตัวอย่างของการให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง

ทั้งหมดโดยที่ปรึกษาฯ ไม่ได้เข้าไปข้องเกี่ยว มีแต่สังเกตผลอยู่ห่างๆ คือในกรณีที่คณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ฯ ได้ลงทุนทำนากันเองในปี 2555 ก็ได้ปรากฏผลที่ชัดเจนเกี่ยวกับศักยภาพของการบริหารงานว่า ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงอีกมากทั้งเทคนิค วิธีการ และจิตสำนึก

นอกจากนี้การมีวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของงานในโรงงานเหมือนกัน ก็เป็นเหตุทำให้ขาดคนทำงานบริหารซึ่งเป็นงานอาสาสมัครที่ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวม ดูได้จากรายงานกิจวัตรประจำวันของคณะกรรมการและสมาชิกบ้านแรงงานฯ ปรากฏตามภาพที่ 6-2 จะพบว่าในแต่ละวันของสมาชิก เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงานในโรงงานวันละ 10 -11 ชั่วโมง ตื่นนอนตีห้าหรือหกโมงเช้า กว่าที่จะกลับถึงบ้านก็ตึกตื่นสามทุ่มหรือสามทุ่มกว่า เหลือเวลาเพียงวันละ 2-3 ชั่วโมง ความเหนื่อยล้าทำให้สมาชิกอยากพักผ่อนดูทีวี อยากอยู่กับครอบครัวหรือสะสมงานบ้าน ซึ่งเป็นกิจวัตรของสมาชิกแทบทุกคนในโครงการบ้านแรงงานฯ ดังนั้นเมื่อเวลาส่วนตัวมีน้อย เวลาว่างที่จะมาทำงานเพื่อส่วนรมนั้นก็น้อยเต็มที จึงเป็นเหตุให้คนทำงานบริหารมีน้อยมาก ส่วนใหญ่นิยมเอียงไปทางมีตำแหน่งแต่ไม่ยอมทำงาน ขณะที่คณะกรรมการบางรายเสียสละเวลามาทำงานโครงการบ้านฯ แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตไม่เข้าใจ ทะเลาะเบาะแว้งกันก็หลายคู่ ด้วยข้อหา “ครอบครัวยังไม่มีเวลาดูแล แต่ชอบเอาเวลาไปประชุม ไปทำงานให้คนอื่น”

รูปที่ 6-2 รายงานกิจวัตรประจำวันของคณะกรรมการและสมาชิกบ้านแรงงาน

Subject :	Date :
ชีวิตประจำวัน (เช้า-ค่ำ)	
เวลา	กิจกรรม
17.00 น	นั่งข้าว ทำกับข้าว
18.30	กินข้าว, นอน
18.45	อาบน้ำ, แต่งตัว
19.10	ไปทำงาน
19.20	ถึงที่ทำงาน
20.00	เริ่มทำงาน
22.00	พักเบรกเข้าห้องน้ำ
22.10	เริ่มทำงาน
00.00	พักกินข้าว
00.15	เดินกินน้ำ
00.55	เข้าห้องน้ำ
01.00	เริ่มทำงาน
03.00	พักเบรกเข้าห้องน้ำ
03.10	เริ่มทำงาน
05.00	นอน
05.20	O.T. 5 ชม.
08.20	กลับบ้าน
08.30	อาบน้ำ
08.40	กินข้าว, ดูทีวี
09.00	นอน
* หมายเหตุ ชักผ้ารีดผ้า ทุกวันอาทิตย์	
ปราสาท วิศวกร	

NO
DATE / /

รายงานชีวิตประจำวัน
ของ พี่อินทร์ สุขมาว

เดือน 05.30 น. เข้าสู่น้ำร้อนน้ำล้างหน้า แล้วเปลี่ยนหัวกระดาษ
มีกลิ่นน้ำส้มซ่า / ไปกิน ที่ น้เย็น เหยย. ไร่ น้เย็นมีข้าวโพ่
เวลา 06.10 น. เข้าไปรอรถรับส่ง ไปกับ น้เย็นไป. มท
06.30 น. กลับบ้านที่ท่ารถเพื่อไปเข้าบ้าน 07.00 น.
ทำงานไปกับไป. มท 09.00 น. ไปรอรถเข้า ออ. น้เย็น
ไปทำงานต่อจนถึงเวลา 11.00 น. กลับบ้าน กินข้าวเพื่อ
ไปนอนพักผ่อนไป เวลา 12.00 น. กินข้าวกับครอบครัว
จนถึงเวลา 15.45 น. กลับบ้านไปนอนพักผ่อน
เวลา 16.20 น. ไปนอนกับเวลา
19.45 น. กลับบ้านไป. มท 20.00 น.
กินข้าวกับครอบครัวไป. มท 20.20 น.
มาด้วย น้เย็นที่ น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น
ไป. มท 22.30 น. เข้าสู่น้ำร้อนน้ำล้างหน้า น้เย็น น้เย็น
นอนหลับพักผ่อนไป น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น
คืนนี้ น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น
น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น
น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น

กิจวัตรประจำวัน

06.00 น. น้เย็น

06.00 - 07.00 น. อาบน้ำ แต่งตัวทำงาน

07.00 - 07.10 น. เดินทางไปโรงเรียน

07.10 - 08.00 น. กินข้าว รอทำงาน

08.00 - 10.00 น. ทำงาน

10.00 - 10.10 น. น้เย็น 10 นาที

10.10 - 12.00 น. ทำงาน

12.00 - 13.00 น. น้เย็น 1 ชม.

13.00 - 15.00 น. ทำงาน

15.00 - 15.10 น. น้เย็น 10 นาที

15.10 - 14.00 น. ทำงาน

14.00 - 14.20 น. น้เย็น 20 นาที

14.20 - 14.20 น. ทำงาน (O.T)

14.20 น. น้เย็น

14.20 - 14.30 น. เดินทางกลับบ้านพักผ่อน

14.30 - 14.40 น. น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น น้เย็น

14.40 - 14.50 น. น้เย็น

น้เย็น น้เย็น น้เย็น

อย่างไรก็ดี การแก้ไขศักยภาพในการบริหารงาน ทางที่ปรึกษาโครงการฯ ได้ยื่นมือให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นคือ การมองหาสมาชิกที่พอจะมีทักษะด้านงานเลขานุการ เข้ามาช่วยเสริมทีมบริหาร โดยดูจากประสบการณ์และตำแหน่งงานที่ทำอยู่ในโรงงาน ซึ่งพบว่าสมาชิกที่ทำงานเป็นพนักงานออกแบบผลิตภัณฑ์ ตรวจสอบผลิตภัณฑ์ หรือพนักงานตรวจสอบคุณภาพ หรือประกันคุณภาพจำพวก QA และ QC เป็นสมาชิกที่มีทักษะงานด้านเอกสาร ด้านการวางแผน และมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ดี จึงได้ดึงคนเหล่านี้มาช่วยในการทำงานบริหารโดยเบื้องต้นโดยไม่ได้มีตำแหน่งคณะกรรมการ เป็นเพียงสมาชิกที่อาสาช่วยเหลือ เบื้องต้นสร้างความไม่พอใจให้แก่คณะกรรมการที่มีอยู่เดิม แต่เมื่อผลงานของอาสาสมัครเป็นที่ประจักษ์ ความไม่พอใจเหล่านั้นก็ลดน้อยลง นอกจากนี้ที่ปรึกษาฯ ยังได้จัดส่งปัญญาชนอาสาทั้งที่เป็นลูกศิษย์ และผู้ที่เคยทำงานกับอาจารย์ณรงค์มาก่อน ลงช่วยเหลืองานบริหารต่างๆ ของโครงการบ้านแรงงาน จนขับเคลื่อนโครงการบ้านแรงงานมาได้จนถึงปัจจุบัน ความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่เปิดสอนการทำบัญชี การเขียนวาระการประชุม การเขียนรายงานการประชุม การจัดทำข้อมูลและระบบแฟ้มงาน การวางแผนงาน การพาไปเรียนรู้อารมณ์ติดต่อกับหน่วยงานราชการ แม้แต่วิธีการติดสินบนราชการ การต่อรองกับผู้รับเหมาและร้านค้า ไปจนถึงปลูกสร้างจิตสำนึกใหม่ให้แก่สมาชิกบ้านทั้งหมด ด้วยการที่ปรึกษาฯ และปัญญาชนเหล่านี้ ได้กลายเป็นหัวขบวนในการชักชวนคณะกรรมการและสมาชิกบ้านลงมือปลูกสร้างบ้านด้วยตนเอง การได้ทำงานและกินนอนด้วยกัน ทำให้ปัญญาชนหลายท่าน ได้มีส่วนกลม่อมเกลายาวจนที่เป็นลูกๆ ของคนงานให้รู้จักมารยาท สังคม รู้จักเคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ พุดจามีหางเสียงมีความไพเราะมากขึ้น เป็นต้น การมีที่ปรึกษาฯ และปัญญาชนอาสาได้กลายเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนงาน ขับเคลื่อนความคิด ให้มีความก้าวหน้าจนเห็นได้ชัด เปรียบเหมือนรถไฟ ที่มีหัวจักรและตัวขบวน ที่พร้อมจะลากดึงไปสู่จุดหมายร่วมกัน

(6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก พิจารณาในแง่ปฏิสัมพันธ์กับภาคราชการ ภาคราชการท้องถิ่น องค์กรชาวบ้านในเขตปราจีนบุรี ภาคธุรกิจ สหภาพแรงงาน และสถาบันการศึกษา พบว่า ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก โดยส่วนใหญ่เต็มไปด้วยอุปสรรคปัญหาซึ่งนับหนึ่งจากความไม่เข้าใจและไม่คุ้นชินเกี่ยวกับโครงการบ้านแรงงานฯ เพราะองค์กรภายนอกหลายแห่งเคยชินกับบ้านจัดสรรของเอกชนที่ทำเพื่อหากำไร การไม่คุ้นเคยกับโครงการบ้านมั่นคงและไม่คุ้นเคยกับแนวคิดริเริ่มใหม่ของโครงการบ้านแรงงาน อาทิ โฉนดชุมชนในรูปแบบโฉนดรวมกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสมาชิกไม่ใช่ของสหกรณ์ฯ เป็นต้น แต่มีบางส่วนที่ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี เนื่องจากที่ปรึกษาโครงการ คณะกรรมการ และสมาชิกบ้านแรงงานมีความสัมพันธ์เกี่ยว

โยงกับองค์กรเหล่านี้มาก่อนจัดตั้งโครงการ อย่างไรก็ตามก็ตีอุปสรรคเหล่านี้คือคล้ายด้วยต้นทุนทางสังคมของที่ปรึกษาโครงการฯ และความพยายามชี้แจงให้ข้อมูลแก่บุคคลภายนอก การจัดงานเปิดตัวโครงการบ้านแรงงาน ความพยายามในการจัดทำเอกสารให้เป็นทางการตามที่หน่วยงานราชการนั้นๆ ต้องการ บางครั้งโครงการบ้านแรงงานฯ ก็แก้ปัญหาความไม่เข้าใจ ความไม่เคยชินต่างๆ ตลอดจนจูนความยุ่งยากต่างๆ ที่เกิดจากการเป็นโครงการริเริ่มใหม่ ด้วยการให้สินบนแก่หน่วยงานราชการบางแห่งเพื่อให้ทำงานที่เกี่ยวข้องให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่ควรจะเป็น ทั้งนี้องค์กรภายนอกที่โครงการบ้านแรงงานฯ มีส่วนเกี่ยวข้องมีดังนี้

หนึ่ง ปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการ ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เรื่อง โครงการบ้านมั่นคง สหกรณ์จังหวัด เรื่อง การจัดตั้งสหกรณ์เพื่อเป็นนิติบุคคลของโครงการบ้าน กรมที่ดินเรื่องการโอนโฉนดและการจดจำนอง การไฟฟ้าภูมิภาค(ผ่านสหภาพการไฟฟ้า) เรื่อง ไฟฟ้าหมู่บ้าน กรมทางหลวงชนบท เรื่อง การขอเชื่อมต่อถนน

สอง ปฏิสัมพันธ์กับหน่วยราชการท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาดี เรื่อง ปรึกษาหมู่บ้านและการขออนุญาตก่อสร้างบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ว่าการอำเภอนาดี เรื่อง การขอเลขบ้าน

สาม ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรชาวบ้าน ได้แก่ สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติภาคตะวันออก(สอช.) และชุมชนบ้านมั่นคงปราจีนบุรีในฐานะพี่เลี้ยงในการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง ประธานสถาบันการเงินชุมชนตำบลบ้านแดง(คุณเอกภพ มารมย์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกเทศบาลตำบลนาดี) เป็นผู้ช่วยเหลือในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่ออำนวยความสะดวกในการทำโครงการบ้านแรงงาน และศูนย์การเรียนรู้เยาวชนบ้านหนองเอี่ยน ผ่านคุณฉลอมรัตน์ ทองโบราณ แกนนำโครงการ สสร. ที่ได้ดูแลหาความช่วยเหลือในการเป็นที่เรียนรู้การทำอาชีพเสริมด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรม

รูปที่ 6- 3 ศูนย์การเรียนรู้เยาวชนบ้านหนองเอี่ยน
สถานที่ฝึกฝนอาชีพเสริมของโครงการบ้านแรงงาน

สี่ ปฏิสัมพันธ์กับธุรกิจ ได้แก่ ผู้รับเหมาก่อสร้าง ผู้รับเหมาก่อสร้าง ร้านค้าวัสดุ และอุปกรณ์ก่อสร้าง ซึ่งอำนาจต่อรองของโครงการบ้านแรงงาน ก็คือ ปริมาณงานและปริมาณวัสดุที่มีมาก ก็ช่วยในการต่อรองด้านราคา รวมถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ตีระหว่างดร.ณรงค์ ที่ปรึกษา กับเจ้าของโรงงานผลิตวัสดุก่อสร้าง ก็มีช่วยลดราคาสินค้าวัสดุก่อสร้างลงมาได้บ้าง

ห้า ปฏิสัมพันธ์กับสหภาพแรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีที่สมาชิกโครงการบ้านสังกัดอยู่ พบว่า สหภาพแรงงานในเขตดังกล่าวมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมร่วมกับโครงการบ้านแรงงานน้อย ทั้งๆ ที่กรรมการสหภาพแรงงานหลายคนก็อยู่ร่วมในคณะกรรมการสหกรณ์ด้วย แต่ข่าวสารเกี่ยวกับบ้านแรงงานกลับไม่แพร่กระจายไปยังหมู่สมาชิกสหภาพ ทางโครงการบ้านแรงงานฯ เคยเสนอให้สหภาพแรงงานต่างๆ ที่เข้าบ้านรวมทั้งเข้าโรงแรมมานรุดในบริเวณดังกล่าวเพื่อเป็นที่ทำการสหภาพ ให้นำค่าเช่ามาซื้อบ้านในโครงการสัก 1 หลัง เพื่อเป็นที่ทำการของสหภาพ แต่ได้รับการปฏิเสธโดยอ้างว่าอยู่ห่างโรงงานไปมาไม่สะดวก นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้นำสหภาพแรงงานหลายแห่งว่า สหภาพแรงงานควรมีบทบาทในการส่งเสริมสวัสดิการให้แก่สมาชิก ซึ่งบ้านคือหัวใจหลักของสวัสดิการถูกจ้างทั้งระยะสั้นและระยะยาว คำตอบที่ได้รับคือ ผมมีบ้านแล้ว และสหภาพแรงงานก็ได้ทำหน้าที่อยู่แล้ว คือ การทำข้อเรียกร้องต่อนายจ้างเป็นประจำทุกปี ที่สำคัญผู้นำสหภาพแรงงานบางท่านยังมีทำที่หวาดระแวงและไม่เชื่อมั่นว่าโครงการบ้านราคาถูกของแรงงานจะเกิดขึ้นได้ อีกทั้งผู้นำสหภาพแรงงานบางท่านยังแสดงท่าทีว่าทางโครงการบ้านจะไปแย่งการนำในหมู่สมาชิกสหภาพอีกด้วย สรุปว่า ความไม่รู้จัก ความไม่เข้าใจ ทำให้วิสัยทัศน์คับแคบ

หก ปฏิสัมพันธ์กับสถาบันวิชาการ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยผ่าน ดร.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ในการเชื่อมต่อหมู่บ้านแรงงานให้เป็นห้องทดลองทางสังคม เพื่อเป็นที่เรียนรู้ของนิสิตและนักศึกษาที่สนใจต่อไป เช่น การเปิดให้นักศึกษาปริญญาโท ของหลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมือง ได้ลงภาคสนามทดลองทำนาและพูดคุยกับผู้ใช้แรงงานที่เป็นสมาชิกหมู่บ้าน เป็นต้น และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เรื่อง การจัดตั้งศูนย์การศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ ของทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน

รูปที่ 6- 4รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ นำนักศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ลงภาคสนามทดลองทำนาในหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

(7) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก แบ่งเป็นการมีส่วนร่วมใน 3 ระดับ คือ หนึ่งมีส่วนร่วมในการออมเงินอย่างเดียว ไม่คิด (คิดแค่เลือกทำเลบ้านและแบบบ้าน) ไม่

ลงมือปฏิบัติ รับผิดชอบต่อประโยชน์อย่างเดียว มีประมาณ 10% ของสมาชิกทั้งหมด สอง มีส่วนร่วมในการประชุมออกความคิดและออมเงิน มีประมาณ 60% สอง คือ มีส่วนร่วมทั้งในกระบวนการคิด การออมเงิน และการลงมือปฏิบัติช่วยสร้างบ้านและช่วยบริหารโครงการมีประมาณ 30%

(8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ พบว่า ยังต้องมีการปรับปรุงมากพอสมควร เพราะในทางทฤษฎี ผู้นำ คือ ผู้ที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลชักจูงให้คนอื่นทำงานในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (McFarland, 1979:214: 215อ้างใน tuksido.wikispaces.com) ขณะที่ คุณเสรี พลหล้า ประธานสหกรณ์ฯ ในฐานะผู้นำการบริหารโครงการบ้านแรงงาน มีจุดแข็งในความเป็นผู้มีชื่อเสียงสูง ยอมสละโอทีหรือลางาน เพื่อมาทำงานของโครงการบ้านแรงงานฯ ซึ่งความเสียสละนี้เป็นที่มาของความเกรงใจของสมาชิกและคณะกรรมการคนอื่น แต่ด้วยขาดทักษะการเป็นผู้นำ ไม่กล้าใช้ต้นทุนทางสังคมที่ตนเองมีในการแบ่งงานให้แก่คณะกรรมการ/สมาชิกคนอื่น เพราะเกรงใจเพื่อน และการยังไม่กล้าตัดสินใจ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง จึงทำให้ปัญหาหมักหมม จนงานไม่คืบหน้า และบานปลายก็เป็นปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข คุณเสรี ต้องผจญกับคำถามมากมายในเชิงการบริหาร และสร้างแรงกดดันต่อประธานฯ เป็นอย่างมาก ความพยายามจะผลักปัญหาออกจากตนเอง เป็นที่มาของคำตอบที่ว่า “ถ้าถามเรื่องการเงิน ทำไมไม่รู้จักไปถามฝ่ายการเงินเอง มาถามผมทำไม ผมไม่ได้มีหน้าที่ตรงนั้น” ซึ่งบังเอิญไปคล้ายคลึงกับคำตอบของผู้บริหารประเทศไทยท่านหนึ่ง เมื่อมีนักข่าวถามถึงเรื่องโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งท่านก็ตอบว่า “ให้ไปถามผู้มีหน้าที่ คือ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์แทน” และเมื่อประกอบกับปัญหาความไม่เข้าใจของครอบครัวเป็นเหตุให้คุณเสรี ยอมที่จะให้คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ท่านอื่นมาบริหารงานแทน

(9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ โครงการบ้านแรงงานฯ อยู่ภายใต้ข้อบังคับของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด และข้อตกลงการอยู่ร่วมกันในชุมชน ซึ่งพบว่า โดยภาพรวมข้อบังคับทั้งสองก็ไม่ได้อุปสรรคในการดำเนินงานมากนัก และยังส่งผลดีต่อการดำเนินงานในเรื่องอาทิ การบังคับให้สหกรณ์ต้องมีการทำบัญชีและงบดุล ต้องมีการตรวจสอบบัญชีและกิจการ รวมถึงกำหนดให้มีการวางแผนงานของสหกรณ์ ฯลฯ ขณะที่ข้อตกลงการอยู่ร่วมกันในชุมชน ได้มีส่วนช่วยสร้างข้อจำกัดให้แก่ผู้ที่ต้องการซื้อบ้านไปเก็งกำไร หยุดที่จะเข้ามาซื้อบ้านในโครงการ อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อบังคับของสหกรณ์บางข้อที่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง และบางข้อที่จำกัดการทำงานของสหกรณ์ เช่น ข้อบังคับสหกรณ์กำหนดให้ห้ามหากำไรจากสมาชิก แต่สหกรณ์เกือบทุกแห่งเน้นปล่อยกู้กินดอกเบี้ยจากสมาชิก สหกรณ์เคหสถานบางแห่งหากำไรจากส่วนต่างค่าเช่าจากสมาชิก หรือข้อบังคับของสหกรณ์ประเภทใด ก็จะกำหนดวัตถุประสงค์ในการ

ทำธุรกิจไว้จำกัดตามประเภทของสหกรณ์ ทำให้สหกรณ์นั้นไม่สามารถทำธุรกิจอื่นนอกจากที่ข้อบังคับกำหนดได้ หากจะทำธุรกิจเพิ่มเติม ก็ต้องจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ใหม่ อาทิ หากบ้านแรงงานประสงค์จะเปิดร้านค้า ทำการเกษตร ก็ต้องไปจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

(10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล มีทั้งปัจจัยด้านบวกและปัจจัยด้านลบ กล่าวคือ นโยบายโครงการบ้านมั่นคงของ พอช. เป็นนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมที่อยู่อาศัยให้แก่คนจน ด้วยการอุดหนุนงบประมาณบางส่วนและสินเชื่อดอกเบี้ยถูกให้แก่คนจนคนด้อยโอกาส นโยบายนี้จึงมีส่วนช่วยเหลืออย่างมากในการนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสวัสดิการที่อยู่อาศัยให้กลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้าง แต่ก็มีนโยบายของรัฐบาลประการที่บั่นทอนความเป็นไปได้ของโครงการบ้านแรงงานฯ นั่นก็คือ นโยบายค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาท แม้จะทำให้ค่าจ้างของลูกจ้างไร้ฝีมือ ลูกจ้างที่เพิ่งเข้าทำงานวันแรก หรือลูกจ้างที่กินค่าจ้างขั้นต่ำอยู่แล้วเพิ่มขึ้นทันที แต่ก็มีเพียงลูกจ้างไม่กี่คนได้รับประโยชน์ เพราะลูกจ้างเก่า และได้ค่าจ้างเกิน 300 บาทแล้ว จะไม่ได้รับการขึ้นเงินเดือน เช่น ภรรยาของคุณอำนวย คุณหาเปรมศิลป์ สมาชิกบ้านแรงงาน ทำงานโรงงานไฮเออร์มา 30 ปี ได้เงินเดือน 12,000 บาท (หรือประมาณวันละ 400 บาท) ภายหลังประกาศขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาท ก็ไม่มีผลต่อการยกระดับค่าจ้างให้สูงขึ้นแต่อย่างใด มิหนำซ้ำยังทำให้เกิดเงินฟ้อ เพราะราคาสินค้าเพิ่มขึ้นอีกต่างหาก เช่น ข้าวแกงจากเดิมที่เคยจานละ 30 บาท กลายเป็น 35 – 40 บาท เป็นผลให้ค่าครองชีพของลูกจ้างสูงขึ้น บั่นทอนศักยภาพในการผ่อนชำระค่างวดบ้าน เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวมีผลต่อค่าจ้างที่แท้จริงของลูกจ้างบางกลุ่มให้ลดต่ำลงอีกด้วย ที่สำคัญนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาท ทำให้ต้นทุนการก่อสร้างบ้านเพิ่มขึ้น ประมาณ 5 – 10% เนื่องจากทั้งค่าแรงและค่าวัสดุก่อสร้างปรับขึ้นตามกันหมด แต่งบประมาณบ้านมั่นคงที่ พอช. จัดสรรให้มีเท่าเดิมคือ 300,000 บาทเท่านั้น ซึ่งทำให้การบริหารโครงการบ้านมั่นคงแรงงานเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้น

โดยสรุปศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตของโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เข้าถึงความมั่นคงของฐานเศรษฐกิจ แม้ว่าจะมีปัญหาที่เกี่ยวกับคนอยู่บ้าง ทั้งเรื่องแรงงาน การบริหารจัดการ ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วม แต่ก็มีปัจจัยเสริมอื่นๆ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนแทนปัจจัยที่มีความอ่อนด้อย เช่น ปัญหาเรื่องแรงงานก่อสร้าง ก็มีนวัตกรรมก่อสร้าง และการใช้แรงงานข้ามชาติเข้ามาช่วย ปัญหาประสิทธิภาพการบริหารและภาวะผู้นำก็ถูกแก้ไขปรับปรุงด้วยการมีที่ปรึกษาและปัญญาชนเข้ามาช่วยเหลือโครงการ ในเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิก แม้ว่าจะยังไม่สามารถทำให้สมาชิกทุกคนมา

ร่วมงานกันได้เต็มที่ แต่ก็มีความซึบซึมที่เอาการเอางานอย่างมากถึง 30% ซึ่งก็มากพอที่จะเป็นหัวขบวนในการขับเคลื่อนโครงการให้สำเร็จต่อไป

3) **ความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิต** เนื่องจากระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตของโครงการบ้านแรงงานเป็นไปในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม แต่กำหนดสิทธิครอบครองและสิทธิการใช้ประโยชน์อย่างเสมอภาคกันทุกคน กล่าวคือ สมาชิกทุกคนมีชื่ออยู่ในโฉนดที่ดินโดยมีสิทธิครอบครองที่ดินครบครัน 50 ตร.วา และมีสิทธิใช้ประโยชน์และได้รับผลประโยชน์จากที่ดินส่วนกลางอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังได้รับเงินกู้ยืมเพื่อเป็นเงินทุนสำหรับก่อสร้างบ้านเท่าๆกันทุกคน จึงทำให้สมาชิกทุกคนได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินร่วมกันโดยตรง ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในการจัดทำโครงการบ้านครั้งนี้ อาจเรียกได้ว่า อยู่ในลักษณะการเป็นหุ้นส่วน หรือความสัมพันธ์ของคนในแนวราบ คือ ไม่มีใครเป็นเจ้านายใครไม่มีใครเป็นลูกน้อง ไม่มีใครเป็นนายจ้างไม่มีใครเป็นลูกจ้าง ทุกคนมีบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันทั้งในการกำหนดวิสัยทัศน์ การวางแผน การลงมือทำ การแก้ปัญหา และการร่วมแบ่งปันจัดสรร และรับผลประโยชน์

การเป็นหุ้นส่วนของสมาชิกหมู่บ้านแรงงานนั้น เป็นหุ้นส่วนทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ กล่าวคือ หุ้นส่วนทางสังคมมีการคาดหวังว่าความเป็นหุ้นส่วนกันในชุมชนบ้านแรงงานจะก่อให้เกิดการรู้หรือตื่นรู้ความเป็นครอบครัว ความเป็นชุมชน และความเป็นสังคมไทยในแบบโบราณที่วัฒนธรรมการรวมกลุ่มการเกื้อกูล มีความเป็นสังคมเพื่อน (friendly society) ที่แต่ละบ้านจะช่วยเหลือพึ่งพากัน พร้อมทั้งลดความรู้สึกเชิงปัจเจก ซึ่งเป็นปัจจัยลบต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของคนจนคนเล็กคนน้อย เพราะคนเหล่านี้มีพลังน้อย หากอยู่กระจัดกระจายแบบตัวใครตัวมัน ก็ไร้พลังและอำนาจต่อรอง แต่หากนำพลังเหล่านั้นมารวมกัน ก็จะเกิดกระบวนการเสริมพลังกัน (empowerment) เป็นปัจจัยไปสู่การสร้างสรรค์สวัสดิการชุมชน เช่น การทำกลุ่มสัจจะวันละบาท เพื่อสร้างสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การทำกองทุนรักษาบ้านและดินปีละ 210 บาท/บ้าน เพื่อเป็นการประกันภัยบ้านและที่ดินจากความเสียหายอันเกิดจากไฟไหม้และภัยธรรมชาติ โดยร่วมมือกับชุมชนบ้านมั่นคงในที่อื่นๆ ที่มีมากถึง 1,660 ชุมชนเป็นต้น ซึ่งสวัสดิการชุมชนนับเป็นเครื่องมือทางสังคมอันหนึ่งในการเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจหลักให้แก่ลูกจ้าง นอกจากนี้ชุมชนบ้านแรงงานยังเป็นหุ้นส่วนกับสังคม ในการแก้ปัญหาสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยการแก้ปัญหาจากหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมก็คือ ครอบครัว การแก้ปัญหาครอบครัวแตกสลายของคนงานซึ่งเป็นคนจำนวนมากที่สุดของสังคม จึงน่าจะช่วยลดทอนปัญหาสังคมได้อย่างมากและ

รวดเร็ว เพราะการแตกแยกของหนึ่งครอบครัวคนงาน ได้สร้างปัญหาสังคมถึงสามเรื่องจากคนสามรุ่น ได้แก่ รุ่นปู่ย่าตายายคือปัญหาคนชราไม่มีผู้ดูแล รุ่นพ่อแม่(ตัวคนงาน) คือ ปัญหาหย่าร้างและความรุนแรงในครอบครัว และรุ่นลูกๆ คือ ปัญหาเด็กกำพร้าเด็กซึ่งเกี่ยวเนื่องกับคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตของเด็ก

การเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจรองของชุมชนบ้านแรงงานก็คือ การมีแผนงานร่วมกันที่จะทำการผลิตด้านการเกษตรและการค้าในที่ดินส่วนกลางของชุมชน และที่ดินที่เจ้าของให้สิทธิการใช้ประโยชน์ ผ่านการจัดตั้งธุรกิจชุมชน ที่อาจมีการร่วมทุนระหว่างสมาชิกบ้านแรงงาน ปัญญาชน และนักธุรกิจเพื่อสังคม โดยเงินทุนในส่วนของสมาชิกมาจากการออมของสมาชิกบ้านแรงงานภายใต้สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน โดยคาดหวังว่าผลกำไรที่ได้ถูกจัดสรรแบ่งปันอย่างเท่าเทียมในหมู่ผู้ถือหุ้นทั้งหมด

4) โครงสร้างส่วนบน (superstructure) แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก โครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสมาชิกบ้านแรงงาน กับโครงสร้างส่วนบนของสังคมไทย ดังนี้

โครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสมาชิกบ้านแรงงาน คือ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความเคยชินของสมาชิกบ้านที่ยึดติดกับความคิดเป็นลูกจ้าง สร้างอุปสรรคในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ในระบบโรงงานระบบอุตสาหกรรมซึ่งเป็นแหล่งหลักของค่าจ้างได้สร้างกรอบคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความเคยชินฝังในสมองของลูกจ้างว่า ถ้าจะมีรายได้เลี้ยงชีพ ก็ต้องขายแรงงาน และการใช้แรงงานก็ต้องได้รับค่าตอบแทน ยิ่งขายแรงงานมากก็จะได้ค่าจ้างมาก ประกอบกับภาวะแห่งความเป็นจริง ค่าใช้จ่ายได้บีบรัดชีวิตและเศรษฐกิจของลูกจ้างอย่างหนักหน่วง ดังนั้นความคิดที่จะให้สมาชิกลงแขกเอาแรงกันโดยอาศัยความเป็นหุ้นส่วนนั้นจึงเกิดได้ยาก นอกจากนี้ความคิดความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ คงต้องใช้เวลาอย่างมากในการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าโครงการหมู่บ้านแรงงาน จะพยายามสร้างปัจจัยการผลิตอื่นๆให้แก่ลูกจ้าง และสร้างทางเลือกทางเศรษฐกิจ สร้างทางเลือกของวิธีการผลิตให้ พร้อมกับพยายามปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิต ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของสมาชิก ให้เปลี่ยนจากแบบนายจ้าง-ลูกจ้าง เป็นแบบหุ้นส่วนก็ตาม แต่สมาชิกบางส่วนก็ยังไม่ยอมปรับเปลี่ยน ดังนั้น ในการลงมือทำงานจริงในการสร้างหมู่บ้านวิธีการทำงานจึงต้องผสมผสานระหว่างความเป็นหัวหน้า-ลูกน้อง ความเป็นหุ้นส่วน ความเป็นนายจ้าง-ลูกจ้าง เช่น การทำงานบางอย่างของหมู่บ้านก็ต้องมีการจ่ายค่าจ้างค่าตอบแทน เพื่อจูงใจให้สมาชิกมาทำงานส่วนรวมโดยที่ตนเองก็ไม่เดือนร้อนเรื่องค่าใช้จ่ายมากนัก เป็นต้น

โครงสร้างส่วนบนของสังคมไทย ในแง่ของกฎหมาย สถาบันราชการ และสถาบันการเมืองของไทย ยังไม่ค่อยเปิดโอกาสในเรื่องความเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิต โดยเฉพาะการเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิตของเอกชน อาทิ โฉนดชุมชนสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ก็จำกัดกรอบให้เพียงสิทธิครอบครองและสิทธิการใช้ในที่ดินของรัฐแบบรวมหมู่ (collective right) แต่กรรมสิทธิ์ที่ดินยังเป็นของรัฐ (state property) และก็ได้ไม่ได้พูดถึงโฉนดชุมชนบนที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ของเอกชน ขณะที่บ้านมั่นคงแรงงานมีโฉนดที่คล้ายกับหลักการของโฉนดชุมชนแต่จัดซื้อที่ดินของเอกชนจึงทำให้มีทั้งสิทธิแบบรวมหมู่ (Collective Right) และกรรมสิทธิ์ร่วมบนที่ดิน (common property) และนับตั้งแต่ประกาศใช้นโยบายโฉนดชุมชนตั้งแต่ปี 2553 ก็มีเพียง 1 ชุมชนที่ได้รับโฉนดชุมชนไปแล้วคือชุมชนคลองโยง และได้รับอนุมัติอีก 35 ชุมชน รวม 36 ชุมชนจาก 187 ชุมชน ที่ยื่นขอโฉนดชุมชน (กฤษฎา บุญชัย, 5 กุมภาพันธ์ 2556) นอกจากนี้หน่วยงานงานปฏิบัติของราชการบางแห่งก็ไม่เคยชิน ไม่เข้าใจ และไม่ค่อยยอมรับ กรรมสิทธิ์ร่วมของโฉนดรวม ที่ให้สมาชิกมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน แต่จะยอมรับในลักษณะเป็นกรรมสิทธิ์ของนิติบุคคล ซึ่งทำให้สมาชิกกลายเป็นเจ้าของโดยอ้อม อาทิ เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ ตัวอย่างโฉนดชุมชนคลองโยง กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสหกรณ์บ้านคลองโยงจำกัด เป็นต้น จึงทำให้การดำเนินงานทางธุรกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโฉนดรวมเต็มไปด้วยความยากลำบาก

โดยสรุป หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรีได้มีปัจจัยต่างๆ ที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจทั้งฐานหลักและฐานรองให้แก่สมาชิก ทั้งการมีความเป็นเจ้าของในปัจจุบันการผลิตคือ ที่ดิน เงินทุน และแรงงานของตนเอง การมีกรรมสิทธิ์โดยตรงแบบรวมหมู่ ที่ได้สร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในหมู่บ้านในรูปแบบของความ เป็นหุ้นส่วนทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่อำนวยให้เกิดสวัสดิการชุมชนและการทำอาชีพเสริมในชุมชน

สำหรับศักยภาพของการใช้ปัจจัยการผลิตนั้น เมื่อประเมินโดยรวมจากตัวชี้วัดทั้งสิบข้อ ก็มีศักยภาพดีในระดับหนึ่งที่จะขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงแรงงานให้สำเร็จ จนก่อให้เกิดการสร้างเศรษฐกิจขึ้นมาในหมู่สมาชิกได้ แม้ว่าปัจจัยทางด้านศักยภาพบางอย่างยังมีความอ่อนด้อยอยู่บ้าง แต่ก็มีปัจจัยเสริมอื่นๆ เข้ามาหนุนเสริม ซึ่งทำให้ปัจจัยเหล่านั้นเข้มแข็งขึ้น เช่น การมีที่ปรึกษาและปัญญาชนเข้ามาช่วยเหลือโครงการบ้านแรงงาน ทำให้ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อาทิ การมีวิศวกรเข้ามาช่วยเหลือด้านเทคนิคการสร้างบ้านจนทำให้ต้นทุนสร้างบ้านถูกลง เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ กฎหมาย สถาบันราชการ สถาบันการเมือง ที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างนั้น ในด้านความคิด ความเชื่อ ความเคยชินของสมาชิก คงต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนโดยต้องมีกลไก เครื่องมือ และกระบวนการเพื่อปมเพาะและสร้างสภาวะให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งอยู่ในแผนงานของโครงการบ้านมั่นคงแรงงานอยู่แล้ว เช่น มีการทดลองทำธุรกิจชุมชนขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกเห็นประโยชน์ และได้ผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น หรือในด้านกฎหมาย สถาบันราชการ สถาบันการเมือง ที่จะยังไม่มียุทธศาสตร์หรือกฎหมายที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง แต่โครงการทดลองบ้านมั่นคงแรงงานครั้งนี้ ก็ได้พยายามริเริ่มกรอบความคิดและวิธีการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินของคนยากคนจน โดยเฉพาะปัจจัยการผลิต/ทรัพย์สินที่อยู่ในมือเอกชน โดยอาศัยช่องทางของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีอยู่แล้วแต่ยังไม่มีผู้สนใจทำในแนวทางนี้ ซึ่งในโครงการนี้ได้สร้างต้นแบบไว้แล้วที่อาจจุดประกายความคิด และก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎหมาย การดำเนินงานของราชการ ที่เอื้ออำนวยในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานต่อไป

ดังนั้น หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรี จึงเป็นกรณีศึกษาที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ทั้งฐานหลัก(ค่าจ้าง)มาจากปัจจัยสี่(ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง) ทักษะฝีมือ(ผ่านการมีศูนย์พัฒนาฝีมือในหมู่บ้าน) การลดค่าครองชีพ ค่าจ้างจากการทำงานให้แก่ธุรกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน และฐานรอง(กำไร)มาจากการมีกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต(โดยเฉพาะที่ดิน)นำไปสู่ธุรกิจครัวเรือน ธุรกิจชุมชน อาทิ ตลาดนัด บั๊มน้ำมัน ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โรงสี ร้านค้าในหมู่บ้าน เป็นต้น

ข้อสรุปอีกประการหนึ่งจากโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรี โดยสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด และความร่วมมือกับพอช. ได้เดินไปบนแนวคิดทุนมวลชน และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกันในการสร้างธุรกิจบ้าน เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่สมาชิก ดังนี้

1) การลงทุนมาจากการออมของมวลชน(ในที่นี้คือ สมาชิกบ้าน) เนื่องจากเงื่อนไขการออมของพอช. ทำให้เกิดกระบวนการออมของสมาชิก กลายเป็นทุนสำหรับจัดทำโครงการบ้านมั่นคงแรงงานในครั้งนี้ประมาณ 10% เงินอุดหนุนจากรัฐบาลประมาณ 21% และต้องอาศัยทุนจากภายนอกโดยการกู้ยืมถึง 69% แต่สมาชิกทุกคนต้องร่วมรับผิดชอบเงินทุนที่เป็นเงินกู้ดังกล่าวเมื่อชำระจนครบทั้งหมด โครงการบ้านมั่นคงแรงงานจะกลายเป็นของสมาชิก 70 ครอบครัวอย่าง

สมบูรณและเสมอภาคกัน นอกจากนี้ ทุนในการจัดทำหมู่บ้านแรงงานในครั้งนี้ ยังได้ใช้เงินกู้ยืมจากธนาคารแรงงานประมาณ 600,000 บาท ซึ่งมาจากฐานการออมของสมาชิกที่เป็นแรงงานในระบบและนอกระบบของโครงการ สสร. โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เป็นเงินทุนเพื่อใช้ในการลงทุนของขบวนการแรงงาน ดังนั้น ทุนจากธนาคารแรงงาน จึงได้ถูกนำมาใช้ต่อยอดให้การลงทุนธุรกิจสร้างบ้านให้แก่ผู้ใช้แรงงานตรงตามวัตถุประสงค์ของธนาคารแรงงาน

2) ทุนในการจัดทำโครงการบ้านมั่นคงแรงงานครั้งนี้ ถูกนำมาลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ หรือก็คือ การผลิตบ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกราคาถูกให้แก่สมาชิก ซึ่งบ้านกับที่ดินเป็นทรัพย์สินที่สร้างมูลค่าเพิ่มในตัวเองได้ และยังสามารถใช้เป็นปัจจัยการผลิตต่อยอดในธุรกิจชุมชนที่สร้างความมั่งคั่งได้ในอนาคต

3) ทุนและธุรกิจสร้างบ้านถูกควบคุมและบริหารงานโดยคณะกรรมการสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกโดยระบบลงคะแนนแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียงตามหลักประชาธิปไตย และสมาชิกมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของโครงการ ตั้งแต่การวางแผนการออมเงิน การกู้เงิน การออกแบบ การสร้างบ้าน และการควบคุม ตลอดจนการได้เป็นเจ้าของบ้านคนละ 1 หลัง พร้อมที่ดินคนละ 50 ตร.วา

4) ลูกจ้างในโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคม หากเป็นคนไทยและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ในการเข้าร่วมโครงการ เช่น เป็นผู้เดือนร้อนที่อยู่อาศัย เป็นต้น ก็มีสิทธิที่จะเข้าร่วมโครงการ ร่วมซื้อบ้าน ร่วมเป็นผู้ถือหุ้นสหกรณ์ฯ นอกจากนี้ลูกจ้างในโครงการบ้านมั่นคงแรงงานทุกคนไม่ว่าจะเป็นแรงงานไทยหรือแรงงานข้ามชาติจะได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาทเป็นอย่างน้อย ส่วนค่าจ้างที่จะเพิ่มขึ้นมากกว่านี้จะเป็นไปตามทักษะฝีมือและความสามารถ อย่างไรก็ตาม ลูกจ้างในโครงการบ้านมั่นคงแรงงานฯ ยังไม่ได้เข้าสู่ระบบประกันสังคม เพราะสมาชิกบ้านมองว่า เป็นการจ้างงานเพียงชั่วคราว และลูกจ้างหลายคนก็เป็นเจ้าของบ้านเองด้วย ตลอดจนในบางครั้งแรงงานที่ใช้ในการสร้างบ้านก็เกณฑ์มาจากสมาชิกในหมู่บ้าน

5) การลงทุนโครงการบ้านมั่นคงแรงงานครั้งนี้ มีเป้าหมายชัดเจนเพื่อเป็นต้นแบบในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของลูกจ้างหรือผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม และยังเชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาสังคมที่เริ่มต้นจากครอบครัวและชุมชน

6) ธุรกิจสร้างบ้านของสหกรณ์ในครั้งนี้ ได้มีความพยายามที่จะลดต้นทุนทุกประการอย่างเต็มที่ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามจำกัดกำไรของสหกรณ์ฯ ไว้ สหกรณ์คิดดอกเบี้ย

จากสมาชิกเพียง 6% โดยนำส่ง พอช. ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ 4% และไว้ใช้ในการบริหารจัดการของสหกรณ์เพียง 2% ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกแก่สมาชิก

7) โครงการบ้านมั่นคงแรงงาน เป็นโครงการมีความเสี่ยงค่อนข้างสูงในทางเศรษฐศาสตร์ เพราะโครงการมีงบประมาณสร้างบ้านพร้อมที่ดินเพียงหลังละ 300,000 บาท เนื่องจากข้อจำกัดของพอช. ที่ถูกกำหนดให้งบประมาณของโครงการบ้านมั่นคงทุกแห่งสูงสุดได้เพียงเท่านี้และงบประมาณสามแสนบาทนี้คงที่ และไม่มีการปรับตามเงินเฟ้อมาแล้วเกือบสิบปี แต่เงินเฟ้อเพิ่มทุกปี และเงินเฟ้อมาเพิ่มขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศนโยบายค่าจ้าง 300 บาททั่วประเทศ และประกอบกับประเทศไทยกำลังประสบภาวะขาดแคลนแรงงานในสาขาก่อสร้าง จึงทำให้โครงการมีความเสี่ยงด้านต้นทุน อย่างไรก็ตามโครงการบ้านแรงงานฯ ได้ลดความเสี่ยงด้านต้นทุน ด้วยการเพิ่มเทคโนโลยีและนวัตกรรมการก่อสร้าง การใช้แรงงานข้ามชาติ และการร่วมแรงร่วมใจกันของสมาชิกบางส่วนที่ลงแรงช่วยกันสร้างบ้าน

8) การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการจัดทำโครงการบ้านแรงงาน นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของความสำเร็จของโครงการ เพราะการจัดทำโครงการบ้านแรงงาน ต้องใช้ความรู้ในหลายสาขา อาทิ ความรู้สาขาบัญชีและการเงิน วิศวกรรม สถาปัตยกรรม เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นต้น และต้องสัมพันธ์ร่วมมือกับภาคราชการในท้องถิ่นสูงมาก อาทิ การไฟฟ้าภูมิภาค องค์การบริหารส่วนตำบล (ในเรื่องการเชื่อมต่อถนน ประปาหมู่บ้าน ท่อระบายน้ำ การขออนุญาตก่อสร้างบ้าน) ผู้ใหญ่บ้านและนายอำเภอ (เรื่องการขอเลขบ้าน และทะเบียนบ้าน) กรมที่ดิน (เรื่องโฉนด) และพอช. (เรื่องเงินกู้และเงินอุดหนุน) เป็นต้น แต่ถ้าเพียงสมาชิกที่เป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม มีความจำกัดด้านเงินทุน เวลา ความรู้ อำนาจ และการรวมตัว จึงเป็นเรื่องลำบากยิ่งที่จะขับเคลื่อนโครงการไปโดยลำพังได้ ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างสมาชิก ที่ปรึกษาโครงการ ปัญญาชนอาสา และข้าราชการท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้โครงการเข้าสู่โอกาสความสำเร็จได้มากขึ้น

6.1.2 บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด จังหวัดเพชรบุรี

1) ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์ จากที่กล่าวมาในบทที่ 3 ถึงความเป็นมาของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด เหตุหลักของการรวมตัวก็เนื่องมาจากปัญหาหนี้สินจากการทำอาชีพเกษตรกรรม ที่ทำให้ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตหลักของอาชีพเกษตรกรรมหลุดจากมือเกษตรกรไป โดยเกษตรกรที่เป็นสมาชิกบริษัทมหาชนเกษตรกรรมเมืองเพชรฯ หลายรายไม่มีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จำนวนมากที่ดินติดจำนองธนาคาร

จากสภาวะกดดันให้หลุดพ้นจากการเป็นเจ้าของที่ดินนี้เอง ทำให้เมื่อนับหนึ่งของการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาตนเองภายในกลุ่มโดยไม่ต้องพึ่งพารัฐบาลนั้น ก็คือ การระดมทุนของสมาชิกก่อตั้งบริษัทมหาชนเพื่อซื้อที่ดินผืนหนึ่งประมาณ 20 กว่าไร่ ที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี มูลค่า 3 ล้านบาท แต่การระดมทุนครั้งแรกได้เงินทุนไม่พอซื้อที่ดินผืนนี้ คุณวิไล เตชะไพฑูริย์ ที่ปรึกษากลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรในตอนนั้น ได้ให้เงินกู้ยืมอีก 1.7 ล้านบาทเพื่อซื้อที่ดินดังกล่าว ซึ่งภายหลังที่ดินผืนนี้ได้ถูกแปลงเป็นหุ้นให้แก่สมาชิก และได้ทำการโอนที่ดินเป็นทรัพย์สินของบริษัทมหาชน ภายหลังจากการจัดตั้งบริษัทมหาชน ซึ่งแรกเริ่มมีทุนจดทะเบียน 2,500,000 บาท และได้เพิ่มทุนในปี 2555 เป็น 3,500,000 บาท เพื่อนำเงินไปถมดินในที่ดินของบริษัทมหาชน จำนวน 10 ไร่ และนำเงินทุนดังกล่าวไปใช้ในการลงทุนอื่นๆ ของบริษัท ได้แก่ ธุรกิจค้าข้าว ธุรกิจค้าปุ๋ย และธุรกิจทำนา ดังนั้น เงินออมของสมาชิกที่เข้าร่วมลงทุนในบริษัทมหาชน ได้กลายเป็นเงินของบริษัท และที่ดินผืนนี้จึงเป็นการสร้างปัจจัยการผลิตให้แก่บริษัทมหาชน โดยผู้ถือหุ้นบริษัททุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของตามสัดส่วนหุ้นที่เข้าร่วมลงทุนไป

ความเป็นเจ้าของทุนและที่ดินร่วมกันของสมาชิกบริษัทมหาชน ได้ถูกนำไปใช้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจด้านหลักให้แก่เกษตรกรดังนี้

1)เงินปันผล หรือกำไรจากการปันผลของของบริษัทมหาชน ที่เกิดจากการร่วมลงทุนของสมาชิกในกิจการรับซื้อข้าวเปลือกโรงสี ค้าปุ๋ย และทำนา อย่างไรก็ตามแม้ว่าบริษัทมหาชนจะเปิดดำเนินการมาแล้ว 4 ปี แต่ธุรกิจข้างต้นเพิ่งจะดำเนินการได้ 2-3 ปี ซึ่งธุรกิจเหล่านี้ก็ได้สร้างรายได้ให้แก่บริษัทมหาชน แต่รายได้จากธุรกิจเหล่านี้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะจ่ายค่าใช้จ่ายของบริษัทมหาชน อันได้แก่ ค่าจ้าง ค่าทำบัญชีและตรวจสอบบัญชี ฯลฯ จึงทำให้บริษัทมหาชน ยังขาดทุนสะสมอยู่ เหตุเพราะตลาดสินค้าของบริษัทยังแคบอยู่ นโยบายจำหน่ายข้าวที่แทรกแซงกลไกตลาดข้าวจนกระทบกับธุรกิจค้าข้าวของบริษัทซึ่งเป็นหัวใจหลักของบริษัท และธุรกิจบางประเภทของบริษัทมหาชน ดำเนินการโดยไม่ได้หวังกำไรที่เป็นตัวเงิน แต่ปรารถนาจะช่วยเหลือสมาชิก เช่น การทำนาเพื่อผลิตพันธุ์ข้าวให้สมาชิกนำไปใช้ก่อน หรือ การรับซื้อข้าวเปลือกในราคาใกล้เคียงกับราคาจำหน่ายของรัฐบาล เป็นต้น ดังนั้น บริษัทมหาชน จึงยังไม่สามารถปันผลกำไรให้แก่สมาชิกได้ แต่การปันผลเป็นปุ๋ยอินทรีย์ให้แก่สมาชิกเกิดผู้จัดการบริษัทซึ่งเป็นนักธุรกิจเพื่อสังคม ต้องการให้กำลังใจสมาชิกบริษัท และต้องการให้สมาชิกได้ทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จึงได้นำเงินส่วนตัวมาซื้อปุ๋ยและจ่ายเป็นปันผลของบริษัทมหาชน สำหรับแนวทางการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เพื่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรที่สังกัดบริษัทมหาชนในอนาคตคือ การสร้างลานตาก ยุ้งฉาง และโรงสีขนาดใหญ่ โดยมีแผนจะก่อสร้างในที่ดินที่ถมแล้วของบริษัทมหาชน ซึ่งเป็นธุรกิจแปรรูปข้าวที่จะ

ช่วยเพิ่มมูลค่าให้แก่ข้าวของสมาชิก โดยอาจจะจำเป็นต้องมีการระดมทุนเพิ่ม และต้องมีประเมินความเป็นไปได้ของธุรกิจนี้ด้วย

2) บริษัทมหาชนฯ เป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกที่แน่นอน หรือสมาชิกมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอนและยุติธรรม เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ของบริษัทมหาชนฯคือชาวนา และบริษัทมหาชนฯ ได้สร้างธุรกิจรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก ทำให้สมาชิกมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน ลดพ่อค้าคนกลางออกจากเส้นทางการขายข้าวของชาวนาที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีส่วนช่วยให้สมาชิกขายข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้นและราคายุติธรรมขึ้น เพราะไม่มีการโกงตาชั่ง โกงค่าความชื้น โกงสิ่งเจือปน เป็นต้น

3) บริษัทมหาชนฯ เป็นแหล่งส่งเสริมการลดต้นทุนให้สมาชิก บริษัทมหาชนฯ ได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมให้สมาชิกลดใช้สารเคมี ทั้งปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าเคมี และยาฆ่าศัตรูพืชเคมี โดยพยายามส่งเสริมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้แก่สมาชิก พร้อมได้จัดทำแปลงสาธิตการปลูกข้าวปลอดสารพิษเพื่อให้สมาชิกได้มาร่วมเรียนรู้ในปี 2556 ตลอดจนธุรกิจการค้าของบริษัทมหาชนฯ ก็เน้นการขายปัจจัยการผลิตที่ปลอดสารพิษให้แก่เกษตรกร เช่น ธุรกิจขายปุ๋ยอินทรีย์ยี่ห้อแทนคุณแผ่นดินซึ่งราคาต่ำกว่าปุ๋ยเคมีอย่างมาก ปุ๋ยเคมียี่ห้อหัววัวคันไถในท้องตลาดกระสอบ 50 กิโลกรัม ราคา 700 บาท แต่ปุ๋ยแทนคุณแผ่นดินน้ำหนักเท่ากันราคา 260 บาท และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในระยะยาวจะช่วยลดต้นทุนการบำรุงดินลงได้อย่างมาก หรือการส่งเสริมพันธุ์ข้าวกันตังซึ่งเป็นข้าวคุณภาพดี แม้จะให้ผลผลิตต่ำกว่า แต่ทนแล้งทนโรค ก็ช่วยลดต้นทุนได้อย่างมาก เป็นต้น การส่งเสริมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การจัดทำแปลงสาธิต การจัดหาปัจจัยการผลิตราคาถูกและคุณภาพดี ทั้งหมดก็เพื่อลดต้นทุนให้แก่สมาชิก ซึ่งก็จะทำให้สมาชิกได้กำไรจากการทำนามากขึ้น

4) บริษัทมหาชนฯ เป็นแหล่งเพิ่มศักยภาพในการผลิตให้แก่สมาชิก บริษัทมหาชนฯ ได้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความรู้วิชาการ และเทคนิคการผลิต ในการลดต้นทุนให้แก่สมาชิก ทั้งการเชิญวิทยากรมาอบรมให้ความรู้เกษตรอินทรีย์ การพาสมาชิกศึกษาดูงานที่โรงงานปุ๋ยปทุมมอโสศ และการจัดทำแปลงสาธิตข้าวปลอดสารพิษ

5) บริษัทมหาชนฯ มีส่วนช่วยฟื้นฟูปัจจัยการผลิตของสมาชิก นั่นก็คือ ที่ดิน ที่ดินนับเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตร หากที่ดินมีคุณภาพ ต้นทุนการทำเกษตรก็จะต่ำ การฟื้นฟูที่ดินของสมาชิก เกิดจากการเพาะปลูกข้าวและพืชผักจากปุ๋ยอินทรีย์ จึงทำให้นอกจากจะได้ผลผลิตแล้ว คุณภาพดินก็ถูกฟื้นฟูไปในตัวด้วย

นอกจากนี้ความเป็นเจ้าของทุนและที่ดินของสมาชิกบริษัทมหาชนฯ ยังได้สร้างฐานเศรษฐกิจด้านรองให้แก่สมาชิกอีกด้วย นั่นก็คือ สร้างการจ้างงานให้แก่สมาชิก ในช่วงว่างงานจากไร่นาของตนเอง กล่าวคือ บริษัทมหาชนฯ ได้สร้างธุรกิจค้าปุ๋ย ธุรกิจทำนา ธุรกิจค้าข้าวเปลือก และแปรรูปเป็นข้าวสารมาจำหน่าย ธุรกิจเหล่านี้ต้องการคนปฏิบัติงาน ในด้านต่างๆ อาทิ เจ้าหน้าที่จัดส่งปุ๋ย คนดำเนินตากกล้า คนเกี่ยวข้าว คนตากข้าว คนปฏิบัติงานในโรงสี เป็นต้น สมาชิกบริษัทมหาชนฯ ที่พอมีเวลว่างและมีความสามารถในงานเหล่านี้ได้มาช่วยปฏิบัติงานของบริษัทมหาชนฯ โดยได้รับค่าตอบแทน คือ ค่าจ้าง ค่าจ้างเหล่านี้สมาชิกสามารถนำไปเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

สำหรับรูปแบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตของสมาชิก เป็นไปในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม เนื่องจากปัจจัยการผลิตคือ ทุนและที่ดิน ได้มาจากร่วมสมทบทุนของสมาชิกจำนวนมากถึง 900 คน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากจัดตั้งบริษัทมหาชนฯ และได้โอนที่ดินให้เป็นของบริษัทจึงทำให้สมาชิกมีความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในทางอ้อมผ่านการถือหุ้นของบริษัท สมาชิกไม่มีสิทธิครอบครองแต่มีสิทธิใช้ประโยชน์และมีสิทธิได้รับผลตอบแทนจากปัจจัยการผลิตเหล่านี้

2) ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต

(1) ปัจจัยด้านการผลิต ความได้เปรียบของปัจจัยการผลิตก็คือ

หนึ่ง ทุน เนื่องจากข้อบังคับของบริษัทมหาชนฯ เปิดกว้างในการรับสมาชิก และสมาชิกแต่ละรายเลือกที่จะถือหุ้นตามความสามารถของตนเอง ร้อยบาทหรือพันบาทตามความสมัครใจ และไม่มีภาระผูกพันในการออมหุ้นเหมือนกรณีของสหกรณ์ ประกอบกับประวัติศาสตร์ของบริษัทที่ถือกำเนิดมาจากการต่อสู้ของขบวนการชาวนาและเกษตรกร ซึ่งมีพันธมิตรหลากหลายทั้งนักวิชาการ นักขับเคลื่อนทางสังคม คนงาน เกษตรกร และนักธุรกิจเพื่อสังคม จึงทำให้บริษัทมหาชนฯ สามารถระดมทุนจากกลุ่มคนเหล่านี้ๆ เพื่อมาใช้ในการขับเคลื่อนงานของบริษัทมหาชนฯ ได้ เช่น เครือข่ายนักธุรกิจเพื่อสังคม เครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (หรือ สค.ปท.เดิม) เครือข่ายโครงการสสร. และเครือข่ายนักศึกษา เป็นต้น จึงทำให้การระดมทุนของบริษัทมหาชนฯ ไม่ยากลำบากนัก ดังเช่น การเพิ่มทุนของบริษัทจาก 2.5 ล้านบาทเป็น 3.5 ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีทุนพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นทุนที่มาจากนักธุรกิจเพื่อสังคมที่พร้อมจะเป็นนักลงทุนรายใหญ่ให้กับบริษัทมหาชน (ไม่เกิน 5% ของทุนทั้งหมด) เมื่อเห็นว่าบริษัทต้องการระดมทุนจำนวนมากเพื่อขยายกิจการ และยินดีจะผ่อนถ่ายขายหุ้นคืนให้แก่บริษัท เมื่อเห็นว่า มีพี่น้องเกษตรกรหรือผู้สนใจอื่นๆ ยินดีที่จะมาร่วมเป็นถือหุ้นบริษัท

สอง ที่ดิน ที่ดิน 20 ไร่ของบริษัทมีความได้เปรียบในการเพาะปลูก เพราะอยู่ใกล้คลองชลประทาน ทำให้มีน้ำทำการเกษตรได้ตลอดปี ที่สำคัญยังอยู่ใกล้ทั้งแหล่งปัจจัยการผลิตและตลาด กล่าวคือ ในจังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่ทำนามากถึง 406,962 ไร่ (ร้อยละ 42.9 ของพื้นที่ทั้งหมดของเพชรบุรี) จึงทำให้บริษัทตั้งอยู่ใกล้แหล่งที่มีการผลิตข้าวมาก ซึ่งข้าวเปลือกเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่ป้อนเข้าสู่ธุรกิจค้าและแปรรูปข้าวของบริษัท และยังใกล้ตลาดทั้งตลาดผู้ซื้อปัจจัยการผลิตและตลาดรับซื้อผลผลิต นั่นคือ การตั้งอยู่ในพื้นที่คนส่วนใหญ่ยังมีอาชีพทำการเกษตร จึงมีตลาดที่จะซื้อสินค้าปัจจัยการผลิตจากบริษัท คือ ปุ๋ยแทนคุณแผ่นดิน ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังอยู่ใกล้ตลาดผลผลิต กล่าวคือ ตั้งอยู่ใกล้ตลาดท่าทางซึ่งเป็นที่ซื้อขายผลผลิตการเกษตรกร และใกล้โรงงานเส้นไหมเมืองเพชร และโรงแรมริเจนท์ชะอำ ซึ่งเป็นลูกค้าขาประจำในการซื้อข้าวสารของบริษัทมหาชน เพื่อใช้ในการผลิตเส้นไหมและให้พนักงานของโรงแรมได้บริโภค

สาม แรงแรงงาน แบ่งเป็นแรงงานที่เป็นผู้บริหารบริษัท ก็คือ คณะผู้บริหารบริษัท เป็นผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา อาทิ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ นักเศรษฐศาสตร์การเมือง คุณวิไล เตชะไพฑูย์ นักธุรกิจเพื่อสังคม อาจารย์สมใจ ศิริโชค นักชีววิทยา ฯลฯ กับแรงงานที่เป็นผู้ปฏิบัติการในการผลิตของบริษัทมหาชน ซึ่งประกอบด้วยอาสาสมัคร อาทิ คุณสุนทร รักษ์รงค์ และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น และลูกจ้างของบริษัท ซึ่งมีเพียง 3 คน ได้แก่ ผู้จัดการทั่วไป 1 คน พนักงาน 1 คน และบัญชีอีก 1 คน และมีความอุดมสมบูรณ์ของแรงงานที่เป็นผู้ทำการผลิตปัจจัยการผลิตป้อนสู่บริษัท เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ มากถึง 97,289 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 34.2 ของผู้มีงานทำทั้งหมดในจังหวัดเพชรบุรี

(2) ปัจจัยด้านการตลาด เนื่องจากสินค้าของบริษัทมหาชน มีทั้งสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิตและผลผลิต บริษัทมหาชนมีหลักการตลาดคือ ผู้ขายยังมีกำไร ผู้ซื้อได้ของดีราคาถูก ดังนั้น บริษัทมหาชน จึงได้พยายามเชื่อมผู้ผลิตกับผู้บริโภคเข้าหากันโดยตรง ตัดกลไกของพ่อค้าคนกลางออกไป ทั้งนี้ ลูกค้านักของบริษัทมหาชน ได้แก่ 1)ลูกค้าขาประจำที่ซื้อไปเพื่อบริโภค 2)ลูกค้าที่ซื้อไปขายปลีก 3)ลูกค้าที่ซื้อไปเพื่อใช้เป็นปัจจัยการผลิต ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่ของบริษัทเกิดจากการตลาดแบบเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายของผู้จัดการบริษัท อาทิ โรงแรมริเจนท์ชะอำ บริษัทเส้นไหมเมืองเพชร เครือข่าย สสร. เครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) และเครือข่ายสหภาพแรงงาน เป็นต้น

(3) ปัจจัยด้านแรงงาน อย่างที่กล่าวไว้แล้วในข้อ 1) เราได้แบ่งแรงงานออกเป็นสองกลุ่มคือ แรงงานที่เป็นระดับบริหาร และแรงงานที่เป็นระดับปฏิบัติการ ในข้อนี้จะขอกล่าวถึงแรงงานระดับปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วยอาสาสมัคร และลูกจ้างประจำของบริษัท

หนึ่งอาสาสมัครที่เข้ามาช่วยงานของบริษัทมหาชน แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

- ส่วนแรกคือ เป็นผู้ที่ทำงานขับเคลื่อนทางสังคมร่วมกับสมาชิกของบริษัท เช่น การต่อสู้เรื่องปัญหาของชาวนาและเกษตรกร การเรียกร้องให้การจัดตั้งกองทุนฟื้นฟู ฯลฯ คนที่ร่วมขบวนการเหล่านี้พื้นฐานมีจิตใจเสียสละ และเข้ามาช่วยงานบริษัทมหาชน โดยไม่ได้มีค่าตอบแทนแต่อย่างใด ได้แก่ เครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เครือข่ายสสร. เป็นต้น คนกลุ่มนี้ได้เข้ามาช่วยงานของบริษัท อาทิ การจัดทำข้อมูลของสมาชิกบริษัท การผลิตและแปรรูปข้าว ช่วยขยายตลาดสินค้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยงานบริษัททำให้ได้คนที่ตั้งใจทำงานเพื่อบริษัทอย่างแท้จริง โดยที่ไม่มีค่าตอบแทน แต่ก็มียุทธศาสตร์คือ อาสาสมัครเหล่านี้จะทำงานได้ตามกำลังความสามารถ และเวลาว่างที่มี เพราะงานอาสาสมัครไม่มีข้อผูกมัดเกี่ยวกับการทำงาน ถ้ามีเวลาว่างก็พร้อมจะช่วยเหลือบริษัท จึงทำให้งานบางอย่างของบริษัทมหาชน ขาดช่วง ไม่ต่อเนื่อง และไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างจริงจัง

- ส่วนที่สองคือ ผู้ถือหุ้นของบริษัท พบว่ามี สมาชิกที่เป็นผู้ถือหุ้นจำนวนหนึ่ง ได้เข้ามาช่วยเหลืองานของบริษัทอย่างขยันขันแข็ง อาทิ การลงทำนาปลูกข้าวของบริษัทมหาชน เป็นต้น

สองลูกจ้างของบริษัทมหาชน มีเพียง 3 คน คือ ผู้จัดการทั่วไป พนักงานธุรการ และเจ้าหน้าที่บัญชี ซึ่งมีจำนวนไม่เพียงพอต่อภาระงานของบริษัท ค่าตอบแทนน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณงาน พบว่าผู้จัดการทั่วไปและพนักงานธุรการ รับภาระงานของบริษัทค่อนข้างมาก ตั้งแต่จัดประชุมกรรมการบริษัท เขียนรายงาน ทำทะเบียนสมาชิก ทำใบหุ้น พาสมาชิกลงทำนา ตากข้าวและสีข้าว ทำงานด้านการตลาดของบริษัท รับซื้อข้าวจากสมาชิก ดูแลร้านค้าของบริษัทมหาชน รวมถึงเข้าร่วมงานขับเคลื่อนทางสังคมและงานต่อสู้เรียกร้องต่อรัฐบาลในปัญหาของเกษตรกรและปัญหาทางสังคมอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้มีเพียงเจ้าหน้าที่บัญชีที่มีคุณสมบัติตรงกับงานที่ได้รับมอบหมายจากบริษัท ขณะที่กิจการของบริษัทมหาชน เกี่ยวข้องกับการผลิตค่อนข้างสูง ดังนั้น จึงอาจต้องเพิ่มผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้ความสามารถในสายวิทยาศาสตร์ อาทิ เทคนิคการผลิตด้านเกษตร นักชีววิทยา ช่างกลเกษตร ฯลฯ

(4) ปัจจัยด้านการเงิน แบ่งเป็นเรื่อง การระดมทุน การหารายได้ ค่าใช้จ่าย และผลกำไรของบริษัทมหาชน พบว่า การระดมทุนของบริษัทมหาชน เป็นเรื่องที่ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาค่าใช้จ่ายที่การหารายได้ให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายประจำของบริษัทมหาชน เป็นผลให้ยังไม่มีกำไร และเกิดการขาดทุนสะสม พบว่าบริษัทมหาชนมีการขาดทุนสะสมตั้งแต่ปี 2553 - 2555 อยู่ถึง

451,269.99 บาท หรือเฉลี่ยปีละ 150,423 บาท สาเหตุหลักมาจากรายได้ไม่พอรายจ่าย เพราะแม้ว่าบริษัทมหาชนมีรายได้มากขึ้นจากธุรกิจแปรรูปและจำหน่ายข้าว ปุ๋ยแทนคุณแผ่นดิน และการทำนา โดยในปี 2555 มีจำนวน 425,079.74 บาท (เพิ่มขึ้นจากปี 2554 ประมาณ 68%) แต่มีรายจ่ายก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยในปี 2555 เท่ากับ 664,721.47 บาท(เพิ่มขึ้นจากปี 2554 ประมาณ 67.50%)ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากค่าใช้จ่ายบริหาร แต่อีกส่วนหนึ่งมาจากการซื้อเครื่องสีข้าว และค่าใช้จ่ายในการทำถุงปุ๋ย รวมกันประมาณกว่า 3 แสนบาท (บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร, 2554-2555 : 5-7)

ส่วนสาเหตุที่ทำให้บริษัทมหาชนมีรายได้ไม่เพียงพอ นั้น เพราะหนึ่งธุรกิจเปิดดำเนินการมาได้เพียง 3 ปีกว่า จดทะเบียนก่อตั้งปี 2553 และกว่าจะเริ่มดำเนินธุรกิจจริงๆ ก็เข้าปี 2554 สอง เงินทุนส่วนใหญ่หมดไปกับการลงทุนในที่ดินทั้งการซื้อที่ดินและการถมดินไปเกือบทั้งหมด (ค่าที่ดิน 3 ล้านบาท และค่าถมดินอีก 1.37 ล้านบาท)จึงทำให้เงินทุนหมุนเวียนในธุรกิจอื่นๆของบริษัทมีน้อยมาก และส่วนใหญ่พึ่งพาทุนหมุนเวียนจากเงินส่วนตัวของผู้จัดการ(ไม่มีดอกเบี้ย) สามประเภทธุรกิจและสินค้าของบริษัทฯ ยังมีน้อย สี่ ขาดบุคลากรทำงานด้านการผลิตและการตลาดอย่างจริงจัง ทำให้ตลาดสินค้าทั้งตลาดภายในเครือข่ายและนอกเครือข่ายแคบ ห้า ในช่วง 2 – 3 ปีที่ผ่านมา บริษัทมหาชนฯ เน้นทำงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิกเป็นด้านหลัก เช่น การรับซื้อข้าวเปลือกทุกเมล็ดจากสมาชิกในราคาใกล้เคียงกับราคาจำนำ 15,000 บาท โดยไม่เข้มงวดเรื่องความชื้น พันธุ์ข้าว สิ่งเจือปน ทำให้ต้นทุนการซื้อข้าวเปลือกของบริษัทยังสูงอยู่ การทำนาเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวกันตั้งเพื่อแจกจ่ายให้แก่สมาชิกเป็นต้น ดังนั้นแม้ว่าบริษัทจะไม่ได้กำไรจากการดำเนินธุรกิจในลักษณะนี้ แต่ก็ได้ช่วยเหลือสมาชิกโดยตรง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกำไรหรือเงินปันผลทางอ้อมที่บริษัทมอบให้แก่สมาชิก หก สมาชิกที่เป็นเกษตรกรเองก็ยังไม่มีความจริงจังของความเป็นหุ้นส่วนบริษัทที่แท้จริง คิดว่าเมื่อมาลงทุนซื้อหุ้นแล้ว ก็เชื่อมั่นว่าผู้จัดการบริษัท (คุณวิไล เตชะไพฑูริย์) จะหากำไรแล้วมาปันผลให้แก่ทุกคน เพราะมองว่าคุณวิไลฯ ในอีกฐานะหนึ่งคือบริหารกิจการโรงแรมขนาดใหญ่ ความเชื่อดังกล่าวทำให้สมาชิกที่เป็นผู้ถือหุ้น ออกเงินลงทุนคนละพันสองพันแล้วก็ตั้งหน้าตั้งตารอคอยเงินปันผลในการประชุมประจำปี โดยที่ตนเองก็ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามนโยบายของบริษัทที่กำหนดให้เป็นเกษตรกรอินทรีย์ เป็นผลให้สมาชิกส่วนใหญ่ไม่ยอมซื้อปุ๋ยและปัจจัยการผลิตอื่นๆ จากบริษัท นอกจากนี้การไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ทำให้ผลผลิตของสมาชิกไม่ตรงกับแนวทางของบริษัทฯ แม้ว่าบริษัทต้องการขายสินค้าดังกล่าวให้แก่สมาชิก แต่ต้องเผชิญกับสินค้าเกษตรเคมีที่มีผู้ผลิตและขายอยู่ในตลาดจำนวนมากอยู่แล้ว ขณะที่แนวทางของบริษัทมหาชน ต้องการทำตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีคู่แข่งน้อยกว่า ราคาสูงกว่า

และผู้จัดการบริษัทมหาชน ก็เป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นผู้มีต้นทุนทางด้านนี้อยู่แล้วภายใต้แบรนด์สินค้า “บ้านนาวิไลต์” ที่ลูกค้าระดับบนให้ความเชื่อมั่นในคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า เจ็ด ขาด การส่งเสริมอย่างจริงจังในการใช้เทคโนโลยีเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพราะหากลดต้นทุนของสมาชิกได้ ก็เท่ากับช่วยลดต้นทุนของบริษัท ด้วย เพราะหากต้นทุนการผลิตของสมาชิกสูง ผลผลิตของสมาชิกที่นำมาขายให้บริษัทก็มีราคาสูงตามไปด้วย บริษัทก็ไม่สามารถลดต้นทุนของตัวเองได้

(5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ การบริหารจัดการของบริษัทมหาชน อยู่ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการบริษัทมหาชน ที่มีผู้บริหารทั้งหมด 13 คน ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิ อยู่จำนวนมากหลากหลายสาขาทั้งนักธุรกิจ นักวิชาการ นักสหภาพแรงงาน เกษตรกร ซึ่งการทำงานของคนบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะให้นโยบาย ให้ความเห็น ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อกำหนดทิศทางของบริษัท และผู้จัดการก็จะรับไปดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารทั้งหมดทำงานในลักษณะอาสาสมัคร และแต่ละท่านมีภารกิจส่วนตัวค่อนข้างมาก ขณะที่ขั้นตอนการแปรนโยบายสู่การปฏิบัติได้สร้างภาระงานจำนวนมาก งานทั้งหมดจึงตกอยู่กับกรรมการผู้จัดการ ค่อนข้างมาก ขณะที่ลูกจ้างประจำของบริษัทมหาชน ก็มีเพียง 2 – 3 คน แต่ละคนรับผิดชอบงานหลายอย่าง และงานบางอย่างก็ไม่ใช่งานที่ลูกจ้างของบริษัทมีความถนัด จึงทำให้เกิดความจำกัดในการขยายตลาดและขยายกิจการของบริษัท ผู้จัดการจึงพยายามแก้ปัญหาด้วยการให้บุคลากรในธุรกิจส่วนตัวของตนเอง เข้ามาช่วยเหลืองานของบริษัทในบางครั้งคราว และเชิญอาสาสมัครต่างๆ เข้ามาช่วยเหลืองานของบริษัท ซึ่งก็แก้ปัญหาการบริหารงานได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังขาดความต่อเนื่อง

(6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก พบว่า บริษัทมหาชน ค่อนข้างมีจุดแข็งในปัจจุบันนี้ เพราะผู้บริหารของบริษัทมหาชน หลายคนเป็นผู้มีต้นทุนทางสังคมสูง เป็นคนเป็นชนชั้นนำของสังคม อาทิ ประธานบริษัท คือ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคุณวิไลต์ เตชะไพฑูริย์ เป็นต้น จึงทำให้ปฏิสัมพันธ์กับภายนอกเป็นไปในทางบวกทั้งราชการ นักวิชาการ และนักขับเคลื่อนทางสังคม อาทิ การได้รับความสะดวกในการขอจดทะเบียนบริษัทมหาชน แม้ว่าราชการจะไม่เคยขึ้นที่ชาวนาจะจดทะเบียนบริษัทมหาชน แต่ด้วยต้นทุนทางสังคมของประธานบริษัท และผู้จัดการบริษัท จึงทำให้การจดทะเบียนดังกล่าวลุล่วงได้โดยดี เป็นต้น

(7) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก ปัจจัยข้อนี้ นับเป็นหัวใจหลักของบริษัทมหาชน เพราะบริษัทมหาชนแห่งนี้ไม่ได้มีลักษณะเหมือนบริษัทมหาชนทั่วไป ที่ผู้ลงทุนนำเงินมาซื้อหุ้น แล้วจะรอแต่เงินปันผล ผู้ถือหุ้นรายเล็กรายน้อยไม่มีอำนาจในการบริหาร ไม่มีสิทธิมีเสียง ผู้บริหารเกือบจะอิสระจากผู้ถือหุ้นรายย่อย หรืออาจกล่าวได้ว่ากิจการของบริษัทมหาชน

เกือบจะไม่เกี่ยวข้องกับการผลิตของสมาชิกหรือผู้ถือหุ้น นอกจากการนำเงินมาลงทุน บริษัทมหาชนลักษณะนี้จึงต้องมีการจ้างทีมบริหารงานที่เป็นมืออาชีพทั้งหมด และมีการจ้างลูกจ้างจำนวนมากเพื่อมาทำงานให้แก่บริษัท เพื่อให้บริษัทมีผลกำไรมากๆ เพื่อจูงใจให้นักลงทุนมาซื้อหุ้น ดังเช่นบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ ขณะที่เกษตรกรก็อยู่ในฐานะลูกเฝ้า ลูกไร่ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้เป็นผู้ถือหุ้นที่มีสิทธิมีเสียงในบริษัท

แต่สำหรับบริษัทมหาชนเกษตรกรเพชรบุรีแห่งนี้ หัวใจหลักก็คือ ความเป็นหุ้นส่วนที่สมาชิกต้องมีส่วนร่วมกันตั้งแต่กำหนดนโยบายของบริษัท วางแผนการผลิต วางแผนการขาย ร่วมรับผิดชอบ และร่วมเสวยผล โดยผู้ถือหุ้นไม่ว่าเล็กหรือใหญ่กับผู้บริหารต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากแนวทางการดำเนินงานของบริษัทมหาชน กำหนดให้มีการแบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิกและบริษัทมหาชน และการผลิตและการค้าของบริษัทก่อให้เกิดการเชื่อมโยงไปยังการผลิตและการบริโภคของสมาชิก(linkage) กล่าวคือ สมาชิกจะมีบทบาทเป็นผู้สร้างปัจจัยการผลิตและตลาดภายในให้แก่บริษัท ขณะที่บริษัทก็เป็นผู้แปรรูปและทำการขายไปยังลูกค้าทั้งภายในและนอกเครือข่าย อาทิ ธุรกิจค้าข้าวของบริษัท บริษัทรับซื้อข้าวเปลือกจากผู้ถือหุ้นหรือสมาชิกเป็นด้านหลัก จากนั้นนำมาสีแปรรูปเป็นข้าวสารออกขายให้แก่สมาชิกหรือลูกค้าในเครือข่ายต่างๆ หรือ กิจกรรมขายปุ๋ยของบริษัท ลูกค้าหลักก็คือ สมาชิกผู้ถือหุ้นเป็นหลัก เป็นต้น ดังนั้นกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของบริษัทมหาชนจึงเชื่อมต่อการผลิต ผลผลิต และผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้นหรือสมาชิกด้วย อย่างไรก็ดี แม้ว่าบริษัทมหาชน ได้วางแนวทางเพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น แต่ในความเป็นจริงสมาชิกยังมีส่วนร่วมได้เพียงบางส่วน คือ ร่วมทุน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมนำผลผลิตมาขายให้แก่บริษัทมหาชน และประสงค์จะร่วมรับเงินปันผล แต่ยังไม่ร่วมที่จะดำเนินตามนโยบายของบริษัทบางประการ โดยเฉพาะส่วนใหญ่ยังไม่ร่วมวางแผนการผลิตหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของตนเองให้สอดคล้องกับแนวทางของบริษัท ตลอดจนมีส่วนร่วมน้อยมากในการสร้างตลาดภายในให้แก่สินค้าของทั้งบริษัทมหาชน

(8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ แกนนำหลักของบริษัทมหาชน ก็คือ รศ.ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคุณวิไล เตชะไพฑูริย์ ทั้งสองท่านเป็นผู้ที่สังคมยอมรับและให้ความน่าเชื่อถือสูง โดยเฉพาะทั้งสองท่านมีประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ในการทำธุรกิจตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ โดยรศ.ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐเคยมีประสบการณ์จัดตั้งธุรกิจชุมชนหัวไทรซึ่งเป็นธุรกิจของชาวบ้านและยังเป็นผู้บริหารรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่หลายแห่ง เช่น องค์การป่าไม้ องค์การโคนม เป็นต้น ส่วนคุณวิไล เตชะไพฑูริย์ เป็นผู้บริหารโรงแรมริเจนท์ ชะอำ และเป็น

เจ้าของธุรกิจ “บ้านนาวิไลต์” ที่มีชื่อเสียงด้านสินค้าเกษตรปลอดสารพิษแก่นำทั้งสองท่านจึงเป็นที่ยอมรับของสมาชิกอย่างมาก

(9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ ข้อบังคับของบริษัทมหาชนเชื้ออำนาจอย่างมากในการทำธุรกิจของบริษัท อาทิ การเปิดกว้างในการระดมทุนจากคนกลุ่มต่างๆ และสามารถระดมทุนได้หลายรูปแบบ เช่น หุ้นกู้ ใบสำคัญแสดงสิทธิ หรือแม้แต่การแปลงหนี้สินเป็นทุน เป็นต้น อีกทั้งวัตถุประสงค์ของบริษัทที่ครอบคลุมการประกอบกิจการทั้งพาณิชย์กรรม บริการ อุตสาหกรรม หัตถกรรม และเกษตรกรรม จึงทำให้บริษัทมหาชนทดลองทำธุรกิจได้หลากหลาย อาทิ บริษัทมหาชนฯ มีความคิดที่จะทำธุรกิจแปรรูปตาลล้านต้นในประเทศพม่า เป็นต้น

(10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล มีนโยบายของรัฐบาลบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานและศักยภาพของบริษัทมหาชน อาทิ นโยบายรับจำนำข้าวทุกเมล็ดของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งมีผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อต้นทุนของกิจการรับซื้อข้าวเปลือก เพื่อนำมาสีและจำหน่าย ตลอดจนมีผลต่อราคาข้าวสารในตลาดเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ราคาข้าวสารตกต่ำลงอย่างมาก จากตันละ 10,000 – 11,000 บาทในปี 2556 เหลือเพียง 7,500 – 7,800 บาท/ตันในปี 2557 (ความขึ้น 15%) (สมาคมโรงสีข้าวไทย, 10 มีนาคม 2557) นอกจากนี้ในปี 2556 ผู้วิจัยยังเคยทดลองนำข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ เพื่อไปติดต่อขายให้โรงงานบริดจสโตนประเทศไทย ซึ่งต้องการข้าวสารประมาณเดือนละ 100 ตัน เพื่อนำไปหุงเป็นข้าวสวยให้พนักงานได้รับประทานฟรีเป็นสวัสดิการ ผลปรากฏว่า บริษัทบริดจสโตนรับซื้อข้าวสารจากบริษัทเกษตรรายใหญ่ที่สุดของประเทศ ซึ่งได้ประมูลข้าวมาจากโครงการจำนำข้าวของรัฐบาล และนำมาสีขายโรงงานดังกล่าวเพียงราคากิโลกรัมละ 10 บาท ขณะที่ข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ กิโลกรัมละ 22 บาท เราจะพบว่า นโยบายดังกล่าวอาจจะมีผลกระทบต่อสต็อกข้าวสารของบริษัทมหาชนฯ ที่รับซื้อจากสมาชิกในปี 2556 ซึ่งมีราคาสูงกว่าราคาตลาดในปี 2557 และราคาข้าวที่ตกต่ำลงนี้อาจจะมีผลกระทบต่อรายได้และการยังชีพของเกษตรกรอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีผลทำให้สมาชิกไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อมีโครงการรับจำนำข้าวทุกเมล็ด เป็นผลให้สมาชิกอยากผลิตข้าวที่ได้ปริมาณมากๆ จึงไม่สนใจเรื่องคุณภาพ ทั้งเรื่องพันธุ์ข้าวและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพราะเกรงว่าจะได้ผลผลิตต่ำ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สินค้าปัจจัยการผลิตของบริษัทมหาชนฯ ขายได้น้อยในช่วงที่มีนโยบายดังกล่าว

โดยสรุป เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยทั้งสี่ข้อแล้ว บริษัทมหาชนเกษตรกรเมืองเพชรฯ ก็พอมีศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตได้ดีในระดับหนึ่ง เพราะมีจุดแข็งในหลายประการ ได้แก่ มี

ความได้เปรียบของปัจจัยการผลิต ทั้งเรื่องทุน ที่ดิน และแรงงานที่เป็นอาสาสมัคร ซึ่งเป็นผู้มีคุณวุฒิ และมีเครือข่ายที่พร้อมจะเชื่อมต่อกับธุรกิจของบริษัท ทั้งในแง่ทุน เทคนิคการผลิต และตลาด การมีผู้นำที่มีจิตเสียสละและมีต้นทุนทางสังคมสูง ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ตลอดจนทำให้ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกเป็นไปในทางบวก ประกอบกับกฎระเบียบข้อบังคับที่ยืดหยุ่นได้เปิดโอกาสให้บริษัททดลองทำกิจการใหม่ได้ แต่มีส่วนที่ต้องแก้ไขบางประการ เพื่อให้บริษัทมหาชน สามารถเลี้ยงตนเองได้ และลดภาวะขาดทุนสะสม คือ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานประจำเต็มเวลา โดยมีความรู้ความสามารถในด้านการผลิตและการตลาด และต้องมีการลงทำงานกับสมาชิกที่เป็นผู้ถือหุ้นอย่างเข้มข้น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตและผลผลิตของสมาชิก ซึ่งจะเชื่อมต่อโดยตรงกับธุรกิจของบริษัทมหาชน ทั้งหมดนี้เพื่อแปรนโยบายของบริษัทไปการสู่การปฏิบัติจริงให้จงได้

3) ความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิตระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด อยู่ในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม โดยการเป็นเจ้าของทางอ้อมผ่านการถือหุ้นของบริษัทมหาชน ผู้ถือหุ้นทุกรายมีสิทธิใช้ประโยชน์และร่วมรับผลประโยชน์จากการเป็นเจ้าของดังกล่าว ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกระบวนการผลิตนี้ก็คือ ความเป็นหุ้นส่วนโดยเฉพาะความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร กล่าวคือ บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด ได้เดินบนเส้นทางความเป็นมหาชนและความเป็นทุนมวลชนตามทฤษฎี เพราะเงินทุนบริษัทมีลักษณะเป็นมวลชนคือ มาจากอ้อมของหุ้นส่วนที่หลากหลายและเปิดกว้าง สมาชิกได้เป็นเจ้าของทุนที่แท้จริง เพราะการอ้อมของสมาชิก ได้นำไปสู่การสร้างและเป็นเจ้าของบริษัทมหาชน และบริษัทมหาชน ได้นำเงินทุนของสมาชิกไปสู่การลงทุนการผลิตและการค้า โดยสร้างธุรกิจค้าข้าว ธุรกิจขายปุ๋ย และธุรกิจทำนา เป็นผลให้ผู้ถือหุ้นทุกคนล้วนได้เป็นเจ้าของร่วมกันในธุรกิจของบริษัทมหาชนด้วย นอกจากนี้การลงทุนของบริษัทก็มีเป้าหมายเพื่อสร้างกำไร สร้างความมั่งคั่ง และผลกำไรที่ได้จะถูกนำไปลงทุนอย่างต่อเนื่อง หรือนำไปถูกใช้เพื่อการกินดีอยู่ดีของสมาชิก ที่สำคัญบริษัทมหาชนยังคงหลักประชาธิปไตยในการออกเสียงของผู้ถือหุ้นคือ 1 คน 1 เสียงในการกำหนดนโยบายของบริษัท และยังให้ลูกจ้างของบริษัทมีสิทธิถือหุ้น อีกทั้งผู้ถือหุ้นและลูกจ้างของบริษัทได้มีส่วนร่วมและบริหารงานอย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการบริษัท ที่สำคัญผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทมหาชน นอกจะสร้างผลกำไรและกระจายกลับในรูปเงินปันผลไปยังมวลสมาชิกแล้ว ยังสร้างผลประโยชน์ต่อฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรด้วย เช่น การได้ซื้อปัจจัยการผลิตในราคาถูก การได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตที่ลดต้นทุน บริษัทมหาชนได้กลายเป็น

ตลาดรับซื้อผลผลิตที่ให้ราคาดีและมีความซื่อสัตย์ยุติธรรม นอกจากนี้สมาชิกสามารถมาซื้อผลผลิตของบริษัทมหาชนไปบริโภคได้ในราคาถูกลงอีกด้วย

4) **โครงสร้างส่วนบน (superstructure)** แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก โครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสมาชิกบริษัทมหาชน กับโครงสร้างส่วนบนของสังคมไทย ดังนี้

โครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสมาชิกบริษัทมหาชน คือ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ในระบบอุปถัมภ์ที่สร้างความเคยชินให้สมาชิกตกอยู่ในสถานะรอรับการช่วยเหลือ ที่จากเดิมก็รอความช่วยเหลือจากรัฐบาล เมื่อรัฐบาลไม่สามารถสนองตอบในการแก้ปัญหาได้ ก็ได้เปลี่ยนความคิดเพื่อมารวมกลุ่มช่วยเหลือกันเอง แต่ก็ยังแฝงความคิดรอการช่วยเหลือจากผู้นำอยู่มากกว่า ผู้นำจะต้องเป็นคนทำให้ชีวิตตนดีขึ้น เช่น มีความคิดว่า คุณวุฒิิต เตชะไพฑูริย์ ซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ และรศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ นักวิชาการที่มีความรู้มาก จะมาช่วยเหลือและทำให้ปัญหานี้ลึนหมดไป ทำให้ตนเองมีรายได้มีกำไรจากการถือหุ้นบริษัท แต่ไม่ค่อยทำตามคำแนะนำของบริษัท กล่าวโดยสรุป จิตสำนึกของสมาชิกยังซังก่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ แต่ไม่ โดยในแต่ละปีสมาชิกมีความคาดหวังสูงว่าจะได้เงินปันผลจากบริษัทมหาชน เป็นต้น ความคิดครอบงำดังกล่าวทำให้สมาชิกไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตนเอง ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงความคิด เป็นผลให้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาฐานเศรษฐกิจ เพราะแนวทางของบริษัทมหาชนเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับฐานเศรษฐกิจของสมาชิกสูงมาก เพราะผลผลิตของสมาชิก ได้กลายเป็นปัจจัยการผลิตของบริษัทมหาชนฯ และการบริโภคของสมาชิกยังเป็นตลาดภายในที่สำคัญของบริษัทมหาชนฯ อีกด้วย ดังนั้น เมื่อสมาชิกไม่ยอมเปลี่ยนแปลงความคิด ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงการผลิต ที่ยังดำเนินไปบนเส้นทางการผลิตที่เน้นเพื่อขายเพียงอย่างเดียวเป็นผลให้มีการใช้สารเคมีมาก แม้กระทั่งผลผลิตบางอย่างสมาชิกยังไม่ยอมกินของที่ตัวเองผลิต ดังนั้น ก็บังคับให้บริษัทมหาชนฯ ต้องหันไปซื้อปัจจัยการผลิต จากผู้ผลิตได้ตามนโยบายของบริษัทซึ่งอาจไม่ใช่สมาชิก คือ ผู้ที่มีผลผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์ หรือบริษัทมหาชนก็ต้องรับซื้อผลผลิตที่เป็นเกษตรเคมีของสมาชิกไว้ แต่ก็ผิดหลักการของบริษัท และที่สำคัญสินค้าดังกล่าวไม่สามารถขายในตลาดระดับบนที่บริษัทมีความได้เปรียบในเชิงการตลาดได้ ซึ่งความคิดความเชื่อดังกล่าวจะต้องได้รับการปรับเปลี่ยนอย่างเร่งด่วน เพราะอย่างน้อยเกษตรกรกลุ่มนี้ก็ยังยอมรับว่าการพึ่งพารัฐบาลไม่ใช่ทางออกในการแก้ปัญหา

โครงสร้างส่วนบนของสังคมไทย ในแง่ของกฎหมาย สถาบันราชการ และสถาบันการเมืองของไทย สร้างกรอบคิดให้แก่สังคมว่า เกษตรกรเป็นคนยากจนด้อยโอกาส รัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นเรื่องดีอย่างมากต่อเกษตรกร แต่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการบั่นทอน

ฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร เพราะส่วนใหญ่ของนโยบายช่วยเหลือเกษตรกรของรัฐบาลมีลักษณะรัฐผู้กำหนด และขึ้นตาลาด เป็นผลให้กลไกตลาดปกติเสียหาย เกษตรกรรายเล็กรายน้อยปรับตัวไม่ทัน ก็ขาดทุนเสียหายจนเป็นหนี้สินมากมาย อาทิ นโยบายจำหน่ายข้าว จนทำลายกลไกราคาข้าว และตลาดส่งออก นโยบายอย่างล้าหน้า ทำให้ผลผลิตยางล้นเกินไม่สอดคล้องกับอุปสงค์ของโลก จนราคาตกต่ำ กดดันให้เกษตรกรต้องปิดถนนประท้วงและมีการสังหารแกนนำหลายคน นโยบายเปลี่ยนนาข้าวเป็นสวนปาล์ม ทำให้ต้นทุนการทำสวนปาล์มพุ่งกระชูด แต่ปัจจุบันปาล์มตกเหลือเพียงกิโลกรัมละ 2 บาท เป็นต้น นอกจากนี้หากเกษตรกรต้องการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรเพื่อพึ่งพาตนเอง ก็มักจะจัดตั้งในรูปแบบสหกรณ์ ที่ถูกควบคุมโดยราชการสูงมาก ด้านหนึ่งก็เพื่อเป็นสร้างระบบให้แก่องค์กรชาวบ้านและเกษตรกรที่อ่อนแอด้านการวางระบบบริหาร เอกสาร และการเงินการบัญชี แต่อีกด้านหนึ่ง ราชการก็คุมเข้มจนสหกรณ์เติบโตไม่ได้ เช่น สมาชิกสหกรณ์ต้องเป็นคนในชุมชน หรือองค์กรเดียวกัน หรืออาชีพเดียวกันเท่านั้น ห้ามปันผลเกิน 10% หากจะกู้เงินจะต้องขออนุมัติวงเงินกู้จากสหกรณ์จังหวัดก่อน หรือชุมนุมสหกรณ์ก็ต้องเป็นเฉพาะชุมนุมของสหกรณ์ประเภทเดียวกันเท่านั้น เป็นต้น จึงทำให้สหกรณ์ซึ่งเป็นหน่ออ่อนของการรวมตัว เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตร่วมและสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรแคระแกร็น ไม่สามารถเติบโตต่อสู้กับธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ของเอกชนได้ ดังนั้นการสอดคล้องของกรอบคิดที่จะต้องช่วยเหลือเกษตรกร นโยบายของรัฐบาลที่มีจุดรั่วไหลมาก และสหกรณ์ที่อยู่ใต้การกำกับที่เข้มงวดของราชการ เป็นสาเหตุหนึ่งที่บั่นทอนฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร

กล่าวโดยสรุป เมื่อได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรแล้ว โครงการทดลองบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมื่อเพชร จำกัด มีความเป็นไปได้ที่จะช่วยในการสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกร เพราะจากกรอบคิด แนวทาง และการดำเนินงานที่ผ่านมาของบริษัทมหาชนฯ ได้มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ของบริษัท ซึ่งก็คือ รายได้จากการทำอาชีพเกษตรกรรม ที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต วิธีการผลิต ปริมาณผลผลิต และคุณภาพผลผลิต สะท้อนมูลค่าผ่านต้นทุนและราคา บริษัทมหาชนฯ ได้เข้าไปมีบทบาทในการเชื่อมโยงการผลิตของเกษตรกรที่เป็นที่ผู้ถือหุ้นให้ครบวงจรและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สมาชิกผู้ถือ (linkage) โดยการผลิตสินค้าเกษตรของสมาชิกได้สร้างผลผลิต ปัจจัยการผลิต ส่งให้แก่บริษัทมหาชนฯ เพื่อบริษัทนำไปแปรรูปเป็นสินค้า และบริษัทมหาชนฯ ยังทำหน้าที่นำสินค้าออกขายสู่มือของผู้บริโภค ขณะเดียวกันบริษัทมหาชนฯ ยังทำหน้าที่เป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกอีกด้วย บทบาทของบริษัทมหาชนฯ ทั้งการเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิต ผู้แปรรูป และผู้จำหน่าย จึงได้ช่วยส่งเสริมฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรในเรื่อง

การลดต้นทุนเพิ่มกำไร ยกกระดับคุณภาพการผลิตและคุณภาพสินค้า ช่องทางตลาด และราคา ผลผลิตที่เป็นธรรมชาติ นอกจากนี้สมาชิกยังอาจมีรายได้เพิ่มจากการรับสินค้าของบริษัทไปจำหน่าย เช่น ข้าวสาร และปุ๋ย เป็นต้น อีกทั้งเมื่อบริษัทมหาชน เริ่มมีกำไรสมาชิกยังจะได้รับเงินปันผลอีกด้วย ส่วนสมาชิกที่มาทำงานให้บริษัทมหาชน ก็ยังได้รับค่าจ้าง เพื่อเป็นรายได้เสริมฐานเศรษฐกิจของตนเองอีกด้วย

ในการดำเนินงานของบริษัทปัจจุบันที่เป็นจุดแข็งของบริษัทมหาชน ก็คือ การที่บริษัทมหาชน สามารถเปิดกว้างรับสมาชิกได้หลากหลายสาขา จึงสามารถระดมทุนได้ไม่ยากนัก และทำให้มีความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนจำนวนมากในปัจจุบันการผลิตทั้งที่ดินและเงินทุน โดยเฉพาะการมีเงินทุนที่เลี้ยงที่หนาแน่น ซึ่งพร้อมจะลงทุนเพื่อช่วยเสริมสภาพคล่องและการขยายตัวของบริษัทมหาชน ขณะเดียวกันก็พร้อมจะผ่อนถ่ายหนี้คืนให้แก่สมาชิกที่เป็นเกษตรกร หรือผู้สนใจอื่นๆ เพื่อลดสัดส่วนความเป็นเจ้าของของตนเองให้เหลือเพียง 5%ตามข้อตกลงกัน ภายในของบริษัท ซึ่งจะเป็นการกระจายความเป็นเจ้าของบริษัทมหาชนและความเป็นเจ้าของ ปัจจุบันการผลิตของบริษัท นอกจากนี้การที่ที่ดินตั้งอยู่ในบริเวณที่มีผู้ปลูกข้าวอยู่จำนวนมาก จึงทำให้ที่ดินใกล้แหล่งปัจจัยการผลิต(ใกล้แหล่งข้าวเปลือก) และการไม่ไกลจากตลาดจนเกินไปก็พอทำให้ที่ดินของบริษัทมีศักยภาพทางทำเลที่ตั้ง นอกจากนี้บริษัทมหาชน ยังมีอาสาสมัครที่มีความรู้มีคุณวุฒิ เป็นนักวิชาการ นักธุรกิจ นักขับเคลื่อนทางสังคม และนักศึกษา รวมถึงเกษตรกร ได้เข้ามาวางทิศทางของบริษัทและช่วยเหลืองานของบริษัทได้อย่างมาก

สำหรับศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิตของบริษัทมหาชน ทำได้ดีในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีความพร้อมทั้งเงินทุน ที่ดิน แรงงานที่เป็นอาสาสมัคร ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และมีเครือข่ายที่พร้อมจะเชื่อมต่อกับธุรกิจของบริษัท ทั้งในแง่ทุนการผลิต และตลาด การมีผู้นำที่มีจิตเสียสละและมีต้นทุนทางสังคมสูง ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ตลอดจนทำให้ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกเป็นไปในทางบวก ประกอบกับกฎระเบียบข้อบังคับที่ยืดหยุ่นได้เปิดโอกาสให้บริษัททดลองทำกิจการใหม่ได้ แต่มีส่วนที่ต้องปรับปรุง ก็คือ การกำหนดสัดส่วนการใช้จ่ายเงินทุนให้มีความเหมาะสมและมีสภาพคล่องในการดำเนินกิจการประเภทต่างๆ ของบริษัท เพราะที่ผ่านมาบริษัทมหาชน นำเงินทุนเกือบทั้งหมดไปลงทุนอย่างเข้มข้นในที่ดิน จึงทำให้บริษัทมหาชน มีเงินสดเพื่อใช้เป็นสภาพคล่องในกิจการอื่นๆ มีน้อย นอกจากนี้ บริษัทมหาชน ยังควรต้องเพิ่มบุคลากรในสายปฏิบัติการและสร้างแนวร่วมจากสมาชิก เพราะบริษัทมหาชน ได้ขยายกิจการ ทำให้มีขอบข่ายงานมากขึ้น ที่สำคัญลูกจ้างเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพการผลิต กำไร/ขาดทุนของบริษัท นอกจากนี้ยังต้องมีคนกลุ่มหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่เชื่อมโยงบริษัทกับสมาชิก

(ผู้ถือหุ้น) เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะให้สอดคล้องกับจุดแข็งของบริษัท กล่าวคือ การมีตลาดเครือข่ายที่เกิดจากพันธมิตร ขั้วเคลื่อนงานสังคม อาทิ กลุ่มสหภาพแรงงาน กลุ่มขับเคลื่อนเรื่องสิ่งแวดล้อม กลุ่มขับเคลื่อนการเมือง(ตลาดระดับกลางและล่าง) และการที่ผู้จัดการบริษัทมหาชนเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีแบรนด์สินค้าของตนเองในด้านสินค้าเกษตรปลอดสารพิษ(ตลาดบน)

ข้อสรุปอีกประการหนึ่งที่ได้จากการดำเนินโครงการทดลองบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด(มหาชน) ที่ได้ใช้กรอบคิดทุนมวลชน และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป ในการฟื้นฟูฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกบริษัทได้ ดังนี้

1)เงินทุนมาจากการออมของมวลชน และสมาชิกกลายเป็นเจ้าของทุนอย่างแท้จริง เนื่องจากตอนก่อตั้งบริษัทมหาชน คณะผู้ก่อการเห็นว่า ควรจัดตั้งเป็นรูปแบบบริษัทมหาชน เพื่อเปิดโอกาสให้คนหลากหลายสาขา เข้าร่วมถือหุ้นและร่วมขับเคลื่อนบริษัท แทนที่จะมีแต่เกษตรกรเมืองเพชรเพียงอย่างเดียวเหมือนกรณีการจัดตั้งสหกรณ์ จึงเป็นที่มาการนำเงินออมของสมาชิกที่เป็นเกษตรกร นักวิชาการ นั้บขับเคลื่อนทางสังคม และนักธุรกิจเพื่อสังคม มาลงขันเป็นทุนจัดตั้งบริษัทมหาชนขึ้น ด้วยจำนวนผู้ถือหุ้นมากถึง 901 คน กระจายตัวในจังหวัดใน 26 จังหวัดได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา กระบี่ ชุมพร สุพรรณบุรี ปทุมธานี อัญญา อ่างทอง แม่ฮ่องสอน อุตรธานี สุรินทร์ ชัยนาท ฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครราชสีมา พัทลุง ตราด ระยอง สระแก้ว จันทบุรี

2)เงินทุนของบริษัทมหาชนฯ จำนวน 3.5 ล้านบาท ถูกนำไปใช้ในการซื้อปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน อาคาร และอุปกรณ์ ตลอดจนเงินถูกนำไปลงทุนสร้างธุรกิจของบริษัทมหาชนฯ อาทิ ธุรกิจค้าข้าว ธุรกิจค้าปุ๋ย และธุรกิจทำนา เพื่อต่อยอดและสนับสนุนการผลิตของสมาชิก

3)การบริหารเงินทุนและกิจการของบริษัทมหาชนฯ บริหารงานและอำนาจตัดสินใจของบริษัทมหาชนฯ แบ่งออกเป็นสองระบบ คือ ในภาวะปกติการดำเนินงานต่างๆ จะกระทำโดยคณะกรรมการบริษัทมหาชนฯ จำนวน 13 คน ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกตามหลักประชาธิปไตยคือ หนึ่งคนหนึ่งเสียง แต่ในภาวะวิกฤตของบริษัทมหาชนฯ อำนาจการตัดสินใจจะถูกกำหนดจากจำนวนหุ้น ไม่ใช่จากจำนวนคน ทั้งนี้ บริษัทมีข้อตกลงกันภายในว่า ผู้ถือหุ้นแต่ละรายถือหุ้นได้ไม่เกิน 5% ของหุ้นทั้งหมด นอกจากนี้สมาชิกรยังมีส่วนร่วมในการกำหนด

นโยบาย ของสมาชิกวางแผนการผลิต วางแผนการขาย ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ เพราะการลงทุนของบริษัทมหาชน เพื่อมาต่อกับการผลิตของสมาชิก

4) ลูกจ้างของบริษัทมหาชน สามารถเป็นผู้หุ้นของบริษัท และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบริษัทอีกด้วย อาทิ คุณกรกฤต แสงมณีฉาย อดีตผู้จัดการทั่วไปของบริษัทมหาชน เป็นทั้งพนักงานของบริษัท ผู้ถือหุ้น และยังเป็นผู้ช่วยของกรรมการผู้จัดการบริษัท ในการประชุมของคณะกรรมการบริหารบริษัทมหาชนอีกด้วย หรือคุณวุฒิ วงศ์ภิรมย์ศานติ เป็นทั้งพนักงานและผู้ถือหุ้นของบริษัทเป็นต้น นอกจากนี้บริษัทมหาชน ยังได้ทำประกันสังคมให้แก่พนักงานทุกคน แต่เรื่องค่าจ้างยังถือว่าจ่ายในอัตราที่ต่ำกว่าภาระงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น คุณวุฒิฯ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้าทำงานในบริษัทมหาชน ในลักษณะอาสาสมัคร จนบรรจุเป็นพนักงานของบริษัทฯ ได้ค่าจ้างเดือนละ 6,000 บาท แต่รับผิดชอบงานหลายอย่างของบริษัทมหาชน อาทิ งานขายปุ๋ย การพาสมาชิกลงทำนา งานสีข้าว และจำหน่ายข้าว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คุณวุฒิเป็นปัญหาชนที่มีจิตอาสา เสียสละช่วยเหลือบริษัท จึงยินดีที่จะรับค่าจ้างในอัตราดังกล่าวเพื่อเป็นการช่วยเหลือการเงินของบริษัท แต่ในระยะยาว บริษัทมหาชน อาจจะต้องมีการปรับปรุงในเรื่องนี้ เพื่อให้มีคนทำงานประจำและเต็มเวลาให้แก่บริษัทฯ เพราะอาสาสมัครจะช่วยเหลืองานของบริษัทได้เพียงระดับหนึ่ง เนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว

5) บริษัทมหาชน มีเป้าหมายชัดเจนในการเป็นต้นแบบเพื่อแก้ไขพื้นที่ชีวิตของเกษตรกร ซึ่งนับเป็นคนจนคนด้อยโอกาสกลุ่มใหญ่ของสังคม นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายทำการผลิตเพื่อสังคม กล่าวคือ เป้าหมายของบริษัทมหาชน นอกจากจะเพื่อแก้ไขพื้นที่ชีวิตเกษตรกรแล้ว ยังมีเป้าหมายปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกรให้เป็นเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้ผลิตอาหารที่ดีและปลอดภัยปลอดยาฆ่าศัตรูพืช ซึ่งจะส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคอีกด้วย

6) ธุรกิจของบริษัทมหาชน แม้ว่าจะยังไม่มีผลกำไร แต่กำไรของบริษัทจะถูกจำกัดโดยอัตโนมัติจากการดำเนินนโยบายเพื่อช่วยเหลือสมาชิก เช่น การขายปุ๋ยราคาถูกให้แก่สมาชิก การให้เมล็ดพันธุ์แก่สมาชิกในราคาต้นทุน เป็นต้น

7) บริษัทมหาชนจำกัดพื้นที่เกษตรกรเมืองเพชร จำกัด ยังมีความเสี่ยงในทางเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากบริษัทมหาชน ต้องการรักษาคุณภาพถึง 3 เรื่อง คือ คุณภาพระหว่างการแสวงหากำไรของบริษัทกับผลประโยชน์ของสมาชิก คุณภาพระหว่างการหากำไรกับสุขภาพ

ของผู้บริโภค และคุณภาพระหว่างการแข่งขันหากำไรกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ บวกกับความเสียหายที่เกิดจากการบิดเบือนกลไกตลาดของนโยบายรัฐ เช่น นโยบายรับจำนำข้าว ที่ชี้แนะเกษตรกรให้ผลิตโดยเน้นปริมาณมากกว่าเรื่องคุณภาพ และยังคงปะทะกับทุนธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ ซึ่งมีความสามารถทางการตลาด ที่ชี้แนะทั้งเรื่องการใช้ปัจจัยการผลิต วิธีการผลิต และตลาด จนสร้างความเคยชินให้เกษตรกรต้องพึ่งบริษัทใหญ่เหล่านี้เป็นหลัก จนความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรน้อยลงจนแทบไม่เหลือ ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้มีผลอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของบริษัทมหาชน การฟื้นฟูชีวิตของเกษตรกรเอง และการหลุดพ้นจากวงจรหนี้สิน ปัจจัยสำคัญที่จะลดความเสี่ยงเหล่านี้ก็คือ การนับหนึ่งที่การผลิตของเกษตรกรเอง โดยจะต้องมีความรู้เพื่อให้เกษตรกรพึ่งตนเอง และการลงมือปฏิบัติของเกษตรกร โดยบริษัทมหาชน ต้องลงทำงานกับสมาชิกในเรื่องนี้อย่างมาก

8)การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ บริษัทมหาชน ได้เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาเป็นเจ้าของบริษัทร่วมกัน อาทิ เกษตรกร สหภาพแรงงาน นักวิชาการ นักขับเคลื่อนทางสังคม และนักธุรกิจเพื่อสังคม เป็นต้น เพื่อให้ดำเนินงานของบริษัทมหาชน สามารถจะบรรลุเป้าหมายของบริษัทที่ได้กำหนดไว้คือ “เพื่อฟื้นฟูเกษตรกร สร้างอำนาจกำหนดใหม่เปลี่ยนจากผู้ถูกกำหนดเป็นผู้กำหนด” ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายนี้ได้ ก็ต้องใช้ทุน ศาสตร์ความรู้ทางวิชาการหลายแขนง และตลาดที่เปิดโอกาสให้เกิดสินค้าของบริษัทมหาชน ซึ่งผู้ถือหุ้นหลายคนก็ได้เข้ามา มีบทบาทในการช่วยเหลือเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นอย่างมาก

6.2 การสร้างฐานเศรษฐกิจลูกจ้างผ่านโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน กับ การเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงาน

จากที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 และบทที่ 5 ฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างด้านหลักคือ ค่าจ้างด้านรอง คือ ฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ซึ่งอาจอยู่ในรูปกำไร เงินปัน ค่าเช่า ฯลฯ และการมีโครงการทดลองหมู่บ้านแรงงานฯ ได้สร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกในโครงการ สรุปดังนี้

- 1)ฐานค่าจ้างและที่เกี่ยวข้องกับค่าจ้าง ได้แก่
 - (1) การมีปัจจัยสี่ครบสมบูรณ์ โดยที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ปลอดภัย และสำหรับครอบครัว มีส่วนช่วยส่งเสริมการสร้างคุณภาพชีวิตในการฟื้นฟูพลังแรงงาน
 - (2) มีฝีมือแรงงานมากขึ้น เพราะในหมู่บ้านแรงงานจะมีการเปิดศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนในวันอาทิตย์เพื่อให้สมาชิกได้รับการ

อบรมเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงาน ซึ่งอาจจะมีผลต่อค่าจ้างที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต

- (3) ค่าจ้างจากการทำงานให้กับธุรกิจของชุมชน
- (4) ลดรายจ่ายค่าครองชีพ อาทิ ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำค่าไฟ ค่าอาหารค่าเดินทาง เป็นต้น
- (5) สวัสดิการชุมชน

2) สถานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ได้แก่

- (1) การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและบ้าน (ปัจจัยการผลิตและปัจจัยสี่)
- (2) กำไรจากอาชีพเสริมในครอบครัว(ธุรกิจครัวเรือน) อาทิ กำไรจากปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงไก่เนื้อไก่ไข่
- (3) เงินปันผลจากธุรกิจชุมชน อาทิ ตลาดนัด บัม น้ำมัน โรงสีข้าว การทำนา ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก และธุรกิจรถโดยสาร เป็นต้น

โครงการทดลองหมู่บ้านแรงงานฯ ได้พัฒนาฐานเศรษฐกิจแรงงานทั้งฐานค่าจ้างและฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างอำนาจต่อรองของสมาชิกที่เป็นลูกจ้าง โดยคู่ต่อรองหลักก็คือ นายจ้าง รัฐบาลส่วนกลาง และรัฐบาลส่วนท้องถิ่น ดังนี้

การสร้างอำนาจต่อรองกับนายจ้าง

- เกิดขึ้นจากหมู่บ้านแรงงานมีกิจกรรมอาชีพเสริม ทำให้สมาชิกการลดการพึ่งพานายจ้าง พึ่งพาโอทีน้อยลง จากรายงานกิจกรรมประจำวันของลูกจ้างในบทที่ 5 พบว่า ลูกจ้างส่วนใหญ่ต้องทำโอทีอย่างน้อยวันละ 3 ชั่วโมงเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ดังนั้นเมื่อหมู่บ้านแรงงานได้สร้างอาชีพเสริมหรือมีทางเลือกในการใช้เวลาว่างเพื่อสร้างรายได้ก็ทำให้ลูกจ้างไม่ต้องขลุกอยู่กับโรงงานตลอดทั้งวันทั้งคืนหรือทั้งชีวิต เมื่อความต้องการขายแรงงานก็น้อยลง การพึ่งพานายจ้างน้อยลง ก็ส่งผลดีต่อการเจรจาต่อรองค่าจ้างของลูกจ้างในอนาคตด้วย

- เกิดขึ้นจากหมู่บ้านแรงงานมีศูนย์ฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ธุรกิจชุมชน ที่มีส่วนช่วยพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน เนื่องจากการมีศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกได้มาหาความรู้และพัฒนาฝีมือแรงงานในวันหยุด และการทดลองทำธุรกิจชุมชนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ก็จะมีส่วนช่วยยกระดับฝีมือแรงงานและทักษะการบริหารจัดการดีขึ้น เป็นผลให้ลูกจ้างมีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่งงาน และ

โอกาสต่อรองค่าจ้างที่สูงขึ้นได้ เนื่องจากปัจจุบันเส้นทางอาชีพของลูกจ้างไร้ฝีมือในโรงงาน (career path) ค่อนข้างจำกัด สร้างแรงกดดันต่อค่าจ้าง เป็นผลให้ลูกจ้างทักษะน้อยได้ค่าจ้างต่ำ หรือจำนวนมากได้รับเพียงค่าจ้างขั้นต่ำตลอดการทำงาน เนื่องจากกระแสความต้องการใช้แรงงานขับเคลื่อนแทรกในสายงานการผลิต เพื่อลดต้นทุนของอุตสาหกรรมเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เส้นทางอาชีพของลูกจ้างเปลี่ยนไปดังนี้ เริ่มต้นจากพนักงานขับเคลื่อนแทรก เรียกสั้นๆ ว่า “เด็กขับ” โดยโรงงานได้ตัดภาระการจ้างงานบางอย่าง ส่วนใหญ่เป็นงานบนสายพานการผลิตให้บริษัทรับเหมาช่วงงานรับผิดชอบจัดหานักงานมาทำงาน ลูกจ้างขับเคลื่อนแทรกจะเซ็นสัญญาจ้างงานกับบริษัทขับเคลื่อนแทรก เป็นสัญญาระยะเวลาสั้น 11 เดือนบ้าง หรือ 1 ปี บ้าง เมื่อครบกำหนดก็เซ็นสัญญาจ้างใหม่ ลูกจ้างเหล่านี้จึงไม่มีการสะสมของอายุงาน ไม่มีสหภาพ เป็นเหตุให้ได้ค่าจ้างขั้นต่ำตลอดการเป็นลูกจ้างขับเคลื่อนแทรก

อย่างไรก็ดี หากเด็กขับรายใดมีความขยัน อดทน ไม่ขาดงาน อยู่จนครบสัญญาจ้างกับบริษัทขับเคลื่อนแทรก จึงจะได้รับการพิจารณาบรรจุเป็นพนักงานรายวัน ทำงานอยู่บนสายพานการผลิต บางโรงงานรับบรรจุเด็กขับเป็นพนักงานของโรงงาน แต่ก็ให้เป็นพนักงานชั่วคราวก่อน หากทำงานดีจึงบรรจุเป็นพนักงานรายวันต่อไป ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์พนักงานชั่วคราวของโรงงานผลิตคาร์บอนในจังหวัดอ่างทองแห่งหนึ่ง ได้พูดถึงสภาพการจ้างงานว่า “เป็นลูกจ้างชั่วคราวในบริษัทแห่งนี้มาสิบปี ยังไม่ได้บรรจุเป็นลูกจ้างประจำ” จึงเกิดคำถามว่า สรุปลูกจ้างรายนี้เป็นลูกจ้างชั่วคราว หรือลูกจ้างประจำ เพราะสภาพการทำงานจริงกับตำแหน่งงานที่เป็นอยู่มันขัดแย้ง จากตำแหน่งงานดังกล่าวเป็นผลให้ลูกจ้างรายนี้จะได้ค่าจ้างเท่ากับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำเหมือนผู้ที่เริ่มเข้าทำงานวันแรกตลอดสิบปีของการทำงาน แต่มีสภาพดีกว่าพนักงานขับเคลื่อนแทรกตรงที่มีนายจ้างที่แน่นอน นายจ้างมีโรงงานมีการทำการผลิตจริง และมีสถานที่ทำงานที่แน่นอน แต่ลูกจ้างขับเคลื่อนแทรกจำนวนมากไม่รู้ว่าใครคือนายจ้าง นายจ้างขับเคลื่อนแทรกมีเพียงห้องเช่า 1 คูหา โต๊ะ 1 ตัว เก้าอี้ 2 ตัว กับพนักงานรับสมัครงานหนึ่งคน ก็สามารถรับสมัครงานจากลูกจ้างได้แล้ว สถานที่ทำงานไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคำสั่งของนายจ้างว่าจะให้ไปทำงานที่โรงงานใด การไม่รู้นายจ้างคือใครและสถานที่ทำงานไม่แน่นอน ก็มักก่อให้เกิดปัญหานายจ้างขับเคลื่อนแทรกไม่จ่ายเงินเดือนหรือนายจ้างไม่นำส่งเงินประกันสังคม เป็นต้น

และแม้ลูกจ้างจะได้รับการบรรจุเป็นพนักงานรายวันของโรงงาน บางโรงงานยังได้กำหนดระดับของลูกจ้าง ออกเป็นอีกหลายระดับ คล้ายๆ ระบบซีของข้าราชการ เช่น ในบริษัทฮีตาชิ คอนซูเมอร์ กำหนดระดับของพนักงานรายวันออกเป็น ระดับ 1 – 6 ซึ่งทั้งหมดเป็นลูกจ้างทักษะน้อยและทำงานในสายพานการผลิต โดยระดับ 6 ค่าจ้างตกเดือนละประมาณ 17,483

บาท แต่บริษัทให้ลูกจ้างเกษียณอายุที่อายุ 55 ปี ลูกจ้างรายวันเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเกษียณอายุในตำแหน่งงานระดับ 5 ที่ค่าจ้างประมาณ 16,775 บาท/เดือน ดังนั้นสภาพการจ้างงานดังกล่าวสร้างแรงกดดันต่อฐานค่าจ้างของลูกจ้างทักษะน้อยอยู่มาก

ฉะนั้นหากลูกจ้างจะหลีกเลี่ยงหนีออกจากเส้นทางอาชีพของแรงงานไร้ฝีมือ ก็ต้องมีการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน และการมีศูนย์ฝึกอบรมก็จะมีส่วนช่วยสมาชิกในด้านนี้ ให้ยกระดับตนเองให้มีความก้าวหน้าในสายอาชีพ อย่างน้อยก็พอได้เลื่อนตำแหน่งงานไปเป็นพนักงานรายเดือน ที่ทำงานในสายบริหารสายการจัดการ เริ่มจากเป็นผู้ช่วยหัวหน้างานคุมสายพานการผลิต ควบคุมคุณภาพการผลิตชิ้นงานและสินค้า ไปจนถึงระดับสูงสุดก็คือ ผู้จัดการงานฝ่ายต่างๆ ซึ่งงานดังกล่าวจะต้องมีทักษะงานด้านเอกสาร ด้านการบริหาร ด้านการวางแผนอยู่บ้าง จึงจะพอต่อรองเพื่อขอเลื่อนตำแหน่งงานได้

- เกิดขึ้นจากหมู่บ้านแรงงานอาจจะกลายเป็นช่องทางการตลาดอีกทางหนึ่งสำหรับสินค้าของนายจ้าง เพราะหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมอาชีพเสริม คือ การค้าขาย โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างสมาชิกที่เป็นลูกจ้างในโรงงานต่างๆ กับนายจ้างของตนเอง โดยการนำสินค้าจากโรงงานที่ตนเองสังกัดอยู่มาจำหน่ายในหมู่บ้านและในเครือข่าย อาทิ ขนมขบเคี้ยว และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น

การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาลท้องถิ่น/ภูมิภาค เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกบ้านแรงงานฯ มีบ้านเป็นของตนเอง จึงทำให้มีทะเบียนบ้าน และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านที่อยู่อาศัยแท้จริง จึงทำให้ลูกจ้างเหล่านี้หมดสิ้นสภาพประชากรแฝง สามารถมีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎร มีสิทธิเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล/นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และการมีบ้านถึง 70 หลังคาเรือน ก็เป็นผลให้ทั้งหมู่บ้านอาจมีเสียงเลือกตั้งมากถึง 150 – 200 คน ทำให้หมู่บ้านพอมีอำนาจต่อรองกับนักการเมืองท้องถิ่น สามารถเรียกร้องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ อาทิ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ทางหมู่บ้านแรงงานฯ มีแผนการที่จะต่อรองกับสำนักงานประกันสังคมจังหวัดปราจีนบุรี โดยเตรียมสถานที่เพื่อให้สำนักงานประกันสังคมมาตั้งสำนักงานย่อยในบริเวณหมู่บ้านแรงงานฯ เพื่อรับคำร้องต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิประกันสังคมของลูกจ้างทั้งที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้านและเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายการเดินทางและประหยัดเวลาของลูกจ้างในการติดต่อสำนักงานประกันสังคมที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองปราจีนบุรี ซึ่งอยู่ห่างจากเขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรีมากถึง 40 - 50 กิโลเมตร

การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาลส่วนกลางเมื่อหมู่บ้านแรงงานฯได้เกิดขึ้นแล้วจะกลายเป็นต้นแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของลูกจ้าง ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนนโยบายจากการทดลองปฏิบัติจริง ในการร่วมด้วยช่วยกันระหว่างภาครัฐกับลูกจ้างที่ต้องการมีที่อยู่อาศัย บนฐานการออมและรัฐบาลเข้ามาช่วยเสริมพลัง(empowerment)ในการสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับครอบครัวลูกจ้างพร้อมกับพื้นที่จัดทำอาชีพเสริม โดยลูกจ้างเป็นเจ้าของและมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ราคาถูกไม่เกิน 300,000 บาท และลูกจ้างรับภาระผ่อนไม่เกินเดือนละ 2,100 – 2,5000 บาท ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องมือต่อรองของขบวนการแรงงาน เพื่อให้ฝ่ายการเมืองให้ความสำคัญในการจัดสวัสดิการที่อยู่อาศัยให้แก่ลูกจ้างที่มีรายได้น้อยเข้าถึงได้อย่างแท้จริง

พร้อมกับข้อเสนอปรับเปลี่ยนนโยบายที่อยู่อาศัยของรัฐบาลบางประการ อาทิ โครงการบ้านมั่นคงในส่วนที่ส่งเสริมการใช้ที่ดินของรัฐ ให้ปรับเปลี่ยนไปสู่การใช้ที่ดินเอกชนที่กรร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างความมั่นคงและความเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง และโครงการบ้านเอื้ออาทรที่มีปัญหาราคาแพงกว่าบ้านมั่นคง และผู้มีรายได้น้อยเข้าไม่ถึง เพราะไม่สามารถแบกรับภาระค่าผ่อนส่ง และจำนวนมากไม่มีเครดิตมากพอที่จะขอสินเชื่อจากธนาคารในการซื้อบ้านเอื้ออาทรเช่น บ้านเอื้ออาทรที่อำเภอหาดใหญ่ ขนาด 24.5ตร.วา สองชั้น รัฐบาลอุดหนุนหลังละ 80,000 บาท จึงทำให้บ้านเหลือราคาต่อหลัง 390,000 บาท ผู้ซื้อต้องวางดาวน์ 6,000 บาทพร้อมกับจ่ายค่าเช่าซื้อล่วงหน้า 3 เดือนๆ ละ 3,600 บาท รวมเป็น 17,000 บาท และสามารถผ่อนกับการเคหะแห่งชาติได้โดยตรงห้าปีแรก สองปีแรกดอกเบี้ย 8.5% ส่วนปีที่สาม-ห้าดอกเบี้ย 9% ผ่อนเดือนละ 3,600- 3,800.บาทจากนั้นต้องหาเงินกู้จากธนาคารเพื่อมาสมทบจ่ายการเคหะ และเริ่มผ่อนต่อกับธนาคารตามระยะเวลาและอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารกำหนดซึ่งพบว่าบ้านเอื้ออาทรที่นำดี การเคหะแห่งชาติขายไม่หมด และมีบ้านสร้างเสร็จที่กรร้างไม่มีผู้อยู่อาศัยจำนวนมาก ส่วนบ้านมั่นคงหนองมะยาง รัฐบาลอุดหนุนหลังละ 75,000 บาท ขนาด 25ตร.วา หนึ่งชั้นราคาเพียง 220,000 บาท (เฉพาะค่าสร้างบ้าน) ผ่อนเดือนละ 1,800 บาท ดอกเบี้ย 8%คงที่ 15 ปี แต่เช่าที่ดินราชพัสดุ จึงต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินรายปีๆละ 450 บาท ส่วนบ้านมั่นคงแรงงานฯ รัฐบาลอุดหนุนหลังละ 75,000 บาท ขนาด 50 ตร.วา สองชั้นราคาเพียง 300,000 บาท (ที่ดิน 30,000 บาท และค่าสร้างบ้าน 270,000 บาท) ผ่อนเดือนละ 2,100 บาทดอกเบี้ย 6% คงที่ 15 ปี เจ้าของบ้านได้กรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น

จึงอาจมีข้อเสนอต่อรัฐบาลเพื่อนำจุดแข็งของบ้านมั่นคงและบ้านเอื้ออาทรมาประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงโครงการที่อยู่อาศัยเพื่อคนจน จุดแข็งของบ้านมั่นคง คือ 1)มีขบวนการจัดตั้งกลุ่มคนที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัย และ2)มีการออมเงินอย่างสม่ำเสมอจนครบตามที่กำหนด และ

รัฐจะเสริมพลังด้วยการให้เงินอุดหนุนจำนวนหนึ่ง พร้อมกับสนับสนุนสินเชื่อเพื่อสร้างบ้าน จุดนี้ทำให้บ้านมั่นคงไม่มีอุปทานล้นเกิน หรือมีก็น้อยมาก 3) มีความเป็นเจ้าของร่วม 4) เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน เนื่องจากการทำโครงการบ้านมั่นคงจะต้องทำเป็นกลุ่ม และรัฐจะให้เงินกู้เพื่อสร้างบ้านผ่านสหกรณ์และสมาชิกทุกคนจะต้องเซ็นค้ำประกัน ทำให้หนี้ผูกพันทุกคน ผู้ใดมีปัญหาผ่อนชำระไม่ได้ ทั้งชุมชนจะให้การช่วยเหลือสมาชิกรายนั้นๆ เพื่อไม่ให้ผิดนัดชำระหนี้ 5) แหล่งเงินกู้มาจาก พอช. โดยตรง กระบวนการคัดเลือกเพื่อให้เงินกู้แก่สมาชิก เป็นไปโดยการพิจารณาของชุมชน 6) สมาชิกไม่ต้องถูกเช็คเครดิตบูโร 7) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเลือกที่ตั้งหมู่บ้านและแบบบ้านที่ตนเองต้องการภายใต้งบประมาณที่จำกัด 8) บ้านมีราคาถูก และ พอช. เรียกเก็บดอกเบี้ยเพียง 4% จุดอ่อนคือ 1) บ้านมั่นคงส่วนใหญ่มีรูปแบบกรรมสิทธิ์คือเช่าที่ราชพัสดุ และ 2) การให้ชาวบ้านคิดเองทำเองทุกเรื่อง เป็นผลให้บ้านมั่นคงบางแห่งได้บ้านที่ไม่มีคุณภาพ เช่น บ้านมั่นคงชุมชนหลวงพ่อศรีม่วงอำเภอบางบาลที่อยู่ยา ทวดตัวและพังครืนลงคลองทั้งหลังเนื่องจากเสาเข็มไม่แข็งแรง บ้านมั่นคงบางแห่ง สมาชิกนำเตียงนอนเข้าบ้านไม่ได้ หรือบันไดชั้นจนเป็นอันตราย เป็นต้น เพราะชาวบ้านขาดความรู้เชิงเทคนิคทางวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม ขณะที่เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคการก่อสร้างของ พอช. ก็มีน้อยมาก ไม่สามารถเข้ามาช่วยออกแบบและควบคุมการก่อสร้างได้ทั้งหมด 3) สมาชิกต้องแบกรับต้นทุนในการบริหารจัดการโครงการเอง ส่วนจุดแข็งของบ้านเอื้ออาทร คือ 1) มีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเอง (แบบปัจเจก) และ 2) การออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง มีวิศวกรและสถาปนิกของการเคหะแห่งชาติคอยดูแลควบคุมคุณภาพ จึงมีความปลอดภัยสูงกว่า 3) มีผู้เข้ามารับผิดชอบต่อบริหารจัดการความยุ่งยากต่างๆ ส่วนจุดอ่อนก็คือ 1) บ้านมีราคาแพงกว่าบ้านมั่นคง 2) ดอกเบี้ยเงินกู้สูงกว่า 3) ผู้ซื้อบ้านจะต้องหาแหล่งเงินกู้เองและต้องถูกตรวจสอบเครดิตบูโร 4) ไม่มีขบวนการมีส่วนร่วมของผู้ซื้อบ้าน และ 5) การขาดการสำรวจข้อมูลผู้เดือนร้อนที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดอุปทานของบ้านเอื้ออาทรล้นเกิน

ส่วนการขับเคลื่อนที่อยู่อาศัยสำหรับลูกจ้าง อาจก้าวไปถึงการขยายโครงการไปยังเขตที่มีลูกจ้างทำงานอย่างหนาแน่น โดยอาจมีข้อเสนอเพิ่มเติมให้ใช้กองทุนที่เป็นของลูกจ้างเองก็คือ กองทุนประกันสังคม เพื่อเป็นแหล่งทุนสำหรับจัดสวัสดิการบ้านให้แก่ลูกจ้างในอนาคต ควบคู่กับการขับเคลื่อนภาษีที่ดิน เพื่อให้ลดการกระจุกตัวของที่ดิน ลดการเก็งกำไรที่ดิน จนเป็นเหตุให้ที่ดินมีราคาแพง จนผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินได้

ตารางที่ 6- 1 เปรียบเทียบโครงการบ้านเอื้ออาทร(นาดี) โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยาง
และโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

บ้าน	ขนาด (ตร.วา)	รัฐบาล อุดหนุน (บาท)	ราคา หลังละ	ผ่อน เดือนละ บาท/ เดือน	ดอกเบี้ย (%)	แหล่งเงิน	ระยะเวลา การผ่อน	กรรมสิทธิ์
เอื้ออาทร นาดี	24.5 จำนวน 2 ชั้น	80,000	390,000 (บ้าน+ ที่ดิน)	3,600- 3,800	2 ปีแรก 8.5% ปีที่ 3-5 9% ปีที่ 5 ตามที่ ธนาคารกำหนด	การเคหะ แห่งชาติ และ ธนาคาร	ตาม ข้อตกลง กับธนาคาร	ผู้ซื้อได้ กรรมสิทธิ์ ทั้งที่ดิน และบ้าน
ม้ น ค ง หนองมะ ยาง	25จำนวน 1 ชั้น	75,000	220,000 ไม่มีค่า ที่ดิน	1,800	8% คงที่	พอช.	15 ปี	ผู้ซื้อได้ กรรมสิทธิ์ เฉพาะบ้าน
ม้ น ค ง แรงงาน	50จำนวน 2 ชั้น	75,000	300,000 (บ้าน+ ที่ดิน)	2,100	6% คงที่	พอช.	15 ปี	ผู้ซื้อได้ กรรมสิทธิ์ ทั้งที่ดิน และบ้าน

รูปที่ 6- 5โครงการบ้านเอื้ออาทร(นาดี) โครงการบ้านมั่นคงหนองมะยาง
และโครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน

บ้านเขื่อนอาหารปราจีนบุรี (นาดี)

บ้านมั่นคงหนองมะยาง ปราจีนบุรี

บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ปราจีนบุรี

6.3 การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานผ่านบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัดกับการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงาน

สำหรับการดำเนินงานของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด ได้สร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกร ดังนี้

- 1) ฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง เป็นฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกร ได้แก่
 - (1) เงินปันผลของบริษัทมหาชน
 - (2) การมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน
 - (3) การมีกำไรสูงขึ้น เนื่องจากราคาปัจจัยการผลิตถูกลง และคุณภาพปัจจัยการผลิตดีขึ้น
 - (4) การมีนวัตกรรมการผลิต เพื่อพัฒนาฟื้นฟูปัจจัยการผลิต พัฒนาคุณภาพผลผลิต และลดต้นทุน

- (5) กำไรจากอาชีพเสริมอันเกิดจากธุรกิจของบริษัทมหาชน อาทิ สมาชิกสามารถรับข่าวสาร ปို့ย และเมล็ดพันธุ์ ของบริษัทมหาชน ไปจำหน่ายเพื่อหารายได้เสริมได้

2) ฐานค่าจ้างและที่เกี่ยวข้องกับค่าจ้าง ได้แก่

(1) ค่าจ้างจากการทำงานให้กับบริษัทมหาชน

โครงการทดลองบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด ได้พัฒนาฐานเศรษฐกิจของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกทั้งฐานค่าจ้างและฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างอำนาจต่อรองของสมาชิก ซึ่งมีคู่ต่อรองหลักก็คือ พ่อค้าและนายทุนธุรกิจเกษตร และรัฐบาล ดังนี้

การสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าและนายทุนธุรกิจเกษตร

- เกิดขึ้นจากบริษัทมหาชนฯ ได้เข้ามามีบทบาทแทนพ่อค้าคนกลางและนายทุนธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ ทั้งในฐานะผู้จัดหาปัจจัยการผลิต และผู้รับซื้อผลผลิต เนื่องจากบริษัทมหาชนฯ มีนโยบายชัดเจนที่จะเดินบนเส้นทางการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ และได้พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ด้วยการจัดหาปัจจัยการผลิตและวิธีการผลิตที่จะช่วยลดการใช้สารเคมีตลอดจนการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกที่เพาะปลูกด้วยเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งมีตลาดผู้บริโภคของตนเองที่จะรับซื้อสินค้าดังกล่าว โดยยินดีจ่ายในราคาที่สูงกว่าผลผลิตที่ปลูกด้วยสารเคมี
- เกิดขึ้นจากบริษัทมหาชนฯ ได้พยายามเป็นตัวกลางเชื่อมต่อผู้ผลิต(เกษตรกร) กับผู้บริโภคทำให้มีตลาดเป็นของตนเอง ซึ่งฐานลูกค้าที่เป็นผู้บริโภคหลักของบริษัทมหาชนฯ ก็คือเครือข่ายพันธมิตรขับเคลื่อนงานทางสังคม พร้อมทั้งทำให้ความรู้กับผู้บริโภคเกี่ยวกับสินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภคของลูกค้า ซึ่งเป็นจุดที่สำคัญยิ่งสำหรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกรด้วย
- เกิดขึ้นจากบริษัทมหาชนฯ ได้พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของสมาชิกจากเกษตรเคมีที่ต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีที่ผูกขาดการนำเข้าจากต่างประเทศ โดยกลุ่มทุนธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ มาเป็นเกษตรอินทรีย์ที่พึ่งพาตนเองสูง
- เกิดขึ้นจากบริษัทมหาชนฯ ได้พยายามสนับสนุนให้สมาชิกผลิตผลผลิตโดยเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เช่น ผักปลอดสารพิษ หรือข้าวที่มีคุณประโยชน์ทางสารอาหาร เป็นต้น การเป็นเจ้าของผลผลิตที่มีคุณภาพ ก็นับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีอำนาจที่จะกำหนดราคาผลผลิตได้อีกด้วย

การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาลเนื่องจากบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด เกิดขึ้นจากการรวมตัวของเกษตรกร ปัญญาชน นักขับเคลื่อนทางสังคม สหภาพแรงงาน และนักธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อสร้างต้นแบบธุรกิจเพื่อสังคมของเกษตรกร เพื่อถ่วงคานกับธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ และหากการดำเนินการของบริษัทมหาชนฯ สามารถบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ก็จะกลายเป็นต้นแบบขององค์กรธุรกิจของมวลชน ที่จะแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูชีวิตของเกษตรกรภายใต้กรอบคิดเกษตรกรเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่รัฐบาลเป็นคนกำหนดชะตาชีวิตของเกษตรกร ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการต่อรองกับรัฐบาล ในการกำหนดนโยบายเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาให้แก่ชาวนาและเกษตรกรยากจนอันได้แก่ การขับเคลื่อนให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายจากที่มีลักษณะชี้หน้าตลาดและทำให้กลไกตลาดล้มเหลว เป็นนโยบายลดต้นทุนด้านการเกษตร นโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต นโยบายสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

บทที่ 7

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผล

การศึกษาเรื่อง การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาโครงการทดลองธนาคารแรงงาน หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมบุรีจำกัดในครั้งนี้ ได้มีวัตถุประสงค์ซึ่งนำไปสู่โจทย์การศึกษาว่า มีแนวคิดที่จะขึ้นนำการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานหรือไม่อย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่จะกำหนดความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานจากกรณีศึกษาโครงการทดลองทางสังคมธนาคารแรงงาน หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมบุรีจำกัด และฐานเศรษฐกิจแรงงานที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อการเพิ่มอำนาจต่อรองของแรงงานหรือไม่อย่างไร ปรากฏผลการศึกษาและข้อค้นพบโดยสรุปดังนี้

7.1.1 แนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานกลุ่มลูกจ้างและเกษตรกร

จากการทบทวนวรรณกรรม ประสพการณ์ของบรรษัทของสหกรณ์มอนดราคอน ประสพการณ์ขององค์กรการเงินของไทย และการลงมือทดลองทำโครงการธนาคารแรงงานโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมบุรีจำกัด ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ประสพการณ์ของกรณีศึกษาเหล่านี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทุนมวลชน (Rudolf Meidner, 1978 : 15,28) และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรปของสำนักสหกรณ์กับสำนักEMES⁵¹ ซึ่งทั้งสองแนวคิดมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน โดยแนวคิดทุนมวลชนให้ภาพเชิงมหภาค เพื่อกำหนดกรอบหรือหลักการเกี่ยวกับในการใช้ทุนมวลชนเพื่อคนส่วนใหญ่โดยมีหัวใจหลักอยู่ที่

- 1) การทำให้มวลชนหรือคนจำนวนมากได้ร่วมกันเป็นเจ้าของทุน ทรัพย์สิน และปัจจัยการผลิต
- 2) ทุนมวลชนต้องถูกใช้เพื่อให้เกิดการอกเงย และเกิดการสะสมทุนของมวลชนอย่างต่อเนื่องในหลายรูปแบบ (ไม่ใช่ทุนในลักษณะการกุศล)
- 3) ทุนของมวลชนต้องนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยผลิตและการค้าของมวลชน เพื่อสร้างการกระจายการถือครองทรัพย์สิน

⁵¹the European research network on social enterprise and third sector issue. (EMES)

- 4) ทุนมวลงชนที่มีลักษณะกระจายอำนาจ และความเป็นเจ้าของของทุนของมวลงชน ต้องนำไปสู่การมีอำนาจบริหารอย่างแท้จริงของมวลงชนตลอดจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมของมวลงสมาชิก
- 5) ผลประโยชน์ที่เกิดจากการลงทุนของทุนมวลงชน ต้องนำไปสู่การกระจายผลตอบแทนแก่คนส่วนใหญ่(มวลงชน) เพื่อลดการกระจุกตัวของทุนและผลกำไร

ทั้งนี้ เป้าหมายของทุนมวลงชนก็เพื่อแก้ปัญหาการกระจายรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ ด้วยการลดการกระจุกตัวของความมั่งคั่งและทุน พร้อมกับเพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจให้มวลงชนผ่านความเป็นเจ้าของ

ส่วนองค์กรธุรกิจของมวลงชนที่ถูกจัดตั้งภายใต้กรณีทั้งสองแห่ง คือ สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด ทั้งสองแห่งได้เดินไปบนแนวทางของวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเป็นสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน แต่อาจอยู่ในรูปของบริษัทมหาชน ซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจของภาคเอกชนก็ได้ แต่มีเป้าหมายสำคัญ คือ เป็นองค์กรธุรกิจที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อสังคมหรือส่วนรวม โดยมีลักษณะที่สำคัญได้แก่

- 1) เป็นองค์กรที่มีการประกอบการเชิงธุรกิจ ที่มีกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ
- 2) เป็นองค์กรที่ใช้หลักการในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนกับแรงงาน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของของคณงานและคนในชุมชน และระบบการควบคุมดูแลโดยใช้หลักประชาธิปไตย
- 3) เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายที่ชัดเจนต่อสังคมและชุมชน
- 4) เป็นองค์กรที่มีการจำกัดการกระจายกำไร
- 5) เป็นองค์กรที่มีความอิสระสูงไม่ถูกครอบงำโดยภาครัฐการหรือภาคเอกชน
- 6) เป็นองค์กรที่มีการกำหนดระดับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจศาสตร์
- 7) เป็นองค์กรที่มีการกำหนดระดับค่าจ้างขั้นต่ำ

- 8) เป็นองค์กรที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจากส่วนต่างๆ ของสังคม เช่น นักธุรกิจเพื่อสังคม องค์กรการกุศล มูลนิธิ กลุ่มปัญญาชน เป็นต้น เพื่อเอื้ออำนวยในการประกอบการและการเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคม

โดยสรุปแนวคิดทุนมวลชนของ Rudolf Meidner และแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรปของสำนักสหกรณ์กับสำนักEMES ทั้งสองสามารถนำไปใช้ในการชี้นำการสร้างฐานเศรษฐกิจของแรงงานในกลุ่มลูกจ้างและเกษตรกรได้

7.1.2 ปัจจัยที่กำหนดการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน

ปัจจัยที่กำหนดการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานหรือปัจจัยที่นำมาใช้วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานในการศึกษาครั้งนี้ มาจากการประยุกต์ใช้กรอบวิเคราะห์ที่ได้จากทฤษฎีฐาน(เศรษฐกิจ)และโครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) ของ Karl Marx และกรอบการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนของใจมนัส พลอยดี ในการกำหนดปัจจัยความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานดังนี้

1)ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์ก็คือ คนหรือกลุ่มคนใดมั่งคั่งไปด้วยปัจจัยการผลิต ก็มีแนวโน้มจะมีฐานเศรษฐกิจเข้มแข็งและมั่นคงไปด้วย ขณะที่รูปแบบกรรมสิทธิ์ร่วม(common property)เป็นรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพย์สินของมวลชน

2)ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต นอกเหนือจากการมีปัจจัยการผลิตแล้ว การมีความสามารถในการใช้ปัจจัยการผลิตก็เป็นเรื่องที่สำคัญในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน มีปัจจัยบ่งชี้ในเรื่องนี้อยู่ 10 ตัว เดิมในงานของใจมนัส พลอยดี มีเพียง 9 ตัว แต่การศึกษาค้นคว้าวิจัยเห็นว่า ควรเพิ่มปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลอีก 1 ข้อ เพราะรัฐบาลเป็นผู้กุมอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรของสังคม ซึ่งมีผลต่อการเสริมพลังและทอนพลังของภาคประชาชนในการสร้างเศรษฐกิจของตนเอง โดยเฉพาะการใช้นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาทั้งสองในครั้งนี

- 1) ปัจจัยด้านการผลิต(ความได้เปรียบด้านปัจจัยการผลิต)
- 2) ปัจจัยด้านการตลาด
- 3) ปัจจัยด้านแรงงาน
- 4) ปัจจัยด้านการเงิน
- 5) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ

- 6) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก
- 7) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสมาชิก
- 8) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ
- 9) ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ
- 10) ปัจจัยที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล

3) ความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิตระบบกรรมสิทธิ์จะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิต ความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งกำหนดการแบ่งปันผลตอบแทนระหว่างบุคคลอีกด้วย เพราะฐานะและบทบาทหน้าที่ในกระบวนการผลิตนี้เอง ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคล กลุ่มคน และชนชั้น ในการจัดสรรต่อรองเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์และค่าตอบแทนอย่างเป็นยุติธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับฐานเศรษฐกิจในที่สุด

4) โครงสร้างส่วนบน (superstructure) คือ ความคิดอุดมการณ์ปรัชญา ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม กฎหมาย สถาบันราชการสถาบันทางการเมือง ล้วนครอบงำรูปการจิตสำนึกของคน กลุ่มคน และสังคม ก่อเกิดแรงขับเคลื่อนให้กระทำหรือไม่กระทำ อันมีผลต่อการกำหนดวิธีการผลิตและวิธีการยังชีพ ตลอดจนมีผลต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของแรงงาน ในทางตรงกันข้ามถ้าวิธีการผลิตและวิธีการยังชีพมีการเปลี่ยนแปลงไป คนในสังคมก็พร้อมจัดปรับเปลี่ยนสิ่งปรุงแต่งหรือโครงสร้างส่วนบนนี้ด้วยเช่นกัน

7.1.3 ความเป็นไปได้ในการสร้างทุนมวลชนในโครงการทดลองทางสังคม (Social lab):

ธนาคารแรงงาน

ก่อนที่จะกล่าวถึงการสร้างทุนมวลชน ผู้วิจัยได้สืบค้นสาเหตุที่ทำให้สถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินของลูกจ้างของไทย ไม่สามารถดำเนินตามแนวทางของทุนมวลชนได้ ได้แก่

1. สถาบันการเงินและองค์กรการเงินชุมชนของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก สามารถครอบคลุมคนได้อย่างน้อย 10 – 20 ล้านคน มีเงินทุนมากถึง 3.62 ล้านล้านบาท แต่องค์กรเหล่านี้มีลักษณะกระจายตัวและยังไม่มีมีการบูรณาการในการบริหารจัดการร่วมกัน จะมีก็เพียงแต่กองทุนของลูกจ้างอันได้แก่กองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ ที่สามารถ

รวบรวมนเงินกองทุนให้กลายเป็นทุนขนาดใหญ่ของคนจำนวนมากได้ เนื่องจากสภาพบังคับตามกฎหมาย

2. รูปแบบการลงทุน สถาบันการเงินชุมชนและกองทุนการเงินของลูกจ้างยังคงเน้นบทบาทหลักในการเป็นสถาบันการเงิน คือ การรับฝากเงิน และการปล่อยกู้ บทบาทด้านการเป็นหน่วยผลิตและการค้ายังมีน้อย นอกจากนี้การปล่อยกู้ขององค์กรเหล่านี้ ยังเน้นการปล่อยกู้แบบปัจเจก การกู้แบบกลุ่มมีน้อย และการกู้จำนวนมากไม่ก่อให้เกิดการผลิตการส่งออกเลย จำนวนมากก็ไปเพื่อบริโภค เป็นเหตุให้เงินฝากหรือเงินทุนที่ระดมมาจากคนจำนวนมาก และกลายเป็นทุนก้อนใหญ่ ถูกทำให้กลายเป็นทุนเล็ก ทุนน้อย กระจัดกระจาย และขาดพลังถ่วงคานกับทุนใหญ่ นอกจากนี้การลงทุนซื้อหุ้นของกองทุนลูกจ้างนั้น ไม่ได้นำไปสู่การเป็นเจ้าของและความต้องการบริหารกิจการอย่างแท้จริง แต่เป็นไปเพื่อแสวงหากำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น
3. การมีส่วนร่วมในการบริหารงานของสมาชิกพบว่า ในสถาบันการเงินชุมชนใช้หลักการบริหารแบบหนึ่งคนหนึ่งเสียง โดยเป็นการใช้สิทธิเลือกตั้งทางตรงในการเลือกผู้แทนของตนเองในคณะกรรมการบริหาร แต่ในกองทุนของลูกจ้าง ทั้งกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการเป็นการใช้สิทธิเลือกตั้งทางอ้อม โดยใช้หลัก 1 องค์กร 1 เสียง โดยกองทุนประกันสังคมใช้หลัก 1 สหภาพ 1 เสียง แต่ไม่สามารถครอบคลุมสมาชิกที่เป็นผู้ประกันตนได้ทั้งหมด เพราะมีผู้ประกันตนที่สังกัดสหภาพแรงงานมีเพียง 3.8% ของผู้ประกันตนทั้งหมด และผู้ประกันตนมีเสียงในคณะกรรมการบริหารเพียง 33.33% ขณะที่กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ สมาชิกมีเสียงในคณะกรรมการบริหารมากถึง 80% ของเสียงทั้งหมด
4. ความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในธุรกิจที่เกิดจากการใช้เงินทุนของมวลสมาชิก พบว่า กิจกรรมที่เกิดจากการใช้เงินทุนผ่านการให้กู้ยืมมาจากสถาบันการเงินชุมชนนั้น ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นกิจการของปัจเจกบุคคล กิจการที่มีลักษณะเป็นเจ้าของร่วมโดยสมาชิกมีน้อยมาก ส่วนกรณีของกองทุนของลูกจ้างปรากฏว่า การลงทุนซื้อหุ้นในกิจการต่างๆ ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมในกิจการเหล่านั้น ซึ่งวัตถุประสงค์หลักไม่ใช่เพื่อเข้าไปบริหารกิจการ แต่เป็นไปเพื่อการเก็งกำไรจากส่วนต่างราคาหุ้น นอกจากนี้ยังปรากฏความเป็น

เจ้าของโดยอ้อมที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการถือหุ้นชั้นในกองทุนรวม ประเภทต่างๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นผลให้เจ้าของทุนที่แท้จริงถูกลดอำนาจบริหารลงไปเรื่อยๆ อันเกิดจากความเป็นเจ้าของหลายชั้น จนถูกทำให้ห่างจากข้อมูลการประกอบการจริงมากขึ้นเรื่อยๆ

จากปัญหาดังกล่าว จึงเป็นที่มาของโครงการทดลองธนาคารแรงงาน ซึ่งเป็นโครงการทดลองที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (สสร.) เกิดขึ้นจากการนำเงินออมของกลุ่มออมทรัพย์ภายใต้โครงการ สสร. มาฝากรวมกันไว้ที่ธนาคารแรงงานเพื่อเป็นฐานของเศรษฐกิจเกื้อกูล โดยเบื้องต้นธนาคารแรงงานถูกคาดหวังว่าจะเป็นแหล่งทุนในการสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่ขบวนการแรงงานทั้งแรงงานในระบบและนอกระบบ รวมทั้งถูกคาดหวังว่าจะเป็นฐานเงินทุนในการจัดทำโครงการบ้านให้แก่ทั้งสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และเป็นแหล่งทุนให้แก่บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด ในการทำธุรกิจด้านเกษตรอินทรีย์ แต่เนื่องจากการสะสมทุนของธนาคารแรงงานยังเติบโตไม่พอ จึงทำหน้าที่ได้เพียงเป็นแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำบางส่วนสำหรับธุรกิจสร้างบ้านของสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานฯ วงเงินประมาณ 6 ล้านบาท

สำหรับข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาโครงการทดลองธนาคารแรงงาน พบว่า การดำเนินงานของธนาคารแรงงานก็ได้เดินบนแนวทางของทุนมวลชน หัวใจหลักอยู่ที่ธนาคารแรงงานถูกก่อตั้งและถือหุ้นโดยสมาชิกจำนวนมาก บทบาทของธนาคารแรงงาน เป็นทั้งสถาบันการเงิน (financial unit) และหน่วยผลิต/การค้า (production unit) ที่เป็นของมวลชน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนเงินออมให้กลายเป็นทุนการเงิน และทุนการผลิต/ทุนการค้าของมวลชน โดยบทบาทระดับสูงคือการทำให้สมาชิกได้เป็นเจ้าของเงินทุนและเจ้าของธุรกิจซึ่งนำไปสู่การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทรัพย์สิน และกำไร มากกว่าการเป็นเจ้าของเงินออมเพียงอย่างเดียว ในส่วนนี้ธนาคารแรงงานได้แปลงเงินออมไปสู่การลงทุนการค้า ทำให้สมาชิกได้เป็นเจ้าของทั้งธนาคารแรงงานและธุรกิจค้าขาย เป็นผลให้สมาชิกได้รับทั้งเงินปันผลและดอกเบี้ยควบคู่กัน ส่วนบทบาทระดับรอง คือ การทำให้เจ้าของเงินออมเข้าถึงแหล่งทุน และเกิดการผลิตในลักษณะรวมหมู่ โดยสมาชิกธนาคารเข้าถึงแหล่งทุน ผ่านการกู้ยืมในนามกลุ่มเพื่อนำไปทำการผลิต แต่ก็มีบางส่วนมากู้ยืมในนามกลุ่มโดยนำเงินไปปล่อยกู้ต่อแก่สมาชิกเพื่อการบริโภค เช่น จ่ายค่าเทอมลูก เป็นต้น

การดำรงบทบาทของธนาคารแรงงานตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นผลให้ธนาคารแรงงานสามารถสร้างความมั่งคั่งให้แก่ทุนของสมาชิก ได้ทั้งจากทุนการเงิน และทุนการค้า แต่ยังมี

ไม่สามารถไปสู่อุตสาหกรรมการผลิตได้ เพราะมีการจัดการที่ซับซ้อนกว่ามากและบทเรียนการลงทุนของธนาคารแรงงานก็ได้ให้แนวทางแก่องค์กรธุรกิจชุมชนที่ต้องการสร้างการลงทุนใหม่ๆ นอกเหนือจากการลงทุนปล่อยกู้แต่เพียงอย่างเดียวว่าการลงทุนด้านการค้าน่าจะเป็นทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับการริเริ่มการลงทุน เพราะจัดการเพียงแค่ว่าการขายอย่างเดียวไม่ต้องรับผิดชอบการผลิต แต่หากเพิ่มศักยภาพในการจัดการและมีนวัตกรรมไปสู่การผลิต ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนทั้งหลายสามารถสะสมทุนได้จากทั้งทุนการเงิน ทุนการค้า และทุนการผลิต ได้ครบทั้งสามขา

ในด้านโครงสร้างการบริหารจัดการของธนาคารแรงงาน ก็ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารอย่างกว้างขวาง ด้วยการจัดให้มีโครงสร้างการบริหารจากหลายฝ่าย ทั้งการมีที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้นที่ออกเสียงได้ 1 หุ้น 1 เสียงแต่ออกเสียงได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของหุ้นทั้งหมด มีการจัดตั้งสภาผู้แทนผู้ฝากเงินและมีสภานาคารเป็นที่ประชุมร่วมระหว่างผู้ฝากเงินและผู้ถือหุ้นซึ่งจะพบว่าการมีสภาผู้แทนผู้ฝากเงินได้เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินกิจการของธนาคารโดยเฉพาะผู้ฝากเงิน มิใช่มีเพียงแต่ผู้ถือหุ้นเท่านั้น เหตุเพราะเงินทุนส่วนใหญ่ของธนาคาร ไม่ว่าจะเป็นธนาคารแรงงานหรือธนาคารพาณิชย์ทั่วไปมาจากเงินฝากเป็นด้านหลัก เงินหุ้นเป็นด้านรอง แต่ในธนาคารพาณิชย์อำนาจบริหารมีอยู่เฉพาะกับผู้ถือหุ้นใหญ่ไม่เกิน 10 ราย ก่อให้เกิดอำนาจผูกขาดการกำหนดนโยบายของธนาคาร ดังเช่นกรณีผู้บริหารธนาคารออมสินได้อนุมัติการกู้เงินระหว่างธนาคาร ให้แก่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อนำไปใช้ในโครงการรับจำนำข้าว แม้ว่าผู้ฝากเงินจะไม่เห็นด้วย จนนำไปสู่การแห่ถอนเงินออกจากธนาคารออมสินเพียงสองวันจำนวนมากถึง 7 หมื่นล้านบาท (ผู้จัดการออนไลน์, 19 กุมภาพันธ์ 2557) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ฝากเงินไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายการใช้เงินออมของตนเอง เพราะอำนาจส่วนใหญ่อยู่ในมือผู้บริหารเพียงไม่กี่ราย ดังนั้น การมีสภาผู้ฝากเงินจึงเป็นนวัตกรรมทางการบริหารเงินทุนของธนาคารที่เป็นข้อค้นพบน่าสนใจ เพื่อเพิ่มสิทธิให้แก่ผู้ฝากเงินในฐานะเจ้าของทุนส่วนใหญ่ของธนาคาร โดยเฉพาะในภาวะที่รัฐบาลจะเริ่มลดการรับประกันเงินฝากของธนาคารลง เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลกับผู้ถือหุ้น และเกิดการตรวจสอบการใช้เงินออมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือไม่ลงทุนในเรื่องที่มีความเสี่ยงมากเกินไป

ในด้านการจัดสรรกำไรของธนาคารแรงงาน แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ 1) การจัดสรรกำไรทางตรง คือ ธนาคารมีนโยบายจัดสรรผลกำไรเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้น และเป็นดอกเบี้ยให้แก่ผู้ฝากเงิน และ 2) การจัดสรรกำไรทางอ้อม คือ การถ่ายโอนกำไรให้แก่สมาชิก ด้วยการส่งสินค้าให้แก่สมาชิกในราคาถูกลง เพื่อให้สมาชิกนำสินค้าของธนาคารไปขายเพื่อสร้างอาชีพเสริมและสร้างกำไร

อย่างไรก็ดี แม้ว่าธนาคารแรงงานจะเดินไปบนเส้นทางของทุนมวลชน แต่การขับเคลื่อนให้ทุนมวลชนเกิดขึ้นได้อย่างจริงจังและธนาคารแรงงานสามารถยืนบนขาของตนเองได้นั้น จะต้องทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกที่แท้จริง เกิดการบริหารโดยคณะกรรมการ ตัวแทนผู้ฝากเงิน และผู้ถือหุ้นอย่างจริงจัง มิใช่เฉพาะการร่วมประชุม แต่ต้องมีส่วนร่วมไปถึงการลงมือทำกิจกรรมต่างๆของธนาคารแรงงานทั้งการระดมทุน การค้าขาย การผูกสัมพันธ์กับลูกค้า ตลอดจนพัฒนาไปสู่การผลิต เพื่อให้ธุรกิจดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งต้องต่อยอดการปลูกสร้างจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมธนาคารแรงงานในเรื่องความเป็นเจ้าของร่วม เพราะหลักการของทุนมวลชนอยู่บนรากฐานความเป็นส่วนรวมอย่างมาก นอกจากนี้ยังต้องปรับปรุงการบริหารงานภายในธนาคารเพื่อให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญเฉพาะรองรับกิจการต่างๆ ของธนาคารแรงงานอีกด้วย

7.1.4 ความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเพชรบุรีจำกัด

7.1.4.1 การศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนโดยใช้กรอบวิเคราะห์ที่ได้จากทฤษฎีฐานและโครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) และกรอบการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนทำให้ได้ข้อสรุปว่า ความเป็นไปได้ที่จะสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง จากธุรกิจสร้างบ้านสร้างชุมชนของสหกรณ์บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด ด้วยการมีปัจจัยที่ส่งเสริมและการลดทอนปัญหาจุดรั้งด้วยปัจจัยเสริมอื่นๆ จึงทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานดังนี้

1)ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์คือ สมาชิกมีกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดิน 15 ไร่ ที่ประกอบด้วยสิทธิครอบครองพื้นที่บ้านครอบครัวละ 50 ตร.วา และสิทธิการใช้ประโยชน์ร่วมในพื้นที่ทำการผลิตและการค้าของหมู่บ้านตลอดจนความเป็นเจ้าของร่วมในเงินกู้ซึ่งเป็นเงินทุนในการก่อสร้างบ้าน และการใช้แรงงานของตนเองบางส่วน จึงนำไปสู่การลงทุนสร้างบ้านเพื่อสมาชิก ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการผลิตและปัจจัยสี่ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน และด้วยการมีระบบกรรมสิทธิ์ร่วมนี้เองจึงเป็นที่มาของความสามรถในการซื้อที่ดินผืนใหญ่ และการป้องกันมิให้เกิดการซื้อบ้านในโครงการเพื่อเก็งกำไร

2)ศักยภาพของการใช้ปัจจัยการผลิต เมื่อประเมินโดยรวมจากตัวชี้วัดทั้งสิบข้อ ก็มีศักยภาพดีในระดับหนึ่งที่จะขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงแรงงานให้สำเร็จ จนก่อให้เกิดการสร้างเศรษฐกิจขึ้นมาในหมู่สมาชิกได้ ได้แก่ การมีความได้เปรียบของปัจจัยการผลิต อาทิ ที่ดิน

ราคาถูก ที่ดินมีทำเลใกล้สถานที่ท่องเที่ยวและอยู่ไม่ห่างจากนิคมอุตสาหกรรม การได้เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ และสนับสนุนการดำเนินงาน เป็นต้น การมีความเข้มแข็งของปัจจัยทุน เพราะมีทั้ง แหล่งเงินทุนที่ให้เงินอุดหนุนฟรี เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ย การมีความได้เปรียบด้าน ตลาด เพราะมีลูกค้ามาจากฐานสมาชิกโครงการ สสร. บวกกับบ้านราคาถูก และปัจจัยเกี่ยวกับกฎ ข้อบังคับ ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานธุรกิจสร้างบ้าน และส่งผลดีต่อระบบบริหารจัดการ จะมีปัญหาบ้างก็ในแง่ข้อบังคับที่ไม่สามารถทำได้จริง เช่น ห้ามหากำไรจากสมาชิก เป็นต้น และ ข้อบังคับที่จำกัดการขยายตัวของกิจการของสหกรณ์ เช่น สหกรณ์ประเภทใดก็ต้องดำเนินธุรกิจ ตามประเภทที่ได้จดทะเบียนไว้ เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่เหลืออื่นๆยังมีความอ่อนด้อยอยู่บ้าง แต่ก็มีปัจจัยหนุนเสริม อื่นๆ ซึ่งทำให้ปัจจัยเหล่านั้นเข้มแข็งขึ้น ได้แก่

ปัจจัยด้านแรงงาน คือ การขาดแคลนแรงงานในการก่อสร้างบ้าน เป็น ปัจจัยที่มีปัญหาจากโครงสร้างของตลาดแรงงาน ก่อให้เกิดการขาดแคลนแรงงานก่อสร้างและมีการแข่งขันด้านค่าจ้างสูง ทางหมู่บ้านแรงงานแก้ไขด้วยการเพิ่มนวัตกรรมด้วยการให้วิศวกร ออกแบบการก่อสร้างเพื่อลดต้นทุน บวกกับการร่วมลงแรงของสมาชิกบางส่วน และการใช้แรงงาน ช้ามาชาติ

ส่วนปัจจัยด้านการบริหารจัดการและปัจจัยความเป็นผู้นำ ผู้วิจัยพบว่า ยังเป็นปัญหามาก สาเหตุหลักคือ ความเหมือนกันของวิถีชีวิตและสภาพการทำงานของผู้เข้าร่วม โครงการ จึงเป็นเหตุให้ขาดบุคลากรที่จะทำงานในหน้าที่ต่างๆ และอีกเรื่องที่สำคัญคือการขาด ทักษะความรู้ มีสาเหตุมาจาก 1) การศึกษาน้อย และความล้มเหลวของการศึกษาไทย 2) ขาดเวลา ศึกษาหาข้อมูล เพราะรายได้ต่ำ ต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้รายได้พอยังชีพ 3) ความเสื่อมถอย ทางทักษะและระบบความคิด (degradation) อันเป็นผลผลิตจากระบบแบ่งงานกันทำและการ ทำงานซ้ำๆ ซากๆ บนสายพานการผลิตมาอย่างยาวนาน ที่เน้นการใช้ร่างกายมากกว่าแรงสมอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากครอบครัว เนื่องจากคนงานเองมีเวลาส่วนตนน้อย เวลาส่วนใหญ่อยู่ใน โรงงาน การมาทำงานเพื่อส่วนรวมจึงเป็นที่มาของความขัดแย้งในครอบครัว และเป็นปัญหาต่อ การนำและการขาดคนบริหารจัดการงานต่างๆ ของโครงการ สำหรับการแก้ปัญหาในเรื่องนี้ ทาง โครงการฯ เริ่มทดลองชักจูงให้สมาชิกที่มีตำแหน่งงานในโรงงานอยู่ในระดับใกล้เคียงหัวหน้างาน หรือมีทักษะการทำงานในสายบริหาร และการนำปัญญาชนสาขาอาชีพต่างๆ ลงทำงานช่วยเหลือ

หมู่บ้านแรงงาน ซึ่งเราอาจเรียกรวมคนกลุ่มนี้ว่า ปัญญาชนอภิวัดณ์ (organic intellectuals)⁵² คนกลุ่มนี้ได้ช่วยผ่อนคลายปัญหาการบริหารจัดการและการนำได้เป็นอย่างดีนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทดสอบแนวคิด “ให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง” ซึ่งเป็นแนวคิดของพอช.ที่ใช้ในการบริหารโครงการบ้านมั่นคง ในหมู่ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกโครงการบ้านแรงงานฯ ผ่านการสร้างบ้านแบบ A และแบบ B ซึ่งทั้งสองกลุ่มเลือกรูปแบบการบริหารงานโดยสมัครใจ โดยแบบ A ชาวบ้านหรือสมาชิกต้องการคิดเอง ออกแบบเอง และดำเนินการเองทั้งหมด ส่วนแบบ B ต้องการให้มีปัญญาชนช่วยให้คำแนะนำ ผลปรากฏว่า ปัจจุบันบ้านแบบ A ยังไม่สามารถดำเนินการได้และยังขาดความชัดเจนของแนวทางอยู่มาก ซึ่งสะท้อนว่าแนวคิดการบริหารแบบให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง อาจไม่ประสบความสำเร็จในการใช้ในหมู่คนงาน สาเหตุมาจากความคล้ายคลึงกันของวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมการทำงานประสิทธิภาพ การขาดทักษะความรู้ และการไม่มีอิสระทางด้านเวลาของผู้คนที่ร่วมโครงการอย่างไรก็ดี หากจะนำแนวคิดให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ซึ่งมีพื้นฐานของหลักการที่ดี คือให้ชาวบ้านได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความคิดของแต่ละคนที่มีคนละเล็กละน้อยมารวมกันมาใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จะต้องมีการเพิ่มปัญญาชนอภิวัดณ์เข้าไปในกระบวนการคิดเองทำเองของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่มีเหตุมีผลมากกว่าความรู้สึก และได้ข้อสรุปในเชิงหลักการวิชาการเกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำร่วมกับผู้มีความรู้มีประสบการณ์เพื่อป้องกันต้นทุนอันเกิดจากการลองผิดลองถูกไม่ให้สูงจนเกินไป

ในด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก เป็นไปในสองทาง คือ ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่โครงการบ้านแรงงานเคยมีสัมพันธ์มาก่อน จึงได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี อาทิ การได้ความช่วยเหลือในการประสานงานหน่วยงานราชการท้องถิ่นจากคุณเอกภพ มารมย์ ผู้นำสถาบันการเงินชุมชนตำบลนาดี หรือการติดต่อขอไฟฟ้าหมู่บ้านผ่านการประสานงานกับสหภาพการไฟฟ้า เป็นต้น กับปฏิสัมพันธ์เชิงลบ เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจและ

⁵² ปัญญาชนอภิวัดณ์ (organic intellectuals) หรืออาจเรียกว่า เป็นปัญญาชนของชนชั้น ซึ่งเป็นภาษาของ อันโตนิโอกรามสกี นักปรัชญาชาวอิตาลีหมายถึง ปัญญาชนที่มีความผูกพันเชื่อมโยงกับวิถีการผลิตหลักโดยตรงเพราะในวิถีการผลิตของสังคมจะสร้างคนแต่ละชนชั้นขึ้นมา พร้อมกับสร้างปัญญาชนของชนชั้นตนขึ้นมาด้วย เพื่อทำหน้าที่ในการประสานความสัมพันธ์ในโลกของการผลิต รวมทั้งวัฒนธรรมและการเมือง โดยคนกลุ่มนี้จะทำหน้าที่ชี้แนะและการจัดตั้งองค์กร (technical directive organizational needs) ในระบบการผลิตทางสังคม รวมทั้งทำหน้าที่ประสานจิตสำนึกรวมหมู่ (collective consciousness) (ที่มา วิทยากร เชียงกูลใน <http://witayakornclub.wordpress.com/2008/03/07/elite/>) อย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นนักวิชาการ หรือคนมีการศึกษาสูง แต่อาจเป็นคนที่พอมีทักษะความรู้และลงทำงานขับเคลื่อนเพื่อชนชั้นของตนเอง เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

ความไม่คุ้นชินเกี่ยวกับแนวคิดของหมู่บ้านแรงงานโดยเฉพาะในหมู่บ้านราชการต่างๆ ซึ่งปัญหานี้แก้ไขโดยการให้ข้อมูล การจัดทำเอกสารตรงตามความต้องการของราชการ การจัดงานเปิดตัวโครงการ รวมถึงการติดสินบนเจ้าพนักงาน เพื่อให้งานแล้วเสร็จภายในเวลา

ในด้านปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมทั้งทางโครงการ แต่จะมากขึ้นอยู่กับจิตสำนึกเป็นด้านหลัก พบว่ามีสมาชิกประมาณ 30% ที่มีส่วนร่วมทั้งโครงการทุกระบวนการตั้งแต่การออม การวางแผน และการลงมือทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สมาชิกกลุ่มนี้เป็นผู้ผ่านการคัดกรองโดยธรรมชาติ ว่าเป็นผู้ที่ต้องการที่อยู่อาศัยจริง มิใช่เข้าร่วมโครงการเพื่อแสวงหาบ้านราคาถูกเพื่อเก็งกำไร และผู้วิจัยยังพบอีกว่า สมาชิกกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะรักษาบ้านและที่ดินไปยังชั่วลูกชั่วหลาน โดยที่ไม่ต้องมีกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับใดๆ เพราะเป็นบ้านที่เกิดจากแรงกายแรงใจอย่างแท้จริง ที่สำคัญสมาชิกกลุ่มนี้ยังจะเป็นฐานของโครงการนำร่องในการสร้างธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านแรงงานต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้โครงการบ้านมั่นคงแรงงานในการทดสอบแนวคิดเรื่อง ระบบการลงแขก ทำงานเอาแรงกันในหมู่ผู้ใช้แรงงาน พบว่าระบบการลงแขกเอาแรงกันในหมู่ลูกจ้างคนขายแรงงานปฏิบัติได้ยากนักในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาวะที่ค่าจ้างไม่พอยังชีพไม่พอเลี้ยงครอบครัว ดังนั้นในสังคมของคนขายแรงงาน การใช้พลังแรงงานต้องได้ค่าตอบแทนเพราะพลังแรงงานคือสมบัติชิ้นเดียวที่จะสร้างรายได้ ดังนั้นการทำงานเอาแรงกันฟรีๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากนี้วัฒนธรรมการลงแขกในกรณีศึกษานี้ ได้ถูกทำให้เป้าหมายเปลี่ยนไปจากเดิม คือ การเอาแรงเพื่อทำงานให้สำเร็จ เป็นการสังสรรค์พักผ่อนมากกว่าการมาทำงาน

ปัจจัยเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล มีทั้งนโยบายที่เป็นด้านบวกและด้านลบ อาทิ นโยบายบ้านมั่นคงส่งผลบวกต่อการทำโครงการบ้านแรงงาน แต่นโยบายค่าจ้าง 300 บาท ส่งผลต่อต้นทุนการสร้างบ้าน เป็นต้น

3) ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบหุ้นส่วนได้เอื้ออำนวยให้เกิดหุ้นส่วนทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสวัสดิการชุมชนและธุรกิจชุมชน เพื่อเป็นฐานของเศรษฐกิจแรงงาน

4) โครงสร้างส่วนบน แบ่งเป็นกรอบคิดที่ครอบงำสมาชิก และกรอบคิดที่ครอบงำสังคม พบว่า มีความคิดความเคยชินที่ครอบงำสมาชิกซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง ก็คือ กรอบคิดแบบลูกจ้าง ขณะที่การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงานหัวใจ

หลักอยู่ที่ความสัมพันธ์แนวราบคือ ความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ในเรื่องนี้แก้ไขโดยการมีแผนงานของโครงการบ้านแรงงานอยู่แล้ว เช่น มีการทดลองทำธุรกิจชุมชนขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกเห็นประโยชน์และได้ผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น ส่วนกรอบคิดที่ครอบงำสังคมยังไม่ค่อยเปิดโอกาสในเรื่องความเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิต โดยเฉพาะการเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิตของเอกชน

ส่วนฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างที่เกิดขึ้นจากโครงการทดลองหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จังหวัดปราจีนบุรีได้แก่ ฐานหลัก(ค่าจ้าง)มาจากปัจจัยสี่(ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง)ทักษะฝีมือ(ผ่านการมีศูนย์พัฒนาฝีมือในหมู่บ้าน) การลดค่าครองชีพ ค่าจ้างจากการทำงานให้แก่ธุรกิจชุมชน และสวัสดิการชุมชน และฐานรอง(กำไร)มาจากการมีกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิต (โดยเฉพาะที่ดิน)นำไปสู่ธุรกิจครัวเรือน ธุรกิจชุมชน อาทิ ตลาดนัด บั๊มน้ำมัน ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โรงสี ร้านค้าในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งฐานเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การแก้ไขเรื่องกฎเหล็กของความมั่งคั่ง

7.1.4.2 การศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กรณีศึกษาบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเพชรบุรีจำกัด โดยใช้กรอบวิเคราะห์ที่ได้จากทฤษฎีฐานและโครงสร้างส่วนบน (Base and Superstructure) และกรอบการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน ทำให้ได้ข้อสรุปว่า มีความเป็นไปได้ที่บริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีจำกัด จะช่วยในการสร้างฐานเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกร เพราะจากกรอบคิด แนวทาง และการดำเนินงานที่ผ่านมาของบริษัทมหาชนฯ ได้มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ของบริษัท ซึ่งก็คือ รายได้จากการทำอาชีพเกษตรกรรม ที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต วิธีการผลิต ปริมาณผลผลิต และคุณภาพผลผลิต สะท้อนมูลค่าผ่านต้นทุนและราคา เพราะบริษัทมหาชนได้เข้าไปมีบทบาทในการเชื่อมโยงการผลิตของเกษตรกรที่เป็นที่ผู้ถือหุ้นให้ครบวงจร (linkage) และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สมาชิกผู้ถือหุ้น โดยการผลิตสินค้าเกษตรของสมาชิกได้สร้างผลผลิตขั้นปฐม ส่งให้แก่บริษัทมหาชนฯ เพื่อบริษัทนำไปแปรรูปเป็นสินค้า และบริษัทมหาชนฯ ยังทำหน้าที่นำสินค้าออกขายสู่มือของผู้บริโภค ขณะเดียวกันบริษัทมหาชนฯ ยังทำหน้าที่เป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกอีกด้วย บทบาทของบริษัทมหาชนฯ ทั้งการเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิต ผู้แปรรูป และผู้จำหน่าย จึงได้ช่วยส่งเสริมฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรในเรื่องการลดต้นทุนเพิ่มกำไร ยกกระดับคุณภาพการผลิตและคุณภาพสินค้า ช่องทางตลาด และราคาผลผลิตที่เป็นธรรม นอกจากนี้สมาชิกยังอาจมีรายได้เพิ่มจากการรับสินค้าของบริษัทไปจำหน่าย เช่น ข้าวสาร และปุ๋ย เป็นต้น อีกทั้งเมื่อบริษัทมหาชนฯ เริ่มมีกำไรสมาชิกยังจะได้รับเงินปันผลอีก

ด้วย ส่วนสมาชิกที่มาทำงานให้บริษัทมหาชน ก็ยังได้รับค่าจ้าง เพื่อเป็นรายได้เสริมฐานเศรษฐกิจของตนเองอีกด้วย สำหรับปัจจัยที่เป็นจุดแข็งของบริษัทมหาชน มีดังนี้

1) ความเป็นเจ้าของของปัจจัยการผลิต และรูปแบบระบบกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของของปัจจัยการผลิตร่วมเกิดจากการถือหุ้นร่วมกันในบริษัทมหาชน ทำให้สมาชิกที่เป็นผู้ถือหุ้นได้เป็นเจ้าของเงินทุนและที่ดินกว่า 20 ไร่ผ่านกรรมสิทธิ์ร่วมแบบทางอ้อม

2) ศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต ประเมินโดยรวมจากตัวชี้วัดทั้งสิบข้อ ก็มีศักยภาพในระดับหนึ่งที่จะพอจะทำให้บริษัทมหาชน เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของเกษตรกร โดยปัจจัยที่เป็นจุดแข็ง ได้แก่ ความได้เปรียบของปัจจัยการผลิต อาทิ การระดมทุนได้ง่าย เกิดจากการเปิดกว้างในการรับสมาชิกไม่จำกัดเฉพาะเกษตรกร และการมีทุนที่เลี้ยงที่หนาแน่น ซึ่งพร้อมจะลงทุนเพื่อช่วยเสริมสภาพคล่องและการขยายตัวของบริษัทมหาชน ขณะเดียวกันก็พร้อมจะปล่อยกู้เงินคืนให้แก่สมาชิกที่เป็นเกษตรกรหรือผู้สนใจอื่นๆ เพื่อลดสัดส่วนความเป็นเจ้าของของตนเองให้เหลือเพียง 5%ตามข้อตกลงกันภายในของบริษัท การมีที่ดินอยู่ใกล้ระบบชลประทาน ใกล้แหล่งปลูกข้าวที่เป็นปัจจัยการผลิตหลักในธุรกิจค้าข้าวและตลาดหลักในธุรกิจขายปุ๋ยการมีแรงงานมีทั้งแรงงานที่เป็นลูกจ้างประจำและอาสาสมัครทั้งระดับผู้ทรงคุณวุฒิและระดับปฏิบัติการ ซึ่งมีผลดีในช่วงก่อตั้งบริษัทเพราะการใช้แรงงานอาสาสมัครจึงทำให้ต้นทุนค่าจ้างต่ำ แต่ในอนาคตจะต้องมีการเปลี่ยนสัดส่วนของแรงงานที่เป็นอาสาสมัคร โดยเฉพาะระดับปฏิบัติการ ไปสู่การจ้างลูกจ้างประจำ เพื่อให้มีผู้รับผิดชอบงานตรงตามสายงานของบริษัท และให้การดำเนินงานของบริษัทมีความต่อเนื่องมากขึ้น ตลอดจนรองรับการขยายตัวของกิจการของบริษัทมหาชนที่สำคัญลูกจ้างเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพการผลิต กำไร/ขาดทุนของบริษัท

นอกจากนี้บริษัทมหาชนยังมีจุดแข็งในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และปัจจัยผู้นำ เนื่องจากผู้บริหารของบริษัทเป็นผู้มีต้นทุนทางสังคมสูง มีประสบการณ์ในการบริหารธุรกิจและมีเครือข่ายที่พร้อมจะเชื่อมต่อกับธุรกิจของบริษัท ทั้งในแง่ทุน และตลาด การมีผู้นำที่มีจิตเสียสละและมีต้นทุนทางสังคมสูง ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ตลอดจนทำให้ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกเป็นไปในทางบวก อีกทั้งการมีข้อบังคับที่เอื้ออำนวยให้บริษัทมหาชนสามารถทดลองทำกิจการใหม่ได้ หรือขยายกิจการและเพิ่มทุนได้ทันที ที่เห็นว่าเป็นกิจการที่มีประโยชน์และจะสร้างผลกำไรให้แก่สมาชิก

อย่างไรก็ดี ยังมีหลายปัจจัยที่ยังมีความอ่อนด้อย และบริษัทมหาชน อาจจะต้องดำเนินการแก้ไขเพื่อให้บริษัทมหาชน ยืนด้วยขาของตนเองได้ ได้แก่

ปัจจัยด้านตลาด แม้ว่าบริษัทมหาชน จะมีความแน่นอนของตลาด เพราะเป็นตลาดเครือข่าย แต่มีปัญหาขาดผู้ประสานงานกับลูกค้า และสินค้ายังไม่ตรงกับความต้องการของลูกค้า ซึ่งบริษัทมหาชน ต้องกำหนดตัวบุคคลเพื่อลงทำงานกับเครือข่ายเพื่อสร้างฐานการตลาด

ปัจจัยด้านการเงิน บริษัทมหาชน ไม่ได้มีปัญหาด้านการระดมทุน แต่มีปัญหาด้านการหารายได้ให้เพียงพอต่อรายจ่าย ส่วนหนึ่งมาจากการบริหารงานภายในมาจากธุรกิจของบริษัทที่ดำเนินการได้สามปี เงินทุนส่วนใหญ่หมดไปกับการลงทุนในที่ดิน จนสภาพคล่องเริ่มฝืดเคือง ประกอบกับประเภทธุรกิจยังมีน้อย และยังขาดบุคลากรด้านการผลิต ที่สำคัญบริษัทยังเน้นนโยบายการช่วยเหลือสมาชิก ที่สำคัญสมาชิกยังไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ยังคงทำเกษตรเคมี ซึ่งไม่ตรงกับแนวทางของบริษัทมหาชน และบริษัทมหาชนไม่ได้มีความได้เปรียบในสินค้าประเภทนี้อีกส่วนหนึ่งมาจากนโยบายของบริษัทมหาชน ที่ต้องการรักษาคุณภาพถึง 3 เรื่อง คือ คุณภาพระหว่างการแสวงหากำไรของบริษัทกับผลประโยชน์ของสมาชิก คุณภาพระหว่างการหากำไรกับสุขภาพของผู้บริโภค และคุณภาพระหว่างการแสวงหากำไรกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

ปัจจัยด้านการจัดการ คือ การขาดบุคลากรทำงานในสายปฏิบัติ โดยเฉพาะในสายการผลิตและเทคโนโลยีการผลิต ทางออกก็คือ การรับลูกจ้างประจำในสาขาที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ปัจจัยข้อนี้เน้นเป็นหัวใจหลักของบริษัทมหาชน ปัญหาหลักคือ สมาชิกยังมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน คือ ร่วมทุน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมนำผลผลิตมาขายให้แก่บริษัทมหาชน และประสงค์จะร่วมรับเงินปันผล แต่ยังไม่ร่วมที่จะดำเนินการตามนโยบายหลักของบริษัท คือ ยังไม่ร่วมวางแผนการผลิตหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของตนเองให้สอดคล้องกับแนวทางของบริษัทที่ต้องการให้เป็นเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนถึงมีส่วนร่วมน้อยมากในการสร้างตลาดภายในให้แก่สินค้าของบริษัทมหาชน การแก้ปัญหาในส่วนนี้อาจจะต้องมีทีมงานของบริษัทลงทำงานพื้นที่เพื่อหาแนวร่วมของสมาชิกที่สมัครใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้เป็นเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง

ปัจจัยเกี่ยวกับนโยบายรัฐบาล โดยเฉพาะนโยบายจำนำข้าวมีผลกระทบต่อศักยภาพของบริษัทเป็นอย่างมาก เพราะบิดเบือนกลไกตลาด จนเกิดภาวะกดดันด้านต้นทุนรับซื้อข้าวของบริษัทมหาชน ที่สำคัญยังมีผลทำให้สมาชิกไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทาง

ของบริษัทอีกด้วย เพราะเกษตรกรต้องการเพาะปลูกเพื่อเน้นปริมาณ มากกว่าคุณภาพ เพื่อจะนำไปจำหน่ายทุกเมล็ด

3) ความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการผลิต ระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด อยู่ในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วม โดยการเป็นเจ้าของกิจการผลิตทางอ้อมผ่านการถือหุ้นของบริษัทมหาชนฯ ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกระบวนการผลิตนี้ก็คือ ความเป็นหุ้นส่วนโดยเฉพาะความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ ที่ได้ส่งเสริมการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน ผ่านการเป็นเจ้าของบริษัทมหาชนฯ และธุรกิจของบริษัทอันได้แก่ ธุรกิจค้าข้าว ธุรกิจขายปุ๋ย และธุรกิจทำนา ซึ่งผลกำไรของธุรกิจเหล่านี้ก็จะกลายเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้น นอกจากนี้การเชื่อมโยงการผลิตของสมาชิกเข้ากับการผลิตของบริษัทมหาชนฯ ยังมีส่วนช่วยยกระดับฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกรในแง่การลดต้นทุน การได้รับการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต การมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่ให้ราคาดีและมีความซื่อสัตย์ยุติธรรม

4) โครงสร้างส่วนบน (superstructure) แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก โครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสมาชิกบริษัทมหาชน กับโครงสร้างส่วนบนของสังคมไทย โดยส่วนที่ครอบงำสมาชิกก็คือ จิตสำนึกที่ยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ที่สร้างความเคยชินให้สมาชิกตกอยู่ในสถานะรอรับการช่วยเหลือ ที่จากเดิมรอความช่วยเหลือจากรัฐบาล เมื่อมีบริษัทมหาชนฯ ก็เปลี่ยนมาเป็นการรอความช่วยเหลือจากผู้นำ เป็นผลให้สมาชิกไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตนเอง ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงความคิด เป็นผลให้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาฐานเศรษฐกิจ ส่วนโครงสร้างส่วนบนที่ครอบงำสังคมไทยก็คือ ความคิดว่าเกษตรกรเป็นคนยากจนด้อยโอกาส รัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นเรื่องดีอย่างมากต่อเกษตรกร แต่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการบั่นทอนฐานเศรษฐกิจของเกษตรกร เพราะส่วนใหญ่ของนโยบายช่วยเหลือเกษตรกรของรัฐบาลมีลักษณะรัฐผู้กำหนด และขึ้นนำตลาด มีจุดรั่วไหลมาก เป็นผลให้กลไกตลาดปกติเสียหาย เกษตรกรรายเล็กรายน้อยปรับตัวไม่ทัน ก็ขาดทุนเสียหายจนเป็นหนี้สิน

สำหรับการดำเนินงานของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด ได้พัฒนาฐานเศรษฐกิจหลักให้แก่เกษตรกร ได้แก่ การมีกำไรสูงขึ้น เนื่องจากกิจการผลิตราคาถูกลง และคุณภาพปัจจุบันการผลิตดีขึ้น การมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอนและการมีนวัตกรรมและเทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนการได้รับเงินปันผลจากบริษัทมหาชนและกำไรจากอาชีพเสริมอันเกิดจากธุรกิจเกี่ยวเนื่องของบริษัทมหาชน อาทิ สมาชิกสามารถรับข้าวสาร ปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์ ของบริษัทมหาชน ไปจำหน่ายเพื่อหารายได้เสริมได้ นอกจากนี้สมาชิกที่มาทำงานให้บริษัทมหาชนยังจะได้รับค่าจ้างเป็นการตอบแทนด้วย

7.1.5 การสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน กับการเพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่ลูกจ้างและเกษตรกร กรณีศึกษาหมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเพชรบุรี

โครงการทดลองหมู่บ้านแรงงานฯ ได้พัฒนาฐานเศรษฐกิจแรงงานทั้งฐานค่าจ้างและฐานที่ไม่ใช่ค่าจ้าง ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างอำนาจต่อรองของสมาชิกที่เป็นลูกจ้าง โดยคู่ต่อรองหลักของลูกจ้างก็คือ นายจ้าง รัฐบาลส่วนกลาง และรัฐบาลส่วนท้องถิ่น ดังนี้

- การสร้างอำนาจต่อรองกับนายจ้าง เกิดจากการมีอาชีพเสริมในหมู่บ้าน ทำให้สมาชิกลดเวลาในโรงงานลง ลดการพึ่งพานายจ้าง และการมีทักษะและฝีมือแรงงานที่ดีขึ้นอันเกิดจากเข้าร่วมฝึกอบรมในศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานและศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง และเกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในการทำธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านและการที่หมู่บ้านแรงงานอาจจะเป็นช่องทางตลาดอีกทางหนึ่งสำหรับสินค้าของนายจ้าง เพราะหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมอาชีพเสริม คือ การค้าขาย โดยเฉพาะการขายสินค้าของนายจ้างในเครือข่ายของลูกจ้าง อาทิ ขนมขบเคี้ยว และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นทั้งหมดเป็นที่มาของอำนาจต่อรองลูกจ้างในการเรียกร้องเพื่อพัฒนาฐานค่าจ้างและสวัสดิการ

- การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาลส่วนท้องถิ่น/ภูมิภาค เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกบ้านแรงงานฯ มีบ้านและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านของตนเอง ทำให้ลูกจ้างเหล่านี้หมดสิ้นสภาพประชากรแฝง สามารถมีสิทธิมีเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเองทั้งผู้แทนราษฎรนายกองค์การบริหารส่วนตำบล/นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ ประกอบกับการมีบ้านถึง 70 หลังคาเรือนก็เป็นผลให้ทั้งหมู่บ้านอาจมีเสียงเลือกตั้งมากถึง 150 – 200 คน ทำให้หมู่บ้านพอมีอำนาจต่อรองกับนักการเมืองท้องถิ่น ในการเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น

- การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาลส่วนกลาง เมื่อหมู่บ้านแรงงานฯ ได้เกิดขึ้นแล้ว จะกลายเป็นต้นแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมในการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของลูกจ้าง หมู่บ้านแรงงานจะกลายเป็นเครื่องมือทางนโยบายที่เกิดจากการปฏิบัติจริงเพื่อในการขับเคลื่อนของขบวนการแรงงาน เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในเรื่องที่อยู่อาศัยของลูกจ้าง

ในส่วนของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจหลักของเกษตรกร นั่นก็คือ การพัฒนาฐานรายได้ที่มาจากเกษตรกรกรรมซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้างอำนาจต่อรองของสมาชิก ซึ่งมีคู่ต่อรองหลักก็คือ พ่อค้าและนายทุนธุรกิจเกษตร และรัฐบาล ดังนี้

- การสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าและนายทุนธุรกิจเกษตร เกิดขึ้นจากบริษัทมหาชน ได้เข้ามามีบทบาทแทนพ่อค้าคนกลางและนายทุนธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ ทั้งในฐานะผู้จัดหาปัจจัยการผลิต และผู้รับซื้อผลผลิต ตลอดจนความพยายามในการเชื่อมต่อไปกับผู้ผลิตกับผู้บริโภคจึงทำให้มีตลาดเป็นของตัวเอง อีกทั้งบริษัทมหาชน ได้พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของสมาชิกจากเกษตรเคมีที่ต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีที่ผูกขาดการนำเข้าจากต่างประเทศ โดยกลุ่มทุนธุรกิจเกษตรขนาดใหญ่ มาเป็นเกษตรอินทรีย์ที่พึ่งพาตนเองสูง พร้อมทั้งการสนับสนุนให้สมาชิกผลิตสินค้าที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เช่น ผักปลอดสารพิษ หรือข้าวที่มีคุณประโยชน์ทางสารอาหาร เป็นต้น จึงทำให้สามารถแข่งขันในตลาดอื่นที่ให้ราคาสูงกว่า ทั้งหมดจึงเป็นที่มาของการมีอำนาจต่อรองเหนือพ่อค้าและนายทุนธุรกิจเกษตร

- การสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐบาล เกิดขึ้นเนื่องจากบริษัทมหาชน ได้ทำงานขับเคลื่อนสมาชิกทั้งในด้านการพัฒนาฐานเศรษฐกิจ ควบคู่กับการขับเคลื่อนทางนโยบายในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของเกษตรกร ปัญญาชน นักขับเคลื่อนทางสังคม สหภาพแรงงาน และนักธุรกิจเพื่อสังคม ดังนั้น หากการดำเนินการของบริษัทมหาชน สามารถบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ก็จะกลายเป็นต้นแบบขององค์กรธุรกิจของมวลชน ที่จะแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูฐานเศรษฐกิจและชีวิตของเกษตรกร ภายใต้กรอบคิดเกษตรกรเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่รัฐบาลเป็นคนกำหนดชะตาชีวิตของเกษตรกร ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการต่อรองกับรัฐบาล ในการกำหนดนโยบายเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาให้แก่ชาวนาและเกษตรกรยากจนอันได้แก่ การขับเคลื่อนให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายจากที่มีลักษณะชี้นำตลาดและทำให้กลไกตลาดล้มเหลว เป็นนโยบายลดต้นทุนด้านการเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต หรือนโยบายสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาทุนมวลชน เพื่อเป็นฐานของเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร

- 1) รัฐบาลควรออกกฎหมายเพื่อให้มีการจัดสถาบันการเงินเฉพาะกิจ อาทิ ธนาคารประชาชน ธนาคารลูกจ้าง หรือธนาคารของเกษตรกร เป็นต้น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป ลูกจ้าง เกษตรกร และองค์กรการเงินหรือสถาบันการเงินชุมชน สามารถถือหุ้นได้แม้จะมีกำลังทรัพย์น้อย โดยให้มีการจำกัดการถือหุ้นไม่เกิน 3 - 5% ของทุนทั้งหมด โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการเงินรวบรวมเงินทุนจากภาคประชาชน เพื่อให้กลายเป็นทุนขนาดใหญ่ที่มีพลังในการแข่งขันต่อรองกับทุนของนายทุนใหญ่ และนำไปสู่การลงทุนและการสะสมทุนของมวลชนใน 3

ลักษณะคือ (1)ทุนการเงิน โดยธนาคารทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงิน ปล่อยสินเชื่อในสองลักษณะ คือ เน้นการปล่อยสินเชื่อธุรกิจให้แก่หน่วยการผลิตของภาคประชาชน เช่น สหกรณ์เคหสถาน สหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ส่วน สินเชื่อรายย่อย เพื่อให้คนเล็กคนน้อยเข้าถึงแหล่งทุนเป็นด้านรอง และ (2)ทุนการผลิต ผ่านการจัดตั้งบริษัทลูกที่ ดำเนินกิจการด้านการผลิต เช่น ธุรกิจโรงสี ธุรกิจผลิตปุ๋ย เป็นต้น และ(3)ทุนการค้า ผ่านการจัดตั้ง บริษัทลูกที่ทำกิจการด้านการค้าเช่น ร้านค้าชุมชน ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น โดยอาจจะอาศัย แนวทางของบรรษัทของสหกรณ์ของมอนดราคอน หรือแนวทางของธนาคารพาณิชย์บางแห่ง เช่น ธนาคาร LH BANK ซึ่งเป็นฐานการเงินของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ของบริษัท แลนด์ แอนด์ เฮ้าส์ จำกัด (มหาชน) และบริษัท ควอลิตี้ เฮ้าส์ จำกัด (มหาชน) และยังทำหน้าที่ปล่อยสินเชื่อให้แก่ผู้ซื้อ บ้านของบริษัทอีกด้วย นอกจากนี้บริษัท แลนด์ แอนด์ เฮ้าส์ จำกัด (มหาชน) ยังเป็นเจ้าของกิจการ ธุรกิจค้าวัสดุก่อสร้างในนาม Homepro อีกด้วย

2) รัฐบาลในฐานะผู้กำกับดูแลกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ(กบข.) ซึ่งเป็นกองทุนของลูกจ้างที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ควรมีนโยบายในการปรับเปลี่ยน แนวทางการลงทุน จากการเน้นการซื้อพันธบัตรและการลงทุนในตราสารทุนและตราสารหนี้ มาสู่ การลงทุนในภาคการค้าและการผลิตจริงเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมให้แก่มวลชนมาชิก ดังกรณี ที่กบข. นำเงินไปลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ อาทิ อาคารและสำนักงานให้เช่า เซอร์วิสอพาร์ทเมนท์ ซึ่งให้ผลตอบแทนได้มากถึงร้อยละ 10 – 12 เป็นต้น หรือเข้าไปซื้อหุ้นประเภทบลูชิพ(blue-chip stock)หรือหุ้นในกิจการผูกขาดให้มีจำนวนมากพอที่จะมีสิทธิมีเสียงและมีอำนาจในการบริหาร เนื่องจากหุ้นเหล่านี้มีความเสี่ยงน้อยและมีผลตอบแทนสูง อาทิ การซื้อหุ้น ปตท. เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของลูกจ้างในกิจการพลังงานของชาติ เป็นต้นพร้อมทั้งควรเปิดเผยให้สมาชิกทราบ ว่า กองทุนทั้งสองแห่งไปลงทุนในกิจการใด หรือซื้อตราสารหนี้หรือตราสารทุนของธุรกิจใด ทั้งนี้ การลงทุนในภาคการผลิตจริง จะทำให้กองทุนของลูกจ้างที่มีลักษณะเป็นทุนของมวลชน จะช่วย เพิ่มการจ้างงานและผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

3) รัฐบาลควรมีนโยบายให้กองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.) ให้ความสำคัญกับการลงทุนเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและสวัสดิการให้แก่ลูกจ้าง นอกเหนือจากสวัสดิการปกติที่กองทุนมีภาระหน้าที่ต้องทำ โดยเฉพาะสวัสดิการที่อยู่อาศัย โดยที่ กองทุนยังได้รับผลตอบแทนจากการลงทุน เช่น การให้สินเชื่อซื้อบ้านดอกเบี้ยต่ำแก่สมาชิก หรือ การร่วมมือกับการเคหะแห่งชาติ ในการขอซื้อบ้านเอื้ออาทรที่เหลืออยู่ มาปรับปรุงใหม่ พร้อมกับ

จัดสินเชื่อดอกเบี้ยผูกให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินทุนและลดต้นทุนการผ่อนชำระในแต่ละงวด เป็นต้น

4) ในส่วนของกองทุนประกันสังคม รัฐบาลควรยกเลิกการออกเสียงแบบ 1 สหภาพ 1 เสียงในการเลือกผู้แทนของตนเองในกองทุนประกันสังคม เพราะผู้ประกันตนที่สังกัดสหภาพแรงงานมีเพียง 4.04 แสนคน จากผู้ประกันตน 10.5 ล้านคน และควรใช้การเลือกตั้งแบบ 1 คน 1 เสียง เพื่อให้ผู้ประกันตนทุกคนมีสิทธิออกเลือกผู้แทนของตนเพื่อไปดูแลและร่วมบริหารเงินกองทุนประกันสังคมที่มีมากถึง 1 ล้านล้านบาท

5) กองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ(กบข.) ควรลดสัดส่วนการลงทุนในกองทุนรวม เนื่องจากการลงทุนของกองทุนรวมทำให้เกิดภาวะความเป็นเจ้าของที่ซับซ้อน และเป็นการลงทุนที่ไม่ได้เน้นความเป็นเจ้าของที่ต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารและการประกอบการอย่างแท้จริง

6) สถาบันการเงินชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน ควรเพิ่มบทบาทการเป็นหน่วยผลิตและการค้า และลดสัดส่วนการหากำไรจากดอกเบี้ยลง เพื่อให้เงินทุนมีความอกเงยจากภาคการผลิตจริง เกิดการสะสมทุนทั้งสามขา คือ ทุนการเงิน ทุนการค้า ทุนการผลิต อีกทั้งธุรกิจการค้าและการผลิตของสถาบันการเงินและองค์กรการเงินเหล่านี้ ยังช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในปัจจุบันการผลิตให้แก่สมาชิก ซึ่งทำให้สมาชิกได้เป็นเจ้าของเครื่องมือทางการผลิตมากกว่าที่จะเป็นเจ้าของเงินออมเพียงอย่างเดียว เช่น สหกรณ์ของชาวนา ก็ควรมีธุรกิจโรงสีเป็นของตนเอง เป็นต้น

7) ควรมีการจัดตั้งสภาผู้ฝากเงินในธนาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะธนาคารของรัฐ เนื่องจากเงินทุนส่วนใหญ่ของธนาคารเหล่านี้มาจากเงินฝากของประชาชน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการถ่วงดุลในการบริหารเงินออมของประชาชนในการนำไปใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และเพื่อไม่ให้ผู้บริหารธนาคารนำเงินฝากไปลงทุนในกิจการที่มีความเสี่ยงมากเกินไป โดยการมีสภาผู้ฝากเงินนี้จะเป็นการคุ้มครองเงินฝากของภาคประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในภาวะที่รัฐบาลจะลดการค้าประกันเงินฝากลง

7.2.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร

1) รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมระบบกรรมสิทธิ์รวม เพื่อเพิ่มโอกาสความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของคนจนคนด้อยโอกาส โดยเฉพาะที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตอันสำคัญในการสร้างฐานเศรษฐกิจของคนจน ควบคู่กับการจัดเก็บภาษีที่ดิน เพื่อนำที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และที่ดินที่รกร้างว่างเปล่ามาสู่การใช้ประโยชน์ เพื่อลดการเก็งกำไรในราคาที่ดิน ทำให้ที่ดินมีราคาถูกลงจนคนจนคนด้อยโอกาสมาเป็นเจ้าของได้

2) รัฐบาลควรมีการปรับปรุงนโยบายที่อยู่อาศัย(housing policy) เพื่อให้คนจนคนด้อยมีโอกาสเข้าถึงอย่างแท้จริงโดยให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนนโยบายที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนคนด้อยโอกาส เพราะโครงการบ้านมั่นคงของ พอช. หลักการที่ดี 8 ข้อ หนึ่งมีขบวนการจัดตั้งกลุ่มคนที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัยสองยื่นอยู่บนหลักการพึ่งตนเองของสมาชิก ผ่านการออมเงินเพื่อสร้างบ้าน และรัฐจะเสริมพลังด้วยการให้เงินอุดหนุนจำนวนหนึ่ง พร้อมกับสนับสนุนสินเชื่อเพื่อสร้างบ้าน ทำให้อุปทานของบ้านไม่ล้นเกิน สาม สมาชิกเกิดความเป็นเจ้าของร่วมกันในหมู่บ้าน สี่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในหมู่บ้านในการสร้างบ้านสร้างชุมชน ห้า ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน หก สร้างบ้านราคาถูก ทำให้คนยากคนจนสามารถเข้าถึงบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง เจ็ด ทำให้คนยากคนจนเข้าถึงแหล่งทุนดอกเบี้ยถูก โดยไม่ต้องใช้ระบบเครดิตบูโร แต่ใช้กระบวนการคัดกรองตามธรรมชาติผ่านกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน โดยให้มีการนำโครงการบ้านมั่นคงมาปรับปรุงในจุดที่ยังอ่อนด้อย ได้แก่

- (1) พอช. ควรปรับเปลี่ยนกรอบคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินในโครงการบ้านมั่นคงจากการเน้นสิทธิการเช่าโดยเฉพาะการเช่าที่ดินราชพัสดุ มาสู่ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพื่อสร้างความมั่นคงของที่อยู่อาศัยที่แท้จริงและยั่งยืน
- (2) การมีแบบบ้านมาตรฐานภายในงบประมาณต่างๆ ที่กำหนดไว้เพื่อเป็นบรรทัดฐานและเป็นทางเลือกให้แก่โครงการบ้านมั่นคงใหม่ๆ
- (3) การเพิ่มงบประมาณบ้านมั่นคงตามฐานเงินเฟ้อ
- (4) พอช. ควรสนับสนุนการจัดหาเงินทุนการลดต้นทุนการสร้างบ้าน โดยเฉพาะในช่วงการขาดแคลนแรงงาน

- (5) ควรมีการควบคุมคุณภาพบ้านโดยมีสถาปนิกและวิศวกรของ พอช. ดูแลควบคุมบ้านมั่นคงทุกแห่งให้ได้มาตรฐานขั้นต่ำอีกทั้งควรมีเจ้าหน้าที่ประสานงานของ พอช. ลงทำงานขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคงในแต่ละแห่งอย่างสม่ำเสมอ
- (6) การทบทวนบทบาทและท่วงทำนองของสหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ(สอช.) ในการเป็นพี่เลี้ยงโครงการบ้านมั่นคงในที่ใหม่ๆ ให้มีลักษณะเกื้อกูลช่วยเหลือ มากกว่าการทำตัวเป็นผู้กำกับควบคุม
- (7) พอช. ในฐานะผู้แทนรัฐบาลจะต้องมีส่วนร่วมในการประสานสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่ออำนวยความสะดวกในการก่อสร้างบ้านให้แล้วเสร็จอย่างรวดเร็ว อาทิ กรมที่ดิน ที่ว่าการอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล การไฟฟ้า และการประปา เป็นต้น
- 3) รัฐบาลควรมีนโยบายให้กองทุนประกันสังคมเป็นแหล่งทุนสำคัญสำหรับโครงการที่อยู่อาศัยราคาถูกลงของลูกจ้าง
- 4) รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมในหลายรูปแบบ อาทิ สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชนมูลนิธิที่ทำการค้า องค์กรการกุศล บริษัทเพื่อสังคมบริษัทที่ทำการค้าที่เป็นธรรม(Fair Trade Companies) และบริษัทมหาชน เป็นต้น โดยดูจากเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานเป็นด้านหลัก เพื่อให้องค์กรธุรกิจเหล่านี้เป็นฐานในการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของลูกจ้างและเกษตรกร โดยองค์กรธุรกิจเหล่านี้มีหน้าที่เชื่อมต่อกับฐานการผลิตของสมาชิก เช่น ธุรกิจโรงสีของบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรจำกัด ทำหน้าที่แปรรูปข้าวเปลือกของสมาชิก ให้เป็นข้าวสารเพื่อออกจำหน่าย เป็นต้น
- 5) รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งธนาคารเวลา (Time Banks) ซึ่งมีรูปแบบของการแลกเปลี่ยนบริการซึ่งกันและกัน โดยใช้หน่วยของเวลาเป็นตัวกำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนแทนการใช้เงินตรา เพื่อสร้างแรงกระตุ้นหรือให้รางวัลแก่คนที่ทำงานอาสาสมัคร เพื่อให้มีคนทำงานเพื่อสังคม ซึ่งอาจเป็นปัญญาชน หรือปัญญาชนอภิวัตน์ลงทำงานในองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม
- 6) ในขบวนการแรงงานและขบวนการชาวนาและเกษตรกร ควรมีส่วนร่วมในการสร้างสภาพแวดล้อมโดยทำงานควบคู่กับปัญญาชนอภิวัตน์ในการพัฒนาจิตสำนึกทางชนชั้น

ลูกจ้างและเกษตรกร เพื่อลดทอนความรู้สึกเชิงอุปถัมภ์ และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหุ้นส่วนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม พร้อมทั้งรื้อฟื้นวัฒนธรรมการรวมกลุ่มและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การลงแขก การทำงานเอาแรงช่วยเหลือกัน เป็นต้น ควบคู่กับการนำคำสอนและพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อมาช่วยชี้นำพฤติกรรมของสมาชิกให้เดินไปแนวทางเพื่อสร้างสรรค์ต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจแรงงาน เช่น การถือศีลห้า เพื่อลดการดื่มสุรา ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการบั่นทอนฐานเศรษฐกิจของลูกจ้าง เป็นต้น

7) รัฐบาลควรมีนโยบายเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายให้แก่ลูกจ้างและเกษตรกร โดยในกลุ่มลูกจ้างอาจมีนโยบายค่าจ้างเพื่อครอบครัวลูกจ้างหรือค่าจ้างเพื่อชีวิต และค่าจ้างตามทักษะฝีมือแรงงาน หรือรัฐบาลอาจเข้ามาเสริมพลังในการจัดสวัสดิการชุมชนของลูกจ้างและเกษตรกร ส่วนเกษตรกร รัฐบาลควรเน้นมีนโยบายลดต้นทุนด้านการเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การสนับสนุนนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการผลิตรายการเกษตรปลอดสารพิษ และนโยบายสนับสนุนตลาดพืชผักปลอดสารพิษ

7.3 บทส่งท้าย

งานศึกษาครั้งนี้ จัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการยกระดับชีวิตของชนชั้นแรงงานทั้งที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกร ให้มีพลังต่อรอง มีพลังต่อสู้ ด้วยการรวมกลุ่มและสร้างฐานเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ สวัสดิการ และคุณภาพชีวิต นอกจากนี้การยกระดับชีวิตของคนชั้นล่างให้กินดีอยู่ดี เป็นหนทางหนึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้

โจทย์การวิจัยเริ่มต้นจากการมองปัญหาความยากจนในกลุ่มคนงานและเกษตรกร ซึ่งการวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจของคนทั้งสองกลุ่ม พบว่า รายได้หลักที่คำนวณฐานเศรษฐกิจของคนทั้งสองกลุ่มก็คือ ค่าจ้าง สาเหตุหนึ่งก็คือ การขาดปัจจัยการผลิต จะมีก็เพียงแต่พลังแรงงานที่พอจะขายแลกกับค่าจ้างเพื่อมาดูแลชีวิตตนเองและครอบครัว ในทางเศรษฐศาสตร์ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นที่มาของค่าตอบแทน ดังนั้น ถ้าผู้ใดครอบครองปัจจัยการผลิตได้หลากหลายชนิด และเบียดเบียนไปด้วยปริมาณและคุณภาพ ผู้นั้นก็มีแนวโน้มที่จะมีค่าตอบแทนมาก แต่ผู้ใดอ่อนด้อยในครอบครองปัจจัยการผลิต ก็มีแนวโน้มที่จะมีค่าตอบแทนน้อย

ด้วยเหตุข้างต้นจึงเป็นที่มาของคำถามว่า ถ้าเราต้องการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของแรงงานที่เป็นลูกจ้างและเกษตรกรจะทำได้หรือไม่ ในการวิเคราะห์การพัฒนาฐานเศรษฐกิจ ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีของมาร์กซ์ ซึ่งมีปัจจัยหลักๆ อยู่ 4 เรื่องที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ 1)การมีปัจจัยการผลิต 2)การมีศักยภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต 3)การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนในการผลิต และ4)ระบบความคิดของผู้คนในสังคม สะท้อนผ่านอุดมการณ์ ความเชื่อ กฎหมาย สถาบัน

วัฒนธรรมและประเพณี ฯลฯ ที่จะเอื้ออำนวยหรือขัดขวางการสร้างฐานเศรษฐกิจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกเรียกว่า โครงสร้างส่วนบน

และถ้าจะเริ่มต้นแก้ปัญหา ด้วยการสร้างปัจจัยการผลิตขึ้นในหมู่คนยากจน โดยเฉพาะ “ทุน” จะทำได้หรือไม่ เพราะในสังคมทุนนิยม ทุนเป็นปัจจัยแห่งความมั่งคั่งและทรัพย์สิน ฉะนั้นเราจะมีแนวคิดและทฤษฎีอะไรบ้างที่จะชี้แนะในการสร้างทุนให้แก่คนยากจนจำนวนมาก คำตอบจากการศึกษาก็คือ “แนวคิดการสร้างทุนมวลชน(collective capital formation)” และในงานศึกษานี้ก็ได้้นำแนวคิดทุนมวลชนไปใช้ในโครงการทดลองทางสังคม(social lab.) กรณีธนาคารแรงงาน เนื่องจากธนาคารเป็นหัวใจของสังคมทุนนิยม ในการเปลี่ยนเงินออมให้กลายเป็นเงินทุนและเมื่อมีทุนแล้ว เราจะทำอย่างไรให้คนจำนวนมากที่เป็นเจ้าของทุน(เงินทุน) ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอื่นๆ ด้วย รวมถึงเราจะสร้างกระบวนการสะสมทุน สร้างความมั่งคั่ง สร้างทรัพย์สิน และผลประโยชน์กระจายให้แก่มวลชนได้อย่างไร คำตอบของการศึกษาก็คือ การขับเคลื่อนทุน(เงินทุน) ไปสู่การลงทุนด้านการผลิตและการค้า ด้วยการสร้างธุรกิจและสถานประกอบการที่เป็นของมวลชน เพื่อให้เกิดการสะสมทุนของมวลชนทั้งจากทุนการเงิน ทุนการผลิต และทุนการค้า อันเป็นสามขาที่สำคัญของโลกทุนนิยม

สำหรับแนวคิดที่ใช้ในการขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อสร้างแก่ประโยชน์แก่มวลชนนั้น ในงานศึกษานี้พบว่า แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมสายยุโรป(social enterprise) เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ได้บริบทของสังคมไทย และสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินธุรกิจของกรณีศึกษาทั้งสองแห่งในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ หมู่บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน และบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด

สำหรับผลของการศึกษานี้ ทำให้ได้รูปแบบของการพัฒนาฐานเศรษฐกิจของคนยากคนจน ซึ่งอาจจะพัฒนาเป็นข้อเสนอเพื่อขับเคลื่อนภาคประชาสังคม เพื่อรองรับกระแสวิกฤติทุนนิยมในอเมริกาและยุโรปที่ยังไม่คลี่คลาย ซึ่งมีเหตุจากการกระจุกตัวของทุนปัจเจก และการแสวงหากำไรจากทุนการเงินอย่างบ้าคลั่งของนักธุรกิจจนเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคในทางรายได้ เศรษฐกิจและสังคม ดังเช่น ปราบฏการณ์ออกคิควพายวอลล์สตรีท (Occupy Wall Street)

อย่างไรก็ดี การแก้ปัญหาฐานเศรษฐกิจของคนจน ด้วยแนวคิดทุนมวลชนและแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม จะนับเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ปัญหาการกระจายรายได้ ที่มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การกระจายกรรมสิทธิ์ โดยเฉพาะกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต ด้านหลักก็คือ “การกระจายการถือครองทุนให้แก่คนยากคนจน” แต่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เป็นปัญหาสังคมที่มี

ความสำคัญและทวีความรุนแรงอย่างมากในสังคมทุนนิยมที่ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นของส่วนบุคคล ดังนั้น การแก้ปัญหาดังกล่าวจึงต้องการหลายขนาน ซึ่งในงานของคณะทำงานการกระจายรายได้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2550,น.3-4) ได้มีข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาการกระจายรายได้ไว้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ

1. ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการคลังเพื่อการกระจายรายได้ มาตรการสำคัญคือ นโยบายภาษีและนโยบายสวัสดิการ โดยเฉพาะบทบาทของรัฐในการจัดเก็บภาษีจากคนร่ำรวยมาจัดสรรใหม่เพื่อช่วยเหลือคนจน(redistribution)
2. ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติมาตรการสำคัญคือ การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนจน เพื่อให้คนจนมีปัจจัยยังชีพ โดยให้คนจนมีสิทธิครอบครอง หรือสิทธิการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เช่น โฉนดชุมชนป่าชุมชน เป็นต้น
3. ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการสร้างอำนาจต่อรองของประชาชนมาตรการสำคัญคือ นโยบายการให้สิทธิในการรวมตัวต่อรองแก่คนทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มคนด้อยโอกาสคือ ลูกจ้างและเกษตรกรเพื่อให้เกิดพลังในการต่อรอง ทักท้วง ทวงสิทธิ์อันพึงมีพึงได้
4. ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการกระจายกรรมสิทธิ์ เพื่อทำให้เกิดการกระจายทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต

ทั้ง 4 ยุทธศาสตร์ จึงเปรียบเหมือนยาสี่เม็ดในการแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป อาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมในอีก 3 ยุทธศาสตร์ คือ การคลังเพื่อการกระจายรายได้การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนจนคนด้อยโอกาส และการสร้างอำนาจต่อรองของประชาชน ในมิติที่เชื่อมโยงกับการกระจายกรรมสิทธิ์เพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจของคนจน เช่น ภาษีที่ดิน เพื่อการกระจายการถือครองที่ดินให้แก่คนจน ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างอำนาจต่อรองของลูกจ้างในการสร้างสถาบันการเงินของแรงงาน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- Carl, B. (1980). *Gramsci's Marxism*. Great Britain The Camelot press Limited.
- Democracy at work. (2013). Mondragon. Retrieved 2 January 2014, from www.democracyatwork.info/studies/mondragon/
- Department for Business Innovation & Skills. Employee shareholders. Retrieved 15 July 2013, from www.gov.uk/employee-shareholders
- Doherty, B., et al. (2009). *Management for Social Enterprise*. Great Britain SAGE Publications Ltd.
- Hagendorf, K. (2011). The Need for Crowding Out Capitalism and Collective Capital Formation. Retrieved 20 August 2013, from <http://eurodos.free.fr/mime/articles/Hagendorf>
- International Labour Organization. (2004). *Statistical Definition of Informal Employment :Guidelines endorsed by the Seventeenth International Conference of Labour Statisticians (2003)*. Paper presented at the 7th Meeting of the Expert Group on Informal Sector Statistics (Delhi Group), New Delhi.
- John, E. (1949). *Political Economy : A Marxist Textbook*. London: Lawrence & Wishart LTD.
- Karl, M. (1997). *Capital : a critique of political economy* (Vol. 1). New York: Random House, Inc.
- Kenneth, G. J. (1964). *American Capitalism : The Concept of Countervailing Power*. London: Lowe and Brydone (Printers) Limited.
- Klaus Schmidt-Hebbel Luis Servén and Andrés Solimano. (1994). *Saving, Investment, and Growth in Developing Countries : An Overview*. The World Bank: Policy Research Department.
- Meidner, R. (1978). *Employee Investment Funds : An Approach to Collective Capital Formation*. Great Britain Alden Pree.
- Meyer, T. (2007). *The Future of Social Democracy*. New Delhi: M. Sengupta for Samskriti.
- Mondragon. (2012). *Annual Report 2012 Mondragón*. Spain Mondragón.
- O'Hara, P. A. (2001). *Encyclopedia of Political Economy*. New York: Routledge.
- Per-Anders Edin and Bertil Holmlund. (1995). *The Swedish Wage Structure: The Rise and Fall of Solidarity Wage Policy?* : University of Chicago Press.
- Ridley-Duff, R. a., M. (2011). *Understanding Social Enterprise : Theory & Practice*. London SAGE Publications Ltd.
- Scruton, R. (1982). *A Dictionary of Political Thought*. Great Britain: The Macmillan Press Ltd.

- Smith, A. (1997). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.
England: Penguin Classics.
- Sophie Bacq และ Frank Janssen. (2008). พรหมแดนการวิจัยการประกอบการทางสังคม : บททบทวนวรรณกรรม (*From Social Entrepreneurship as a Practice to Legitimate Field of Research : Literature Review and Classification*). Center for Research in Entrepreneurial Change & Innovative Strategie: Louvain School of Management.
- Stanley Brue and Randy Grant. (2007). *The History of Economic Thought* (Seventh Ed.).
Ohio: Thomson South.
- Stefan, S. (2007). Collective Capital Formation for Economic Democracy: The Fordist History in Germany and Sweden and the Post-fordist future from
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hig:diva-1309>
- Vaughn, K., I. . (1978). Jonh Locke and The Labor Theory of Value. *Journal of Libertarian Studies*, 2(4).
- Wikipedia. Fordism. Retrieved 10 October 2013, from wikipedia.org/wiki/Fordism
- Wikipedia. Mondragon Corporation. from
http://en.wikipedia.org/wiki/Mondragon_Corporation
- World Bank. (2010). Thailand Now an Upper Middle Income Economy. Retrieved 26 August 2011, from www.worldbank.or.th
- World Bank. (2011). World Development Indicators : Household final consumption expenditure % of GDP. from <http://wdi.worldbank.org/table/4.8>
- World Bank. (2013). *Global Development Horizons : Capital for the Future: Saving and investment in an Interdependent World* Washington, D.C.: The world Bank.
- เครือข่ายชุมชนอโศก. หลักการแห่ง “ระบบบุญนิยม”. Retrieved 2 กันยายน 2556, from
www.asoke.info
- เจริญชัย ไชยไพฑูริย์วงศ์. (2545). การสร้างและพัฒนากลุ่มออมทรัพย์คนงาน : กรณีศึกษากลุ่มอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ (เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เซวี่ เก่งชน. (2556). การออมของคนไทย - โลกการเงินเดลินิวส์ออนไลน์ Retrieved 13 สิงหาคม 2556, from www.dailynews.co.th/Content.do?contentId=64892
- เบญจวรรณ รักษาพล. (5 มิถุนายน 2555). In คณะกรรมการสหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด (Ed.).
- เพียววี่ กิณปฐุม. (2555). ภาวะเศรษฐกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ปี 2555 from
www.cad.go.th/cadweb_org/ewt_news.php?nid=17499
- เสรี พลหล้า. (5 มิถุนายน 2555). In ประธานสหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด (Ed.).
- เสรี พลหล้า. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนมีนาคม 2552 ครั้งที่ 4 และครั้งที่ 7.

- เสาวลักษณ์ วิศววิกรานต์. (2543). ผลกระทบของค่าจ้างขั้นต่ำต่อการจ้างงานแรงงานไร้ฝีมือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกภพ มารมย์. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนกุมภาพันธ์ 2552 : ครั้งที่ 7-8.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2552a). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานประจำปี 2 โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานงวดที่ 4 ระหว่างวันที่ 21 พฤษภาคม-19 พฤศจิกายน 2552. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: คณะเศรษฐศาสตร์.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2552b). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานปีที่ 1 โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน ระหว่างวันที่ 20 พฤษภาคม 2551- 20 พฤษภาคม 2552. กรุงเทพฯ
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2553). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานปีที่ 2 โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงานระหว่างวันที่ 20 พฤษภาคม 2552 - 19 พฤษภาคม 2553.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (ภาคผนวก). กรุงเทพฯ.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2551a). รายงานการประชุมแกนนำประจำเดือนครั้งที่ 3/2551 วันที่ 12 สิงหาคม 2551 ของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน (pp. 3). ณ ห้องประชุมหอพักนานาชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสนจังหวัดนครปฐม.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2551b). รายงานการประชุมแกนนำประจำเดือนครั้งที่ 7/2551 ของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน วันที่ 13 ธันวาคม 2551 (pp. 7). ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดกรุงเทพมหานคร.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2551c). สรุปผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน” วันที่ 11 -13 กรกฎาคม 2551 (pp. 32-41). ณ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดกรุงเทพมหานคร.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. (2552a). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานปีที่ 2 ระหว่างวันที่ 20 พฤษภาคม 2552 - 19 พฤษภาคม 2553. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: คณะเศรษฐศาสตร์.

- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน.
(2552b). สรุปผลการประชุมประจำปีที 1โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน วันที่ 26-28มิถุนายน 2552 (pp. 3). ณ โรงแรมบางแสนวิลล่า หาดบางแสน จังหวัดชลบุรี.
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน.
(2553). รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานระหว่างวันที่ 20 พฤษภาคม 2551-19 ธันวาคม 2553. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: คณะเศรษฐศาสตร์
- โครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน. (2554). บัญชีเงินออมบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน ปี 2554-2556.
- โทมัส ไมเออร์. (2550). อนาคตของสังคมประชาธิปไตย (สมบัติ เบญจศิริมงคล, Trans.). นนทบุรี: บริษัท เอส.พี.คอนซัลตติ้ง จำกัด.
- โฆมานัส พลอยดี. (2540). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย (อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2540). ประมวลบทความเกี่ยวกับสหกรณ์ออมทรัพย์ การจัดตั้งธนาคารสหกรณ์แห่งชาติ กับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย (Vol. 11). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร.
- กมลวรรณ ดวงใจดี. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ วันที่ 14 สิงหาคม 2552.
- กรกฤต แสงมณีฉาย. (2 มกราคม 2557). In อดีตผู้จัดการทั่วไปบริษัทมหาชนพันธุ์ฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด (Ed.).
- กรกฤต แสงมณีฉาย. (2553). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ เดือนตุลาคม 2553.
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (จังหวัดเพชรบุรี). ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี Retrieved 10 พฤษภาคม 2556, from www.phetchaburi.go.th
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (จังหวัดปราจีนบุรี). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรี ระยะเวลา 4 ปี (2557-2560). Retrieved 18 เมษายน 2556, from www.prachinburi.go.th/yut-prachin/yut-prachin.html
- กรมตรวจบัญชีสหกรณ์. (2554). รายงานผลการดำเนินงานและฐานะการเงินสหกรณ์ออมทรัพย์ ประจำปี 2554 กลุ่มวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจสหกรณ์ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมตรวจบัญชีสหกรณ์. (2555). จำนวนสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรทุกประเภท ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2555 Retrieved 29 พฤศจิกายน 2556, from www.cad.go.th
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2555). ข้อมูลการจดทะเบียนนิติบุคคลประจำปี 2555 กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์. Retrieved 12 มกราคม 2556, from www.cpd.go.th/know_coop03.html
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. ปริมาณธุรกิจของสหกรณ์ ปี 2555 ยอดสะสมไตรมาสที่ 1-4 (ก.ย. 54 – ส.ค. 55). Retrieved 12 มกราคม 2556, from www.cpd.go.th/web_cpd/business_55.html

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (26 กันยายน 2543). กฎกระทรวง(พ.ศ.2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542.
- กฤษฎา บุญชัย. (5 กุมภาพันธ์ 2556). นโยบายโฉนดชุมชนเพื่อสร้างความเป็นธรรม ข้อเสนอการแก้หลักการสู่การปฏิบัติ. Retrieved 5 กุมภาพันธ์ 2557, from <http://social-agenda.org/article/1309>
- กฤษณพงษ์ สงวนทวี. (2554). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ วันที่ 22 มีนาคม 2554. กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. (2553). บรรยายสรุปจังหวัดปทุมธานีสำนักงานจังหวัดปทุมธานี. สำนักงานจังหวัดปทุมธานี
- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2555). รายงานประจำปี 2555 กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ.
- คณะกรรมการค่าจ้าง. (2555). คำชี้แจง ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 7). Retrieved 28 มกราคม 2557, from www.nma6.go.th
- คณะกรรมการบริหารโครงการบ้านแรงงาน. (5 มิถุนายน 2554). รายงานการประชุมกลุ่มบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน (pp. 1). ณ โรงเรียนรักษาทวีวิทยาทิพยากร(นาดี) จังหวัดปราจีนบุรี.
- คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน). (2555). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหาร ครั้งที่ 2/2555 บริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) วันที่ 3 มิถุนายน 2555. ณ อาคารรีเจ็นส์ เฮาส์ แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร จำกัด(มหาชน). (2 มีนาคม 2556). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหาร ครั้งที่ 1/2556 บริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) ณ อาคารรีเจ็นท์ เฮาส์ ถนนราชดำริ แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการบริหารบริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน). (2555). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหาร ครั้งที่ 3/2555 บริษัทฟื้นฟูเกษตรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) วันที่ 9 กรกฎาคม 2555. ณ โรงแรมพินาเคิล ลุมพินี กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการปฏิรูป. (2554). แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง. กรุงเทพฯ: บริษัท ที คิว พี จำกัด.
- คมชัดลึก. (9 ตุลาคม 2556). ปลดแล้ว! 'ศุภชัย' พันครดิตถุเนี่ยนคลองจั่น. Retrieved 25 กุมภาพันธ์ 2556, from www.komchadluek.net/detail/20131009/
- คำผาย ประเสริฐแก้ว. (5 พฤษภาคม 2556). In ผู้สมัครสมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน (Ed.). จังหวัดนครปฐม, ก. ก. (2555). บรรยายสรุปจังหวัดนครปฐมปี 2555. Retrieved 21 พฤษภาคม 2556, from [http://123.242.156.6/Nakhonpathom/file/Recapitulate2555 .pdf](http://123.242.156.6/Nakhonpathom/file/Recapitulate2555.pdf)
- จันทิวา พิมพ์โกธา. (4 มกราคม 2557). In สมาชิกบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน (Ed.).
- จ่านงค์ สมประสงค์. แรงงานสัมพันธ์กับการสหกรณ์ออมทรัพย์ในโรงงาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2522). โฉมหน้าศักดินาไทย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงเงิน.

- ฐานข้อมูลสหภาพแรงงานไทย. สหภาพแรงงานอิตาซีแห่งประเทศไทยสหภาพแรงงานपोर्टและมาสด้า ประเทศไทยสหภาพแรงงานทรงงามกาแผ่นดิน และสหภาพแรงงานผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ Retrieved 13 สิงหาคม 2556, from www.thailabordatabase.org/th/union.php?c=detail&id=507
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2550). ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้ กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กชเปอร์เน็ท จำกัด.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2553). การสร้างทุนมวลชน.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2555). โครงการบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน. Paper presented at the คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงาน เพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (25 เมษายน 2556). การออมติดลบคนกลุ่มใดติดลบ? Retrieved 5 มกราคม 2556, from www.matichon.co.th
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2551). การศึกษาองค์ความรู้และสถานะขององค์กรการเงินชุมชนกรณีเปรียบเทียบ 5 ตัวแบบ. สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: คณะทำงานการกระจายรายได้.
- ตลับลักษณ์ ธนดิษฐ์สุวรรณ และ อัญชลี ศิริคะเนรัตน์. (24 มกราคม 2554). การปรับเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำ. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ข้อมูลการเข้าจดทะเบียน. Retrieved 1 พฤศจิกายน 2556, from www.set.or.th/th/products/listing/criteria_p1.html
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ข้อมูลบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์. Retrieved 16 ธันวาคม 2556, from https://we03.settrade.com/C13_CompanyProfile.jsp
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (18 มีนาคม 2556). ข้อมูลรายบริษัท/หลักทรัพย์: บริษัท ทิพยประกันภัย จำกัด (มหาชน). from www.set.or.th/set/companyholder
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (20 ธันวาคม 2556). สรุปข้อเสนอเทศบริษัทจดทะเบียน: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน). from www.set.or.th/set/factsheet
- ถวิล บริรักษ์. (2551a). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนธันวาคม 2551 ครั้งที่ 5-6.
- ถวิล บริรักษ์. (2551b). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนธันวาคม 2551 ครั้งที่ 9-10.
- ธนัท ทานกิ่ง. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนกุมภาพันธ์ 2552 : ครั้งที่ 11-12.
- ธนาคารไทยพาณิชย์. (2555). รายงานประจำปี 2555 ธนาคารไทยพาณิชย์. Retrieved 1 พฤศจิกายน 2556, from www.scb.co.th/th/getfile/14/annual
- ธนาคารกรุงเทพ. (2555). รายงานประจำปี 2555 ธนาคารกรุงเทพ. Retrieved 1 พฤศจิกายน 2556, from www.bangkokbank.com/BangkokBankThai/Documents/Site%20Documents/Annual%20Report/2012/AR2012_Th.pdf
- ธนาคารกสิกรไทย. (2555). รายงานประจำปี 2555 ธนาคารกสิกรไทย Retrieved 1 พฤศจิกายน 2556, from

www.kasikornbank.com/TH/Investors/FinanInfoReports/FinancialReportsAnnual/AR_TH_ALL-resize.pdf

นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2550). รายงานภาคอุตสาหกรรมกับการเรียนรู้และต่อสู้เพื่อสวัสดิการ.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.

บริษัทพื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน). (2553). ข้อมูลจากแบบสอบถาม บริษัทพื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จำกัด (มหาชน) เก็บข้อมูลปี 2553.

บริษัทพื้นฟูเกษตรเมืองเพชรจำกัด(มหาชน). (2554). รายงานการประชุมสามัญประจำปีครั้งที่ 1/2554 ของบริษัทพื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด(มหาชน). ณ บ้านเลขที่ 45/1 หมู่ 9 ตำบลท่าค้อย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี.

บัณฑิต สีดาวงษ์ และ มานิต โทนสังอินทร์. (2553). การจัดทำระบบการบำรุงรักษาของแม่พิมพ์ บริษัท คาวาซุมิ ลาบอราทอรี (ประเทศไทย) จำกัด. (ปริญญาณิพนธ์บัณฑิต), มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.

บุญทิวา พ่วงกลัด. (2554). วาทกรรม “บุญนิยม”: กรณีศึกษาชุมชนราชธานีโอศก จังหวัดอุบลราชธานี มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์

ประไพ ชินโครตพงษ์. (18 กุมภาพันธ์ 2555). In สมาชิกสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคม เพื่อนจำกัด (Ed.).

ประสาน ไตรรัตน์วรกุล. (2556). แง่ก่ชาติกระตุ้นภาคการออมให้มากขึ้น รับมือความไม่แน่นอน เศรษฐกิจ. Retrieved 20 ตุลาคม 2556, from ASTVผู้จัดการออนไลน์

ปิยะนาถ วชิรบัณฑิต. (2554). การสร้างฉันทามติเพื่อการถือครองที่ดินแบบโฉนดชุมชนในที่ดินกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผู้จัดการสำนักงานบริหารกองทุนและสินเชื่อ. (25 พฤศจิกายน 2555). จดหมายเรื่องการแจ้งผลการพิจารณาโครงการ.

ผู้จัดการออนไลน์. (19 กุมภาพันธ์ 2557). รอยเตอร์ตีข่าวคนฮือถอนเงิน “แบงก์ออมสิน” 2 วันติด ประท้วงปล่อยกู้จำนำข้าว-ต่อต้าน รบ.คอร์รัปชัน. Retrieved 19 กุมภาพันธ์ 2557, from <http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=9570000019481>

ผู้จัดการออนไลน์. (23 พฤษภาคม 2554). สปส.อ้างผู้สูงอายุเพิ่มกระทบเงินกองทุนฯบ้านเบี้ยวอายุชราภาพ. Retrieved 10 ตุลาคม 2555, from www.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9540000062802

พรชัย ศุภวิทิตพัฒนา. (2539). บทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีต่อลูกจ้างในระบบแรงงานสัมพันธ์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2541). พระราชดำรัส พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 คู่มือการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชน ปี 2541 และทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ สำนักงานจัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์.

ภาคภูมิ พรหมมาณพ. (2551). ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษา "กลุ่มผลิตภัณฑ์จากกระจูด" ของชุมชนหมู่บ้านบริเวณทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภาวดี ทองอุไทย. (2527). ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนัส ณีรอด. (2551). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนพฤศจิกายน 2551 ครั้งที่ 4-5 และ ครั้งที่ 10-11.
- มูลนิธิเอสซีจี. ความเป็นมาและแนวทางการดำเนินงานที่มา. Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.scgfoundation.org/th/directions.asp
- มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง. เครือข่าย SE : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง. Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.tseo.or.th/network/774
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ.2542. Retrieved 26 กรกฎาคม 2554, from <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>.
- รุ่งคนานต์ สัมฤทธิ์จินตนา. (2549). ปัจจัยการดำเนินธุรกิจชุมชนให้พึ่งตนเองได้ กรณีศึกษา : การพึ่งพา สหกรณ์ร่วมด้วยช่วยกัน จำกัด เพื่อดำเนินธุรกิจโรงสีชุมชน ของกลุ่มเกษตรกรทำนาศรีสว่าง อำเภอยะรัง จังหวัดร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ และคณะ. (2551). โครงการศึกษาอำนาจการต่อรองภาคประชาชน เพื่อความเป็นธรรมในการกระจายรายได้. เศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วารกรณ์ สามโกเศศ. (25 มิถุนายน 2552). Social Enterprise คือ “นวัตกรรมแห่งการให้ มติชนรายวัน.
- วิกานดา คำสิงห์. (2 ธันวาคม 2555). In คณะกรรมการสหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จำกัด (Ed.).
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2552). เบื้องแรกของเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วศิระ จำกัด.
- วิทยากร เชียงกุล. (2545). อธิบายศัพท์เศรษฐศาสตร์การเมือง กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.
- วิไล เตชะไพบูลย์. (3 มิถุนายน 2555). In กรรมการผู้จัดการบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (Ed.).
- วิไล เตชะไพบูลย์. (2555). ความเป็นมาบริษัทฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จำกัด (มหาชน).
- วุฒิ วงศ์ภิรมย์ศานต์. (15 มีนาคม 2557). In อ. จ. (มหาชน) (Ed.).
- ศศิภา เกษรพรมราช. (28 พฤศจิกายน 2555). In คณะกรรมการสหกรณ์เคหะสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จำกัด (Ed.).
- ศศิภา เกษรพรมราช. (2551). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนธันวาคม 2551: ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 6.
- ศศิรินทร์ ปานเจริญ. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้ เดือนกันยายน 2552.
- ศิริธร เนาะคำ. (2552). รายงานการประชุมกลุ่มเรียนรู้เดือนกุมภาพันธ์ 2552 ครั้งที่ 1-12.
- ศุภรัศม์ ฐิติกุลเจริญ. (2540). ทฤษฎีการสื่อสาร มหาวิทยาลัยรามคำแหง. Retrieved 17 ตุลาคม 2556, from <http://e-book.ram.edu>
- สถาบันพัฒนาการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออก. (2553). สถิติแรงงาน จังหวัดปราจีนบุรี ข้อมูล ณ ธันวาคม พ.ศ.2553. Retrieved 18 เมษายน 2556, from http://eastern.nfe.go.th/information/e_content3/prachin.pdf
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). (2551). คู่มือการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง โดยองค์กรชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ส่วนประชาสัมพันธ์และสำนักงานโครงการบ้านมั่นคง.

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). (2555). รายงานประจำปี 2555 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สมพงษ์ มะลิทอง. (10 ธันวาคม 2556). In คณะกรรมการสหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด (Ed.).
- สมาคมโรงสีข้าวไทย. (10 มีนาคม 2557). ราคาข้าวประจำวัน ที่ 10 มีนาคม 2557 Retrieved 10 มีนาคม 2557, from www.thairicemillers.com
- สหกรณ์บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อนจำกัด. (2555). รายงานการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2555 สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน จำกัดครั้งที่ 1/2555วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2555 ณ โรงเรียนรักษาทหารพิทยากร(อ.นาดี) จังหวัดปราจีนบุรี.
- สันติ ทันชม. แนวทัศน์ของกลุ่มจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis). Retrieved 15 กุมภาพันธ์ 2557, from <http://dit.dru.ac.th/home/023/human/05.htm>
- สำนักแรงงานสัมพันธ์. (2556). จำนวนองค์การแรงงานทั่วราชอาณาจักรณตุลาคมพ.ศ. 2556. Retrieved 15 มีนาคม 2557, from <http://relation.labour.go.th>
- สำนักข่าวอิสรา. (5 มิถุนายน 2556). บำนาญชราภาพขั้นต่ำ สปส.จ่ายผู้ประกันตน 720บาท/เดือน. Retrieved 1 กุมภาพันธ์ 2557, from www.isranews.org/thaireform-news-health/item/21597
- สำนักงบประมาณ. (2556). งบประมาณโดยสังเขปประจำปีงบประมาณ 2556 สำนักนายกรัฐมนตรีย: สำนักงบประมาณ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2550). รายงานภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปี 2549-2550 Retrieved 10 สิงหาคม2554, from www.oae.go.th.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2554). ภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร. Retrieved 24 มิถุนายน 2556, from www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=15084
- สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตร. ประวัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร. Retrieved 5 เมษายน 2556, from www.frdfund.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=130&id=731&Itemid=55
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2541). พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 Retrieved 30 ธันวาคม 2556, from www.labour.go.th/th%20webimage/images/law/doc/labour_protection_2541_new.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์. ประเภทกองทุนรวม. Retrieved 20 ธันวาคม 2556, from www.tsi-thailand.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1834
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). รายได้ประชาชาติของประเทศ ไทย ฉบับปี พ.ศ.2552. Retrieved 8 สิงหาคม 2554, from www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=94.

- สำนักงานที่ดินจังหวัดกำแพงเพชร. โฉนดชุมชนคืออะไร. Retrieved 15 กันยายน 2556, from http://north.dol.go.th/kamphaengphet/index.php?option=com_content&task=view&id=190&Itemid=1
- สำนักงานประกันสังคม. (2554). รายงานประจำปี 2554 สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงาน. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2552). ผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2552. Retrieved 26 สิงหาคม 2554, from www.nso.go.th.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). รายงานสถิติประเทศไทยประจำปี พ.ศ.2554 สำนักงานสถิติแห่งชาติ: กลุ่มบูรณาการข้อมูลสถิติ สำนักสถิติพยากรณ์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2555. สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม: กลุ่มสถิติแรงงาน.
- สำนักงานสถิติจังหวัดนครปฐม. สํารวจภาวะการทำงานของประชากรจังหวัดนครปฐม. Retrieved 20 พฤษภาคม 2556, from www.nsonakhonpathom.com
- สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม. เครือข่าย SE : บริษัท วงศ์พาณิชย์ จำกัด. Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.tseo.or.th/network/808#เกี่ยวกับ สกส.
- สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคม. เครือข่าย SE : บ้านดงโฮมสเตย์ ปราจีนบุรี. Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.tseo.or.th/network/794
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี. (2555). รายงานการวิเคราะห์สภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ปี 2555.
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี. (2555). ข้อมูลสภาวะอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี ปี 2555. Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.industry.go.th/ops/pio/prachinburi/Lists/annuity/Disp.aspx?
- สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน. (2553). ข้อมูล/สถิติ/แผนภูมิ(กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) Retrieved 1 กันยายน 2556, from www.fund.cdd.go.th/cakb/?page_id=1381
- สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. พันธุ์ข้าวยอดนิยมนายแดนใต้ ซีบูกันตัง (PTNC09001) หอมกระดังงา (PTNC09002-59) Retrieved 17 กุมภาพันธ์ 2557, from www.brrd.in.th
- สุกัญญา ตันธนวัฒน์ และคณะ. (2552). เศรษฐศาสตร์ทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง: คณะเศรษฐศาสตร์.
- สุจินดา ชุณหชาคร. (2550). การศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาระหว่างชุมชนวัดไร่ขิงและชุมชนวัดดอนหวาย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์
- สุชาติ ศิริวัฒน์ และเหมือนขวัญ รองเดช. สถานการณ์การออมและการลงทุน และการพัฒนาตลาดทุนไทย : แนวโน้มปี 2556. สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง.
- สุพัฒน์ อัยไพบูลย์สวัสดิ์. (2553). เศรษฐศาสตร์จุลภาค 1. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุภา ศิริมานนท์. (2529). แคปิตลิสต์ : บทวิเคราะห์ระบบสังคมเศรษฐกิจอเมริกัน. กรุงเทพมหานคร: โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อโนทัย พุทธาริ ปุณฺทริก ศุภอมรกุล และพรสวรรค์ รักเป็นธรรม. (2553). ดัชนีผลผลิตภาพแรงงาน
ธนาคารแห่งประเทศไทย Retrieved 30 กันยายน 2554, from
www.bot.or.th/Thai/EconomicConditions/Thai/Index/DocLib_

อังคณา สิทธิการ. (2553). ผลกระทบของนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำต่อการกระจายรายได้ของแรงงานไร้ทักษะ
ทั้งในระบบและนอกระบบ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุษณีย์ พันธุ์จันทร์อุไร. (2541). ธุรกิจชุมชน ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาสถานี
น้ำมันบางจาก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สาขาเศรษฐศาสตร์
คณะเศรษฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก 1

รูปแบบสถาบันการเงินภาคประชาชนของไทย⁵³

สังเคราะห์โดย บัญชร แก้วส่อง

ในการสังเคราะห์รูปแบบสถาบันการเงินภาคประชาชนนั้น ประเด็นสำคัญที่นำมาสังเคราะห์ในครั้งนี้ประกอบด้วย คุณลักษณะสำคัญของสถาบันการเงินภาคประชาชน ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน รูปแบบ โครงสร้างและกลไกของสถาบันการเงิน และแนวทางในการพัฒนาสถาบันการเงินภาคประชาชน ดังผลการสังเคราะห์ต่อไปนี้

คุณลักษณะสำคัญของสถาบันการเงินภาคประชาชน

สถาบันการเงินภาคประชาชนนั้น มีคุณลักษณะที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจดำเนินการจัดตั้งธนาคารประชาชน คุณลักษณะที่สำคัญดังกล่าวประกอบด้วย

1. **สถาบันการเงินภาคประชาชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นสถาบันการเงินในระดับย่อยที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคม** เป้าหมายของสถาบันการเงินเหล่านั้น โดยทั่วไปแล้วมุ่งหวังเพื่อระดมเงินออมในกลุ่มคนในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนเหล่านั้น และเป็นการดำเนินการโดยพวกเขาเหล่านั้น แต่เนื่องจากเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคม พลังของการออมในบางกลุ่มจึงยังไม่สูงพอและมักจะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนเหล่านั้น ในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านการผลิตและการตลาดได้ ส่วนใหญ่ดำเนินการได้เพียงเรื่องของการบริการทางการเงินเพื่อการใช้สอยในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสถาบันเหล่านี้เป็นการรวมตัวของคนเล็กคนน้อยในสังคม แต่กลับพบว่าสถาบันการเงินเหล่านี้มักมีเงินฝากไว้กับธนาคารพาณิชย์ของเอกชน ในขณะที่บางกลุ่มองค์กรที่มีเงินออมไม่พอต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาจากองค์กรอื่นหรือธนาคารพาณิชย์เพื่อมาตอบสนองต่อความต้องการทางการเงินของกลุ่ม

2. **สถาบันการเงินภาคประชาชนบางแห่งมีศักยภาพในการปฏิบัติการทางการเงินเทียบเท่าธนาคารพาณิชย์** สถาบันทางการเงินภาคประชาชนหลายแห่งมีศักยภาพการดำเนินการที่สามารถระดมเงินออมได้นับร้อยล้านบาท หรือบางแห่งนับพันล้านบาท และได้มีการ

⁵³รศ.ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศและคณะ ในงานวิจัยเรื่อง สถาบันการเงินภาคประชาชนเพื่อสร้างหลักประกันทางรายได้ ปี 2552 โดยคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอคณะทำงานการกระจายรายได้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ปฏิบัติการลงทุนทำการผลิตและการซื้อกิจการธุรกิจ จนมีผลกำไรแก่สมาชิกดังเช่นกรณีสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น

3. สถาบันการเงินภาคประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับระบบสวัสดิการคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ สถาบันการเงินภาคประชาชนแทบทุกแห่งไม่ได้วางน้ำหนักความสำคัญของการดำเนินกิจกรรมทางการเงินเพื่อผลกำไรดังเช่นธนาคารของเอกชน แต่กลับเน้นระบบสวัสดิการของกลุ่มสมาชิก และเน้นการเรียนรู้ของกลุ่มเป็นส่วนสำคัญด้วย ถึงแม้ว่าบางสถาบันจะจัดตั้งขึ้นและดำเนินการค้าทางการเงินในช่วงแรกก็ตาม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการจัดการหนี้สินและดอกเบี้ยที่จะเป็นกำไรปันผลแก่สมาชิก แต่ในช่วงหลังสถาบันการเงินส่วนใหญ่มักจะปรับตัวไปสู่การพัฒนาาระบบสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของมวลสมาชิกมากขึ้น

4. สถาบันการเงินภาคประชาชนบางแห่งสามารถจัดการการเงินข้ามองค์กรได้ ผลการวิจัยที่ได้มาพบว่า หลายสถาบันการเงินมีระบบความสัมพันธ์ทางการเงินระหว่างองค์กรเป็นรูปแบบของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยสถาบันการเงินที่มีศักยภาพทางการเงินสูง ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่สถาบันการเงินที่ยังมีศักยภาพทางการเงินต่ำ ทำให้เกิดพลังการรวมศูนย์ทางการเงินในบางระดับ และทำให้มีการจัดการการเงินข้ามองค์กรได้ แต่การดำเนินการลักษณะนี้ยังอาศัยความสัมพันธ์ที่เป็นสภาพเฉพาะเท่านั้น ไม่ได้ดำเนินการอย่างเป็นทางการนอกเว้นการดำเนินการผ่านชุมนุมสหกรณ์

5. ศักยภาพการบริหารจัดการสถาบันการเงินของภาคประชาชนยังมีข้อจำกัด สถาบันการเงินภาคประชาชนที่เป็นอยู่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด โดยเฉพาะระบบสหกรณ์ที่ดำเนินการอยู่ยังไม่สามารถสร้างพลังการแข่งขันกับระบบตลาดได้ เนื่องจากระบบของสหกรณ์ที่เน้นให้ความสำคัญกับกระบวนการของสมาชิกในการเลือกผู้บริหารซึ่งมักจะมีข้อจำกัดทางการบริหาร ทำให้ไม่สามารถสร้างพลังการแข่งขันได้ ทั้ง ๆ ที่ศักยภาพด้านอื่นมีค่อนข้างพร้อม

ความเป็นไปได้ของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน

การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน เพื่อสร้างหลักประกันรายได้ของประชาชนทั้งในภาคการเกษตรและภาคแรงงานเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เนื่องจากจะเกิดประโยชน์ต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับรากฐานของเกษตรกร ชุมชนและสังคมโดยรวม การมีสถาบันการเงินภาคประชาชน จะทำให้เกิดการประหยัดจากขนาด (Economy of scale) และการประหยัดจากขอบเขต (Economy of scope) นอกจากนี้ก็ยังมีรูปธรรมของสถาบันการเงินภาคประชาชนที่ดำเนินการได้รับความสำเร็จมาแล้วในหลายพื้นที่ ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ซึ่งทั้งสองเขตนั้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของภาคเกษตรและภาคแรงงาน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยโดยรวมที่พบว่า ในระดับฐานราก แรงงานในภาคเกษตรกับแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในสังคมไทย ยังมีความเชื่อมโยงและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

อย่างเหนียวแน่น ดังนั้น หลักการเบื้องต้นที่สำคัญคือ ในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนจึงไม่ควรมีลักษณะเป็นเอกเทศ แยกตัวเองออกมาต่างหากระหว่างภาคเกษตรกับภาคแรงงาน โดยมีคุณลักษณะสำคัญโดยรวมดังนี้

1. ควรจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนเป็นธนาคารประชาชน โดยเริ่มต้นอาจเริ่มจากกลุ่มองค์กรที่มีความพร้อมสูงก่อนรวมหุ้นของกลุ่มองค์กรเหล่านั้นในการเริ่มต้นจัดตั้ง และทำการเชื่อมร้อยกลุ่มอื่นเข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อให้ธนาคารภาคประชาชน มีลักษณะแบบครอบคลุมทุกส่วน (Universal Bank) ไม่เป็นธนาคารเฉพาะกิจของเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2. สถาบันการเงินภาคประชาชน ควรมีลักษณะบรรษัทของสหกรณ์ คือ สหกรณ์แต่ละแห่งเป็นผู้ถือหุ้นร่วมกัน (เริ่มจากสหกรณ์ที่มีความพร้อม) โดยมีรูปแบบการบริหารแบบธนาคาร แต่จัดสรรกำไรแบบสหกรณ์ ทั้งนี้ธนาคารนี้อยู่ภายใต้การกำกับของธนาคารแห่งประเทศไทย จดทะเบียนการค้ากับกระทรวงพาณิชย์ และมีบทบาทเป็นธนาคารเพื่อลูกค้ารายย่อย (Retail Banking) ในส่วนของแรงงานสามารถระดมทุนโดยการใช้ประโยชน์จากกองทุนประกันสังคม และกลุ่มออมทรัพย์เล็กๆ รวมตัวกันจัดตั้ง แล้วเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน

3. ธนาคารเป็นหนึ่งในสมาชิกของระบบทุน ได้แก่ การค้า การผลิต และเงินทุน ดังนั้นการลงทุนหรือการปล่อยสินเชื่อของธนาคารควรเกี่ยวข้องกับผู้ถือหุ้นของธนาคารภาคประชาชน ในการให้บริการสาธารณูปการ เช่น ห้องประชุม การฝึกอบรมแรงงาน สถานเลี้ยงเด็ก และหอพักคนงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการลงทุนของธนาคารภาคประชาชน ไม่ได้มีความมุ่งหมายโดยตรงเพื่อให้ผู้ถือหุ้นกลายเป็นผู้ผลิตหรือบริหารเอง แต่มีหน้าที่เป็นผู้ถือหุ้นและกำกับนโยบายของธนาคาร นอกจากนี้ธนาคารภาคประชาชนควรมีที่ทีมงานวิชาการ ทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ผู้กู้เพื่อลงทุน

4. ควรปรับโครงสร้างความเป็นเจ้าของของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นธนาคารสหกรณ์ของเกษตรกร โดยให้สหกรณ์ต่างๆ ถือหุ้นของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพราะหากจะจัดตั้งธนาคารเพื่อเกษตรกร อาจจะไปซ้ำซ้อนกับธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรก็เป็นธนาคารกลางของเกษตรกรอยู่แล้ว

5. สถาบันการเงินภาคประชาชนควรมีบริการด้านสวัสดิการ โดยรัฐควรเข้ามามีบทบาทร่วมได้อย่างสมเหตุสมผลและ/หรือดำเนินการลักษณะร่วมสมทบ ซึ่งใช้งบประมาณที่ไม่มากนักเกินไปในการเสริมพลังภาคประชาชน เนื่องจากมีการออมของภาคประชาชนส่วนหนึ่งแล้ว ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการออมระยะยาว และใช้เงินออมดังกล่าวในการสร้างสวัสดิการของประชาชนระดับรากหญ้า

6. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเชื่อมั่นต่อสถาบันการเงินภาคประชาชน ควรมีการออกกฎหมายโดยอาจเป็นพระราชบัญญัติ หรือพระราชกำหนด หรือพระราชกฤษฎีการองรับ โดยที่มาของกฎหมายควรมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่ในสถาบันการเงินทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในภาคเกษตรและแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

รูปแบบ โครงสร้างและกลไกของสถาบันการเงินภาคประชาชน

สถาบันการเงินภาคประชาชนที่จะจัดตั้งขึ้นมา ควรยึดหลักการสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของสถาบันการเงินภาคประชาชนที่ผลการวิจัยได้ค้นพบรูปแบบทางเลือกที่เป็นไปได้ วัตถุประสงค์ของสถาบันการเงินภาคประชาชน กลไกและโครงสร้างของสถาบันการเงินภาคประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) หลักการสำคัญของสถาบันการเงินภาคประชาชน

ความสำเร็จและคุณค่าสำคัญที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งสถาบันการเงินทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการรูปแบบต่าง ๆ พบว่ามาจากการยึดในหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

ประการแรก หลักการความเป็นเจ้าของ การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนต้องเน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 การเป็นเจ้าของผ่านการลงทุนของกลุ่มในสถาบันการเงินที่จะจัดตั้งขึ้นมา กลุ่มหรือองค์กรการเงินในระดับพื้นที่สามารถร่วมลงทุนในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนได้ ซึ่งก็หมายความว่ากลุ่มองค์กรการเงินในพื้นที่เหล่านั้นเป็นเจ้าของสถาบันการเงินกลางร่วมด้วย ดังนั้นประชาชนในพื้นที่ที่ได้ลงทุนในกลุ่มหรือองค์กรการเงินในพื้นที่ก็มีความเป็นเจ้าของสถาบันการเงินกลางด้วย

แบบที่ 2 การเป็นเจ้าของผ่านการลงทุนโดยตนเองในสถาบันที่จะจัดตั้งขึ้นมา การเป็นเจ้าของในลักษณะนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนรายบุคคลสามารถร่วมลงทุนในสถาบันการเงินกลางได้

ในการกำหนดระดับการลงทุนของกลุ่มและบุคคลในสถาบันการเงินกลาง ต้องมีการกำหนดระดับการลงทุนเพื่อมิให้กลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอำนาจในการผูกขาดการตัดสินใจการบริหารจัดการองค์กรสถาบันการเงินกลาง

ประการที่สอง หลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการ การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนที่ประสบความสำเร็จต้องยึดหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญของประชาชนมี 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก การบริหารจัดการโดยประชาชน การบริหารจัดการโดยประชาชนนี้ ดำเนินการผ่านการเลือกคณะกรรมการบริหารสถาบันการเงิน โดยสมาชิกหรือองค์กรสมาชิกเป็นผู้เลือกสรรบุคคลมาทำหน้าที่ในคณะกรรมการบริหาร ในส่วนของบุคลากรการบริหารอื่น เช่น ผู้จัดการ พนักงานต่าง ๆ ก็อาจดำเนินการได้ โดยการจ้างบุคลากรที่เป็นเจ้าของสถาบันการเงินเข้ามาดำเนินการบริหารในฐานะผู้บริหารที่มีประสบการณ์และความสำเร็จ แต่ในบางกรณีสถาบันการเงินภาคประชาชนอาจจะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางก่อนในช่วงแรก และในขณะเดียวกันก็เตรียมการพัฒนาบุคลากรของภาคประชาชนไว้ด้วย

ลักษณะที่สอง ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำกับควบคุมสถาบันการเงินภาคประชาชนโดยตรง ในฐานะที่เป็นเจ้าของสถาบันการเงินประชาชนที่เกี่ยวข้องสามารถเสนอตัวเข้าร่วมในการควบคุม กำกับสถาบันการเงินโดยตรง

ลักษณะที่สาม ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำกับควบคุมสถาบันการเงินภาคประชาชนผ่านตัวแทนกลุ่ม เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ประชาชนจะสามารถควบคุมกำกับสถาบันการเงินโดยการเลือกตัวแทนของตนหรือองค์กรตนเข้าร่วมในการกำกับตรวจสอบ

ประการที่สาม หลักการเป้าหมายเพื่อคุณภาพชีวิตและสังคม การจัดตั้งสถาบันการเงินที่มีคุณค่า หลักการสำคัญต้องเน้นเป้าหมายของการจัดตั้งเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ซึ่งพบว่าสถาบันการเงินในระดับพื้นที่ให้ความสำคัญแต่ดำเนินการได้เพียงบางระดับ คุณภาพชีวิตที่ดีเกิดจากการระดมทุนและการรวมกลุ่มของภาคประชาชน ซึ่งการระดมทุนนั้นมุ่งการสร้างแหล่งทุนในหลายด้านให้แก่กลุ่มสมาชิก การจัดสวัสดิการสังคมให้แก่สมาชิกก็เป็นเป้าหมายที่มีคุณค่าต่อสังคม และที่สำคัญต้องเน้นช่วยระบบการผลิตของสมาชิกด้วย ส่วนในด้าน การรวมกลุ่มนั้นคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังบุญให้แก่ตนเองและสังคม

ประการที่สี่ หลักการบริหารแบบธุรกิจธรรมาภิบาลของสหกรณ์ การจัดตั้งสถาบันการเงินที่มีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงต้องใช้เงินกระบวนการระดมทุนที่ได้ นำไปสู่การผลิตและการค้าของภาคประชาชน ซึ่งต้องการระบบการบริหารเชิงธุรกิจ แต่ขณะเดียวกันก็รักษาสภาพความเป็นสหกรณ์ของธุรกิจโดยผลของการดำเนินการควรมุ่งเป้าไปที่กลุ่มสมาชิกที่เป็นภาคประชาชนเป็นสำคัญโดยเฉพาะการจัดการระบบสวัสดิการที่ได้จากผลประโยชน์ของสหกรณ์ และคุณลักษณะความเป็นที่พึ่งในองในระบบองค์กรแบบสหกรณ์หรือกลุ่มสถาบันการเงินในระดับท้องถิ่น

2) รูปแบบทางเลือกของสถาบันการเงิน

การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนมีทางเลือกของการจัดตั้งได้ 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 รูปแบบธนาคารประชาชน

เป็นรูปแบบของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนที่เป็นรูปแบบของธนาคารขึ้นมา โดยมีกลุ่ม/องค์กรการเงินในระดับพื้นที่ เครือข่าย และสถาบันการเงินภาคประชาชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ร่วมกันลงทุนเพื่อการจัดตั้งธนาคารประชาชนขึ้นมาโดยตรง สถาบันการเงินรูปแบบนี้ต้องการให้เกิดสถาบันที่มีความเป็นเอกภาพ มีการรวมศูนย์การเงิน การรวมศูนย์การจัดการ จัดตั้งได้รวดเร็วและมีอำนาจในการบริหารจัดการเต็มที่ รูปแบบธนาคารประชาชนนี้มีทางเลือกของการดำเนินการโดยการออกกฎหมายเฉพาะที่ว่าด้วยธนาคารประชาชนขึ้นมารับการดำเนินการของธนาคาร

การดำเนินการตามรูปแบบแรกนี้น่าจะเป็นรูปแบบที่ดีของการสร้างพลังทางการเงินให้แก่องค์กรการเงินภาคประชาชน เพราะมีความเฉพาะเจาะจงและมีกฎหมายรองรับ แต่จุดอ่อนสำคัญคือ ต้องใช้เวลาในการขับเคลื่อนผลักดันให้เกิดกฎหมายรองรับ ซึ่งมักจะต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน

รูปแบบที่ 2 รูปแบบธนาคารพาณิชย์ของประชาชน

เป็นรูปแบบของการจัดตั้งที่อาศัยกฎหมายธนาคารที่มีอยู่แล้วดำเนินการ โดยกลุ่มองค์กรสถาบันการเงินในระดับท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือกลุ่มการเงินภาคประชาชนอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่แล้วในปัจจุบัน และมีความพร้อมทางการเงิน เข้ามาร่วมลงทุนในการจัดตั้งธนาคารประชาชนโดยใช้รูปแบบของธนาคารพาณิชย์

การดำเนินการของสถาบันการเงินในลักษณะของธนาคารตามรูปแบบนี้อาจดำเนินการได้ทันที ถ้าใช้กฎหมายธนาคารพาณิชย์มาดำเนินการ ซึ่งจะมีจุดอ่อนสำคัญคือ อำนาจการตัดสินใจขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้น ซึ่งจะทำให้องค์กรการเงินหรือบุคคลที่ต้องการครอบงำสถาบันการเงินสามารถใช้อำนาจการถือหุ้นมากำหนดทิศทางของสถาบันการเงินได้ ปัญหานี้อาจจะแก้ไขโดยการกำหนดเพดานการถือหุ้นขององค์กรการเงินหรือบุคคลไว้มิให้สูงจนควบคุมกิจการได้ ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มองค์กร ที่มีได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจะไม่สามารถทำนิติกรรมกับธนาคารได้ ซึ่งอาจจะต้องค้นหารูปแบบที่จะให้ออกัสกับกลุ่มบุคคลที่ไม่เป็นนิติบุคคลได้ด้วย อย่างไรก็ตามการดำเนินการในรูปแบบธนาคารเป็นเรื่องใหม่ของภาคประชาชน ในช่วงแรกอาจจะต้องมีมืออาชีพเข้ามาบริหารจัดการ

รูปแบบที่ 3 รูปแบบเครือข่ายชุมชนสหกรณ์ เป็นรูปแบบของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนในระดับพื้นที่ให้เป็นทางการมีอำนาจในการดำเนินการตามกฎหมาย ซึ่งรูปแบบในแต่ละพื้นที่อาจจะแตกต่างกันได้ เช่น บางพื้นที่เป็นรูปแบบธนาคารหมู่บ้าน สหกรณ์ออมทรัพย์ สถาบันการเงินพื้นที่ หรืออื่น ๆ และขณะเดียวกันสถาบันการเงินในระดับพื้นที่เหล่านั้น

ก็มีการรวมตัวกันในรูปแบบชุมนุม หรือ ชมรม หรือเครือข่ายเพื่อการหนุนช่วยสถาบันในระดับพื้นที่ให้เข้มแข็ง การรวมตัวกันของชุมนุมเหล่านี้ก่อเกิดเป็นเครือข่ายชุมนุมสหกรณ์ได้ รูปแบบนี้ต้องการให้เกิดสถาบันการเงินที่หลากหลายรูปแบบแต่ก็ต้องการเครือข่ายการหนุนช่วยระหว่างสถาบันด้วย

การดำเนินการของสถาบันการเงินในรูปแบบเครือข่ายชุมนุมสหกรณ์ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถดำเนินการได้ทันที ภายใต้กฎหมายของสหกรณ์ แต่จุดอ่อนสำคัญคือ การรวมตัวกันในเชิงเครือข่ายไม่มีกฎหมายรองรับ ดำเนินการได้แบบหลวม ๆ แต่ถ้าดำเนินการในรูปของชุมนุมสหกรณ์จะกระชับกว่า แต่ก็จะมีปัญหากับองค์การการเงินในพื้นที่อีกจำนวนมากที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ และบางองค์การก็ไม่ปรารถนาที่จะจดทะเบียน เพราะเล็งเห็นว่าระบบสหกรณ์ส่วนหนึ่งค่อนข้างล้มเหลวเพราะกฎหมายสหกรณ์ของระบบราชการที่แข็งตัว นอกจากนี้ระบบสหกรณ์เป็นระบบอำนาจการตัดสินใจที่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าสมาชิกคนใด กลุ่มใดจะลงทุนเรือนหุ้นไปเท่าใดก็ตาม ลักษณะดังกล่าวจะทำให้การระดมทุนในลักษณะการถือหุ้นจากองค์การที่มีการเงินดีจึงมีใช้สิ่งจูงใจเท่าใดนัก

รูปแบบที่ 4 รูปแบบหนึ่งตำบลหนึ่งสถาบันการเงิน เป็นรูปแบบสถาบันการเงินจากระดับล่างที่มาจากกรก่อตัวของกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์การการเงินในระดับพื้นที่ที่มีอยู่แล้ว จนเข้มแข็งรวมตัวกันเป็นองค์การที่เป็นทางการในระดับตำบล และพัฒนาขยายเครือข่ายขึ้นไปจนถึงระดับประเทศ

การดำเนินการในรูปแบบนี้ดำเนินการได้ล่าช้าเพราะต้องสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการรวมตัวในระดับล่างก่อนการขยายถึงระดับบน แต่ข้อดีคือเป็นการสร้างจากฐานรากของท้องถิ่นขึ้นไป

3) วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน

การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนไม่ว่ารูปแบบใดก็ตาม สถาบันการเงินภาคประชาชนที่จะจัดตั้งขึ้นมา ควรจะจัดตั้งขึ้นให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์อย่างน้อย 4 ประการ เหล่านี้คือ

ประการแรก วัตถุประสงค์เพื่อการระดมทุน ผ่านกระบวนการลงทุนหรือหุ้นในสถาบันการเงินภาคประชาชน หรือผ่านกระบวนการออม การฝาก-ถอนเงินของประชาชน

ประการที่สอง วัตถุประสงค์เพื่อการแก้ปัญหาของเกษตรกร สถาบันการเงินที่ก่อตั้งขึ้นมาจะต้องมีใช้สถาบันการเงินที่มุ่งแสวงหากำไร แต่ต้องนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของเกษตรกร โดยเฉพาะปัญหาหนี้สินและการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ประการที่สาม วัตถุประสงค์เพื่อการนำสู่การพัฒนาการผลิตในภาคเกษตรและการพัฒนาธุรกิจที่ต่อเนื่องและเกี่ยวพัน ในอดีตสถาบันการเงินมักจะเป็นเหลือบดูซ้ำเอาทรัพยากรจากเกษตรกรไปบริการส่วนอื่น แต่สถาบันการเงินที่สร้างขึ้นเป้าหมายหลักต้องเน้นการพัฒนาเกษตรกรทั้งภาคการผลิตและภาคธุรกิจของเกษตรกร ซึ่งจะต้องพัฒนาระบบการเรียนรู้และติดตามสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สี่ วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนท้องถิ่น สถาบันการเงินภาคประชาชนที่มีการดำเนินการทั้งหมดมักจะก่อเกิดจากเป้าหมายสำคัญทางสังคม นั่นคือ การสร้างฐานของสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ จึงมักจะพบว่าสถาบันการเงินเหล่านั้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้จัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกทั้งสวัสดิการของการดำรงชีวิตเกิดแก่เจ็บตาย และสวัสดิการการศึกษา แต่เนื่องจากขนาดของการออมและการระดมทุนยังไม่มาก สวัสดิการที่จัดได้จึงเป็นเพียงปัจจัยเล็ก ๆ เท่านั้น

การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนจำเป็นต้องยึดวัตถุประสงค์เบื้องต้น 4 ประการนี้ไว้ ไม่เช่นนั้นเป้าหมายของสถาบันจะเบี่ยงเบนไปสู่การแสวงหากำไรตามแนวทางของสถาบันการเงินภาคธุรกิจ

4) กลไกของสถาบันการเงินภาคประชาชน

โครงสร้างและกลไกของสถาบันการเงินควรจะจำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 กลไกการกำหนดและกำกับนโยบาย เป็นส่วนของคณะกรรมการบริหารสถาบันการเงิน ซึ่งอาจจะกำหนดเป็นคณะกรรมการบริหารส่วนกลาง และอาจจะมีคณะกรรมการบริหารระดับภาคหรือระดับเขตพื้นที่แล้วแต่กรณี คณะกรรมการส่วนนี้ควรได้มาจากกระบวนการเลือกสรรหรือเลือกตั้งขององค์กรสมาชิก ส่วนนี้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารจัดการของฝ่ายบริหารจัดการให้เป็นไปตามนโยบาย ในชุดของคณะกรรมการนี้อาจต้องมีคณะอนุกรรมการเพื่อการหนุนช่วยงานฝ่ายต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ฝ่ายการลงทุน ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายระดมเงินสมาชิกและเงินออม เป็นต้น

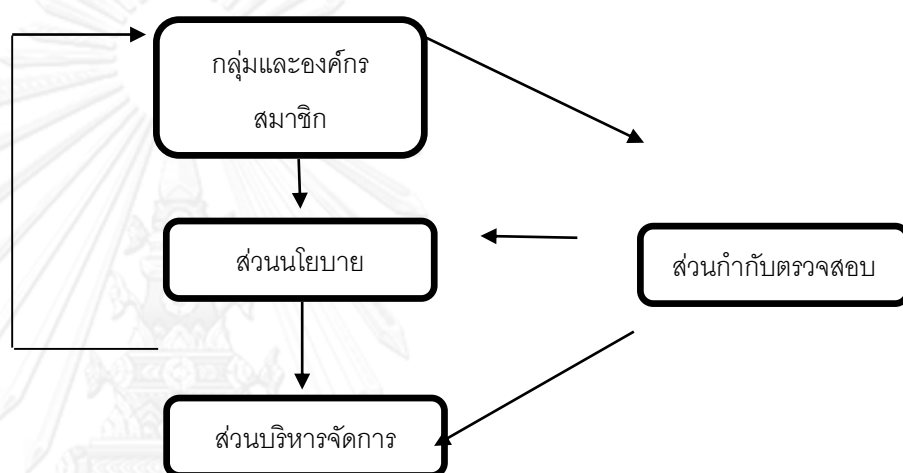
ส่วนที่ 2 กลไกการบริหารจัดการ เป็นส่วนของกลุ่มมืออาชีพที่เป็นลูกจ้างของสถาบันการเงินภาคประชาชน ซึ่งอาจจะมีทั้งมืออาชีพจากภายนอกและมืออาชีพจากภายในแล้วแต่กรณี โดยในส่วนของบริหารจัดการนี้อาจต้องแยกส่วนย่อยเป็นหลายส่วน เช่น ส่วนของการจัดการการเงิน ส่วนของการลงทุนและจัดการการผลิต ส่วนของการจัดการการตลาด ส่วนของงานวิชาการ และส่วนของงานสวัสดิการ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 กลไกการกำกับ ติดตามและตรวจสอบ เป็นส่วนสำคัญของการหนุนงาน ในรูปของคณะกรรมการกำกับ ติดตามและตรวจสอบ ซึ่งได้จากการเลือกสรรขององค์กรสมาชิก และ

มีผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทางร่วม โดยอาจจะมีส่วนย่อยในเรื่องของการตรวจสอบทางการเงิน เป็นหลัก และควรจะมีการตรวจสอบทางการบริหาร รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของสถาบันการเงินด้วย

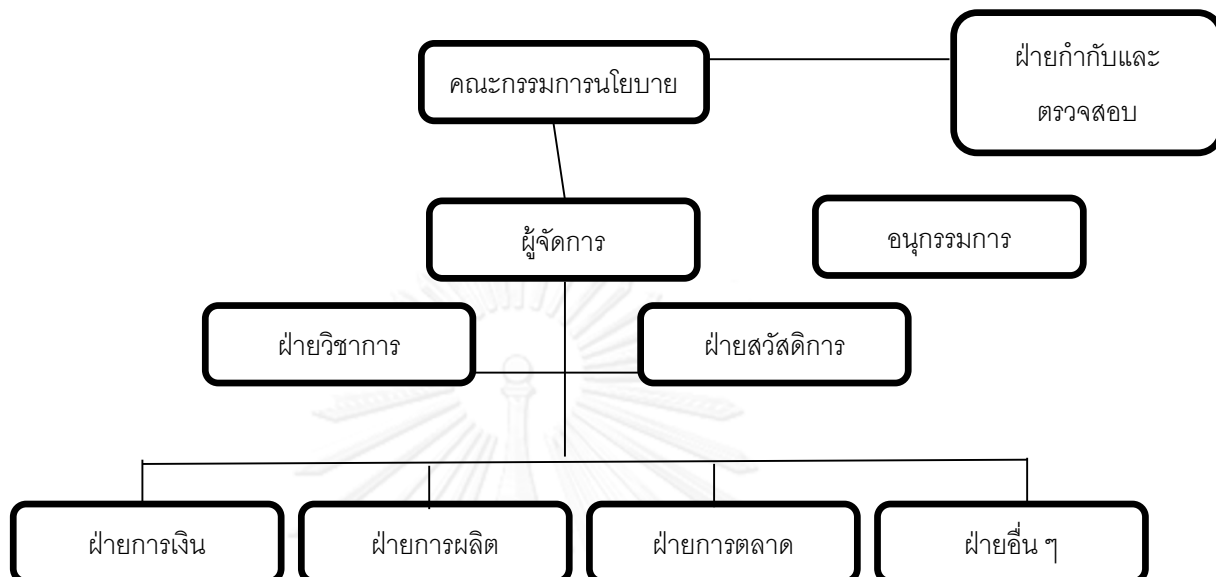
ส่วนที่ 4 กลไกองค์กรสมาชิก อาจจะเป็นรูปของกลุ่ม หรือองค์กรสมาชิก หรืออาจจะยินยอมให้บุคคลเป็นสมาชิกด้วยก็ได้ ส่วนนี้ทำหน้าที่เลือกคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการติดตามตรวจสอบ

โครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

5) โครงสร้างและองค์ประกอบของสถาบันการเงิน

โครงสร้างและองค์ประกอบของสถาบัน อาจกำหนดได้เบื้องต้นดังนี้

การจัดโครงสร้างเบื้องต้นนี้ เป็นแนวทางที่ได้จากองค์กรสถาบันการเงินของภาคประชาชนที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จ และนำมาปรับเพิ่มเติม และน่าจะให้ความยืดหยุ่น รายละเอียดน่าจะได้จากกระบวนการเตรียมงานที่จะมีการดำเนินการในอนาคต

ส่วนโครงสร้างขององค์กรในระดับพื้นที่หรือเครือข่าย ควรจะมีความยืดหยุ่นตามลักษณะของเครือข่ายนั้น ๆ แต่ลักษณะสำคัญคือการสนับสนุนทางวิชาการ การเงิน และสวัสดิการ

แนวทางในการพัฒนาสถาบันการเงินภาคประชาชน

ในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน ควรพิจารณาถึงแนวทางการดำเนินการที่สำคัญที่มักจะมีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของสถาบันการเงินโดยทั่วไป โดยเฉพาะแหล่งทุนสำคัญของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน แนวทางการเชื่อมโยงการออม การผลิตและการตลาด แนวทางการจัดสรรเงินกู้ยืมแก่องค์กรสมาชิก แนวทางการสร้างความเชื่อมั่นของสถาบันการเงินภาคประชาชน และแนวทางการเสริมศักยภาพของสถาบันการเงินภาคประชาชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอจากการค้นพบดังนี้

1) แหล่งทุนสำคัญของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน

ในการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน หรือธนาคารประชาชนในช่วงแรกนั้น แหล่งทุนสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาดำเนินการ มีหลายแหล่งได้แก่

แหล่งทุนจากการลงทุนของกลุ่ม/องค์กรการเงินสมาชิก แหล่งทุนนี้เป็นแหล่งทุนหลักของการจัดตั้งธนาคารประชาชน จึงต้องการปริมาณการลงทุนที่ค่อนข้างมากทั้งปริมาณวงเงินลงทุนหรือปริมาณกลุ่ม/องค์กรสมาชิกที่ร่วมลงทุน ทั้งนี้เพื่อให้มีขนาดของการเงินที่สามารถจัดตั้งธนาคารประชาชนได้ การดำเนินการนี้สามารถดำเนินการได้ทันทีเพราะในกระบวนการของการวิจัยนี้ได้มีการทำความเข้าใจและมีกลุ่มองค์กรการเงินที่มีศักยภาพพร้อมที่จะดำเนินการแล้ว

แหล่งทุนจากการลงทุนของสมาชิกรายบุคคล สมาชิกรายบุคคลเป็นแหล่งทุนใหม่ที่ต้องเปิดโอกาสให้บุคคลที่เป็นเกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน หรือสมาชิกอื่น ๆ ได้มีโอกาสร่วมลงทุนเป็นเจ้าของธนาคาร ซึ่งกระบวนการร่วมลงทุนของสมาชิกรายบุคคลนี้ยังต้องการกระบวนการสร้างการเรียนรู้อีกมาก เพื่อให้สมาชิกได้ตัดสินใจทางเลือกของการเข้าร่วมลงทุน

แหล่งทุนจากการลงทุนของสมาชิกภาคแรงงานผ่านระบบการจัดการเงินกองทุนประกันสังคม แหล่งทุนนี้สามารถดำเนินการได้ผ่านระบบการจัดการเงินกองทุนประกันสังคมของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งพบว่าในช่วงที่ผ่านมากองทุนประกันสังคมได้นำเงินไปลงทุนในหลายกิจการ และมีการนำเงินกองทุนดังกล่าวไปให้บุคคลอื่นกู้ เพื่อสร้างดอกผลให้แก่กองทุน ดังนั้นจึงน่าจะมีการผลักดันให้กองทุนปรับระบบการลงทุนใหม่ โดยให้กันเงินของกองทุนมาให้แรงงานผู้ประกันตนได้ใช้ประโยชน์จากกองทุน โดยวิธีการกู้ยืมผ่านกระบวนการของธนาคารของรัฐ หรือธนาคารประชาชนที่จะจัดตั้งขึ้นมา แต่ต้องมีข้อกำหนดว่าในวงเงินที่กี่ยุ่จำนวนหนึ่งต้องถูกผลักเข้าไปร่วมลงทุนในธนาคารประชาชน วิธีการนี้ช่วยให้แรงงานสามารถลงทุนเป็นเจ้าของธนาคารประชาชนได้ แหล่งทุนนี้มีพลังทางการเงินสูงมาก ซึ่งถ้ากองทุนจัดสรรเงินให้แรงงานกู้ประมาณร้อยละ 10 ของปริมาณเงิน ก็นับเป็นปริมาณเงินไม่น้อยกว่า 40,000 ล้านบาท และถ้ากำหนดให้สมาชิกแรงงานที่กู้ยืมผลักเงินเข้าร่วมลงทุนไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของเงินที่กู้ยืมทั้งหมด ก็จะมีเงินลงทุนของภาคแรงงานในธนาคารประชาชนขั้นแรกนี้ไม่น้อยกว่า 4,000 ล้านบาท ในกรณีของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ก็อาจใช้รูปแบบเดียวกันให้เกษตรกรมีโอกาสยืมเงินเพื่อการลงทุนธนาคารประชาชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่ได้

แหล่งทุนจากการร่วมลงทุนของรัฐ เนื่องจากธนาคารประชาชนนี้เป็นของเกษตรกรและแรงงาน ซึ่งเป็นคนเสียเปรียบ หรือคนด้อยโอกาสในสังคม และเป้าหมายสำคัญของสถาบันการเงินนั้นก็จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและคนในสังคม ดังนั้นรัฐจึงควรที่จะร่วมลงทุนซึ่งสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก รัฐร่วมลงทุนโดยตรงในกิจการของธนาคาร แต่เพื่อมิให้รัฐเข้ามาครอบงำต้องจำกัดการถือครองหุ้นไม่เกินร้อยละ 15 ของหุ้นทั้งหมด รูปแบบที่

สอง รัฐร่วมสมทบเงินในระบบสวัสดิการของธนาคารประชาชน เพราะเป็นบริการสวัสดิการที่จะช่วยสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่เกษตรกรและแรงงานสมาชิก

นอกจากนี้องค์การการเงินอื่น ๆ ก็อาจร่วมลงทุนได้แต่ต้องมีข้อจำกัดที่เหมาะสม เพื่อมิให้เข้ามาครอบงำ ดังเช่นสหกรณ์ของผู้ใช้แรงงานหลายแห่งที่พบว่า ถูกครอบงำโดยสถานภาพทางการเงินของนายทุนเจ้าของกิจการที่ไปร่วมลงทุนในสหกรณ์ของผู้ใช้แรงงานนั้น

2) แนวทางการเชื่อมโยงการออม การผลิตและการตลาด

การพัฒนาระบบการออม ระบบการออมควรจะต้องให้มีหลายรูปแบบ เช่น เงินหุ้น เงินฝากออมทรัพย์ เงินฝากประจำ เงินออมสวัสดิการ ซึ่งในส่วนนี้อาจจะต้องผลักดันให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการออม เนื่องจากเกษตรกรไม่มีนายจ้างโดยตรงในการรับผิดชอบทางด้านสวัสดิการ รัฐควรจะเป็นนโยบายที่จะสนับสนุนการพัฒนาระบบสวัสดิการดังกล่าว

การพัฒนาระบบการผลิต กระบวนการออมทรัพย์เพื่อการผลิตส่วนใหญ่ดำเนินการได้ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร สาเหตุสำคัญมาจากการไม่มีระบบหนุนช่วยในการผลิตเท่าที่ควร ส่วนใหญ่มักเป็นการดำเนินการเองโดยภาคประชาชนที่ไปกู้ยืมมาเพื่อทำการผลิต และที่สำคัญในบางครั้งก็ไม่ได้เอาเงินกู้ยืมไปดำเนินการผลิตอย่างจริงจัง ดังนั้นการพัฒนาระบบการผลิตจะต้องมีระบบการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการผลิตร่วมกับผู้กู้ และขณะเดียวกันมีระบบการสนับสนุนทางเทคนิควิชาการในการผลิต เพื่อให้ผู้ผลิตสามารถก้าวพ้นจุดวิกฤติได้ แต่การดำเนินการดังกล่าวอาจต้องเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง การใช้จ่ายเงินของสถาบันการเงินเพียงอย่างเดียวไม่น่าจะเพียงพอ รัฐควรจัดสรรเงินส่วนนี้ไว้สนับสนุนกระบวนการพัฒนาด้วย

นอกจากนี้สถาบันการเงินเองอาจจะลงทุนหรือร่วมลงทุนในกิจกรรมการผลิตบางประการ ที่วิเคราะห์ว่าอาจจะเป็นต้นทางหรือปลายทางของการสนับสนุนการผลิตของภาคประชาชน

การพัฒนาระบบการตลาด ประสิทธิภาพโดยตรงของสถาบันการเงินภาคประชาชนต่อการพัฒนาระบบการตลาดยังมีน้อยมาก จะมีเพียงความพยายามในการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด ซึ่งก็พบว่าส่วนใหญ่ยังล้มเหลวอยู่ นอกจากนี้ยังพบว่าในการสนับสนุนระบบการผลิตนั้น มักจะเกิดปัญหาในระบบการตลาดตามมาอย่างต่อเนื่องและมักจะเป็นภาระของผู้ผลิตที่จะต้องหาตลาดเอง ในส่วนนี้สถาบันการเงินต้องมีผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดช่วยในการวิเคราะห์สร้างความเป็นไปได้ของการพัฒนาระบบตลาด เพื่อเกื้อหนุนการผลิตของภาคประชาชนให้เข้มแข็งอย่างจริงจัง

3) แนวทางการจัดสรรเงินกู้ยืมระหว่างองค์การการเงิน

การจัดสรรเงินกู้ยืมระหว่างองค์การการเงินภาคประชาชนเป็นประเด็นที่ควรทำให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น ซึ่งอาจทำได้หลายแบบ คือ

แบบแรก ใช้ระบบการรับฝากและกู้ยืมปกติขององค์กร นั่นคือ องค์กรที่มีสถานะการเงินรายได้เกินรายจ่าย อาจจะนำเงินส่วนเกินฝากไว้ที่ธนาคารกลาง องค์กรการเงินที่มีเงินไม่เพียงพอ อาจจะมากู้ยืมจากธนาคารกลาง โดยใช้ระบบดอกเบี้ยที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนกลาง รูปแบบนี้ผู้ฝากก็จะได้รับผลประโยชน์จากดอกเบี้ยเงินฝาก และมีหลักประกันไม่ต้องกังวลเรื่องหนี้เสียเพราะเป็นภาระของสถาบันการเงินกลางที่จะต้องดำเนินการ

แบบที่สอง ใช้ระบบส่วนต่างของดอกเบี้ยเพื่อการบริหารจัดการ วิธีการนี้องค์กรที่มีสถานะการเงินดีอาจจะกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะของการกู้และกำหนดดอกเบี้ยเฉพาะ สถาบันกลางจะคิดดอกเบี้ยส่วนต่างเพิ่มแก่ผู้กู้เพื่อใช้ในการบริหารจัดการ รูปแบบนี้องค์กรผู้ให้กู้จะได้ดอกเบี้ยจากผู้กู้ และการให้กู้ก็เป็นภาระของสถาบันกลาง ผู้ให้กู้จึงไม่ต้องแบกรับความเสี่ยงต่อภาวะหนี้สูญสถาบันกลางจะได้ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการจากส่วนต่างของดอกเบี้ยที่กำหนดขึ้นมา องค์กรผู้กู้ก็จะได้เงินไปดำเนินการตามจุดมุ่งหมาย และในบางกรณีอัตราดอกเบี้ยอาจจะต่ำกว่าดอกเบี้ยทั่วไป

แบบที่สาม ใช้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรดำเนินการแบบทวิภาคี วิธีการนี้ดำเนินการโดยองค์กรการเงินที่เป็นสมาชิกมีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร และดำเนินการกู้ยืมระหว่างองค์กร การดำเนินการแบบนี้ดอกเบี้ยอาจจะต่ำเพราะไม่ต้องมีส่วนต่างของการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามภาระความเสี่ยงจะตกอยู่กับผู้ให้กู้ แต่ก็สร้างความสัมพันธ์เกื้อกูลแบบองค์กรพี่องค์กรน้องได้อย่างดี ในกรณีองค์กรภาคประชาชนเล็ก ๆ หลายแห่งรูปแบบนี้มีการดำเนินการโดยทั่วไป บางองค์กรให้อีกองค์กรหนึ่งกู้ยืมไปโดยไม่คิดดอกเบี้ยก็มี เพราะมุ่งหวังที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและสร้างเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้มแข็ง

4) แนวทางการสร้างความเชื่อมั่น การกำกับและการตรวจสอบ

ปัญหาสำคัญของการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน คือความเชื่อมั่นในการจัดตั้งยังมีน้อย ซึ่งน่าจะดำเนินการได้หลายแนวทางได้แก่

การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในกระบวนการจัดตั้งระยะแรก กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์กรการเงินที่จะร่วมเป็นสมาชิกเป็นส่วนสำคัญมาก เวลาที่ให้ข้อมูลและการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการเป็นระยะแรก การดำเนินการโครงการวิจัยสถาบันการเงินภาคประชาชนในระยะที่ผ่านมาที่มีการจัดเวทีในระดับภาคสร้างการตื่นตัว ความสนใจและความต้องการให้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินกลางขึ้นมาอย่างมากในกลุ่มผู้เข้าร่วม แต่ยังไม่ได้ขยายวงกว้างไปถึงกลุ่มสมาชิกองค์กรการเงินอีกจำนวนมาก การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สามารถทำได้ตั้งแต่ระดับพื้นที่ไปจนถึงระดับประเทศ

การสร้างเชื่อมั่นโดยกระบวนการทางกฎหมาย การสร้างกฎหมายรองรับสถาบันการเงินภาคประชาชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างเชื่อมั่นให้แก่กลุ่มองค์กรสมาชิกได้ แต่กระบวนการดังกล่าวอาจต้องใช้เวลาเนื่องจากต้องเสนอเป็นกฎหมายผ่านสภานิติบัญญัติ วิธีการนี้จึงต้องการกระบวนการทำงานกับภาครัฐบาลและสภานิติบัญญัติในการร่างกฎหมาย

การสร้างเชื่อมั่นโดยกระบวนการทางการเงิน การสร้างเชื่อมั่นในวิธีการนี้ดำเนินการได้โดยรัฐร่วมลงทุนสถาบันการเงินภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมา หรือรัฐอาจจะมีหลักประกันทางการเงินให้แก่สมาชิกที่มาร่วมลงทุนในสถาบันการเงิน วิธีการนี้ต้องทำงานผ่านกลุ่มคนของรัฐที่จะช่วยขับเคลื่อนงานต่อไป

การสร้างเชื่อมั่นโดยกระบวนการทางการบริหาร เป็นการวางระบบการกำกับและตรวจสอบของสถาบันการเงินภาคประชาชนเอง โดยจัดวางระบบการกำกับและตรวจสอบไว้ในโครงสร้างของสถาบันโดยตรง องค์ประกอบของการกำกับและตรวจสอบควรมีรูปแบบดังนี้

กลไกกำหนดและกำกับนโยบาย ควรจัดเป็นรูปคณะกรรมการบริหารที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและควบคุมกำกับการบริหารจัดการ กลไกนี้ได้มาจากกลุ่มองค์กรสมาชิกสรรหามา มีวาระการดำเนินงาน

กลไกตรวจสอบ ควรครอบคลุมทั้งการตรวจสอบทางการเงิน การตรวจสอบทางการบริหาร และการตรวจสอบความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันการเงิน องค์ประกอบของผู้ตรวจสอบควรมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและภาคประชาชน ซึ่งได้มาจากการสรรหาขององค์กรสมาชิก และมีวาระการดำเนินการเช่นเดียวกันกับคณะกรรมการบริหาร

การสร้างเชื่อมั่นโดยระบบสวัสดิการ เป็นการวางระบบสวัสดิการให้มีความมั่นคง ซึ่งอาจต้องการระบบการสนับสนุนจากภาครัฐในการเสริมระบบสวัสดิการให้เข้มแข็ง

5) แนวทางการเสริมพลังสถาบันการเงินภาคประชาชน

5.1) หลักการสำคัญของการเสริมพลัง

แนวทางในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบันการเงินภาคประชาชน 3 ประการ ดังนี้

- (1) ควรส่งเสริมให้องค์กรการเงินระดับฐานรากพึ่งพาตนเองเป็นหลัก พร้อมทั้งให้มีการบริหารจัดการและควบคุมดูแลโดยชุมชนเอง คงไว้ซึ่งความเป็นอิสระในฐานคิดของชุมชนเอง
- (2) ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรการเงินระดับฐานรากซึ่งขนาดที่เหมาะสมที่สุดขณะนี้คือ ระดับตำบลและชุมชน เพราะอยู่ภายใต้ปัจจัย

การผลิต ความต้องการ ปรัชญา และสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน จะส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงจากการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม

(3) หน่วยงานภาครัฐและภาคีควรปรับบทบาทจากการเป็นผู้นำเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน และเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเงินทุนระหว่างองค์กรการเงินของชุมชน

5.2) การเสริมพลังทุนของสถาบันการเงินภาคประชาชน

ในการดำเนินการเกี่ยวกับสถาบันการเงินภาคประชาชนต้องวางแนวทางการดำเนินการควบคู่กันไป 2 วิธีการ คือ

การระดมทุนภาคประชาชน ในการระดมทุนภาคประชาชนนั้นเป้าหมายสำคัญควรมีทั้งเป้าหมายทางเศรษฐกิจและเป้าหมายทางสังคม โดยเป้าหมายทางเศรษฐกิจนั้นมุ่งที่การลงทุนและการปันผลจากการลงทุน การกู้ยืมเงินเพื่อการใช้จ่ายและการแก้ไขปัญหาหนี้สิน และการกู้ยืมเงินเพื่อการผลิตของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร ส่วนเป้าหมายทางสังคมนั้นต้องเน้นในเรื่องของระบบสวัสดิการแก่สมาชิกหรือกลุ่มสมาชิก การรวมกลุ่มและการทำบุญ

ทุนสนับสนุนภาครัฐ เนื่องจากภาคเกษตรยังเป็นภาคที่อ่อนแอ สถาบันการเงินภาคประชาชนยังต้องการทุนสนับสนุนภาครัฐเข้ามาหนุนช่วยในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งกระบวนการเรียนรู้เรื่องการจัดการและกระบวนการเรียนรู้เรื่องการผลิต นอกจากนี้การผลิตบางด้านอาจยังจำเป็นต้องการการสนับสนุนปัจจัยการผลิตพื้นฐานจากภาครัฐ

5.3) การเสริมพลังกระบวนการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชน

การจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนไม่ควรดำเนินการโดยออกกฎหมายมาบังคับใช้โดยทันที แต่ควรดำเนินการตามกระบวนการดังต่อไปนี้

กระบวนการเตรียมความพร้อม การเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดตั้งเป็นสิ่งสำคัญมาก ไม่เช่นนั้นหลักการความเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมจะไม่เป็นจริง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยสถาบันการเงินภาคประชาชนในพื้นที่ และการดำเนินการของคณะกรรมการสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงที่ผ่านมาช่วยเตรียมความพร้อมได้ระดับหนึ่ง แต่ยังคงต้องการกระบวนการแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจกับพื้นที่ให้กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อให้ทุกภาคส่วนเห็นความจำเป็นของการจัดตั้งอย่างจริงจัง

กระบวนการจัดตั้ง ในกระบวนการจัดตั้งต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเงินภาคประชาชนที่มีตัวแทนจากหลายภาคส่วน ที่จะนำไปสู่การร่างกฎหมาย หรือพระราชบัญญัติเพื่อการจัดตั้งขึ้นมา และย้อนกลับมาสู่การให้ความ

เห็นชอบของประชาชนในร่างกฎหมายนั้นก่อนเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อการตรากฎหมาย บังคับใช้ต่อไป

กระบวนการดำเนินงาน ในกระบวนการดำเนินงานต้องพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในการดำเนินงานให้เห็นหลายระดับ รวมถึงกระบวนการติดตามตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารจัดการ

5.4) การเสริมศักยภาพบุคลากรด้านการจัดการ การเงินและบัญชี

จุดอ่อนสำคัญของการพัฒนาองค์กรการเงินของภาคประชาชนในระดับพื้นที่คือ ศักยภาพการจัดการ ศักยภาพการเงินและการบัญชี ซึ่งในบางระดับของการจัดการอาจจะแก้ไข โดยการใช้บุคลากรมืออาชีพเข้ามาดำเนินการ แต่ในระดับล่างประชาชนยังต้องจัดการองค์กรการเงินในระดับพื้นที่โดยตนเอง ดังนั้นการเสริมสร้างศักยภาพเหล่านี้อย่างต่อเนื่องจึงมีความ จำเป็น และขณะเดียวกันน่าจะมีการทำวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการเงินและการบัญชีที่เหมาะสม มิใช่ มุ่งแต่จะใช้ระบบการเงินและบัญชีแบบตะวันตกมาจัดการในระดับพื้นที่

ภาคผนวก 2

โครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง และธนาคารแรงงาน

(ยกระดับชีวิตลูกจ้าง – กระตุ้นเศรษฐกิจประเทศ – สร้างผลตอบแทนให้กองทุนประกันสังคม)

รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

ความสำคัญของปัญหา

- ลูกจ้างถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศโดยมีจำนวนทั้งสิ้น 17 ล้านคน แยกเป็นลูกจ้างภาคการเกษตร 3 ล้านคน ลูกจ้างทั่วไป 14 ล้านคน (ลูกจ้างภาคธุรกิจ ภาครัฐ และรัฐวิสาหกิจ) และมีจำนวนถึง 9.5 ล้านคน ที่เป็นสมาชิกของกองทุนประกันสังคม
- ลูกจ้างร้อยละ 60 มีรายได้ต่ำกว่าเดือนละ 6,000 บาท มีภาระต้องเลี้ยงดูบุตร และต้องส่งเงินช่วยเหลือพ่อแม่ในชนบท รายได้ที่มีอยู่น้อยจึงไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการทำงานล่วงเวลาเพื่อเพิ่มรายได้ คนงานเหล่านี้ต้องทำงานประมาณวันละ 10-14 ชั่วโมง และมักต้องกู้ยืมเงินนอกระบบซึ่งมีดอกเบี้ยที่สูงมากถึงร้อยละ 5-20 บาทต่อเดือน
- จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2550 พบว่าคนงานทั่วไปมีหนี้เฉลี่ยคนละ 37,192 บาท และมีรายได้เหลือหลังหักค่าใช้จ่ายเดือนละ 958 บาท โดยหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค
- จากข้อมูลของศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้า ปี พ.ศ. 2550 พบว่าหนี้ของครัวเรือน มีสัดส่วนของหนี้ในระบบสูงถึงร้อยละ 36.99 และหนี้ในระบบร้อยละ 63.01
- ในปี พ.ศ. 2551 สำนักงานประกันสังคมมีการนำเงินไปลงทุนทั้งสิ้น 567,906 ล้านบาท แบ่งเป็น ตั๋วเงินและพันธบัตร 415,878 ล้านบาท เงินฝากธนาคาร 14,879 ล้านบาท หุ้นกู้ 46,909 ล้านบาท ตราสารหนี้ 29,558 ล้านบาท หุ้นสามัญ 32,541 ล้านบาท และหน่วยลงทุน 28,111 ล้านบาท
- ดังนั้นหากรัฐบาลใช้การบริหารจัดการ โดยการจ่ายผลตอบแทนให้กับการลงทุนของกองทุนประกันสังคม ในอัตราเดียวกับพันธบัตรรัฐบาล และนำเงินดังกล่าวมาบริหารจัดการเพื่อปล่อยกู้ให้กับลูกจ้างในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าการกู้นอกระบบ ย่อมจะเกิดประโยชน์ทั้งต่อกองทุนประกันสังคม และลูกจ้างเป็นอย่างมาก

- นอกจากนี้หากรัฐบาลมีโครงการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตลูกจ้างเพื่อปรับพฤติกรรมการใช้เงินของลูกจ้างให้รู้จักการออม และการใช้เงินอย่างประหยัด ควบคู่ไปกับการให้เงินกู้แก่ลูกจ้าง ก็จะทำให้ลูกจ้างเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นได้

วัตถุประสงค์ของธนาคารแรงงาน

1. สร้างสถาบันการเงินเพื่อลูกจ้าง ให้มีการออม และการให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อช่วยเหลือลูกจ้างในยามขาดแคลนเงิน และจำเป็นต้องใช้เงิน เช่น เพื่อการใช้จ่ายของบุตรช่วงเปิดเรียน ส่งเงินไปช่วยเหลือพ่อแม่ และเป็นค่าเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น
2. เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่คนงานที่ต้องการศึกษาหาความรู้ เพิ่มทักษะให้แก่ตนเอง
3. เป็นแหล่งเงินทุนให้แก่องค์กรแรงงาน เพื่อนำไปสร้างสวัสดิการที่เป็นประโยชน์ของคนงาน เช่น สถานเลี้ยงเด็กอ่อน ซึ่งเป็นลูกๆ ของคนงาน สถานฝึกอบรมประชุมสัมมนา หอพักคนงาน รถรับส่งคนงาน เป็นต้น
4. เป็นแหล่งเงินทุน เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจของคนงาน เช่น การกู้ไปสร้างร้านสวัสดิการคนงาน เป็นทุนให้แก่สหกรณ์ร้านค้าและการบริโภคของคนงาน และหรือวิสาหกิจอื่นๆ ของคนงาน
5. เป็นสถาบันจัดสรรสวัสดิการให้แก่คนงานและครอบครัว
6. เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก สร้างตลาดภายใน ลดการพึ่งพาตลาดต่างประเทศ
7. เป็นการกระจายรายได้ และการกระจายการถือครองปัจจัยการผลิต ลดการกระจุกตัวของทุนและการผูกขาดของกลุ่มทุน

แนวทางการดำเนินงาน

แผนการดำเนินการ 3 ส่วนคือ

1. แผนการจัดการเงินกู้เพื่อลูกจ้าง
2. แผนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตลูกจ้าง
3. แผนการสื่อสารกับสังคม

1. แผนการการจัดการเงินกู้เพื่อลูกจ้าง

แนวคิด

ในปี 2551 กองทุนประกันสังคมมีการนำเงินของกองทุนจำนวน 567,906 ล้านบาท ไปลงทุนทั้งในพันธบัตรรัฐบาล หุ้นกู้ หุ้นสามัญ ตราสารหนี้ และเงินฝากธนาคาร ซึ่งการลงทุนบางส่วนก็จะครบสัญญาในปี พ.ศ. 2552 นี้ บางส่วนก็มีความเสี่ยงสูงเช่นการลงทุนในหุ้นสามัญ

นอกจากนี้ในแต่ละปีจะมีเงินสมทบจากผู้ประกันตนและนายจ้างอีกปีละประมาณ 100,000 ล้านบาทซึ่งจะต้องนำไปลงทุนเพิ่มเติม

ดังนั้นหากรัฐบาลออกพันธบัตรระยะเวลา 3 ปี ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 และมีนโยบายให้กองทุนประกันสังคมซื้อพันธบัตรดังกล่าว จำนวน 50,000 ล้านบาท ทดแทนการไปลงทุนในหุ้นที่มีความเสี่ยงสูงหรือทดแทนการลงทุนเดิมที่ครบสัญญา และนำเงินจำนวนดังกล่าวมาให้ธนาคารของรัฐบริหารจัดการในการปล่อยเงินกู้ให้ลูกจ้าง ในอัตราร้อยละ 7 ต่อปี ก็จะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของลูกจ้างที่ต้องจ่ายดอกเบี้ยนอกระบบในอัตราที่สูง และสามารถนำรายได้จากดอกเบี้ยส่วนที่เหลืออีก ร้อยละ 5 มาใช้ในการบริหารจัดการและปรับเปลี่ยนชีวิตของลูกจ้างให้หลุดพ้นจากวงจรหนี้นอกระบบได้ ซึ่งจะครอบคลุมการดำเนินการในลูกจ้างได้มากถึง 1.1 – 1.6 ล้านคน

และเมื่อครบกำหนด 3 ปี ให้โครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง นำเงินจำนวน 50,000 ล้านบาท พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 2 คืนให้กับรัฐบาล เพื่อไถ่คืนพันธบัตรดังกล่าวจากกองทุนประกันสังคม และโครงการฯ จะเหลือเงินอีกจำนวนประมาณ 5,000 ล้านบาทเพื่อนำมาปล่อยกู้ต่อให้กับลูกจ้าง โดยลูกจ้างจำนวนหนึ่งจะมีหุ้นอยู่ในกองทุนนี้ และสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารเงินได้ต่อไป

วิธีการ

1. รัฐบาลออกพันธบัตรจำนวน 50,000 ล้านบาทระยะเวลา 3 ปี และขายให้กับกองทุนประกันสังคม เพื่อนำเงินที่ได้มาใช้ในโครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง
2. กำหนดให้ธนาคารผู้รับฝากเงินนี้ ปล่อยเงินกู้ให้แก่ลูกจ้างผู้เป็นสมาชิกประกันสังคม โดยมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการกู้ ดังนี้
 - 2.1 ลูกจ้างแต่ละคนกู้ได้ไม่เกิน 3 เท่าของเงินเดือน แต่ภายในวงเงินไม่เกิน 45,000 บาท ผู้มีสิทธิ์ขอกู้ต้องผ่านขั้นตอนการทดลองงานแล้ว โดยให้มีผู้ค้ำประกันบุคคล 2 – 3 คน (ค้ำประกันกันเอง)
 - 2.2 อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ไม่เกินร้อยละ 7 ต่อปี
 - 2.3 ผู้กู้ต้องยินยอมให้นายจ้างหักค่าจ้าง ณ ที่จ่าย เพื่อผ่อนชำระหนี้ธนาคารผู้ให้กู้ โดยธนาคารจ่ายให้แก่นายจ้างร้อยละ 0.5 เพื่อเป็นแรงจูงใจแก่นายจ้างในการทำหน้าที่หักเงินส่งธนาคาร
 - 2.4 ผู้กู้ทุกคนเปิดบัญชีเงินฝากประจำไว้กับธนาคาร โดยหักร้อยละ 10 ของเงินกู้ไว้เป็นเงินออมในบัญชีเงินฝากประจำ (ไม่เกิน 3 ปี)
 - 2.4 ผู้กู้ผ่อนส่งชำระหนี้ภายในเวลาไม่เกิน 3 ปี โดยใน 2 เดือนแรกของการกู้ ยังไม่ต้องผ่อนส่ง

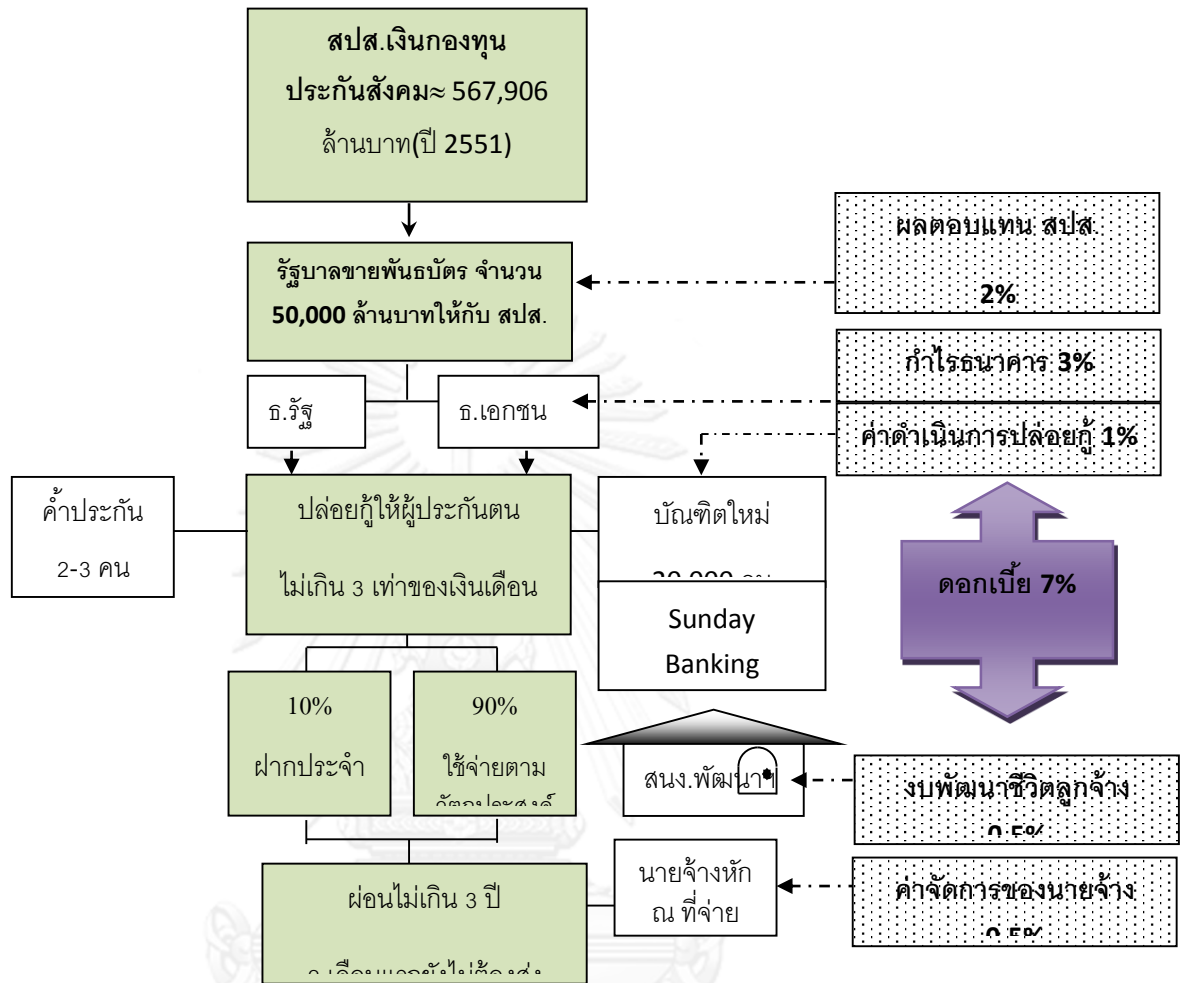
- 2.5 เมื่อครบเวลาชำระหนี้ ถ้าลูกหนี้จ่ายเงินไม่ครบ ลูกหนี้ต้องยินยอมให้นำเงินออมในบัญชีไปชำระหนี้ได้
 - 2.6 ลูกหนี้ที่ผ่อนชำระครบตามสัญญาเงินกู้ให้นำเงินออมในบัญชีเงินฝากไปสมทบทุนจัดตั้ง สถาบันการเงินเพื่อลูกจ้าง (อาจเรียกว่า “ธนาคารลูกจ้าง”)
3. ขั้นตอนการปล่อยเงินกู้ (ธนาคารอาจจะพิจารณากำหนดด้วยตนเอง)
- ในการนำเงินที่ สปส.อนุมัติ จำนวนร้อยละ 10 ของเงินกองทุนประกันสังคม (ประมาณ 50,000 ล้านบาท) เพื่อปล่อยกู้ให้คนงานนั้น สามารถดำเนินงานเพื่อลดต้นทุนการปล่อยกู้ บรรเทาปัญหาการว่างงานและกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านเงินกู้ ตามขั้นตอนดังนี้
- 3.1 จ้างบัณฑิตใหม่ 20,000 คน อบรมวิธีการพิจารณาเงินกู้ 7 วัน
 - 3.2 จ่ายค่าจ้างบัณฑิตใหม่ไม่เกินวันละ 500 บาท (ค่าใช้จ่ายประมาณวันละ 10 ล้านบาท)
 - 3.3 ทำการปล่อยกู้เฉพาะวันอาทิตย์ (Sunday banking) เพราะคนงานมักจะหยุดวันอาทิตย์เพียงวันเดียว
 - 3.4 กำหนดแบบฟอร์มคำขอกู้สำเร็จรูปสะดวกต่อการกรอกข้อความ
 - 3.5 ธนาคารจะแจ้งผลการพิจารณาภายใน 7 วันหลังยื่นคำขอกู้แล้ว
 - 3.6 ในกรณีคำขอกู้ได้รับการอนุมัติ ในวันทำสัญญาเงินกู้ให้คนงานเปิดบัญชีเงินฝากออมทรัพย์เพื่อให้ธนาคารโอนเงินเข้าบัญชีออมทรัพย์ดังกล่าวในจำนวนร้อยละ 90 ของยอดเงินกู้ และอีกร้อยละ 10 เข้าบัญชีเงินฝากประจำอีกบัญชีหนึ่งด้วย
 - 3.7 คนงานผู้กู้สามารถเบิกเงินใช้ได้จากสาขาธนาคารที่สะดวกหรืออาจจะทำบัตร ATM กดเงินจากสาขาใดก็ได้

ประโยชน์

ระยะสั้น คนงานกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงิน เช่น เพื่อการใช้จ่ายของบุตรช่วงเปิดเรียน ส่งเงินไปช่วยเหลือพ่อแม่ เป็นค่าเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น

ระยะยาว เกิดการก่อตัวเป็น “ธนาคารลูกจ้าง” ที่เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อลูกจ้าง

ภาพแสดงกรอบแนวคิดและกระบวนการทำงาน

2. แผนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตลูกจ้าง

การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่ลูกจ้างเป็นการแก้ปัญหาระยะสั้นเพื่อช่วยบรรเทาภาระของลูกจ้างจากค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยนอกระบบที่สูงถึงร้อยละ 5 – 20 ต่อเดือนได้ แต่ถ้าไม่มีกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวินัยการใช้จ่ายเงินร่วมไปด้วย ลูกจ้างเหล่านี้ก็จะก่อหนี้เพิ่มเติมอีก และจะกลับมามีปัญหาหนักขึ้นกว่าเดิมได้

ดังนั้นจึงควรมีกระบวนการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของผู้กู้ในโครงการควบคู่ไปด้วยดังตัวอย่างเช่น

1. ให้ผู้กู้ในโครงการนี้ทุกคนต้องจัดทำบัญชีครัวเรือน และนำมาแสดงต่อพนักงานธนาคาร ในการจ่ายเงินกู้ทุกเดือน

2. สนับสนุนให้ผู้กู้ได้มีกระบวนการกลุ่มเพื่อเรียนรู้การจัดการรายรับรายจ่าย ในครอบครัว
3. จัดการอบรมเพื่อปรับเปลี่ยนเจตคติของผู้กู้เป็นระยะ โดยวิทยากรที่มีความสามารถ
4. จัดให้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ดูงาน ระหว่างกลุ่มต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่นการดูงานกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแก้ไขปัญหาหนี้สินครัว เป็นต้น
5. จัดทำคู่มือสำหรับผู้กู้เพื่อใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ทั้งนี้กระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นกระบวนการกลุ่มและการสร้างวินัยการเงินในระดับครัวเรือน และนำกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มที่เริ่มพัฒนา

การบริหารจัดการ ให้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาชีวิตลูกจ้างขึ้น ภายใต้โครงการพัฒนาชีวิตลูกจ้าง และมีหน้าที่หลักในการบริการงานภาพรวมของโครงการ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการ

งบประมาณ ให้ใช้ดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 0.5 หรือประมาณปีละ 250 ล้านบาท ที่ได้ตามโครงการฯ เป็นค่าบริหารจัดการสำนักงานและกิจกรรมของโครงการ

3. แผนการสื่อสารกับสังคม

เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างราบรื่น และสร้างความเข้าใจกับสังคมได้อย่างถูกต้อง จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการสื่อสาร โดยควรมีการดำเนินการดังนี้

1. ระยะก่อนเริ่มโครงการ – ทำความเข้าใจต่อสาธารณะ
 - เนื่องจากประเด็นนี้อาจได้รับต่อต้านจากผู้เสียประโยชน์จากเงินลงทุนของกองทุนประกันสังคม จึงควรมีการเตรียมพร้อมข้อมูล และประสานงานเครือข่ายที่สนับสนุน เพื่อให้ข่าวอย่างเป็นระบบดังนี้
 - นายกเปิดประเด็นเงินกู้เพื่อลูกจ้าง วงเงิน 50,000 ล้านบาท เพื่อยกระดับชีวิตลูกจ้าง ตัดวงจรเงินกู้นอกระบบ พร้อมโปรแกรมปรับพฤติกรรมการใช้เงิน เพื่อสร้างวินัยการเงินควบคู่ไปด้วย
 - รมต.แรงงาน ให้ข่าวสนับสนุนแนวคิด

- นักวิชาการ 2 – 3 ให้ความเห็นสนับสนุน
- จัดทำสื่อบุคคล เพื่อให้แนวคิดภาพรวมการทำงาน

(ในการจัดการการให้ชื่อนั้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ และต่อสู้กับการให้ข่าวของสวนที่คัดค้านด้วย ซึ่งควรมีการมอบหมายให้มีผู้ดูแลการให้ข่าวในช่วงนี้เป็นการเฉพาะ)

2. ระยะเวลาเปิดตัวโครงการ

- จัดการเปิดตัวโครงการ เพื่อสร้างรูปธรรมให้กับสังคม
- ใช้รูปธรรมในการ promote เช่น “ธนาคารวันอาทิตย์ – Sunday Banking” เป็นจุดขายเพื่อสร้างความแตกต่างจากการกู้ทั่วไป และเป็น product ที่ประชาชนสามารถเข้าใจได้ง่าย และจับต้องได้
- ชูประเด็น พัฒนาชีวิตลูกจ้าง เป็นประเด็นการสื่อสารหลัก เพื่อทำให้สังคมได้เห็นถึงประโยชน์ที่มากกว่าการให้เงินกู้แต่เพียงอย่างเดียว

3. ระยะเวลาดำเนินโครงการ

- จัดทำ event ลงเยี่ยมพื้นที่เป็นระยะ เพื่อสร้างการรับรู้ถึงประโยชน์ของโครงการ
- จัดทำรายการโทรทัศน์ 30 นาที สัปดาห์ละครั้ง เพื่อนำรูปธรรมการปรับเปลี่ยนชีวิตหลังจากได้เข้าโครงการมานำเสนอ และสื่อสารไปยังผู้เข้าร่วมโครงการให้เรียนรู้กระบวนการปรับเปลี่ยนชีวิตรวมไปด้วย นอกจากนี้ยังช่วยในการประชาสัมพันธ์เชิงลึกให้กับประชาชนทั่วไปได้รับรู้และเห็นประโยชน์ของโครงการด้วย

4. ระยะเวลาสรุปผลงานประจำปี

- จัดมหกรรมพัฒนาชีวิตแรงงาน เพื่อเป็น event ในการนำเสนอผลสำเร็จของโครงการในระยะ 1 ปี แลกแถลงผลงานประจำปี
- จัดทำรายงานสรุปผลโครงการ 1 ปี เพื่อนำเสนอต่อสาธารณะ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากธนาคารลูกจ้าง

1. เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างอำนาจซื้อของตลาดภายในผ่านลูกจ้าง จำนวน 9.5 ล้านคน

2. เป็นการกระจายรายได้และทรัพย์สินไปยังกลุ่มลูกจ้างที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน และจะช่วยลดความแตกต่างทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจน ซึ่งปัจจุบันนี้ปรากฏว่ากลุ่มคนรวยสุดกับกลุ่มคนจนสุด มีรายได้แตกต่างกันถึงประมาณ 16-17 เท่า
3. สร้างระบบสวัสดิการและภูมิคุ้มกัน (safety net) ทางรายได้และอาชีพของลูกจ้าง ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง
4. ลดภาระแก่นายจ้างบางส่วน โดยเฉพาะด้านสวัสดิการเงินกู้ นอกจากนี้ นายจ้างและ/หรือองค์กรของลูกจ้าง สามารถกู้เงินจากธนาคารในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อนำไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ลูกจ้าง เช่น หอพัก, รถรับส่งคนงาน, สถานเลี้ยงเด็กอ่อน, ร้านสวัสดิการ, สหกรณ์ร้านค้า, สถานฝึกอบรม และห้องประชุมสัมมนา เป็นต้น
5. เป็นการได้ใจมวลลูกจ้าง และเป็นฐานการเมืองสำคัญที่สุดในการเลือกตั้ง
6. เป็นการสร้างทุนมวลชน ถ่วงดุลกับทุนผูกขาด และทุนต่างชาติ เพื่อรักษาคุณภาพของระบบเศรษฐกิจ ไม่ให้ถูก 'กำหนด' โดยทุนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป อันจะทำให้สังคมเสียสมดุล และประชาชนถูกเอาเปรียบ
7. เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงภายในทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพราะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตย พัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาโอกาสของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสในสังคม

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอรอนงค์ นิธิภาคย์ เกิดเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2521 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร คณะสังคมศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์ ประสพการณ์

- เคยรับราชการในสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตำแหน่งสุดท้ายคือ เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ระดับ 5 ดูแลงานคณะกรรมการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต คณะทำงานศึกษาติดตามการทุจริตและประพฤติมิชอบ และคณะกรรมการกระจายรายได้

- ผู้ช่วยผู้จัดการโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งขบวนการแรงงานเพื่อการคุ้มครองสุขภาพและสวัสดิการแรงงาน(สสร.)

- อนุกรรมการวิสามัญศึกษา ติดตาม ตรวจสอบ การฟื้นฟูด้านแรงงาน ในคณะกรรมการวิสามัญศึกษา ติดตาม ตรวจสอบ การฟื้นฟูวิกฤติอุทกภัย วุฒิสภา

- คณะกรรมการเครือข่ายแรงงานเพื่อการปฏิรูป ในคณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป

- เป็นผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์บ้านมั่นคงแรงงานสังคมเพื่อน(จำกัด)

- กรรมการบริษัทมหาชนฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรจำกัด